8
3-b
22

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
10 G
20

8. 3. b. 22.

MACROBII AMBROSII AVRELII THEODOSII, VIRI CONSVLARIS, & illuſtris,

In Somnium Scipionis, Lib. II.
Saturnaliorum, Lib. VII.

Ex uarijs, ac uetuſtiſſimis codicibus recogniti, & aucti.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM.
1550. 860.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Dom. Probat. Rom. Schol. Piar.
ex P. Ildefonſo.

M. TVL. CICERONIS SOMNIVM SCIPIONIS,

EX LIBRO DE REPVB. SEXTO.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

QVVM in Aphricam ueniſſem, Anitio Manilio C O S. *ad quartã legionẽ Tribunus (ut ſcitis) militum: nihil mihi potius fuit, quã ut Maſiniſſam cõuenirem, Regem familiæ noſtræ iuſtis de cauſis amiciſsimũ. Ad quem ut ueni, cõplexus me ſenex, collacrymauit, aliquantoq; pòſt ſuſpexit in cœlũ, Et grates, inquit, tibi ago ſumme Sol, uobiſq; reliqui cœlites, quòd antequam ex hac uita migro, cõſpicio in meo regno, & his tectis* P. *Cornelium Scipionẽ, cuius ego nomine ipſe recreor: itaq; nunquam ex animo meo diſcedit illius optimi atque inuictiſsimi uiri memoria. Deinde ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra Repub. percõtatus eſt: multiſq; uerbis ultro citroq; habitis, ille nobis eſt conſumptus dies. Pòſt autem apparatu regio accepti, ſermonẽ in multam noctem produximus, quum ſenex nihil niſi de Aphricano loqueretur, omniaq; eius non facta ſolum, ſed etiam dicta meminiſſet. Deinde ut cubitũ diſceſsimus, me & feſſum de uia, & qui ad multam noctẽ uigilaſſem, arctior quàm ſolebat ſomnus complexus eſt. Hic mihi (credo equidẽ ex hoc quod eramus locuti. Fit enim ferè, ut cogitationes ſermoneſq; noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo uidelicet ſæpiſsimè uigilans ſolebat cogitare & loqui) Aphricanus ſe oſtendit ea forma, quæ mihi ex imagine*

gine eius, quàm ex ipſo erat notior. Quem ut agnoui, equidem cohorrui:ſed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem Scipio, & quæ dicam trade memoriæ. Vides'ne illam urbem, quæ parêre populo Romano coacta per me, renouat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autem Carthaginem de excelſo, & pleno ſtellarum, & illuſtri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis penè miles, hanc hoc biennio COS. euertes, erit'que cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hæreditarium. Quum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, Cenſorq; fueris, & obieris Legatus Aegyptum, Syriam, Aſiam, Græciam, delegêre iterum COS. abſens, bellumq; maximum conficies, Numantiam excindens. Sed cum eris curru in Capitolium inuectus, offendes Rempub. perturbatam conſilijs nepotis mei. Hîc tu Aphricane oſtendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenij, conſilijq; tui. Sed eius temporis ancipitem uideo quaſi fatorũ uiam. Nam quum ætas tua ſeptenos octies ſolis anfractus reditus'que conuerterit, duoq; hi numeri, quorũ uterq; plenus, alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen ſe tota conuertet ciuitas. Te Senatus, te omnes boni, te ſocij, te Latini intuebuntur. Tu eris unus in quo nitatur ciuitatis ſalus. Ac ne multa, DICT. Rempublicam conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris. Hic quum exclamauiſſet Lælius, ingemuiſſentq; uehementius cæteri, leniter arridens Scipio, & Quæſo, inquit, ne me è ſomno excitetis, & pax ſit rebus, audite cætera. Sed quo ſis Aphricane alacrior ad tutandam Rempublicam, ſic habeto: Omnibus qui patriam cõſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certũ

eſſe

eſſe in cœlo, ac definitum locum, ubi beati æuo ſempiterno fruantur. Nihil enim eſt illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia, cœtusq; hominum iure ſociati, quæ ciuitates appellantur. Harũ rectores & conſeruatores hinc profecti, huc reuertentur. Hic ego, etſi eram perterritus non tam mortis metu, quàm inſidiarum à meis, quæſiui tamen uiueret'ne ipſe & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitramur. Imò uerò, inquit, hi uiuunt, qui ex corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Veſtra uerò quæ dicitur uita, mors eſt. Quin tu aſpicias ad te uenientem Paulum patrem? Quem ut uidi equidem, uim lacrymarũ profudi. Ille autem me complexus atque oſculans, flere prohibebat. Atq; ego ut primum fletu repreſſo loqui poſſe cœpi, Quæſo, inquam, pater ſanctiſsime atq; optime, quum hæc eſt uita, ut Aphricanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Non eſt ita, inquit ille: niſi enim quum Deus is, cuius hoc templum eſt omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non poteſt. Homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medio uides, quæ terra dicitur. His'que animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſydera & ſtellas uocatis, quæ globoſæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus circulos ſuos orbes'que conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus eſt in cuſtodia corporis: nec iniuſſu eius, à quo ille eſt uobis datus, ex hominum uita migrandum eſt, ne munus humanum aſsignatum à Deo, defugiſſe uideamini. Sed ſic, Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iuſtitiam cole & pietatem: quæ quum ſit magna in parentibus &

propinquis, tum in patria maxima eſt. ea uita uia eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum quem uides. Erat autem *is ſplendidiſsimo candore inter flammas circus elucens, quem uos (ut à Graijs accepiſtis) orbem Lacteum nuncupatis.* Ex quo omnia mihi contemplanti, *præclara cætera & mirabilia uidebantur.* Erant autem *eæ ſtellæ quas nunquam ex hoc loco uidimus, & eæ magnitudines omnium, quas eſſe nunquam ſuſpicati ſumus: ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant. Iam ipſa terra ita parua mihi uiſa eſt, ut me imperij noſtri, quo quaſi punctum eius attingimus, pœniteret.* Quam quum magis intuerer, Quæſo, inquit Aphricanus, *quouſque humi defixa tua mens erit?* Num'ne *aſpicis quæ in templa ueneris?* Nouem *tibi orbibus, uel potius globis connexa ſunt omnia: quorum unus eſt cœleſtis extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe* Deus *arcens & continens cæteros, in quo ſunt infixi illi, qui uoluuntur ſtellarum curſus ſempiterni.* Cui *ſubiecti ſunt ſeptem, qui uerſantur retro contrario motu atque cœlum.* E' *quibus unum globum poſſidet illa, quam in terris Saturniam nominant.* Deinde *eſt hominum generi proſperus & ſalutaris ille fulgor, qui dicitur* Iouis. *Tum rutilus, horribilis'que terris, quem* Martem *dicitis.* Deinde *ſubter mediam ferè regionem Sol obtinet dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine ut cuncta ſua luce luſtret & compleat.* Hunc *ut comites ſequuntur,* Veneris *alter, alter* Mercurij *curſus.* In *infimo'que orbe* Luna *radijs* Solis *accenſa conuertitur.* Infra *autem iam nihil eſt niſi mortale*

tale

*tale & caducum, præter animos generi hominum munere deorum datos. Supra Lunã ſunt æterna omnia. Nam ea quæ eſt media & nona tellus, neq; mouetur & infima eſt, & in eam feruntur omnia*nutu ſuo pondera. Quæ quum* *motu *intuerer ſtupens, ut me recepi, Quis hic, inquam, quis eſt qui cõplet aures meas tantus & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, ſed tamen pro rata portione diſtinctis impulſu & motu ipſorum orbium efficitur, qui acuta cum grauibus temperans æquabiliter concentus efficit, nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt: & natura fert ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autẽ acutè ſonent. Quam ob cauſam ſummus ille cœli ſtelliferi curſus, cuius conuerſio eſt incitatior, acuto & excitato mouetur ſono: grauiſſimo autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima ſede ſemper hæret, complexa mediũ mundi locum. Illi autem octo curſus, in quibus eadem uis eſt*duorum,* VII. *modorum *efficiunt diſtinctos interuallis ſonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus eſt. Quod docti homines neruis imitati atque cantibus, aperuere ſibi reditum in hunc locum, ſicut alij, qui præſtantibus ingenijs in uita humana, diuina ſtudia coluerunt. Hoc ſonitu completæ aures hominum obſurduerunt. Nec eſt ullus hebetior ſenſus in uobis, ſicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſſimis montibus: ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem ſonitus ſenſu audiendi caret. Hic uerò tantus eſt totius mundi incitatiſſima conuerſione ſonitus, ut eum aures hominum capere non poſſint: ſicut intueri ſolem aduerſum nequitis, eius'que radijs acies ueſtra ſenſus'que uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Aphricanus, Sen-*

*tio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum, ac domum contemplari. Quæ ſi tibi parua, ut eſt, ita uidetur, hæc cœleſtia ſemper ſpectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam gloriam conſequi potes? Vides habitari in terra raris & anguſtis in locis, & in ipſis quaſi maculis ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas. Hos'que qui incolunt terram, non modò interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poßit, ſed partim obliquos, partim *uerſos, partim etiam aduerſos ſtare uobis: à quibus ſpectare gloriam certe nullam poteſtis, Cernis autem eandem terram, quaſi quibuſdam redimitam & circundatam cingulis, E' quibus duos maximè inter ſe diuerſos, & cœli uerticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides, medium autem illum & maximum ſolis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa uobis urgent ueſtigia, nihil ad ueſtrum genus. Hic autem alter ſubiectus aquiloni, quē incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quæ colitur à uobis, anguſtata uerticibus, lateribus latior, parua quædam inſula eſt circunfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tanto tamen nomine, quàm ſit paruus, uides. Ex his ipſis cultis notis'que terris num aut tuum, aut cuiuſquam noſtrum nomen, uel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, uel illum Gangem tranſnare? Quis in reliquis orientis, aut obeuntis Solis ultimis, aut aquilonis auſtri'ue partibus tuum nomen audiet? Quibus amputatis, cernis profectò quantis in anguſtijs ueſtra ſe gloria dilatari uelit. Ipſi autem qui de uobis loquuntur, quàm loquentur diu? Quinetiam ſi cupiat*

* *tranſuerſos*

proles

proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuſcuiuſque noſtrum à parentibus acceptas poſteris prodere, tamen propter eluuiones exuſtiones'que terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modò non æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam aſſequi poſſumus. Quid autem intereſt, ab his qui poſtea naſcētur, ſermonem fore de te, quum ab his nullus fuerit, qui ante te nati ſint, qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt uiri? quum præſertim apud eos ipſos, à quibus nomen noſtrum poteſt audiri, ne unius anni memoriam conſequi poßit. Homines enim populariter annum tantummodo Solis, id eſt unius aſtri reditum metiuntur. Quum autem ad idem unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandemq́; totius cœli deſcriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari poteſt, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominum ſecula teneantur. Nanque ut olim deficere ſol hominibus, extingui'que uiſus eſt, quum Romuli animus hæc ipſa in tēpla penetrauit: quandoq; eadem parte ſol, eodemq́; tempore iterum defecerit, tum ſignis omnibus ad idem principium, ſtellis'que reuocatis, expletum annum habeto. Huius quidem anni nondum uigeſimam partem ſcito eſſe conuerſam. Quocirca ſi reditum in hunc locum deſperaueris, in quo omnia ſunt magnis & præſtantibus uiris: quanti tandem eſt iſta hominum gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam poteſt? Igitur altè ſpectare ſi uoles, atque hanc ſedem, & æternam domum contueri: neque ſermonibus uulgi dederis te, nec in præmijs humanis ſpem poſueris rerum tuarum, ſuis te oportet illecebris ipſa uirtus trahat ad uerum decus. Quid de te alij loquantur, ipſi uideant. Sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille, & an

guſtijs cingitur his regionum quas uides, nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione poſteritatis extinguitur. Quæ cùm dixiſſet, *Ego uerò, inquam, ô Aphricane (ſi quidem benemeritis de patria quaſi limes ad cœli aditum patet) quanquam à pueritia, ueſtigijs ingreſſus patrijs & tuis, decori ueſtro non defui, nunc tamen tanto præmio propoſito multo uigilantius. Et ille, Tu uerò enitere, & ſic habeto, non eſſe te mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim is es quem forma iſta declarat, ſed mens cuiuſq; is eſt quiſque, non ea figura quæ digito demonſtrari poteſt. Deum igitur ſcito te eſſe: ſiquidem Deus eſt qui uiget, qui ſentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, quàm hunc mundum princeps ille Deus: & ut ipſe mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. Nam quod ſemper mouetur, æternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodq; ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſeſe mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit, quin etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principio autem nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia: Ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt. Nec enim eſſet hoc principium, quod gigneretur aliunde. Quòd ſi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit. Siquidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. Id autem nec naſci poteſt, nec mori, uel concidat omne cœlum, omniſque natura con-*

ſiſtat

ſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullam nanciſcatur, quæ à primo impulſu moueatur. Quum pateat igitur æternum id eſſe, quod à ſeipſo moueatur, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Inanimum eſt enim omne quod pulſu agitatur externo. Quod autem animal eſt, id motu cietur interiore & ſuo. nam hæc eſt natura propria animæ atque uis. Quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſeſe moueat, neque nata certe eſt, & æterna eſt, hanc exerce in optimis rebus. Sunt autem optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc ſedem & domum ſuam peruolabit. Idq; ocyus faciet, ſi iam tum cum erit incluſus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt, contemplans, quàm maximè ſe à corpore abſtrahet. Nãque eorũ animi qui ſe corporis uoluptatibus dedidere, earumq; ſe quaſi miniſtros præbuere, impulſuq; libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapſi, circum terram ipſam uolutantur: nec hunc in locum niſi multis exagitati ſeculis reuertuntur. Ille diſceßit. Ego ſomno ſtatim ſolutus ſum.

MACR

MACROBII

*Ambroſij

*AVRELII THEODOSII

uiri Conſularis & illuſtriß. in Somnium Scipionis expoſitionis quàm elegantißimæ liber primus.

Quæ differentia & quæ ſimilitudo ſit inter Platonis ac Ciceronis de Repub. libros: Curq́; aut ille iudiciũ Eri, aut hic Somniũ Scipionis operi ſuo aſciuerit. CAP. I.

INTER *Platonis & Ciceronis libros, quos de Republica uterque conſtituit, Euſtathi fili uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc intereſſe prima fronte proſpeximus, quòd ille Remp. ordinauit, hic retulit: alter qualis eſſe deberet, alter qualis eſſet à maioribus inſtituta, diſſeruit. In hoc tamen uel maximè operis ſimilitudinem ſeruauit imitatio, quòd cùm Plato in uoluminis concluſione à quodam uitæ reddito, quam reliquiſſe uidebatur, indicari faciat, qui ſit exutarum corporibus ſtatus animarum: adiecta his quadam ſphærarum uel ſiderum non otioſa deſcriptione, rerum facies non diſsimilia ſignificans, à Tulliano Scipione per quietem ſibi ingeſta narratur. Sed quòd uel commento tali, uel huic tali ſomnio in his potiſsimum libris opus fuerit, in quibus de Rerumpublicarum ſtatu loquebatur, quoúe attinuerit inter gubernandarum urbium conſtituta, circulos, orbes, globoſq́; deſcribere: de ſtellarum modo, de cœli conuerſione tractare, quæſitu dignum & mihi uiſum eſt, & alijs*

Cur aut Plato Ærum reuiuiſcentẽ, aut Cicero Scipionẽ ſomnio excitatũ induxerit.

& alijs fortaſſe uideatur: ne uiros ſapientia præcellentes, nihilq; in ueſtigatione ueri, niſi diuinum ſentire ſolitos, aliquid caſtigato operi adieciſſe ſuperfluum ſuſpicemur. De hoc prius ergo pauca dicenda ſunt: ut liquido mens operis, de quo loquimur, innoteſcat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inſpiciens, aduertit in omni ſermone ſuo de Reipub. inſtitutione propoſito, infundendum animis iuſtitiæ amorem: ſine qua non ſolum Reſpublica, nec exiguus hominum cœtus, ſed ne domus quidem parua conſtabit. Ad hunc porrò iuſtitiæ affectum pectoribus *inculcandum, nihil æquè patrocinaturum uidit, quàm ſi fructus eius non uideretur cum uita hominis terminari. Hunc uero ſuperſtitem durare poſt hominem, quì poterat oſtendi, niſi prius de animæ immortalitate conſtaret? Fide autem facta perpetuitatis animarum, conſequens eſſe animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis abſolutis, pro contemplatu probi improbi'ue meriti, deputata ſint. Sic in Phædone, inexpugnabilium luce rationum anima in ueram dignitatem propriæ immortalitatis aſſerta: ſequitur diſtinctio locorum, quæ hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam ſibi quiſque uiuendo ſanxerit. Sic in Gorgia poſt peractam pro iuſtitia diſputationem, de habitu poſt corpus animarum, morali grauitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obſeruanter ſecutus eſt, in illis præcipuè uoluminibus, quibus ſtatum Reipublicæ formandum recepit. Nam poſtquàm principatum iuſtitiæ dedit: & docuit, animam poſt animal non perire: per illam demum fabulam (ſic enim quidam uocant) quò anima poſt corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis aſſeruit: ut iuſtitiæ uel cultæ præmium, uel ſpretæ pœnam animis quippe immortalibus ſubituriſq; iudicium

* Vetus lectio habet, inoculandũ: trãslatione ducta ab inſitionibus.

cium ſeruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reſeruans, quàm ingenio repertus eſt. Poſtquàm in omni Reipublicæ otio ac negotio palmam iuſtitiæ diſputando dedit, ſacras immortalium animarum ſedes, & cœleſtium arcana regionum, in ipſo conſummati operis faſtigio collocauit: indicans quò ijs perueniendum, uel potius reuertendum ſit, qui Rempublicam cum prudentia, iuſtitia, fortitudine, atque moderatione tractauerint. Sed ille Platonicus ſecretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylius, miles officio: qui cùm uulneribus in prælio acceptis uitam effudiſſe uiſus, duodecimo demũ die inter cæteros unà peremptos ultimo eſſet honorandus igne, ſubitò ſeu recepta anima, ſeu retenta, quicquid emenſis inter utranq; uitam diebus egerat uiderat'ue, tanquã publicum profeſſus indicium, humano generi nuntiauit. Hanc fabulã Cicero licet ab indoctis quaſi ipſe ueri conſcius doleat irriſam, exemplum tamen ſtolidæ reprehenſionis uitans, excitari narraturum, quàm reuiuiſcere maluit.

Quid reſpondendum Coloti Epicureo, putanti philoſopho non eſſe utendum fabulis: quasq; fabulas philoſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti.

CAPVT II.

AC prius quàm ſomnij uerba conſulamus, enodandum nobis eſt, à quo genere hominum Tullius memoret uel irriſam Platonis fabulam, uel ne idem ſibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitum uulgus intelligi, ſed genus hominum ueri ignarum ſub peritiæ oſtentatione: quippe quos & legiſſe talia, & ad reprehendendum animatos conſtaret. Dicemus igitur, & quos in tantum philoſophum retulerat, quandam cenſuræ exercuiſſe leuitatem: quis'ue eorum etiam ſcriptam reliquerit accuſationem

ſationem: & poſtremò, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi conueniat obiectis. Quibus, quod factu facilè eſt, eneruatis iam quicquid uel contra Platonis, uel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis ſomnium, ſeu iaculatus eſt unquam morſus liuoris, ſeu fortè iaculabitur, diſſolutum erit. Epicureorum tota factio æquo ſemper errore à uero deuia, & illa extimans ridenda quæ neſciat, ſacrum uolumen & auguſtiſſima irriſit naturæ ſeria. Colotes uerò inter Epicurei auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus eſt. Sed cætera, quæ iniuria notauit (ſiquidem ad ſomnium, de quo hic procedit ſermo non attinent) hoc loco nobis omittenda ſunt. Illam calumniam perſequemur, quæ niſi ſupplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim à philoſopho fabulam non oportuiſſe confingi: quoniam nullum figmenti genus ueri profeſſoribus conueniret. Cur enim, inquit, ſi rerum cœleſtium notionem, ſi habitum nos animarum docere uoluiſti, non ſimplici & abſoluta hoc inſinuatione curatum eſt: ſed quæſita perſona, caſuſq; excogitata nouitas, & compoſita aduocati ſcena figmenti, ipſam quærendi ueri ianuam mendacio pollueret? Hæc quoniam cùm de Platonico Ero iactantur, etiam quietem Africani noſtri ſomniantis incuſant (utraque enim ſub appoſito argumento electa perſona eſt, quæ commoda enuntiandis haberetur) reſiſtamus urgenti, & fruſtra arguens refellatur calumnia: ut una diſſoluta, utriuſque factum incolumem, ut fas eſt, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philoſophia, nec omnibus acquieſcit. Et ut facilè ſecerni poſſit, quæ ex his ab ſe abdicet, ac uelut profana ab ipſo ueſtibulo ſacræ diſputationis excludat, quæue etiam

Quid Platoni obiecerit Colotes Epicureus.

Quas fabulas philoſophia reijciat, & quas recipiat.

ſæpe

ſæpe ac libenter admittat, diuiſionum gradibus explicandum. Fabulæ, quarum nomen indicat falſi profeßionem, aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ ſunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ: quales Menander, eius'ue imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis caſibus amatorum referta: quibus uel multum ſe Arbiter exercuit: uel Apuleium nonnunquam luſiſſe miramur. Hoc totum fabularum genus, quod ſolas aurium delicias profitetur, è ſacrario ſuo in nutricum cunas ſapientiæ tractatus eliminat. Ex ijs autem, quæ ad quandam uirtutum ſpeciem intellectum legentis hortantur, fit ſecunda diſcretio. In quibuſdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipſe relationis ordo contexitur: ut ſunt illæ Aeſopiæ fabulæ, elegantia fictionis illuſtres. At in alijs argumentum quidem fundatur ueri ſoliditate: ſed hæc ipſa ueritas per quædam compoſita & ficta profertur: & hæc iam uocatur narratio fabuloſa, non fabula: ut ceremoniarum ſacra Heſiodi & Orphei, quæ de Deorum progenie actu'ue narrantur: ut myſtica Pythagoreorum ſenſa referunt. Ergo ex hac ſecunda diuiſione, quam diximus, à philoſophiæ libris prior ſpecies, quæ concepta de falſo per falſum narratur, aliena eſt: ſequens in aliam rurſus diſcretionem ſciſſa, diuiditur. Nam cum ueritas argumento ſubeſt, ſolaq; fit narratio fabuloſa, non unus reperitur modus, per figmentum uera referendi. Aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac monſtro ſimilia componitur: ut Dei adulteri: Saturnus patris Cælij pudenda abſcindens, & ipſe rurſus à filio regno potito in uincula coniectus: quod genus totum philoſophi neſcire malunt. Aut ſacrarum rerum notio ſub pio figmentorum

rum

*rum uelamine, honeſtis & tecta rebus, & ueſtita nominibus enuntiatur. Et hoc eſt ſolum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philoſophantis admittit. Cùm igitur nullam diſputationi pariat iniuriam uel Er index, uel ſomnians Africanus, ſed rerum ſacrarum enuntiatio integra ſui dignitate his ſit tecta nominibus, accuſator tandem edoctus à fabulis fabuloſa ſecernere, conquieſcat. Sciendum eſt tamen, non in omnem diſputationem philoſophos admittere fabuloſa * uel licita: ſed his uti ſolent, cùm uel de anima, uel de aëreis, uel de æthereis poteſtatibus, uel de cæteris Dijs loquũtur. Cæterùm cùm ad ſummũ & principem omnium Deum, qui apud Græcos τἀγαθὸν, qui πρῶτον ἄιτιον nuncupatur, tractatus ſe audet attollere: uel ad mentem, quã Græci νοῦν appellant, originales rerum ſpecies, quæ ἰδέαι dictæ ſunt continentem, ex ſummo natam & profectam Deo: cùm de his inquam loquuntur ſummo Deo & mente, nihil fabuloſum penitus attingunt. Sed ſi quid de his aßignare conantur, quæ nõ ſermonem tantummodo, ſed cogitationem quoque humanam ſuperant, ad ſimilitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum περὶ τἀγαθοῦ loqui eſſet animatus, dicere quid ſit, non eſt auſus: hoc ſolum de eo ſciens, quòd ſciri quale ſit ab homine non poßit. Solum uerò eius ſimilimum de uiſibilibus ſolem reperit: & per eius ſimilitudinem uiam ſermoni ſuo attollendi ſe ad non comprehenſibilia patefecit. Ideo ut nullum ei ſimulachrum, cùm Dijs alijs conſtitueretur, finxit antiquitas: quia ſummus Deus nataq; ex eo mens, ſicut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quò nihil fas eſt de fabulis peruenire. De Dijs autem, ut dixi, cæteris, & de anima, non fruſtra ſe, nec ut oblectent, ad fabuloſa conuertunt: ſed quia ſciunt inimicam eſſe naturæ apertam nu-*

Quando philoſophi uti ſoleãt fabulis.

* Vel, pro etiã aliàs tamẽ legitur, uel ludicra

b damq;

*demq́; expoſitionem ſui: quæ ſicut uulgaribus hominum ſenſibus intellectum ſui uario rerum tegmine operimentoq́; ſubtraxit, ita à prudentibus arcana ſua uoluit per fabuloſa tractari. Sic ipſa myſteria figurarũ *cuniculis operiuntur, ne uel his ademptis nudam rerum talium ſe natura præbeat: ſed ſummatibus tantum uiris ſapientia interprete ueri arcani conſcijs, contenti ſint reliqui, ad uenerationem figuris defendentibus à uilitate ſecretum. Numenio denique inter philoſophos occultorum curioſiori, offenſam numinum, quòd Eleuſina ſacra interpretando uulgauerit, ſomnia prodiderunt: uiſo ſibi, ipſas Eleuſinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar uidere proſtantes: admirantiq́; & cauſas non conuenientis numinibus turpitudinis, conſulenti reſpondiſſe iratas: ab ipſo ſe adyto pudicitiæ ſuæ ui abſtractas, & paßim adeuntibus proſtitutas. Adeò ſemper ita ſe & ſciri & coli numina * maluerunt, qualiter in uulgus antiquitas ipſa fabulata eſt: quæ & imagines & ſimulachra formarum talium prorſus alienis. & ætates tam incrementi quàm diminutionis ignaris, & amictus ornatusq́; uarios corpus non habentibus aßignauit. Secundum hæc Pythagoras ipſe atque Empedocles, Parmenides quoque & Heraclitus, de Dijs fabulati ſunt: nec ſecus Timæus, qui progenies eorum, ſicut traditum fuerat, exequutus eſt.*

** ſumiculis*

Is Numenius fuit Pyrrhonis Helienſis diſcipulus.

**uoluerunt*

Quinque eſſe genera ſomniandi: atque ſomnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

CAPVT III.

His prælibatis, antequàm ipſa ſomnij uerba tractemus, prius quot ſomniandi modos obſeruatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ paßim quieſcentibus ingeruntur, ſub definitionem & regulam uetu-

ſtas

*ſtas mitteret, ediſſeramus:ut cui eorum generi ſomnium, quo de agimus, applicandum ſit, innoteſcat. Omnium quæ uidere ſibi dormientes uidentur, quinque ſunt principales diuerſitates & nomina: Aut enim eſt ὄνειρος ſecundum Græcos, quod Latini ſomnium uocant: aut ὅραμα, quod uiſio recte appellatur: aut χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur: aut eſt ἐνύπνιον, quod inſomniũ dicitur: aut eſt φάντασμα, quod Cicero (quoties opus hoc nomine fuit) uiſum uocauit. Vltima ex his duo cùm uidentur, cura interpretationis indigna ſunt: quia nihil diuinationis apportant, ἐνύπνιον dico, & φάντασμα. Eſt enim ἐνύπνιον, quoties cura oppreſſi animi, uel corporis, ſiue fortunæ, qualis uigilantẽ fatigauerit, talem ſe ingerit dormienti. Animi: ſi amator delicijs ſuis aut fruentem ſe uideat, aut carentem: ſi metuens quis imminentem ſibi uel inſidijs, uel poteſtate perſonam, aut incurriſſe hanc ex imagine cogitationum ſuarum, aut effugiſſe uideatur. Corporis: ſi temeto ingurgitatus, aut diſtentus cibo, uel abundantia præfocari ſe exiſtimet, uel grauantibus exonerari: aut contrà, ſi eſuriens cibum, aut potum ſitiens, deſiderare, quærere, uel etiam inueniſſe uideatur. Fortunæ: quum ſe quis exiſtimat uel potentia, uel magiſtratu, aut augeri * præ deſiderio, aut exui * præ timore. Hæc & his ſimilia, quoniam ex habitu mentis quietem ſicut præuenerant, ita & turbauerant dormientis, unà cum ſomno aduolant, & pariter euaneſcunt. Hinc & Inſomnio nomen: non quia per ſomnum uidetur, (hoc enim eſt huic generi commune cum cæteris) ſed quia in ipſo ſomnio tantummodo eſſe creditur, dum uidetur, poſt ſomnium nullam ſui utilitatem, uel ſignificationem relinquit. Falſa eſſe inſomnia, nec Maro tacuit:*

Quinq; ſomniorũ genera.

Inſomnium.

** pro*

Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes. 6. Æneidos.

b 2 Cœlum

Cœlum hic uiuorum regionem uocans: quia ſicut dij nobis, ita nos defunctis ſuperi habemur. Amorem quoque *deſcribens, cuius curam ſemper ſequuntur inſomnia, ait:*

* *Aeneidos.* *Hærent infixi pectore uultus,*
Verbaq; nec placidam membris dat cura quietem.
Et poſt hæc:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

Phantaſma. Φάνταςμα *uerò, hoc eſt, uiſum, cùm inter uigiliam & adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima ſomnij nebula adhuc uigilare ſe exiſtimans, qui dormire uix cœpit, aſpicere uidetur irruentes in ſe, uel paſsim uagantes formas, à natura ſeu magnitudine, ſeu ſpecie diſcrepantes: uarias'que tempeſtates rerum, uel lætas, uel turbulentas.* *Epialtes.* *In hoc genere eſt* ἐπιάλτης, *quem publica perſuaſio quieſcentes opinatur inuadere, & pondere ſuo preſſos ac ſentientes grauare. His duobus modis ad nullam noſcendi futuri opem receptis, tribus cæteris in ingenium diuinationis inſtruimur.* *Oraculum.* *Et eſt oraculum quidem, cum in ſomnijs parens, uel alia ſancta grauis'que perſona, ſeu ſacerdos, uel etiam* Deus, *aperte euenturum quid, aut non euenturum, faciendum, uitandum'ue denuntiat.* *Viſio.* Viſio *autē eſt, cum id quis uidet, quod eodem modo quo apparuerat, eueniet. Amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, uiſus eſt ſibi reuerſum uidere, & procedenti obuius, quem uiderat uenit in amplexus.* Depoſitum *in quiete ſuſcepit, & matutinus ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelæ, & fidei cuſtodiæ celandam committens.* *Somnium & eius quinq; ſpecies.* *Somnium propriè uocatur, quod tegit figuris, & uelat ambagibus, non niſi interpretatione intelligendam ſignificationem rei quæ demonſtratur. Quod quale ſit, non à nobis exponendum eſt: cùm hoc unuſquiſque ex uſu*

quid

quid ſit, agnoſcat. Huius quinque ſunt ſpecies: aut enim proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale eſt. Proprium eſt, cum ſe quis facientem patientem'ue aliquid ſomniat. Alienum, cum alium. Commune, cum ſe unà cum alio. Publicum eſt, cum ciuitati foro'ue uel theatro, ſeu quibuslibet publicis mœnibus actibus'ue, triſte uel lætum quid exiſtimat accidiſſe. Generale eſt, quum quis circa ſolis orbem, lunarem'ue globum, ſeu alia ſidera, uel cœlum, omnesq; terras aliquid ſomniat innouatum. Hoc autem quod Scipio uidiſſe ſe retulit, tria illa quæ ſola probabilia ſunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipſius ſomnij ſpecies attingit. Eſt enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterque parens, ſancti grauesq; ambo, nec alieni à ſacerdotio, quod illi euenturum eſſet, enuntiarunt. Eſt uiſio: quia loca ipſa, in quibus poſt corpus, uel qualis futurus eſſet, aſpexit. Eſt ſomnium: quia rerum, quæ illi enarratæ ſunt, altitudo, tecta profunditate prudentiæ, non poteſt nobis niſi ſcientia interpretationis aperiri. Ad ipſiusquoque ſomnij ſpecies omnes refertur. Eſt proprium: quia ad ſupera perductus eſt, & de ſe futura cognouit. Eſt alienum: quòd quem ſtatum aliorum animæ ſortitæ ſunt, deprehendit. Eſt commune: quòd eadem loca tam ſibi, quàm cæteris eiuſdem meriti didicit præparari. Eſt publicum: quòd uictoriam patriæ, & Carthaginis interitum, & Capitolinum triumphum, & ſolicitudinem futuræ ſeditionis agnouit. Eſt generale: quòd cœlum cœliq; circulos conuerſionis'que concentum, uiuo adhuc homini noua & incognita: ſtellarum etiam ac luminum motus, terræq; omnis ſitum ſuſpiciendo uel deſpiciendo concepit. Nec dici poteſt non aptum fuiſſe Scipionis perſonæ ſomnium, quod generale eſſet & publicum: quia necdum illi

Scipionis ſomniũ ad quod genus ſit referendum.

Quomodo ſomnium publicum conueniat Scipioni adhuc militi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

contigiſſet ampliſſimus magiſtratus: imò cũ adhuc, ut ipſe dicit, penè miles haberetur. Aiunt enim, *non habenda pro ueris de ſtatu ciuitatis ſomnia: niſi quæ rector eius, magiſtratus'ue uidiſſet: aut quæ de plebe non unus, ſed multi ſimilia ſomniaſſent.* Ideo apud Homerum, *cum in concilio* Græcorum Agamemnon *ſomniũ, quod de inſtruendo prælio uiderat, publicaret:* Neſtor, *qui non minus ipſe prudentia, quàm omnis iuuẽta uiribus iuuit exercitum, concilians fidem relatis,* De *ſtatu, inquit, publico credendum regio ſomnio: quod ſi alter uidiſſet, repudiaremus, ut futile.* Sed *non ab re erat, ut* Scipio, *& ſi necdum adeptus tunc erat conſulatum, nec erat rector exercitus,* Carthaginis *ſomniaret interitum, cuius erat autor futurus: audiretq; uictoriam beneficio ſuo publicandam: uideret etiam ſecreta naturæ, uir non minus philoſophia quàm uirtute præcellens.* His *aſſertis, quia ſuperius falſitatis inſomniorum* Vergiliũ *teſtem citantes, eius uerſus fecimus mentionem,* * *eruti de geminarum ſomnij deſcriptione portarũ: ſi quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falſis, è cornu ueris ſit deputata: inſtruetur autore* Porphyrio, *qui in cõmentarijs ſuis hec in eundem locũ dicit, ab* Homero *ſub eadẽ diuiſione deſcriptum:* Latet, *inquit, omne uerum: hoc tamen anima, cùm ab officijs corporis ſomno eius paululũ libera eſt, interdũ aſpicit: nonnunquam tendit aciem, nec tamen peruenit.* Et *cùm aſpicit, tamen nõ libero &* * *perfecto lumine uidet, ſed interiecto uelamine, quod nexus naturæ caligantis obducit,* Et *hoc in natura eſſe idem* Vergilius *aſſerit, dicens:*

* editi

Somnij porta.

*directo

Æneidos. 2.

Aſpice nanq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat uiſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc *uelamen cùm in quiete ad uerum uſque, aciem introſpicientis*

ſpicientis admittit, de cornu creditur, cuius iſta natura eſt, ut tenuatum uiſui peruium ſit. Cùm autem à uero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur, cuius corpus ita natura denſatum eſt, ut ad quamuis extremitatem tenuitatis craſſum, nullo uiſu ad ulteriora tendente penetretur.

Propoſitum, ſeu ſcopus huius ſomnij quis ſit.

CAPVT IIII.

T*Ractatis generibus & modis, ad quos ſomnium Scipionis refertur, nunc ipſam eiuſdem ſomnij mentem, ipſumq; propoſitũ, quòd Græci* σκοπὸν *uocant, antequàm uerba inſpiciantur, tentemus aperire: & eò pertinere propoſitum præſentis operis aſſeramus, ſicut iam in principio huius ſermonis adſtruximus, ut animas bene de Repub. meritorum, poſt corpora cœlo reddi, & illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat.* Nam Scipionem *ipſum hæc occaſio ad narrandum ſomniũ prouocauit, quod longo tempore ſe teſtatus eſt ſilentio cõdidiſſe. Cùm enim Lælius quęreretur, nullas Naſicæ ſtatuas in publico, in interfecti tyrãni remunerationẽ locatas, reſpondit Scipio poſt alia in hæc uerba:* Sed quanquam ſapientibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſsimum virtutis eſt præmiũ: tamẽ illa diuina virtus, nõ ſtatuas plumbo inhærẽtes, nec triũpho areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora quædam, & viridiora præmiorũ gña deſiderat. Quæ tamẽ iſta ſunt, inquit Lælius? Tũ Scipio, patimini me, inquit (quoniã tertium diem iam feriati ſumus, &c.) *quibus ad narrationem ſomnij uenit, docens illa eſſe ſtabiliora & uiridiora præmiorũ genera quæ ipſe uidiſſet in cœlo bonis Rerũpub. ſeruata rectoribus, ſicut his uerbis eius oſtẽditur:* Sed quò ſis Africane alacrior ad tutãdã

Rempublicã,ſic habeto: Omnibus qui patriã conſeruauerint,adiuuerint,auxerint,certũ eſſe in cœlo & definitum locũ, vbi beati æuo ſempiterno fruãtur. *Et paulò pòſt, hunc certũ locum qui ſit deſignans,ait:* Sed ſic Scipio,vt auus hic tuus,vt ego qui te genui,iuſtitiam cole & pietatẽ, quæ cum magna in parẽtibus & propinquis,tum in patria maxima eſt. Ea vita via eſt in cœlũ,& in hunc cœtum eorum,qui iam vixerũt,& corpore laxati incolunt locum,quem vides: *ſignificãs galaxian. Sciendum eſt enim,quòd locus, in quo ſibi eſſe ui detur Scipio per quietẽ,lacteus circulus eſt,qui* Γαλαξίας *uocatur. Siquidẽ his uerbis in principio utitur:* Oſtendebat autem Carthaginẽ de excelſo & pleno ſtellarum illuſtri & claro quodã loco. *Et paulò pòſt apertius dicit:* Erat autem is ſplendidiſsimo candore inter flammas circulus elucens,quem vos (vt à Graijs accepiſtis) orbem lacteum nuncupatis: ex quo mihi omnia contemplanti præclara & mirabilia videbantur. *Et de hoc quidem galaxia,cum de circulis loquemur,plenius diſſeremus.*

Quanquàm omnes numeri modo quodam pleni ſint,tamen octonarium ac ſeptenarium peculiariter plenos dici: quamq; ob cauſam octonarius plenus vocetur.

CAPVT V.

SEd iam quoniam inter libros, quos de Repub. Cicero, quos'ue prius Plato ſcripſerat,quæ differentia, quæ ſimilitudo habeatur,expreſſimus: & cur operi ſuo uel Plato Eri indicium, uel Cicero ſomnium Scipionis aſciuerit: quid'ue ſit ab Epicureis obiectum Platoni: uel quemadmodum debilis calumnia refellatur: & quibus tractatibus philoſophi

*loſophi admiſceant, uel à quibus penitus excludant fabuloſa, retulimus: adiecimuſ'que poſt hæc neceſſariò genera omnium imaginum, quæ falsò, quæq; uerò uidentur in ſomnijs, ipſaſ'que diſtinximus ſpecies ſomniorum, ad quas Africani ſomnium conſtaret referri: & *quur Scipioni conuenerit talia ſomniare: & de geminis ſomnij portis, quæ fuerit à ueteribus expreſſa ſentētia ſuper his omnibus, ipſius ſomnij, de quo loquimur, mentem propoſitumq; ſignauimus, & partem cœli euidenter expreßimus, in qua ſibi Scipio per quietem, hæc uel uidiſſe uiſus eſt, uel audiſſe quæ retulit: nunc iam diſcutiēda nobis ſunt ipſius ſomnij uerba, non omnia, ſed ut quæque uidebūtur digna quæſitu. Ac prima nobis tractanda ſe ingerit pars illa de numeris, in qua ſic ait:* Nam quū ætas tua ſeptenos octies ſolis anfractus reditus'que conuerterit: duo'que hi numeri, quorū vterque plenus, alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummā tibi fatalē confecerint: in te vnū atque in tuū nomen ſe tota cōuertet ciuitas. Te ſenatus, te omnes boni, te ſocij, te Latini intuebūtur: tu eris vnus in quo nitatur tota ciuitatis ſal⁹. Ac, ne multa, dictator Rēpu. cōſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris. *Plenitudinē hic non fruſtra numeris aßignat. Plenitudo enim propriè niſi diuinis rebus, ſupernisq; non conuenit: neq; enim corpus propriè plenum dixeris, quod cùm ſui ſit impatiens effluendo, alieni appetens eſt hauriendo. Quæ ſi metallicis corporibus non uſu ueniunt, non tamen plena illa, ſed uaſta dicenda ſunt. Hæc eſt igitur communis numerorum omnium plenitudo: quòd cogitationi à nobis ad ſuperos meanti, occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. Inter*

* ſi

Nullū corpus plenum.

Qui numeri propriè pleni uocentur.

*ter ipſos tamen propriè pleni uocantur, ſecundum hos modos, qui præſenti tractatui neceſſarij ſunt: qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpora rurſus efficiuntur, aut corpus efficiunt: ſed corpus, quod intelligendo, non ſentiendo concipias. Totum hoc, ut obſcuritatis depulſetur offenſa, paulò altius repetita rerum luce, pandendum eſt. Omnia corpora ſuperficie finiuntur, & in ipſam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, quum ſint ſemper circa corpora, quorum termini ſunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quouſq; corpus eſſe dicetur, necdum terminus intelligitur, cogitatio quæ conceperit terminum, corpus reliquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea tranſitus, oſtendit corporum terminos: & hæc eſt prima incorporea natura poſt corpora: ſed non purè, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius ſit, tamen non niſi circa corpus apparet. Cum totum deniq; corpus nominas, etiam ſuperficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tametſi non res, ſed intellectus ſequeſtrat. Hæc ſuperficies, ſicut eſt corporũ terminus, ita lineis terminatur, quas ſuo nomine grammas Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc ſunt corpora quæ mathematica uocantur, de quibus ſolerti induſtria geometriæ diſputatur. Ergo hæc ſuperficies, quum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma ſubiecti corporis accipit numerum linearum. Nam ſeu trium, ut trigonum: ſeu quatuor, ut quadratum: ſeu plurium ſit angulorum, totidem lineis ſeſe ad extrema tangentibus planities eius includitur. Hoc * modo admonendi ſumus quòd omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimenſionibus conſtat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimenſio eſt, longitudo: eſt enim ſine latitudine. Planities*

Cur octonarius plenus dicatur, ratio prima.

*loco

nities uero, quam Græci ἐπιφάνειαν uocant, longo latoq́; diſtenditur, alto caret: & hæc planities quantis lineis contineatur, expreſsimus. Soliditas autem corporum conſtat, cùm his duabus additur altitudo. Fit enim tribus dimenſionibus impletis corpus ſolidum, quod ςερεὸν uocant: qualis eſt teſſera, quæ cubus uocatur. Si uerò non unius partis, ſed totius uelis corporis ſuperficiem cogitare, quod proponimus eſſe quadratum (ut de uno quod exemplo ſufficiet, diſputemus) iam non quatuor, ſed octo anguli colliguntur. quod tum animaduertis, ſi ſuper unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impoſitum mente conſpicias: ut altitudo, quæ illi plano deerat, adijciatur: fiatq́; tribus dimenſionibus impletis corpus ſolidum, quod ςερεὸν uocant, ad imitationem teſſeræ, quæ cubus uocatur. Ex his apparet octonarium numerum ſolidum corpus & eſſe, & haberi: ſiquidem unum apud geometras puncti locum obtinet: Duo, lineæ ductum faciunt, qui duobus punctis, ut ſuprà diximus, coërcetur. Quatuor uerò puncta aduerſum ſe in duobus ordinibus bina per ordinem poſita, exprimunt quadri ſpeciem, à ſingulis punctis in aduerſum punctum eiecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata, & octo facta, duo quadra ſimilia deſcribunt, quæ ſibi ſuperpoſita, additaq́; altitudine, formam cubi, quod eſt ſolidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem eſſe numerum ſuperficie & lineis, ex quibus illam conſtare memorauimus, formisq́; omnibus. A lineis enim aſcenditur ad numerum, tanquam ad priorem: ut intelligatur ex diuerſis numeris linearũ, quæ formæ geometricæ deſcribantur. Ipſam uerò ſuperficiem cum lineis ſuis, primam poſt corpora diximus incorpoream eſſe naturam: nec tamen ſequeſtrandam propter perpetuam cum

Stereon.
Cubus.

corp

corporibus ſocietatem. Ergo quod ab hac ſurſum recedit, iam pure incorporeum eſt. Numeros autem hac ſuperiores præcedens ſermo patefecit. Prima eſt igitur perfectio incorporalitatis in numeris. Et hæc eſt, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. Scorſum autem illa, ut ſuprà admonuimus, plenitudo eſt eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinent uinculorum: licet alias quoque cauſas quibus pleni numeri efficiantur, eſſe non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus ſolidum corpus efficiat, antè ſatis probatum eſt. Ergo ſingulariter quoque plenius iure dicetur, propter corporeæ ſoliditatis effectum. Sed & ad ipſam cœli harmoniam, id eſt, concinentiam, hunc numerum magis aptum eſſe non dubium eſt: cùm ſphæræ ipſæ octo ſint, quæ mouentur, de quibus ſecuturus ſermo procedet. Omnes quoque partes, quibus conſtat hic numerus, tales ſunt, ut ex earum compage plenitudo naſcatur. Eſt enim aut de his quæ neq; generantur, neq; generant, de monade & ſeptem: quæ qualia ſint, ſuo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo, qui & generatur, & generat, id eſt, quatuor. Nam hic numerus quatuor, & naſcitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinq;, quorum alter primus omniū numerorum impar apparuit: quinarij autem potentiā ſequens tractatus attinget. Pythagorici uerò hunc numerum iuſtitiam uocauerunt: quia primus omnium ita ſoluitur in numeros pariter pares, hoc eſt, in bis quaterna: ut nihilominus in numeros æquè pariter pares diuiſio quoque ipſa ſoluatur in bis bina. Eadem quoq; qualitate contexitur, id eſt, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipſius pari æqualitate procedat: & reſolutio æqualiter redeat uſque ad monadem, quæ diuiſionem arithmetica ratione non recipit:

Ratio ſecūda. *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.*

pit:merito propter æqualem diuiſionem iuſtitiæ nomẽ accepit.Et quia ex ſupradictis omnibus apparet,quanta & partium ſuarum,& ſeorſum ſua plenitudine nitatur,iure plenus uocatur.

Multas eſſe cauſas,cur ſeptenarius plenus uocetur.

CAPVT. VI.

*SVpereſt,ut ſeptenarium quoque numerum plenum iure uocitandum ratio in medio conſtituta perſuadeat.*Ac *primum hoc tranſire ſine admiratione non poſſumus, quòd duo numeri qui in ſe multiplicati uitale ſpatium uiri fortis includerent,ex pari & impari conſtiterũt.*Hoc enim *uerè perfectum eſt,quod ex horum numerorum permiſtione generatur.*Nam *impar numerus mas, & par fœmina uocatur.*Item *arithmetici imparem patris,& parem matris appellationeuenerãtur.*Hinc & Timæus *Platonis,fabricatorem mundanæ animæ* Deum *partes eius ex pari & impari, id eſt, duplari & triplari numero, intertexuiſſe memorauit: ita ut à duplari uſque ad octo,à triplari uſq; ad uiginti ſeptem ſtaret alternatio * mutandi.* Hi *enim primi cubi utrinq; naſcuntur:ſiquidem à paribus bis bini, qui ſunt quatuor,ſuperficiem faciunt: bis bini bis,qui ſunt octo,corpus ſolidum fingũt.* A *diſpari uerò ter terna,quæ ſunt nouem,ſuperficiem reddunt:& ter terna ter, id eſt, ter nouena,quæ ſunt uiginti ſeptem,primum æque cubum alterius partis efficiunt.*Vnde *intelligi datur,hos duos numeros,octo dico,& ſeptem,qui ad multiplicationem annorum perfecti in* Republica *uiri conuenerunt,ſolos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos:quia nihil poſt autorem poteſt eſſe perfectius.* Hoc *quoque notandum eſt, quod ſuperius, aſſerentes communem numerorum omnium dignitatem,antiquiores eos ſuperficie,& lineis*

* *aliàs numeri.*

lineis eius,omnibusq́; corporibus oſtendimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuiſſe, quibus illam contextam auguſtißima Timæi *ratio naturæ ipſius conſcia teſtis expreßit.*Hinc eſt quòd pronuntiare *non dubitauerunt ſapientes,animam eſſe numerum ſe mouentem.*

Prima ratio, cur perfectus ſit numerus ſeptenarius, ex partibus ipſius ſumpta.

Nunc uideamus cur ſeptenarius numerus ſuo ſcorſum merito plenus habeatur:cuius ut preßius plenitudo noſcatur,primùm merita partium de quibus cōſtat,tum demum quid ipſe poßit,inueſtigemus.Conſtat ſeptenarius numerus:uel ex uno,& ſex:uel ex duobus, & quinque:uel ex tribus,& quatuor.Singularum compagum membra tractemus:ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria eſſe maieſtate fœcundū.Ex uno & ſex,compago prima componitur.Vnum autem,quod μονὰς,id eſt,unitas dicitur,& mas idem & fœmina eſt:par idem,atq; impar:ipſe non numerus,ſed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisq́; omnium, neque ipſa principij aut finis ſciens,ad ſummum refertur Deum:eiusq́; intellectum à ſequentium numero rerū, & poteſtatum ſequeſtrat: nec in inferiore poſt Deum gradu fruſtra eā deſideraueris. Hæc illa eſt mens,è ſummo nata Deo,quæ uices temporum neſciens,in uno ſemper quod adeſt, conſiſtit æuo,cumq́;,utpote una,non ſit numerabilis,innumeras tamen generum ſpecies,& de ſe creat, & intra ſe continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans,hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena à ſylueſtris contagione materiæ,tantum ſe autori ſuo ac ſibi debens, ſimplicem ſortita naturam,cum ſe animandæ immenſitati uniuerſitatis infundat:nullum init tamen cum ſua unitate diuortium.Vides ut hæc monas orta à prima rerum cauſa,

ad uſque

aduſque animam ubique integra, & ſemper indiuidua continuationem poteſtatis obtineat. Hæc de monade caſtigatius quàm ſe copia ſuggerebat. Nec te remordeat, quòd cùm omni numero præeſſe uideatur, in coniunctione præcipue ſeptenarij prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, quàm uirgini. Huic autem numero, id eſt, ſeptenario, adcò opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas *quoque uocitetur. Nam uirgo creditur, quia nullum ex ſe parit numerum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quem primum limitem conſtat eſſe numerorũ.* Pallas *ideo, quia ex ſolius monadis fœtu, & multiplicatione proceſſit: ſicut* Minerua *ſolo ex uno parente nata perhibetur.* Senarius *uerò, qui cum uno coniunctus ſeptenarium facit, uariæ ac multiplicis religionis, & potentiæ eſt. Primum, quòd ſolum ex omnibus numeris, qui infra decem ſunt, de ſuis partibus conſtat. Habet enim medietatem, & tertiam partem, & ſextam partem: & eſt medietas tria, tertia pars duo, ſexta pars unum, quæ omnia ſimul ſex faciunt. Habet & alia ſuæ uenerationis indicia: ſed ne longior faciat ſermo faſtidium, unum ex omnibus eius officium perſequemur: quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non ſenarij tantum, ſed & ſeptenarij pariter dignitas adſtruetur. Humano partui frequẽtiorẽ uſum nouẽ menſium, certo numerorũ modulamine natura conſtituit: ſed ratio ſub aſciti ſenarij numeri multiplicationem procedens, etiã ſeptẽ menſes compulit uſurpari. Quàm breuiter abſolutéq; duos eſſe primos omnium numerorum cubos, id eſt, à pari octo, ab impari uiginti ſeptem: & eſſe imparem marem, parem fœminã, ſuperius expreſſimus. Horũ uterq; ſi per ſenarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui ſeptem menſibus explicantur. Coẽant enim*

Pallas quur à poëtis μονὰς appelletur.

Vis numeri ſenarij.

numeri, mas ille qui memoratur, & fœmina, octo ſcilicet & uigintiſeptem, pariunt ex ſe quinque & triginta. Hæc ſexies multiplicata, creant decem & ducentos: qui numerus dierum menſem ſeptimum claudit. Ita eſt ergo natura fœcundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem, quaſi arbiter quidam maturitatis, abſoluat. Diſcretio uerò partus futuri (ſicut Hippocrates *refert) ſic in utero dignoſcitur: Aut enim ſeptuageſimo, aut nonageſimo die conceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut ſeptimum, aut nonum explicat menſem. Hæc de prima ſeptenarij copulatione libata ſint. Secunda de duobus & quinque eſt. Ex his* Dyas, *quia poſt monadem prima eſt, primus eſt numerus. Hæc ab illa omnipotentia ſolitaria, in corporis intelligibilis * lineam prima defluxit. Ideo & ad uagas ſtellarum, & luminum ſphæras refertur, quia hæ quoque ab illa, quæ* ἀπλανής *dicitur, in numerum ſciſſæ, & in uarij motus contrarietatem retortæ ſunt. Hic ergo numerus cum quinario aptiſsimè iungitur: dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille referatur. Sed ille ratione ſciſſionis, hic numero. Illa uerò quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra cæteras eminenteis euenit: quòd ſolus omnia quæq; ſunt, quæq; uidentur eſſe, complexus eſt. Eſſe autem dicimus intelligibilia, uideri eſſe corporalia omnia: ſeu diuinum corpus habeant, ſeu caducum. Hic ergo numerus ſimul omnia & ſupera, & ſubiecta deſignat. Aut enim* Deus *ſummus eſt, aut mens ex eo nata, in qua ſpecies rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarum omnium fons eſt: aut cœleſtia ſunt uſq; ad nos, aut terrena natura eſt: & ſic quinarius rerum omniũ numerus impletur. De ſecunda ſeptenarij numeri coniunctione di-*

Dyadis & quinarij uis ac uirtus.

*linea

cta hæc, pro affectatæ breuitatis neceſſitate, ſufficiant. Tertia eſt de tribus & quatuor, quæ quantum ualeat, reuoluamus. Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus lineis conſtat: his enim trigonalis forma concluditur: à pari uerò prima in quatuor inuenitur. Item ſcimus, ſecundum Platonem, id eſt, ſecundum ipſius ueritatis arcanum, illa forti inter ſe uinculo colligari, quibus interiecta medietas præſtat uinculi firmitatem. Cùm uerò medietas ipſa geminatur, ea quæ extima ſunt, non tenaciter tantùm, ſed etiam inſolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo ſumma, medium quo uinciretur, acciperet. Quaternarius uerò duas medietates primus omniũ nactus eſt: quas ab hoc numero Deus mundanæ molis artifex conditorq́; mutuatus inſolubili inter ſe uinculo elementa deuinxit: ſicut in Timæo Platonis aſſertum eſt. Nec aliter tam controuerſa ſibi ac repugnantia, & natura communionem abnuẽtia promiſceri, terrã dico & ignem, potuiſſe, nec per tam iugabilem competentiam fœderari: niſi duobus medijs, aëris, & aquæ nexibus uincirentur. Ita enim elementa inter ſe diuerſiſſima, opifex tamen Deus ordinis opportunitate connexuit, ut facilè iungerentur. Nam cùm binæ in ſingulis qualitates eſſent: talem unicuiq; de duabus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam ſibi & ſimilem reperiret. Terra eſt ſicca, & frigida: aqua uerò frigida, & humida eſt. Hæc duo elementa, licet ſibi per ſiccum, humectumq́; contraria ſint: per frigidum tamen commune iunguntur. Aër humectus, & calidus eſt: & cùm aquæ frigidæ contrarius ſit calore, conciliatione tamen ſocij copulatur humoris. Super hunc ignis cùm ſit calidus, & ſiccus, humorem quidem aëris reſpuit, ſiccitate: ſed connectitur, ſocietate caloris. Et ita fit, ut

Laus ternarij & quaternarij.

ſingula quæq; elementorum, duo ſibi hinc inde uicina ſingulis qualitatibus uelut quibuſdã amplectantur ulnis. Aqua terram, frigore: aërem ſibi nectit, humore. Aër aquæ humecto ſimili, & igni calore ſociatur. Ignis aëri miſcetur, ut calido: terræ iungitur, ſiccitate. Terra ignem ſicco patitur, aquam frigore non reſpuit. Hæc tamen uarietas uinculorum, ſi elementa duo forent, nihil inter ipſa firmitatis habuiſſet: ſi tria, minus quidẽ ualido, aliquo tamen nexu uinciẽda nodaret. Inter quatuor uerò inſolubilis colligatio eſt, cùm duæ ſummitates duabus interiectionibus uinciuntur. Quod erit manifeſtius, ſi in medio poſueris ipſam continentiã ſenſus, de Timæo Platonis exceptã. Diuini decoris, inquit, ratio poſtulabat, talem fieri mũdũ, qui & uiſum pateretur, & tactũ. Cõſtabat autẽ, neque uideri aliquid poſſe, ſine ignis beneficio: neq; tãgi, ſine ſolido: & ſolidũ nihil eſſe, ſine terra. Vnde mũdi omne corpus de igni & terra inſtruere fabricator incipiẽs, uidit duo cõuenire, ſine medio colligãte, nõ poſſe: & hoc eſſe optimũ uinculũ, quod & ſe pariter, & à ſe liganda deuinciat. Vnã uerò interiectionẽ, tunc ſolum poſſe ſufficere, cum ſuperficies ſine altitudine, uincienda eſt. At ubi arctanda uinculis eſt alta dimenſio, nodũ niſi gemina interiectione non necti. Inde aërẽ & aquã inter ignem terrãq; cõtexuit: & ita per omnia, una & ſibi cõueniẽs iugabilis cõpetentia cucurrit, elementorũ diuerſitatem ipſa differẽtiarũ æqualitate conſociãs. Nã quantũ intereſt inter aquã & aërẽ cauſa dẽſitatis & põderis, tantundẽ inter aërẽ & ignem eſt. Et rurſus quod intereſt inter aërẽ, & aquã, cauſa leuitatis & raritatis, hoc intereſt inter

Expoſitio eſt ſententiæ Platonicæ, non uerborum.

terram & aquā. Itē quod intereſt inter terrā & aquā cauſa denſitatis & ponderis, hoc intereſt inter aquā & aërem: Et quod inter aquā & aërem, hoc inter aërem & ignem. Et cōtrà, quòd inter ignē & aërem, tenuitatis leuitatisq́; cauſa, hoc inter aërē & aquā eſt. Et quod eſt inter aërem & aquā, hoc inter aquam intelligitur & terrā. Nec ſolū ſibi uicina & cohærētia comparantur, ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas. Nā quod eſt terra ad aërem, hoc eſt aqua ad ignē: & quoties verteris, eādē reperies iugabilem cōpetentiā: ita ex ipſo quo inter ſe ſunt æqualiter diuerſa ſociantur. *Hæc cò dicta ſunt, ut aperta ratione conſtaret, neque planitiem ſine tribus, neq; ſoliditatem ſine quatuor poſſe uinciri.* Ergo *ſeptenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambæ partes eius uincula prima ſortitæ ſunt: ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus.* Hinc *in alio loco eiuſdem ſomnij* Cicero *de ſeptenario dicit:* Qui numerus rerum omnium ferè nodus eſt. *Item omnia corpora aut mathematica ſunt alumna geometriæ, aut talia, quæ uiſum tactum'ue patiantur. Horum priora tribus incrementorū gradibus conſtant: aut enim linea eijcitur ex puncto, aut ex linea ſuperficies, aut ex planitie ſoliditas. Altera uerò corpora quatuor elementorū collato fœdere, in robur ſubſtantiæ corpulentæ concordi concretione coaleſcunt. Necnon omnium corporū tres ſunt dimenſiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, ſuperficies, & ipſa ſoliditas. Item, cùm quatuor ſint elementa, ex quibus conſtant corpora, terra, aqua, aër, & ignis: tribus ſine dubio*

interſtitijs ſeparantur: quorum unum eſt à terra uſque ad aquam, ab aqua uſq; ad aërem ſequens, tertiũ ab aëre uſq; ad ignem. Et à terra quidem uſq; ad aquam ſpatiũ, neceſſitas à Phyſicis dicitur: quia uincire & ſolidare creditur, quod eſt in corporibus lutulentum. Vnde Homericus cenſor cùm Græcis imprecaretur: Vos omnes, inquit, in terrã & aquam reſoluamini: in id dicens, quod eſt in natura humana turbidum, quo facta eſt homini prima concretio. Illud uerò quod inter aquam & aërem ἁρμονία dicitur, id eſt, apta & conſonans conuenientia: quia hoc ſpatium eſt, quod ſuperioribus inferiora conciliat, & facit diſſona conuenire. Inter aërem uerò & ignem, obedientia dicitur: quia ſicut lutulenta & grauia ſuperioribus neceſſitate iunguntur: ita ſuperiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media, coniunctionem utriuſque præſtante. Ex quatuor igitur elementis, & tribus eorum interſtitijs abſolutionem corporum conſtare manifeſtum eſt. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriuſq; corporibus, conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur. Nec ſolum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum præſtant fauorem, ſed quaternarium quidem Pythagorici, quem τετρακτὺν uocant: adeo, quaſi ad perfectionem animæ pertinentem, inter arcana uenerantur: ut ex eo & iuriſiurandi religionem ſibi fecerint. οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.* Iuro tibi per eum, qui dat animæ noſtræ quaternarium numerum. Ternarius uerò aſſignat animam tribus ſuis partibus abſolutam Quarum prima eſt ratio, quàm λογιστικὸν appellant: ſecunda animoſitas, quam θυμικὸν uocant: tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. Item nullus ſapientum animam ex ſymp*

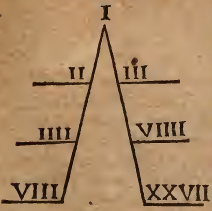
* Menelaus. ἰλιάδ. η ἀλλ᾽ ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

* *alias, Per qui noſtræ animæ numerũ dedit ipſe quaternũ: hãc lectionem uerã, illã uerò in textu inculcatam eſſe apparet.*

ſymphonijs quoque muſicis conſtitiſſe dubitauit. Inter has non paruæ potentiæ eſt, quæ dicitur διὰ πασῶν, Hæc conſtat ex duobus, id eſt, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε. Fit autē diapente, ex hemiolio, & fit diateſſaron, ex epitrito. Et eſt primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor: quod quale ſit, ſuo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris conſtat diateſſaron, & diapeten: ex quibus diapaſon ſymphonia generatur. Vnde Vergilius nullius diſciplinæ expers, plenè & per omnia beatos exprimere uolens ait: O terq; quaterq; beati. *i. ἀτενίδος.*

Secunda ratio perfectionis numeri ſeptenarij.

Hæc de partibus ſeptenarij numeri, ſectantes compendia, diximus: de ipſo quoque pauca dicemus. Hic numerus ἑπτὰς nunc uocatur, antiquato uſu primæ literæ. Apud ueteres enim ſeptas uocitabatur, quod Græco nomine teſtabatur uenerationem debitam numero. Nam primo omniū hoc numero anima mundana generata eſt, ſicut Timæus Platonis edocuit. Monade enim in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares, id eſt, poſt monadē à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera uerò parte tria, dein de nouē, & inde uiginti ſeptē. Ex his numeris facta cōtextio, generationē animæ imperio creatoris ſefficit. *ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.*

Non parua ergo hinc potentia numeri huius oſtenditur, quia mundanæ animæ origo ſeptem finibus cōtinetur.

Tertia. *Septem quoq; uagãtium ſphærarum ordinem illi ſtelliferæ & omnes cõtinenti ſubiecit artifex fabricatoris prouidentia, quæ & ſuperioris rapidis motibus obuiarent, & inferiora omnia gubernarent.* *Quarta.* *Lunã quoq; quaſi ex illis ſeptimam, numerus ſeptenarius mouet, curſumq́; eius ipſe diſpenſat. Quod cùm multis modis probetur, ab hoc incipiat oſtẽdi. Luna octo & uiginti propè diebus totius zodiaci ambitũ conficit. Nam etſi per triginta dies ad ſolem, à quo profecta eſt, remeat: ſolos tamen fere uiginti octo in tota zodiaci circuitione conſumit: reliquis, ſolem qui de loco in quo eum reliquit, abſceſſerat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim ſignis integro menſe metitur. Ponamus ergo, ſole in prima parte Arietis conſtituto, ab ipſius (ut ita dicam) orbe emerſiſſe lunam, quòd eam naſci uocamus. Hæc poſt uiginti octo dies, & horas ferè ſeptem, ad primam partem Arietis redit, ſed illic non inuenit ſolem. Intereà enim & ipſe progreſſionis ſuæ lege ulterius abſceſſit: & ideo ipſa necdum putatur eò, unde profecta fuerat, reuertiſſe: quia oculi noſtri tunc, non à prima parte Arietis, ſed à ſole eam ſenſerant proceſſiſſe. Hunc ergo diebus reliquis, id eſt duobus, plus minus'ue conſequitur, & tunc eius orbi denuo ſuccedens, ac denuo inde procedens, rurſus dicitur naſci. Inde ferè nunquàm in eodem ſigno bis continuò naſcitur, niſi in Geminis, ubi hoc nonnunquã euenit, quia dies in eo ſol duos ſupra triginta altitudine ſigni morante conſumit: rariſſimo in alijs, ſi circa primam ſigni partem à ſole procedat.* *Cur luna bis in Geminis naſcatur.* *Huius ergo uiginti octo dierum numeri, ſeptenarius origo eſt. Nam ſi ab uno uſque ad ſeptem, quantum ſinguli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uiginti octo nata de ſeptem. Hunc etiam numerum, qui in quater ſeptenos æqua*

æqua ſorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiandam remetiendamq; conſumit. Nam ſeptem diebus ab extremitate ſeptentrionalis oræ oblique meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus. Septem ſequentibus à medio ad imum auſtrale delabitur. Septem alijs rurſus ad medium obliquata conſcendit. Vltimis ſeptem, ſeptentrionali redditur ſummitati. Ita ijſdem quater ſeptenis diebus omnem zodiaci & longitudinem, & latitudinem circum perq; diſcurrit. Similibus quoque diſpenſationibus hebdomadum luminis ſui uices ſempiterna lege uariando diſponit. Primis enim ſeptem, uſque ad medietatem uelut diuiſi orbis excreſcit, & διχότομος tunc uocatur: ſecundis, orbem totum renaſcentes ignes colligendo iam complet, & plena tunc dicitur: tertijs, διχότομος rurſus efficitur, cùm ad medietatem decreſcendo contrahitur: quartis, ultima luminis ſui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas φάσεις uocant Græci, toto menſe diſtinguitur, quum naſcitur, quum fit διχότομος, & quum fit ἀμφίκυρτος, quum plena, & rurſus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & quum ad nos luminis uniuerſitate priuatur. Amphicyrtos eſt autem quum ſupra diametrum dichotomi eſt, antequàm orbis concluſione cingatur: uel de orbe iam minuens inter medietatem ac plenitudinem inſuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoque ipſe, de quo uitam omnia mutuantur, ſeptimo ſigno uices ſuas uariat, nam à ſolſtitio hyemali, ad ſolſtitium æſtiuum ſeptimo peruenit ſigno: & à tropico uerno, uſque ad autumnale tropicum, ſeptimi ſigni peragratione producitur. Tres quoq; cõuerſiones lucis æthereæ per hunc numerum conſtant. Eſt autem prima maxima, ſecunda

διχότομος, id eſt, dimidio orbe cæſa.

ἀμφίκυρτος id eſt, utrinq; gibboſa.

Quinta.

Sexta.

media, minima eſt tertia: & maxima eſt anni ſecundum ſolem, media menſis ſecundum lunam, minima diei ſecundum ortum & occaſum. Eſt uerò unaquæque conuerſio quadripartita: & ita conſtat ſeptenarius numerus: id eſt, ex tribus generibus conuerſionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque conuertitur. Hi ſunt autem quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde ſicca, & ad ultimum frigida. Et maxima conuerſio, id eſt, anni, humida eſt uerno tempore: calida, æſtiuo: ſicca, autumno, frigida, per hyemem. Media autem conuerſio menſis per lunam ita fit, ut prima ſit hebdomas humida, quia naſcens luna humorem aſſolet concitare: ſecunda calida, adoleſcente in ea iam luce de ſolis aſpectu: tertia ſicca, quaſi plus ab ortu remota: quarta frigida, deficiente iam lumine. Tertia uerò conuerſio, quæ eſt diei ſecundum ortum & occaſum, ita diſponitur: quòd humida ſit, uſque ad primam de quatuor partibus partem diei: calida, uſque ad

Septima. *ſecundam: ſicca, uſque ad tertiã: quarta iam frigida. Oceanus quoque in incremento ſuo hunc numerum tenet. Nam primo naſcentis lunæ die fit copioſior ſolito: minuitur: pauliſper ſecundo: minoremq́; uidet eum tertius quàm ſecundus, & ita decreſcendo ad diem ſeptimum peruenit. Rurſus octauus dies manet ſeptimo par: & nonus fit ſimilis ſexto: decimus quinto: & undecimus fit quarto par: tertio quoq; duodecimus: & tertiuſdecimus fit ſimilis ſecundo: quartuſdecimus, primo. Tertia uerò hebdomas eadẽ facit,*

Octaua. *quæ prima: quarta eadẽ, quæ ſecunda. Hic deniq; eſt numerus qui hominẽ cõcipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi ſenectæ, atq; omnino conſtare facit. Nam ut illud taceamus, quòd uterum nulla ui ſeminis occupatum, hoc dierum numero natura conſtituit,*

uelut

uelut decreto exonerandæ mulieris uectigali menſe redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non eſt, quia ſemen quod poſt iactum ſui intra horas ſeptem non fuerit in effuſionem relapſum, hæſiſſe in uitam pronuntiatur. Verum ſemine ſemel intra formādi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die ſeptimo folliculum *genitiuum circundet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriore teſta clauditur, & intra ſe claudit liquorem. Hoc cùm à phyſicis deprehenſum ſit, Hippocrates quoque ipſe, qui tam fallere quàm falli neſcit, experimenti certus aſſeruit: referens in libro qui de Natura pueri inſcribitur, tale ſeminis receptaculum de utero eius eiectum, quam ſeptimo poſt conceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim ſemine nō effuſo, ne grauida maneret orantē, imperauerat ſaltibus concitari, atque ſeptimo die *ſaltu eiectum cum tali folliculo, qualem ſuprà retulimus, ſuffeciſſe conceptui. Hæc Hippocrates. Straton uerò Peripateticus, & Diocles Caryſtius per ſeptenos dies concepti corporis fabricam hac obſeruatione diſpenſant: ut hebdomade ſecunda credant guttas ſanguinis in ſuperficie folliculi, de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrſum ad ipſum conceptionis humorem: quarta humorem ipſum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & ſanguinem liquida adhuc ſoliditate conueniat: quinta uerò interdum fingi in ipſa ſubſtantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apis, ſed ut in illa breuitate membra omnia, & deſignata totius corporis lineamenta conſiſtant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia conſtat, quoties quinta hebdomade fingitur deſignatio iſta membrorum, mēſe ſeptimo maturari partum. Cùm autem nono menſe abſolutio futura eſt, ſi quidem fœmina fa-

*geminum

Locus eſt in libro περὶ φύσιος παιδίου, ſed in uulgatis exēplis perperam ſcribitur πιδῆσαι pro πηδῆσαι.

*ſaltū ſeptimū eiciendo.

bricatur, ſexta hebdomade iam membra diuidi: ſi maſculus, ſeptima. Poſt partum uerò utrum uicturum ſit quod effuſum eſt, an in utero ſit præmortuum, ut tantummodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit. Vltra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aëris halitum ferre non poſſunt: quem quiſquis ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad uitam creatus, niſi alter fortè (qualis perfectum poteſt) caſus eripiat. Item poſt dies ſeptem iactat reliquias umbilici, & poſt bis ſeptem incipit ad lumen uiſus eius moueri, & poſt ſepties ſeptem liberè iam & pupulas, & totam faciem *conuertit ad motus ſingulos uidendorum. Poſt ſeptem uerò menſes dentes incipiunt mandibulis emergere. Et poſt bis ſeptem, ſedet ſine caſus timore. Poſt ter ſeptem, ſonus eius in uerba prorumpit. Et poſt quater ſeptem, non ſolum ſtat firmiter, ſed & incedit. Poſt quinquies ſeptem, incipit lac nutricis horreſcere, niſi fortè ad patientiam longioris uſus continuata conſuetudine protrahatur. Poſt annos ſeptem, dentes qui primi emerſerant, alijs aptioribus ad cibum ſolidum naſcentibus cedunt, eodemq; anno, id eſt, ſeptimo, plenè abſoluitur integritas loquendi. Vnde & ſeptem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet Latinitas eaſdem modo longas, modo breues pronuntiando, quinque pro ſeptem tenere maluerit. Apud quos tamen, ſi ſonos uocalium non apices numeraueris, ſimiliter ſeptem ſunt. Poſt annos autem bis ſeptem ipſa ætas neceſſitate pubeſcit. Tunc enim moueri incipit uis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum. Ideo & tutela pueris, quaſi uirile iam robur, abſoluitur: de qua tamen fœminæ propter uotorum feſtinationem, maturius biennio legibus liberantur. Poſt ter ſeptenos annos, genas

*uertit

Quã Macrobius in fœmina uotorũ feſtinationem appellat, ex iureconſultis doli capacitas dicitur.

nas flore ueſtit iuuenta, idem'que annus finem in longum creſcendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoque creſcere ultrà iam prohibet. Quinta omne uirium, quantæ ineſſe unicuique poſſunt, complet augmentum, nulliq́; modo iam poteſt quiſquam ſe fortior fieri. Inter pugiles denique hæc conſuetudo ſeruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de ſe amplius in incremento uirium ſperent: qui uerò expertes huius gloriæ uſq; illò manſerunt, à profeßione diſcedant. Sexies uerò ſepteni anni, ſeruant uires antè collectas, nec diminutionem, niſi ex accidenti, euenire patiuntur. Sed à ſexta uſque ad ſeptimam ſeptimanam fit quidem diminutio, ſed occulta, & quæ detrimentum ſuum aperta defectione non prodat. Ideo nonnullarum rerum publicarum is mos eſt, ut poſt ſextam ad militiam nemo cogatur: in pluribus detur remiſſio iuſta poſt ſeptimam. Notandum uerò, quòd cùm numerus ſeptem ſe multiplicat, facit ætatem quæ propriè perfecta & habetur, & dicitur: adeò, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionem & attigerit, & necdum præterierit, & conſilio aptus ſit, nec ab exercitio uirium alienus habeatur. Cùm uerò decas, qui & ipſe perfectißimus numerus eſt, perfecto numero, id eſt ἑπτάδι, iungitur, ut aut decies ſeptem, aut ſepties deni computentur anni: hæc à Phyſicis creditur meta uiuendi, & hoc uitæ humanæ perfectum ſpatium terminatur, quod quiſquis exceſſerit, ab omni officio uacuus, ſoli exercitio ſapientiæ uacat, & omnem uſum ſui in ſuadendo habet, aliorum munerum uacatione reuerendus. A ſeptima enim, uſque ad decimam ſeptimanam pro captu uirium, quæ adhuc ſingulis perſeuerant, uariantur officia. Idem numerus totius corporis membra diſponit, Septem enim ſunt intra hominem, quæ à Nona.

Græ

Membra nigra intra hominē.

Græcis nigra membra uocitantur: Lingua, cor, pulmo, ie-cur, lien, renes duo. *Et ſeptem alia cum uenis & meatibus quæ adiacent ſingulis ad cibum & ſpiritum accipiendum reddendumq́; ſunt deputata: guttur, ſtomachus, aluus, ueſi-ca, & inteſtina principalia tria: quorum unum * diſſipium uocatur, quod uentrem & cætera inteſtina ſecernit: alte-rum medium, quod Græci* μεσέντερον *dicunt: tertiũ quod ueteres hyrā uocauerũt, habeturq́; præcipuum inteſtino-rum omnium, & cibi retrimenta deducit.* De *ſpiritu au-tem & cibo, quibus accipiendis, ut relatum eſt, atq; redden dis membra, quæ diximus cum meatibus ſibi adiacentibus obſequuntur, hoc obſeruatum eſt, quòd ſine hauſtu ſpiritus ultra horas ſeptem, ſine cibo ultra totidem dies uita non durat. Septem quoq; ſunt gradus in corpore, qui dimenſio-nem altitudinis ab imo in ſuperficiem complent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis. Hæc de interioribus. In aperto quoque ſeptem ſunt corporis partes, caput, pe-ctus, manus, pedesq́; & pudendum. Item quæ diuiduntur, non niſi ſeptem compagibus iuncta ſunt: ut in manibus eſt humerus, brachium, cubitus, uola & digitorum terni no-di. In pedibus uerò femur, genu, tibia, pes ipſe, ſub quo uo la eſt: & digitorum nodi terni ſimiliter. Et quia ſenſus, eorumq́; miniſteria, natura in capite uelut in arce conſti tuit, ſeptem foraminibus ſenſuum celebrantur officia, id eſt, oris: ac deinde oculorum, narium & aurium, binis.*

** Diſſeptum in antiq. cod. eſt autem* διάφραγμα.

Decima.

Vndecimà.

Vnde nō immerito hic numerus totius fabricæ diſpenſa tor & dominus, ægris quoq; corporibus periculum ſani-tatem'ue denuntiat. Imò ideo & ſeptem motibus omne cor pus agitatur: aut enim acceſſio eſt, aut receſſio: aut in le-uam, dextram'ue deflexio: aut ſurſum quis, ſeu deorſum mouetur, aut in orbem rotatur. Tot uirtutibus inſignitus ſe

ptenar

*plenarius, quas uel de partibus ſuis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus & habetur, & dicitur. Et abſoluta (ut arbitror) ratione iã conſtitit, cur diuerſis ex cauſis, octo & ſeptem pleni uocentur. Senſus autem hic eſt, cum ætas tua quinquageſimum & ſextum annum compleuerit, quæ ſumma tibi fatalis erit. ſpes quidem ſalutis publicæ te uidebit, & pro remedijs communis bonorum omnium ſtatus uirtutibus tuis dictatura debebitur: *ſed ſi euaſeris inſidias propinquorum. Nam per ſeptenos octies ſolis anfractus reditusq́; quinquaginta & ſex ſignificat annos: anfractum ſolis & reditum annum uocans: anfractum, propter zodiaci ambitum: reditum, quia eadem ſigna per annos ſingulos certa lege metitur.* *ſcilicet

Obſcura inuolutaq́; ſemper eſſe ſigna ac ſomnia de aduerſis. Et tamen ſemper ſubeſſe aliquid, quo poſſit quoquo modo deprehendi ueritas, modo diligens adſit ſcrutator. CAP. VII.

HIc quidam mirantur, quid ſibi uelit iſta dubitatio, Si effugeris: quaſi potuerit diuina anima, & olim cœlo reddita, atq; hic maximè ſcientiam futuri profeſſa, neſcire, poſſit'ne nepos ſuus an non poſſit euadere. Sed non aduertunt hanc habere legem omnia uel ſigna, uel ſomnia: ut de aduerſis obliquè aut denuntient, aut minentur, aut moneant. Et ideo quædam cauendo tranſimus, alia exorando & litando uitantur: ſunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nam ubi admonitio eſt, uigilantia cautionis euaditur. Quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit. Nunquam denuntiata uaneſcunt. Hic ſubijcies: Vnde igitur iſta diſcernimus, ut poſſit, cauendum'ne, an exorandum, an uerò patiendum ſit, deprehendi? Sed præſentis operis fuerit, inſinuare, qualis ſoleat in

diuin

diuinationibus eſſe affectata confuſio: ut deſinas uelut de inſerta dubitatione mirari. Cæterùm in ſuo quoq; opere artificis erit, ſigna quærere, quibus iſta diſcernat: niſi hoc uis diuina impediat. Nam illud:

Aeneid. 3. *–Prohibent nam cætera Parcæ*
Scire: Maronis eſt ex intima diſciplinæ profunditate ſententia. Diuulgatis etiam docemur exemplis, quàm plenè ſemper cùm prædicuntur futura, ita dubijs obſcurantur: ut tamen diligens ſcrutator, niſi diuinitus (ut diximus) impediatur, ſubeſſe reperiat apprehendendæ ueſtigia ueritatis. ut ecce Homericum ſomnium à Ioue, ut dicitur, miſſum, ad conſerendam futuro die cum hoſtibus manum, ſub aperta promiſſione uictoriæ, ſpem regis animauit. Ille uelut diuinum ſecutus oraculum, cōmiſſo prælio, amiſſis ſuorum plurimis, uix ægreq; in caſtra remeauit: num dicēdum eſt Deum mandaſſe mendaciū? Non ita eſt. Sed quia illū caſum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis ſomnij, quod animaduerſum uel ad uerè uincendū, uel ad cauendū ſaltē potuiſſet inſtruere. Habuit enim præceptio, ut uniuerſus produceretur exercitus. At ille ſola pugnandi hortatione contentus, non uidit quid de producenda uniuerſitate præceptum ſit: prætermiſſoq; Achille, qui tunc recenti laceſſitus iniuria, ab armis cū ſuo milite feriabatur, rex progreſſus in prælium, & caſum qui debebatur, excepit, & abſoluit ſomnium inuidia mentiendi, non omnia, de imperatis ſequendo. Parem obſeruantiæ diligentiam, Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro, in talibus quoque rebus obtinuit. Nam apud illum Aeneas ad regionē inſtruendo regno fataliter eligendam, ſatis abundeq; Delio inſtructus oraculo, in errorem tamen unius uerbi negligentia relapſus eſt. Non equidem locorum fuerat, quæ petere deberet,

Ἰλιάδ. β. (margin note beside "ritatis")

beret, nomen inſertum: ſed cùm origo uetus parentum ſequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam & Italiam (quæ ipſius gentis autores utraq; produxerant) magis oſtenderet, & (quod aiunt) digito demonſtraret Italiã. Nam quum fuiſſent inde Teucer, hinc Dardanus, uox ſacra ſic alloquendo, Dardanidæ duri, apertè conſulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus eſſet, obiecit, appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denũtiationis eſt, quod de Scipionis fine prædicitur: ſed gratia conciliandæ obſcuritatis inſerta dubitatio, dicto tamen quod indicio ſomnij continetur, abſoluitur. Nam cum dicitur, Circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint, *uitari hunc finem non poſſe pronuntiat. Quòd autem Scipioni reliquos uitæ actus ſine offenſa dubitandi per ordinem retulit, & de ſola morte ſimilis eſt uiſus ambigẽti: hæc ratio eſt, quòd ſiue dum humano uel mœrori parcitur, uel timori, ſeu quod utile eſt, hoc maximè latere, pronius cætera oraculis quàm uitæ finis exprimitur: aut cum dicitur, non ſine aliqua obſcuritate profertur.* Æneid. 3.

Quatuor eſſe uirtutũ genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exẽplares. Et cũ uirtus beatos efficiat, ſitq; primũ illud uirtutum genus in Rerump. gubernatoribus: ideo hos utiq; fore felices. CAP. VIII.

H*Is aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua:* Sed quò ſis Africane alacrior, ad tutãdam Rempub. ſic habeto: Omnibus qui patriã cõſeruauerint, adiuuerĩt, auxerint, certũ eſſe in cœlo definitũ locũ, ubi beati æuo ſempiterno fruãtur. Nihil eſt enim illi prĩcipi deo, qui oẽm mundũ regit, quod quidem in terris fiat acceptius

ptius quàm cōcilia cœtuſque hominū iure ſociati, quæ ciuitates appellantur. Earū rectores & ſeruatores hinc profecti, huc reuertuntur. *Benè & opportunè, poſtquā de morte prædixit, mox præmia bonis poſt obitum ſperāda, ſubiecit: quibus adeò à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta eſt, ut ad moriendi deſiderium ultro animaretur, maieſtate promiſſæ beatitudinis, & cœleſtis habitaculi. Sed de Beatitate, quæ debetur conſeruatoribus patriæ, pauca dicenda ſunt: ut poſteà locum omnem, quem hic tractandum recepimus, reſoluamus. Solæ faciunt uirtutes beatum, nullá que alia quiſquam uia hoc nomen adipiſcitur. Vnde qui exiſtimant, nullis niſi philoſophantibus ineſſe uirtutes, nullos præter philoſophos beatos eſſe pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum, ſapientiam propriè uocantes, eos tantummodo dicunt eſſe ſapientes, qui ſuperna acie mentis requirunt, & quærendi ſagaci diligentia comprehendunt: & quantum uiuendi perſpicuitas præſtat, imitantur. Et in hoc ſolo eſſe aiunt exercitia uirtutum, quarum officia ſic diſpenſant: Prudentia eſſe, mundum iſtum & omnia quæ mundo inſunt, diuinorum contemplatione deſpicere: omnemq; animæ cogitationem in ſola diuina dirigere. Temperantiæ omnia relinquere, inquantum natura patitur, quæ corporis uſus requirit. Fortitudinis, non terreri animam à corpore quodammodo ductu philoſophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad ſuperna aſcenſionis horrere. Iuſtitiæ ad unam ſibi huius propoſiti conſentire uiam uniuſcuiuſque uirtutis obſequium. Atque ita fit, ut ſecundum hoc tam rigidæ definitionis abruptum, Rerumpub. rectores beati eſſe non poßint. Sed Plotinus inter philoſophiæ*

Beatitas.

Sola uirtute beatos effici.

Officia uirtutum ſecundum Stoicos

ſophiæ profeſſores cum Platone princeps, libro de Virtutibus, gradus earum uera & naturali diuiſionis ratione compoſitos, per ordinem digerit. Quatuor ſunt, inquit, quaternarum genera uirtutum. Ex his primæ politicæ uocantur, ſecundæ purgatoriæ, tertiæ animi iam purgati, quartæ exemplares. Et ſunt Politicæ hominis, quia ſociale animal eſt. His boni uiri Reipubli. conſulunt, urbes tuentur: his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt: his ciuium ſalutem gubernant: his ſocios circunſpecta prouidentia protegunt, iuſta liberalitate deuinciunt: hiſq; ſui memores alios fecere merendo. Et eſt Politicæ prudentiæ ad rationis normam, quæ cogitat, quæq; agit uniuerſa dirigere, ac nihil præter rectum uelle, uel facere: humaniſq; actibus, tanquam diuis arbitris, prouidere. Prudentiæ inſunt ratio, intellectus, circunſpectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt, animum ſupra periculi metum agere: nihilq;, niſi turpia, timere: tolerare fortiter uel aduerſa, uel proſpera. Fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub iugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam ſequuntur, modeſtia, uerecundia, abſtinentia, caſtitas, honeſtas, moderatio, parcita, ſobrietas, pudicitia. Iuſtitiæ, ſeruare unicuique quod ſuum eſt. De iuſtitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum ſui, atque inde Reipubli. rector efficitur, iuſte ac prouide gubernans humana, diuina non deſerens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis ſunt, qui diuini capax eſt, ſolumq; animum eius ex-

Quatuor uirtutum genera ſecundum Platonicos.

Primũ genus.

Æneidos. 6.

Secundum.

pediunt, qui decreuit ſe à corporis contagine purgare, & quadam humanorum fuga ſolis ſe inſerere diuinis. Hæ *ſunt otioſorum, qui à* Rerump.*actibus ſe ſequeſtrant.* Ha*rum quid ſingulæ uelint, ſuperius expreßimus, cùm de uirtutibus philoſophantium diceremus, quas ſolas quidam*

Tertium. *exiſtimauerunt eſſe uirtutes.* Tertiæ *ſunt purgati iam defæcatiq; animi, & ab omni mundi huius aſpergine preßè pureq; deterſi.* Illic Prudentiæ *eſt, diuina non quaſi in electione præferre, ſed ſola noſſe: & hæc, tanquam nihil ſit aliud, intueri.* Temperantiæ, *terrenas cupiditates non reprimere, ſed penitus obliuiſci.* Fortitudinis, *paßiones ignorare, non uincere, ut neſciat iraſci, cupiat nihil.* Iuſtitiæ, *ita cum ſuperna & diuina mente ſociari, ut ſeruet perpe-*

Quartum. *tuum cũ ea fœdus imitando.* Quartæ *exẽplares ſunt, quæ in ipſa diuina mente conſiſtunt, quam diximus νοῦν uocari: à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt.* Nam *ſi rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas eſſe in mente credendum eſt.* Illic Prudentia *eſt, mens ipſa diuina:* Temperantia, *quòd in ſe perpetua intentione conuerſa eſt:* Fortitudo, *quòd ſemper idem eſt, nec aliquando mutatur:* Iuſtitia, *quòd perenni lege à ſempiterna operis*

Horum generum diſcrimẽ. *ſui continuatione non flectitur.* Hæc *ſunt quaternarum quatuor genera uirtutum, quæ præter cætera, maximam in paßionibus habent differentiam ſui.* Paßiones *autem*

Aeneid.6. *(ut ſcimus) uocantur, quod homines metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq;.* Has *primæ molliunt, ſecundæ auferunt, tertiæ obliuiſcuntur, in quartis nefas eſt nominari.* Si *ergo hoc eſt officium & effectus uirtutum, beare: conſtat autem & politicas eſſe uirtutes: igitur ex politicis efficiũtur*

Declaratio uerborum Tullij. *beati.* Iure *ergo* Tullius *de* Rerumpubl.*rectoribus dixit,* Vbi beati æuo ſempiterno fruãtur. Q*ui ut oſtẽderet,*

deret, alios otioſis, alios negotioſis uirtutibus fieri beatos, non dixit abſolutè. Nihil eſſe illi principi Deo acceptius quàm ciuitates: *ſed adiecit,* Quod quidem in terris fiat: *ut eos qui ab ipſis cœleſtibus incipiunt, diſcerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid preſſius poteſt eſſe, quid cautius de nomine ciuitatũ:* Quàm concilia, inquit, cœtusq́; hominum iure ſociati, quæ ciuitates appellantur? *Nã & ſeruilis quondam, & gladiatoria manus cõcilia hominum & cœtus fuerunt: ſed non iure ſociati. Illa autẽ ſola iuſta eſt multitudo, cuius uniuerſitas in legum conſentit obſequium.*

Quo ſenſu rerum publicarum rectores cœlo deſcẽdiſſe, eoque reuerti dicantur. CAPVT XI.

QVod uerò ait: Harum rectores & ſeruatores hinc profecti, huc reuertuntur: *hoc modo accipiendum eſt: Animarum originem manare de cœlo, inter rectè philoſophantes indubitatæ conſtat eſſe ſententiæ. Et animæ, dum corpore utitur, hæc eſt perfecta ſapientia: ut unde orta ſit, de quo fonte uenerit, recognoſcat. Hinc illud à quodam inter alia ſeu feſtiua, ſeu mordacia, feriò tamen uſurpatum eſt. De cœlo deſcendit,* γνῶθι σεαυτόν. *Nam & Delphici uox hæc fertur oraculi, conſulenti, ad beatitatem quo itinere perueniret: Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipſius fronti templi hæc inſcripta ſententia eſt. Homini autem (ut diximus) una eſt agnitio ſui: ſi originis natalisq́ue principia atq; exordia prima reſpexerit, nec ſe quæſiuerit extra. Sic enim anima uirtutes ipſas conſcientia nobilitatis induitur: quibus poſt corpus euecta, eo unde deſcenderat, reportatur: quia nec corporea ſordeſcit, nec oneratur eluuie, quæ puro ac leui fonte uirtutum rigatur: nec deſeruiſ-*

Iuuenalis.

Oraculũ Crœſo datum, σαυτὸν γιγνώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις.

Perſius.

ſe unquam cœlum uidetur, quod reſpectu & cogitationibus poßidebat. Hinc anima, quam in ſe pronam corporis uſus efficit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & abſolutionem corporis perhorreſcit, & cum Aeneidos 12. *neceſſe eſt,* Non *niſi cum gemitu fugit indignata ſub umbras. Sed nec poſt mortem facilè corpus relinquit, quia* * facilè *non*funditus corporeæ excedunt peſtes: ſed aut ſuum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum: non humani tantummodo, ſed ferini quoque, electo genere moribus congruo, quos in homine libenter exercuit: maluit́q; omnia perpeti, ut cœlum quod uel ignorãdo, uel diſſimulando, uel potius prodendo deſeruit, euadat. Ciuitatum uerò rectores, cæteriq; ſapientes, cœlum reſpectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes: facilè poſt corpus, cœleſtem, quam penè non reliquerant, ſedem repoſcunt. Nec enim de nihilo, aut de uana adulatione ueniebat, quòd quoſdam urbium conditores, aut claros in republica uiros in numerum* Deorum *conſecrarit antiquitas.* Sed Heſiodus *quoq; diuinæ ſobolis aſſertor, priſcos reges cum* Dijs *alijs enumerat: hiśq; exemplo ueteris poteſtatis etiam in cœlo regendi res humanas aßignat officiũ.* Et *ne cui faſtidioſum ſit, ſi uerſus ipſos, ut poëta Græcus protulit, inſeramus, referemus eos, ut ex uerbis eius in Latina uerba conuerſi ſunt,*

τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς, ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα. πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήϊον ἔσχον.

Indigetes diui fato ſummi Iouis hi ſunt:
Quondã homines, modò cum ſuperis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoq; nacti.

Hoc & Vergilius *non ignorat, qui licet argumento ſuo ſeruiens, heroas in inferos relegauerit: non tamen eos abducit à cœlo: ſed æthera his deputat largiorem, & noſſe eos ſolem ſuum ac ſua ſidera profitetur: ut geminæ doctrinæ*

ctrinæ obſeruationes præſtiterit, & poëticæ figmentum, & philoſophiæ ueritatem. Etſi ſecundum illum res quoque leuiores quas uiui exercuerant, etiã poſt corpus exercent:

–Quæ gratia currûm — *Æneidos 6.*

Armorumq́; fuit uiuis, quæ cura nitenteis

Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum, curam regendorum hominum nõ relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam ſphæram recipi creduntur, quæ aplanes uocatur. Nec fruſtra hoc uſurpatum eſt, ſiquidem inde profectæ ſunt. Animis enim needum deſiderio corporis irretitis, ſiderea pars mundi præſtat habitaculum, & inde labuntur in corpora. Ideo his illò eſt reditio, qui merentur. Rectiſſimè ergo dictum eſt, cùm in galaxian, quem aplanes continet, ſermo iſte procedat, hinc profecti, huc reuertuntur. Ad ſequentia tranſeamus.

Quid ſecundum priſcos illos theologos inferi, & quando ex eorum ſententia anima aut uiuere, aut mori dicatur. CAPVT X.

HIc ego etſi erã perterritus, non tam mortis metu, quàm inſidiarũ à meis: quæſiui tamen, uiueret'ne ipſe, & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitrabamur. *Vel fortuitis et inter fabulas elucẽt ſemina infixa uirtutũ: quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel ſomniantis emineant. In re enim una, politicarum uirtutum omnium pariter exercet officium. Quòd non labitur animo prædicta morte perterritus: fortitudo eſt. Quòd ſuorum terretur inſidijs, magiſq́; alienum facinus, quàm ſuum horreſcit exitium: de pietate & nimio in ſuos amore procedit. Hæc autem diximus ad iuſtitiam referri, quæ ſeruat unicuique quod*

ſuum eſt. Quòd ea quæ arbitratur, non pro compertis habet, ſed ſpreta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inoleſcit, quærit diſcere certiora: indubitata prudentia eſt. Quòd cùm perfecta beatitas, & cœleſtis habitatio humanæ naturæ, in qua ſe nouerat eſſe, promittitur, audiendi tamen talia deſiderium frænat, temperat, & ſequeſtrat, ut de uita aui & patris interroget: quid niſi temperantia eſt? ut iam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca quæ ſibi deberentur, adductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. *Ipſius enim conſultationis hic ſenſus eſt:* Nos inquit, *arbitrabamur animam cum fine morientis extingui: nec ulterius eſſe poſt hominē.* Ait enim, Quos extinctos eſſe arbitrabamur. *Quod autem extinguitur, eſſe iam deſinit.* Ergo *uelim dicas, inquit, ſi & pater* Paulus *tecum, & alij ſuperſunt.* Ad *hanc interrogationem, quæ & de parentibus, ut à pio filio, & de cæteris, ut à ſapiente ac naturam ipſam diſcutiente, proceſſit, quid ille reſpondit?* Imò uerò, *inquit,* hi uiuunt, qui corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Veſtra uerò quæ dicitur eſſe uita, mors eſt. *Si ad inferos meare mors eſt, & eſt uita eſſe cum ſuperis: facilè diſcernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda ſit: ſi conſtiterit, qui locus habendus ſit inferorum, ut anima, dum ad hunc truditur, mori: cum ab hoc procul eſt, uita frui, & uerè ſupereſſe credatur.* Et *quia totum tractatum, quem ueterum ſapientia de inueſtigatione huius quæſtionis agitauit, in hac latentē uerborū paucitate reperies: ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quā quærimus abſolutione ſufficiet admoneri, amore breuitatis excerpſimus.* Antequam *ſtudium philoſophiæ circa naturæ inquiſitionē ad tantum uigoris adoleſceret, qui per diuerſas*

Explicantur uerba Ciceronis.

gentes

gentes autores in conſtituendis ſacris ceremoniarum fuerunt, aliud eſſe inferos negauerunt, quàm ipſa corpora, quibus incluſæ animæ, carcerē fœdum tenebris, horridum ſordibus & cruore patiuntur. hoc animæ ſepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos uocauerunt. Et omnia quæ illic eſſe credidit fabuloſa perſuaſio, in nobiſmetipſis, & in ipſis humanis corporibus aßignare conati ſunt: obliuionis fluuium, aliud non eſſe aſſerentes, quàm errorem animæ obliuiſcentis maieſtatē uitæ prioris, qua antequàm in corpus truderetur potita eſt, ſolamq́; eſſe in corpore uitam putantis. Pari interpretatione Phlegethontē, ardores irarū & cupiditatū putarunt. Acherontē, quicquid feciſſe dixiſſe'ue uſq; ad triſtitiam humanæ uarietatis more, nos pœnitet. Cocytum, quicquid homines in luctū lachrymasq́; compellit. Stygē, quicquid inter ſe humanos animos in gurgite mergit odiorum. Ipſam quoq; pœnarū deſcriptionē, de ipſo uſu conuerſationis humanæ ſumptam crediderunt: Vulturem iecur immortale tundentem, nihil aliud intelligi uolentes, quàm tormenta conſcientiæ, obnoxia flagitio, uiſcera interiora rimantis, & ipſa uitalia indefeſſa admißi ſceleris admonitione laniantis, ſemperq́; curas, ſi requieſcere fortè tentauerint, excitantis: tanquam fibris renaſcentibus inhærendo, nec ulla ſibi miſeratione parcentis: lege hac, qua ſe iudice nemo nocens abſoluitur, nec de ſe ſuam poteſt uitare ſententiam. Illos autem epulis ante ora poſitis excruciari fame, & inedia tabeſcere, quos magis magisq́; acquirendi deſiderium cogit præſentem copiam non uidere, & in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur, neſcientes parta reſpicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarum pendere diſtrictos, qui nihil conſilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtuti-

Inferos qd eſſe putarint homines antiquißimi.

Flumina inferorū quid ſibi uelint.

Pœnæ inferorum quomodo accipiendæ.

bus explicantes, ſeq́; & actus ſuos omnes fortunæ permittentes, caſibus & fortuitis ſemper rotantur. Saxum ingens uoluere, inefficacibus laborioſisq́; conatibus uitam terentes. Atram ſilicem lapſuram ſemper & cadenti ſimilem, illorum capitibus imminere, qui arduas poteſtates, & infauſtam ambiunt tyrannidem, nunquam ſine timore uicturi, & cogentes ſubiectum uulgus odiſſe, dum metuat, ſemper ſibi uidentur exitium quod merentur excipere. *Tuſc. 5.* *Nec fruſtra hoc theologi ſuſpicati ſunt. Nam Dionyſius aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator, familiari quondam ſuo ſolam beatam exiſtimanti uitam tyranni: uolens quàm perpetuo metu miſera, quamq́; impendentium ſemper periculorum plena eſſet oſtendere, gladium uagina raptum, & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demiſſo, iuſſit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq́; ille & Siculas & tyrannicas copias præſentis mortis periculo aſpernaretur:* Talis *eſt (inquit* Dionyſius*) uita, quam beatam putabas, ſic nobis ſemper mortem imminentem uidemus. Exiſtima ergo, quando felix eſſe poterit, qui timere non deſinit. Secundum hæc igitur, quæ à theologis aſſeruntur, ſi uerè ſuos quiſque patimur manes, & inferos in his corporibus eſſe credimus, quid aliud intelligendum eſt, quàm mori animam, cùm ad corporis inferna demergitur: uiuere autem, cùm ad ſupera poſt corpus euadit?*

Quando mori & quando uiuere dicatur anima.

Quid, & vbi inferi ſecundum Platonicos, quando horum ſententia aut viuere anima, aut mori dicatur.

CAPVT XI.

Dicendum eſt, quid his poſtea ueri ſolicitior inquiſitor, philoſophiæ cultus adiecerit. Nam & qui primum Pythagoram, & qui poſtea Platonem ſecuti ſunt, duas

duas eſſe mortes, unam animæ, animalis alteram prodiderunt. Mori animal, cùm anima diſcedit è corpore: ipſam uerò animam mori aſſerentes, cùm à ſimplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea diſsipatur. Et quia una ex his manifeſta, & omnibus nota eſt, altera non niſi à ſapientibus deprehenſa, cæteris eam uitam eſſe credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundem mortis Deum, modo Ditem, modo Immitem uocemus: cùm per alteram, id eſt, animalis mortem, abſolui animam, & ad ueras naturæ diuitias, atq; ad propriam libertatem remitti, fauſtum nomen indicio ſit: per alteram uerò, quæ uulgò uita exiſtimatur, animam de immortalitatis ſuæ luce ad quaſdam tenebras mortis impelli, uocabuli teſtemur horrore. Nam ut conſtet animal, neceſſe eſt in corpore anima uinciatur. Ideo corpus δέμας, hoc eſt, uinculum, nuncupatur, & σῶμα, quaſi quoddam σῆμα, id eſt, animæ ſepulchrum. Vnde Cicero pariter utrunq; ſignificans, corpus eſſe uinculum, corpus eſſe ſepulchrũ, quod carcer eſt ſepultorum. ait: Qui è corporũ vinculis tanquam è carcere euolauerũt. *Inferos aũt Platonici nõ in corporibus eſſe, id eſt, non à corporibus incipere, dixerunt: ſed certã mundi ipſius partem Ditis ſedem, id eſt, inferos uocauerunt. De loci uerò ipſius finibus inter ſe diſſona publicarunt, & in tres ſectas diuiſa ſententia eſt. Alij enim mundum in duo diuiſerunt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud facere dixerunt, quod cùm ſit immutabile, alteri cauſam & neceſsitatem permutationis imponit: Hoc pati: quod per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partem à ſphæra quæ aplanes dicitur, uſque ad globi lunaris exordium. Mutabilem uerò à luna ad terras uſque dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte con-*

Animal hic pro corpore.

Plato Gorg. & Cratylo.

Inferi ſecundũ Platonicos, & eorum locus.

ſiſtunt,mori autem cùm ad partem ceciderint permutationis capacem. Atque ideo inter lunam terraſq; locum mortis & inferorum uocari:ipſamq; lunam uitæ eſſe mortiſq; confinium:& animas inde in terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in uitam reuerti. Nec immeritò *exiſtimatum eſt.* A' *luna enim deorſum natura incipit caducorum, ab hac animæ ſub numerum dierum cadere, & ſub tempus incipiunt.* Denique *illam æthercam terram phyſici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt: quod ita eſſe plurimis argumentis, quæ nunc longum eſt enumerare, docuerunt.* Nec *dubium eſt, quin ipſa ſit mortalium corporum & autor & conditrix:adeò, ut nonnulla corpora ſub luminis eius acceſſu patiantur augmenta, & hac decreſcente minuantur.* Sed *ne de re manifeſta faſtidium prolixa aſſertione generetur, ad ea quæ de inferorum loco alij definiunt, tranſeamus.* Maluerunt *enim mundum alij in elementa ter quaterna diuidere,ut in primo numerentur ordine, terra,aqua, aër,ignis, quæ eſt pars liquidior aëris uicina lunæ. Supra hæc rurſum totidem numero, ſed naturæ purioris elementa, ut ſit luna pro terra,quam æthercam terram à phyſicis diximus nominatam, aqua ſit ſphæra* Mercurij, *aër* Veneris, *ignis in* Sole:*tertius uerò elementorum ordo ita ad nos conuerſus habeatur,ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram deſinat tam ima quàm ſumma poſtremitas.* Igitur *ſphæra* Martia *ignis habeatur, aër* Iouis, Saturni *aqua, terra uerò aplanes: in qua* Elyſios *campos eſſe puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit.* De *his campis anima cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines trina morte ad corpus uſque deſcendit.* Hæc *eſt inter* Platonicos *de mor-*

te ani

te animæ, cùm in corpus truditur, ſecunda ſententia. Alij uerò (nam tres inter eos eſſe ſententiarum diuerſitates antè ſignauimus) in duas quidem & ipſi partes, ſicut primi faciunt, ſed non iiſdem terminis diuidunt mundum. Hi enim cœlum, quod aplanes ſphæra uocitatur, partẽ unam: ſeptem uerò ſphæras, quæ uagæ uocantur, & quod inter illas ac terrã eſt, terramq́; ipſam alteram partem eſſe uoluerunt. Secundum hos ergo, quorum ſectæ amicior eſt ratio, animæ beatæ ab omni cuiuſcunq; contagione corporis liberæ cœlum poßident. Quæ uerò appetentiam corporis, & huius, quam in terris uitam uocamus, ab illa ſpecula altißima & perpetua luce deſpiciens, deſiderio latenti cogitauerit, pondere ipſo terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. Nec ſubitò à perfecta incorporalitate luteum corpus induitur, ſed ſenſim per tacita detrimenta, & longiorem ſimplicis & abſolutißimæ puritatis receſſum, in quædam ſiderei corporis incrementa turgeſcit. In ſingulis enim ſphæris, quæ cælo ſubiectæ ſunt, ætherea obuolutione ueſtitur: ut per eas gradatim ſocietati huius indumẽti teſtei cõcilietur. Et ideo totidem mortibus, quot ſphæras tranſit, ad hanc peruenit, quæ in terris uita uocitatur. Incorporalitas

Quomodo anima ex ſuperiore mundi parte ad inferna hæc delabatur. CAPVT XII.

Deſcenſus uerò ipſius, quo anima de cœlo in huius uitæ inferna delabitur, ſic ordo digeritur: Zodiacũ ita lacteus circulus obliquæ circunflexionis occurſu ambiendo amplectitur: ut eum quà duo tropica ſigna Capricornus, & Cancer feruntur, interſecet. Has ſolis portas phyſici uocauerunt, quia in utraque obuiante ſolſtitio, ulterius ſolis inhibetur acceßio: & fit ei regreſſus ad zonæ uiam, cuius terminos nunquam relinquit. Per has portas

tas animæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœlum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera Deorum uocatur.Hominum Cancer, quia per hunc in inferiora deſcenſus eſt: Capricornus Deorum, quia per illum animæ in propriæ immortalitatis ſedem,& in Deorum numerum

Oδυσ. ν. *reuertuntur. Et hoc eſt, quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacenſis deſcriptione ſignificat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorſum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapſæ uidentur iam à ſuperis receßiſſe. Ideo primam naſcentibus ait lactis alimoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis beatorũ, oſtenſo lacteo, dictum eſt:* Hinc profecti, huc reuertuntur. *Ergo deſcenſuræ cùm adhuc in Cancro ſunt, quoniam illic poſitæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero ſunt Deorum. Cùm uerò ad Leonem labendo peruenerint, illic conditionis futuræ auſpicantur exordium. Et quia in Leone ſunt rudimenta naſcendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia: Aquarius autem aduerſus Leoni eſt, & illo oriente mox occidit: ideo cùm ſol Aquarium tenet, manibus parentatur, utpote in ſigno, quod humanæ uitæ contrarium, uel aduerſum fertur. Illinc ergo, id eſt, à confinio quo ſe zodiacus lacteuſque contingunt, anima deſcendens à tereti, quæ ſola forma diuina eſt, in conum defluendo producitur, ſicut à puncto naſcitur linea, & in longum ex indiuiduo procedit: ibique à puncto ſuo quod eſt monas, uenit in dyadem, quæ*

*detractio *eſt prima * protractio. Et hæc eſt eſſentia, quam indiuiduam, eandemq; diuiduam Plato in Timæo, cùm de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expreßit. Animæ enim ſicut mundi, ita & hominis unius, modo diuiſionis*

rep

reperiuntur ignaræ, ſi diuinæ naturæ ſimplicitas cogitetur: modo capaces, cùm illa per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. Anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima ſui productione ſyluestrem tumultum, id eſt, hylen influentem ſibi incipit experiri. Et hoc eſt, quod Plato notauit in Phædone, animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem: uolens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indicium eſt & crater Liberi patris ille ſidereus, in regione quæ inter Cancerum eſt & Leonem locatus, ebrietatem illic primum deſcenſuris animis euenire ſylua influente ſignificans. Vnde & comes ebrietatis obliuio, illic incipit animis latenter obrepere. Nam ſi animæ memoriam rerum diuinarum, quarum in cœlo erant conſciæ, ad corpora uſque deferrent, nulla inter homines foret de diuinitate diſſentio. Sed obliuionem quidem omnes deſcendendo hauriunt: aliæ uerò magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerùm cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus eſt memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauſerunt: quia facilè reminiſcuntur, quid illic antè cognouerint. Hinc eſt, quòd quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio: quia cùm uera diſcimus, ea recognoſcimus quæ naturaliter noueramus, antequàm materialis influxio in corpus uenie̅tes animas ebriaret. Hæc eſt autem hyle, quæ omne corpus mu̅di, quod ubicunq; cernimus, ideis impreſſa formauit. Sed altiſſima & puriſſima pars eius, qua uel ſuſtentantur diuina, uel co̅ſtant, nectar uocatur, & creditur eſſe potus Deoru̅: inferior uerò & turbidior, potus animarum. Et hoc eſt quod ueteres Letheum fluuium uocauerunt. Ipſum autem

Sidus crateris inter coruum & anguem.

ἀνάγνωσις

Lib

Liberum patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν ſuſpicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in ſingulos ipſe diuiditur. Ideo in illorum ſacris traditur Titaneo furore in membra diſcerptus, & fruſtis ſepultis rurſus unus & integer emerſiſſe: quia νοῦς, quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo ſe diuidendum, & rurſus ex diuiſo ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ ſuæ arcana non deſerit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad ſubiectas uſque ſphæras anima delapſa, dum & per illas labitur, in ſingulis non ſolum (ut iam diximus) luminoſi corporis amicitur acceſſu: ſed & ſingulos motus, quos in exercitio eſt habitura, producit. In Saturni ratiocinationem & intelligẽtiam, quod λογιστικὸν θεωρητικὸν uocant. In Iouis uim agendi, quod πρακτικὸν dicitur. In Martis animoſitas ardorẽ, quod θυμικὸν nuncupatur. In ſolis ſentiendi opinandiq́; naturam, quod αἰσθητικὸν & φανταστικὸν appellãt. Deſiderij uerò motũ, quòd ἐπιθυμητικὸν uocatur, in Veneris pronuntiandi & interpretandi quæ ſentiat, quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurij. φυτικὸν uerò, id eſt, naturam plantandi & augendi corpora, ingreſſu globi lunaris exercet: & eſt hæc ſicut à diuinis ultima, ita in noſtris terreniſq́; orbibus prima. Corpus enim hoc ſicut fæx rerum diuinarum eſt, ita animalis eſt prima ſubſtantia. Et hæc eſt differẽtia inter terrena corpora, & ſupera, cœli dico & ſiderum aliorumq́; elementorum, quòd illa quidem ſurſum acceрſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatem ex ipſa natura regionis, & ſublimitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uerò terrena corpora anima ipſa deducitur, & ideo mori creditur, cùm in caducam regionem, & in ſedem mortalitatis includitur. Nec te moueat, quod de anima, quàm eſſe immortalem dicimus,

mortem

*mortem toties nominamus. Etenim ſua morte anima non extinguitur, ſed ad tempus obruitur: nec temporali demerſione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rurſus è corpore ubi meruerit, contagione uitiorum penitus elimata purgari, ad perennis uitæ lucem reſtituta in integrum reuertatur. Plenè (ut arbitror) de uita & de morte animæ definitio liquet, quam de *adytis philoſophiæ, doctrina & ſapientia Ciceronis elicuit.* *abditis

Hominem duplici ratione mori. Primùm, ſi anima corpus relinquat. Deinde ſi anima in corpore adhuc manens corporeas illecebras contemnat, uoluptatesq́; & affecti ones omnes exuat. Ex his mortibus poſteriorem hanc omnibus appetendam, priorem accerſendam non eſſe, ſed expectandum, donec Deus ipſe animam à corpore diſſoluat. CAP. XIII.

SEd Scipio per quietẽ & in cœlo, quod in præmiũ cedit beatis, & promiſsione immortalitatis animatus, tam glorioſam ſpẽ, tamq́; inclytam magis magisq́; firmauit, uiſo patre, de quo utrũ uiueret, cùm adhuc uideretur dubitare, quæſierat. Mortẽ igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec *fleſſe contentus, uiſo parẽte quẽ crediderat extinctum: ubi loqui poſſe cœpit, hoc primũ probare uoluit, nihil ſe magis deſiderare, quàm ut cum eo iam moraretur.* Nec *tamẽ apud ſe quæ deſiderabat facienda conſtituit, q̃ antè cõſuleret: quorũ unũ prudentiæ, alterũ pietatis aſſertio eſt.* Nunc *ipſa uel conſulentis, uel præcipientis uerba tractemus:* Quæſo, inquã, pater ſanctiſsime atq; optime, quoniam hæc eſt uita, ut audio Africanũ dicere, qd moror ĩ terris? quin huc ad uos uenire ꝓpero? Nõ eſt ita inqt ille. Niſi enim cùm Deus hic, cuius hoc tẽplũ eſt, oẽq; qđ cõſpicis, iſtis te corporis cuſtodijs liberauerit, huc tibi adit⁹ patere nõ poteſt.

teſt. Homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illū globū, quē in templo hoc mediū vides, quæ terra dicitur: Hisq; animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis, quæ globoſæ & rotūdæ diuinis animatæ mētibus, circulos orbesq; ſuos cōficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinēdus animus eſt in cuſtodia corporis: nec iniuſſu eius, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandū eſt, ne munus aſsignatū à Deo defugiſſe videamini. *Hæc ſecta & præceptio Platonis eſt, qui in Phædone definit, homini non eſſe ſua ſpōte moriendū. Sed in eodē tamen dialogo idē dicit, mortē philoſophātibus appetendā, & ipſam philoſophiā meditationē eſſe moriēdi. Hæc ſibi ergo cōtraria uidētur: ſed non ita eſt.* Nam *Plato duas mortes hominis nouit.* Nec *hoc nūc repeto, quod ſuperius dictū eſt, duas eſſe mortes, unam animæ, animalis alterā: ſed ipſius quoq; animalis, hoc eſt, hominis, duas aſſerit mortes: quarum unā natura, uirtutes alterā præſtant.* Homo *enim moritur, cùm anima corpus relinquit, ſolutum lege naturæ: Mori etiam dicitur, cùm anima adhuc in corpore conſtituta, corporeas illecebras, Philoſophia docente, contēnit: & cupiditatum dulces inſidias reliquasq; omnes exuitur paßiōes.* Et *hoc eſt, quod ſuperius ex ſecūdo uirtutū ordine, quæ ſolis philoſophantibus aptæ ſunt, euenire ſignauimus.* Hanc *ergo mortē dicit Plato ſapiētibus appetendam: illā uerò, quā omnibus natura cōſtituit, cogi, uel inferri, uel acceſſiri uetat, docēs, expectandā eſſe naturā: & has cauſas huius aperiens ſanctionis quas ex uſu rerū, quæ in quotidiana cōuerſatiōe ſūt mutuatur.* Ait *enim eos qui poteſtatis ĩperio trudūtur in carcerē*

Duplex mors hominis ſecundum Platonē, & quæ harum appetēda, quæ nō accerſenda, idq; ſeptem ob cauſas.

Plato in Phædone.

non

non oportere inde diffugere, priuſquàm poteſtas ipſa quæ clauſit, abire permiſerit. Non enim uitari pœnam, furtiua diſceßione, ſed creſcere. Hoc quoque addit, nos eſſe in dominio Deorum, *quorum tutela & prouidentia gubernamur.* Nihil *autē eſſe inuito domino de ijs quæ poßidet, ex eo loco, in quo ſuum conſtituerat, auferendum. Et ſicut qui uitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit: ita eum qui finem ſibi, domino necdum iubente, quæſiuerit, non abſolutionem conſequi, ſed reatum.* Hæc Platonicæ *ſectæ ſemina altius* Plotinus *exequitur. Oportet inquit, animam poſt hominem liberam corporeis paßionibus inueniri: quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam eſſe non patitur.* Qui *enim ſibi ſua ſponte necem comparat, aut pertæſus neceßitatis, aut metu cuiuſquam ad hoc deſcendit, aut odio quæ omnia inter paßiones habentur.* Ergo *etſi antè fuit his ſordibus pura, hoc ipſo tamen quo exit extorta, ſordeſcit.* Deinde *mortem debere ait animæ à corpore ſolutionem eſſe, non uinculum. Exitu autem coacto, animam circa corpus magis magiſque uinciri.* Et *reuera ideo ſic extortæ animæ diu circa corpus, eiuſue ſepulturam, uel locum in quo iniecta manus eſt, peruagantur: cùm contrà illæ animæ, quæ in hac uita à uinculis corporeis philoſophiæ morte diſſoluũtur, adhuc extante corpore, cœlo & ſideribus inſerantur.* Et *ideo illam ſolam de uoluntarijs mortibus ſignificat eſſe laudabilem, quæ comparatur philoſophiæ ratione, ut diximus, non ferro: prudentia, non ueneno.* Addit *etiam, ſolam eſſe naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit.* Conſtat *enim numerorum certam conſtitutamq; rationem animas ſociare corporibus.* Hi *numeri dum ſuperſunt, perſeuerat corpus animari: cùm uerò deficiunt, mox arcana illa*

Prima. *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.*

na illa uis ſoluitur, qua ſocietas ipſa conſtabat. Et hoc eſt quod fatum & fatalia uitæ tempora uocamus. Anima ergo ipſa non deficit, quippe quæ immortalis atq; perpetua eſt, ſed impletis numeris, corpus fatiſcit: nec anima laſſatur animando, ſed officium ſuum deſerit corpus, cùm iam non poſſit animari. Hinc illud eſt doctiſſimi uatis:

Aeneidos 6. _Explebo numerum, reddarq; tenebris.

Hæc eſt igitur naturalis uerè mors, cùm finem corporis ſolus numerorum ſuorum defectus apportat: non cùm extorquetur uita corpori, adhuc idoneo ad continuationem

Septima. ferendi. Nec leuis eſt differētia, uitam uel natura, uel ſponte ſoluendi. Anima enim cum à corpore deſeritur, poteſt in ſe nihil retinere corporeum, ſi ſe purè, cùm in hac uita eſſet, inſtituit. Cùm uerò ipſa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non ſoluto, fit ei ipſa neceſſitas occaſio paſſionis, & malis, uinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque ſuperioribus adijcit rationem non ſponte pereundi: Cum conſtet, inquit, remunerationē animis illic eſſe tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita unaquæque peruenit: non eſt præcipitandus uitæ finis, cùm adhuc proficiendi eſſe poſſit acceſſio. Nec fruſtra hoc dictum eſt: nam in arcanis de animæ reditu diſputationibus fertur: in hac uita delinquentes, ſimiles eſſe ſuper æquale ſolum cadentibus, quibus denuo ſine difficultate præſtò ſit ſurgere: animas uerò ex hac uita cum delictorum ſordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto, præcipitiq; delapſi ſunt, unde facultas nunquam ſit reſurgendi. Ideo ergo conceſſis utendum uitæ ſpatijs, ut ſit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo,

Cauillum. inquies, qui iam perfectè purgatus eſt, manum ſibi debet

* perfectum inferre: cùm non ſit ei cauſa remanendi, quia * profectum ulter

ulterius non requirit, qui ad ſuperna peruenit. Sed hoc Refutatio. *ipſo, quo ſibi celerem finem ſpe fruendæ beatitatis arceßit, irretitur laqueo paßionis: quia ſpes, ſicut timor, paßio eſt. Sed & cætera, quæ ſuperior ratio diſſeruit, incurrit. Et hoc eſt, quòd Paulus filium ſpe uitæ ucrioris ad ſe uenire properantem, prohibet, ac repellit: ne feſtinatum abſolutionis aſcenſionisq; deſiderium, magis cum hac ipſa paßione uinciat, ac retardet. Nec dicit, Quòd niſi mors naturalis aduenerit, emori non poteris: ſed, Huc uenire non poteris.* Niſi enim, *inquit,* cùm Deus iſtis te corporis cuſtodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non poteſt: *quia ſcit iam receptus in cœlum, niſi perfectæ puritati cœleſtis habitaculi aditum non patere. Pari autem conſtantia, mors, nec ueniens per naturam timenda eſt, nec cōtra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronuntiaſſe retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obſcurum.*

Cur mundus hic uniuerſus, Dei uocetur templū. Quotuplici ſenſu accipiatur nomen animi. Et quomodo mens homini cum ſideribus communis eſſe dicatur. Tum uariæ de animi natura ſententiæ. Quid inter ſtellam ac ſidus interſit. Quid ſphæra, quid orbis, quid circus, ſtellæ errantes unde nomen acceperint.

CAPVT XIIII.

Sed illa uerba, quæ præter hoc ſunt inſerta, repetamus. Hoīes enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illū globū, quē in tēplo hoc mediū uides, quæ terra dicitur. Hisq; anim⁹ datus eſt ex illis ſempiternis ignib⁹, quæ ſidera & ſtellas uocatis: quę globoſæ atq; rotūdę, diuinis animatę mētibus, circulos ſuos orbesq; cōficiūt celerita

te mirabili. De *terra, cur globus dicatur in medio mundo poſitus, plenius diſſeremus, cùm de nouem ſphæris loquemur. bene autem uniuerſus mundus* Dei *templum uocatur, propter illos qui exiſtimant, nihil eſſe aliud* Deum, *niſi cœlum ipſum, & cœleſtia iſta quæ cernimus.* Ideo *ut ſummi omnipotentiam* Dei *oſtenderet poſſe uix intelligi, nunquam poſſe uideri: quicquid humano ſubijcitur aſpectui, templum eius uocauit, qui ſola mente concipitur: ut qui hæc ueneratur, ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: ſciat'que quiſquis in uſum templi huius inducitur, ritu ſibi uiuendum ſacerdotis.* Vnde *& quaſi quodam publico præconio, tantam humano generi diuinitatem ineſſe teſtatur, ut uniuerſos ſiderei animi cognatione nobilitet.* Notandum *eſt, quòd hoc loco animum & ut propriè, & ut abuſiuè dicitur, poſuit.* Animus *enim propriè mens eſt, quam diuiniorem anima, nemo dubitauit.* Sed *nonnunquam ſic & animam uſurpantes uocamus.* Cùm *ergo dicit,* His'que animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus: *mentem præſtat intelligi, quæ nobis propriè cùm cœlo, ſideribusq; communis eſt.* Cùm *uerò ait,* Retinendus animus eſt in cuſtodia corporis: *ipſam tunc animam nominat, quæ uincitur cuſtodia corporali, cui mens diuina non ſubditur.* Nunc *qualiter nobis animus, id eſt, mens, cum ſideribus communis ſit, ſecundum* Theologos *diſſeramus.* Deus, *qui prima cauſa & eſt, & uocatur, unus omnium quæq; ſunt, quæq; uidentur eſſe, princeps & origo eſt.* Hic *ſuperabundanti maieſtatis fœcunditate, de ſe mentem creauit.* Hæc *mens, quæ* νοῦς *uocatur, qua patrem inſpicit, plenam ſimilitudinem ſeruat autoris: animam uerò de ſe creat, poſteriora reſpiciens: rurſus anima * patrem qua intuet*

Mundus cur Dei templum dicatur.

Animum bifariam.

Quomodo animus cū ſideribus cōmunis.

** aliâs partē quam: ut & paulò antè.*

intuetur, induitur, ac paulatim regrediente reſpectu in fabricam corporum, incorporea ipſa degenerat. Habet ergo & puriſsimam ex mente, de qua eſt nata, rationem, quod λογικὸν uocatur: & ex ſua natura accipit præbendi ſenſus, præbendiq́; incrementi ſeminariũ, quorũ unum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. Sed ex his primum, id eſt, λογικὸν quod innatum ſibi ex mẽte ſumpſit, ſicut uerè diuinũ eſt, ita ſolis diuinis aptum. Reliqua duo αἰσθητικὸν & φυτικὸν, ut à diuinis recedunt, ita conuenientia ſunt caducis. Anima ergo creans ſibi, condensq́; corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam ſapientes de Deo *& mente νοῦν nominãt) ex illo mero ac puriſsimo fonte mentis, quem naſcendo de originis ſuæ hauſerat copia, corpora illa diuina uel ſupera, cœli dico & ſiderum, quæ prima condebat, animauit: diuinæq́; mentes omnibus corporibus, quæ in formã teretem, id eſt, in ſphæræ modũ formabantur, infuſæ ſunt. Et hoc eſt quod cùm de ſtellis loqueretur, ait:* Quæ diuinis animatæ mẽtibus. *In inferiora uerò ac terrena degenerãs, fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatẽ mentis ſuſtinere non poſſe, imò partem eius uix ſolis humanis corporibus conuenire: quia & ſola uidentur erecta, tanquam quæ ad ſupera ab imis recedant, & ſola cœlum facilè tanquã ſemper erecta ſuſpiciunt: ſolis'que ineſt uel in capite ſphæræ ſimilitudo, quam formam diximus ſolam mentis capacem. Soli igitur homini rationem, id eſt, uim mentis infudit, cui ſedes in capite eſt. Sed & geminam illam creſcendi ſentiendi'que naturam, quia caducum eſt corpus, inſeruit. Et hinc eſt, quòd homo & rationis compos eſt, & ſentit, & creſcit, ſola'que ratione meruit præſtare cæteris animalibus: quæ quia ſemper prona ſunt, & ex ipſa quæque ſuſpiciendi*

difficultate à ſuperis receſſerunt, nec ullam diuinorum corporum ſimilitudinem aliqua ſui parte meruerunt, nihil ex mente ſortita ſunt, & ideo ratione caruerunt: Duóque tantum adepta ſunt, ſentire, uel creſcere. Nam ſi quid in illis ſimilitudinem rationis imitatur, non ratio, ſed memoria eſt: & memoria non illa ratione mixta, ſed quæ hebetudinem ſenſuum quinque comitatur. De qua plura nunc dicere (quoniam ad præſens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis eſt, quæ carent tam ratione, quàm ſenſu. Et quia creſcendi tantummodo uſus in his uiget, hæc ſola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expreßit. Nam & mundo animam dedit, &

Aeneidos 6. *ut puritati eius atteſtaretur, mentem uocauit. Cœlum enim ait, & terras, & maria, & ſidera ſpiritus intus*

Aeneidos 8. *alit, id eſt, anima. Sicut alibi pro ſpiramento animam dicit, Quantum ignes animǽque ualent. Et ut illius mundanæ animæ aſſereret dignitatem, mentem eſſe teſta-*

Aeneidos 6. *tur, Mens agitat molem. Necnon ut oſtenderet ex ipſa anima conſtare, & animari uniuerſa, quæ uiuunt, addidit, Inde hominum, pecudumq́; genus, & cætera. Vtq́ue aſſereret eundem ſemper in anima eſſe uigorem, ſed uſum eius hebeſcere in animalibus corporis denſitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant. & reliqua. Secundum hæc ergo cùm ex ſummo Deo mens, ex mente anima ſit: anima uerò & condat, & uita compleat omnia, quæ ſequuntur, cunctaq́; hic unus fulgor illuminet, & in uniuerſis appareat, ut in multis ſpeculis per ordinem poſitis uultus unus, cumq́; omnia continuis ſucceßionibus ſe ſequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur preßius intuenti à ſummo Deo uſque ad ulti-*

mam rerum fæcem una ſe mutuis uinculis religans, & nuſquam interrupta connexio. Et hæc eſt Homeri catena aurea, quam pendêre de cœlo in terras Deum iuſſiſſe commemorat. His ergo dictis, ſolum hominem conſtat ex terrenis omnibus, mentis, id eſt, animi, ſocietatem cum cœlo & ſideribus habere communem. Et hoc eſt quod ait: Hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas uocatis. Nec tamen ex ipſis cœleſtibus & ſempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille, licet diuinũ, tamẽ corpus eſt. Nec ex corpore quãuis diuino poſſemus animari: ſed unde ipſa illa corpora quæ diuina & ſunt & uidentur, animata ſunt, id eſt, ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente conſtare. Et ideo poſtquàm dixit: Hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas uocatis: mox adiecit, Quæ diuinis animatæ mentibus: ut per ſempiternos ignes, corpus ſtellarũ: per diuinas uerò mentes, earum animas manifeſta deſcriptione ſignificet, & ex illis in noſtras uenire animas uim mẽtis oſtendat. Nõ ab re eſt, ut hæc de anima diſputatio in fine ſententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiaſſe, contineat. Plato dixit animam, eſſentiam ſe mouentem: Xenocrates, numerum ſe mouentem: Ariſtoteles, ἐντελέχειαν: Pythagoras, & Philolaus, harmoniam: Poſſidonius, ideam: Aſclepiades, quinq; ſenſuum exercitium ſibi conſonum: Hippocrates, ſpiritum tenuem, per corpus omne diſperſum: Heraclitus Ponticus, lucem: Heraclitus phyſicus, ſcintillam ſtellaris eſſentiæ: Xenon, concretum corpori ſpiritum: Democritus, ſpiritum inſertum atomis, hac *facultate motus, ut corpus illi omne ſit peruium: Critolaus Peripateticus conſtare eam de quinta

Sententiæ philoſophorum de anima.

*facilitate

eſſentia: Hipparchus, ignem: Anaximenes, aëra: Empedocles, & Critias, ſanguinem: Parmenides, ex terra & *Boëthos *igne: Xenophanes, ex terra & aqua* *Boëthus, ex aëre & igne: Epicurus, ſpeciem ex igne & aëre & ſpiritu miſtam. Obtinuit tamen, non minus de incorporalitate eius, quàm de immortalitate ſententia. Nunc uideamus, quæ ſint hæc duo nomina, quorum pariter meminit, cum dicit:* Quæ ſidera, & ſtellas uocatis. *Neque enim hic res una gemina appellatione monſtratur: ut enſis, & gladius.* Stellæ quæ. *Sed ſunt ſtellæ quidem ſingulares, ut erraticæ quinque:* Sidera quæ. *& cæteræ, quæ non admiſtæ alijs ſolæ feruntur. Sidera uerò, quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium compoſitione formantur: ut Aries, Taurus, ut Andromeda, Perſeus, uel Corona, & quæcunque uariarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. Sic & apud Græcos* ἀςὴρ ἄςρον. *ἀςὴρ & ἄςρον diuerſa ſignificant. Etenim aſter, ſtella una eſt: & aſtron, ſignum ſtellis coactum, quod nos ſidus uocamus. Cùm uerò ſtellas globoſas, & rotundas dicat: non ſingularium tantum exprimit ſpeciem, ſed & earum, quæ in ſigna formanda conueniunt. Omnes enim ſtellæ inter ſe, etſi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in ſpecie differentiam. Per hæc autem duo nomina, ſolida ſphæra deſcribitur, quæ nec ex globo, ſi rotunditas deſideretur: nec ex rotunditate, ſi globus deſit, efficitur: cùm alterum à forma, alterum à ſoliditate corporis deferatur.* Sphæra. *Sphæras autem hic dicimus, ipſarum ſtellarum corpora, quæ omnia hac ſpecie formata ſunt. Dicuntur præterea* Aplanes. *ſphæræ, & aplanes illa quæ maxima eſt: & ſubiectæ ſeptem, per quas duo lumina, & quinque uagæ diſcurrunt.* Circi. *Circi uerò & orbes, duarum ſunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidem alibi aliter eſt uſus. Nam & orbem*

pro

pro circulo poſuit: ut orbem lacteum. Et *orbem pro ſphæra:ut,* Nouem tibi orbibus uel potius globis. *Sed & circi uocantur, qui ſphæram maximam cingunt, ut eos ſequens tractatus oſtendet: quorũ unus eſt lacteus de quo ait:* Inter flammas circus elucens. *Sed hic horum nihil neque circi, neq; orbis nomine uoluit intelligi. Sed eſt orbis in hoc loco ſtellæ una integra & peracta conuerſio: id eſt, ab eodem loco poſt emenſum ſphæræ, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regreſſus. Circus autem eſt hic linea ambiens ſphæram, ac ueluti ſemitam faciens, per quam lumen utrinque diſcurrit, & inter quam uagantium ſtellarum error legitimus coërcetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt: quia & curſu ſuo feruntur, & contra ſphæræ maximæ, id eſt, ipſius cœli impetum, contrario motu ad* Orientem *ab* Occidente *uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus ſimilis, & idem eſt modus meandi: ſed non omnes eodem tempore circos ſuos, orbeſ'que conficiunt. Et ideo eſt celeritas ipſa mirabilis: quia cùm ſit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior eſſe poßit, aut ſegnior, non eodem tamen temporis ſpatio omnes ambitum ſuum peragunt. Cauſam uerò ſub eadem celeritate diſparis ſpatij, aptius nos ſequentia docebunt.*

Orbis. *Circus.* *Stellæ errãtes.*

De undecim circulis cœlum ambientibus.

CAPVT XV.

HIs de ſiderum natura, & ſiderea hominũ mente narratis, rurſus filium pater, ut in Deos pius, ut in homines iuſtus eſſet, hortatus, præmium rurſus adiecit: oſtẽdens lacteum circulum uirtutibus debitũ, **& beatorum cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis:* Erat autẽ is ſplendidiſsimo candore inter flãmas circus elucens,

**aliàs non habetur coniunctio &.*

quem uos (ut à Graijs accepiſtis) orbẽ lacteũ nuncupatis. *Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione ſignificat. Eſt autem lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlum, & ſunt præter eum numero decem, de quibus quæ dicenda ſunt, proferemus, cùm de hoc competens ſermo proceſſerit. Solus ex omnibus hic ſubiectus eſt oculis, cæteris circulis magis cogitatione, quàm uiſu comprehendendis. De hoc lacteo multi inter ſe diuerſa ſenſerunt: cauſasq; eius alij fabuloſas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabuloſa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturam eius uiſa ſunt pertinere, dicemus. Theophraſtus lacteum dixit eſſe *compagem, quá de duobus hemiſphærijs cœli ſphæra ſolidata eſt. Et ideo ubi oræ utrinque conuenerant, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignẽ eſſe denſatæ concretæq; naturæ in unam curui limitis ſemitam, diſcretione mundanæ fabricæ coaceruante concretum: & ideo uiſum intuentis admittere, reliquo igne cœleſti lucem ſuam nimia ſubtilitate diffuſam non ſubijciente conſpectui. Democritus innumeras ſtellas, breuesq; omnes, quæ ſpiſſo tractu in unum coactæ, ſpatijs quæ anguſtiſſima interiacent opertis, uicinæ ſibi undiq;, & ideo paßim diffuſæ lucis aſpergine, continuum iuncti luminis corpus oſtendunt. Sed Poßidonius, cuius definitioni plurium conſenſus acceßit, ait lacteum caloris eſſe ſiderei infuſionem: quam ideo aduerſa zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniam ſol nunquàm zodiaci excedendo terminos, expertem feruoris ſui partem cœli reliquã deſerebat, hic circus à uia ſolis in obliquũ recedens, uniuerſitatem flexu calido temperaret. Quibus autem partibus zodiacum interſecet, ſuperius iam relatum eſt. Hæc de lacteo. Decẽ autẽ alij, ut diximus, circi ſunt, quorum unus eſt ipſe zodiacus, qui ex his decem*

Lacteus circulus.

**aliâs: compaginem,*

ſolus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipiſci. Natura cœleſtium circulorum incorporalis eſt linea, quæ ita mente concipitur, ut ſola longitudine cenſeatur, latum habere non poßit. Sed in zodiaco latitudinem ſignorum capacitas exigebat. Quantum igitur ſpatij lata dimenſio porrectis ſideribus occupabat, duabus lineis limitatum eſt. Et tertia ducta per medium, ecliptica uocatur, quia cùm curſum ſuum in eadem linea pariter ſol & luna conficiunt, alterius eorum neceſſe eſt uenire defectum: Solis, ſi ei tunc luna ſuccedat: lunæ, ſi tunc aduerſa ſit Soli. Ideo nec Sol unquam deficit, niſi cùm triceſimus lunæ dies eſt: & niſi quintodecimo curſus ſui die, neſcit luna defectũ. Sic enim euenit, ut aut lunæ contra ſolem poſitæ, ad mutuandum ab eo ſolitũ lumen, ſub eadem inuentus linea terræ conus obſiſtat, aut Soli ipſa ſuccedens obiectu ſuo ab humano aſpectu lumen eius repellat. In defectu ergo Sol ipſe nil patitur, ſed noſter fraudatur aſpectus. Luna uerò circa proprium defectum laborat, non accipiendo Solis lumen, cuius beneficio noctem colorat. Quod ſciens Vergilius diſciplinarum omnium peritißimus, ait:

Defectus ſolis uarios, lunæq; labores. Geor. 1.

Quamuis igitur trium linearũ ductus zodiacum & claudat, & diuidat, unum tamen circum autor uocabulorum dici uoluit antiquitas. Quinq; alij circuli paralleli uocantur. Parallели quinque. *Horum medius & maximus eſt æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atque ideo breues, quorum unus ſeptentrionalis dicitur, alter auſtralis. Inter hos & medium duo ſunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipſi ex utraque parte zonæ uſtæ terminum faciunt. Præter hos alij duo ſunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta* Coluri duo. *conuerſio. Ambientes enim ſeptentrionalem uerticẽ, atq;*

inde

inde in diuerſa diffuſi & ſe in ſummo interſecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter diuidũt, zodiacum ita interſecantes, ut unus eorum per Arietem & Librã, alter per Cancrũ atq; Capricornum meando decurrat, ſed ad auſtralem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerum prædictum ſuperſunt, meridianus & horizon, non ſcribuntur in ſphæra, quia certum locum habere non poſſunt, ſed pro diuerſitate circunſpicientis habitantis'ue uariantur. Meridianus eſt enim quem ſol cum ſuper hominum uerticem uenerit, ipſum diem medium efficiendo deſignat. Et quia globoſitas terræ habitationes omnium æquales ſibi eſſe non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem deſpicit. Et ideo unus omnibus meridianus eſſe non poterit, ſed ſingulis gentibus ſuper uerticem ſuum proprius meridianus efficitur. Similiter facit ſibi horizontem circunſpectio ſingulorum. Horizon eſt enim uelut quodam circo deſignatus terminus cœli, quod ſuper terram uidetur. Et quia ad ipſum uere finem non poteſt humana acies peruenire, quantum quiſq; oculos circunferendo conſpexit, proprium ſibi cœli quod ſuper terram eſt, terminũ facit. Hic horizon quem ſibi uniuſcuiuſque circunſcribit aſpectus, ultra trecentos & ſexaginta ſtadios longitudinem intra ſe continere non poterit. Centum enim & octoginta ſtadios non excedit acies contrà uidentis. Sed uiſus cum ad hoc ſpatium uenerit, acceſſu deficiens in rotunditatem recurrendo curuatur. Atque ita fit, ut hic numerus ex utraque parte geminatus, trecentorum ſexaginta ſtadiorum ſpatium, quod intra horizontem ſuum continetur, efficiat: ſemperq; quantum ex huius ſpatij parte poſtera procedendo dimiſeris, tantum tibi de *interiore ſumetur. & ideo horizon ſemper quantacũque locor

Meridianus circus.

Nota de proſpectu hominis.

Nota treceñtos ſtadios maſculino genere, quum propriè neutro ſtadia dicatur.

*aliâs, anteriore

locorum tranſgreßione mutatur. Hunc autem, quem diximus, admittit aſpectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi trãquilla libertas, quæ nullam oculis obijcit offenſam. Nec te moueat, quod ſæpe in longißimo poſitum montem uidemus, aut quod ipſa cœli ſuperna ſuſpicimus. Aliud eſt enim, cùm ſe oculis ingerit altitudo, aliud cum per planum ſe porrigit, & extẽdit intuitus, in quo ſolo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur, dicta ſufficiant. Tractatum ad ſequẽtia transferamus.

Qui fiat, ut quædam ſtellæ nunquam à nobis uideãtur, & quanta ſtellarũ omnium magnitudo. CAP. XVI.

Ex quo mihi omnia contemplanti, præclara cætera, & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ ſtellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omnium, quas eſſe nunquam ſuſpicati ſumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant. *Dicendo:* Ex quo mihi omnia contemplanti: *id quod ſuprà diximus, affirmat, in ipſo lacteo Scipionis & parentum per ſomnium contigiſſe conuentum. Duo ſunt autem præcipua, quæ in ſtellis ſe admiratum refert: aliquarum nouitatem, & omniũ magnitudinem. Ac prius de nouitate, poſt de magnitudine diſſeremus. Plenè & doctè adijciendo, Quas nunquam ex hoc loco uidimus, cauſam cur à nobis non uideãtur, oſtendit. Locus enim noſtræ habitationis ita poſitus eſt, ut quædam ſtellæ ex ipſo nunquàm poßint uideri. Quia ipſa pars cœli, in qua ſunt, nunquam poteſt hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab uniuerſis hominibus, quam nos inuicem ſcire poſſumus*

Cur quædã ſtellæ à nobis uideantur ſemper, quædã nunquam.

ſumus ad ſeptentrionalem uerticē ſurgit, & ſphæralis connexitas auſtralem nobis uerticē in ima demergit. Cùm uerò ſemper circa terram ab Ortu in Occaſum *cœli ſphæra uoluatur, uertex hic qui* Septentriones *habet, quoquo uerſum mundana uolubilitate uertatur, quoniã ſuper nos eſt, ſemper à nobis uidetur, ac ſemper oſtendit.*

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Auſtralis contrà quaſi ſemel nobis pro habitationis noſtræ poſitione demerſus, nec ipſe nobis unquam uidetur, nec ſidera ſua, quibus & ipſe ſine dubio inſignitur, oſtendit. Et *hoc eſt quod poëta naturæ ipſius conſcius, dixit:*

Geor.1. Hic uertex nobis ſemper ſublimis. at illum
Sub pedibus Styx atra uidet, manesq; profundi.

Sed cùm hanc diuerſitatem cœleſtibus partibus uel ſemper uel nunquam apparendi terræ globoſitas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo eſt, omne ſine dubio cœlum uidetur: non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo auſtralis uerticis ſtellas nunquam de terris uidere contigerat, ubi circunſpectu libero, ſine offenſa terreni obicis, uiſæ ſunt, iure quaſi nouæ admirationem dederunt. Et *quia intellexit cauſam, propter quam eas nunquam antè uidiſſet, ait:* Erant autē hæ ſtellę quas nunquam ex hoc loco uidimus. *Hunc locum demonſtratiuè terram dicens, in qua erat, dum iſta narraret. Sequitur illa diſcuſſio, quid ſit, quod adiecit:* Et hæ magnitudines omnium, quas eſſe nunquã ſuſpicati ſumus. *Cur autem magnitudines, quas uidit in ſtellis, nunquam homines ſuſpicati ſint, ipſe patefecit, addēdo:* Stellarum autem globi terrę magnitudinē facile uincebant. *Nam quando homo, niſi quem doctrina philoſophiæ ſupra*

Stellas ſingulas uniuerſa terra eſſe maiores.

pra

pra hominē, imò uerè hominem fecit, ſuſpicari poteſt ſtellam unam omni terra eſſe maiorē: cùm uulgò ſingulæ uix facis unius flammam æquare poſſe uideantur? Ergo tunc *earum uerè magnitudo aſſerta credetur, ſi maiores ſingulas quàm eſt omnis terra, eſſe conſtiterit, quod hoc modo licet recognoſcas.* Punctum *dixerunt eſſe* Geometræ, *quod ob incomprehenſibilem breuitatem ſui, in partes diuidi nō poßit: nec ipſum pars aliqua, ſed tantummodo ſignum eſſe dicatur.* Phyſici *terram ad magnitudinem circi, per quem Sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quantò minor ſit circo proprio, deprehenſum eſt manifeſtißimis dimenſionum rationibus. Conſtat menſuram Solis ducenteſimam ſextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem ſol ipſe diſcurrit. Cùm ergo ſol ad circum pars certa ſit, terra uerò ad circum ſolis punctum ſit, quod pars eſſe non poßit: ſine cunctatione iudicij, ſolem conſtat terra eſſe maiorem, ſi maior eſt pars eo, quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verùm ſolis circo ſuperiorum ſtellarum circos certum eſt eſſe maiores, ſi eo quod continetur, id quod continet maius eſt: cum hic ſit cœleſtium ſphærarum ordo, ut à ſuperiore unaquæque inferior ambiatur. Vnde & lunæ ſphæram, quaſi à cœlo ultimam, & uicinam terræ, minimam dixit, cùm terra ipſa in punctum quaſi *uerè iam poſtrema deficiat. Si ergo ſtellarum ſuperiorum circi (ut diximus) circo ſolis ſunt grādiores, ſingulæ autem huius ſunt magnitudinis, ut ad circum unaquæq; ſuum, modum partis obtineat: ſine dubio ſingulæ terra ſunt ampliores, quàm ad ſolis circum qui ſuperioribus minor eſt, punctum eſſe prædiximus. De luna, ſi uerè luce lucet aliena, ſequentia docebunt.*

**aliâs ſphæræ*

Cœlum quamobrem ſemper, & in orbem moueatur.

Quo

Quo ſenſu ſummus uocetur Deus: & ecquid ſtellæ, quas fixas uocant, ſuo etiam proprioq; motu agantur.

CAPVT XVII.

HAec cùm Scipionis obtutus nõ ſine admiratione percurrens, ad terras uſque fluxiſſet, & illic familiarius hæſiſſet, rurſus aui monitu ad ſuperiora reuocatus eſt ipsũ à cœli exordio ſphærarũ ordinẽ in hæc uerba monſtrãtis: Nouẽ tibi orbibus uel potius globis connexa ſunt omnia, quorũ unus eſt cœleſtis extimus, qui reliquos omnes cõplectitur, ſummus ipſe Deus arcẽs & cõtinens cæteros, in quo ſunt infixi illi qui uoluũtur ſtellarũ curſus ſempiterni. Cui ſubiecti ſeptẽ, qui uerſantur retrò contrario motu atq; cœlum. E' quibus unũ globũ poſsidet illa, quã in terris Saturniã nominant. Deinde eſt hominũ generi proſper & ſalutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tũ rutilus horribilisque terris, quẽ Martiũ dicitis. Deinde ſubter mediã ferè regionẽ Sol obtinet, dux & princeps, & moderator luminũ reliquorũ, mẽs mũdi & tẽperatio, tãta magnitudine, ut cuncta ſua luce luſtret & cõpleat. Hũc ut comites conſequũtur Veneris alter, alter Mercurij curſus. In ſimoque orbe Luna radijs ſolis accenſa cõuertitur. Infra autẽ eã nihil eſt, niſi mortale & caducũ, præter animos munere deorũ hominũ generi datos. Supra lunã ſunt æterna oĩa. Nã ea quę eſt media & nona tellus, neque mouetur, & infima eſt, & in eã ferũtur omnia nutu ſuo põdera. *Totius mundi à ſummo in imũ diligens in hunc locũ collecta deſcriptio eſt, & integrũ quoddã uniuerſitatis corpus*

effingitur

effingitur,quod quidam τὸ πᾶν, *id eſt,omne dixerũt:* Vn*de & hic dicit:*Connexa ſunt omnia.*Vergilius uerò magnum corpus uocauit:*Et magno ſe corpore miſcet. *6. Aeneidos.*
Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis ſeminibus,multa nobis excolenda legauit. De *ſeptem ſubiectis globis,ait:* Qui uerſantur retrò contrario motu atq; cœlum. Q*uod cùm dicit,admonet ut quæramus,ſi uerſatur cœlum:& ſi illi ſeptẽ & uerſantur,& contrario motu mouẽtur:aut ſi hunc eſſe ſphærarũ ordinem, quẽ Cicero refert,* Platonica *conſentit autoritas:& ſi uerè ſubiectæ ſint, quo pacto ſtellæ earũ omnium zodiacum luſtrare dicantur,cùm zodiacus & unus,& in ſummo cœlo ſit: quǽue ratio in uno zodiaco aliarũ curſus breuiores, aliarum faciat longiores.Hæc enim omnia in exponẽdo earum ordine neceſſe eſt aſſerantur.* Et *poſtremò, qua ratione in terrã ferantur,ſicut ait:* Omnia nutu ſuo pondera. *Proponit ea, quæ per ordinem ſunt explicanda.*

Verſari cœlum,mundanæ animæ natura,& uis,& ratio docet:cuius æternitas in motu eſt, quia nunquam motus relinquit,quod uita non deſerit: nec ab eo uita diſcedit, in quo uiget ſemper agitatus. Igitur & cœleſte corpus, quod mundi anima futurum ſibi immortalitatis particeps fabricata eſt, ne unquam uiuendo deficiat, ſemper in motu eſt,& ſtare neſcit:quia nec ipſa ſtat anima,qua impellitur. N*am cùm animæ, quæ incorporea eſt, eſſentia ſit in motu, primum autem omnium cœli corpus anima fabricata ſit, ſine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migrauit. Cuius uis integra & incorrupta non deſerit, quod primum cœpit mouere.* I*deo uerò cœli motus neceſſariò uolubilis eſt,quia cùm ſemper moueri neceſſe ſit, ultrà autem locus nullus ſit, quo ſe tendat acceſſio, continuatione perpetuæ in ſe reditionis agitatur.* Ergo *in* *Cœlũ cur moueatur.* *Cur non motu recto ſed in orbem agatur.*

quo poteſt, uel habet, currit, & accedere eius reuolui eſt: quia ſphæræ, ſpatia & loca complectentis omnia, unus eſt curſus, rotari: ſed & ſic animam ſequi ſemper uidetur, quæ in ipſa uniuerſitate diſcurrit. Dicemus ergo, quòd eam nun quam reperiat, ſi ſemper hanc ſequitur? *Imò ſemper eam re perit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta eſt. Cur ergo, ſi quam quærit, reperit, non quieſcit? Quia & illa requietis eſt inſcia. Staret enim, ſi uſquam ſtãtem animã reperiret. Quum uerò illa, ad cuius appetentiam trahitur, ſemper in uniuerſa ſe fundat, ſemper & corpus ſe in ipſam, & per ipſam retorquet. Hæc de cœleſtis uolubilitatis arcano pauca de multis,* Plotino autore *reperta, ſufficiant. Quòd autem hũc iſtum extimum globum, qui ita uoluitur, ſummum* Deum *nocauit, non ita accipiendum eſt, ut ipſe prima cauſa, &* Deus *ille omnipotẽtiſſimus exiſtimetur: quum globus ipſe, quod cœlum eſt, animæ ſit fabrica, anima ex mente proceſſerit: mens ex* Deo, *qui uerè ſummus eſt, procreata ſit. Sed ſummũ quidẽ dixit, ad cæterorũ ordinẽ, qui ſubiecti ſunt: un de mox ſubiecit:* Arcens & *continens cæteros.* Deum *uerò, quod non modo immortale animal ac diuinum ſit plenũ inclytæ ex illa puriſſima mente rationis, ſed quòd uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam ſummitatis ſequũtur, aut ipſe faciat, aut ipſe cõtineat, ipſum deniq;* Iouẽ *uete res uocauerũt, et apud* Theologos Iupiter *eſt mũdi anima.* Hinc *illud eſt:*

Sphæra extima quo ſenſu ſummus uocetur deus.

Ecloga 3.

ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα. Quo principio et in Ptolemæo theocritus eſt uſus.

Ab Ioue *principium Muſæ,* Iouis *omnia plena.*

Q*uod de* Arato, *poëtæ alij mutuati ſunt, qui de ſideribus loquuturis, à cœlo in quo ſunt ſidera, exordium ſumendum eſſe decernens, ab* Ioue *incipiendum eſſe memorauit.* Hinc Iuno, *& ſoror eius, & coniux uocatur.* Eſt *autem* Iuno *aër: & dicitur ſoror, quia iiſdem ſeminibus,*

An & ſtellæ fixæ ſuo quodã motu agantur.

quibus

Quibus cœlum, etiam aër eſt procreatus:coniux, quia aër ſubiectus eſt cœlo. His illud adijciendum eſt, quòd præter duo lumina, & ſtellas quinque quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cœlo, nec niſi cum cœlo moueri: alij (quorum aſſertio uero propior eſt) has quoq; dixerunt ſuo motu, præter quòd cum cœli conuerſione feruntur, accedere: ſed propter immenſitatem extimi globi, excedentia credibilem numerum ſecula, in una eas curſus ſui ambitione conſumere, & ideo nullum earum motum ab homine ſentiri, quum non ſufficiat humanæ uitæ ſpatium, ad breue ſaltem punctum tam tardæ acceſsionis deprehendendum. Hinc Tullius, nullius ſectæ inſcius ueteribus approbatæ, ſimul attigit utrãq; ſententiam, dicendo: In quo ſunt infixi illi, qui uoluũtur, ſtellarum curſus ſempiterni. *Nam & infixos dixit, & curſus habere non tacuit.*

Tradidere autem uulgò curſum hunc in quindecim annorũ millibus peragi: ſed Ptolemæi ratio habet 36000 annos. Aliorum plus minus 15100.

Stellas errantes, contrario quàm cœlum motu uerſari.

CAPVT XVIII.

NVnc utrum illi ſeptem globi, qui ſubiecti ſunt, contrario, ut ait, quàm cœlum uertitur, motu ferantur, argumentis ad uerum ducentibus, requiramus. Solem, ac lunam, & ſtellas quinque, quibus ab errore nomẽ eſt, præter quod ſecum trahit ab ortu in Occaſum cœli diurna conuerſio, ipſa ſuo motu in Orientem *ab* Occidente *procedere non ſolis literarum profanis, ſed multis quoq; doctrina initiatis, abhorrere à fide, ac monſtro ſimile iudicatum eſt: ſed apud preßius intuentes ita eſſe uerum conſtabit, ut non ſolum mente concipi, ſed oculis quoq; ipſis poßit probari. Tamen ut nobis de hoc ſit cum pertinaciter negante tractatus, age quiſquis tibi hoc liquere dißimulas, ſimul omnia quæ uel contentio ſibi fingit detractans fidem, uel quæ ipſa ueritas ſuggerit, in diuiſionis membra mittamus.*

Literarũ profani pro imperitis.

*Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia ſidera, nullũ ſui motũ noſtris oculis indicari, ſed ferri mundanæ*conuerſionis impetu, aut moueri ſua quoque acceſſione, dicemus. Rurſus ſi mouentur, aut cœli uiam ſequuntur ab Ortu in Occaſum, & communi, & ſuo motu meantes: aut contrario receſſu in Orientem ab Occidentis parte uerſantur. Præter hoc, ut opinor, nihil poteſt, uel eſſe, uel fingi. Nunc uideamus, quid ex his poterit uerum probari. Si infixæ eſſent, nunquam ab eadem ſtatione diſcederent, ſed in eiſdem locis ſemper, ut aliæ, uiderentur. Ecce enim de infixis Vergiliæ, nec à ſui unquam ſe copulatione diſpergunt, nec Hyadas quæ uicinæ ſunt, deſerunt, aut Orionis proximam regionem relinquunt. Septentrionum quoque compago non ſoluitur. Anguis qui inter eos labitur, ſemel circunfuſum non mutat amplexum. Hæ uerò, modo in hac, modo in illa cœli regione uiſuntur. Et ſæpe cùm in unum locum duæ pluresúe conuenerint, & à loco tamen in quo uiſæ ſunt ſimul, & à ſe poſtea ſeparantur. Ex hoc eas non eſſe cœlo infixas, oculis quoque approbantibus, conſtat. Igitur mouentur, nec negare hoc quiſquam poterit, quod uiſus affirmat. Quærendum eſt ergo, utrum ab ortu in Occaſum, an in contrarium motu proprio reuoluantur. Sed & hoc quærentibus nobis, non ſolum maniſeſtiſſima ratio, ſed uiſus quoq; ipſe monſtrabit. Conſideremus enim ſingulorum ordinem, quibus zodiacum diuiſum uel diſtinctum uidemus, & ab uno ſigno quolibet ordinis eius ſumamus exordium. Cum Aries exoritur, poſt ipſum Taurus emergit: hunc Gemini inſequũtur, hoc Cancer, & per ordinem reliqua. Si iſtæ ergo in Occidentem ab oriente procederent, non ab Ariete in Taurum, qui retro locatus eſt, nec à Tauro in Geminos ſignum poſterius*

* confuſionis

Locus argumenti.

rius uoluerentur:ſed à Geminis in Taurum, & à Tauro in Arietem, rectà, & mundanæ uolubilitatis conſona acceſſione prodirent. Cum ergo à primo in ſignum ſecundum, à ſecundo ad tertium, & inde ad reliqua quæ poſteriora ſunt reuoluantur, ſigna autem infixa cœlo ferantur: ſine dubio conſtat, has ſtellas non cum cœlo, ſed contra cœlum moueri. Hoc ut plenè liqueat, aſtruamus de lunæ curſu, quæ & claritate ſui, & uelocitate notabilior eſt. Luna poſtquàm à Sole diſcedens nouata eſt, ſecundo ferè die circa Occaſum uidetur, & quaſi uicina Soli, quem nuper reliquit: poſtquàm ille demerſus eſt, ipſa cœli marginem tenet antecedenti ſuperoccidens. Tertio die tardius occidit, quàm ſecundo: & ita quotidie longius ab Occaſu recedit: ut ſeptimo die circa Solis occaſum in medio cœlo ipſa uideatur. Poſt alios uerò ſeptem, cum ille mergit, hæc oritur: adeò media parte menſis dimidium cœlū, id eſt, unum hemiſphærium, ab Occaſu in Orientem recedendo metitur. Rurſus poſt ſeptem alios circa ſolis Occaſum latentis hemiſphærij, uerticem tenet. Et huius rei indicium eſt, quod medio noctis exoritur. Poſtremò totidem diebus exemptis, Solem denuo comprehendit, & uicinus uidetur ortus amborum. quandiu ſoli ſuccedens rurſus mouetur, & rurſus recedens paulatim ſemper in Orientem regrediendo relinquat occaſum. Sol quoq; ipſe non aliter quàm ab Occaſu in Orientem mouetur, & licet tardius receſſum ſuum quàm Luna conficiat (quippe qui tanto tempore ſignum unum emetiatur, quanto totum zodiacum Luna diſcurrit) manifeſta tamen & ſubiecta oculis motus ſui præſtat indicia. Hunc enim in Ariete eſſe ponamus, quod quia æquinoctiale ſignum eſt, pares horas ſomni & diei facit. In hoc ſigno cum occidit, Libram, id eſt Scorpij chelas mox oriri uidemus

mus, & apparet Taurus uicinus Occaſui. Nam Vergilias & Hyadas partes Tauri clariores, non multo pòſt, ſole mergente uidemus. Sequenti menſe Sol in ſignum poſterius, id eſt, in Taurum recedit: & ita fit, ut neque Vergiliæ, neque alia pars Tauri illo menſe uideatur. Signum enim quod cum ſole oritur, & cum ſole occidit, ſemper occulitur: adeò, ut uicina aſtra ſolis propinquitate celentur. Nam & Canis tunc, quia uicinus Tauro eſt, non uidetur, tectus lucis propinquitate. Et hoc eſt quod Vergilius ait:

Georg. 1. *Candidus auratis aperit cum cornibus annum*
Taurus, & aduerſo cedens Canis occidit aſtro.

Non enim uult intelligi, Tauro oriente cum Sole, mox in Occaſum ferri Canem, qui proximus Tauro eſt: ſed occidere eum dixit, Tauro geſtante ſolem, quia tunc incipit non uideri, ſole uicino. Tunc tamen occidente ſole Libra adeo ſuperior inuenitur, ut totus Scorpius ortus appareat. Gemini uerò uicini tunc uidentur Occaſui. Rurſus poſt Tauri menſem Gemini non uidentur, quod in eos ſolem migraſſe ſignificat. Poſt Geminos recedit in Cancrum, & tunc cum occidit, mox Libra in medio cœlo uidetur. Adeò conſtat ſolem tribus ſignis peractis, id eſt, Ariete & Tauro, & Geminis, ad medietatem hemiſphærij receßiſſe. Denique poſt tres mēſes ſequentes, tribus ſignis quæ ſequuntur emenſis, Cancrū dico, Leonē & Virginem, inuenitur in Libra, quæ rurſus æquat noctē dieí: & dū in ipſo ſigno occidit, mox oritur Aries, in quo ſol ante ſex menſes occidere ſolebat. Ideo autē occaſum magis eius, quàm ortum eligimus proponendum, quia ſigna poſteriora poſt occaſum uidētur. Et dum ad hæc quæ ſole mergente uideri ſolent, ſolē redire mōſtramus, ſine dubio cū cōtrario motu recedere, quàm cœlū mouetur

uetur, oſtẽdimus. Hæc autem quæ de ſole & luna diximus, etiam quinq; ſtellarum receſſum aſsignare ſufficient. Pari enim ratione in poſteriora ſigna migrando, ſemper mundanæ uolubilitati contraria receſsione uerſantur.

Quem Cicero, & quem Plato Soli inter errantes ſtellas aſsignauerint ordinem. Cur luna lumen ſuum mutuetur à ſole, ſicquè luceat, vt tamen non calefaciat. Dehinc, cur ſol nõ abſolute, ſed ferè medius inter planetas eſſe dicatur. Vnde ſideribus nomina. Et cur ſtellarũ errantium: aliæ aduerſæ nobis ſint, aliæ proſperæ.

CAPVT XIX.

Sol quem ordinem habeat inter planetas.

*His aſſertis, de ſphærarum ordine pauca dicenda ſunt. In quo diſſentire à Platone Cicero uideri poteſt: cùm hic ſolis ſpæram quartam de ſeptem, id eſt in medio locatam dicat. Plato à luna ſurſum ſecundam, hoc eſt, inter ſeptem à ſummo locum ſextum, tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio conſentit. Plato Aegyptios, omnium philoſophiæ diſciplinarum parentes, ſecutus eſt, qui ita ſolem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint, & *edixerint, cur à nonnullis Sol ſupra Mercurium ſupraq; Venerem eſſe credatur. Nam nec illi qui ita exiſtimant, à ſpecie ueri procul aberrant. Opinionem uerò iſtius permutationis huiuſmodi ratio perſuaſit. À Saturni ſphæra, quæ eſt prima de ſeptem uſq; ad ſphæram Iouis à ſummo ſecundam, interiecti ſpatij tãta diſtantia eſt, ut zodiaci ambitum ſuperior triginta annis, duodecim uerò annis ſubiecta conficiat. Rurſus tantum à Ioue ſphæra Martis recedit, ut eundem curſum biennio peragat. Venus autem tantò eſt regione Martis inferior, ut ei annus ſatis ſit ad zodiacum peragrandũ. Iam uerò ita Veneri proxima eſt ſtella Mercurij, & Mercurio ſol propinquus, ut hi tres cœlum ſuum*

**elicuerint*

*pari temporis ſpatio, id eſt, anno plus minuſ'ue, circumeant. Ideo & Cicero hos duos curſus comites ſolis uocauit: quia in ſpatio pari, longe à ſe nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorſum receßit: ut quod illi anno, uiginti octo diebus ipſa conficiat. Ideo neque de trium ſuperiorum ordine, quem manifeſte clareq; diſtinguit immenſa diſtantia: neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum receßit, inter ueteres aliqua fuit diſſenſio. Horum uerò trium ſibi proximorum, Veneris, Mercurij & Solis ordinem uicinia confudit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum ſolertiam ratio non fugit, quæ talis eſt: Circulus per quem ſol diſcurrit, à Mercurij circulo, ut inferior, ambitur. Illum quoque ſuperior circulus Veneris includit. Atq; ita fit, ut hæ duæ ſtellæ, quum per ſuperiores circulorum ſuorum uertices currunt, intelligantur ſupra ſolem locatæ: cùm uerò per inferiora commeant circulorum, ſol eis ſuperior exiſtimetur. Illis ergo qui ſphæras earum ſub ſole dixerunt, hoc uiſum eſt ex illo ſtellarum curſu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui & uerè notabilior eſt: quia tum liberius apparet. Nam cùm ſuperiora tenent, magis radijs occulũtur. Et ideo perſuaſio iſta conualuit, & ab omnibus penè hic ordo in uſum receptus eſt. Perſpicacior tamen obſeruatio * meliorem ordinem deprehendit: quem præter indaginem uiſus, hæc quoque ratio commendat, quòd lunam, quæ luce propria caret, & de ſole mutuatur, neceſſe eſt fonti luminis ſui eſſe ſubiectam. Hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, cæteras omnes ſtellas lucere ſuo: quòd illæ ſupra ſolem locatæ in ipſo purißimo æthere ſunt, in quo omne quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt: quæ tota cum igne ſuo ita ſphæræ Solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ*

** aliâs: ueriorem*

proc

procul à ſole ſunt, perpetuo frigore oppreſſæ ſint, ſicut infrà oſtendetur. Luna uerò, quia ſola ipſa ſub ſole eſt, & caducorum iam regioni luce ſua carenti proxima: lucem niſi deſuper poſito ſole, cui reſplendet, habere non potuit. Denique quia totius mundi una pars terra eſt, ætheris autem una pars luna eſt: lunam quoque terram, ſed æthercam uocauerunt. Immobilis tamen, ut terra eſſe non potuit: quia in ſphæra quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem ſphæræ terra centrum eſt: ideo ſola immobilis perſeuerat. Rurſus terra accepto Solis lumine clareſcit tantummodo, non relucet: Luna ſpeculi inſtar lumen, quo illuſtratur, emittit: quia illa aëris & àquæ, quæ per ſe concreta & denſa ſunt, fæx habetur: & ideo extrema uaſtitate denſata eſt, nec ultra ſuperficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipſa finis ſit, ſed liquidiſſimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis denſius corpus ſit, quàm cætera cœleſtia, ut multò tamen terreno purius, ſit acceptæ luci penetrabile: adeò, ut eam de ſe rurſus emittat, nullum tamen ad nos perferentem ſenſum caloris: quia lucis radius, cùm ad nos de origine ſua, id eſt, de ſole peruenit: naturam ſecum ignis, de quo naſcitur, deuehit. Cùm uerò in lunæ corpus infunditur, & inde reſplendet: ſolam refundit claritudinem, non calorem. Nam & ſpeculum cùm ſplendorem de ſe ui oppoſiti eminus ignis emittit, ſolam ignis ſimulitudinem carentem ſenſu caloris oſtendit.

Luna luce lucet aliena.

Quem Soli ordinem Plato dederit uel eius autores: quoſ'ue Cicero ſecutus quartum locum globo eius aſsignauerit: uel quæ ratio perſuaſionem huius diuerſitatis induxerit: & cur dixerit Tullius, Infimoq; orbi luna radijs ſolis accenſa conuertitur, ſatis dictum eſt. Sed his hoc

Cur ſolem non abſolutè, ſed ferè mediũ dicat adijciendum eſt, cur Cicero cùm quartum de ſeptem, ſolem uelit: quartus autem inter ſeptem non ferè medius, ſed omnimodo medius & ſit, & habeatur: non abruptè medium ſolent, ſed ferè medium dixerit his uerbis. *Deinde ſubter mediam ferè regionem ſol obtinet. *Sed non uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio temperatur, nam ſol quartum locum obtinens, mediam regionem tenebit numero, ſpatio non tenebit. Si inter ternos enim ſummos & imos loquatur, ſine dubio medius eſt numero. Sed totius ſpatij, quod ſeptem ſphæræ occupant, dimenſione perſpecta, regio Solis non inuenitur in medio ſpatio locata: quia magis à ſummo ipſe, quàm ab ipſo receſſit ima poſtremitas. Quod ſine ulla diſceptationis ambage, compendioſa probabit aſſertio. Saturni ſtella, quæ ſumma eſt, zodiacum triginta annis peragrat: ſol medius, anno uno: luna ultima, uno menſe non integro. Tantùm ergo intereſt inter Solem & Saturnum: quantùm inter unum, & triginta. Tantum inter Lunam, Solemq́;: quantum inter duodecim, & unum. Ex his apparet totius à ſummo in imum ſpatij, certam ex media parte diuiſionem, Solis regionem non fieri. Sed quia hîc de numero loquebatur, in quo uerè qui quartus, & medius eſt: ideo pronuntiauit quidem medium, ſed propter latentem ſpatiorum dimenſionem, uerbum, quo hanc definitionem temperaret, adiecit. Notandum, quòd eſſe ſtellam Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ conſtitutio: ſed humana perſuaſio eſt, quæ ſtellis numeros & nomina fecit. Non enim ait illam, quæ Saturnia eſt, ſed quam in terris Saturniam nominant: & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quem Martium dicitis. Adeò expreſſit in ſingulis nomina hæc, non eſſe inuenta naturæ, ſed hominum commenta, ſignificationi diſtinctionis accommodata.

**aliàs: de ſeptẽ medium*

Nomina ſtellarum unde ſint.

Georg. 1.

Quòd

Quòd uerò fulgorem Iouis humano generi proſperum, & ſalutarem: contrà, Martis rutilum, & terribilem terris uocauit: alterum tractum eſt ex ſtellarum colore: nam fulget Iouis, rutilat Martis: alterum ex tractatu eorum, qui de his ſtellis ad hominum uitam manare uolunt aduerſa, uel proſpera. Nam plerũque de Martis ſtella terribilia, de Iouis ſalutaria euenire definiunt. Cauſam ſi quis fortè altius quærat, unde diuinis maleuolentia, ut ſtella malefica eſſe dicatur, ſicut de Martis & Saturni ſtellis exiſtimatur: aut cur notabilior benignitas Iouis, & Veneris inter genethliacos habeatur: cum ſit diuinorum una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod ſciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de Harmonia compoſuit, patefecit cauſam, quam breuiter explicabo. Certi, inquit, ſunt numeri, per quos inter omnia, quæ ſibi conueniunt, iunguntur, & aptantur, fit iugabilis competentia: nec quicquam poteſt alteri, niſi per hos numeros, conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris quadruplaris. Quæ hoc loco interim quaſi nomina numerorum accipias uolo. Inſequentibus uerò, cùm de harmonia cœli loquemur, quid ſint hi numeri, quid'ue poſſint, opportunius aperiemus. Modo hoc noſſe ſufficiat, *quia ſine his numeris, nulla colligatio, nulla poteſt eſſe concordia. Vitam uerò noſtram præcipuè Sol, & Luna moderantur. Nam quum ſint caducorum corporum hæc duo propria: ſentire, uel creſcere. αἰσθητικὸν, id eſt, ſentiendi natura, de ſole: φυτικὸν autem id eſt, creſcendi natura, de lunari ad nos globoſitate perueniũt. Sic utriuſq; luminis beneficio hæc nobis conſtat uita, qua fruimur. Conuerſatio tamen noſtra, & prouentus actuũ, tam ad ipſa duo lumina, quàm

cur inter planetas alij nobis proſperi, alij aduerſi dicantur.

*quod

quàm ad quinque uagas ſtellas refertur. Sed harum ſtellarum alias interuentus numerorum (quorum ſupra fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit, ac ſociat: alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo *Venerea, & Iouialis ſtella per hos numeros lumini utrique ſociantur : ſed* Iouialis *ſoli per omnes*, Lunæ *uerò per plures: &* Venerea *lunæ per omnes*, Soli *per plures numeros aggregatur.* Hinc *licet utraque benefica credatur*, Iouis *tamen ſtella cum ſole accommodatior eſt*, Venerea *cum luna : atque ideo uitæ noſtræ magis commodant, quaſi luminibus uitæ noſtræ autoribus, numerorum ratione concordes.* Saturni *autem* , Martiſ*que ſtellæ , ita non habent cum luminibus competentiam: ut tamen aliqua, uel extrema numerorum linea Saturnus ad Solem*, Mars *aſpiciat ad lunam.* Ideo *minus commodi uitæ humanæ exiſtimantur, quaſi cum uitæ autoribus arcta numerorum ratione non iuncti. Cur tamen & ipſi nonnunquam opes, uel claritatem hominibus præſtare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum, quia hic ſufficit aperuiſſe rationem, cur alia terribilis, alia ſalutaris exiſtimetur.* Et Plotinus *quidem in libro, qui inſcribitur, Si faciunt aſtra: pronuntiat nihil ui, uel poteſtate eorum hominibus euenire: ſed ea quæ decreti neceßitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem tranſitum ſtatione, receſſu'ue monſtrari: ut aues ſeu præteruolando, ſeu ſtando, futura pennis, uel uoce ſignificant neſcientes. Sic quoq; tamen iure uocabitur hic ſalutaris, ille terribilis: cùm per hunc proſpera, per illum ſignificemus incommoda.*

De diuerſis nominibus ſolis, deq́ue eiuſdem magnitudine.

CAPVT XX.

In his

IN *his autem tot nominibus, quæ de ſole dicuntur, non fruſtra, nec ad laudis pompã laſciuit oratio: ſed res ueræ uocabulis exprimuntur.* Dux & princeps, ait, & moderator luminum reliquorũ, mens mũdi & temperatio. *Plato in Timæo, cùm de octo ſphæris loqueretur, ſic ait: Vt autem per ipſos octo circuitus celeritatis, & tarditatis certa menſura & ſit, & noſcatur: Deus in ambitu ſupra terram, *ſecundum lumen accendit, quod nunc ſolem uocamus. Vides ut hæc definitio uult eſſe omnium ſphærarum lumen in ſole? Sed Cicero ſciens, etiam cæteras ſtellas habere lumen ſuum, ſolamq́; lunam, ut ſæpe iam diximus, proprio carere: obſcuritatem definitionis huius liquidius abſoluens, & oſtendens in ſole maximum lumen eſſe, non ſolum ait,* Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum: *adeò & cæteras ſtellas ſcit eſſe lumina: ſed hunc ducem & principẽ, quem* Heraclitus *fontem cœleſtis lucis appellat. Dux ergo eſt, quia omnes luminis maieſtate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quòd talis ſolus appareat, ſol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipſe curſus eorum, recurſuſque certa definitione ſpatij moderatur. nam certa ſpatij definitio eſt, ad quam cùm unaquæque erratica ſtella recedens à ſole peruenerit, tanquam ultrà prohibeatur accedere, agi retro uidetur: & rurſus cùm certam partem recedendo contigerit, ad directi curſus conſueta reuocatur: ita Solis uis & poteſtas, motus reliquorum luminum cõſtituta dimenſione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut phyſici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, quòd omnia quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem, & noctem, & migrantes inter utrunq; prolixitatis, breuitatiſq; uices, & certis temporibus*

**aliâs, ſecundo*

Solis nomina diuerſa.

*buſ æquam utriuſque menſuram : dein ueris clementem *temperiem:torridum Cancri,ac Leonis æſtum:mollitiem autumnalis auræ: uim frigoris inter utranque temperiem omnia hæc Solis curſus, & ratio diſpenſat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia, quæ diuina ratione fieri uidemus. Eſt & hæc cauſa, propter quam iure cor cœli uocetur: quod natura ignis ſemper in motu perpetuo, agitatuq; eſt. Solem autem ignis ætherei fontem dictum eſſe retulimus. Hoc eſt ergo ſol in æthere, quod in animali cor:cuius iſta natura eſt, ne unquam ceſſet à motu: aut ſi breuis ſit eius quocunque caſu ab agitatione ceſſatio,mox animal interimat. Hæc de eo,quòd ſolem mundi mentem uocauit. Cur uerò & Temperatio mundi dictus ſit: ratio in aperto eſt. Ita enim non ſolum terram,ſed ipſum quoque cœlum, quòd uerè mundus uocatur, temperari ſole certiſsimum eſt:ut extremitates eius,quæ longiſsimè à uia Solis receſſerunt, omni careant beneficio caloris: & una frigoris perpetuitate torpeſcant. Quod in ſequentibus apertius explicabitur.*

*alias teporem

Reſtat ut & de magnitudine eius, quam ueriſsima prædicatione extulit, pauca, & non prætereunda dicamus. Phyſici hoc maximè conſequi in omni circa magnitudinem Solis inquiſitione uoluerunt, quantò maior eſſe poſsit quàm terra. Et Eratoſthenes in libris dimenſionum ſic ait:Menſura terræ ſepties, & uicies multiplicata, menſuram Solis efficiat. Poſsidonius multò multoq; ſæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro ſe aduocat.Ita cùm ſolem uolunt terra maiorem probare, teſtimonio lunæ deficientis utuntur. Cùm defectum Lunæ conantur aſſerere, probationem de ſolis magnitudine mutuantur.Et ſic euenit,ut dum utrũque de altero aſtruitur, neutrum

Solis magnitudo ſecundum quoſdam.

trum probabiliter aſtruatur: ſemper in medio uiciſsim nutante mutuo teſtimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, ſequeſtrato ac libero argumento, nec in patrocinium ſibi lunæ defectum uocantes: quanta menſura ſol terra maior ſit, probare uoluerunt: ut tum demũ per magnitudinem eius oſtenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaquam dubitatur non poſſe aliter deprehendi, niſi menſura & terræ, & Solis inuenta: ut fieret ex collatione diſcretio. Et terrena quidem dimenſio oculis rationem iuuantibus de facili conſtabat. Solis uerò mẽſuram aliter niſi per menſuram cœli, per quod diſcurrit, inueniri non poſſe, uiderunt. Ergo primum metiendum ſibi cœlum illud, id eſt, iter Solis, conſtituerunt, ut per id poſſent modũ Solis agnoſcere. Sed quæſo, ſi quis unquam tam otioſus, tamq; erit ab omni ſerio feriatus, ut hæc quoq; in manus ſumat: ne talem ueterum promiſsionem, quaſi inſaniæ proximam aut horreſcat, aut rideat. Etenim ad rem, quæ natura incõprehenſibilis uidebatur, uiam ſibi fecit ingenium: & per terram, qui cœli modus ſit, reperit. Vt autem liquere poſsit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda ſunt: ut ſit rerum ſequentium aditus inſtructior.

In omni orbe, uel ſphæra medietas centrum uocatur. Nihilque aliud eſt centrum, niſi punctum, quo ſphæræ, aut orbis medium certiſsima obſeruatione diſtinguitur. Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui deſignat ambitum, in quacunque eiuſdem circuli ſummitate orbis partem aliquam diuidat neceſſe eſt. Sed non omni modo medietas eſt orbis, quam ſeparat iſta diuiſio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à ſummo in ſummum ita deducitur, ut neceſſe ſit, eam tranſire per centrum. Centrum.

Diametros. *trum. Et hæc linea, quæ orbem ſic æqualiter diuidit, διάμετρος nuncupatur. Item diametros omnis cuiuſcunq; orbis triplicata cum adiectione ſeptimæ partis ſuæ, menſuram facit circuli, quo orbis includitur. Id eſt, ſi uncias ſeptem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea noſſe, quot uncias orbis ipſius circulus teneat: triplicabis ſeptem, & faciunt uigintiunum. His adijcies ſeptimam partem, hoc eſt, unum: & pronuntiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli eſſe menſuram, cuius diametros ſeptē uncijs extenditur. hæc omnia geometricis, euidentiſsimisq; rationibus probare poſſemus, niſi & neminem de ipſis dubitare arbitraremur, & caueremus iuſto prolixius uolumen extendere.* *Vmbra terræ.* *Sciendum & hoc, quòd umbra terræ, quam ſol poſt occaſum in inferiore hemiſphærio currens ſurſum cogit emitti, ex qua ſuper terram fit obſcuritas, quæ nox uocatur, ſexagies in altum multiplicatur ab ea menſura, quam terræ diametros habet, & hac longitudine ad ipſum circulum, per quē ſol currit erecta, excluſione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum eſt igitur, quanta diametros terræ ſit, ut conſtet quid poſſit ſexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis, ad tractatum menſurarum, quas promiſit, oratio reuertatur.* *Ambitus terræ.* *Euidentiſsimis & indubitabilibus dimenſionibus conſtat, uniuerſæ terræ ambitum, quæ ubicunque uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere ſtadiorum millia ducenta quinquaginta duo. Cùm ergo tantum ambitus teneat, ſine dubio octoginta millia ſtadiorum, uel non multò amplius diametros habet: ſecundum triplicationem cum ſeptimæ partis adiectione, quam ſuperius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem, non ambitus terræ, ſed diametri menſura multiplicanda eſt:*

ipſa

ipſa eſt enim, quam ſurſum conſtat excreſcere, ſexagies multiplicanda tibi erunt octoginta millia, quæ terræ diametros habet, quæ faciunt quadragies octies centena millia ſtadiorum eſſe à terra uſque ad ſolis curſum, quò umbram terræ diximus peruenire. Terra autē in medio cœleſtis circuli, per quem ſol currit, ut centrū, locata eſt. Ergo menſura terrenæ umbræ medietatem diametri cœleſtis efficiet: & ſi ab altera quoque parte terræ par uſque ad eundem circulum menſura tendatur, integra circuli, per quē ſol currit, diametros inuenitur. Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœleſtis circuli, nonagies ſexies centenis millibus ſtadiorū. Et inuenta diametros, facilè menſuram nobis ipſius quoque ambitus prodit. Hanc enim ſummam, quæ diametrum facit, debes ter multiplicare, adiecta parte ſeptima: ut ſæpe iam dictum eſt: & ita inuenies totius circuli, per quem ſol currit, ambitum ſtadiorū habere trecenties centena millia, & inſuper centum ſeptuaginta millia. *Ambitus circuli per quē ſol meat.*

His dictis, quibus menſura, quam terræ uel ambitus, uel diametros habet: ſed & circuli modus, per quem ſol currit, uel diametri eius oſtenditur: nunc quam ſolis eſſe menſuram, uel quemadmodum illi prudentiſſimi deprehenderint, indicemus. Nam ſicut extrema umbra potuit circuli, per quem ſol meat, deprehendi magnitudo: ita per ipſum circulum menſura ſolis inuenta eſt: in hunc modum procedente inquiſitionis ingenio. Aequinoctiali die ante ſolis ortum æquabiliter locatum eſt ſaxeum uas in hemiſphærij ſpeciem, cauata ambitione curuatum, infrà per lineas deſignato duodecim dici horarum numero, quas ſtyli prominētis umbra cum tranſitu ſolis prætereundo diſtinguit. Hoc eſt autem (ut ſcimus) huiuſmodi uaſis officium, *Quomodo deprehēſa ſit magnitudo ſolis.*

ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alterã uſq; ſtyli umbra percurrat: quanto ſol medietatem cœli ab Ortu in occaſum, unius ſcilicet hemiſphærij conuerſione, metitur: Nam totius cœli integra conuerſio diem, noctem'que concludit. Et ideo conſtat, quantum ſol in circulo ſuo, tantum in hoc uaſe umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus ſolis ortui propinquantis, inhæſit diligens obſeruantis obtutus. Et cùm ad primum ſolis radium, quem de ſe emiſit prima ſummitas orbis, emergens umbra de ſtyli decedẽs ſummitate primam curui labri eminentiam contingit: locus ipſe, qui umbræ primitias excepit, notæ impreßione ſignatus eſt: obſeruatumq; quandiu ſuper terram ita ſolis orbis integer appareret, ut una eius ſummitas adhuc horizonti uideretur inſidere: & mox locus, ad quẽ umbra tunc in uaſe migrauerat, adnotatus eſt. Habitaq; dimenſione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum ſolis orbem, id eſt, diametrum, natæ de duabus eius ſummitatibus metiuntur, pars nona reperta eſt eius ſpatij, quod à ſummo uaſis labro, uſque ad horæ primæ lineam continetur. Et ex hoc conſtitit, quòd in curſu ſolis unam tempore æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius acceſſus. Et quia conuerſio cœleſtis hemiſphærij peractis horis duodecim, diem condit, nouies autem duodeni efficiunt centum octo, ſine dubio Solis diametros centeſima & octaua pars hemiſphærij æquinoctialis eſt. Ergo totius æquinoctialis circuli ducenteſima ſextadecima pars eſt. Ipſum autem circulum habere ſtadiorum trecenties centena millia, & inſuper centum, & ſeptuaginta millia, ante latis probatũ eſt. Ergo ſi eius ſummæ ducenteſimam ſextamdecimam cõſideraueris partem, menſuram diametri Solis inuenies. Eſt autem pars iſta ferè

in cent

in cētum quadraginta millibus. Diametros *igitur ſolis centum quadraginta millium ferè ſtadiorum eſſe dicenda eſt. Vnde penè duplex quàm terræ diametros inuenitur.* Conſtat *autem geometricæ rationis examine, cùm de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit: illum orbem, cuius diametros dupla eſt, orbe altero octies eſſe maiorem.* Ergo *ex his dicendum eſt, ſolem octies terra eſſe maiorem.* Hæc *de* Solis *magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.* *Sol octies maior quā terra.*

Qua ratione inferiorum ſphærarum ſtellæ in Zodiaci ſignis meare dicantur, cum in eis non ſint: curque ex illis aliæ breuiori, aliæ longiori tempore zodiaci ſigna percurrant: & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diuiſus ſit. CAPVT XXI.

SEd quoniam ſeptem ſphæras cœlo dicimus eſſe ſubiectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente: longeq; & à cœlo omnes, & à ſe ſingulæ receſſerunt, nunc quærendum eſt: cùm zodiacus unus ſit, & is conſtet cœlo ſideribus infixis, quemadmodum inferiorum ſphærarum ſtellæ in ſignis zodiaci meare dicantur. Nec *longū eſt inuenire rationem, quæ in ipſo ueſtibulo excubat quæſtionis.* Verum *eſt enim neque ſolem, lunam'ue, neque de uagis ullam ita in ſignis zodiaci ferri, ut eorum ſideribus miſceantur: ſed in illo ſigno eſſe unaquæque perhibetur, quod habuerat ſuper uerticem, in ea, quæ illis ſubiecta eſt, circuli ſui regione diſcurrens.* Quia *ſingularum ſphærarum circulos in duodecim partes, æquè ut zodiacum, ratio diuiſit: & quæ in eam partem circuli ſui uenerit, quæ ſub parte zodiaci eſt Arieti deputata, in ipſum Arietem ueniſſe conceditur. Similis'que obſeruatio in ſingulas partes migrantibus ſtellis tenetur.* Et *quia facilior ad intellectum per oculos uia eſt, id quod ſermo deſcripſit, ui-* *Quem in modum interiorū ſphærarum ſtellæ in zodiaci ſignis meare dicantur.*

ſus aßignet. Eſto enim zodiacus circulus, cui aſcriptum eſt A, Inter hunc ſeptem alij orbes locentur. Et zodiacus ab A, per ordinem affixis notis, quibus aſcribentur literæ ſequentes, in partes duodecim diuidatur. Sitq; ſpatium quod inter A, & B, clauditur, Arieti deputatum: quod intra B, & C, Tauro: quod inter C, & D, Geminis: Cancro quod ſequitur, & reliquis per ordinem cætera. His conſtitutis, iam de ſingulis zodiaci notis & literis, ſingulæ deorſum lineæ per omnes circulos ad ultimum uſque du-

cantur

cantur: proculdubio per orbes ſingulos duodenas partes diuidet tranſitus linearum. In quocunque igitur circulo ſeu ſol in illo, ſeu luna uel de uagis quæcunque diſcurrat, cum ad ſpatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab A, & B, notis & literis defluentes, in Ariete eſſe dicetur, quia illic conſtituta ſpatium Arietis in zodiaco deſignatũ ſuper uerticem, ſicut deſcripſimus, habebit. Similiter in quancunq; migraueritt partem, in ſigno, quo fuerit, eſſe dicetur.

Atque hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum, eadem'que ſigna, aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra ſe locantur: ſicut maximus eſt ille qui primus eſt, & minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui ſummo propior eſt, inferioribus maior: qui uicinior eſt ultimo, breuior ſuperioribus habetur. Et inter has igitur ſeptem ſphæras gradum celeritatis ſuæ ſingulis ordo poſitionis aſcripſit. Ideo ſtellæ, quæ per ſpatia grandiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore prolixiore conficiunt: quæ per anguſta, breuiore. Conſtat enim nullam inter eas celerius cæteris tardius'ue procedere. Sed cum ſit omnibus idem motus meandi: tantã eius diuerſitatem temporis, ſola ſpatiorum diuerſitas facit. Nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem ſæpe repetantur, quòd eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo ambit & permeat, ſola cauſa in quantitate eſt circulorum: quorum alter maximus, alter minimus. Ergo & cæterarum ſingulæ, pro ſpatij ſui modo, tempus meandi aut extendunt, aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inueniet, quod requirat. Inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidiũ fidei aduocata deſcriptio: Quis uerò, inquiet, circi cœleſtis duodecim partes aut inuenit,

Cur aliæ ſtellæ breuiori tẽpore zodiaci ſigna percurrãt, aliæ longiori.

Quomodo zodiacus in duodecim partes diuiſus.

partes, ſingulos ſibi aſcendentium cœli partium limites annotando: ubi conſummata iam omni per duodecim partes aqua, ad primi ſigni exordia peruentum eſt: ſine dubio iam diuiſas, certis'que ſibi obſeruationibus, & indicijs annotatas cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, ſed duabus effectum eſt. quia omne cœlum una nocte non uoluitur, ſed per diem uertitur pars eius media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum ſibi proximarum noctium diuiſit inſpectio, ſed diuerſorum temporum nocturna dimenſio utrunque hemiſphærium paribus æquè uicibus annotauit. Et has ipſas duodecim partes ſigna appellari maluerunt, certaq́; ſingulis uocabula gratia ſignificationis adiecta ſunt. Et quia ſigna Græco nomine ζωδια nuncupantur, circum ipſum Zodiacum, quaſi ſigniferum, uocarunt. Hanc autem rationem ijdem illi cur Arietem, cùm in ſphæra nihil primum, nihilq́; poſtremum ſit, primum tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit: id eſt, quo in hunc fulgorem cœlum, & elementa purgata ſunt, qui ideo mundi natalis iure uocitatur, Arietem in medio cœlo fuiſſe. Et quia medium cœlum quaſi mundi uertex eſt, Arietem propterea primũ inter omnes habitum: qui ut mundi caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam cauſam, quur hæc ipſa duodecim ſigna aßignata ſint diuerſorum numinum poteſtati. Aiunt enim in hac ipſa genitura mundi Ariete (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuiſſe mundi naſcentis, Cancro geſtante tunc Lunam: poſt hunc Sol cum Leone oriebatur: cum Mercurio Virgo: Libra cum Venere: Mars erat in Scorpio: Sagittarium Iupiter obtinebat: in Capricorno Saturnus meabat. Sic factum eſt, ut*

**aliàs: aquæ*

Zodiacus unde dictus.

Aries cur primus inter ſigna.

Cur ſigna diuerſorũ numinum aßignata ſint poteſtati.

eſt,ut ſinguli eorum ſignorũ domini eſſe dicantur, in quibus,quum mundus naſceretur, fuiſſe creduntur. Sed duobus quidem luminibus ſingula tantum ſigna, in quibus tũc fuerant,aßignauit antiquitas:Cancrũ Lunæ:Soli Leonem. Quinq; uerò ſtellis præter illa ſigna, quibus tunc inhærebant,quinque reliqua ſic adiecit uetuſtas: ut in aßignandis à fine prioris ordinis, ordo ſecundus inciperet. Superius enim diximus, in Capricorno Saturnum poſt omnes fuiſſe. Ergo ſecunda adiectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat.Ideo Aquarius qui Capricornum ſequitur, Saturno datur:Ioui, qui ante Saturnum erat,Piſces dicantur: Aries Marti,qui præceſſerat Iouem: Taurus Veneri, quã Mars ſequebatur: Gemini Mercurio, poſt quem Venus fuerat,deputati ſunt.Notandum hoc loco, quòd in genitura mundi, uel ipſa rerum prouidentia, uel uetuſtatis ingenium hunc ſtellis ordinem dedit, quem Plato aßignauit ſphæris earum: ut eſſet Luna prima, Sol ſecundus, ſuper hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed ſine huius tamen rationis patrocinio,abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his, quæ de uerbis Ciceronis proximè prælatis quærenda præpoſuimus, qua licuit breuitate, à ſumma ſphæra,quæ aplanes dicitur, uſque ad lunam, quæ ultima diuinorum eſt, omnia iam (ut opinor) abſoluimus. Nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur, oſtendimus: ſeptemq; ſphæras contrario motu ferri, ratio indubitata patefecit:& de ipſo ſphærarum ordine quid diuerſi ſenſerint,uel quid inter eos diſſenſionem fecerit, quæue magis ſequenda ſit ſententia, tractatus inuenit. Nec hoc tacitum eſt,quur inter omnes ſtellas ſola, ſine fratris radijs, luna non luceat. Sed & quæ ſpatiorum ratio ſolem ab his quo-

Planetarum ordo.

Epilogus eorum,de quibus per ordinem dicturum ſe eſſe pollicitus fuit capite decimoſeptimo.

*que, qui eum inter ſeptem quartum locarunt, non tamen abruptè medium, ſed ferè medium dici coëgerit, publicatum eſt. Quid ſignificent nomina, quibus ita uocatur, ut laudari tantum putetur, innotuit. Magnitudo quoque eius: ſed & cœleſtis, per quem diſcurrit, circuli: terræq; pariter quanta ſit, uel quemadmodum deprehenſa, monſtratum eſt. Subiectarum ſphærarum ſtellæ quemadmodum zodiaco, qui ſupra omnes eſt, ferri dicantur, uel quæ ratio diuerſarum faciat ſeu celerem, ſeu tardum recurſum. Sed & ipſe zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuiſus ſit: curq; Aries primus habeatur: & quæ ſigna in quorum numinum ditione ſint, abſolutum eſt. Sed omnia hæc quæ de ſummo ad lunam uſque perueniunt, ſacra, incorrupta, diuina ſunt: quia in ipſis eſt æther ſemper idem, nec unquam recipiens inæqualem uarietatis æſtum: infra lunam & aër & natura mutationis pariter incipiunt. Et ſicut ætheris, & aëris: ita *diuinorum, & caducorum luna confinium eſt. Quod autẽ ait:* Nihil infra lunam eſſe *diuinum, præter animos munere Deorũ hominum generi datos: *non ita accipiendum eſt, animos hîc eſſe, ut hic naſci putentur: ſed ſicut ſolem eſſe in terris dicere ſolemus, cuius radius aduenit, & recedit: ita animorum origo cœleſtis eſt, ſed lege temporalis hoſpitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipſa, ſed recipit: & quia recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, ſi ei ſemper tenere licuiſſet. Sed quid mirum, ſi animus de hac regione non conſtat: quum nec corpori fabricando ſola ſuffecerit? Nam quia terra, aqua, & aër infra lunam ſunt, ex his ſolis corpus fieri non potuit, quod idoneum eſſet ad uitam: ſed opus fuit præſidio ignis atherei, qui terrenis membris uitam, & animam ſuſtinendi com*

** diuturnorũ*

Quomodo animi noſtri hic ſint.

** diuturnum*

Loquitur quaſi tria tantum ſint elementa.

di commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret, & ferret. Hæc de aëre dixiſſe nos ſatis ſit. Reſtat ut de terra, quæ ſphærarum nona, & mundi ultima eſt, dictu neceſſaria diſſeramus.

Terra qua de cauſa immobilis ſit, & omnia in eam ſuo nutu ferantur pondera. CAPVT XXII.

NAm ea, quæ eſt media & nona tellus, inquit, neque mouetur, & infima eſt, & in eam feruntur omnia nutu ſuo pondera: *illæ uerò inſolubiles cauſæ ſunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: & dum altera alteram facit, ita uiciſſim de ſe naſcuntur, ut nunquam à naturalis ſocietatis amplexibus ſeparentur: talia ſunt uincula quibus terram natura conſtrinxit.* Nam *ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia infima eſt.* Nec *poterat infima non eſſe, in quam omnia feruntur.* Horum *ſingula quæ inſeparabiliter inuoluta rerum neceſſitas in ſe uinxit, tractatus expediat.* Non mouetur, *ait, eſt enim centron.* In *ſphæra autem ſolum centron diximus non moueri: quia neceſſe eſt, ut circa aliquid immobile ſphæra moueatur.* Adiecit: Infima eſt. *Rectè hoc quoq;. nam quod centron eſt, medium eſt.* In *ſphæra uerò hoc ſolum conſtat imum eſſe, quod medium eſt.* Et *ſi ima eſt, ſequitur ut uerè dictum ſit:* In eam ferri omnia. *Semper enim pondera in imum natura deducit.* Nam *& in ipſo mundo ut eſſet terra ima, ſic factum eſt.* Q*uicquid ex omni materia de qua facta ſunt omnia, puriſſimum ac liquidiſſimum fuit, id tenuit ſummitatem, & æther uocatus eſt: pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aër extitit, & in ſecunda delapſus eſt: poſt hæc quod adhuc quidem liquidum, ſed iam uſque ad*

tactus

*tactus offenſam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum eſt. Iam uerò quod de omni ſyluestri tumultu uaſtum, impenetrabile, denſatum, ex defæcatis abraſum reſedit elementis, hæſit in imo: quod demerſum eſt ſtringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas ſolis coaceruauit. Quod ergo ita concretum eſt, terræ nomen accepit. Hanc ſpiſſus aër & terreno frigori propior, quàm ſolis calori, ſtupore ſpiraminis denſioris undiq; uerſum fulcit, & continet. Nec in receſſum, aut acceſſum moueri eam patitur, uel uis circunuallantis, & ex omni parte uigore, ſimili librantis auræ: uel ipſa ſphæralis extremitas, quæ ſi paululum à medio declinauerit, fit cuicunque uertici propior, & imũ relinquit. Quod ideo in ſolo medio eſt, quia ipſa ſola pars à quouis ſphæræ uertice pari ſpatio recedit. In hanc igitur, quæ & ima eſt, & quaſi media, & non mouetur, quia centrum eſt, omnia pondera ferri neceſſe eſt. Et quia ipſa in hunc locum, quaſi pondus, relapſa eſt: argumento ſunt cùm alia innumera, tum præcipuè imbres, qui in terram ex omni aëris parte labuntur. Nec enim in hanc ſolam quam habitamus ſuperficiem decidunt: ſed & in latera quibus in terra globoſitas, ſphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrium caſus eſt. Nam ſi aër terreni frigoris exhalatione denſatus, in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres: aër autem uniuerſam terram circunfuſus ambit: procul dubio ex omni aëris parte, præter uſtam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat: qui undiq; in terrã, quæ unica eſt ſedes ponderum, defluit. Quod qui reſpuit, ſupereſt ut exiſtimet extra hanc unam ſuperficiem, quam incolimus, quicquid niuium, imbrium'ue, uel grandinum cadit, hoc totum in * cœlo de*

Cauſa cur ſit terra immobilis.

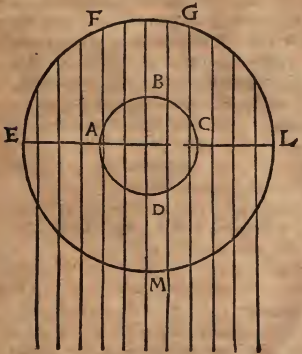
** cœlum*

aëre

*aëre defluere. Cœlum enim ab omni parte terræ * æquabiliter diſtat: & ut à noſtra habitatione, ita & à lateribus, & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari alitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram: imbres, qui extra latera terræ defluunt, non in terram, ſed in cœlum caderent: quod * uilitatem ioci*

** æqualiter*

** uolubilitatẽ*

ſcurrilis excedit. Eſto enim terræ ſphæra, cui aſcripta ſunt A, B, C, D, Circa hanc ſit aëris orbis, cui aſcripta ſunt E, F, G, L, M. Et utrunque orbem, id eſt terræ & aëris, diuidat linea ducta ab E, uſque ad L. Erit ſuperior iſta, quam poßidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne

pondus

pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A, *uſque ad* C. *Latera uerò aëris, id eſt, ab* F, *uſque ad* E, *&* à G, *uſque ad* L, *humorem ſuum in aërem cœlumq́; deijcerent. De inferiore autem cœli hemiſphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita deflueret: ſicut oſtendit ſubiecta deſcriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur ſermo ſobrius: quod ſic abſurdum eſt, ut ſine argumentationis patrocinio ſubruatur. Reſtat ergo, ut indubitabili ratione monſtratum ſit, in terram ferri omnia nutu ſuo pondera. Iſta autem quæ de hoc dicta ſunt, opitulantur nobis & ad illius loci diſputationem, quæ* Antipodas *eſſe commemorat. Sed hic inhibita cõtinuatione tractatus, ad ſecundi cõmentarij uolumen diſputationem ſequentium reſeruemus.*

LIBRI PRIMI FINIS.

MACROBII

*AVRELII THEODOSII Viri conſularis & illuſtris in Somnium Scipionis, expoſitionis quàm elegantiſſimæ, liber ſecundus.

*Ambroſij

Concentum quendam effici motu cœleſtium corporum: & quo modo ratio eius concentus à Pythagora ſit deprehenſa: tum qui numeri apti ſint conſonantijs muſicis: quotque conſonantiæ ſint. CAPVT I.

SVPERIORE *commẽtario, Euſtathi luce mihi charior dilectiorq; fili, ad ſtelliferæ ſphæræ curſum, & ſubiectarum ſeptem, ſermo proceſſerat: nũc iam de muſica earum modulatione diſputetur.* Quis hic, inquam, quis eſt, qui cõplet aures meas tãtus, & tã dulcis ſonus? Hic eſt, inquit ille, qui interuallis diſiunctus imparibus, ſed tamẽ pro rata parte ratione diſtinctis, & impulſu, & motu ipſorum orbiũ efficitur: & acuta cum grauibus temperãs, uarios æqualiter cõcentus efficit. Nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autẽ acutè ſonent. Quam ob cauſam ſummus ille cœli ſtellifer curſus, cuius conuerſio eſt cõcitatior, acutè excitato mouetur ſono: grauiſsimo autem hic lunaris, atque infimus. Nam terra nona immobilis manẽs, ima ſede ſemper hæret cõplexa mundi mediũ locum. Illi octo curſus, in quibus eadẽ uis eſt duorum, ſeptem effi-

ciunt diſtinctis interuallis ſonos: qui numerus rerũ omniũ ferè nodus eſt, quod docti homines neruis imitati, atq; cantibus, aperuerunt ſibi reditũ in hunc locũ.

Neceſſariò concẽtum quẽdam eſſe corporum cœleſtium.

Expoſito *ſphærarum ordine, motuq; deſcripto, quo ſeptẽ ſubiectæ in contrarium cœlo feruntur: cõſequens eſt, ut qualem ſonum tantarũ moliũ impulſus efficiat, hic requiratur.* Ex *ipſo enim circũductu orbium, ſonum naſci neceſſe eſt: quia percuſſus aër, ipſo interuẽtu ictus, uim de ſe fragoris emittit, ipſa cogente natura, ut in ſonum deſinat duorum corporũ uiolenta colliſio, Sed is ſonus, qui ex qualicunq; aëris ictu naſcitur, aut dulce quiddam in aures, & muſicum defert: aut ineptum, & aſperum ſonat. Nam ſi ictum obſeruatio numerorum certa moderetur: compoſitũ, ſibiq; conſentiens modulamẽ *educitur. At cùm increpat tumultuaria, & nullis modis gubernata colliſio: fragor turbidus, & inconditus offendit auditum. In cœlo autem conſtat nihil fortuitum, nihil tumultuarium prouenire: ſed uniuerſa illic diuinis legibus, & *ſtata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum eſt, muſicos ſonos de ſphærarum cœleſtium conuerſione procedere: quia & ſonum ex motu fieri neceſſe eſt: & ratio, quæ diuinis ineſt, fit ſono cauſa modulaminis.*

**efficitur*

**rata*

Quomodo reperta à Pythagora ſit concentuum ratio.

Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit. Et intellexit quidem, compoſitum quiddam de ſphæris ſonare: propter neceſſitatem rationis, quæ à cœleſtibus non recedit. Sed quæ eſſet illa ratio, uel quibus obſeruanda modis, non facilè deprehendebat. Cumq; eum fruſtra tantæ, tamq; arcanæ rei diuturna inquiſitio fatigaret: ſors obtulit, quod cogitatio alta non reperit. Cùm enim caſu præteriret in publico fabros, ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures eius

mall

malleorum ſoni certo ſibi reſpondentes ordine, repentè ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina conſonabant, ut utrunque ad audientis ſenſum ſtata dimenſione remearet, & ex uarijs impulſibus unum ſibi conſonans naſceretur. Hinc occaſionē ſibi oblatam ratus, deprehendendi oculis, & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit: & imminens operi curioſius intuetur, annotans ſonos, qui de ſingulorum lacertis conficiebantur. Quos cùm ferientium uiribus aſcribendos putaret, iubet ut inter ſe malleos mutent: quibus mutatis, ſonorum diuerſitas ab hominibus recedens, malleos ſequebatur. Tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda conuertit. Cumq́; ſibi diuerſitatem ponderis, quod habebatur in ſingulis, annotaſſet: alijs ponderibus in maius, minus'ue excedentibus fieri malleos imperauit: quorum ictibus ſoni nequaquam prioribus ſimules, nec ita ſibi conſonantes exaudiebantur. Tunc animaduertit concordiam uocis, lege ponderum prouenire: collectis'que numeris, quibus conſentiens ſibi diuerſitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen: & inteſtina ouium, uel boum neruos tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuiſſe didicerat: talis'que ex his concentus euenit, qualem prior obſeruatio non fruſtra animaduerſa promiſerat, adiecta dulcedine, quam natura fidium ſonora præſtabat. Hic Pythagoras tanti ſecreti compos, deprehendit numeros, ex quibus ſoni ſibi conſoni naſcerentur: adeò ut fidibus ſub hac numerorum obſeruatione compoſitis, certæ certis, aliæ'que alijs conuenientium ſibi numerorum concordia tenderentur: ut una impulſa plectro, alia licet longè poſita, ſed numeris conueniens, ſimul ſonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorum, pauci &

Sex tantū numeros aptos eſſe ad conficiendā muſicam. *numerabiles inuenti ſunt, qui ſibi ad conficiendam muſicam conuenirent. Sunt autem hi ſex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et*
Epitritus. *eſt epitritus, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & inſuper eius tertiam partem: ut ſunt quatuor ad tria. nam in quatuor ſunt tria, & tertia pars trium, id eſt, unum. & is numerus uocatur epitritus: de'que eo naſcitur ſymphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων.*
Hemiolius. *Hemiolius eſt, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & inſuper eius medietatem: ut ſunt tria ad duo. nam in tribus ſunt duo, & media pars eorum, id eſt, unum. Et ex hoc numero qui hemiolius dicitur, naſcitur ſymphonia, quæ appellatur διὰ πέντε.*
Duplaris. *Duplaris numerus eſt, cùm de duobus numeris, minor bis in maiore numeratur: ut ſunt quatuor, ad duo. & ex hoc duplari numero naſcitur ſymphonia, cui nomen eſt διὰ πασῶν.*
Triplaris. *Triplaris autem, cùm duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut ſunt tria, ad unum. & ex hoc numero ſymphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε.*
Quadruplus. *Quadruplus eſt, quum de duobus numeris minor quater in maiore numeratur: ut ſunt quatuor ad unum. qui * numerus facit ſymphoniam, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν.*
**in numeris*
Epogdous. *Epogdous eſt numerus, qui intra ſe habet minorem & inſuper eius octauam partem: ut nouem, & octo. quia in nouem octo ſunt, & inſuper octaua pars eorum, id eſt, unum. hic numerus ſonum parit, quem tonon muſici uocauerunt. Sonum uerò tono minorem, ueteres quidem * ſemitonium uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendum eſt, ut dimidius tonus putetur. quia nec ſemiuocalem in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam ſui in duo diuidi*
**ἡμιτόνιον*

ſibi

ſibi æqua non poterit. Cùm enim ex nouenario numero conſtet, nouem autem nunquam æqualiter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recuſat. Sed ſemitonium uocitauerunt ſonum tono minorem, quem tam paruo diſtare à tono, deprehenſum eſt, quantum hi duo numeri inter ſe diſtant, id eſt, ducenta quadraginta tria, & ducenta quinquagintaſex. Hoc ſemitonium Pythagorici quidem ueteres dieſin nominabant: ſed ſequens uſus ſonum ſemitonio minorem dieſin conſtituit nominandum. Plato ſemitonium limma uocitauit. Sunt igitur ſymphoniæ quinque, id eſt, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ λεῖμμα
διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus ſympho- Symphoniæ
niarũ ad muſicã pertinet, *quem uel flatus humanus intẽ- quinque.
dere, uel capere poteſt humanus auditus. Vltra autẽ ſe ten- *quam
dit harmoniæ cœleſtis acceſſio: id eſt, uſq; ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Nũc interim de his, quas nominauimus, diſſeramus. Symphonia diateſſaron conſtat de duobus tonis, & ſemitono: ut minutias, quæ in additamẽto ſunt, relinquamus, ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. Diapente conſtat ex tribus tonis, & hemitono: & fit de hemiolio. Diapaſon conſtat de ſex tonis: & fit de duplari. Sed διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε conſtat ex nouem tonis, & hemitono: & fit de triplari numero. Dis autem diapaſon continet tonos duodecim: & fit ex quadruplo.

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam eſſe docuerit: & quòd hinc etiam probari poſsit cõcentum quendam eſſe cœleſtium corporũ.

CAPVT II.

Hinc & Plato poſtquàm Pythagoricæ ſucceſſione doctrinæ, & ingenij proprij diuina profunditate, cognouit nullam eſſe poſſe ſine his numeris iugabilem

competentiam, in Timæo ſuo mundi animam per iſtorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia Dei fabricatoris inſtituit. Cuius ſenſus ſi huic operi fuerit appoſitus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quæ circa diſciplinam muſicæ uidentur obſcura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expoſitionis adhibetur, ipſum per ſe difficile credatur: pauca nobis præmittenda ſunt, quæ ſimul utriuſque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne ſolidum corpus trina dimenſione diſtenditur, habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec poteſt inueniri in quolibet corpore quarta dimenſio: ſed his tribus omne corpus ſolidum continetur. Geometræ tamen alia ſibi corpora proponunt, quæ appellant mathematicà, cogitationi tantum ſubijcienda, non ſenſui. Dicunt enim punctum corpus eſſe indiuiduum, in quo neq; longitudo, neque latitudo, neq; altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi poßit. Hoc protractum efficit lineam, id eſt, corpus unius dimenſionis. Longum eſt enim ſine lato, ſine alto: & duobus punctis ex utraque parte ſolam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam ſi geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimenſionibus extruatur, longo, latoq;, ſed alto caret. Et hoc eſt quod apud illos ſuperficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id eſt, per ſingulas lineas binis. Si uerò hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut ſubiectis duabus, duæ ſuperponantur, adijcietur profunditas: & hinc ſolidum corpus efficietur quod ſine dubio octo angulis continebitur: quod uidemus in teſſera: quæ Græco nomine κύβος uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et μονὰς punctum putatur: quia ſicut punctum corpus nõ eſt, ſed ex ſe facit

ſe facit corpora, ita monas numerus eſſe non dicitur, ſed origo numerorum. Primus enim numerus in duobus eſt, qui ſimilis eſt lineæ, de puncto ſub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus, duo, geminatus, de ſe efficit quatuor: ad ſimilitudinem mathematici corporis, quod ſub quatuor punctis longo latóque diſtenditur, Quaternarius quoque ipſe geminatus, octo efficit: qui numerus ſolidum corpus imitatur: ſicut duas lineas diximus duabus ſuperpoſitas, octo angulorum dimenſione integram corporis ſoliditatem creare. Et hoc eſt quod dicitur apud Geometras: bis bina bis, corpus eſſe iam ſolidum. Ergo à pari numero acceſſio uſque ad octo, ſoliditas eſt corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nunc oportet ex impari quoque numero, quemadmodum id efficiatur, inſpicere. Et quia tam paris, quàm imparis numeri monas origo eſt, ternarius numerus prima linea eſſe credatur. Hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui & ipſe quaſi de duabus lineis, longum latumq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimenſionem præſtat, & ita à parte imparis numeri in uigintiſeptem, quæ ſunt ter terna ter, ſolidum corpus efficitur, ſicut in numero pari bis bina bis, qui eſt octonarius, ſoliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique ſolidum corpus, monas neceſſaria eſt: & ſex alij numeri, id eſt, terni, à pari & impari. À pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uiginti ſeptem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima, conſilium diuinitatis enuntians, ait illam per hos numeros fuiſſe contextam, qui & à pari & impari cubum, id eſt, perfectionem ſoliditatis efficiunt: non quia aliquid ſignificaret illam habere corporeum, ſed ut poſſet uniuerſitatem animando penetrare,

& mundi ſolidum corpus implere, per numeros ſoliditatis effecta eſt. Nunc ad ipſa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de Deo animã mundi fabricãte loqueretur, ait: Primam ex omni firmamento partem tulit. Hinc ſumpſit duplam partem prioris: tertiam uerò ſecundæ hemioliam, ſed primæ triplam: & quartam duplam ſecundæ: quintam, tertiæ triplam: Sextam, primæ octuplam: & ſeptimam, uicies ſepties à prima multiplicatam. Poſt hæc ſpatia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, inſertis partibus adimplebat: ut binæ medietates ſingula ſpatia colligarent: ex quibus uinculis hemiolij, & epitriti, & epogdoi naſcebantur. Hæc Platonis uerba ita à nonnullis excepta ſunt, ut primam partem monadem crederent: ſecundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum eſſe conſiderent: tertiam, ternarium numerum: qui ad duo hemiolius eſt, ad unum triplus: & quartam, quatuor: qui ad ſecundum, id eſt, ad duo duplus eſt: quintã, nouenariũ: qui ad tertium, id eſt, ad tria triplus eſt: ſextã aũt octonariũ qui primũ octies continet. At uerò pars ſeptima, in uiginti & ſeptẽ fuit: quæ faciunt, ut diximus, augmentũ tertiũ imparis numeri. Alternis enĩ (ut animaduertere facil ẽ

Animæ mundi fabricatio ſecundum Platonem.

re facile eſt) proceßit illa contextio: ut poſt monadẽ, quæ & par, & impar eſt, primus par numerus poneretur, id eſt, duo: deinde ſequeretur primus impar, id eſt, tria: quarto loco ſecundus par, id eſt, quatuor: quinto loco ſecundus impar, id eſt, nouem: ſexto loco tertius par, id eſt octo: ſeptimo loco tertius impar, id eſt, uiginti ſeptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par fœmina: ex pari & impari, id eſt, ex mari & fœmina, naſceretur, quæ erat uniuerſa paritura, & ad utriuſque ſoliditatem uſque procederet, quaſi ſolidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui ſoli continent iugabilem competentiam: quia omni mundo ipſa erat iugabilem præſtatura concordiam. Nam duo ad unum dupla ſunt: de duplo autem diapaſon ſymphoniam naſci iam diximus: tria uerò ad duo hemiolium numerum faciunt: hinc oritur diapente: quatuor ad tria epitritus numerus eſt, ex hoc componitur diateſſaron: item quatuor ad unum in quadrupli ratione cenſentur, ex quo ſymphonia diſdiapaſon naſcitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus, uniuerſitatis corpus impellit, contexta numeris muſicam de ſe creantibus cõcinentiam, neceſſe eſt, ut ſonos muſicos de motu, quem proprio impulſu præſtat, efficiat: quorũ originem in fabrica ſuæ cõtextionis inuenit. Ait enim Plato (ut ſuprà retulimus) autorẽ animæ deum, poſt numerũ inter ſe imperium contextionẽ, hemiolijs, epitritis, & epogdois, & limmate biantia interualla ſuppleſſe. Ideo doctißimè Tullius in uerbis ſuis oſtẽdit Platonici dogmatis profunditatem. Quis hic, inquã, quis eſt qui cõplet aures meas tantus, & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inqt ille, q interuallis diſiũctus imparibus, ſed tamẽ pro rata parte ratione di-

Oſtenditur ex cõſtitutione animæ, concentus cœleſtium corporum.

ſtinctis, impulſu & motu ipſorum orbiū effici tur. *Vides ut interualla cōmemorat, & hæc inter ſe impa ria eſſe teſtatur, nec diffitetur rata ratione diſtincta, quia ſe cundū Timæum Platonis, impariū inter ſe interualla nume rorū, ratis ad ſe numeris, hemiolijs ſcilicet, epitritis, & epo gdois, hemitoniſq; diſtincta ſunt, quibus omnis canora ra tio cōtinetur. Hinc animaduertitur, quia hæc uerba Cicero nis nūquàm profectò ad intellectū paterent, niſi hemiolio rū, epitritorū, & epogdoorū ratione præmiſſa, quibus in terualla diſtincta ſunt: & niſi Platonicis numeris, quibus mundi anima eſt contexta, patefactis: & ratione præmiſſa, cur ex numeris muſicā creantibus anima intexta ſit. Hæc enim omnia & cauſam mūdani motus oſtēdūt, quē ſolus ani mæ præſtat impulſus: & neceſſitatē muſicæ concinentiæ, quā motui à ſe facto inſerit anima in natura ſibi ab origīe.*

Alijs præterea indicijs ac rationibus concentum illum motuum cœleſtium poſſe oſtendi: quodque interualla ea, quæ eſſe in anima ratione ſola intelliguntur, re uera in ipſo mundi corpore deprehendantur.

CAPVT III.

Prima ratio. HInc Plato in Repub. ſua cum de ſphærarū cœleſtium uolubilitate tractaret, ſingulas ait Sirenas ſingulis orbibus inſidere: ſignificans ſphærarum motu cantum nu

Secunda. minibus exhiberi. Nam Siren, Deo canens Græco intelle

Θεῶν ἔρουσαι ἦχον ἄλλοσα. σιὸς γάρ οἱ ἀο ριῆς τοὺς θεοὺς. ctu ualet. Theologi quoq; nouem Muſas octo ſphærarum muſicos cantus, & unam maximam concinentiam, quæ conſtat ex omnibus, eſſe uoluere. Vnde Heſiodus in Theo gonia ſua octauam Muſam Vraniam uocat: quia poſt ſe ptem uagas, quæ ſubiectæ ſunt, octaua ſtellifera ſphæra ſu perpoſita, proprio nomine cœlum uocatur. Et ut oſtende

**aliâs ſororū* ret nonam eſſe, & maximè, quam conficit *ſonorum con cors uniuerſitas, adiecit, Καλλιόπη θ' ἣ δὴ προφερε- ςάτη

ςάτη ἐςὶν ἁπασάων, ex nomine oſtendens ipſam uocis dulcedinem nonã Muſam uocari. Nam Καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio eſt. Et ut ipſam eſſe quæ conſtet ex omnibus, preßius indicaret: aßignauit illi uniuerſitatis uocabulũ, uidelicet προφορεςάτη ἁπασάων. Nam Apollinẽ ideo μυσηγέτην uocant: quaſi ducem & principem orbium cæterorum: ut ipſe Cicero refert: Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mẽs mundi, & temperatio. Muſas eſſe mundi cantum etiã *ruſtici ſciunt, qui eas Camœnas, quaſi canenas à canendo *aliâs, Hetruſci
dixerunt, Ideo canere cœlum etiam Theologi comprobantes, ſonos muſicos ſacrificijs adhibuerunt: qui apud alios lyra, & cithara: apud nõnullos tibijs, alijsúe muſicis inſtrumentis fieri ſolebant. In ipſis quoque hymnis Deorum, per ſtropham, & antiſtropham metra canoris uerſibus adhibebantur: ut per ſtropham rectus orbis ſtelliferi motus, per antiſtropham diuerſus uagarum regreſſus prædicaretur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicandus Deo ſumpſit exordium. Mortuos quoq; ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, uel *regionum inſtituta ſanxerunt: perſuaſione hac, quia poſt corpus animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur, Nam ideo in hac uita omnis anima muſicis ſonis capitur (ut non ſolum qui ſunt habitu cultiores, uerum uniuerſæ quoque Barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis reſoluantur, exerceant) quia in corpus defert memoriam muſicæ, cuius in cœlo fuit conſcia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum ſit tam immite, tam aſperum pectus, quod non oblectamentorum taliũ teneatur affectu. Hinc exiſtimo & Orphei, uel

Tertia. Quarta. Quinta. Sexta. * religionum Septima.

Amphionis fabulam: quorum alter animalia ratione caren tia: alter ſaxa quoq; trahere cantibus ferebatur, ſumpſiſſe principium: quia primi forte gentes uel ſine rationis cultu Barbaras, uel ſaxi inſtar nullo affectu mobiles, ad ſenſum uoluptatis canendo traxerunt. Ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur: ut & ad bellum progreſſui, & item receptui canatur cantu, & excitante, & rurſus ſedan te uirtutem. Dat ſomnos, adimitq;: necnon curas & immittit, & retrahit: iram ſuggerit, clementiam ſuadet: corporum quoq; morbis medetur. Nam hinc eſt, quòd ægris remedia præſtantes præcinere dicuntur. Ecquid mirum, ſi inter homines muſicæ tanta dominatio eſt, cùm aues quoq;, ut luſciniæ & cygni, aliæ'ue id genus, cantum ueluti quadã diſciplina artis exerceant: nonnullæ uerò uel aues, uel terrenæ ſeu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia ſpõte decurrant: & paſtoralis fiſtula paſtum progreſſis quietem imperet gregibus? Nec mirum. ineſſe enim mundanæ animæ cauſas muſicæ, quibus eſt intexta, prædiximus. Ipſa autem mundi anima uiuentibus omnibus uitam miniſtrat.

Aeneid. 4.

Aeneid. 6.

Hinc hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Iure igitur muſica capitur omne quod uiuit, quia cœleſtis anima, qua animatur uniuerſitas, originem ſumpſit ex muſica. Hæc dum ad ſphæralem motum mundi corpus im pellit, ſonum efficit: qui interuallis diſiunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, ſicut à principio ipſa contexta eſt. Sed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea, ſola exiſtimantur ratione, non ſenſu: quærendum eſt, utrum etiam ipſo in mundi corpore dimen ſio librata ſeruauerit. Et Archimedes quidem ſtadiorum numerum deprehendiſſe ſe credidit, quibus à terræ ſuperficie

De interuallis corporum cœleſtium.

ficie luna diſtaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus, Sol à Venere, Mars à Sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. Sed & à Saturni orbe uſque ad ipſum ſtelliferum cœlum omne ſpatium ſe ratione emenſum putauit. Quæ tamen Archimedis dimenſio à Platonicis repudiata eſt: quaſi dupla & tripla interualla non ſeruans. Et ſtatuerunt hoc eſſe credendum, ut quantum eſt à terra uſq; ad lunam, duplum ſit à terra uſque ad ſolem: quantumq; eſt à terra uſq; ad ſolem, triplum ſit à terra uſque ad Venerem: quantũq; eſt à terra uſque ad Venerem, quater tantũ ſit à terra uſq; ad Mercurij ſtellam: quantumq; eſt ad Mercuriũ à terra, nouies tantum ſit à terra uſque ad Martem: & quantum à terra uſque ad Martem eſt, octies tantum ſit à terra uſq; ad Iouem: quantumq; eſt à terra uſq; ad Iouem, ſepties & uicies ſit tantum à terra uſq; ad Saturni orbem. Hanc Platonicam perſuaſionem Porphyrius libris inſeruit, quibus Timæi obſcuritatibus nonnihil lucis infudit: aitq; eos credere, ad imaginem contextionis animæ, hæc eſſe in corpore mundi interualla, quæ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonijsq; complentur, & limmate: & ita prouenire concentum. Cuius ratio in ſubſtantia animæ contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inſerta eſt. Vnde ex omni parte docta & perfecta eſt Ciceronis aſſertio: qui interuallis imparibus, ſed tantum pro rata parte ratione diſtinctis, cœleſtem ſonum dicit eſſe diſiunctum.* *tamen

Qui fiat ut inter ſonos cœleſtis illius concentus, alius acutior ſit, alius grauior. Quodnam ibi melodiæ ſit genus, & cur ſonus ille à nobis non audiatur.

CAPVT IIII.

NVnc locus admonet, ut de grauitate, & acumine ſonorum diuerſitates, quas aſſerit, reuoluamus. Et natura

tura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè ſonent: quam ob cauſam ſummus ille cœli ſtellifer curſus, cuius cõuerſio eſt concitatior, acutè excitato mouetur ſono, grauiſsimo autẽ hic lunaris atque infimus. *Diximus nunquã ſonum fieri, niſi aëre percuſſo, ut autẽ ſonus ipſe aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit: qui dũ ingẽs & celer incidit, acutũ ſonũ præſtat: ſi tardior *lentior'ue grauiorẽ. Indicio eſt uirga, quæ dũ auras percutit, ſi impulſu cito ferit, ſonum acuit: ſi lẽtiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoq; idem uidemus, quæ ſi tractu arctiore tenduntur, acutè ſonãt: grauius, laxiore. Ergo & ſuperiores orbes, dum pro amplitudine ſua impetu grandiore uoluuntur: dumq; ſpiritu ut in *regione ſua fortiore tenduntur, propter ipſam, ut ait, concitatiorem conuerſionem, acutè excitato mouentur ſono: grauiſſimo autem hic lunaris, atq; infimus: quoniam ſpiritu ut in extremitate langueſcente iam uoluitur, & propter anguſtias quibus penultimus orbis arctatur, impetu leniore conuertitur. Nec ſecus probamus in tibijs, de quarũ foraminibus uicinis ori inflantis, ſonus acutus emittitur: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patẽtiora foramina, grauior per anguſta. Et utriuſque cauſæ ratio una: quia ſpiritus ubi incipit, fortior eſt: defectior, ubi deſinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, cõtrà autem in anguſtis contingit, & eminus poſitis: ergo orbis altiſſimus, & ut in immenſum patẽs, & ut ſpiritu eo fortiore, quo origini ſuæ uicinior eſt, incitatus, ſonorum de ſe acumen emittit. Vox ultimi pro ſpatij breuitate & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur, ſpiritum quantum ab origine ſua deorſum*

*alias lenior

*alias origine

receed

recedit, tanto circa impulſum fieri leniorem, quod circa terram, quæ ultima ſphærarum eſt, tam cõcretus, tam denſus habeatur, ut cauſa ſit terræ in una ſede ſemper hærendi: nec in quamlibet partem permittatur moueri, obſeſſa undiq; circunfuſi. ſpiritus denſitate. In ſphæra autem ultimum locum eſſe qui medius eſt, antecedentibus iam probatum eſt. Ergo uniuerſi mundani corporis ſphæræ nouem ſunt. Prima illa ſtellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlum, & ἀπλανὴς apud Græcos uocatur, arcens & continens cæteras. Hæc ab oriente ſemper uoluitur in Occaſum: ſubiectæ ſeptem, quas uagas dicimus, ab occidente in Orientem feruntur: nona terra ſine motu. Octo ſunt igitur quæ mouentur: ſed ſeptem ſoni ſunt, qui concinentiã de uolubilitate conficiunt: propterea quia Mercurialis, & Venereus orbis pari ambitu comitati ſolem, uiæ eius tanquam ſatellites obſequuntur: & ideo à nonnullis Aſtronomiæ ſtudentibus, eandem uim ſortiri exiſtimantur: Vnde ait:

Illi autẽ octo curſus, in quibus eadẽ uis eſt duorum, ſeptẽ efficiũt diſtinctos interuallis ſonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus eſt.

Septenarium autem numerum omnium nodum eſſe plenè, cùm de numeris ſuperius loqueremur, expreſſimus. Ad illuminandam (ut exiſtimo) obſcuritatem uerborum Ciceronis, de muſica tractatus ſuccinctus à nobis qua licuit breuitate ſufficiet. Nam netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula *perquirere: & tonorum, uel limmatum minuta ſubtilia: & quid in ſonis pro litera, quid pro ſyllaba, quid pro integro nomine accipiatur *aſſerere, oſtentantis eſt, non docentis. Nec enim quia fecit in hoc loco Cicero muſicæ mentionẽ, occaſione hac eundũ eſt per uniuerſos tractatus, qui poſſunt eſſe de muſica: quos (quantum mea fert opin

*aliàs percurrere

*adſuere

opinio) terminum habere non exiſtimo. Sed illa ſunt perſequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, poſſint liquere. Quia in re naturaliter obſcura, qui in exponendo plura, quàm neceſſe eſt, ſuperfundit: addit tenebras, non adimit denſitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod ſcitu dignum putamus: Quia cum ſint melodiæ muſicæ tria genera, enarmonicum, diatonum & chromaticum: primum quidem, propter nimiam ſui difficultatem, ab uſu receſſit: tertium uerò eſt infame mollitie: unde mediū, id eſt, diatonū, mundanæ muſicæ doctrina Platonis aſcribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quòd muſicā perpetua cœli uolubilitate naſcētem, ideo claro nō ſentimus auditu: quia maior ſonus eſt, quàm ut humanarū auriū recipiatur anguſtijs. Nā ſi Nili κατάδουπα ab auribus incolarū amplitudinem fragoris excludunt, quid mirū ſi noſtrū ſonus excedit auditū, quem mundanæ molis impulſus emittit? Nec enim de nihilo eſt quod ait: Qui complet aures meas tantus, & tam dulcis ſonus? *ſed uoluit intelligi: quòd ſi eius qui cœleſtibus meruit intereſſe ſecretis, cōpletæ aures ſunt ſoni magnitudine: ſupereſt ut cæterorū hominū ſenſus mundanæ cōcinētiæ nō capiat auditū. Sed iam tractatum ad ſequentia conferamus.*

Quod melodiæ genus ſit in corporibus cœleſtibus.

Quare nō ſentiamus cœli harmoniam.

Terræ medietatem eam in qua nos ſumus, quinque eſſe diſtinctam zonis: quodq́; ex his duæ tantum ſint habitabiles, quarum altera habitetur à nobis, alteram quinam colant homines, ignoretur: tum uerò & in reliqua terræ medietate zonas eſſe eaſdem: & inter illas quoque duas ab hominibus habitari. CAP. V.

VIdes habitari ī terra raris & āguſtis locis, & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas, eoſq́; q incolūt terrā, nō modo interruptos ita eſſe, ut nihil īter ipſos ab

alijs

alijs ad alios manare poſsit, ſed partim obliquos, partim trãſuerſos, partim etiam auerſos ſtare uobis, à qbus expectare gloriã certè nullã poteſtis. Cernis autẽ eãdẽ terrã quaſi qbuſdam redimitã et circũdatã cingulis: è qbus duos maximè inter ſe diuerſos, & cœli uerticibus ipſis ex utraq; parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides: mediũ aũt illũ & maximũ ſolis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles, quorũ auſtralis ille, in quo q inſiſtũt, aduerſa uobis urgẽt ueſtigia, nihil ad ueſtrũ genus. Hic autẽ alter ſubiectus Aquiloni, quẽ incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis enim terra, q̃ colitur à uobis, anguſtata uerticibus, lateribus latior parua q̃dã inſula eſt, circũfuſa illo mari, ꝙ Atlanticum, ꝙ magnũ, quẽ Oceanũ appellatis in terris: q tamẽ tanto nomine quã ſit paruus, uides. *Pòſt quàm cœlũ, quo omnia cõtinẽtur, et ſubiectarũ ſphærarum ordinẽ motumq;, ac de motu ſonũ cœleſtis muſices modos & numeros explicantẽ, & aërẽ ſubditũ lunæ Tullianus ſermo per neceſſaria, & præſenti operi apta ductus, ad terrã uſq; deſcripſit: ipſius iam terræ deſcriptionẽ, uerborũ parcus, rerum fœcũdus abſoluit.* Etenim *maculas habitationũ, ac de ipſis habitatoribus alios interruptos auerſosq;, obliquos etiam & tranſuerſos alios nominando, terrenæ ſphæræ globoſitatem, ſermone tantùm, non coloribus pinxit. Illud quoque non ſine perfectione doctrinæ eſt: quòd cũ alijs nos non patitur errare, qui terrã ſemel cingi Oceano credidere. Nã ſi dixiſſet:* Omnis terra parua q̃dã eſt inſula: circũfuſa illo mari: *unum Oceani ambitũ dediſſet intelligi. Sed adijciẽdo,* Quæ colitur à uobis: *uerã eius maris diuiſionẽ, de qua paulò pòſt diſ-*

timis medio minores, utriuſque uicinitatis intemperie temperantur. In hiſ'que tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio deſcriptione, quàm ſermone: eſto orbis terræ cui aſcripta ſunt, a, b, c, d, & circa a, aſcribantur n, & l: circa b, autem m, & k: & circa c, g, & i: & circa d, e, & f. & ducantur rectæ lineæ à ſignis ad ſigna quæ dicimus, id eſt, à g, in i: ab m, in n: à k, in l: ab e, in f. Spatia igitur duo aduerſa ſibi, id eſt, unum à c, uſque ad lineam, quæ in i, ducta eſt, alterum à d, uſque ad lineam, quæ in f, ducta eſt, intelliguntur pruina riguiſſe perpetua.

Eſt enim ſuperior ſeptentrionalis, inferior auſtralis extremitas: Medium uerò ab n, uſque in l, zona ſit torrida. Reſtat ut cingulus ab i, uſque ad n, de ſubiecto calore & ſuperiore frigore temperetur: rurſus ut zona quæ eſt inter l, & f, accipiat de ſuperiecto calore & ſubdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, exiſtimetur. Circi enim ſunt de quibus ſuprà retulimus. ſeptentrionalis & auſtralis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adſcribi, qui opportuniore loco rurſus addetur.

Georg.1.

Quas zonas qui homines habitent.

Licet igitur ſint hæ duæ mortalibus ægris munere conceſſe diuûm, quas diximus temperatas: non tamen ambæ zonæ hominibus noſtri generis indultæ ſunt: ſed ſola ſuperior, quæ eſt ab i, uſque ad n, incolitur ab omni (quale ſcire poſſumus) hominũ genere. Romani Græci'ue ſint, uel Barbaræ cuiuſq; nationis. Illa uerò ab l, uſque ad f, ſola ratione intelligitur: quòd propter ſimilem temperiem ſimiliter incolitur. Sed à quibus, non licuit unquam nobis, nec licebit agnoſcere. Interiecta enim torrida *utrinq; hominũ generi, commercium ad ſe denegat commeandi. Deniq; de quatuor habitationis noſtræ cardinibus, Oriens, Occidens, & Septentrio, ſuis uocabulis nuncupantur: quia ab ipſis exordijs ſuis ſciuntur à nobis. Nam etſi Septentrionalis extremitas inhabitabilis eſt, non multò tamen eſt à nobis remota. Quarto uerò noſtræ habitationis cardini, cauſa hæc alterum nomẽ dedit, ut Meridies non auſtralis uocaretur: quia & ille propriè eſt auſtralis, qui de altera extremitate procedens aduerſus Septentrionali eſt: & hunc Meridiem iure uocitari fecit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia ſentiri incipit à medio terræ, in qua eſt uſus diei: ideo tanquam quidam Medidies, una litera mutata, Meridies

*utriq;

nuncupatus eſt. Sciendum eſt autem, quòd uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id eſt, Auſter, ita in origine ſua gelidus eſt, ut apud nos commendabilis eſt blandi rigore Septentrio: ſed quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admiſtus igni caleſcit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neque enim uel ratio, uel natura pateretur, ut ex duobus æquo preßis rigore cardinibus, dißimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium eſt, noſtrum quoque Septentrionem ad illos qui auſtrali adiacent, propter eandem rationē calidum peruenire: & Auſtrum corporibus eorū gemino auræ ſuæ rigore blandiri.

Auſter cùm ad nos calidus perueniat, quū ſit principio frigidus.

Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illam quoque ſuperficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperatæ ſunt, eodem ductu temperatus habeatur: atque ideo illhic quoque eædem duæ zonæ à ſe diſtantes, ſimiliter incolantur. Aut dicat, quiſquis huic fidei obuiare mauult, quid ſit, quod ab hac cum diſtinctione deterreat. Nam ſi nobis uiuendi facultas eſt in hac terrarum parte, quam colimus: quia calcantes humum, cœlum ſuſpicimus ſuper uerticem: quia Sol nobis & oritur & occidit: quia circunfuſo fruimur aëre, cuius ſpiramus hauſtum: cur non & illhic aliquos uiuere credamus, ubi eadem ſemper in promptu ſunt? Nam qui ibi dicuntur morari, eandem credendi ſunt ſpirare auram: quia eadem eſt in eiuſdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idē Sol illis & obire dicetur noſtro ortu: & orietur, cùm nobis occidet. Calcabunt æquè ut nos humum: & ſemper uerticē, ſemper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlū decidant: cùm nihil unquā poſſit ruere ſurſum. Si enim nobis, quod aſſerere genus ioci eſt, deorſum habetur ubi eſt terra, & ſurſum ubi eſt cœlū: illis

Eam etiā terræ partem quæ ſub pedibus noſtris eſt, habitari, & diſtinctam eſſe perinde atq; hanc noſtram.

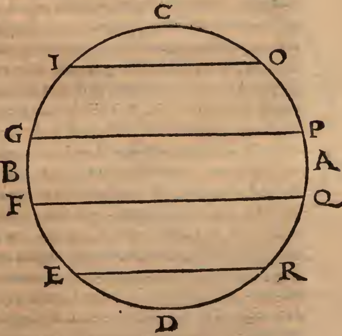
lam habeant ad ſe facultatem meandi. Et ipſa uerba declarant, non eum de uno hominũ genere loqui, in hac ſuperficie à nobis ſolius torridæ interiectione diuiſo. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipſos ab illis ad nos manare poßit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poßit: qualiter inter ſe illa hominũ genera ſint diuiſa, ſignificat. Quòd autẽ uerè ad noſtrã partem referretur, adiecit dicẽdo: de illis, qui & à nobis, & à ſe inuicem diuiſi ſunt, Partim obliquos, partim tranſuerſos, partim etiã aduerſos ſtare nobis. *Interruptio ergo non unius generis à nobis, ſed omniũ generũ à ſe diuiſorũ refertur, quæ ita diſtinguẽda eſt. Hi quos ſeparat à nobis peruſta, quos Græci* ἀντοίκους *uocant, ſimiliter ab illis, qui inferiorẽ zonæ ſuæ incolũt partem, interiecta auſtrali gelida ſeparantur. Rurſus illos ab* ἀντοικοῖς *ſuis, id eſt, per noſtri cinguli inferiora uiuẽtibus, interiectio ardentis ſequeſtrat: & illi à nobis ſeptentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non eſt una omnium affinis continuatio, ſed interiectæ ſunt ſolitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus cõmeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominũ generibus incolũtur, maculas habitationũ uocauit. Quemadmodũ autem cæteri omnes ueſtigia ſua figere ad noſtra credantur, ipſe diſtinxit. Et auſtrales quidem apertè pronuntiauit aduerſos ſtare nobis, dicẽdo:* Quorũ auſtralis ille, in quo qui inſiſtũt, aduerſa nobis urgẽt ueſtigia. *Et ideo aduerſi nobis ſunt: quia in parte ſphæræ quæ cõtra nos eſt morantur. Reſtat inquirere, quos tranſuerſos, & quos obliquos nobis ſtare memorauerit. Sed nec de ipſis poteſt eſſe dubitatio, quin tranſuerſos ſtare nobis dixerit inferiorem zonæ noſtræ partem tenentes: obliquos uerò eos, qui*

auſtralis cinguli deuexa ſortiti ſunt.

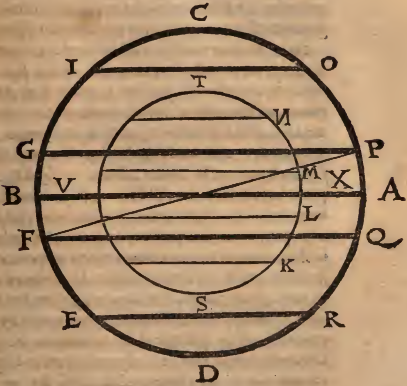
Quanta terræ ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint. CAP. VI.

SVpereſt ut de terræ ipſius ſpatijs, quanta habitationi ceſſerint, quantaq; ſint inculta, referamus: id eſt, quæ ſit ſingulorum dimenſio cingulorum. Quod ut facilè dignoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam pauloantè ſubiecimus: ut per aſcriptarum literarum notas, ratio dimẽſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus, qui uniuerſum ambitum claudit, cui aſcripta ſunt A, B, C, D, *ab his qui eum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diuiſus eſt partes. Habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo millia. Ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadijs quaternis millibus ducenis. Et ſine dubio medietas eius, quæ eſt à* D, *per* Orientem, *id eſt, per* A, *uſq; ad* C, *habet triginta ſexageſimas, & ſtadiorum millia centum uiginti ſex. Quarta uerò pars, quæ eſt ab* A, *uſque ad* C. *incipiens à medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim, & ſtadiorum millia ſexaginta & tria. Huius quartæ partis menſura relata conſtabit totius ambitus plena dimenſio. Ab* A, *igitur uſque ad* P, *quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor: quæ faciunt ſtadiorũ millia ſexdecim, cum octingentorum adiectione. Ergo omnis peruſta ſexageſimarum octo eſt, & tenet ſtadiorum millia triginta tria, & ſexcenta inſuper: latitudo autem cinguli noſtri, qui temperatus eſt, id eſt, à* P, *uſque ad* O, *habet ſexageſimas quinq;, quæ faciunt ſtadiorum millia uiginti & unum: & ſpatium frigidæ ab* O, *uſque ad* C, *habet ſexageſimas ſex, que ſtadiorum tenent uiginti quinque millia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius menſuram euiden-*

ter expreſſimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab A, uſque ad D, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. Cùm ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies, quæ ad nos eſt in omni ſua medietate, cognoueris: de menſura quoq; inferioris medietatis, id eſt, à D, per B, uſque ad C, ſimiliter inſtrueris. Modo enim, quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non poſſumus: ſphæralem tumorem imitati ſumus, altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon quàm meridianus uidetur. Cæterùm uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætuliſſe menſuram, tanquam à D, per A, uſque ad C, pars terræ ſuperior ſit, cuius partem nos incolumus: & à D, per B, uſque ad C, pars terræ habeatur inferior.

partem à K, uſque ad L. Et quod in cœlo eſt à Q, uſque in P, tale facit in terra ab L, uſque ad M. Qualeq́; eſt deſuper à P, uſque ad O, tale in terra ab M, uſque ad N. Et quale illhic ab O, uſque ad C, tale hic eſt ab N, uſque ad T. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id eſt, à D, uſque ad R, & à C, uſque ad O, æterno rigore denſatæ. Idem in terra eſt ab S, uſque ad K, & à T, uſque ad N. Rurſus in cœlo, à Q, uſque ad P, nimio calore feruet, Itidem in terra quoque, ab L, uſq; ad M, idem feruor eſt. Item ſunt in cœlo

temperies, ab O, *uſque ad* P, *&* *à* Q, *in* R. *Idem ſunt hic quoque temperatæ, ab* N, *in* M, *&* *ab* L, *in* K. *Aequinoctialis enim circulus, qui ab* A, *uſque ad* B, *ductus eſt, mediam ſecat peruſtam. Et ipſum autem ſciſſe Ciceronem, quòd terreni cinguli cœleſtibus inficiantur, ex uerbis eius oſtēditur. Ait enim:* E quibus duos maximè inter ſe diuerſos, & cœli uerticibus, ipſis ex utraq; parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides. *Ecce teſtatur finale frigus eſſe de cœlo. Idem quoq; de feruore medio dicit:* Medium autem illū, & maximū ſolis ardore torreri. *Cùm ergo manifeſtè & rigorē de cœli uerticibus, & feruorē de ſole in terræ cingulos uenire ſignauerit: oſtēdit prius in cœlo hos eoſdē cingulos cōſtituiſſe*

Nunc, quoniam conſtitit, eaſdem in cœlo, & in terra zonas eſſe uel cingulos (hæc enim unius rei duo ſunt nomina) iam dicendum eſt, quæ cauſa in æthere hanc diuerſitatem qualitatis efficiat. Peruſta duobus tropicis clauditur, id eſt, ab G, *in* P, *æſtiuo: & ab* F, *in* Q, *hyemali. Ab* F, *autem in* P, *zodiacum deſcribendo perduximus. Ergo ſignum* P, *tropicus ille Cancer habeatur: & ſignū* F, *Capricornus. Conſtat autem, ſolem neque ſurſum ultra Cancrum, neque ultra Capricornum deorſum meare: ſed cum ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti: unde & ſolſtitia uocantur. Et quia æſtiuus tropicus temperatæ noſtræ terminus eſt, ideo cùm Sol ad ipſum finem uenerit, facit nobis æſtiuos calores, de uicino urens ſenſu maiore ſubiecta. Illo denique tempore, auſtrali generi reuerti hyemē non poteſt ambigi, quia tunc ab illis Sol omni uiæ ſuæ ſpatio recedit. Rurſus, cum ad* F, *ſignum, id eſt, ad Capricornum uenerit, facit hyemem nobis receſſu ſuo, & illis uicinitate reducit æſtatem. Hic notandum eſt, de tribus tantum*

tum

tum cardinibus in quancũq; ædem ingredi Solem,de quarto nunquam. Nam *& ab* Ortu,*& ab* Occaſu, *feneſtra* So*lem recipit, quippe quem* Orientem, *obeuntemq́; proſpe- ctet. recipit & à* Meridie: *quia omne iter ſolis in noſtro* Meridie *eſt, ut inſtruit uiſum antelata deſcriptio.* Nun*quam uerò Solem feneſtra Septentrionis admittit:quia nũquam à* P,*ſigno ad* O, *Sol accedit:ſed à* P, *ſemper retrocedendo,nunquam fines poli Septẽtrionalis attingit.Et ideo nunquam per hunc cardinem radius Solis infunditur.*

Eiuſdem rei probationem umbra quoq; cuiuslibet corporis ſufficiet aſtruere. Nam *in* Occaſum *cadit,* Oriente Sole:*& in* Ortum *cùm ſit occiduus.* Medio *autem die,quia* Sol Meridiem *tenet,in Septentrionem umbra depellitur.* In *Auſtrum uerò circa noſtram habitationem impoßibile eſt umbram cuiuslibet corporis cadere,quia ſemper in aduerſam ſoli partem umbra iactatur. Aduerſus autem Auſtro apud nos Sol eſſe non poterit, cùm nunquam fines Septentrionales attingat. Sanè quoniam pars illa peruſtæ, quæ temperatæ uicina eſt,admittit habitantes illhic, id eſt, trans tropicum, quæcunque habitantur ſpatia, umbram mittunt in auſtrum eo tempore, quo Sol Cancrum tenet.* Tunc *enim ei fit Sol Septentrionalis, cùm tropicum tenet:quòd ab illis ad Septentrionem recedit. Ciuitas autem Syene, quæ prouinciæ Thebaidos poſt ſuperiorum montium deſerta principium eſt, ſub ipſo æſtiuo tropico conſtituta eſt. Et eo die quo Sol certam partem ingreditur Cancri, hora diei ſexta, quoniam Sol tunc ſuper ipſum inuenitur uerticem ciuitatis, nulla illhic poteſt in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec ſtylus hemiſphærij monſtrantis horas, quem* γνώμονα *uocant, tunc de ſe poteſt umbram creare. Et hoc eſt quod Lucanus*

LOcus nos admonet, ut quoniam diximus rem, quæ à nullo poſſit refelli, utrunq; tropicum circum zodiaco terminos facere: nec unquam ſolem alterutrum tropicum excedere poſſe ſurſum, uel deorſum meando: trans zodiacum uerò circum, id eſt, trans uſtam, quæ tropicis clauditur, ex utraque parte * accipere temperatas: quæramus quid ſit, quod ait Vergilius, quem nullius unquam diſciplinæ error inuoluit: *incipere

–Duæ mortalibus ægris Geor. 1.
Munere conceſſæ diuûm, & uia ſecta per ambas,
Obliquus quà ſe ſignorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uerſibus, zodiacum per temperatas ductum, & ſolis curſum per ipſas ferri: quod nec opinari fas eſt, quia neutrum tropicum ſolis curſus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea peruſta parte, quæ uicina eſt temperatæ, habitatores eſſe? Nam Syene ſub ipſo tropico eſt, Meroë autem tribus millibus octingentis ſtadijs in peruſtam à Syene introrſum recedit: & ab illa uſque ad terram cinnamomi feracem, ſunt ſtadia octingenta, & per hæc omnia ſpatia peruſtæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Vltra uerò iam inacceſſum eſt, propter nimium Solis ardorem. Cùm ergo tantum ſpatij ex peruſta uitam miniſtret, & ſine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id eſt antœcorum, tantundem ſpatij habere per peruſtæ fines, & parem manſuetudinem, non negetur. Paria enim in utraque parte ſunt omnia. Ideo credendum eſt, per poëticam tubam, quæ omnia ſemper in maius extollit, dixiſſe, uiam Solis ſectam per temperatas: quoniam ex utraq; parte fines peruſtæ in eo ſunt ſimiles temperatis: quòd ſe patiuntur habitari. An forte poëtica licentia particulam pro ſimili

*nili penè particula poſuit: & pro ſub ambas, per ambas dicere maluit? Nam re uera ductus zodiaci ſub ambas temperatas ultro, citroq; peruenit: non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipſum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, ſæpe tales * mutuaſſe particulas. An (quod mihi uerò propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem Per pro Inter ponere ſolet: ſicut alibi quoque:*

*mutaſſe

Geor. 1.

Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos.

Neq; enim anguis ſidereus Arctos ſecat: ſed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo poteſt conſtare nobis intellectus, ſi per ambas, pro inter ambas, more ipſius poëtæ dictum exiſtimemus: nobis aliud ad defenſionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniã in medio poſuimus, quos fines nunquam uia Solis excedat: manifeſtum eſt autem omnibus quid Maro dixerit: quem conſtat erroris ignarum: erit ingenij ſingulorum inuenire, quid poßit amplius pro abſoluenda hac quæſtione conferri.

Non uno, ſed gemino Oceani ambitu terram omnem circunflui. & quomodo anguſtata uerticibus, latior lateribus ſit habitabilis noſtra. tum de exiguitate Oceani, quem nos magnum uocamus. CAP. IX.

Oceanus quomodo terram ambiat.

His quoque, ut arbitror, non otioſa inſpectione tractatis nunc de Oceano, quod promiſimus, aſtruemus, non uno, ſed gemino eius ambitu terræ corpus omne circunflui. Cuius uerus & primus meatus eſt, qui ab indocto hominum genere neſcitur. Is enim quem ſolum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refuſis, ſecundum ex neceßitate ambitum fecit. Cæterùm eius prior

corona

corona per zonam terræ calidam meat, ſuperiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab Oriente uerò duos ſinus refundit, unum ad extremitatem Septentrionis, ad Auſtralis alterum. Rurſusq; ab Occidente duo pariter enaſcuntur ſinus, qui uſque ad ambas, quas ſuprà diximus, extremitates refuſi, occurrunt ab Oriente demiſsis: & dum ui ſumma & impetu immaniore miſcentur, inuicemq; ſe feriunt, ex ipſa aquarum colliſione naſcitur illa famoſa Oceani acceſsio pariter & receſsio. Et ubicunque in noſtro mari contingit idem, uel in anguſtis fretis uel in planis fortè litoribus, ex ipſis Oceani finibus, quos Oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia noſtrum mare ex illis influit. Cæterùm uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonã peruſtam. Et tam ipſe qui æquinoctialem, quàm ſinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu ſuæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam diuidunt: & ſingulas (ut ſuprà diximus) habitationes faciunt inſulas, Nam inter nos, & auſtrales homines, means ille per calidam zonam, totamq; cingens, & rurſus utriuſque regionis extrema finibus ſuis ambiens, binas in ſuperiore atque inferiore terræ ſuperficie inſulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens: non dixit: Omnis terra parua quædam eſt inſula: ſed, Omnis terra, quæ colitur à uobis, parua quædam eſt inſula: *quia & ſingulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiũtur inſulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare poteſt deſcriptio ſubſtituta, ex qua & noſtri maris originẽ, quæ totius una eſt, & Rubri atq; Indici ortũ uidebis, Caſpiumq; mare unde oriatur inuenies: licet non ignorem eſſe nonnullos, qui ei de Oceano ingreſſum negent. Nec dubium eſt, in illam quoque Auſtralis generis*

neris

qua & Oceanus eſt, ad quemuis cœleſtem circulum quaſi centron puncti obtinet locū, neceſſariò de Oceano adiecit:
Qui tamē tāto nomine quàm ſit paruus uides.
Nā licet apud nos Atlanticū mare magnū uocetur: de cœlo tamen deſpicientibus non poteſt magnum uideri: cùm ad cœlum terra ſignum ſit, & punctum, quod diuidi non poſſit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligenter aſſeritur, ut paruipendendum ambitū famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna eſſe non poterit. Quod doctrinæ propoſitum, non minus in ſequentibus apparebit.

Mundum quidem eſſe æternum: cæterùm inde non poſſe ſperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud poſteros, quando mundo ipſo manente, ea quæ in ipſo ſunt, uiciſsitudine quadā nunc occidant nūc rurſus oriātur.

CAPVT X.

QVinctiā ſi cupiat proles illa futurorū hominū deinceps laudes uniuſcuiuſq; noſtrum acceptas à patribus, poſteris prodere: tamen, propter eluuiones, exuſtionesq́; terrarū, quas accidere tēpore certo neceſſe eſt, non modo non æternā, ſed ne diuturnā quidē gloriam aſſequi poſſumus. *Virtutis fructū ſapiens in cōſcientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionem cupiēs infundere nepoti, autor eſt: ut cōtentus cōſcientiæ præmio gloriā non requirat. In qua appetēda, quoniam duo ſunt maxima quæ præoptari poßint, ut & quàm latiſſimè uagetur, & quàm diutißimè perſeueret: poſtquam ſuperius de habitationis noſtræ anguſtijs diſſerendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locū obtinet, minimam quandam docuit à noſtri generis hominibus particulā poßideri: nullius uerò gloriam uel in illam totam partē potuiſſe diffundi: ſiquidem Gangen tranſnare, uel tranſcendere Caucaſum*

caſum, Romani nominis fama non ualuit: ſpem (quam de propaganda latè gloria, ante oculos ponendo noſtri orbis anguſtias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plenè animo nepotis contemptum gloriæ, compos diſſuaſor inſinuet. Et ait, Nec *in hac ipſa parte, in quam ſapientis & fortis uiri nomen ſerpere poteſt, æternitatem nominis poſſe durare: cùm modo exuſtione, modo eluuione terrarum, diuturnitati rerum intercedat occaſus: quod quale ſit, diſſeremus. In hac enim parte tractatus, illa quæſtio latenter abſoluitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate ſolicitat.* Nam *quis facilè mundum ſemper fuiſſe cõſentiat, cùm & ipſa hiſtoriarum fides multarum rerum cultum emendationemq́; uel ipſam inuentionem recẽtem eſſe fateatur? Cumq́; rudes primum homines, & incuria ſylueſtri non multum à ferarum aſperitate diſsimiles, meminerit, uel fabuletur antiquitas: tradatq́;, nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuiſſe, ſed glande prius & baccis alitos, ſerò ſperaſſe de ſulcis alimoniã? Cumq́; ita exordium rerum, & ipſius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum ſecula fuiſſe credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro ſecula poſtrema fœdauerit? Ac ne totum uideamur de fabulis mutuari: quis non hinc exiſtimet, mundum quandoque cœpiſſe, nec longam retrò eius ætatem, cùm ab hinc ultra duo retrò annorum millia, de excellenti rerum geſtarum memoria, nec Græca quidem extet hiſtoria?* Nam *ſupra Ninum, à quo Semiramis ſecundum quoſdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum eſt. Si enim ab initio, imò ante initium fuit mundus, ut* Philoſophi *uolunt, cur per innumerabilium ſeriem ſeculorum, non fuerat cultus quo nunc utimur inuentus? non literarum uſus, quo ſolo memor*

Quibus argumentis uideri poßit, mũdum non eſſe aeternum.

memoriæ fulcitur æternitas? Cur deniq; multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? Vt ecce, Galli uitem, uel cultum oleæ, Roma iam adoleſcente, didicerunt: aliæ uerò gentes adhuc multa neſciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciūt, certo mundi principio paulatim ſingula quæque cœpiſſe. Sed mundum quidem fuiſſe ſemper, Philoſophia autor eſt, conditore quidem Deo, ſed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum eſſe non potuit: cùm nihil aliud tempora, niſi curſus ſolis efficiat. Res uerò humanæ ex parte maxima ſæpe occidunt manente mundo, & rurſus oriuntur, uel eluuione uiciſsim, uel exuſtione redeunte. Cuius uiciſsitudinis cauſa uel neceſsitas talis eſt: Ignem æthereum phyſici tradiderunt humore nutriri: aſſerentes ideo ſub zona cœli peruſta, quam uia ſolis, id eſt, zodiacus, occupauit, Oceanum (ſicut ſupra deſcripſimus) à natura locatum, ut omnis latitudo, qua ſol cùm quinque uagis & luna ultro citroq; diſcurrunt, habeat ſubiecti humoris alimoniam. Et hoc eſſe uolunt, quod Homerus diuinarum omnium inuentionum fons & origo, ſub poëtici nube figmenti, uerum ſapientibus intelligi dedit, Iouem cum Dijs cæteris, id eſt, cum ſtellis, profectum in Oceanum: Aethiopibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabuloſam Homerū ſignificaſſe uolūt, hauriri de humore nutrimēta ſideribus, qui ob hoc Aethiopas reges epularū participes cœleſtium dixit: quoniā circa Oceani orā, nō niſi Aethiopes habitant, quos uicinia ſolis uſq; ad ſpeciem nigri coloris exuſsit. Cùm ergo calor nutriatur humore, hæc uiciſsitudo contingit, ut modo calor, modo humor exuberet. Euenit enim ut ignis uſq; ad maximū enutritus augmentum, hauſtum uincat humo- Ιλιαδ.α.

QVid autē intereſt ab his, qui poſtea naſcē tur, ſermonē fore de te: cùm ab his nullus fuerit, qui antè nati ſunt, qui nec pauciores, & certè meliores fuerūt uiri: præſertim cùm apud eos ipſos, à quibus audiri nomē noſtrū poteſt, nemo unius anni memoriā cōſequi poſsit? Homines enim populariter annū tantūmodo Solis, id eſt, unius aſtri, reditu metiūtur. Re autē ipſa, cùm ad idē, unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eādēque totius cœli deſcriptionē lōgis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari poteſt, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominū ſecula teneantur. Nāque ut olim deficere ſol hominibus, extinguique uiſus eſt, cum Romuli animus hæc ipſa in tēpla penetrauit: ita quādoque cùm ab eadē parte ſol, eodēque tēpore iterū defecerit, tū ſignis oībus ad idē principiū ſtellisque reuocatis, expletū annū habeto. Cuius quidē anni nondum uigeſimā partē ſcito eſſe conuerſam. *Annorum diuerſitas.*

*Idem agere perſeuerat, inſtans diſſuaſioni gloriæ deſiderandæ. Quā cum locis arctam, nec in ipſis anguſtijs æternam ſupra docuiſſet, nunc nō ſolū perpetuitatis expertem, ſed nec ad unius anni integri metas poſſe propagari docet: cuius aſſertionis quæ ſit ratio, dicemus. Annus non is ſolus eſt, quem nunc cōmunis omnium uſus appellat: ſed ſingulorum ſeu luminum, ſeu ſtellarum emenſo omni cœli circuitu, à certo loco in eundē locū reditus, annus ſuus eſt. Sic mēſis, lunæ annus eſt, intra quē cœli ambitū luſtrat. Nā & à luna menſis dicitur, quia Græco nomine Luna μήνη uocatur. Vergilius denique ad * deſcriptionem lunaris* *aliàs, diſcretionem,

anni,qui breuis eſt, annum qui curſu ſolis efficitur, ſignificare uolens,ait:

Aeneid.3. *Interea magnum ſol circunuoluitur annum:*

*Magnum uocans ſolis, comparatione lunaris. Nam curſus quidem Veneris atque Mercurij penè par ſoli eſt. Martis uerò annus ferè biennium tenet: tanto enim tempore cœlum circumit. Iouis autem ſtella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione conſumit. Hæc de luminibus ac uagis,ut ſæpe relata,iam nota ſunt. Annus uerò qui mundanus uocatur, qui uerè uertens eſt,quia conuerſione plenæ uniuerſitatis efficitur,largiſsimis ſeculis explicatur. Cuius ratio eſt talis: Stellæ omnes, & Sydera, quæ infixa cœlo uidentur:quorum proprium motum nunquam uiſus humanus ſentire,uel deprehendere poteſt: mouentur tamen:& præter cœli uolubilitatem, qua ſemper trahuntur ſuo quoq; acceſſu tam ſerò *promouētur, ut nullius hominum uita tam longa ſit, quæ obſeruatione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum uiderat,deprehendat. Mundani ergo anni finis eſt, cùm ſtellæ omnes,omniaq; ſidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eundē locū ita remeauerint, ut ne una quidem cœli ſtella in alio loco ſit,quàm in quo fuit: cùm omnes aliæ ex eo loco motæ ſunt,ad quem reuerſæ, anno ſuo finem dedêre: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iiſdem locis & partibus ſint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut Phyſici uolunt, poſt annorum quindecim millia peracta contingit.Ergo ſicut annus lunæ,menſis eſt, & annus ſolis x II.menſes, & aliarum ſtellarum hi ſunt anni,quos ſuprà retulimus: ita mundanum annum quindecim millia annorum,quales nunc computamus,efficiunt. Ille ergo uerè annus uertens uocandus eſt, quem non ſolis*

*aliâs: promouent.

lis, id eſt, unius aſtri, reditu metiuntur, ſed quem ſtellarum omnium in quocunq; cœlo ſunt, ad eundem locum reditus, ſub eadẽ cœli totius deſcriptione concludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus propriè cœlum uocatur. Igitur ſicut annum ſolis non ſolum à Calendis Ianuarijs uſque ad eaſdẽ uocamus: ſed & à ſequente poſt Calendas die uſq; ad eundem diem, & à quocunq; cuiuslibet menſis die uſq; in diem eundem reditus, annus uocatur: ita huius mundani anni initium ſibi quiſque facit quodcunque decreuerit. Vt ecce nunc Cicero à defectu ſolis, qui ſub Romuli fine contigit, mundani anni principium ſibi ipſe conſtituit. Et licet iam ſæpiſſimè poſteà defectus ſolis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio ſolis impleſſe: ſed tunc implebitur, cùm ſol deficiens in iiſdem locis & partibus, & ipſe erit, & omnes cœli ſtellas, omniaq́; ſidera rurſus inueniet, in quibus fuerant, cùm ſub Romuli fine deficeret. Igitur à diſceſſu Romuli poſt annorum quindecim millia (ſicut aſſerunt Phyſici) ſol denuò ita deficiet, ut in eodem ſigno, eademq́; parte ſit ad idem principium, in quo ſub Romulo fuerat, ſtellis quoq; omnibus, ſigniſq́; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à deceſſu Romuli anni quingenti ſeptuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita ſexcẽteſimo ſeptimo, hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero, annis remotis triginta duobus regni Romuli, & duobus qui intra ſomnium, & conſummatum bellum fuere: quingenti ſeptuaginta tres à deceſſu Romuli, ad ſomnum uſque remanebunt. Ergo rationabiliter uercq́; ſignauit, necdum mundani anni uiceſimam partem eſſe cõuerſam. Nam uiceſimæ parti quot anni ſuperſint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuiſſe quingen-

tos ſeptuaginta tres, quiſquis in digitos mittit, inueniet.

Hominem non corpus eſſe, ſed mentem. Et nunquid in hoc mundo uerè intereat ac corrumpatur.

CAPVT XII.

TV uerò enitere, & ſic habeto: te non eſſe mortalē, ſed corpus hoc. Nec enim tu is es, quē forma iſta declarat: ſed mens cuiuſq;, is eſt quiſq;, nō ea figura, quæ digito demōſtrari poteſt. Deum te igitur ſcito eſſe. ſiquidē eſt Deus qui uiget: qui ſentit: qui meminit: q prouidet: qui tā regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, quàm hūc mundū ille princeps Deus. Et ut ille mūdū quadā parte mortalem, ipſe Deus æternus: ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. *Bene, & ſapiēter Tullianus hic Scipio circa inſtitutionē nepotis ordinē rectè docētis impleuit.* Nam *ut breuiter à principio omnē operis cōtinentiā reuoluamus, primū tempus eius mortis, & imminenteis propinquorū prædixit inſidias: ut totū de hac uita ſperare dediſceret, quam non diuturnam comperiſſet. Deinde ne metu prædictæ mortis frangeretur, oſtendit ſapienti, & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Quumq; eum ultro ſpes iſta traxiſſet ad moriendi deſideriū, ſuccedit Pauli patris opportuna diſſuaſio, accēſam filij feſtinationē ab appetitu ſpontaneæ mortis excludens.* Plenè *igitur in animo ſomniantis utrinq; plantata ſperandi expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intueri, quàm cœli ac ſiderum naturam, motum, ac modulamen agnoſcat, & hæc omnia ſciat præmio ceſſura uirtutū. Ac poſtquàm mens firmata Scipionis alacritate*

Epilogus eorū quæ dicta ſunt hactenus.

critate tantæ promiſsionis erigitur: tum demũ gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iubetur: dum oſtenditur, ex terrarum breuitate uel caſibus, arcta locis, anguſta temporibus. Africanus igitur pene exutus hominem, & defæcata mente iam naturæ ſuæ capax, hic apertius admonetur, ut eſſe ſe Deum nouerit. Et hæc ſit præſentis operis conſummatio, ut animam non ſolùm immortalem, ſed Deum eſſe clareſcat. Ille ergo qui fuerat iam poſt corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita poſito, Deum te eſſe ſcito: *non prius tantam prærogatiuam cõmittit homini, quàm * quid ſit ipſe diſcernat: ne exiſtimetur hoc quoque dici, quod mortale in nobis & caducum eſt. Et quia Tullio mos eſt, profundam rerum ſcientiam ſub breuitate tegere uerborum, nunc quoq; miro compendio tantũ includit arcanum, quod Plotinus magis quàm quiſquam uerborum parcus libro integro diſſeruit, cuius deſcriptio eſt: Quid eſt animal, quid homo. In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius ſint in nobis uoluptates, mœrores, metusq; ac deſideria, & animoſitas uel dolores: poſtremò cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ, an uerò animæ utentis corpore. Et poſt multa, quæ ſub copioſa rerum denſitate diſſeruit, quæ nunc nobis ob hoc ſolum prætereunda ſunt, ne uſque ad faſtidij neceſsitatem uolumen extendant, hoc poſtremò pronuntiat: Animal eſſe corpus animatum. Sed nec hoc neglectum, uel non quæſitum relinquit, quo animæ beneficio, quá ue uia ſocietatis animetur. Has ergo omnes, quas prædiximus, paſsiones aſsignat animali: uerum autem hominem ipſam animam eſſe teſtatur. Ergo * quod uidetur, non ipſe uerus homo eſt: ſed uerus ille eſt, à quo regitur quod uidetur. Sic cùm morte animalis diſceſſerit*

**aliâs: qui*

Hominem non corpus eſſe, ſed mentem.

**aliâs: qui*

animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc eſt quod uidetur in homine mortale. Anima uerò, qui uerus homo eſt, ab omni conditione mortalitatis aliena eſt, adeò, ut ad imitationem Dei *mundum regentis, regat & ipſa corpus, dum à ſe animatur.* Ideo *Phyſici mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum eſſe dixerunt.* Per *ſimilitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus* Deum *anima uidetur imitari, animũ* Deum *& priſci Philoſophorum &* Tullius *dixit.* Quòd *autem ait, mundum quadam parte mortalem, ad communem opinionem reſpicit: qua mori aliqua intra mundum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel ſiccatus humor. Hæc enim omnino interiſſe creduntur. Sed conſtat ſecundum ueræ rationis aſſertionem, quam & ipſe non neſcit, nec* Vergilius *ignorat, dicendo:* Nec *morti eſſe locum: conſtat, inquam, nihil intra uiuum mundum perire, ſed eorum quæ interire uidentur, ſolam mutari ſpeciem: & illud in originem ſuam, atque in ipſa elementa remeare, quod tale quale fuit, eſſe deſierit.* Denique *&* Plotinus *alio in loco, cùm de corporum aſſumptione diſſereret, & hoc diſſolui poſſe pronuntiaret, quicquid effluit, obiecit ſibi.* Cur *ergo elementa, quorum fluxus in aperto eſt, non ſimiliter aliquando ſoluuntur?* Et *breuiter tantæ obiectioni, ualidæq́; reſpondit:* Ideo *elementa licet fluant, nunquam tamen ſolui: quia non foras effluunt.* À *cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquam ab ipſis recedit elementis.* Ergo *in hoc mundo pars nulla mortalis eſt ſecundum ueræ rationis aſſerta. Sed quod ait, cum quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paulùlum inclinare ſe uoluit.* In *fine autem ualidiſſimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipſi*

Num aliquid in hoc mundo uerè intereat.

corpori

corpori præſtat agitatum: quod quale ſit, ex ipſis uerbis Ciceronis, quæ ſequuntur, inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem aſſeruere Platonici. CAPVT XIII.

NAm quod ſemper mouetur, ęternũ eſt: qđ aũt motũ affert alicui, quodq́ue ipm agitatur aliũde, quãdo finẽ habet motus, uiuẽdi finẽ habeat neceſſe eſt. Solũ igitur quod ſeipsũ mouet, qa nũquã deſeritur à ſe, nũquã ne moueri quidẽ deſinit: qnetiã cęteris, quæ mouẽtur, hic fõs, hoc prĩcipiũ eſt mouẽdi. Principij aũt nulla eſt origo, nã è principio oriũtur omnia: ipm aũt nulla ex re alia naſci põt. Nec enim id eſſet principiũ, qđ gigneretur aliũde. Qđ ſi nõ oritur, nec occidit qdẽ unquã. nã principiũ extinctũ, nec ipm ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidẽ neceſſe eſt à principio oriri oĩa. Ita fit, ut motus principiũ ex eo ſit, quod ipm à ſe mouetur, Id autẽ nec naſci põt, nec mori: uel cõcidat oẽ cœlũ, oĩsq; natura conſiſtat neceſſe eſt: nec uim ullã nãciſcatur, qua à primo ĩpulſa moueatur. Cũ pateat igitur ęternũ id eſſe quod ipſum ſe moueat qs eſt qui hanc naturã animis eſſe tributã neget? Inanimũ eſt enĩ oẽ qđ pulſu agitatur externo: quod aũt eſt *anima, id motu cietur interiore & ſuo. nã hęc eſt proprie natura aĩæ, atq; uis: quæ ſi eſt una ex oĩbus quæ ſeipſam moueat, neq; nata certè eſt, & ęterna eſt, *animal

Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbũ à Cicerone trãslatus eſt, in quo ualidiſsimis argumentis animæ immortalitas aſſeritur. Et hæc eſt argumẽtorũ ſumma, eſſe animã mortis

Immortalem duobus dici modis.

mortis immunem: quoniam ex ſe moueatur. Sciendum eſt autem, quòd duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim ideo eſt immortale quid, quia per ſe non eſt capax mortis: aut quia procuratione alterius à morte defenditur. Ex *his prior modus ad animæ, ſecundus ad mundi immortalitatem refertur.* Illa *enim ſuapte natura à conditione mortis aliena eſt: mundus uerò animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur.* Rurſus, *ſemper moueri dupliciter accipitur.* Hoc *enim dicitur & de eo, quod ex quo eſt, ſemper mouetur: & de eo, quod ſemper & eſt, & mouetur.* Et *ſecundus modus eſt, quo animã dicimus ſemper moueri.* His *præmiſſis, iam quibus ſyllogiſmis de immortalitate animæ diuerſi ſectatores* Platonis *ratiocinãtur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus ſyllogiſmorum ad unum finem probationis euadant, certam ſibi propoſitionem ſequentis ex antecedentis concluſione facientes: apud quos hic prior eſt. Anima ex ſe mouetur: quicquid autem ex ſe mouetur, ſemper mouetur.* Igitur *anima ſemper mouetur.* Secundus *ita, qui naſcitur ex prioris fine. Anima ſemper mouetur: quicquid autem ſemper mouetur, immortale eſt.* Igitur *anima immmortalis eſt. Et ita in duobus ſyllogiſmis duæ res probantur, id eſt, & ſemper moueri animã, ut in priore: & eſſe immortalẽ, ut colligitur de ſecundo.* Alij *uerò uſq; ad tertiũ gradum, ita argumentando procedunt. Anima ex ſe mouetur: quod autem ex ſe mouetur principium motus eſt.* Igitur *anima principium motus eſt.* Rurſus *ex hac concluſione naſcitur propoſitio: Anima principium motus eſt: quod autem principium motus eſt, natum non eſt.* Igitur *anima nata non eſt.* Tertio *loco: Anima nata non eſt: quod natum non eſt, immortale eſt.* Igitur *anima immortalis eſt.* Alij *uerò omnem ratiocinationem ſuam in unius*

Dupliciter aliquid ſemper moueri.

Platonicorum ratiocinationes de immortalitate animæ.

in unius ſyllogiſmi compendium redegere. Anima ex ſe mouetur:quod ex ſe mouetur, principium motus eſt: quod autem principium motus eſt, natum non eſt: quod natum non eſt,immortale eſt.Igitur anima immortalis eſt.

Quibus rationibus Ariſtoteles contra Platonem monſtrare uoluerit,animam à ſeipſa moueri non poſſe.
CAPVT XIIII.

SEd harum omnium ratiocinationum apud eum poteſt poſtrema concluſio de animæ immortalitate conſtare, qui primã propoſitionem, id eſt, ex ſe moueri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia, quæ ſequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accidit aſſenſio. Ariſtoteles uerò adeò non acquieſcit, ut animam non ſolùm ex ſe non moueri, ſed ne moueri quidem penitus conetur aſſerere. Ita enim callidis argumentationibus aſtruit,nihil ex ſe moueri: ut etiam ſi quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non eſſe confirmet: Si enim anima,inquit,principium motus eſt, doceo non poſſe principium motus moueri. Et ita diuiſionem ſuæ artis ingreditur,ut primũ doceat in rerum natura eſſe aliquid immobile, deinde hoc eſſe animam tentet oſtendere. Neceſſe eſt,inquit, aut omnia, quæ ſunt, immobilia eſſe, aut omnia moueri:aut aliqua ex his moueri,aliqua non moueri. Itẽ, ſi damus,ait,& motum & quietẽ,neceſſe eſt aut alia ſemper moueri, & alia nunquam moueri: aut omnia ſimul nunc quieſcere, nunc moueri. De his,inquit, quid magis uerum ſit, requiramus. Non eſſe omnia immobilia, aſpectus ipſe teſtimonio eſt,quia ſunt quorum motũ uidemus: rurſus,nõ moueri omnia uiſus docet, quo immota cognoſcimus. Sed nec omnia dicere poſſumus modo motum pati, modo eſſe ſine motu: quia ſunt quorum perpetuum motum uidemus: ut de

Ariſtoteles aduerſus Platonem.

Aliquid eſſe immobile ſecũdum Ariſtotelem.

ut de cœleſtibus nulla dubitatio eſt. Reſtat igitur, ait, ut ſicut aliqua ſemper mouentur, ita ſit aliquid ſemper immobile. Ex his ut collectum ſit, eſſe aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuiſio eſt, & ſectæ Platonicæ non repugnat. Neque enim ſi quid eſt immobile, ſequitur ut hoc ſit anima. Nec qui dicit animam ex ſe moueri, iam moueri uniuerſa confirmat: ſed modum aſtruit quo anima mouetur. Si quid uerò eſt aliud immobile, nihil ad hoc, quod de anima aſtruitur, pertinebit. Quod & ipſe Ariſtoteles uidens, poſtquàm docuit eſſe aliquid immobile, hoc eſſe animam uult dicere: & incipit aſſerere, nihil eſſe quod ex ſe moueri poßit: ſed omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Quod ſi uerè probaſſet, nihil ad patrocinium Platonicæ ſectæ relinqueretur. Quemadmodum enim credi poſſet, ex ſe moueri animam, ſi conſtaret nihil eſſe quod ex ſe poßit moueri? In hac autem Ariſtotelica argumentatione huiuſmodi diuiſionis ordo contexitur: Ex omnibus quæ mouentur, inquit, alia per ſe mouentur, alia ex accidenti. Et ex accidenti, inquit, mouentur quæ cùm ipſa non moueantur, in eo tamen ſunt quod mouetur: ut in naui ſarcina ſeu uector quieſcens: aut etiam cùm pars mouetur, quieſcente integritate: ut ſi quis ſtans pedem, manum'ue, uel caput agitet. Per ſe autē mouetur, quod neque ex accidenti neque ex parte, ſed & totum ſimul mouetur: ut cùm ad ſuperiora ignis aſcendit. Et de his quidem, quæ ex accidenti mouentur, nulla dubitatio eſt, quin ab alio moueantur. Probabo autem, inquit, etiam ea quæ ex ſe mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per ſe mouentur, alia cauſam motus intra ſe poßident: ut animalia, ut arbores, quæ ſine dubio ab alio intelliguntur moueri: à cauſa ſcilicet, quæ in ipſis latet, nam cauſam motus ab

Reſponſio Macrobij.

Omne quod mouetur, moueri ab alio, ex ſententia Ariſt.

Quare anima quoq; à ſe moueri nō poßit.

*eo, quod mouetur, ratio ſequeſtrat. Alia uerò apertè ab alio mouentur, id eſt, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum, quod cum de manu iaculantis receſſit, ſuo quidem motu ferri uidetur: ſed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunquam & terram ſurſum, & ignem deorſum ferri uidemus, quod alienus ſine dubio cogit impulſus. Natura uerò mouentur uel grauia, cùm per ſe deorſum: uel leuia, cùm ſurſum feruntur. Sed & hoc dicendum eſt ab alio moueri: licet à quo, habeatur incertum. Ratio enim, ait, deprehendit eſſe neſcio quid, quod hæc moueat. Nam ſi ſponte mouerentur, ſponte etiam ſtarent, Sed nec unam uiam ſemper agerent, imò per diuerſa mouerentur, ſi ſpontaneo ferrentur agitatu. Cùm uerò hoc facere non poßint, ſed leuibus ſemper aſcenſus, & deſcenſus grauibus deputatus ſit: apparet eorum motum, ad certam & conſtitutam naturæ neceßitatem referri. Hæc ſunt & his ſimilia, quibus Ariſtoteles omne quod mouetur, ab alio moueri probaſſe ſe credidit. Sed Platonici (ut paulò pòſt demonſtrabitur) argumenta hæc arguta magis, quàm uera eſſe docuere. Nunc ſequens eiuſdem iungenda diuiſio eſt, qua non poſſe animam ex ſe moueri, etiam ſi hoc alia res facere poſſet, laborat oſtendere. Et huius rei primam propoſitionem ab illis mutuatur, quæ ſibi exiſtimat *conſtituiſſe. Sic enim ait: Cùm igitur omne quod mouetur, conſtet ab alio moueri, ſine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur (neque enim haberetur iam primum, ſi ab alio moueretur) neceſſe eſt, inquit, ut aut ſtare dicatur, aut ſeipſum mouere. Nam ſi moueri ab alio dicatur, illud quoque quod ipſum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rurſus ab alio. In infinitũ inquiſitio iſta caſura eſt: nunquam exordia prima reperies: ſi ſemper aliud ea, quæ putauer*

Cur anima ex ſe moueri non poßit, neq; etiã moueatur ab alio, ideo ipſam eſſe immobilem.

**conſtitiſſe*

tau eris prima, præcedit. Reſtat igitur, inquit, ut ſi quod primum mouet non dicatur ſtare, ipſum ſe mouere dicatur: & ſic erit in uno eodemq́; aliud quod mouet, aliud quod mouetur. Siquidem in omni, ait, motu tria hæc ſint neceſſe eſt: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantũ mouetur, nõ etiam mouet, cùm illud quo ſit motus, & moueatur & moueat: illud uerò quod mouet, non etiam mouetur: ut ex tribus ſit commune, quod medium, duo uerò ſibi contraria intelligantur. Nam ſicut eſt quod mouetur, & non mouet: ita eſt, inquit, quod mouet & non mouetur: propter quod diximus, quia cùm omne quod mouetur ab alio moueatur, ſi hoc quod mouet, & ipſum mouetur, quæremus ſemper motus huius, nec unquam inueniemus exordium. Deinde, ſi quid ſe mouere dicatur, neceſſe eſt, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte exiſtimemus moueri: & tamen motus ille ſeu à toto, ſeu à parte procedat, alterum ſui poſtulabit autorem. Ex his omnibus in unum Ariſtotelica ratiocinatio tota colligitur, hoc modo: Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primum mouet, aut ſtat, aut ab alio & ipſum mouetur: ſed ſi ab alio, iam non poteſt hoc primum uocari, & ſemper quod primum moueat requiremus: reſtat ut ſtare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra Platonem ergo qui dicit animam motus eſſe principium, in hunc modum componitur ſyllogiſmus: Anima principium motus eſt: principium autem motus non mouetur. Igitur anima non mouetur. Et hoc eſt quod primo loco uiolenter obiecit. Nec eo uſq; perſuadere contentus, animam non moueri: alijs quoque rationibus non minus uiolentis perurget. Nullum, inquit, initium idem poteſt eſſe ei, cuius eſt initium.

Effigiatur ratio Ariſtotelis prima.

Secunda.

tium. Nam apud Geometras principium lineæ punctum dicitur eſſe, non linea: apud Arithmeticos principium numeri non eſt numerus. Item, cauſa naſcendi ipſa non naſcitur: & ipſa ergo motus cauſa, uel initium non mouetur. Ergo anima quæ initium motus eſt, non mouetur. Additur hoc quoque: Nunquam, inquit, fieri poteſt, ut circa unam eandemq; rem, uno eodemq; tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniant. Scimus autem quia mouere facere eſt, & moueri pati eſt. Et igitur quod ſe mouet, ſimul euenient duo ſibi contraria, & facere & pati: quod impoßibile eſt. Anima igitur non poteſt ſe mouere. *Tertia.*

Item dicit: Si animæ eſſentia motus eſſet, nunquam quieſceret à motu. Nihil enim eſt quod recipiat eſſentiæ ſuæ contrarietatem. Nam ignis nunquam frigidus erit, nec nix unquam ſponte caleſcet. Anima autem nonnunquam à motu ceſſat: non enim ſemper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ eſſentia motus eſt, cuius cõtrarietatem receptat. *Quarta.*

Ait etiam: Anima ſi alijs cauſa motus eſt, ipſa ſibi cauſa motus eſſe non poterit. Nihil enim eſt, inquit, quod eiuſdem rei ſibi cauſa ſit, cuius eſt alij: ut medicus, ut exercitator corporum, ſanitatem uel ualentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præſtat, non utique ex hoc etiam ſibi præſtant. *Quinta.*

Item dicit: Omnis motus ad exercitium ſui inſtrumento eget, ut ſingularum artium uſus docet: ergo uidendum, ne & animæ ad ſe mouendum inſtrumento opus ſit. Quod ſi impoßibile iudicatur: & illud impoßibile erit, ut anima ipſa ſe moueat. *Sexta.*

Item dicit: Si mouetur anima, ſine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum mouetur. Quod ſi eſt, modo corpus ingreditur, modo rurſus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri non poſſe: non igitur anima mouetur. *Septima.*

His quoque addit: *Octaua.*

Si anima ſe mouet, neceſſe eſt, ut aliquo motus genere ſe moueat. Ergo aut in loco ſe mouet, aut ſcipſam pariendo ſe mouet, aut ſcipſam conſumendo, aut ſe augendo, aut ſe minuendo. Hæc ſunt enim, inquit, motus genera. Horum autem ſingula, quemadmodum poſſunt fieri requiramus. Si in loco ſe mouet, aut in rectā lineam ſe mouet, aut ſphærico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla eſt. Nam quecunq; in natura intelligatur linea, quocunque fine ſine dubio terminatur. Si ergo per lineā terminatam anima ſe mouet, non ſemper mouetur. Nam cùm ad finem uenerit, & inde rurſus in exordium reditur: neceſſe eſt interſtitium motus fieri in ipſa permutatione redeundi. Sed nec in orbem rotari poteſt. Quia omnis ſphæra circa aliquod immobile, quod centrum uocamus, mouetur. Si ergo & anima ſic mouetur, aut intra ſe habet quod immobile eſt: & ita fit ut non tota moueatur: aut ſi non intra ſe habet, ſequitur aliud non minus abſurdum, ut centron foris ſit, quod eſſe non poterit. Conſtat ergo ex his, ait, quòd in loco ſe non moueat: ſed ſi ipſa ſe parit, ſequitur ut eandem & eſſe, & non eſſe dicamus: ſi uerò ſe ipſa conſumit, non erit immortalis. Quòd ſi ſe aut auget aut minuit, eadem ſimul & maior ſe & minor reperietur. Ex his talem colligit ſyllogiſmum: Si anima ſe mouet, aliquo motus genere ſe mouet: nullum autem motus genus, quo ſe moueat inuenitur. Non igitur ſe mouet.

Quibus argumentis Platonici magiſtrum ſuū aduerſus Ariſtotelem tueantur, oſtēdentes utique eſſe aliquid quod à ſeipſo moueatur, idq; neceſſariò eſſe animam: quibus probatis eneruata eſt prima obiectio Ariſtotelis. CAPVT XV.

Contra has tam ſubtiles, & argutas, & uериſimiles argumen

argumentationes accingendum eſt, ſecundum ſectatores Platonis, qui incoeptum quo Ariſtoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magiſtri ſauciare tentauerat, ſubruerunt. Neq; uerò tam immemor mei, aut ita malè animatus ſum, ut ex ingenio meo uel Ariſtoteli reſiſtam, uel adſim Platoni: ſed ut quiſq; magnorum uirorum, qui ſe Platonicos dici gloriabantur, aut ſingula, aut bina defenſa ad oſtentationem ſuorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defenſionis corpus coaceruaui: adiecto, ſi quid poſt illos aut ſentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo ſunt, quæ aſſerere conatus eſt: unum, quod dicit nihil eſſe, quod ex ſe mouetur: alterum, quo ad animam hoc eſſe non poſſe confirmat: utrique reſiſtendum eſt: ut & conſtet poſſe aliquid ex ſe moueri: & animam hoc eſſe clareſcat. In primis igitur illius diuiſionis oportet nos cauere præſtigias, in qua enumerans aliqua, quæ ex ſe mouētur: & oſtendens illa quoque ab alio moueri, id eſt, à cauſa interius latente, uidetur ſibi probaſſe, omnia quæ mouentur, etiam ſi ex ſe moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius enim rei pars uera eſt, ſed eſt falſa concluſio. Nam eſſe aliqua, quæ cùm ex ſe moueri uideantur, ab alio tamen conſtet moueri, nec nos diffitemur: non tamen omnia quæ ex ſe mouentur, hoc ſuſtinent, ut ab alio ea moueri neceſſe ſit. Plato enim cùm dicit animā ex ſe moueri, id eſt, cùm αὐτοκίνητον, uocat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex ſe quidem uidentur moueri, ſed à cauſa quæ intra ſe latet mouentur, ut mouentur animalia autore quidem alio, ſed occulto: nam ab anima mouentur, aut, ut mouentur arbores, quarum etſi non uidetur agitator, à natura tamen eas interius latente conſtat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex ſe moueri, ut non aliam cauſam uel

Refellitur ea argumentatio Ariſtot. qua oſtendere uult quicquid moueatur, id moueri ab alio. Atque hæc dilutio eſt obiectionis primæ.

extrinſecus accidentem, uel interius latentem huius motus
adſtruemus dicat autorem. Hoc quemadmodum accipiendum ſit, inſtruemus. Ignem calidum uocamus, ſed & ferrum calidum dicimus: & niuem frigidam, & ſaxum frigidum nuncupamus: mel dulce, ſed & mulſum dulce uocitamus. Horum tamen ſingula de diuerſis diuersè ſignificant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipimus. Quia ignis per ſe calet, non ab alio fit calidus: contrà, ferrum non niſi ex alio caleſcit. Vt nix frigida, ut mel dulce ſit, non aliunde contingit: ſaxo tamen frigus, uel mulſo dulcedo, à niue uel melle proueniunt. Sic & ſtare, & moueri, tam de his dicitur, quæ ab ſe uel ſtant, uel mouentur: quàm de illis, quæ uel ſiſtuntur, uel agitantur ex alio. Sed quibus moueri ab alio, uel ſtare contingit, hæc & ſtare deſiſtunt, & moueri. Quibus autem idem eſt, & eſſe, & moueri, nunquàm à motu ceſſant: quia ſine eſſentia ſua eſſe non poſſunt. Sicut ferrum amittit calorem, ignis uerò calere non deſinit. Ab ſe ergo mouetur anima: licet & animalia, uel arbores per ſe moueri uideantur. Sed illis quamuis interius latens, alia tamen cauſa, id eſt, anima uel natura, motum miniſtrat: ideo & amittunt hoc, quod aliunde ſumpſere. Anima uerò ita per ſe mouetur, ut ignis per ſe calet, nulla aduentitia cauſa uel illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cùm ignem calidum dicimus, non duo diuerſa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod
*unam calefit: ſed totum calidum ſecundum * ſuam naturam uocamus. Cùm niuem frigidam, cùm mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præſtat, aliud cui præſtatur, accipimus. Ita & cùm animam per ſe moueri dicimus, non gemina conſideratio ſequitur mouentis & moti, ſed in ipſo motu eſſentiam eius agnoſcimus: quia quod eſt in

igne

igne nomē calidi, in niue uocabulū frigidi, appellatio dulcis in melle, hoc neceſſe eſt de anima αὐτοκίνητον *nomē intelligi, quod Latina conuerſio ſignificat, per ſe moueri.* *Cauilli amotio* *Nec, te confundat, quod moueri paßiuum uerbum eſt. Nec ſicut ſecari cum dicitur, duo pariter conſiderantur, quod ſecat, & quod ſecatur: Item cum teneri dicitur, duo intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hic in moueri duarum rerum ſignificationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam ſecari quidem & teneri paßio eſt: ideo conſiderationem & facientis, & patientis amplectitur. Moueri autem cùm de his quidem dicitur, quæ ab alio mouentur, utranque cōſiderationem ſimiliter repræſentat: de eo autem quod ita per ſe mouetur, ut ſit* αὐτοκίνητον, *cùm moueri dicitur: quia ex ſe, non ex alio mouetur, nulla poteſt ſuſpicio paßionis intelligi. Nam & ſtare licet paßiuū uerbum non eſſe uideatur: cùm de eo tamen dicitur, quod ſtat alio ſiſtente: ut, Stant terræ defixæ haſtæ, ſignificat paßionem. Sic & Moueri, licet paßiuum ſonet, quando tamen* *Aeneid. 6.* *nihil ineſt faciens, patiens ineſſe non poterit. Et ut abſolutius liqueat, non uerborum, ſed rerum intellectu paßionem ſignificari: ecce ignis, cùm fertur ad ſuperna, nihil patitur: cùm deorſum fertur, ſine dubio patitur, quia hoc niſi alio impellente, non ſuſtinet: & cùm unum idem'que uerbum proferatur, paßionem tamen modo ineſſe, modo abeſſe dicimus. Ergo & moueri idem in ſignificatione eſt quod calere. Et cùm calere ferrum dicimus, uel ſtylum moueri, quia utrique aliunde * peruenit, paßionem eſſe fatemur.* **prouenit* *Cùm uerò aut ignis calere, aut moueri anima dicitur, quia illius in calore, & in motu huius eſſentia eſt, nullus hic locus relinquitur paßioni: ſed ille ſic calere, ſicut moueri iſta dicetur. Hoc loco Ariſtoteles argutam de uerbis ca-* *Alterius cauilli excluſio.*

 lumniam

lumniam ſarciens, Platonem quoque ipſum duo, id eſt quod mouet, & quod mouetur, ſignificaſſe contendit, dicendo: Solum igitur quod ſeipſum mouet, quia nunquàm deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit: & apertè illum duo expreßiſſe proclamat, his uerbis, quod mouet & mouetur. Sed uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuiſſe: ſed in exercitio argutiarum talium conniuentem ſibi, operam ſponte luſiſſe. Cæterùm quis non aduertat, cùm quid dicitur ſeipſum mouere, non duo intelligenda? Sicut & cùm dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, *id eſt, ſe puniens: non alter qui punit, alter qui punitur. Et cùm ſe perdere, ſe inuoluere, ſe liberare quis dicitur, non neceſſe eſt unum facientem, alterum ſubeſſe patientem. Sed hoc ſolum intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui ſe punit, aut qui ſe liberat, non ab alio hoc accepiſſe, ſed ipſe ſibi aut intuliſſe aut præſtitiſſe dicatur. Sic & de* αὐτοκίνητον, *cùm dicitur, ſeipſum mouet, ad hoc dicitur, ut æſtimationem alterius mouentis excludat. Quam uolens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmiſit, expreßit.* Nam quod ſemper, ait, mouetur, æternũ eſt: quod autẽ motũ affert alicui, quodq; ipſũ mouetur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, neceſſe eſt. *Quid his uerbis inuenitur expreßius, clara ſignificatione teſtantibus, non aliunde moueri quod ſeipſum mouet: cùm animam ob hoc dicat æternam, quia ſeipſam mouet: & non mouetur aliunde? Ergo ſe mouere hoc ſolum ſignificat, non ab alio moueri. Nec putes quòd idem moueat, idemq; moueatur, ſed moueri ſine alio mouente, ſe mouere eſt. Apertè ergo conſtitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo* αὐτοκίνητον *poteſt non ab alio moueri: ſed ne à ſe quidem*

dem ſic mouetur, ut in ipſo aliud ſit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit: ſed ob hoc ſolum ſeipſum mouere dicitur, ne ab alio moueri exiſtimetur. Sed & illa de motibus Ariſtotelica diuiſio (quã ſuprà retulimus) ſurripienti magis apta eſt, quàm probanti, in qua ait: Sicut eſt quod mouetur, & non mouet: ita eſt quod mouet, & non mouetur. Conſtat enim quòd omne quicquid mouetur, mouet alia, uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circunfuſum ſibi aërem, uel undas mouere. Quid autem eſt, quod non poßit aliud, dum ipſum mouetur impellere? Ergo ſi uerum non eſt, ea quæ mouentur, alia non mouere: non conſtat illud, ut aliquid quod moueat, nec tamen moueatur, inuenias. Illa igitur magis probanda eſt in decimo de Legibus à Platone motuum prolata diuiſio: Omnis motus, inquit, aut ſe mouet, & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uerò corpora ſecundus refertur. Hi ergo duo motus differentia ſeparantur, & ſocietate iunguntur. Commune hoc habent, quòd & prior, & ſecundus mouent alia. Hoc autem differunt, quòd ille à ſe, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum ſenſuum fœcunditate collegimus, conſtitit non eſſe uerum, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandã ulterius mouẽtis neceßitatẽ ſtare dicetur: quia pòſt põt ſe ipſum (ut diximus) mouere, alio non mouente. Eneruatus eſt igitur ſyllogiſmus, quem præmiſſa uaria & multiplici diuiſione collegerat. Id eſt: Anima principium motus eſt: principium autem motus non mouetur: igitur anima non mouetur. Reſtat, ut quia conſtitit, poſſe aliquid per ſe moueri, alio non mouente, animã hoc eſſe doceatur. Quod facilè docebitur, ſi de manifeſtis, & indubita- *Colligitur animã id eſſe, quod per ſe moueatur.*

bilibus argumenta ſumamus. Homini motum aut anima præſtat, aut corpus aut de utroque permiſtio. Et quia tria ſunt, de quibus inquiſitio iſta procedit: cùm neque á corpore, neq; á permiſtione præſtari hoc poſſe conſtiteri: reſtat ut ab anima moueri hominem, nulla dubitatio ſit. Nunc de ſingulis, ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus ſuo motu moueri, manifeſtius eſt, quàm ut aſſerendum ſit, nihil eſt autem, quod dum immobile ſit, aliud poſſit mouere. Igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne fortè animæ, & corporis ipſa permiſtio hunc ſibi motum miniſtret. Sed quia conſtat, motum corpori non ineſſe, ſi nec animæ ineſt, ex duabus rebus motu carentibus, nullus motus efficitur: ſicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore naſcetur. Omnis enim qualitas geminata creſcit: nunquam ex duplicatis ſimilibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permiſtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis ſyllogiſmus ex confeſſarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal mouetur, motū autē animali aut anima præſtat, aut corpus, aut ex utroq; permiſtio: ſed neq; corpus, neq; permiſtio motum præſtat: igitur anima motum præſtat. Ex his apparet animam initium motus eſſe: initium autem motus, tractatus ſuperior docuit per ſe moueri. Animam ergo αὐτοκίνητον eſſe, id eſt, per ſe moueri, nulla dubitatio eſt.

Quem in modum reliquæ Ariſtotelis obiectiones à Platonicis refellantur. CAPVT XVI.

Repetitur ſecunda obiectio Ariſtotelis, & diluitur.

HIc ille rurſus obloquitur, & alia de initijs diſputatione confligit. Eadem enim hic ſoluendo repetimus, quæ ſuprà in ordinem obiecta digeſſimus. Non poſſunt,

inquit

inquit, eadem initijs ſuis eſſe, quæ inde naſcuntur: & ideo animam, quæ initium motus eſt, non moueri, ne idem ſit initium & quod de initio naſcitur: id eſt, ne motus ex motu proceßiſſe uideatur. Ad hæc facilis, & abſoluta reſponſio eſt. Quia ut principia, & hæc quæ de principijs prodeunt, in aliquo nonnunquam inter ſe differre fateamur: nunquam tamen ita ſibi poſſunt eſſe contraria, ut aduerſa ſint ſibi, ſtare, & moueri. Nam ſi albi initium nigrum uocaretur, & ſiccum eſſet humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita eſt, quia uſque ad contrarietatem initia & ſequentia dißidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipſa nonnunquam talis differentia, qualis inter ſe origini progreßioniq; conueniat: ut eſt hic quoque inter motum, quo mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enim animam Plato ſimpliciter motum dixit: ſed motum ſe mouentem. Inter motum ergo ſe mouentem, & motum quo mouet cætera, quid interſit, in aperto eſt. Siquidem ille ſine autore eſt: hic alijs motus autor eſt. Conſtitit ergo, neque adeò poſſe initia, ac de initijs procreata differre, ut contraria ſibi ſint: nec tamen hic moderatam differentiam defuiſſe. Non igitur ſtabit principium motus, quod ille artificij concluſione collegit. His tertia (ut meminimus) ſucceßit obiectio: Vni rei contraria ſimul accidere non poſſe: & quia contraria ſibi ſunt mouere, & moueri, non poſſe animam ſe mouere: ne eadem & moueatur, & moueat. Sed hoc ſuperius aſſerta diſſoluunt. Siquidem conſtitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueatur: quia nihil aliud eſt ab ſe moueri, quàm moueri alio non mouente. Nulla eſt contrarietas, ubi quod fit, unũ eſt: quia fit non ab alio circa aliũ: quippe cùm ipſe motus animæ ſit eſſen-

Repetitur tertia.

Quarta & ipſa diſſoluenda repetitur.

tia. Ex hoc ei, ut ſuprà retulimus, nata eſt occaſio quartæ certaminis: Si animæ eſſentia motus eſt, inquit, cur interdũ quieſcit, cùm nulla alia res contrarietatẽ propriæ adnutat eſſentiæ? Ignis cuius * eſſentiæ calor ineſt, calere non deſinit. Et quia frigidum niuis in eſſentia eius eſt, non niſi ſemper eſt frigida. Et anima igitur eadem ratione nunquàm à motu ceſſare deberet. Sed dicat uelim, quando à motu ceſſare animam ſuſpicatur? Si mouendo ſe, inquit, moueat & corpus: neceſſe eſt utique, quãdo non moueri corpus uideamus, animã quoq; intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu eſt gemina defenſio. Primũ, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, ſi corpus agitetur. Nã & cùm nulla pars corporis moueri uidetur in homine: tamen ipſa cogitatio, aut in quocunque animali auditus, uiſus, odoratus, & ſimilia, ſed & in quiete ipſa, ſpirare, ſomniare, omnia hæc motus animæ ſunt. Deinde quis ipſum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cùm incrementa membrorum, aut ſi iam creſcendi ætas & tempus * ceſſit: cùm ſaltus cordis ceſſationis impatiens: cùm cibi ordinata digeries naturali diſpenſatione inter uenas, & uiſcera ſuccum miniſtrans: cùm ipſa collectio fluentorum perpetuum corporis teſtetur agitatum? Et anima igitur æterno, & ſuo motu, ſed & corpus, quamdiu ab initio & cauſa motus animatur, ſemper mouetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus eſt quæſtionis. Si anima, inquit, alijs cauſa eſt, motus, ipſa ſibi cauſa motus eſſe nõ poterit: quia nihil eſt quod eiuſdem rei & ſibi & alijs cauſa ſit. Ego uerò licet facilè poſſim probare, plurima eſſe, quę eiuſdẽ rei & ſibi, & alijs cauſa ſint, ne tamẽ ſtudio uidear omnibus, quæ aſſerit, obuiare, hoc uerum eſſe concedam, quod & pro uero habitum, ad aſſerendum motũ animæ non nocebit.

** eſſentia calor eſt,*

** exceßit*

obiectio quinta repetitur ut diluatur.

bit. Etenim animam initium motus, & cauſam uocamus: De cauſa pòſt uidebimus. Interim cõſtat, omne initium ineſſe rei, cuius eſt initium: & ideo quicquid in quancunque rem ab initio ſuo proficiſcitur, hoc in ipſo initio reperitur. ſic initium caloris non poteſt nõ calere. Ignem ipſum, de quo calor in alia tranſit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non ſe ipſe calefacit, quia natura totus eſt calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita ſe mouet, ut ſit inter motum mouentemq; diſcretio: ſed tota ita ſuo motu mouetur, ut nihil poßis ſeparare quod moueat. Hæc de initio dicta ſufficient. De cauſa uerò, quoniam ſpontanea conniuentia conceßimus, ne quid eiuſdem rei & ſibi, & alijs cauſa ſit, libenter acquieſcimus: ne anima, quæ alijs cauſa motus eſt, ac ſibi cauſa motus eſſe uideatur. His enim cauſa motus eſt, quæ non mouerentur, niſi ipſa præſtaret: illa uerò ut moueatur, non ſibi ipſa largitur, ſed eſſentiæ ſuæ eſt, quod mouetur. Ex hoc quæſtio, quæ ſequitur, abſoluta eſt. Tunc enim fortè concedam, ut ad motus exercitium inſtrumenta quærantur. quando aliud eſt quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uerò hoc nec ſcurrilis iocus ſine damno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus eſt in eſſentia: cùm ignis, licet ex cauſa intra ſe latente moueatur, nullis tamen inſtrumentis ad ſuperna conſcendat. Multoq; minus hæc in anima quærenda ſunt, cuius motus eſſentia ſua eſt. In his etiam quæ ſequuntur, uir tantus & aliâs ultra cæteros ſerius, ſimulis cauillanti eſt. Si mouetur inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locum mouetur. Ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rurſus ingreditur, & in hoc exercitio ſæpe uerſatur, quod fieri non uidemus. Non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus eſt, qui non ſine hæſitatione reſpondeat, non omnia quæ

Soluitur ſexta argumentatio Ariſtot.

Refellitur obiectio ſeptima.

mouen

*mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius denique in eum ſimilis interrogatio retorquenda eſt. Moueri arbores dicis? quod cùm (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, ſine dubio (ut tu dicere ſoles) inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per ſeipſas facere non poſſe. Igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc ſyllogiſmum additamento ſerium facere poßimus, poſtquam dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus: ſed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum mouentur: & ita finis in exitum ſanæ concluſionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, ſed apto ſibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu eſſentiæ ſuæ conueniente moueatur? Hæc & alia ualidè dicerentur, etiam ſi hoc motus genere moueri anima non poſſet. Cùm uerò & corpus animet acceſſu, & à corpore certa conſtituti temporis lege diſcedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quòd autem non ſæpe ſub uno tempore acceſſum uariat & receſſum, facit hoc diſpoſitio arcana & conſulta naturæ: quæ ad animalis uitam certis uinculis cõtinendam, tantum animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro * quòd iuncta eſt: raroq; contingat, ne finita quoque lege temporis ſui mœrens, & inuita diſcedat. Hac quoque obiectione, ut arbitror, dißoluta, ad eas interrogationes, quibus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet, inquit, ſe anima, aliquo motus genere ſe mouet. Dicendum'ne eſt igitur, animam ſe in locum mouere? ergo ille locus aut orbis, aut linea eſt? An ſe pariendo, ſeu conſumendo mouetur? Se'ne auget, aut minuit? Aut proſtratur in medium, ait, aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum moleſta congeries,*

*cui deuicta Octauæ obiectionis dilutio.

ex una

ex una eademq́; defluit malè conceptæ definitionis aſtutia. Nam quia ſemel ſibi propoſuit, omne quod mouetur, ab alio moueri: omnia hæc motuum genera in anima quærit, in quibus aliud eſt quod mouet, aliud quod mouetur: cùm nihil horum cadere in animam poßit, in qua nulla diſcretio eſt mouentis & moti. Quis eſt igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, ſi horum nullus eſt? Sciet hoc quiſquis noſſe deſiderat, uel Platone dicẽte, uel Tullio: Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. *Quanta ſit autem uocabuli huius expreßio, quo anima fons motus uocatur: facilè reperies, ſi rei inuiſibilis motum ſine autore, atque ideo ſine initio, ac ſine fine prodeuntem, & cætera mouentem, mente concipias: cui nihil ſimilius de uiſibilibus, quàm fons potuerit reperiri: qui ita principium eſt aquæ, ut cum de ſe fluuios & lacus procreet, à nullo naſci ipſe dicatur. Nam ſi ab alio naſceretur, non eſſet ipſe principium. Et ſicut fons non facilè ſemper deprehenditur, ab ipſo tamen qui funduntur, aut Nilus eſt, aut Eridanus, aut Iſter, aut Tanais, Et ut illorum rapiditatem uidendo admirans: & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem: & hunc omnem motum intelligis de primo ſcaturiginis manare principio: ita cùm corporum motum, ſeu diuina, ſeu terrena ſint, conſiderando, quærere fortè autorẽ uelis, mens tua ad animam quaſi ad fontem recurrat: cuius motum, etiam ſine corporis miniſterio, teſtãtur cogitationes, gaudia, ſpes, timores. Nam motus eius eſt boni maliq́; diſcretio: uirtutum amor, cupido uitiorum: ex quibus effluunt omnes inde naſcentium rerum meatus. Motus enim eius eſt, quicquid iraſcimur, & in feruorem mutuæ colliſionis armamur: unde*

Quibus anima motibus agitetur.

paula

paulatim procedẽs rabies fluctuat præliorum. Motus eius eſt,quod in deſideria rapimur,quod cupiditatibus alligamur.Sed hi motus,ſi ratione gubernentur,proueniunt ſalutares:ſi deſtituantur, in præceps & rapiuntur,& rapiũt. Didiciſti motus animæ,quos modò ſine miniſterio corporis,modò per corpus exercet.Si uerò ipſius mundanæ animæ motus requires, cœleſtem uolubilitatem, & ſphærarum ſubiacentium rapidos impetus intuêre, ortum occaſum'ue Solis,curſus ſiderum uel recurſus, quæ omnia anima mouente proueniunt.Immobilem uerò eam dicere,quæ mouet omnia, Ariſtoteli non conuenit: qui quantus in alijs ſit,probatum eſt:ſed illi tantum,quem uis naturæ, quem ratio manifeſta non moueat.

Scipionem ab auo ſuo Africano, tam ad otioſas quàm negotioſas uirtutes incitatum fuiſſe.Tum de tribus philoſophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam prætererit. CAPVT XVII.

EDocto igitur,atq; aſſerto animæ motu, Africanus qualiter exercitio eius utendũ ſit,in hæc uerba mandat,& præcipit: Hãc tu exerce optimis in rebus. Sũt aũt optimæ curæ de ſalute patriæ: quibus agitatus & exercitus animus,uelocius in hãc ſedẽ & domum ſuã peruolabit.Idque ocyus faciet,ſi iam tũ cũ erit incluſus in corpore,eminebit foras,& ea quæ extra erunt contẽplans. quã maximè ſe à corpore abſtrahet. Nãque eorũ animi, qui ſe corpis uoluptatibus dediderũt,earũque ſe quaſi miniſtros p̃buere,impulſuque libidinũ uoluptatibus obediẽtiũ, Deorũ & hominũ iura uiolauere,corpibus elapſi,circũ terrã ipã uolutãtur,nec hũc in locũ niſi multis agitati ſeculis re

uertuntur.

uertũtur. In ſuperiore huius operis parte diximus alias otioſas: alias negotioſas, eſſe uirtutes: & illas philoſophis, has rerũp. rectoribus cõuenire: utraſq; tamẽ exercentẽ facere beatũ. Hæ uirtutes interdũ diuiduntur, nonnunquam uerò miſcentur: cùm utrarumq; capax & natura, & inſtitutione animus inuenitur. Nam ſi quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus in repub. tamen & prudens, & temperatus, & fortis, & iuſtus ſit: hic à feriatis remotus, eminet tamen actualium uigore uirtutum, quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uerò inſita quiete naturæ, non ſit aptus ad agendum, ſed ſolùm optima conſcientiæ dote * erectus ad ſupera, doctrinæ ſupellectilem ad exercitium diuinæ diſputationis expendat, ſectator cœleſtium, deuius caducorum, is quoq; ad cœli uerticem otioſis uirtutibus ſubuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi, & diſputandi perfectione ſublime ſit: & cœlum utroq; adipiſcatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunquam deſeruit, ſemper exercuit. In ſecundo Pythagoras, qui agẽdi neſcius, fuit artifex diſſerendi: & ſolas doctrinæ, & cõſcientiæ uirtutes ſecutus eſt. Sint in tertio ac miſto genere apud Græcos Lycurgus, & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum Reipub. præſtiterunt. Soli enim ſapientiæ otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma non neſciuit. Quoniam igitur Africanus noſter, quem modò auus præceptor inſtituit, ex illo genere eſt, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & ſtatum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur, ſed ut in caſtris locato, & ſudanti ſub armis, primum uirtutes politicæ ſuggeruntur his uerbis: Sunt

autem

De duplici genere uirtutum.

* ereptus

autẽ optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus,& exercitatus animus, uelocius in hãc ſedẽ,& domũ ſuã prouolabit. *Deinde, quaſi nõ minus docto, quàm forti uiro philoſophis apta ſubduntur, cùm dicitur:* Idq́ue ocyus faciet, ſi iã tunc cũ erit incluſus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erũt, contẽplans, quã maximè ſe à corpore abſtrahet. *Hæc enim illius ſunt præcepta doctrinæ, quæ illã dicit mortẽ philoſophantibus appetendam. Ex qua fit, ut adhuc in corpore poſiti, corpus ut alienam ſarcinã (inquantum patitur natura) deſpiciant. Et facilè nunc atq; opportunè uirtutes ſuadet: poſtquàm quanta, & quàm diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna ſancitur: ideo in concluſione operis pœnam ſancit extra hæc præcepta uiuentibus. Quem locum Hermagoras ille Platonicus copioſius executus eſt, ſecula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in eaſdem pœnas ſæpe reuolutæ, ſerò de Tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ ſuæ principia, quod eſt cœlum, tandem impetrata purgatione remeare. Neceſſe eſt enim omnem animam ad originis ſuæ ſedem reuerti. Sed quæ corpus tanquam peregrinæ incolunt, citò poſt corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uerò corporum illecebris ut ſuis ſedibus inhærent, quantò ab illis uiolentius ſeparantur, tantò ad ſupera ſerius reuertuntur. Sed iam finem ſomnio cohibita diſputatione faciamus, hoc adiecto, quod concluſionem decebit: quia cum ſint totius philoſophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & ſit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus diſputat: rationalis, cùm de incorporeis ſermo eſt,*

quæ

quæ mens ſola complectitur: nullam de tribus, Tullius in hoc Somnio prætermiſit. Nam illa ad uirtutes, amoremq́; patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, niſi ethicæ philoſophiæ inſtituta moralia? Cùm uerò uel de ſphærarum modo, uel de nouitate, ſiue magnitudine ſiderum, deq́; principatu ſolis, & circis cœleſtibus, cinguliſq́; terreſtribus, & Oceani ſitu loquitur, & harmoniæ ſuperûm pandit arcanum: phyſicæ ſecreta commemorat. At cùm de motu, & immortalitate animæ diſputat, cui nihil conſtat ineſſe corporeum: cuiuſque eſſentiam, nullius ſenſus, ſed ſola ratio deprehendit: illhic ad altitudinem philoſophiæ rationalis aſcendit. Verè igitur pronuntiandum eſt, nihil hoc opere perfectius quo uniuerſa philoſophiæ continetur integritas.

EXPOSITIONIS IN SOMNIUM SCIPIONIS FINIS.

MACROBII

*Ambroſij

*AVRELII THEODOSII *uiri conſularis & illuſtris, conuiuiorum primi diei Saturnaliorum Liber primus, ad Euſtathium filium.*

*MVLTAS, uariasq́; res in hac uita nobis, Euſtathi fili, natura cõciliauit: ſed nulla nos magis, quàm eorũ, qui è nobis eſſent procreati, charitate deuinxit: eamq́; noſtram in his educandis atq; erudiendis curam eſſe uoluit, ut parẽtes, neq; ſi id quod cuperent ex ſententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis: neque, ſi contrà eueniret, tantum mœroris capere poßint. Hinc eſt, quòd mihi quoque inſtitutione tua nihil antiquius æſtimatur. Ad cuius perfectionem, compendia longis anfractibus anteponenda ducens, moræq́; omnis impatiens, non opperior, ut per hæc ſola te promoueas, quibus ediſcendis gnauiter ipſe inuigilas: ſed ago, ut ego *quoq; tibi legerim, & quicquid mihi uel te iam in lucem edito, uel antequàm naſcereris, in diuerſis ſeu Græcæ ſeu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum eſt, id totum ſit tibi ſcientiæ ſupellex: & quaſi de quodam literarum penu, ſi quando uſus uenerit, aut hiſtoriæ quæ in librorum ſtrue latens clam uulgo eſt, aut dicti factiue memorabilis reminiſcendi, facilè id tibi inuentu atq; depromptu ſit. Nec indigeſtè, tanquam in aceruum, congeßimus digna memoratu: ſed uariarum rerum diſparilitas ab autoribus*

*quicquid legerim

ribus

ribus diuerſis confuſa temporibus, ita in quoddam digeſta corpus eſt:ut quæ indiſtinctè, atq; promiſcuè ad memoriæ ſubſidium annotaueramus, in ordinem inſtar membrorum cohærentia conuenirent. Nec mihi uitio uertas, ſi res quas ex lectione uaria mutuabor, ipſe ſæpe uerbis quibus ab ipſis autoribus enarratæ ſunt explicabo:quia præſens opus non eloquentiæ oſtentationem,ſed noſcendorum congeriem pollicetur. Et boni conſulas oportet ſi notitiam uetuſtatis,modo noſtris non obſcurè,modo ipſis antiquorum fideliter uerbis recognoſcas, prout quæque ſe uel enarranda,uel transferenda ſuggeſſerint. Apes enim quodammodo debemus imitari quæ uagantur, & flores carpunt: deinde quicquid attulere, diſponunt, ac per fauos diuidunt, & ſuccum uarium in unum ſaporem miſtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutãt. Nos quoq; quicquid diuerſa lectione quæſiuimus,committemus ſtylo:ut in ordinẽ eodem digerente,coaleſcat. Nam & in animo melius diſtincta ſeruantur: & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento,quo conditur uniuerſitas:in unius ſaporis uſum uaria libamenta confundit:ut etiam ſi quid apparuerit unde ſumptum ſit,aliud tamen eſſe,quàm unde ſumptũ noſcetur,appareat. Quod in corpore noſtro uidemus, ſine ulla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quandiu in ſua qualitate perſeuerant,& ſolida innatant,malè ſtomacho oneri ſunt. At cùm ex eo quod erant mutata ſunt, tum demum in uires & ſanguinem tranſeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præſtemus:ut quæcunq; hauſimus,non patiamur integra eſſe,ne aliena ſint, ſed in quandam digeriem concoquantur:alioquin in memoriam ire poſſunt,non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus:ſicut unus numerus fit,ex ſingulis.Hoc faciat no-

ſter animus: omnia quibus eſt adiutus abſcondat: ipſum tamen oſtendat, quod effecit. Vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius ſint odoris propria quæ condiuntur: confuſuri uidelicet omnium ſuccos odoraminum, in ſpiramentum unum. Vides quàm multorum

musica dscr. uocibus chorus conſtet? una tamen ex omnibus redditur. Aliqua eſt illhic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris fœminæ: interponitur fiſtula, ita ſingulorum illhic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex diſſonis. Tale hoc præſens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta ſunt, multarum ætatum exempla: ſed in unum conſpirata, In quibus ſi neque ea, quæ iam tibi cognita ſunt, aſperneris: nec quæ ignota ſunt, uites: inuenies plurima, quæ ſint aut uoluptati legere, aut cultui legiſſe, aut uſui meminiſſe. Nihil enim huic operi inſertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu: ſed omnia, quibus ſit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatior, oratio ſolertior, ſermo incorruptior: niſi ſicubi nos, ſub alio ortos cœlo, Latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab hiſce (ſi tamen quibuſdam fortè, nonnunquã tempus uoluntasq; erit iſta cognoſcere) petitum impetratũq; uolumus: ut æqui boni'que conſulant, ſi in noſtro ſermone natiua Romani oris elegantia deſideretur. Sed næ ego incautus ſum, qui uenuſtatem reprehenſionis incurram à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui cum

Gell. lib. 11. cap. 8. L. Lucullo conſul fuit. Is Albinus res Romanas oratione Græca ſcriptitauit. In eius hiſtoriæ primo ſcriptum eſt ad hanc ſententiam: Neminem ſuccenſere ſibi conuenire, ſi quid in illis libris parum compoſitè, aut minus eleganter ſcriptum foret. Nam ſum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquium Græcum à nobis alieniſſimum

eſt

eſt. Ideoq; ueniam, gratiamq́; malæ exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulauit. Ea cùm legiſſet M. Cato: Næ tu, inquit, Aule nimium nugator es: cùm maluiſti culpam deprecari, quàm culpa uacare. Nam petere ueniam ſolemus, aut cùm imprudentes errauimus, aut cùm noxam imperio compellentis admiſimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id cõmitteres, quod priuſquàm faceres, peteres uti ignoſceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, uelut ſub quodam prologi habitu dicemus.

Argumentum operis totius. CAPVT I.

SAturnalibus apud Vectium Prætextatum nobilitatis Romanæ proceres, doctiq́; alij congregantur: & tempus ſolenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoque ſibi, mutua comitate præbentes: nec diſcedentes à ſe, niſi ad nocturnam quietem. Nam per omne ſpatium feriarum, meliorem diei partem ſerijs diſputationibus occupantes, cœnæ tempore cõuiuiales ſermones agitant: ita ut nullum diei tempus, doctè aliquid uel lepidè proferendi uacuum relinquatur. Sed erit in menſa ſermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, ſeueritatis minus. Nam cùm apud alios, quibus ſunt deſcripta conuiuia, tum in illo Platonis ſympoſio, non auſteriore aliqua de re conuiuarum ſermo, ſed cupidinis uaria & lepida deſcriptio eſt. In quo quidem Socrates, non arctioribus (ut aſſolet) nodis urget, atque implicat aduerſarium: ſed eludendi magis quàm decertandi modo, apprehenſis dat elabendi propè atque effugiendi locum. Oportet enim uerſari in conuiuio ſermones, ut caſtitate integros, ita appetibiles uenuſtate. Matutina erit robuſtior diſputatio, quæ uiros & doctos, & præclariſſimos deceat. Neque enim Cottæ, Lælij, & Scipiones, ampliſſimis de rebus, quod ad Romanæ

literæ erunt, in ueterum libris diſputabunt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos Symmachos, & Euſtathios, quorum ſplendor ſimilis, & non inferior uirtus eſt, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi ſit, ſi uni aut alteri ex his, quos cœtu coëgit matura ætas, poſteriori ſeculo prætextati ſint: quod licitò fieri Platonis dialogi teſtimonio ſunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior: ut huius pueritia uix illius apprehenderit ſenectutem: & tamen inter illos de rebus arduis diſputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo diſputatione conſumit, quos conſtat eodem ſeculo non fuiſſe. Paralus uerò & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem diſſerunt, ſecundo aduentu Athenis morante, quos multo antè infamis illa peſtilentia Athenis abſumpſerat. Annos ergo coëuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis ſuffragante) non conuenit. Quò autem facilius quæ ab omnibus dicta ſunt, apparere ac ſecerni poſſent: Decium de Poſthumiano, qui'nam ille ſermo, aut inter quos fuiſſet, ſciſcitantem fecimus. Et ne diutius lectoris deſideria moremur, iam Decij & Poſthumiani ſermo palam faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo proceſſerit.

Quæ conuiualis huius ſermonis origo, & quis ordo fuerit. CAP. II.

DECIVS.

* *Legendū certè eſt cōmodò, id eſt, opportunè.*

*TEntanti mihi Poſthumiane aditus tuos, & molliſſima conſultandi tempora, cum * modo adſunt feriæ, quas indulget magna pars menſis Iano dicati: Cæteris enim fermè diebus, qui cauſis opportuni perorandis ſunt, hora omnino reperiri nulla poteſt, quin tuorum clientium negotia uel defendas in foro, uel domi diſcas. Nunc autem*

(ſcio

(ſcio te enim non ludò ſed ſeriò feriari) ſi eſt commodum reſpondere id quod rogatum uenio, tibi ipſi (quantum arbitror) non iniucundum, mihi uerò gratiſsimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris'ne conuiuio per pluſculos dies continua comutate renouato: eiq́; ſermoni, quem prædicare in primis, quemq́; apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audiſſem, niſi poſt illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uerò nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuerſa quæ tunc dicta ſunt per ordinem ſæpe referentis. POSTH. Hoc unum Deci nobis (ut & ipſe, quantum tua ſinit adoleſcentia, uidere, & ex patre Albino audire potuiſti) in omni uitæ curſu optimum uiſum eſt: ut quantum ceſſare à cauſarũ defenſione licuiſſet, *tantum ad eruditorum hominum tuiq́; ſimilium congreſſum aliquem ſermonem'que conferrem. Neque enim rectè inſtitutus animus requieſcere aut utilius, aut honeſtius uſquam poteſt, quàm in aliqua opportunitate doctè ac liberaliter colloquendi, interrogandiq́; & reſpõdendi comitate. Sed quodnam iſtud cõuiuium? An uerò dubitandum eſt, quin id dicas, quod doctiſsimis procerum, cæteriſq́; nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & diſcurrens pòſt inter reliquos grata uiciſsitudo uariauit? DEC. De hoc ipſo quæſitum uenio: & explices uelim, quale illud conuiuium fuerit: à quo te abfuiſſe, propter ſingularem omnium in te amicitiam, non opinor. POST. Voluiſſem equidem, neq́; id illis (ut exiſtimo) ingratum fuiſſet. Sed cùm eſſent amicorum complures mihi cauſæ illis diebus pernoſcendæ, ad cœnã tum rogatus, meditandi, non edendi illud mihi tempus eſſe reſpondi: hortatus'que ſum, ut alium potius nullo inuolutum negotio, atque cura liberum quærerent. Itaque

*totum

factum eſt. Nam facūdum, & eruditum uirum Euſebium, rhetorem inter Græcos præſtantem omnibus, id eſt, noſtra ætate profeßis, doctrinæ Latialis haud inſcium, Prætextatus meum in locū inuitari imperauit. DEC. *Vnde igitur illa tibi nota ſunt, quæ tam iucundè & comiter ad inſtituendam uitam exemplis (ut audio) rerum copioſißimis, & uariæ doctrinæ ubertate prolata, digeſta ſunt?* POSTH. *Cùm ſolſtitialis dies, qui Saturnaliorum feſta, quibus illa conuiuia celebrata ſunt, conſecutus eſt, forenſi cura uacuus, lætiore animo eſſent domi: eò Euſebius cum paucis è ſectatoribus ſuis uenit: ſtatimq; uultu renidens, Permagna me, inquit, abs te Poſthumiane cùm ex alijs, tum hoc maxime gratia fateor obſtrictum, quòd à Prætextato ueniam poſtulando, mihi in cœna uacuefeciſti locum. Itaq; intelligo, non ſtudium tantùm tuum, ſed ipſam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, conſentire atq; aſpirare fortunā. Vis ne, inquam, reſtituere id nobis, quod debitum tam benignè, ac tam libenter fateris: noſtrumq; hoc otiū, quo perfrui rarò admodum licet, eò ducere, ut his quibus interfueris nūc tu, nūc nos intereſſe uideamur? Faciā, inquit, ut uis. Narrabo autē tibi, non cibum aut potum: tametſi ea quoq; ubertim, caſteq; affuerunt: ſed ea, quæ uel in conuiuijs, uel maximè extra menſam, ab iiſdem per tot dies dicta ſunt, inquantum potero, animo repetam. Quæ quidem ego cùm audirem, ad eorum mihi uitam qui beati à ſapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie quàm adeſſem inter eos dicta ſunt, Auieno mihi inſinuante comperta ſunt: & omnia ſcripto mandaui: ne quid ſubtraheret obliuio. Quæ ſi ex me audire geſtis: caue exiſtimes diem unam referēdis, quæ per tot dies ſunt dicta, ſufficere.* DEC. *Quēnā igitur, & inter quos, aut unde ortū ſermonē Poſthumiane fuiſſe*

ne fuiſſe dicebat? Ita præſtò ſum indefeſſus auditor. Tum ille, Declinante, inquit, in ueſperum die, quem Saturnale feſtum erat inſecuturũ, cùm Vectius Prætextatus domi cõuenire ſe geſtiẽtibus copiam faceret, eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cùm ætate, tum etiã moribus ac ſtudijs inter ſe coniunctiſsimi. Hos Seruius, inter Grammaticos doctorem recens profeſſus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis: uerecundè terram intuens, & uelut latenti ſimilis, ſequebatur. Quos cũ proſpexiſſet, obuiamq́; proceſsiſſet, ac perblandè ſalutauiſſet, cõuerſus ad Furium Albinum, qui tum fortè cum Auieno aderat. Vis'ne ait, mi Albine, cũ his, quos aduenifſe peropportunè uides, quosq́; iure ciuitatis noſtræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos naſci cœperat ſermo, communicemus? Quid ni? maximè uelim, Albinus inquit. Nec enim ulla alia de re, quàm de doctis quæſtionibus colloqui, aut nobis aut his poteſt eſſe iucundius. Cumq́; conſediſſent, tum Cecinna: Quidnã id ſit, mi Prætextate, tametſi adhuc neſcio: dubitare tamen non debeo, eſſe ſcitu optimum: cum & uobis ad colloquendum cauſam attulerit, & nos eius expertes eſſe nõ ſinatis. Atqui ſcias, inquit, oportet, eum inter nos ſermonem fuiſſe: ut cùm dies craſtinus feſtis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus: id eſt, quando craſtinum diem initium ſumere exiſtimemus. Et inter nos quidem parua quædam de hac diſputatione libauimus: uerùm quia te, qcquid in libris latet, inueſtigare notius eſt, quàm ut per uerecũdiam negare poſsis, pergas (uolo) in medium proferre, quicquid de hoc quod quærimus, edoctum tibi comprehenſumq́; eſt.

De principio ac diuiſione ciuilis diei.

CAPVT III.

factum eſt. Nam facũdum, & eruditum uirum Euſebium, rhetorem inter Græcos præſtantem omnibus, id eſt, noſtra ætate profeſſis, doctrinæ Latialis haud inſcium, Prætextatus meum in locũ inuitari imperauit. DEC. Vnde igitur illa tibi nota ſunt, quæ tam iucunde & comiter ad inſtituendam uitam exemplis (ut audio) rerum copioſiſſimis, & uariæ doctrinæ ubertate prolata, digeſta ſunt? POSTH. Cùm ſolſtitialis dies, qui Saturnaliorum feſta, quibus illa conuiuia celebrata ſunt, conſecutus eſt, forenſi cura uacuus, lætiore animo eſſent domi: eò Euſebius cum paucis è ſectatoribus ſuis uenit: ſtatimq; uultu renidens, Permagna me, inquit, abs te Poſthumiane cùm ex alijs, tum hoc maximè gratia fateor obſtrictum, quòd à Prætextato ueniam poſtulando, mihi in cœna uacuefeciſti locum. Itaq; intelligo, non ſtudium tantùm tuum, ſed ipſam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, conſentire atq; aſpirare fortunã. Vis'ne, inquam, reſtituere id nobis, quod debitum tam benignè, ac tam libenter fateris: noſtrumq; hoc otiũ, quo perfrui raró admodum licet, eò ducere, ut his quibus interfueris nũc tu, nũc nos intereſſe uideamur? Faciã, inquit, ut uis, Narrabo autẽ tibi, non cibum aut potum: tametſi ea quoq; ubertim, caſteq; affuerunt: ſed ea, quæ uel in conuiuijs, uel maximè extra menſam, ab iiſdem per tot dies dicta ſunt, inquantum potero, animo repetam. Quæ quidem ego cùm audirem, ad eorum mihi uitam qui beati à ſapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie quàm adeſſem inter eos dicta ſunt, Auieno mihi inſinuante comperta ſunt: & omnia ſcripto mandaui: ne quid ſubtraheret obliuio. Quæ ſi ex me audire geſtis: caue exiſtimes diem unam referẽdis, quæ per tot dies ſunt dicta, ſufficere. DEC. Quęnã igitur, & inter quos, aut unde ortũ ſermonẽ Poſthumiane fuiſſe

ne fuiſſe dicebat? Ita præſtò ſum indefeſſus auditor. Tum ille, Declinante, inquit, in ueſperum die, quem Saturnale feſtum erat inſecuturũ, cùm Vectius Prætextatus domi cõuenire ſe geſtiētibus copiam faceret, eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cùm ætate, tum etiã moribus ac ſtudijs inter ſe coniunctiſsimi. Hos Seruius, inter Grammaticos doctorem recens profeſſus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis: uerecundè terram intuens, & uelut latenti ſimilis, ſequebatur. Quos cũ proſpexiſſet, obuiamq; proceſsiſſet, ac perblandè ſalutauiſſet, cõuerſus ad Furium Albinum, qui tum fortè cum Auieno aderat. Vis'ne ait, mi Albine, cũ his, quos adueniſſe peropportunè uides, quosq; iure ciuitatis noſtræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos naſci cœperat ſermo, communicemus? Quid ni? maximè uelim, Albinus inquit. Nec enim ulla alia de re, quàm de doctis quæſtionibus colloqui, aut nobis aut his poteſt eſſe iucundius. Cumq; conſediſſent, tum Cecinna: Quidnã id ſit, mi Prætextate, tametſi adhuc neſcio: dubitare tamen non debeo, eſſe ſcitu optimum: cum & uobis ad colloquendum cauſam attulerit, & nos eius expertes eſſe nõ ſinatis. Atqui ſcias, inquit, oportet, eum inter nos ſermonem fuiſſe: ut cùm dies craſtinus feſtis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus: id eſt, quando craſtinum diem initium ſumere exiſtimemus. Et inter nos quidem parua quædam de hac diſputatione libauimus: uerùm quia te, qcquid in libris latet, inueſtigare notius eſt, quàm ut per uerecũdiam negare poſsis, pergas (uolo) in medium proferre, quicquid de hoc quod quærimus, edoctum tibi comprehenſumq; eſt.

De principio ac diuiſione ciuilis diei.

CAPVT III.

TVm Cecinna: Cùm uobis, qui me in hunc ſermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata ſunt, aut ignoratio neget, aut obliuio ſubtrahat, ſuperfluum uideo, inter ſcientes nota proferre. Sed ne quis me exiſtimet, dignatione conſultationis grauari: quicquid de hoc mihi tenuis memoria ſuggeſſerit, paucis reuoluā. Poſt hæc, cùm omnes paratos ad audiendū erectosq; uidiſſet, ita exorſus eſt: M. Varro in Rerum humanarū libro, quē de diebus ſcripſit: Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximā mediam noctē his horis uigintiquatuor nati ſunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obſeruationem diuiſiſſe, ut qui poſt ſolis occaſum ante mediam noctem natus ſit, illo quē nox conſecuta eſt: contrà uerò qui in ſex noctis horis poſterioribus naſcitur, eo die uideatur natus, qui poſt eam noctē diluxerit. Athenienſes autē aliter obſeruare, idem Varro in eodem libro ſcripſit: eosq; à ſolis occaſu, ad ſolem iterum occidētem, omne id mediū tempus, unum diem eſſe dicere. Babylonios porrò aliter: A ſole enim exorto, ad exortū eiuſdē incipientē, id ſpatium unius diei nomine uocare. Vmbros uerò unū & eundē diem eſſe dicere, à meridie ad inſequentē meridiem. Quod quidē, inquit Varro, nimis abſurdū eſt. Nam qui Calēdis hora ſexta apud Vmbros natus eſt, dies eius natalis uideri debebit, & Calendarum dimidiatus, & qui poſt Calendis erit, uſq; ad horam eius diei ſextam. Populū autem Romanū, ita uti Varro dixit, dies ſingulos annumerare à media nocte ad mediam proximā, multis argumentis oſtēditur. Sacra ſunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et eis quæ diurna ſunt, ab hora ſexta noctis præcedentis, ſequētis uerò nocturnis ſacris tempus impēditur. Ad hoc, ritus quoq; & mos auſpicandi, eandem eſſe obſeruationē docet. Nam magiſtrat

Ex Gellio li. 3. capit. 2. de dici initio.

Athenienſes.

Babylonij.

Vmbri.

Romani.

giſtratus, quãdo uno die eis & auſpicandum eſt, & id agẽdum, ſuper quo proceßit auſpiciũ: poſt mediam noctem auſpicantur, & poſt exortum ſolẽ agũt: auſpicatiq́; & egiſſe eadem die dicuntur. Præterea Tribuni plebis, quos nullum diem integrum abeſſe Roma licet, cùm poſt mediã noctem proficiſcuntur, & poſt primam facem ante mediã noctem ſequentem reuertuntur: non uidentur abfuiſſe diem: quoniam ante horam noctis ſextam regreßi, partem aliquam illius in urbe cõſumunt. Quintum quoq; Mutium Iuriſconſultum dicere ſolitũ legi: nõ eſſe uſurpatam mulierem, quæ cùm Calendis Ianuarijs apud uirum matrimonij cauſa eſſe cœpiſſet, ad diem quartum Calendas Ianuarias ſequentes *uſurpata eſſet. Non enim poſſet impleri trinoctium, quo abeſſe à uiro uſurpãdi cauſa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis poſteriores ſex horæ, alterius anni eſſent, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoq; id ipſum oſtendit: ut hominem decuit poëticas res agentem, recondita, atq; operta ueteris ritus ſignificatione: * uſurpatum iſſet, antiq.

–Torquet, inquit, medios nox humida curſus, *Æneid.5.*
Et me ſæuus equis Oriens afflauit anhelis.

His enim uerbis diem, quem Ro. ciuilem appellauere, à ſexta noctis hora oriri admonet. Idem poëta quando nox quoq; incipiat, expreßit in ſexto. Cùm enim dixiſſet:

Hac uice ſermonum roſeis Aurora quadrigis *Æneid.6.*
In medium æthereo curſu traiecerat axem.

Mox ſuggeßit uates:

Nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

Sed ita obſeruantißimus ciuilium definitionum diei & noctis initia deſcripſit. Qui dies ita diuiditur: Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio. deinde gallicinium. inde conticinium, cùm & galli conticeſcunt, & homines

mincs etiam tum quieſcunt, deinde diluculum, id eſt, cùm incipit dignoſci dies. inde manè, dum dies clarus: manè autem dictum, aut quòd ab inferioribus locis, id eſt, à manibus, exordium lucis emergat, aut (quod uerius mihi uidetur) ab omine boni nominis: nam & Lanuuini manè pro bono dicunt, ſicut apud nos quoque contrarium eſt immane: ut, immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, pro non bono. Deinde à manè ad meridiem, hoc eſt, ad medium diem. inde iam ſuprà uocatur tempus occiduum, & mox ſuprema tempeſtas, hoc eſt, diei nouiſsimum tempus: ſicut expreſſum eſt in duodecim tabulis, Solis occaſus ſuprema tempeſtas eſto. deinde ueſpera, quod à Græcis tractum eſt: illi enim ἑσπέραν à ſtella Heſpero dicunt, unde & Heſperia Italia, quòd Occaſui ſubiecta ſit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur, deinde concubia, & inde intempeſta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc eſt diei ciuilis à Romanis obſeruata diuiſio. Ergo noctu futura, cùm media eſſe cœperit, auſpicium Saturnaliorum erit, quibus die craſtini mos inchoandi eſt.

Latinè dici Saturnaliorum, noctu futura, & diecraſtini. CAPVT IIII

HIc cùm omnes, quaſi uetuſtatis promptuarium, Albini memoriam laudauiſſent: Prætextatus Auienum uidens Furio inſuſurrantem: Quid'nam hoc, mi Auiene, inquit, quod uni Albino indicatum, clam cæteris eſſe uelis? Tum ille: Moueor quidem autoritate Cecinnæ: nec ignoro, errorem in tantam non cadere doctrinam. Aures tamen meas iſta uerborũ nouitas perculit, cùm Noctu futura & Diecraſtini, magis quàm Futura nocte, & Die craſtino dicere (ut regulis placet) maluit. Nam Noctu non appel

appellatio, ſed aduerbium eſt. Porrò Futura, quod nomen eſt, non poteſt cum aduerbio conuenire. Nec dubium eſt, hoc inter ſe eſſe Noctu & nocte, quod Diu & Die. Et rurſus: Die & craſtini, non eodem caſu ſunt, & niſi caſus idem, nomina in eiuſmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus, quàm Saturnalium dicere, opto dignoſcere. Appellatio pro nomine.

Ad hæc cùm Cecinna renidẽs taceret, & Seruius à Symmacho rogatus eſſet, quid'nam de his exiſtimaret, Licet, inquit, in hoc cœtu, non minus doctrina, quàm nobilitate reuerendo, magis mihi diſcendum ſit, quàm docendum: ſabulabor tamen arbitrio iubentis, & inſinuabo primùm de Saturnalibus, pòſt de cæteris, unde ſit ſic eloquendi non nouitas, ſed uetuſtas. Qui Saturnalium dicit, regula innititur. Saturnalium. Nomina enim, quæ datiuum pluralem in bus, mittunt, nunquam genitiuum eiuſdem numeri ſyllaba creuiſſe patiuntur: ſed aut totidem habet, ut Monilibus monilium, Sedilibus ſedilium: aut una ſyllaba minus eſt, ut Carminibus carminum, Luminibus luminum. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium, quàm Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uirorũ. Saturnaliorũ. Nam & Salluſt. in III. Bacchanaliorum ait: & Maſurius Faſtorum II. Vinaliorum, inquit, dies Ioui ſacer eſt, non, ut quidam putant, Veneri, Et ut ipſos quoq; Grammaticos in teſtimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inſcribitur: Saturnaliorum, inquit, dies apud Græcos quoq; *feſti habentur. Et in eodem libro: Dilucidè me, inquit, de conſtitutione Saturnaliorum ſcripſiſſe arbitror. Item Iulius Modeſtus de Ferijs: Saturnaliorũ, inquit, Feriæ. Et in eodem libro: Antiâs, inquit, Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert. Hæc tamen *faſti.

inquies

inquies, autoritas quæro an poßit aliqua ratione defendi. Planè quatenus alienum non eſt, committi Grammaticum cum ſua analogia, tentabo ſuſpicionibus eruere, quid ſit, quod eos ſolita enuntiatione detorſerit: ut mallent Saturnaliorum, quàm Saturnalium dicere. Ac primum æſtimo quòd hæc nomina, quæ ſunt feſtorum dierum neutralia, carentq; numero ſingulari, diuerſæ conditionis eſſe uoluerunt, ab his nominibus, quæ ütroque numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his ſimilia, feſtorum dierum nomina ſunt, nec ſingulariter nominantur: aut ſi ſingulari numero dixeris, non idem ſignificabis, niſi adieceris feſtum: ut Bacchanale feſtum, & Agonale feſtum, & reliqua, ut iam nõ poſitiuũ ſit, ſed adiectiuum, quod Greci ἐπίθετον uocant. Animati ſunt ergo ad faciendam diſcretionem in genitiuo caſu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen ſolennis diei: ſcientes in nonnullis ſæpe nominibus datiuo in bus, exeunte, nihilominus genitiuum in rum, finiri, ut domibus, domorum, duobus, duorum, ambobus amborum. Ita & uiridia, cùm ἀντὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorũ. Cùm uerò ipſam loci uiriditatem ſignificare uolumus, uiridiorũ dicimus: ut cùm dicitur, formoſa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia, quaſi poſitiuum ponitur, non accidens. Tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Aſinius Pollio uectigaliorum frequenter uſurpet, quòd uectigal non minus dicatur, quàm uectigalia. Sed & cùm legamus: Læuaq; ancile gerebat: tamen & anciliorum relatum eſt. Videndum ergo, ne magis uarietas delectauerit, quàm ut ad amußim uerũ ſit, feſtorum dierum nomina ſic uocata. Ecce enim & præter ſolennium dierum uocabula, alia quoque ſic decli-

Cur autores Saturnaliorũ dicere maluerunt, quàm Saturnalium.

nata

nata reperimus,ut præcedens ſermo pateſecit:uiridiorũ,& uectigaliorum,& anciliorum. Sed & ipſa feſtorũ nomina ſecundum regulã declinata apud ueteres reperio. Siquidẽ Varro Ferialium diẽ ait à ferendis in ſepulchra epulis dici.Non dixit Ferialiorum.Et alibi Floraliũ non Floraliorũ ait, cùm idem non ludos Florales illhic, ſed ipſum feſtum Floralia ſignificaret. Maſurius etiam II. Faſtorũ, Liberalium dies,inquit,à pontificibus Agonium Martiale appellatur.Et in eodem libro: Eam noctem deinceps, quæ in ſequentem diem, qui eſt Lucarium, non dixit Lucariorum. Itemq́; Liberaliũ multi dixerunt, non Liberaliorũ. Vnde pronuntiandũ eſt, ueteres indulſiſſe copiæ per uarietatem: ut dicebant exanimos & exanimes, inermes & inermos, tum hilaros,atq; hilares.Et ideo certum eſt, licitò & Saturnalium & Saturnaliorũ dici: cùm alterum regula,cum autoritate:alterum etſi ſola,ſed multorum defendit autoritas. Reliqua autem uerba, quæ Auieno noſtro noua uiſa ſunt,ueterum nobis ſunt teſtimonijs aſſerẽda.Ennius enim, niſi cui uidetur inter noſtræ ætatis politiores munditia reſpuendus,noctu concubia dixit his uerbis:* *licitè

Noctu.

Qua Galli furtim noctu ſumma arcis adorti
Mœnia concubia,uigilesq́; repentè cruentant.

Quo in loco animaduertendum eſt, non ſolùm quòd noctu concubia,ſed etiã quòd qua noctu dixerit. Et hoc poſuit in Annaliũ ſeptimo, in quorũ tertio clarius quidẽ idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius Annal.3.Senatus autem noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non eſſe ab re puto, hoc loco id quoque admonere, quòd decemuiri in XII.tabulis inuſitatiſſimè nox,pro noctu dixerunt. Verba hæc ſunt: Si nox furtum factum ſit, ſi im aliquis occiſit,

iure

iure cæſus eſto. In quibus uerbis id etiam notandum eſt, quod ab eo, quod eſt is, non eum, caſu accuſatiuo, ſed im, dixerunt. Sed nec diecraſtini à doctiſsimo uiro ſine ueterũ autoritate prolatum eſt: quibus mos erat, modò diequinti, modò diequinte, pro aduerbio copulatè dicere. Cuius indicium eſt, quòd ſyllaba ſecunda corripitur, quæ natura producitur, cùm ſolùm dicitur die. Quòd autem diximus, extremam iſtius uocis ſyllabam tum per e, tum per i, ſcribi, conſuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerunque in fine indifferenter uterentur: ſicut priſtinè & priſtini, procliuè procliui. Venit ecce illius uerſus Pomponiani in mentem, qui eſt ex Atellana, quæ * Meuia inſcribitur:

Ex Gellio lib. 10. cap. 24. de diecraſtini.

* Metui

Dies hic ſextus, cùm nihil egi: die
Quarte moriar fame.

Diepriſtine eodem modo dicebatur, quod ſignificabat diepriſtino, id eſt, priore, quod nunc pridie dicitur, conuerſo compoſitionis ordine, quaſi priſtino die. Nec inficias eo, lectũ apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de tranſacto, non de futuro poſitum. Nam Cn. * Marius homo impensè doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiuſquartus nos dicimus, in his uerſibus:

* Matius antiq.

Nuper die quarto ut recordor, & * certè
Aquarium urceum unicum domi fregit.

* *Antiquus codex habet certò, id eſt, de induſtria.*

Hoc igitur intererit: ut die quarto quidem, de præterito dicamus: die autem quarte, de futuro. Verùm ne de diecraſtini nihil retuliſſe uideamur, ſuppetit Cælianum illud ex libro Hiſtoriarum ſecundo. Si uis mihi equitatum dare, & ipſe cum cætero exercitu me ſequi, die quinti Romæ in Capitolio curabo tibi cœnam coctam. Hic Symmachus: Cælius tuus, inquit, & hiſtoriam, & uerbum ex Originibus M. Catonis accepit,

apud quē ita ſcriptū eſt: Igitur dictatorē Carthaginiēſium magiſter equitū monuit: Mitte Romā mecū equitatum, die quinti in Capitolio tibi cœna cocta erit. Et Prætextatus: Exiſtimo nonnihil ad demonſtrandā conſuetudinē ueterū, etiā & Prætoris uerba cōferre, qui more maiorū ferias cōcipere ſolet, quæ appellātur Cōpitalia. Ea uerba hæc ſunt: Die noni poſt Calend. Ianua. Quiritibus Compitalia erunt.

De exautoratis, obſoletisq́; uerbis. Tum rectè ac Latinè dici, mille uerborum eſt, &c. CAPVT V.

TVm Auienus aſpiciens Seruium, Curius, inquit, & Fabritius, & Corūcanus antiquiſſimi uiri, uel etiam his antiquiores, Horatij illi Trigemini, planè ac dilucidè cū ſuis fabulati ſunt: neq; Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelaſgorum, qui primi coluiſſe in Italia dicuntur, ſed ætatis ſuæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quaſi cum matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iam ſeculis obliterata reuocare: ad quorum congeriem præſtanteis quoque uiros, quorum memoriam continuus legendi uſus inſtruit, incitaſti. Sed antiquitatem uobis placere iactatis, quòd honeſta, & ſobria, & modeſta ſit. Viuamus ergo moribus præteritis, præſentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod à C. Cæſare excellentis ingenij ac prudentiæ uiro, in primo de Analogia libro ſcriptum eſt, habeo ſemper in memoria, atque in pectore, ut tanquam ſcopulum, ſic fugiam infrequens, atque inſolens uerbum. Mille denique uerborū talium eſt, quæ cùm in ore priſcæ autoritatis crebrò fuerint, exautorata tamen à ſequenti ætate, repudiataq́; ſunt. Horum copiam proferre nunc poſſem, ni tempus iam noctis propinquātis neceſſariæ diſceſſionis nos admoneret. Bona uerba quæſo, Prætextatus morali, ut aſſolet, grauitate ſubiecit, ne inſolenter parentis artium antiquitatis re-

Gell. lib. 1. cap. 1.

Mille uerborū eſt, ex Gel. lib. 1. cap. 16.

n uerenti

gloriantur, adimere uis in uerborũ comitijs ius ſuffragandi? & tanquam ſexagenarios maiores de ponte deijcies? Plura de hoc diſſereremus, ni nos inuitos ab inuito diſcedere hora cogeret. Sed ultis'ne diem ſequentẽ, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, nos iſtis ſobrijs fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipſum quoq; cœnam non obrutam poculis, non laſciuiẽtem ferculis, ſed quæſtionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic enim ferias pro omni negotio fœtas commodi ſenſerimus, non animum (ut dicitur) remittẽtes: nam remittere (inquit Muſonius) animum quaſi amittere eſt: ſed demulcentes eum paulũ, atq; laxantes iucundis honeſtisq; ſermonũ illectationibus. Quòd ſi ita decernitis, dijs penatibus meis huc cõueniendo gratiſſimũ feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem ſe dignum hoc conuentu meminerit, ſodalitatem hanc, uel ipſum cõuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionem cœtus deſideretur, inuitandos ad eundem congreſſum conuictumq; cenſeo Flauianum; qui quantò mirando uiro & uenuſto patre præſtantior, non minus morum ornatu uitæq; grauitate, quàm copia profundæ eruditionis aſſeruit: ſimulq; Poſthumianum, qui forum defenſionũ dignatione nobilitat: & Euſtathium, qui tantus in omni philoſophiæ genere eſt, ut ſolus nobis repræſentet trium philoſophorũ ingenia, de quibus noſtra antiquitas gloriata eſt. Illos dico, quos Athenienſes quondam ad ſenatum legauere impetratũ uti mulctam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat, propter Oropi uaſtationẽ. Ea mulcta fuerat talentũm ferè quingẽtũm. Erant iſti philoſophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt ſeorſum quenque oſtentãdi gratia, per celeberrima urbis loca, magno homi

Gell. lib. 18. cap. 2.

Gell. lib. 7. cap. 14.

num conuentu diſſertauiſſe. Fuit *(ut relatum eſt) facundia* Carneades *uiolēta, & rapida: ſcita, & tereti* Critolaus: *mo deſta* Diogenes, *& ſobria. Sed in ſenatū introducti, interprete uſi ſunt* Cœlio *ſenatore. At hic noſter cum ſectas omneis aſſecutus, ſed probabiliorem ſecutus ſit: omniáque hæc inter* Græcos *genera dicendi ſolus impleat: inter nos tamen ita ſui locuples interpres eſt, ut neſcias, qua lingua facilius, uel ornatius expleat operam diſſerendi.* Probauere *omnes* Q. Aurelij *iudiciū, quo edecumatos elegit ſodales: atq; his ita conſtitutis, primum à* Prætextato *ſimul deinde à ſe diſcedentes, domum quiſque ſuam regreßi ſunt.*

De origine, ac uſu prætextæ: & quomodo hæc in uſum tranſierit nominis: inibiq; de aliorum quorundam nominum propriorum origine. CAP. VI.

P*Oſtero die ad ædes* Vectij *matutini omnes, inter quos pridie conuenerat, affuerūt: quibus* Prætextatus *in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur,* Præclarum, *inquit, diem mihi fore uideo, cùm & uos adeſtis, & affuturos ſe illi, quos ad conuentus noſtri ſocietatem rogari placuit, ſpoponderunt. Soli* poſthumiano *antiquior uiſa eſt inſtruendarum cura defenſionum: in cuius abnuentis locum,* Euſebium Graia *& doctrina, & facundia clarum rhetorem ſurrogaui: inſinuauíque omnibus, ut exorto die, ſe nobis indulgerent: quandoquidem nullis hodie officijs publicis occupari fas eſſet.* Togatus *certe, uel trabeatus, paludatusúe, ſeu prætextatus, hac die uidetur nullus.* Tum Auienus, *ut ei interpellandi mos erat: Cùm ſacrum mihi, ait, ac* Reipub. *nomen* Prætextate *tuum inter uocabula diuerſi habitus refers: admoneor non ludicræ (ut extimo) quæſtionis. Cùm enim ueſtitus togæ, uel trabeæ, ſeu paludamenti, nullum de ſe proprij nominis uſum fecerit, quæro abs*

ro abs te, cur hoc de ſolo prætextæ habitu uſurpauerit uetuſtas: aut huic nomini quæ origo contigerit. Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Euſtathius, par inſigne amicitiæ, ac minimo pòſt Euſebius ingreßi, alacriorem fecère cœtum: acceptáque ac reddita ſalutatione, conſederunt: percontantes, quidnam offenderint ſermocinationis. Tum Vectius, Peropportune affuiſtis mihi, inquit, aſſertorem quærenti. Mouet enim mihi Auienus noſter mei nominis quæſtionem: & ita originem eius flagitat, tanquam fides ab eo generis exigenda ſit. Nam cum nullus ſit, qui appellctur ſuo nomine uel Togatus, uel Trabeatus, uel Paludatus: cur prætextatus nomen habeatur, poſtulat in medium proferri. Sed & cùm poſti inſcriptum ſit Delphici templi, & unius è numero ſeptem ſapientum eadem ſit iſta ſententia, γνῶθι σεαυτόν, quid in me ſcire exiſtimandus ſim: ſi nomē ignoro, cuius mihi nunc & origo, & cauſa dicenda eſt? Tullus Hoſtilius rex Romanorum tertius, debellatis Hetruſcis, ſellā curulem, lictoresq́; & togam pictam, atque prætextam, quæ inſignia magiſtratuum Hetruſcorum erant, primus, ut Romæ haberentur, inſtituit. Sed prætextam illo ſeculo puerilis nō uſurpabat ætas. Erat enim, ut cætera quæ enumeraui, honoris habitus. Sed poſtea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priſcus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hoſtilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphū. Quo bello filium ſuum, annos quatuordecim natum, quòd hoſtē manu percuſſerat, & pro cōcione laudauit, & bulla aurea prætextaq́; donauit: inſigniens puerū ultra annos fortem, præmijs uirilitatis & honoris. Nam ſicut prætexta magiſtratum, ita bulla geſtamē erat triumphantium: quam in triūpho præ ſe gerebāt, incluſis intra eam remedijs,*

* *aliâs Hoſti filius additum eſt.*

Prætextæ quæ fuerit origo, et quomodo uſurpari cœperit à pueris.

diis, quæ crederent aduerſus inuidiam ualentiſſima. Hinc *deductus mos, ut prætexta & bulla in uſum puerorum nobilium uſurparentur: ad omen & uota concilianda uirtutis: ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſerunt.* Alij *putant eundem* Priſcum, *cùm is ſtatum ciuium ſolertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxiſſe: inſtituiſſeq́; ut patricij bulla aurea cum toga, cui purpura prætexitur, uterentur: duntaxat illi, quorum patres curulem geſſerant magiſtratum.* Cæteris *autem, ut prætexta tantum uterentur indultum: ſed uſque ad eos, quorum parentes equo ſtipendia iuſta meruiſſent.* Libertinis *uerò nullo iure uti prætextis licebat: ac multò minus peregrinis, quibus nulla eſſet cũ* Romanis *neceßitudo.* Sed *poſtea libertinorũ quoq; filijs prætexta conceſſa eſt: ex cauſa tali, quam* M. *Lelius augur refert: qui bello* Punico *ſecundo duumuiros dicit ex ſenatuſconſulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adiſſe: & inſpectis his nuntiaſſe, in* Capitolio *ſupplicandum, lectiſterniũq́; ex collata ſtipe faciendũ: ita ut libertinæ quoque, quæ longa ueſte uterentur, in eam rem pecuniã ſubminiſtrarẽt.* Acta *igitur obſecratio, pueris ingenuis, itemq́; libertinis: ſed & uirginibus patrimis, matrimisq́; pronuntiantibus carmen.* Ex *quo conceſſum, ut libertinorũ quoq; filij, qui ex iuſta dũtaxat matrefamiliãs nati fuiſſent, togam prætextã, & lorũ in collo pro bullæ decore geſtarent.* Verrius Flaccus *ait:* Cùm *populus* Ro. *peſtilentia laboraret: eſſetq́; reſpõſum, id accidere, quòd Dij deſpicerẽtur, anxiam urbem fuiſſe, quia non intelligeretur oraculum: eueniſſeq́;, ut* Circenſium *die, puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpiceret, & patri referret, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca * pilenti compoſita uidiſſet.* Qui *cum rem geſtam*

** Antiquus codex, pilento impoſita. erat autẽ pilentum uehiculũ penſile.*

Senatui

Senatui nuntiaſſet:placuiſſe,uelari loca ea, quà pompa ueheretur:atque ita peſte ſedata, puerum qui ambiguitatem ſortis abſoluerat, togæ & prætextæ uſum munus impetrauiſſe. Vetuſtatis peritiſſimi referunt, in raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Herſiliam, dum adhæreret filiæ,ſimul raptam. Quam cum Romulus Hoſto cuidã ex agro Latino, qui in aſylum eius confugerat, uirtute conſpicuo uxorem dediſſet, natum ex ea puerum, antequam ulla alia Sabinarum partum ederet: eumq́;, quòd primus eſſet in hoſtico procreatus,Hoſtum Hoſtilium à matre uocitatum, & eũdem à Romulo bulla aurea ac prætexta inſignibus honoratum. Is enim cùm raptas ad conſolandum uocaſſet, ſpopondiſſe fertur, ſe eius infanti, quæ prima ſibi ciuem Romanum eſſet enixa,illuſtre munus daturũ.Nonnulli credũt ingenuis pueris attributum, ut cordis figurã in bulla ante pectus annecterent:quam inſpicientes, ita demum ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent. Togam quoq; prætextam his additam,ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecimus & cauſas quibus exiſtimatur conceſſa pueritiæ. Nunc idem habitus quo argumento tranſierit in uſum nominis, paucis explicandum eſt.Mos antea ſenatoribus fuit, in curiã cũ prætextatis filijs introire. Cum in ſenatu res maior quæpiam cõſultaretur,eaq́; in diem poſterum prolata eſſet,placuit ut hãc rem,ſuper qua tractauiſſent,ne quis enuntiaret, priuſquàm decreta eſſet.Mater Papyrij pueri,qui cum parente ſuo in curia fuerat,percõtatur filium,quid nam in ſenatu egiſſent patres:puer reſpondit,tacendũ eſſe,neq; id dici licere.Mulier fit audiẽdi cupidior,ſecretum rei, & ſilentium pueri, animum eius ad exquirendum euerberat. Quærit igitur

Prætexta, quo modo in uſu nominis trãſierit
Ex Gellio lib. 1 cap. 23.

compreßius, uiolentiusq́;. Tum puer, urgente matre, lepidi atque feſtiui mendacij conſilium capit. Actum in ſenatu dicit, utrum uideretur utilius, magis'que ex republica eſſe: unus'ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta eſſet. Hoc ubi illa audiuit, animo compaueſcit: domo trepidans egreditur: ad cæteras matronas affert. Poſtridieq́; ad Senatum copioſæ matrumfamiliás cateruæ confluunt: lachrymantes atque obſecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quàm uni duæ. Senatores ingredientes curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid ſibi poſtulatio iſthæc uellet, mirabantur: & non ut paruæ rei prodigium, illam uerecundi ſexus impudicam inſaniam paueſcebant. Puer Papyrius publicum metum demit. Nam in medium curiæ progreſſus, quid ipſi mater audire inſtitiſſet, quid matri ipſe ſimulaſſet, ſicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem atq; ingeniū pueri exoſculatur: conſultumq́; facit, uti poſthac pueri cum patribus in curiam nō introeãnt præter illum unum Papyrium: eiq́; puero poſtea cognomentum honoris gratia, decreto inditum Prætextatus: ob tacẽdi, loquendiq́; in prætextata ætate prudentiã. Hoc cognomentum poſtea familiæ noſtræ in nomen hæſit. Non aliter dicti Scipiones, niſi quòd Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine poſteris dedit. Sic Meſſala tuus Auiene, dictus cognomento Valerij Maximi, qui pòſt quàm Meſſanam urbem Siciliæ nobilißimam cepit, Meſſala cognominatus eſt. Nec mirum, ſi ex cognominibus nata ſunt nomina: cùm cõtrà & cognomina ex proprijs ſint tracta nominibus: ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruilio Seruilianus. Hic ſubiecit Euſebius: Meſſala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomẽta repererũt. Sed ſcropha

Scipionum nomen unde.

Meſſala.

pha & Aſina, quæ uiris non mediocribus cognomēta ſunt, uolo dicas unde contigerint: cùm contumeliæ, quàm honori propiora uideantur. Tum ille: Nec honor, nec iniuria, ſed caſus fecit hæc nomina. Nam Aſinæ cognomētum Cornelijs datum eſt, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, ſeu filia data marito, cùm ſponſores ab eo ſolenniter poſcerentur, aſinam cum pecuniæ onere produxit in forū, quaſi pro ſponſoribus præſens pignus. Tremellius uerò, Scropha cognominatus eſt, euentu tali. Is Tremellius cum familia, atque liberis in uilla erat, ſerui eius, cùm de uicino ſcropha erraret, ſurreptam conficiunt. Vicinus aduocatis cuſtodibus, omnia circumuenit, ne quà hæc efferri poßit: isq; ad dominum appellat reſtitui ſibi pecudem. Tremellius qui ex uillico rem cōperiſſet, ſcrophæ cadauer ſub centonibus collocat, ſuper quos uxor cubabat. Quæſtionem uicino permittit. Cùm uentum eſt ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullam eſſe in uilla ſua ſcropham, niſi illā, inquit, quæ in centonibus iacet: lectulum monſtrat. Ea facetißima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomen dedit. Aſina. Scropha.

De Saturnaliorum origine ac uetuſtate: ubi & alia quædam obiter perſtringuntur. CAPVT VII.

DVm iſta narrantur, unus è famulitio, cui prouincia erat, admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adeſſe nuntiat cum Dyſario, qui tunc Romæ præſtare uidebantur cæteris medendi artem profeßis. Corrugato indicauere uultu plerique de conſidentibus, Euangeli interuentum otio ſuo inamœnum, minusq; placido conuentui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proteruè mordaci: procax, ac ſecurus offenſarum, quas ſine delectu chari uel non amici in ſe paßim uerbis odia ferentibus prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes

æque placidus ac mitis, ut admitterentur miſsis obuijs imperauit: quos Horus ingredientes commodum conſecutus comitabatur, uir corpore atque animo iuxtà ualidus: qui poſt inter pugiles palmas, ad philoſophiæ ſtudia migrauit: ſectamq; Antiſthenis, & Cratetis, atq; ipſius Diogenis ſecutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus poſtquàm cœtū tantū aſſurgentē ſibi ingreſſus offendit: Caſus'ne, inquit, hos omnes ad te Prætextate contraxit: an altius quiddam, cui remotis arbitris opus ſit, cogitaturi ex diſpoſito conueniſtis? Quod ſi ita eſt, ut exiſtimo: abibo potius, quàm me ueſtris miſcebo ſecretis: à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna feciſſet irruere. Tum Vectius quamuis ad omnem patientiam conſtanter animi tranquillitate firmus eſſet, nonnihil tamen conſultatione tam proterua motus: Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitaſſes, nullum inter nos tale ſecretum opinareris: quod non uel tibi, uel & uulgò fieri dilucidum poſſet: quia neq; ego ſum immemor, nec horū quenquam inſcium credo ſancti illius præcepti philoſophiæ: Sic loquēdum eſſe cum hominibus, tanquam Dij audiant: ſic loquendum cum Dijs, tanquam homines audiant. Cuius ſecunda pars ſancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecorum ſit hominibus confiteri. Nos uerò, ut & honorem ſacris ferijs haberemus, & uitaremus tamē torporem feriandi, atq; otium in negotium utile uerteremus, conuenimus: diem totum doctis fabulis uelut ex ſymbolo conferēdis daturi. Nam ſi per ſacra ſolennia riuos deducere religio nulla prohibet: ſi ſa-
Geor.1.8 *lubri fluuio merſare oues fas, & iura permittunt: cur non religionis honor putetur, dicare ſacris diebus ſacrū ſtudiū literarū? Sed quia uos quoq; Deorum aliquis nobis additos uoluit: facite, ſi uolentibus uobis erit, diem communibus &*

fabulis

ſabulis, & epulis exigamus: quibus ut omnes hodie, qui præſentes ſunt, acquieſcant, impetratum teneo. Tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos, haud equidē turpe exiſtimatur: uerùm ſponte irruere in conuiuium alijs præparatum, nec ab Homero ſine nota, uel in fratre memoratum eſt. Et uide ne nimium arrogāter tres tibi uelis Menelaos contigiſſe: cùm illi tanto regi unus euenerit. Tum omnes Prætextatum iuuantes orare, blandeq; ad commune inuitare conſortium, Euangelum quidem ſæpius, & maximè: ſed nonnunquam & cum eo pariter ingreſſos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum uobis arbitror non ignotum ex ſatyris Menippeis, qui inſcribitur, Neſcis quid ueſper ſerus uehat, in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor quàm gratiarum ſit, neque quàm Muſarum numeroſior. Hic uideo, excepto rege conuiuij, tot nos eſſe, quot ſunt Muſæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adijciendos? Et Vettius: Hoc, inquit, præſentia ueſtra nobis præſtabit, ut & Muſas impleamus, & gratias: quas ad feſtum Deorum omnium principis æquum eſt conuenire. Cum igitur conſediſſent, Horus Auienum intuens, quem familiarius frequentare ſolitus erat, In hoc, inquit, Saturni cultu, quem Deorum principem dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religioſiſſima gente, in arcana templorum, uſque ad Alexandri Macedonis occaſum deſuiſſe: poſt quem tyrannide Ptolemæorū preſſi, hos quoq; Deos in cultum recipere, Alexandrinorum more, apud quos præcipuè colebantur, coacti ſunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis ſuæ obſeruata confunderent. Nam quia nunquam fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut ſanguine, ſed precibus, & ture ſolo placare Deos. His autem duobus

Gell. lib. 13. ca. 11. de numero conuiuarum.

aduenis

aduenis hoſtiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomerium locauerunt, ut & illi ſacrificij ſolenni ſibi cruore colerentur: nec tamē urbana templa pecudum morte pollucrentur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros ſuos aut Saturni, aut Serapis fanum recepit. Horum alterum uix, ægreq; à uobis admiſſum audio. Saturnum uerò uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil eſt, quod me hoc ſcire prohibeat, uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum expectationem conſulentis remittens, Licet omnes, ait, qui adſunt, pari doctrina polleant: ſacrorum tamen omnium Vectius unicè conſcius, poteſt tibi & originem cultus, qui huic Deo penditur, & cauſam feſti ſolennis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentaſſet: omnes ab eo impetrauerūt, ut ipſe diſſereret. Tunc ille ſilentio facto, ita exorſus eſt.

Saturnaliorū origo. *Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre, fas eſt: non quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, ſed quæ aut fabuloſis admiſta diſſeritur, aut à Phyſicis in uulgus aperitur. Nam occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipſis quidem ſacris enarrari permittitur: ſed ſi quis illas aſſequitur, continere intra conſcientiam tectas iubetur.* *Saturnaliorū cauſa una.* *Vnde quæ ſcire fas eſt, Horus noſter licebit mecum recognoſcat. Regionē iſtam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Hyginus, Protarchum Trallianū ſecutus tradit) cum Cameſe æquè indigena terram hanc ita participata potentia poßidebat: ut regio, Cameſene: oppidum, Ianiculum uocitaretur. Pòſt ad Ianum ſolum regnum redactum eſt: qui creditur geminam faciē prætuliſſe, ut quæ ante, quæq; poſt tergū eſſent, intueretur. Quod proculdubio ad prudētiam regis, ſolertiamq; referendum eſt: qui & præterita noſſet, & futura*

proſpice

proſpiceret:ſicut Anteuorta, & Poſtuorta, diuinitatis ſcilicet aptiſſimæ comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, cùm Saturnum claſſe peruectũ excepiſſet hoſpitio: & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum, & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegiſſet, regni eum ſocietate munerauit. Cùm primus quoq; æra ſignaret, ſeruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat auectus, ex una quidem parte ſui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in poſteros propagaret. Aes ita fuiſſe ſignatum, hodieq; intelligitur in aleæ luſu: cùm pueri denarios in ſublime iactantes, capita aut nauim, luſu teſte uetuſtatis, exclamant. Hos unà concordes regnaſſe, uicinaq; oppida opera cõmuni condidiſſe, præter Maronem, qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomẽ: etiam illud in promptu eſt, quod poſteri quoque duos eis continuos menſes dicarunt, ut December ſacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulum poſſideret. Cùm inter hæc ſubito Saturnus non comparuiſſet, excogitauit Ianus honorum eius augmẽtum. Ac primum terram omnem ditioni ſuæ parentem, Saturniam nominauit. Aram deinde cum ſacris, tanquam Deo, condidit, quæ ſaturnalia nominauit. Tot ſeculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. Obſeruari igitur eum iuſſit maieſtate religionis, quaſi uitæ melioris autorem. Simulachrum eius indicio eſt: cui falcem, inſigne meſſis, adiecit. Huic Deo * inſertiones ſurculorum, pomorumq; educationes, & omnium eiuſcemodi fertilium tribuunt diſciplinas. Cyrenenſes etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasq; mutuo miſſitant: mellis & fructuum repertorem Saturnum extimantes. Hunc Romani etiam Sterculium uocant,

Aeneid. 8.

*inſitiones

eant, quòd prius ſtercore fœcunditatem agris comparauerit. Regni eius tempora feliciſſima feruntur: cum propter rerum copiam, tum etiam quòd nondum quiſquam ſeruitio uel libertate diſcriminabatur. Quæ res intelligi poteſt, quòd Saturnalibus *tota ſeruis licentia permittitur.

*tuta

Alia eorundem cauſa.

Alia Saturnaliorum cauſa ſic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidam ferunt) irato, quòd incuſtoditum fuiſſet armentum: ut nonnulli extimant, conſultò eos relinquente, ut aram ſuam atq; ædem ab incurſionibus tuerentur: ij ergo cùm à latronibus infeſtarentur, occupato edito colle, Saturnios ſe nominauerunt, quo antè nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia ſe eius Dei ſenſerunt nomine ac religione tutos, inſtituiſſe Saturnalia feruntur: ut agreſtes uicinorum animos, ad maiorem ſacri reuerentiam, ipſa indicti feſti obſeruatio uocaret.

Tertia cauſa.

Nec illam cauſam quæ Saturnalibus aſſignatur, ignoro: quòd Pelaſgi (ſicut Varro memorat) cum ſedibus ſuis pulſi, diuerſas terras petiſſent, confluxerunt pleriq; Dodonam: & incerti quibus adhererent locis, eiuſmodi accepere reſponſum:

Στέιχετε μαιόμενοι σικελῶν σατουρνίαν αἶαν
Ἠδ' ἀβοριγινέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται
Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Acceptaq; ſorte, cùm Latium pòſt errores plurimos appuliſſent, in lacu *Cutulienſiũ natam inſulam deprehenderunt. Ampliſſimus enim ceſpes ſiue ille continens limus, ſeu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in ſyluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur: ut fides ex hoc etiam Delo facta ſit, quæ celſa montibus, uaſta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenſo, has ſibi ſedes prædictas eſſe

*al. Cutiliæ: Cutilienſi enatam, antiq.

eſſe didicerunt,uaſtatisq́; Sicilienſibus incolis, occupauere regionem: decima prædæ, ſecundum reſponſum, Apollini conſecrata,erectis Diti ſacello,& Saturno ara: cuius feſtũ Saturnalia nominauerunt. Cumq́; diu humanis capitibus Ditem, & uirorum uictimis Saturnum placare ſe crederent,propter oraculum,in quo erat:

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculem ferunt poſtea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem,ſuaſiſſe illorum poſteris: ut fauſtis ſacrificijs infauſta mutarent: inferentes Diti, non hominum capita, ſed oſcilla ad humanam effigiem arte ſimulata:& aras Saturnias,non mactando uiros,ſed accenſis luminibus excolentes:quia nõ ſolùm uirũ,ſed & lumina φῶτα *ſignificãt. Inde mos per Saturnalia miſsitandis cereis cœpit. Alij cereos non ob aliud mitti putant: quàm quòd hoc principe, ab inconũ,& tenebroſa uita,quaſi ad lucem, & bonarum artiũ ſcientiam editi ſumus. Illud quoque in literis inuenio, quòd cum multi occaſione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitioſè munera exigerent,idq́; onus tenuiores grauaret:Publicius Trib.pleb.tulit, ut non niſi cerei ditioribus miſsitarentur.Hic Albinus Cecinna ſubiecit:Qualem nũc permutationem ſacrificij Prætextate memoraſti, inuenio poſtea Cõpitalibus celebratam, cùm ludi per urbẽ in compitis agitabantur, reſtituti ſcilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ:ex reſponſo Apollinis,quo præceptum eſt,ut pro*capitibus,capitibus ſupplicaretur.Idq́; aliquandiu obſeruatum, ut pro familiarium ſoſpitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Lariũ.Quod ſacrificij genus,Iunius Brutus conſul Tarquinio pulſo aliter conſtituit celebrandũ. Nam capitibus allij, & papaueris ſupplicari iuſsit:ut reſponſo Apollinis ſatisfieret de nomine capitum:*

Quæ origo mittendis cereis.

Maniæ deæ ſacra.

*compitis

*aliâs, familiarum

remoto

remoto ſcilicet ſcelere infauſtæ ſacrificationis. Factumq́; eſt, ut effigies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus periculum ſi quod immineret familijs, expiarent: ludos'que ipſos ex uijs compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætextatus: Bene & opportunè ſimilis emendatio ſacrificiorum relata eſt. Sed ex his cauſis, quæ de origine huius feſti relatæ ſunt, apparet Saturnalia uetuſtiora eſſe urbe Romana: adeò, ut ante Romam in Græcia hoc ſolenne cœpiſſe, L. Accius in annalibus ſuis referat his uerbis:

Saturnaliorũ uetuſtas.

Maxima pars Graiûm Saturno: & maximæ Athenæ
Conficiunt ſacra, quæ Cronia eſſe iterantur ab illis.
Cumq́; diem celebrant, per agros, urbesq́; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq́; procurant
*Quiſq; ſuos: *noſtriq́; itidem, & mos traditus illhinc*
Iſte, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

** noſtrisq́;*

De templo Saturni: deq́; his, quæ in huius æde aut imagine uiſuntur: & quo modo intelligenda ſint ea, quæ de hoc Deo fabuloſè dici cõſueuerunt. CAP. VIII.

Saturni templum.

NVnc de ipſo Dei templo pauca referenda ſunt. Tullum Hoſtilium cùm bis de Albanis, de Sabinis tertiò triumphaſſet, inuenio fanum Saturno ex uoto conſecrauiſſe, & Saturnalia tunc primum Romæ inſtituta. Quamuis Varro lib. 6. qui eſt de ſacris ædibus, ſcribat: ædem Saturni ad forum faciendum locaſſe L. Tarquinium regem: Titum uerò Largium Dictatorem Saturnalibus eam dedicaſſe. Nec me fugit Gellium ſcribere, Senatum decreſſe, ut ædes Saturni fieret, eiq́; rei L. Furium Trib. mil. præfuiſſe. Habet aram, & ante ſe cœnaculum. Illhic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo à Pelaſgis, pòſt ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Aedem uerò Saturni

Aedes Saturni quare ararium.

Saturni ærarium Romani eſſe uoluerunt: quòd tempore quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum eſſe furtum commiſſum: aut quia ſub illo nihil erat cuiuſquam priuatum:

Nec ſignare ſolum, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant.

Georgicon 1. ubi tamen legitur, Nec ſignare quidem.

Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, ſub quo fuiſſent cunctis uniuerſa communia. Illud non omiſerim, Tritonas cum buccinis faſtigio Saturni ædis ſuperpoſitos: quoniam ab eius * commemoratione ad noſtram ætatem hiſtoria elata, & quaſi uocalis eſt: antè uerò, muta & obſcura & incognita: quod teſtantur caudæ Tritonum, humi merſæ & abſconditæ. Cur autem Saturnus ipſe in cōpedibus uiſatur, Verrius Flaccus cauſam ſe ignorare dicit: uerum mihi Apollodori lectio ſuggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo uinculo, & ſolui ad diem ſibi feſtum: id eſt, menſe hoc Decembri. Atq; inde prouerbium ductum: Deos laneos pedes habere. Significari uerò decimo menſe ſemen in utero animatum in uitam grandeſcere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detinetur: Eſt porrò idē κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim, in quantum mythici fictionibus diſtrahunt, in tantum phyſici ad quandam ueri ſimulitudinem reuocant. Hunc aiunt abſcidiſſe Cælij patris pudenda: quibus in mare deiectis, Venerem procreatam: quæ à ſpuma, unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos eſſet, tempora non fuiſſe. Siquidem tempus eſt certa dimenſio, quæ ex cœli conuerſione colligitur, Tempus cœpit inde. Ab ipſo natus putatur κρόνος, qui (ut diximus) χρόνος eſt. Cumq; ſemina rerum omnium poſt cœlum gignendarum de cœlo fluerent: & elementa uni-

*commoratione.

Tritones cur in æde Saturni

Saturnus cur laneos habeat pedes.

Tempus quid.

uerſa, quæ mundo plenitudinem facerent, ex illis ſeminibus funderentur, ubi mundus omnibus ſuis partibus membriſq; perfectus eſt: certo iam tempore finis factus eſt procedendi de cœlo ſemina ad elementorum conceptionem: quippe quæ iam plena fuerant procreata. Animalium uerò æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata eſt: ut per coitum maris fœminæq; cuncta deinceps gignerentur. Propter abſciſſorum pudendorum fabulã, etiã noſtri eum Saturnum uocitarunt: παρὰ τὴν σάθην, quod membrum uirile declarat, ueluti Sathunnum. Vnde Satyros etiam ueluti Sathunos (quòd ſint in libidinem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidem putant attributam: quòd tempus omnia metat, execet, & incidat. Hunc aiunt filios ſuos ſolitum deuorare, eoſdemq; rurſus euomere. Per quod ſimiliter ſignificatur eum tempus eſſe, a quo uicibus cuncta gignantur abſumanturq;, & ex eo denuo renaſcantur. Eundem à filio pulſum, quid aliud eſt, quàm tempora ſeneſcentia, ab his quæ pòſt ſunt nata, depelli? uinctum autem, quòd certa lege naturæ connexa ſint tempora: uel quòd omnes fruges quibuſdam uinculis, nodiſq; alternentur. Nam & falcem uolunt fabulæ in Siciliam decidiſſe: quòd ſit terra iſta uel maximè fertilis.

Vnde Saturnius, unde etiã Satyri dicãtur.

Quis Deus Ianus: deq; varijs eius dei nominibus ac poteſtate. CAP. IX.

De Iano.

ET *quia Ianum cum Saturno regnaſſe memorauimus: de Saturno autem quid mythici, uel phyſici exiſtiment, iam relatum eſt: de Iano quoque quid ab utriuſque iactetur, in medium proferemus. Mythici referunt, regnante Iano, omnium domos religione ac ſanctitate fuiſſe munitas: idcircoq; ei diuinos honores eſſe decretos: & ob merita, introitus & exitus ædium eidem conſecratos. Xenon*

quoque

quoq; primo Italicarum tradit, Ianum in Italia primum Dijs templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum: Ideo eum in ſacrificijs præfationem meruiſſe perpetuam. Quidam ideo eum dici bifrontem putant: quòd & præterita ſciuerit, & futura prouiderit. Sed Phyſici eum magis conſecrant argumentis diuinitatis. Nam ſunt qui Ianum eundem eſſe, atque Apollinem & Dianam dicant: & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirment. Etenim ſicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur, qui θυραῖος uocatur. Eiusq; aras ante fores ſuas celebrant: ipſum exitus, & introitus demonſtrantes potentem. Idem Apollo apud illos & ἀγυιεὺς nũcupatur, quaſi uijs præpoſitus urbanis. Illi enim uias, quæ intra pomœria ſunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ uerò, ut Triuiæ, uiarum omnium ijdem tribuunt poteſtatem: Sed apud nos Ianum omnibus præeſſe Ianuis, nomē oſtendit: quod eſt ſimile θυραῖῳ. Nam & cum claui, ac uirga figuratur: quaſi omnium & portarum cuſtos, & rector uiarum. Pronuntiauit Nigidius, Apollinē Ianum eſſe, Dianamq; Ianam appoſita D, litera quæ ſæpe I, literæ cauſa decoris apponitur: ut reditur, redhibetur, redintegratur, & ſimilia. Ianum quidam Solem demonſtrari uolunt: & ideo geminum, quaſi utriuſque ianuæ cœleſtis potentem: qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq; primum, cum alicui Deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum Deum, cui immolatur, acceſſus. quaſi preces ſupplicum per portas ſuas ad Deos ipſe tranſmittat. Inde & ſimulachrum eius plerũq; fingitur manu dextra trecentorũ, & ſiniſtra ſexaginta & quinq; numerũ tenens: ad demonſtrandã anni dimenſionē, quæ præcipua eſt ſolis poteſtas. Alij mundũ, id eſt, cœlum eſſe uoluerunt: Ianumq; ab eundo dictum, quòd mundus

Ianus quis fuerit Deus.

ſemper eat, dum in orbem uoluitur: & ex ſe initiũ faciens, in ſe refertur. Vnde Cornificius Etymorum lib.3. Cicero, inquit, non Ianum, ſed Eanum nominat, ab eundo. Hinc & Phœnices in ſacris imaginem eius exprimentes, draconem finxerunt in orbem redactum, caudamq́; ſuam deuorantem: ut appareat mundum & ex ſeipſo ali, & in ſe reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes ſpectat, ut demonſtrat ſimulachrum eius *Phalaris aduectũ. C. Baſſus in eo libro, quem de Dijs compoſuit, Ianum bifrontem fingi ait: quaſi ſuperum, atq; inferum ianitorem: eundem quadriformem quaſi uniuerſa climata maieſtate complexum. Saliorũ quoq; antiquiſsimis carminibus Deorum Deus canitur. Marcus etiam Meſſala Cn. Domitij in conſulatu collega, idem'que per annos quinquaginta & quinq; Augur, de Iano ita infit: Qui cuncta fingit, eademq́; regit, aquæ terræq́; uim ac naturam grauem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atq; animæ leuẽ, immenſum in ſublime fugientem copulauit: circundato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires diſpares colligauit. In ſacris quoque inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum Conſiuium, Ianum Quirinum: Ianum patultium, & Clauſium. Cur geminum inuocemus, ſuprà iam diximus: Patrem, quaſi Deorum Deum: Iunonium, quaſi non ſolùm menſis Ianuarij, ſed menſium omnium ingreſſus tenentem. In ditione autem Iunonis ſunt omnes Calendæ, unde & Varro libro quinto Rerum humanarum ſcribit, Iano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas: Conſiuium à conſerendo, id eſt, à propagine generis humani, quæ Iano autore conſeritur: Quirinum, quaſi bellorum potentem, ab haſta, quàm Sabini curim uocant: Patultium, & Clauſium, quia bello ualuæ eius patent, pace

*Valerijs

Iani uaria cognomina.

pace clauduntur. Huius autem rei hæc cauſa narratur: Cùm bello Sabino, quod uirginum raptarum gratia commiſſum eſt, Romani *portam, quæ ſub radicibus collis* Vi*minalis erat,quæ poſtea ex euentu* Ianualis *uocata eſt,claudere feſtinarent,quia in ipſam hoſtes irruebant: poſtquàm eſt clauſa,mox ſponte patefacta eſt, cumq́; iterum ac tertiò idem contigiſſet, armati plurimi pro limine quia claudere nequibant,cuſtodes ſteterunt.Cumq́; ex altera parte acerrimo prælio certaretur, ſubitò fama pertulit, fuſos à* Tatio *noſtros.*Q*uam ob cauſam* Romani,*qui aditum tuebantur, territi profugerunt. Cumq́; Sabini per portam patentem irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentium,undis ſcatentibus erupiſſe:multasq́; perduellium cateruas aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida*uoragine,deperiſſe.*Ea re *placitum,ut belli tempore,uelut ad urbis auxilium profecto* Deo, *fores reſerarentur.*H*æc de* Iano. **uortigine*

Quo die Saturnalia celebrari conſueuerint, & quòd primo uno tantum, deinde pluribus diebus ſunt celebrata. CAPVT. X.

SEd ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus ſumere nefas habitum. Pœnas à nocente iiſdem diebus exigere, piaculare eſt. Apud maiores noſtros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartumdecimum Calendas Ianuarias. *Sed poſtquàm* C. *Cæſar huic menſi duos addidit dies, ſextodecimo cœpta celebrari. Ea re factum eſt, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq́; à* C. *Cæſare incerto die, & alij uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur: licet & apud ueteres opinio fuerit, ſeptem diebus peragi Saturnalia:ſi opinio uocanda eſt, quæ idoneis firmatur au-*

toribus. Nonius enim probatiſsimus Atellanarum ſcriptor ait: Olim expectata ueniunt ſeptem Saturnalia. Mummius quoq; qui poſt Nonium & Pomponiũ, diu iacentem artem Atellaniam ſuſcitauit: Noſtri, inquit, maiores uelut bene multa instituere, hoc optimè à frigore fecere ſummo, dies ſeptem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui ſe (ut ſuprà diximus) Saturni nomine & religione defenderãt, per triduũ feſtos instituiſſe dies, & Saturnalia uocauiſſe. Vnde & Auguſtus, huius, inquit, rei opinionem ſecutus, in legibus iudiciarijs triduo ferias ſeruari iußit. Maſurius & alij uno die, id eſt, decimoquarto Calend. Ianuarij affuiſſe Saturnalia crediderũt. Quorũ ſententiã Feneſtella cõfirmat, dicens, Aemiliã uirginẽ x v. Calendarũ Ianuariarũ eſſe dãnatam: quo die ſi Saturnalia gererẽtur, nec cauſã omnino dixiſſet. Deinde adiecit: Sequebãtur cũ diem Saturnalia. Mox ait: Poſtero autem die qui fuit decimustertius Calendarum Ianuariarũ, Liciniã uirginẽ ut cauſam diceret iuſſam: ex quo oſtendit x i i i. Calend. profectum eſſe. Duodecimo uerò feriæ ſunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in ſacello Volupiæ ſacrũ faciunt, quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quòd angores ac animorũ ſolicitudines propitiata depellat. Maſurius adijcit, ſimulachrũ eius Deæ ore obligato atq; ſignato in ara Volupiæ propterea collocatum: quòd qui ſuos dolores anxietateſq; diſsimulant, perueniãt patiẽtiæ beneficio ad maximã uoluptatẽ. Iulius modeſtus ideo ſacrificari huic Deæ dicit, quòd populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmiſſo uoto, ſit liberatus. Vndecimo autem Calendarũ feriæ ſunt Laribus dedicatæ quibus ædem bello Antiochi Aemilius Regillus Prætor in campo Martio curandam uouit. Decimo Calend. feriæ ſunt Iouis, quæ appellantur Larentinalia: de quibus, quia fabulari libet

Nonius Atellanarum ſcriptor.

X I I.

libet, hæ ſunt opiniones: Ferunt enim regnante Anco, ædituum Herculis per ferias otiantem, Deum teſſeris prouocaſſe, ipſo utriuſque manum tuente: adiecta conditione, ut uictus cœna, ſcortoq; mulctaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiam nobiliſſimum per id tempus ſcortum intra ædem incluſiſſe, cum cœna: eamq; poſtero die diſtuliſſe rumorē quòd póſt cōcubitū Dei accepiſſet munus, ne cōmodum primæ occaſionis, cū ſe domū reciperet, offerendæ aſpernaretur. Eueniſſe itaque, ut egreſſa mox tēplo, à Carutio capto eius pulchritudine compellaretur: cuius uolūtatem ſecuta, ſumptaq; nuptijs, poſt obitum uiri omniū bonorum eius facta compos, cùm decederet, populum Romanum nuncupauit hæredem. Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis *ſculpta eſt, ac ſolenne ſacrificium eidem conſtitutum, quo Dijs manibus eius per Flaminem ſacrificaretur, Iouiq; feriæ conſecratæ, quia exiſtimauerūt antiqui animas à Ioue dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi. Cato ait. Larentiam meretricio quæſtu locupletatam, poſt exceſſum ſuum populo Romano agros Turacem, Semurium, *Lincerium, & Solinium reliquiſſe: & ideo ſepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer hiſtoriarum libro primo, Fauſtuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem eſſe confirmat. Hanc regnante Romulo, Carutio cuidam Tuſco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri: quam póſt Romulo, quem educaſſet, reliquit: & ab eo parentalia, diemq; feſtum, pietatis cauſa, ſtatutum. Ex his ergo omnibus colligi poteſt, & uno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi decimoquarto Calend. Ianuariarum celebrata: quo ſolo die apud ædem Saturni conuiuio ſoluto, Saturnalia clamitabantur: qui dies nunc Opalibus inter Satur-

Gellius lib. 6. cap. 7.

Qui poſteriora lege, uidebit legendū, ſepulta eſt.

* *alias*: Litirium

nalia deputatur, cum primum Saturno pariter & Opi fue rit aſcriptus. Hanc autem Deam Opem Saturni coniugem *crediderunt: & ideo hoc menſe Saturnalia, itemq; Opalia celebrari: quòd Saturnus, eiuſque uxor, tam frugum, quàm fructuum repertores eſſe credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos Deos coli, quaſi uitæ cultioris autores, quos etiam nonnullos cœlum & ter ram eſſe perſuaſum eſt: Saturnumq; à ſatu dictum, cuius cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur: uel ab opere, per quod fructus, frugesq; naſcuntur. Huic Deæ ſedentes uota concipiunt, terramq; de induſtria tangũt: demonſtrantes ipſam matrem terram eſſe mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica ſtatuiſſe aram Cecropem dicit: eosq; Deos pro Ioue terraq; coluiſſe: inſtituiſſeq; ut patres familiarum & frugibus, & fructibus iam coactis paßim cum ſeruis ueſcerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore ſeruorum contemplatu laboris. Hinc eſt quod ex inſtituto peregrino, huic Deo ſacrum aperto capite facimus. Abunde iam probaſſe nos exiſtimo, Saturnalia uno tantum die, id eſt, XIIII. Calendarum ſolita celebrari. Sed poſt in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæſare huic menſi diebus, deinde ex edicto Auguſti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimoſexto igitur cœpta in XIIII. deſinunt, quo ſolo fieri antè conſueuerãt. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in ſeptem dies diſcurſum publicum, & lætitiam religionis extendit.*

Non eſſe contemnendam ſortem ſeruorum, cum & dii horũ curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos,

fortes

ſortes, & philoſophos quoque fuiſſe conſtet. Tum Sigillariorum origo quæ fuerit. CAPVT XI.

TVnc Euangelus: *Hoc quidem, inquit, iam ferre non poſſum, quòd Prætextatus noſter in ingenij ſui pompam, & oſtentationem loquendi, uel paulò antè honori alicuius* Dei *aſsignari uoluit, quòd ſerui cum dominis ueſcerentur. Quaſi uerò curent diuina de ſeruis: aut ſapiens quiſquam domi ſuæ contumeliam tam fœdæ ſocietatis admittat: uel nunc* Sigillaria, *quæ luſum reptanti adhuc infantiæ oſcillis *fictilibus præbent, tentat officio religionis adſcribere. Et quia princeps religioſorũ putatur, nonnulla & ſuperſtitionis admiſcet. Quaſi uerò nobis fas non ſit,* Prætextato *aliquando non credere.* Hic cum omnes exhorruiſſent, Prætextatus *renidens: Superſtitioſum me, inquit,* Euangele, *nec dignum cui credatur exiſtimes uolo: niſi utriuſq; tibi rei fidem aſſerta ratio monſtrauerit. Et ut primùm de ſeruis loquamur:* Ioco'ne, *an ſeriò putas eſſe hominum genus, quod* Dij *immortales nec cura ſua, nec prouidentia dignentur? an fortè ſeruos in hominum numero eſſe non pateris? Audi igitur quanta indignatio de ſerui ſupplicio cælum penetrauerit.* Anno *enim poſt* Romam *conditam* CCCCLXXIIII. *Atronius quidam Maximus, ſeruum ſuum uerberatum, patibuloq; conſtrictum, ante ſpectaculi commiſsionem per circum egit. Ob hanc cauſam indignatus* Iupiter, *Annio cuidam per quietem imperauit, ut Senatui nuntiaret, non ſibi placuiſſe plenum crudelitatis admiſſum. Quo diſsimulante, filium ipſius mors repentina conſumpſit: ac poſt ſecundam denuntiationem, ob eandem negligentiam, ipſe quoque in ſubitam corporis debilitatem ſolutus eſt. Sic demum ex conſilio amicorum lectica delatus Senatui retulit: & uix*

*fectilibus

Seruos dijs eſſe cura.

conſummato ſermone, ſine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egreſſus eſt. Ex Senatus itaq; conſulto, & Meuia lege, ad propitiandum Iouem additus eſt illis Circenſibus dies, isq; inſtauratitius dictus eſt: non à patibulo (ut quidam putant) Græco nomine ἀπὸ τ̃ σαυρ̃ : ſed à redintegratione, ut Varroni placet, qui inſtaurare ait eſſe inſtar nouare. Vides quanta de ſeruo ad Deorũ ſummũ cura peruenerit? Tibi autẽ unde in ſeruos tantum, & tam immane faſtidiũ? quaſi non ex iiſdem tibi & conſtent, & alantur elementis: eundemq; ſpiritũ ab eodẽ principio carpant. Vis tu cogitare, eos, quos ius tuũ uocas, iiſdẽ ſeminibus ortos, eodem frui cœlo, æquè uiuere, æquè mori? Serui ſunt, imò homines. Serui ſunt, imò cõſerui. Si cogitaueris, tantundem in utroſq; licere fortunæ: tã tu illũ uidere liberũ potes, quàm ille te ſeruũ. Neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœpit, qua Crœſus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipſe? Poſtremo, quid ita nomẽ ſeruitutis horremus? Seruus eſt quidem, ſed neceßitate: ſed fortaſſe libero animo ſeruus eſt. Hoc illi nocebit, ſi oſtenderis quis non ſit. Alius libidini ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori. Et certè nulla ſeruitus turpior, quàm uoluntaria. At nos iugo à fortuna impoſito ſubiacentẽ, tanquam miſerum, uilemq; calcamus: quod uerò nos noſtris ceruicibus inſerimus, non patimur reprehendi. Inuenies inter ſeruos aliquem pecunia fortiorem, inuenies dominũ ſpe lucri oſcula alienorum ſeruorum manibus infigentem. Non ergo fortuna homines æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores, conditionẽ caſus aßignat. Quemadmodum ſtultus eſt, qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultißimus eſt, qui hominem aut ex ueſte aut ex conditione, quæ modo ueſtis nobis circundata eſt, æſtimand

Seruos non eſſe contemnẽdos à dominis, cũ ex iiſdẽ elementis conſtent: & ſeruitus non hominum, ſed fortunæ ſit uitium.

mandum putat. Non eſt, mi Euangele, quod amicum tantùm in foro, & in curia quæras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo uiue cum ſeruo clementer, comiter quoq;: & in ſermonē illū, & nonnunquam in neceſſarium admitte conſilium. Nam & noſtri maiores omnem dominis inuidiam, omnem ſeruis contumeliam detrahentes, dominum, patremfamiliâs: ſeruos, familiares appellauerunt. Colant ergo te potius ſerui tui, mihi crede, quàm timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de faſtigio ſuo deijcere, & quodammodo ad pileum ſeruos uocare: quos debere dixi magis colere, quam timere. Hæc qui ſenſerit, obliuiſcetur id dominis parum nō eſſe, quod Dijs ſatis eſt. Deinde qui colitur, etiam amatur: non poteſt amor cum timore miſceri. Vnde putas arrogantiſſimum illud manaſſe prouerbium, quod iactatur: Totidem nobis hoſtes eſſe, quot ſeruos? Non habemus illos hoſtes, ſed facimus: cum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus: & ad rabiem nos cogunt peruenire deliciæ: ut quicquid non ex uoluntate reſpondit, iram furoremq; euocet. Domini enim animos induimus tyrannorum: & non quantum decet, ſed quantum libet, exercere uolumus in ſeruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera prætercam) ſunt qui, dum ſe menſæ copijs & auiditate diſtendunt, circunſtantibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omne compeſcitur, & ne fortuita quidem ſine uerberibus excepta ſunt. Tuſsis, ſternutamentum, ſingultus, magno malo luitur. Sic fit ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantum præſentibus dominis, ſed cum ipſis ſermo erat: quorum os non conſuebatur: parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens*

Ad pileū, id eſt, ad libertatem.

Cur ſerui dominis interdū hoſtes.

**aliâs: Domini*

in ea

Seruorum in dominos fidelitas.

in caput ſuum uertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſeruili pectore uirtutes recenſeamus? Primus tibi Vrbinus occurrat. Qui cum iuſſus occidi in Reatino lateret: latebris proditis, unus ex ſeruis, anulo eius & ueſte inſignitus, in cubiculo, ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino iacuit: militibusq; ingredientibus ceruicem præbuit, & ictum tanquam Vrbinus excepit. Vrbinus poſtea reſtitutus, monumentum ei fecit: titulo ſcriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aeſopus libertus Demoſthenis, conſcius adulterij, quod cum Iulia patronus admiſerat, tortus diutiſſimè perſeuerauit non prodere patronum: donec alijs coarguentibus conſcijs, Demoſthenes ipſe fateretur. Et ne exiſtimes ab uno facilè celari poſſe ſecretum, Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ, quàm ingenio debuiſſe: accipe ſerui in dominum benignitatem cùm ipſe à domino puniretur. Antium enim Reſtionem proſcriptum, ſolumq; nocte fugientem, diripientibus bona eius alijs, ſeruus cõpeditus inſcripta fronte: cum poſt dãnationem domini aliena eſſet ſolutus cuſtodia, fugientem perſecutus eſt: hortatusq; ne ſe timeret, ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputãdam eſſe, non domino: abditumq; miniſterio ſuo aluit. Cùm deinde perſequentes adeſſe ſenſiſſet: ſenem, quem caſus obtulit, iugulauit: & in conſtructam pyram coniecit. Qua accenſa, occurrit eis qui Reſtionem quærebant, dicẽs damnatum ſibi pœnas luiſſe, multo acrius à ſe uexatum, quàm ipſe uexarat. Et fide habita, Reſtio liberatus eſt. Cepionem quoq;, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtquàm detecto ſcelere damnatus eſt, ſeruus ad

*uus ad Tyberim in ciſta detulit: peruectumq́; Hoſtiam in agrũ Laurentem, ad uillam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio una expulſum dominũ Neapoli diſsimulanter occuluit: exceptusq́; à Centurione, nec pretio, nec minis, ut dominum proderet, potuit adduci. Aſinio etiam Pollione acerbè cogente Patauinos, ut pecuniam & arma conferrent: dominisq́; ob hoc latentibus, præmio ſeruis cum libertate propoſito, qui dominos ſuos proderent: conſtat ſeruorum nullum uictum præmio dominum prodidiſſe. Audi in ſeruis, non fidem tantum, ſed & fœcundum bonæ inuentionis ingenium. Cùm premeret obſidio Grumentum, ſerui relicta domina ad hoſtes transfugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domum habita conſpiratione fecerunt: & extraxerunt dominam, uultu pœnã minante, ac uoce obuijs aſſerẽte, quòd tandem ſibi data eſſet copia crudelem dominam puniendi: raptamq́; quaſi ad ſupplicium, obſequijs plenis pietate tutati ſunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem, exitum mortis ludibrio præferentem *Cluentium Pelignum Italicenſem, comprehenſum à cohortibus ſuis, ne Pompeio traderetur, ſeruus eius occidit: ac ſe, ne domino ſuperſtes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus ſeruus: uel (ut quidam tradunt) Philocrates: dum aliqua ſpes ſalutis erat, indiuulſus comes, qua potuit ratione tutatus eſt: ſuper occiſum deinde animam ſciſsis proprio uulnere uiſceribus effudit. Ipſum P. Scipionem Africani patrem, poſtquàm cum Annibale conflixerat, ſaucium in equum ſeruus impoſuit: & cæteris deſerentibus, ſolus in caſtra perduxit. Parum fuerit dominis præſtitiſſe uiuentibus: quid quòd in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animoſitas? Nam Seleuci regis ſeruus, cùm ſeruiret amico*

*C. Vectium

eius

eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid quòd duas uirtutes, quæ inter nobiles quoque unicè claræ ſunt, in uno uideo fuiſſe mancipio: imperium regendi peritiam, & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus euim Meſſenius, qui Meſſanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrannus. Is cùm paruos relinqueret liberos, Mycitho ſeruo ſuo commendaſſe contentus eſt. Is tutelam ſanctè geſſit: imperiumq; tam clementer obtinuit, ut Rhegyni à ſeruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona, & imperium tradidit: ipſe paruo uiatico ſumpto profectus eſt, & Olympiæ cum ſumma tranquillitate cõſenuit. Quid etiam in commune ſeruilis fortuna profuerit, non paucis docetur. Bello Punico, cùm deeſſent qui ſcriberentur, ſerui pro dominis pugnaturos ſe polliciti, in ciuitatem recepti ſunt: & Volones (quia ſponte hoc uoluerunt) appellati. Ad Canas quoq; uictis Romanis, octo millia ſeruorum empta militauerunt: eumq; minoris captiui redimi poſſent, maluit ſe Reſpub. ſeruis in tanta tempeſtate cõmittere. Sed & poſt calamitatem apud Thraſumenum notæ cladis acceptam, Libertini quoq; in ſacramentum uocati ſunt. Bello ſociali, cohortium duodecim ex libertinis conſcriptarũ opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæſarem cum milites in amiſſorum locum ſubſtitueret, ſeruos quoq; ab amicis accepiſſe, & eorum forti opera uſum eſſe comperimus. Cæſar Auguſtus in Germania, & Illyrico cohortes libertinorũ complures legit: quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in noſtra tantum contigiſſe Republ. Borhyſthenitæ, oppugnante Zopyrione, ſeruis liberatis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hoſtem ſuſtinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cùm mille & quingenti ſoli

Seruorũ opera fortitudoq; in bellis.

Lace

Lacedæmonij qui arma ferre poſſent ſuperfuiſſent: ex ſeruis manumiſſis bellatorum nouem millia conſcripſit. Athenienſes quoq; conſumptis publicis opibus, ſeruis libertatem dederunt. Ac ne in ſolo uirili ſexu extimes inter ſeruos extitiſſe uirtutes, accipe ancillarum factum non minus memorabile: ac ne quo utilius Reipubli. *in ulla nobilitate reperias* Nonis Iulijs *diem feſtum eſſe ancillarum, tam uulgò notum eſt, ut nec origo, nec cauſa celebritatis ignota ſit. Iunoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; ſacrificant ſub arbore caprifico: in memoriam* Benignæ *uirtutis, quæ ancillarum animis pro conſeruatione publicæ dignitatis apparuit.* Nam *poſt urbem captam, cum ſedatus eſſet* Gallicus *motus: res uerò publica eſſet ad tenue deducta: finitimi opportunitatem inuadendi* Romani *nominis aucupati, præfecerunt ſibi* Poſthumium Liuiũ Fidenatium Dictatorem. *Qui mandatis ad Senatum miſsis, poſtulauit: ut ſi uellent reliquias ſuæ ciuitatis manere, matres familiæ ſibi, & uirgines dederentur. Cumq; patres eſſent in ancipiti deliberatione ſuſpenſi: ancilla nomine* Tutela, *ſeu* Philotis, *pollicita eſt, ſe cum cæteris ancillis ſub nomine dominarum ad hoſtes ituram:* Habituq; *matrumfamiliâs, & uirginum ſumpto, hoſtibus cum proſequentium lachrymis ad fidem doloris ingeſtæ ſunt. Quæ cùm à* Liuio *in caſtris diſtributæ fuiſſent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem feſtum apud ſe eſſe ſimulantes. Quibus ſoporatis, ex arbore caprifico, quæ caſtris erat proxima, ſignũ* Romanis *dederunt. qui cùm repetina incurſione ſuperaſſent: memor beneficij* Senatus, *omnes ancillas manu iuſſit emitti: dotemq; eis ex publico fecit: & ornatum quo tunc erant uſæ, geſtare conceßit: diemq; ipſum* Nonas Caprotinas *nuncupauit, ab illa caprifico ex qua ſignum uictoriæ*

Ancillarũ facinus inſigne.

ctoriæ ceperunt: ſacrificiumq́; ſtatuit annua ſolennitate celebrandũ: cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis, adhibetur. Sed nec ad philoſophandum ineptum uel impar ſeruile ingeniũ fuit. Phædon ex cohorte Socratica, Socratiq́; & Platoni perfamiliaris: adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret: ſeruus fuit, forma atq; ingenio liberali. Hinc Cebes Socraticus, hortante Socrate, emiſſe dicitur, habuiſſeq́; in philoſophiæ diſciplinis: atq; is poſtea philoſophus illuſtris emerſit, ſermonesq́; eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoque non pauci ſerui fuerunt, qui pòſt Philoſophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in Satyris æmulatus eſt: quas alij Cynicas, ipſe appellauit Menippeas.

Serui philoſophi

Ex Gell. lib. 1. cap. 18.

Sed & Philoſtrati Peripatetici ſeruus, Polus: & Zenonis Stoici ſeruus, qui Perſeus uocatus eſt: & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philoſophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in ſeruitutem uenum ierat: quẽ cum emere uellet Xeniades Corinthius, & quid artificij nouiſſet percontatus eſſet: Noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xeniades reſponſum eiusmiratus, emiſit manu: filiosq́; ſuos ei tradẽs, Accipe (inquit) liberos meos, quibus imperes. De Epicteto autẽ philoſopho nobili, quòd is quoq; ſeruus fuit, recẽtior eſt memoria, quàm ut poßit inter obliterata neſciri. Cuius etiam de ſe ſcripti duo uerſus ferũtur, ex quibus illud latenter intelligas, non omnino Dijs exoſos eſſe, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur: ſed eſſe arcanas cauſas, ad quas paucorum potuit peruenire curioſitas.

Apud Gell. libr. 2. 18. Mus legitur.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρός,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes

*Habes (ut opinor) aſſertum, non eſſe faſtidio deſpiciendum ſeruile nomen: & cùm Iouem tetigerit cura de ſeruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philoſophos etiã extitiſſe conſtiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius exiſtimes, quàm ſancta dixiſſe, paucis recenſendum eſt. Epicadus refert, Herculẽ occiſo Geryone, cùm uictor per Italiam armenta duxiſſet, ponte, qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus inſtructo, hominum ſimulachra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſerat, in fluuium demiſiſſe: ut aqua ſecunda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs ſedibus redderentur: & inde uſum talia ſimulachra fingendi inter ſacra manſiſſe. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quam paulò antè memini retuliſſe: Pelaſgos poſtquàm felicior interpretatio, capita, non uiuentium, ſed * fictilia & φωτὸς æſtimationem, non ſolùm hominem, ſed etiam lumen ſignificare docuiſſet, cœpiſſe Saturno cereos potius accendere: & in ſacellum Ditis aræ Saturni cohærens oſcilla quædam pro ſuis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cerei Saturnalibus mißitarentur, & ſigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur: quæ homines pro ſe, atque ſuis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorũ celebritas cœpta, ſeptem occupat dies, quos tantum feriatos facit eſſe, non feſtos omnes. Nam medio, id eſt, decimotertio Calendas feſtum probauimus: & alijs hoc aſſertionibus ab his probatum eſt, qui rationem anni, menſium, dierumq́;, & ordinationem à Cæſare digeſtam plenius retulerunt.*

Sigillariorum origo quæ fuerit.

**fictitia*

vide Alex. Neap. lib. 3. cap. 4.

Quomodo annum ordinauerit Romulus. CAP. XII.

C*Vmq́; hic finem loquendi facere uellet, ſubiecit Aurelius Symmachus, * Perge mi Prætextate eloquio*

**Pergin'*

tam dulci de anno quoq; ediſſertare, antequàm experiaris moleſtiam conſulentis: ſi quis fortè de præſentibus ignorat, quo ordine uel apud priſcos fuerit, uel certioribus poſtea regulis innouatus ſit. Ad quod diſcendum, ipſe mihi uideris audientium animos incitaſſe, de diebus menſi additis diſſerendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contexit.

Anni incertitudo.

Anni certus modus apud ſolos ſemper Aegyptios fuit: aliarum gentium diſpari numero, pari errore nutabat. Et ut contentus ſim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum ſuum tribus menſibus explicabant: Acarnanes ſex: Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate, Romanos quoque olim autore Romulo, annum ſuum decem habuiſſe menſibus ordinatum. Quia annus à Martio incipiebat, & conficiebatur diebus CCCIIII. Vt ſex quidem menſes, id eſt, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December tricenûm eſſent dierũ: quatuor uerò, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & ſingulis expedirentur, qui hodieq; ſeptimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem ſeptimumdecimum. Verum habentibus quintanas, ad decimumoctauum remeabat initium Calendarum.

Primus mẽſis, Martius.

Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primum anni menſem genitori ſuo Marti dicauit: quem menſem anni primum fuiſſe, uel ex hoc maximè probatur, quòd ab ipſo Quintilis quintus eſt, & deinceps pro numero nominabantur. Huius etiam die prima, ignem nouum Veſtæ aris accendebant: ut incipiente anno, cura denuo ſeruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoque ingrediente menſe, tam in regia, curijsq;, atq; Flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis

ſtris mutabantur. Eodem quoque menſe & publicè, & priuatim ad Annam perennam ſacrificatum itur: ut annare, perennareq; commodè liceat. Hoc menſe mercedes exoluebant magiſtris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auſpicabantur, uectigalia locabant. Et ſeruis cœnas apponebant matronæ: ut domini, Saturnalibus: illæ: ut principio anni ad promptum obſequium honore ſeruos inuitarent: hi, quia gratiam perfecti operis exoluerent. Secundum menſem nominauit Aprilem, ut quidam putant, cum aſpiratione: qua Aphrilem, à ſpuma, quam Græci uocant ἀφρὸν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli aſſerūt fuiſſe rationem, ut primum quidem menſem à patre ſuo Marte, ſecundum ab Aeneæ matre Venere nominaret: & hi potiſſimum anni principia ſeruarent, à quibus eſſet Romani nominis origo: cùm hodie quoque in ſacris Martem patrem, Venerem, genitricem uocemus. Alij putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinaſſe menſes, ut cùm præcedens Marti eſſet dicatus, Deo plerunque hominum necatori, ut Homerus ait naturæ conſcius, ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα: ſecundus Veneri dicaretur, quæ uim eius quaſi beneficia leniret. Nam & in duodecim zodiaci ſignis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur: cùm primum ſignū Aries Marti aſſignatus ſit, ſequens mox Venerem, id eſt, Taurus, accepit. Et rurſus è Regione Scorpius ita diuiſus eſt, ut Deo eſſet utriq; communis. Nec exiſtimatur cœleſti ratione carere ipſa diuiſio. Siquidem aculeo uelut potentiſſimo telo pars armata poſterior, domiciliū Martis eſt: priorē uerò partē, cui ζυγὸς apud Græcos nomen eſt, nos libram uocamus, Venus accepit: quæ uelut iugo cōcordi iungit matrimonia, amicitiasq; componit. Sed

Secundus Aprilis.

Ιλιαδ. ε.

* Cincius *Cingius in eo libro, quem de faſtis reliquit, ait imperitè quoſdam opinari Aprilem menſem antiquos à Venere dixiſſe, cùm nullus dies feſtus, nullumq; ſacrificium inſigne Veneri per hunc menſem à maioribus inſtitutum ſit. Sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæte-

* Cincio rorum cœleſtium, laus celebratur. *Cingio etiam Varro conſentit, affirmans nomen Veneris ne ſub regibus quidem apud Romanos, uel Latinum uel Græcum fuiſſe: & ideo non potuiſſe menſem à Venere nominari. Sed cùm ferè ante æquinoctiũ uernum triſte ſit cœlum, & nubibus obductum: ſed & mare nauigantibus clauſum: terræ etiam ipſæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus contegantur, eaq; omnia uerno, id eſt, hoc menſe, aperiantur: arbores quoq; nec minus cætera quæ continet terra, aperire ſe in germen incipiant: ab his omnibus mẽſem Aprilem dici meritò credendum, quaſi Aperilem: ſicut apud Athenienſes ἀνθεστηριὼν idẽ menſis uocatur, ab eo, quòd hoc tẽpore cũcta floreſcãt. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die poſtea conſtitutum, ut matronæ Veneri ſacrum facerẽt. Cuius rei cau-

Tertius ſam, quia huic loco non conuenit, prætereundum eſt. Maiũ

Maius. Romulus tertium poſuit, de cuius nomine inter autores lata diſſenſio eſt. Nam Fuluius Nobilior in Faſtis, quos in æde Herculis Muſarum poſuit, Romulum dicit, poſtquam

*iuniores populum in maiores, *minoresq; diuiſit, ut altera pars cõſilio, altera armis Rempub. tueretur: in honorem utriuſq; partis, hunc Maium, ſequentem Iunium menſem uocaſſe. Sunt qui hũc mẽſem ad noſtros faſtos à Tuſculanis tranſiſſe commemorent: apud quos nunc quoque uocatur Deus Maius, qui eſt Iuppiter, à magnitudine ſcilicet, ac maieſta-

*Cincius te dictus. *Cingius menſem nominatũ putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: agrumentoq; utitur, quod flamen

Vulc

Vulcanalis Calendis Maijs huic Deæ rem diuinam facit. Sed Piſo uxorẽ Vulcani Maieſtam, non Maiam dicit uocari. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem menſi nomẽ dediſſe: hinc maximè probantes, quòd hoc menſe mercatores omnes Maiæ pariter, Mercurioq́; ſacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo conſentit, hãc Maiam, cui menſe Maio res diuina celebratur, terrã eſſe: hoc adeptam nomen, à magnitudine: ſicut & mater magna in ſacris uocatur: aſſertionemq́; extimationis ſuæ etiam hinc colligunt, quòd ſus prægnans ei mactatur, quæ hoſtia eſt propria terræ. Et Mercuriũ ideo illi in ſacris adiungi dicunt: quia uox naſcenti homini terræ contactu datur. Scimus autẽ Mercurium uocis, & Sermonis potentem. Autor eſt Cornelius Labeo, huic Maiæ, id eſt, terræ, ædem Calendis Maijs dedicatam, ſub nomine Bonæ deæ: & candẽ eſſe Bonã deam & terrã, ex ipſo ritu occultiore ſacrorum doceri poſſe confirmat. Hanc eandem, etiam Bonam, Faunamq́;, Opemq́;, & Fatuam, Pontificum libris indigitari. Bonam, quòd omnium nobis ad uictum bonorum cauſa eſt: Faunã, quòd omni uſui animantiũ fauet: Opẽ, quòd ipſius auxilio uita conſtet: Fatuam à fando, quòd (ut ſuprà diximus) infantes partu editi, nõ prius uocem edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc Deam potentiam habere Iunonis: ideoq́; regale ſceptrum in ſiniſtra manu ei additum. Eandem alij Proſerpinam credũt, porcaq́; ei rem diuinam fieri: quia ſegetem quã Ceres mortalibus tribuit, porca depaſta eſt. Alij χθονίαν ἑκάτην. Bœoti Semelã credunt, necnon eandem Fauni filiam dicunt: obſtitiſſeq́; uoluntati patris in amorem ſuum lapſi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur: cùm deſiderio patris, nec uiuo ab eodem preſſa, ceßiſſet: transfiguraſſe ſe tamen in ſerpentem

pater creditur, & coiſſe cum filia. Horum omnium hoc *proſerunt indicij, quòd uirgam myrteam in templo haberi nefas ſit: quòd ſuper caput eius extendatur uitis, qua maximè eam pater decipere tentauit: quòd uinum in templum eius non ſuo nomine ſoleat inferri, ſed uas in quo uinum inditum ſit, mellarium nominetur, & uinum lac nuncupetur: ſerpentesq; in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferenter appareant.* Quidam Medeam putant, quòd *in æde eius omne genus herbarum ſit, ex quibus antiſtites dant plerunque medicinas: & quòd templum eius uirum introire non liceat, propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iaſone perpeſſa eſt.* Hæc apud Græcos θεὸς γυναικεία dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit: adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν nũquam ſit egreſſa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec uirum unquam uiderit, uel à uiro uiſa ſit: propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in Italia ſacro Herculis non licet intereſſe: quia Herculi, cùm boues Geryonis per Italiæ agros duceret, ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, quòd fœminarum deæ celebraretur dies: nec ex eo apparatu uiris guſtare fas eſſet. Propter quod Hercules facturus ſacrum, deteſtatus eſt præſentiam fœminarum: & Potitio ac Pinario ſacrorum cuſtodibus iuſſit, ne mulierem intereſſe permitterent. Ecce occaſio nominis quo Maiam eſſe eandem, & Terram, & Bonam deam diximus: coëgit nos de bona dea quæcunq; comperimus protuliſſe. Iunius Maium ſequitur, aut ex parte populi (ut ſuprà diximus) nominatus: aut (ut Cingius arbitratur) quòd Iunonius apud Latinos antè uocitatus, diuq; apud Aricinos, Præneſtinosq; hac appellatione in faſtos relatus ſit: adeò, ut (ſicut Niſus in cõmentarijs faſtorum dicit) apud

γυναικωνῖτις gynæceum uel mulierum conclaue dicitur.

Quartus Iunius.

apud maiores quoque noſtros hæc appellatio menſis diu manſerit: ſed poſt detritis quibuſdam literis, ex Iunonio Iunius dictus ſit. Nam & ædes Iunoni Monetæ Calend. Iunijs dedicata eſt. Nonnulli putauerunt Iunium menſem à Iunio Bruto, qui primus Romæ conſul factus eſt, nominatũ: quòd hoc menſe, id eſt, Calend. Iunijs, pulſo Tarquinio, ſacrum Carneæ deæ in Cælio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præeſſe credunt. Ab ea denique petitur, ut iecinora & corda, quæq́; ſunt intrinſecus uiſcera, ſalua conſeruet. Et quia cordis beneficio, cuius diſſimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici ſtatus extitit, hanc diem, quæ uitalibus præeſt, templo ſacrauit. Cui pulte fabaria & larido ſacrificatur: quòd uires maximè his rebus corporis roborentur. Nam & Calend. Iuniæ fabariæ uulgò uocantur: quia hoc menſe adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cùm ſecundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiam poſt præpoſitos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen: cùm non uideretur iam quintus eſſe, ſed ſeptimus. Sed poſtea in honorem Iulij Cæſaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio conſule, Iulius appellatus eſt: quòd hoc menſe ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus ſit.

Quintus, Iulius: qui antè dictus fuit Quintilis.

Auguſtus deinde eſt, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Auguſti daretur ex ſenatuſconſulto, cuius uerba ſubieci: Cùm Imperator Cæſar Auguſtus menſe Sextili, & primum conſulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit: & ex Ianiculo legiones deductæ, ſecutæq́; ſint eius auſpicia, ac fidem: & Aegyptus hoc menſe in poteſtatem populi Romani redacta ſit: finiſq́ue hoc menſe

Sextus Auguſtus, qui antea Sextilis.

bellis ciuilibus impoſitus ſit: atque ob has cauſas hic menſis huic imperio fœliciſsimus ſit, ac fuerit, placere ſenatui, ut menſis Auguſtus appelletur. Idem plebiſcitum factum ob eandem rem, Sex. Pacubio tribuno plebem rogante.

Septimus, September. *Menſis September principalem ſibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione.*

Octauus, October: cui Nouember: Decemberq́; ſuccedũt. *Octobrem uerò ſuo nomine Domitianus inuaſerat. Sed ubi infauſtum uocabulum ex omni ære, uel ſaxo placuit eradi: menſes quoq; uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti ſunt. Cautio poſtea principum cæterorum diri ominis infauſta uitantium, menſibus à Septembri uſque ad Decembrem priſca nomina reſeruauit.*

Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimenſio, qui (ſicut ſuprà iam diximus) annum decem menſium, dierum uerò quatuor & trecentorum habendum eſſe conſtituit: menſesq́; ita diſpoſuit, ut quatuor ex his tricenos & ſingulos: ſex uerò tricenos haberent dies. Sed cùm is numerus neq; ſolis curſui, neq; lunæ rationibus conueniret: nonnunquam uſu ueniebat, ut frigus anni æſtiuis menſibus, & contrà calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigiſſet, tantum dierum ſine ullo menſis nomine patiebantur aſſumi, quantum ad id anni tempus adduceret: quo cœli habitus inſtanti menſi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam: & quæ cauſa fuerit intercalandi: quoq́; tempore primum intercalatum ſit. CAPVT XIII.

Anni diuiſio per Numam. *SEd ſecutus Numa, quantum ſub cœlo rudi, & ſeculo adhuc impolito, ſolo ingenio magiſtro comprehendere potuit: uel quia Græcorum obſeruatione forſan inſtructus eſt, quinquaginta dies addidit: ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ curſus confici*

ſicì credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à ſe additis, adiecit alios ſex, retractos illis ſex menſibus, qui triginta habebant dies, id eſt, de ſingulis ſingulos: factosq; quinquaginta & ſex dies, in duos nouos menſes pari ratione diuiſit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni eſſe uoluit: tanquam bicipitis Dei menſem, reſpicientem ac proſpicientem tranſacti anni finem, futuriq; principia. Secundum dicauit Februo Deo, qui luſtrationum potẽs creditur. Luſtrari autem eo menſe ciuitatem neceſſe erat, quo ſtatuit, ut iuſta dijs manibus ſoluerentur.

Numæ ordinationem finitimi mox ſecuti: totidem diebus, totidemq; menſibus, ut Pompilio placuit, annum ſuum cõputare cœperunt. Sed hoc ſolo diſcrepabant, quòd menſes undetricenum, tricenumq;, in numero alternauerunt. Paulò pòſt Numa in honorem imparis numeri, ſecretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno quàm in menſibus ſingulis, præter unum Februarium, impar numerus ſeruaretur, Nam quia duodecim menſes ſi ſinguli aut pari, aut impari numero putarentur, conſummationem parem facerent: unus pari numero inſtitutus, uniuerſam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis cenſebantur diebus: & quintanas Nonas habebant. Ac poſt Idus in omnibus ſeptemdecim ad Calẽdas computabantur. Martius uerò, Maius, Quintilis & October, dies tricenos ſingulos poſſidebant: Nonæ in his ſeptimanæ erãt. Similiterq; poſt Idus: decem & ſeptem dies in ſingulis, uſque ad ſequentes Calendas computabantur. Sed ſolus Februarius uiginti & octo retinuit dies: quaſi Inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

Intercalationis cauſa.

Cùm ergo Romani ex hac diſtributione Pompilij, ad Lunæ curſum, ſicut Græci, annum propriũ computarent: neceſſariò & intercalarem menſem inſtituerũt, more Græcorum. Nam & Græci cùm animaduerterent, temerè ſe trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinaſſe annum quoniam appareret de ſolis curſu, qui trecentis ſexaginta quinq; diebus, & quadrante zodiacum conficit, deeſſe anno ſuo undecim dies & quadrantem: intercalares ſtatuta ratione commenti ſunt. Ita ut octauo quoq; anno nonaginta dies, ex quibus tres menſes tricenûm dierum compoſuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operoſum atque difficile, omnibus annis undecim dies, & quadrantem intercalare. Itaq; maluerunt hunc numerũ octies multiplicare, & nonaginta dies, qui naſcũtur, ſi quadrans cum diebus undecim octies componatur, inſerere, in tres menſes (ut diximus) diſtribuẽdos. Hos dies ὑπερβαίνοντας, menſes uerò ἐμβολίμους appellabant. Hunc ergo ordinẽ Romanis quoque imitari placuit: ſed fruſtra. quippe fugit eos, diem unum, ſicut ſuprà admonuimus, additum à ſe ad Græcum numerũ, in honorẽ imparis numeri. Ea re per octennium conuenire numerus, atq; ordo non poterat. Sed nondum hoc errore comperto, per octo annos, nonaginta quaſi ſuperfundendos Græcorum exemplo computabant dies: alterniſq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenoſq; intercalares expenſabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoque anno, intercalatores octo affluebant dies ex ſingulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos ſuper Græcũ abundaſſe iam diximus. Hoc quoque errore iam cognito, hæc ſpecies emendationis inducta eſt. Tertio quoque octennio ita intercalandos diſpenſabant dies: ut non nonaginta, ſed ſexaginta ſex intercalarent:

comp

compenſatis uiginti quatuor diebus pro illis qui per totidem annos ſupra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi menſis Februarius deputatus eſt: quoniam is ultimus anni erat. Quod etiam ipſum de Græcorum imitatione faciebant. Nam & illi ultimo anni ſui mēſi, ſuperfluos interſerebant dies: ut refert Glaucippus, qui de ſacris Athenienſium ſcripſit. Verum una re à Græcis differebant: nam illi confecto ultimo menſe: Romani non confecto Februario, ſed poſt uigeſimumtertium diem intercalabant, Terminalibus ſcilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij menſis dies, qui erant quinq;, poſt intercalationem ſubiungebant: credo uetere religionis ſuæ more, ut Februarium omnino Martius ſequeretur.

Sed cùm ſæpe eueniret, ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas caderent: utrunq; autem perniciosum Reipublicæ putabatur: remedium, quo hoc auerteretur, excogitatum eſt. Quod aperiemus, ſi prius oſtenderimus, cur nundinæ uel primis Calendis, uel Nonis omnibus cauebantur. Nam quoties incipiente anno, dies cœpit, qui adiectus eſt nundinis: omnis ille annus infauſtis caſibus luctuoſus fuit: maximéque Lepidiano tumultu opinio iſta firmata eſt. *De nundinarum die.*

Nonis autem conuentus uniuerſæ multitudinis uitandus exiſtimabatur: quoniam populus Romanus, exactis etiam regibus, diem hunc Nonarum maximè celebrabat, quem natalem Ser. Tullij exiſtimabant. Quia cùm incertum eſſet, quo menſe Ser. Tullius natus eſſet: Nonis tamen natum eſſe conſtaret: omnes nonas celebri notitia frequētabant. Veritos ergo qui diebus præerant, ne quid nundinis collecta uniuerſitas ob regis deſiderium nouaret: cauiſſe, ut Nonæ à nundinis ſegregarentur. Vnde dies ille, quo* **lætitia*

abund

abundare annum diximus, eorum eſt permiſſus arbitrio, qui faſtis præerant: ut, cùm uellent intercalarent: dummodo eum in medio Terminaliorum, uel menſis intercalaris ita locarent, ut à ſuſpecto die celebritatem auerterent nundinarum. Atque hoc eſt, quod quidam ueterum retulerunt: non ſolùm menſem apud Romanos, *uerumetiam diem intercalarem fuiſſe.*

Quo tempore primùm intercalatum ſit.

Quando *autem primùm intercalatum ſit, uariè refertur: & Macer quidem* Licinius *eius rei originem* Romulo *aßignat. Antiâs libro 2.* Numam *Pompilium ſacrorum cauſa id inueniſſe contẽdit. Iunius Ser. Tullium regem, primum intercalaſſe commemorat: à quo & nundinas inſtitutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. 3. magiſtratuũ,* Decemuiros, *qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogaſſe. Caßius eoſdem ſcribit autores. Flauius id egiſſe Martium Conſulem dicit, ab urbe condita anno quingenteſimo ſexageſimo ſecundo, inito mox bello* Aetolico. *Sed hoc arguit Varro, ſcribendo, antiquißimã legem fuiſſe inciſam in columna ærea, à* L. Pinatio *& Furio Conſulibus, cui mentio intercalaris aſcribitur. Hæc de intercalandi principio ſatis relata ſint.*

Quem in modum primum Iulius, deinde Auguſtus Cæſares annum correxerint. CAPVT XIIII.

VErùm fuit tempus, cùm propter ſuperſtitionem intercalatio omnis omiſſa eſt: nonnunquam uerò per gratiam ſacerdotum, qui cum publicanis proferri, uel imminui conſulto anni dies uolebant, modo auctio, modo retractio dierum proueniebat, & ſub ſpecie obſeruationis, emergebat maior confuſionis occaſio.

Sed poſtea C. *Cæſar omnem hanc inconſtantiam temporum, uagam adhuc & incertam, in ordinem ſtatutæ de-*

finit

finitionis coëgit: adnitente ſibi M. Flauio *ſcriba: qui ſcriptos dies ſingulos ita ad dictatorem retulit: ut & ordo eorum inueniri facilimè poſſet, & inuento certus ſtatus perſeueraret.* Ergo C. *Cæſar exordium nouæ ordinationis initurus: dies omnes, qui confuſionem adhuc poterãt facere, conſumpſit: eaq́; re factũ eſt, ut annus confuſionis ultimus, in* CCCCXLIIII. *dies protẽderetur, Poſt hoc imitatus* Aegyptios, *ſolos diuinarũ rerum omnium conſcios, ad numerum ſolis, qui diebus* CCCLXV. & *quadrante curſum conficit, annum dirigere contendit.* Nam *ſicut Lunaris annus menſis eſt, quia* Luna *paulo minus quàm menſem in zodiaci circuitione conſumit: ita Solis annus hoc dierum numero colligendus eſt, quem peragit, dum ad id ſignum ſe denuo uertit, ex quo digreſſus eſt.* V*nde annus uertens uocatur: & habetur magnus, cùm* Lun*æ annus breuis putetur.* Horum Vergilius *utrunq; complexus eſt:*

Aegyptij ſoli diuinarum rerum conſcij.

Interea magnum Sol circunuoluitur annum.

Aeneid. 3.

Hinc Atteius Capito *annum à circuitu temporis putat dictum: quia ueteres an, pro circum ponere ſolebant, ut* Cato *in* Originibus *oratorũ.* An *terminum, id eſt, circum terminum: & ambire pro circumire.* Iulius *ergo* C*æſar decẽ dies obſeruationi ueteri ſuperadiecit: ut annum* CCC. & LXV. *dies, quibus ſol luſtrat zodiacum, efficerent. Et ne quadrans deeſſet, ſtatuit ut quarto quoque anno Sacerdotes qui curabant, menſibus ac diebus unum intercalarent diem: eo ſcilicet menſe ac loco, quo etiam apud ueteres menſis intercalabatur: id eſt, ante quinq; ultimos* Februarij *menſis dies: id'que biſextum cenſuit nominandum.* Dies *autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione diſtribuit:* In Ianuarium, & Sextilem, & Decembrem *binos dies inſeruit:* In Aprilem *autem,* Iunium, Septembrem, Nouemb

An pro circũ apud ueteres.

Nouembrem, ſingulos. Sed neque menſi Februario addidit diem, ne Deo infero religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri ſeruauit priſtinum ſtatum, quòd ſatis pleno erant numero, id eſt dierum ſingulorum tricenorumq́;. Ideo & ſeptimanas habent Nonas, ſicut Numa conſtituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæſar binos dies addidit, licet tricenos ſingulos habere poſt Cæſarem cœperint, quintanas tamen habent Nonas, & ab Idibus illis ſequētes Calendas, in undeuiceſimū reuertuntur. Quia Cæſar quos addidit dies, neq; ante Nonas, neq; ante Idus inſerere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quæ ſtatuto erat die, nouella cōperendinatione corrumperet. Sed nec poſt Idus mox uoluit inſerere: ne feriarū quarumq́; uiolaretur indictio. Sed peractis cuiuſq; menſis ferijs, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum, & tertium Calend. Februarias dedit: Aprili, tertium Calend. Maias: Iunio, tertiū Calend. Iulias: Auguſto, quartum & tertium Calend. Septembris: Septembri, tertiū Calend. Octobris: Nouēbri, tertium Calend. Decembris: Decembri uerò, quartum & tertium Calend. Ianuarias. Ita factum eſt, ut cùm omnes hi menſes, quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuiſſent menſis ſequentis Calendas ad ſeptimūdecimum reuertentes, poſteà ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uerò unum, ad octauumdecimū haberent reditū Calendarū. Feriarū tamen cuiuſq; mēſis ordo ſeruatus eſt. Nam ſi cui ferè tertius ab Idibus dies feſtus aut feriatus fuit: & cū ad ſextumdecimum dicebatur, etiā poſt augmētum dierū, eadem religio ſeruata eſt, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremento non iā ad decimūſextum

Calend

Calēdas,ſed ad ſeptimumdecimū ſi unus,ad decimumoctauum,ſi duo ſunt additi,diceretur. Nam *ideo nouos dies circa finem cuiuſq; menſis inſeruit, ubi finem omnium, quæ in menſe erant,reperit feriarū: adiectosq; omneis à ſe dies faſtos notauit:ut maiorē daret actionibus libertatem: & non ſolùm nullū nefaſtum,ſed nec comitialē quenquam de adiectis diebus inſtituit:ne ambitionem magiſtratuum augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæſar, habitis ad* Lunam *dimenſionibus, conſtitutum edicto palàm poſito publicauit.*

Et hucuſque error ſtare potuiſſet: ni Sacerdotes ſibi errorem nouum ex ipſa emendatione feciſſent. Nam *cùm oporteret diem,qui ex quadrantibus conſit, quarto quoque anno confecto,antequàm quintus inciperet,intercalare: illi quarto non peracto,ſed incipiente, intercalabant.* Hic *error ſex & triginta annis permanſit: quibus annis intercalati ſunt dies duodecim, cùm debuerint intercalari nouem: Sed hunc quoque errorem ſerò deprehenſum correxit Auguſtus, qui annos duodecim ſine intercalari die tranſigi iuſſit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & ſex uitio Sacerdotalis feſtinationis excreuerant, ſequentibus annis duodecim, nullo die intercalato, deuorarentur. Poſt hoc unum diem ſecundum ordinationem Cæſaris,quinto quoq; incipiente anno,intercalari iuſſit: & omnem hūc ordinem æreæ tabulæ,ad æternam cuſtodiam,inciſione mandauit.* *Anni correctio per Auguſtum facta.*

De Calendis,Idibus,ac Nonis. CAPVT XV.

TVnc *Horus: dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequàm quintus annus incipiat, inſerendus, cùm* Aegypti *matris artium ratione conſentit. Sed in illorum menſibus explicandis uidetur operoſum, quos tricenûm dierum omnes habent:cò quòd explicitis duodecim menſibus,id eſt,* CCCLX. *dicbus exactis, tunc inter* Auguſtum *Proponit Horus ea de quibus deinceps diſputabitur.*

atque

atq; Septembrem reliquos quinque dies anno ſuo reddunt: adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus conſit. At hic, non à primo in ultimũ menſis diem ad incrementum continuum numerus accedit: ſed poſt Calendas dirigitur in Nonas, *inde ad quaſdam* Idus *deflecti audio: pòſt rurſus, ni fallor, imò ut nunc quoque retuliſti, in ſequentes* Calendas. *Quæ omnia quid ſibi uelint, ſcire equidem uellem.* Nam *illud nec conſequi poſſe me ſpero, ut uocabula comprehendam, quæ ſingulis apud uos diebus adduntur: dum alios faſtos, uarijsq; alios nominibus nuncupatis.* Nundinas *quoque ueſtras neſcire me fateor, de quibus obſeruatio tam diligens, tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubeſcendum eſt ignorare, peregrino: à te uerò,* Prætextate, *diſcere nec ciuem puderet.* Tunc Prætextatus: Non *ſolùm tibi, inquit,* Hore, *cùm ſis* Aegypto *oriundus, ſed ne nobis quidem, quibus origo* Romana *eſt, erubeſcendum puto quærere, quod quæſitu dignum omnes ueteres putauerunt.* Nam *de Calendis, Nonis, & Idibus, deq; feriarum uarijs obſeruationibus, innumeros autores cura quæſtionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta ſunt, in unum breuiter colligemus.* Romulus *cùm ingenio acri quidem, ſed agreſti, ſtatum proprij ordinaret imperij, initium cuiuſque menſis ex illo ſumebat die, quo nouam lunam contigiſſet uideri.* Quia *uerò non continuò euenit, ut eodem die ſemper appareat, ſed modo tardius, modò celerius ex certis cauſis uideri ſolet: contigit, ut dum tardius apparuit, præcedenti menſi plures dies: aut cũ celerius, pauciores darẽtur: & ſingulis quibusq; menſibus perpetuam numeri legem primus caſus addixit. Sic factum eſt, ut alij triginta & unum, alij undetriginta ſortirentur dies.* Omnibus *tamen menſibus ex die* Nonarum, Idus *nono die*

Initium menſis cuiuſq;, & quot ſingulorũ fuerint dies ex ordinatione Romuli.

no die repræſentari placuit: & inter Idus ac ſequentes Calendas conſtitutum eſt, ſexdecim dies eſſe numerandos. Ideo menſis uberior, duos illos quibus augebatur dies, inter Calendas ſuas & Nonas habebat. Hinc alijs quintus à Calendis dies, alijs ſeptimus Nonas facit. Cæſar tamen (ut ſuprà diximus) ſtata ſacra cuſtodiens: nec in illis menſibus, quibus binos adiecit dies, ordinẽ uoluit mutare Nonarum: quia peractis totius menſis ferijs, dies ſuos rei diuinæ cautus inſeruit. Priſcis ergo temporibus, antequam faſti à Cn. Flauio ſcriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum: uiſamq; regi ſacrificulo nuntiaret. Itaque ſacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, calata, id eſt, uocata in Capitolium plebe, iuxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies à Calendis ad Nonas ſupereſſent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinquies dicto uerbo καλῶ, ſeptimanas repetito ſepties prædicabat. Verbum autẽ καλῶ Græcũ eſt, id eſt uoco: & hunc diem qui ex his diebus qui calarentur primus eſſet, placuit Calendas uocari. Hinc & ipſi curiæ, ad quam uocabantur,* Calabræ nomen datum eſt: & Claſsi, quòd omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor Pontifex numerum dierum, qui ad Nonas ſupereſſent, calando prodebat, quòd poſt nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris eſſent, confluere in urbem, accepturos cauſas feriarum à Rege ſacrorum: ſcituroſq; quid eſſet eo menſe faciendum. Vnde quidam hinc Nonas extimant dictas: quaſi nouæ initium obſeruationis: uel quòd ab eo die ſemper ad Idus nouem dies putentur. Sicut apud Tuſcos Nonæ plures habebantur: quòd hi nono quoque die Re-*

* calatam

Calendæ unde dictæ.

*calatæ

Nonæ.

Idus unde uocata. gem ſuum ſalutabant, & de proprijs negotijs conſulebant. Iduum porrò nomen à Tuſcis apud quos is dies * Itis uocatur, ſumptum eſt. Item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam. Nam cum Iouem accipiamus lucis autorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt: & Cretenſes Δία τὴν ἡμέραν uocant: ipſi quoq; Romani Dieſpitrem appellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cum ſolis occaſu non finitur, ſed ſplendorem diei & noctis continuat, illuſtrante luna, quod ſemper in plenilunio, id eſt, medio menſe, fieri ſolet. Diem uerò, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tuſco nomine uocauerunt. Vnde & omnes Idus * Iouis ferias obſeruandas ſanxit antiquitas. Alij putant Idus, quòd ea die plena luna uideatur, à uidendo uidus appellatas, mox literam u, detractam: ſicut contrà, quod Græci ἰδεῖν dicunt, nos u, litera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco ἀπὸ τοῦ εἴδους: quòd eo die plenam ſpeciem luna demonſtret. Sunt qui exiſtiment, Idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tuſci, & omnibus Idibus ouis immolatur à Flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior exiſtimatur: ut Idus uocemus diem, qui diuidit menſem. Iduare enim Hetruſca lingua diuidere eſt: unde uidua quaſi ualde idua, id eſt, ualde diuiſa: aut uidua, id eſt, à uiro diuiſa.

*Idis

*Ioui ferias

Calendæ Iunoni ſacræ. Vt autem Idus omnes Ioui, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis, & Pontificalis confirmat autoritas. Quod etiam Laurentes patrijs religionibus ſeruant, qui & cognomen Deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarem Iunonē uocantes. Sed & omnibus Calendis à menſe Martio ad Decembrem huic Deæ Calendarū die ſupplicant. Romæ quoque Calend. omnibus præter quod Ponti-

fex

*fex minor, in curia *Calabra rem diuinam Iunoni facit: etiam regina ſacrorũ, id eſt regis uxor, porcam uel agnam in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quòd illi Deo omnis ingreſſus, huic Deæ cuncti Calendarũ dies uidẽtur aſcripti. Cũ enim initium mẽſium maiores noſtri ab exortu lunæ ſeruauerint, iure Iunoni Calendas addixerunt: lunã ac Iunonẽ eandem putantes: uel quia luna per aërem meat, unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncupauerunt, quaſi ἀεροτόμον, quòd aëra ſecat: Iuno autem aëris arbitra eſt, merito initia menſium, id eſt Calendas huic Deæ conſecrauerunt. Nec hoc prætermiſerim, quòd nuptijs copulandis Calendas, Nonas & Idus religioſas, id eſt, deuitandas cenſuerunt. Hi enim dies præter nonas feriati ſunt. Ferijs autem uim cuiquam fieri, piaculare eſt. Ideo tunc uitantur nuptiæ, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium flaccum iuris Pontificij peritiſſimum, dicere ſolitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres foſſas liceret, nouas facere ius non eſſet: ideo magis uiduis, quàm uirginibus, idoneas eſſe ferias ad nubendum. ſubijciet aliquis: Cur ergo Nonis, ſi feriatus dies non eſt, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoque rei in aperto cauſa eſt. Nam quia primus nuptiarum dies uerecundiæ datur: poſtridie autem nuptam in domo uiri dominium incipere oportet adipiſci, & rem facere diuinam: omnes autem poſtriduani dies, ſeu poſt Calendas, ſeu poſt Nonas, Idus'ue ex æquo atri ſunt: ideo & Nonas inhabiles nuptijs eſſe dixerunt, ne nupta, aut poſtera die libertatem auſpicaretur uxoriam, aut atro immolaret: quo nefas eſt ſacra celebrari.*

*Cala[...]

Dies religioſi copulandis nuptijs.

Quæ diſcrimina diuerſitatesq; fuerint dierum apud Romanos. CAPVT. XVI.

Dierum diſcrimina.

SEd quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit, de hoc quoq;, quod Hori noſtri conſultatio continet, pauca dicenda ſunt. Numa ut in menſes annum, ita in dies menſem quenque diſtribuit: dieſq; omnes aut feſtos, aut profeſtos, aut interciſos uocauit. Feſti Dijs dicati ſunt. Profeſti hominibus, ob adminiſtrandam rem priuatam publicamq; conceßi. Interciſi Deorum hominum'que communes ſunt. Feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profeſtis, faſti, comitiales, comperendini, ſtati, præliares. Interciſi, in ſe, non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibuſdam horis fas eſt, quibuſdam fas non eſt ius dicere. Nam cum hoſtia cæditur, fari nefas eſt: inter cæſa & porrecta, fari licet, rurſus cum adoletur, non licet. Ergo de diuiſione feſtorum & profeſtorum dierum latius diſſerendum eſt. Sacra celebritas eſt, uel cum ſacrificia Dijs offeruntur: uel cùm dies diuinis epulationibus celebratur: uel cùm ludi in honorem aguntur Deorum, uel cùm feriæ obſeruantur. Feriarum autem publicarũ genera ſunt quatuor. Aut enim ſtatiuæ ſunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuè, aut nundinæ. Et ſunt ſtatiuæ uniuerſi populi communes, certis & conſtitutis diebus ac mẽſibus: & in faſtis, ſtatis obſeruationibus annotatæ: in quibus præcipuè ſeruantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. Conceptiuæ ſunt, quæ quotannis à magiſtratibus, uel ſacerdotibus concipiuntur, in dies uel certos, uel etiam incertos: ut ſunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Imperatiuæ ſunt, quas Conſules uel prætores pro arbitrio poteſtatis indicunt. Nundinæ ſunt paganorum, id eſt, ruſticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs uel mercibus prouiſuri. Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut * Claudiæ familiæ, uel Aemuliæ: ſeu Iuliæ, ſiue Corneliæ: & ſi quas fe-

Dies feſti.

* Claudianæ

rias

rias proprias quæq; familia, ex uſu domeſticæ celebritatis, obſeruat. Sunt ſingulorum: ut natalium, fulgurumq́; ſuſceptiones: item funerum, atque expiationum. Apud ueteres quoque qui nominaſſet Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam: ferias obſeruabat. Item Flaminica, quoties tonitrua audiſſet, feriata erat, donec placaſſet Deos. Affirmabant autem ſacerdotes pollui ferias: ſi indictis, conceptisq́; opus aliquod fieret. Præterea Regem ſacrorum Flamines'que non licebat uidere ferijs opus fieri. Et ideo per præconem denuntiabant, ne quid tale ageretur: & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam uerò affirmabant, eum qui talibus diebus imprudens aliquid egiſſet, porco piaculum dare debere: prudentem expiare non poſſe, Scæuola pontifex aſſeuerabat. Sed Vmbro negat, eum pollui, qui opus uel ad Deos pertinens, ſacrorum'ue cauſa feciſſet, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem reſpiciens actitaſſet. Scæuola deniq; conſultus, quid ferijs agi liceret: reſpondit, quod prætermiſſum noceret. Quapropter ſi bos in ſpecum decidiſſet, eumq́; paterfamiliás adhibitis operis liberaſſet, non eſt uiſus ferias polluiſſe: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo, ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium diſciplinarum peritus, ſciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut ſcabiei curandæ gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere merſari, ſi hoc remedij cauſa fieret. *Georg. 1.*

Balantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri.

Adijciendo enim ſalubri, oſtendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ cauſa fieri conceſſum.

Hæc de feſtis & qui inde naſcuntur, qui etiā nefaſti uocantur. Nunc de profeſtis, & qui ex his procedunt loqua- *Profeſti dies*

nur: id eſt, faſtis comitialibus, comperendinis, ſtatis prælia ribus. Faſti ſunt, quibus licet fari Prætori tria uerba ſolennia: do, dico, addico. His contrarij ſunt nefaſti, Comitiales ſunt, quibus cum populo agi licet. Et faſtis quidem, lege agi poteſt: cum populo non poteſt: comitialibus, utrunque poteſt. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij cauſa cum peregrino inſtituuntur, ut Plautus in Curculione: Status, condictus cum hoſte, intercęßit dies. Hoſtem nunc more uetere ſignificat peregrinum. Præliares ab iuſtis non ſegregauerim: ſiquidem iuſti ſunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato, uexillum ruſi coloris in arce poſitum eſt. Præliares autem omnes quibus fas eſt res repetere, uel hoſtem laceſſere. Nam cum Latia, hoc eſt, Latinarum ſolenne concipitur: item diebus Saturnaliorum: ſed & cum Mundus patet: nefas eſt prælium ſumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publicè quondam induciæ inter Romanum populum Latinosq; firmatæ ſunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni feſto, qui ſine ullo tumultu bellico creditur imperaſſe: nec patente Mundo, quod ſacrum Diti patri & Proſerpinæ dicatum eſt: meliusq; occluſa Plutonis fauce, eundum ad prælium putauerunt. Vnde & Varro ita ſcribit: Mundus cum patet, Deorum triſtium, atq; inferûm quaſi Ianua patet. Propterea non modo prælium committi, uerumetiam delectum rei militaris cauſa habere, ac militem proficiſci, nauem ſoluere, uxorem liberûm quærendorum cauſa ducere, religioſum eſt. Vitabant ueteres ad uiros uocandos etiam dies, qui eſſent notati rebus aduerſis. Vitabant etiam ferijs: ſicut Varro in Augurum libris ſcripſit in hæc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: ſi uocauit, piaculum eſto. Sciendum eſt tamen, eligendi ad pugnandum diem Romanis

nis tunc fuiſſe licentiam, ſi ipſi inferrent bellum. At cùm exciperent, nullum obſtitiſſe diem, quo minus uel ſalutem ſuam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obſeruationi locus, cùm eligendi facultas non ſuperſit? Dies autem poſtriduanos ad omnia maiores noſtri cauẽdos putarunt: quos etiam atros, uelut infauſta appellatione, damnarunt. Eoſdem tamen nonnulli cõmunes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum cauſam Gellius Annalium libro decimoquinto, & Caßius Hemina hiſtoriarũ libro ſecundo referunt: Anno ab urbe condita C C C L X I I I. *à Tribunis militum Virgilio Manlio, Cælio Poſthumio, collegis´que eorum, in ſenatu tractatum, quid eſſet, propter quod toties inter paucos annos malè eſſet afflicta reſpublica. Et ex præcepto patrũ L. Aquinium Aruſpicem in Senatum uenire iuſſum, religionum requirendarum gratia, dixiſſe, Q. Sulpitium Tribunum militum ad Alliam aduerſum Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia feciſſe poſtridie Idus Quintilis: item apud Cremerã, multisq; alijs temporibus & locis post ſacrificium die poſtero celebratũ, malè ceßiſſe conflictum. Tunc patres iußiſſe, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur: Pontificesq; ſtatuiſſe, poſtridie omnes Calendas, Nonas, Idus, atros dies habendos: ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; comitiales eſſent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum Iouemq; præfari neceſſe eſt, quos nominari atro die nõ oportet. Ante diem quoque quartum Calendas uel Nonas, uel Idus, tanquam inominalem diem plerique uitant. Eius obſeruationis an religio ulla ſit tradita, quæri ſolet. Sed nos nihil ſuper ea re ſcriptum inuenimus: niſi quòd Q. Clau-*

Eadem ferè Gellius lib. 5. cap. 17.

Gellius eodem loco.

dius Annalium quinto, cladem illam uaſtiſsimam pugnæ Cannenſis, factam refert ante diem quartum Nonas Sextilis. Ad rem ſanè nihil attinere notat Varro, utrum faſtus uel nefaſtus dies ſit:ſed ad ſolas hoc actiones reſpicere priuatas. Quòd autem nundinas ferias dixi, poteſt argui, quia Titus de ferijs ſcribens, Nundinarum dies non inter ferias retulit, ſed tantum ſolennes uocauit. Et quòd Iulius Modeſtus affirmat, Meſſala Augure conſulente Pontifices, an nundinarum Romanarum, Nonarumq; dies ferijs tenerentur, reſpondiſſe eos, nundinas ſibi ferias non uideri: & quod Trebatius in libro primo Religionum ait, nundinis magiſtratum poſſe manumittere, iudiciáque adijcere. Sed contrà Iulius Cæſar decimoſexto Auſpiciorum libro, negat nundinis concionem aduocari poſſe, id eſt, cum populo agi:ideoq; nundinis Romanorum haberi comitia non poſſe. Cornelius etiam Labeo primo Faſtorum libro, nundinis ferias eſſe pronuntiat. Cauſam uerò huius uarietatis apud * Granium Licinianum libro ſecundo diligens lector inueniet. Ait enim, nundinas Iouis ferias eſſe: ſiquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem ſoleat immolare:ſed lege Hortenſia effectum, ut faſtæ eſſent, uti ruſtici, qui nundinandi cauſa in urbem ueniebant, lites componerent. Nefaſto enim die Prætori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio uindicantur, patrocinio uetuſtatis: qui contrà ſentiunt, æſtimatu ætatis, quæ legem ſequuta eſt, uera depromunt.

Nundinæ an feriæ ſint.

*Caium

Harum originem quidam Romulo aſsignant, quē communicato regno cum T. Tatio ſacrificijs & ſodalitatibus inſtitutis, nundinas quoque adiecisse commemorant: ſicut Tuditanus affirmat. Sed Caſsius Seruium Tullium feciſſe nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urban

Nundinarum origo.

*urbanas ruſticasq́; res ordinaturi. Geminius ait diem nundinarum, exactis iam regibus, cœpiſſe celebrari: quia plerique de plebe, repetita Ser. Tullij memoria, parentarent ei nundinis. Cui rei etiam Varro cõſentit. Rutilius ſcribit, Romanos inſtituiſſe nundinas: ut octo quidem diebus in agris ruſtici opus facerent: nono autem die, intermiſſo rure, ad mercatum, legeśque accipiendas Romam uenirent: & ut ſcita atq; conſulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die propoſita, à ſingulis atq; uniuerſis facilè noſcebantur. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarētur. Ea re etiam candidatis uſus fuit, in conitium nundinis uenire, & in colle conſiſtere, unde coràm poſſent ab uniuerſis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & pòſt abolita: poſtquàm * in trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adeſſe cœperunt. Eſt etiam Nundina Romanorum Dea, à nono die naſcentium nuncupata, qui luſtricus dicitur. Eſt autem luſtricus dies, quo infantes luſtrantur, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus eſt fœminis.*

*internundino, ant.

Nundina Romanorũ Dea.

Plene (ut arbitror) anni ac menſium conſtitutione digeſta, habet Horus quoque noſter, quòd de dierum uocabulis, & obſeruatione conſuluit.

Et ſcire equidem uelim, nunquid ſit quod argutus Niligena, & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine Romanæ diſpenſationis irrideat: an Tuſcum quoque Tyberim aliquid ex diſciplinis ſuis hauſiſſe conſentiat. Subiecit Euſtathius: Non ſolùm Horus noſter grauis uir, & ornatus, ſed nec quiſquam alius (ut exiſtimo) tam futilis poſſet eſſe iudicij, qui Romani anni ſic ad unguẽ, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret: cui maiorem gratiam & tenax memoria, & luculenta oratio referentis adiecit.

do Liberum, modo ſub aliarum appellationum uarieta-
te ueneremur. Et quia ſacrorum omnium Præſulem eſſe te
Vecti Prætextate diuina uoluerunt: perge quæſo ratio-
nem mihi tantæ ſub uno nomine in nominibus diuerſitatis
aperire. Tum Vectius: Caue exiſtimes, mi Auiene poëta-
rum gregem cum de dijs fabulantur, non ab adytis plerun-
que philoſophiæ ſemina mutuari. Nam quòd omnes pe- *Omnes deos*
nè Deos duntaxat qui ſub cœlo ſunt, ad ſolem referunt, non *qui ſub cœlo*
uana ſuperſtitio, ſed ratio diuina commendat. Si enim ſol *ſunt, referri ad*
(ut ueteribus placuit) dux, & moderator eſt reliquorum *ſolem.*
luminum, & ſolus ſtellis errantibus præſtat: ipſarum uerò
ſtellarum curſus, ordinem rerum humanarum (ut quibuſ-
dam uidetur) pro poteſtate diſponunt: uel (ut Plotino con-
ſtat placuiſſe) ſignificant: neceſſe eſt, ut ſolem, qui modera-
tur noſtra, moderantes, omnium, quæ circa nos geruntur,
fateamur autorem. Et ſicut Maro cùm de una Iunone di-
ceret: Quo numine læſo, oſtendit unius Dei effectus ua-
rios pro uarijs cenſendos eſſe numinibus: ita diuerſæ uir-
tutes ſolis nomina Dijs dederunt. Vnde ἓν τὸ ϖᾶν ſapien-
tum principes prodiderunt. Virtutem igitur ſolis, quæ
diuinationi, curationiq́; præeſt, Apollinem uocauerunt.
Quæ ſermonis autor eſt, Mercurij nomen accepit. Nam
quia ſermo interpretatur cogitationes latentes, ἑρμῆς ἀπὸ
τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione uocitatus eſt. Virtus
ſolis, quæ fructibus, effectus eiuſdem eſt qui frugibus præ-
eſt, & hinc natæ ſunt appellationes Deorum, ſicut cæte-
rorum, qui ad ſolem certa & arcana ratione referuntur. *Apollinẽ eun-*
Et ne tanto ſecreto nuda præſtetur aſſertio, autoritates *dem Deũ eſſe*
ueterum de ſingulis conſulamus. Apollinis nomen multi- *qui ſol eſt.*
Plato Cratylo.
plici interpretatione ad ſolem refertur, cuius rei ordinem *Apollo unde*
pergã pandere. Plato ſolẽ ἀπόλλωνα cognominatũ ſcribit, *dictus.*

ἀπὸ

ἀπὸ τ̃ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας: id eſt à iactu radiorũ Chryſippus Apollinẽ ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τ̃ πυρὸς ὄντα, Primã enim nominis literã retinere ſignificationẽ negãdi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ, καὶ οὐχὶ πολλοί. Nã & Latinitas eum, qui tantã claritatẽ ſolus obtinuit, ſolem uocauit. Speuſippus, quòd ex multis ignibus cõſtet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεστῶτος. Cleãthes, ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου: id eſt, quod ab alijs atq; alijs locorũ declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinẽ nominatũ ἀπὸ τ̃ ἀναπολεῖν: id eſt, quia intra circuitũ mũdi, quẽ Græci πόλον appellãt, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinẽ putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα, Exanimat enim, & perimit animãtes, cũ peſtem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaẽthõte: ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας, ὅθεν σ' Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτός. Idẽ Archilochus: ἄναξ Ἄπολλον, καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε, καὶ σφᾶς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις. Deniq; inuſtos morbo ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους appellãt. Et quia ſimiles ſunt ſolis effectibus effectus lunæ, in iuuando nocẽdoq;: ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους uocãt. Hinc eſt quòd arcu, & Sagittis Apollinis ſimulachra decorãtur: ut per ſagittas intelligatur uis

Ἰλιαδ. α. emiſſa radiorũ. Vnde Homerus αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς, βάλλε. Idẽ autor & publicæ ſoſpitatis: quã creditur ſol animãtibus præſtare tẽperie. Sed quia perpetuã præſtat ſalubritatẽ, & peſtilens ab ipſo caſus rarior eſt: ideo Apollinis ſimulachra manu dextera Gratias geſtãt, arcũ cum ſagittis ſiniſtra, quòd ad noxã ſit pigrior, & ſalutẽ dextera manus prõptior largiatur. Hinc eſt quòd eidem attribuitur medendi poteſtas: quia temperatus ſolis calor

calor morborũ omnium fuga eſt. Nã tam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα, *quàm* ἀπολλοῦντα, *cognominatum putant. Quæ ſentẽtia* Latini *quoq; nominis enũtiationi cõgruẽs, fecit, ne huius* Dei *nomẽ uerteremus, ut* Apollinem *aſpellentem mala intelligas: quem* Athenienſes ἀλεξίκακον *appellant. Sed &* Lidij *colunt* Apollinẽ λοίμιον: *Læmius Apollo.*
hoc cognomine, finita peſtilentia, nũcupatum. Eadem *opinio ſoſpitalis, & medici* Dei, *in noſtris quoq; ſacris fouetur.* Nanque *uirgines* Veſtales *ita indigitant,* Apollo *medice,* Apollo Pæan. *Cum ergo ſint huiuſce ſideris, id eſt, Solis, duo maximi effectus: alter, quo calore temperato mortaliũ uitam iuuat: alter, quo iactu radiorum nonnũquam peſtiferum immittit uirus: duo eademq; cognomina circa ſingulos effectus proprijs enuntiationibus ſignant: appellantes* Deũ ἰήιον *atque* παιᾶνα. *Quæ cognomina utriq; effectui ſunt* *Ieius & Pæan*
apta: ut ſit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, *id eſt, à ſanando: &* παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας. *& rurſus* ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἵεναι, *id eſt, ab immittendo* βέλος ἐχεπευκὲς καὶ παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, *id eſt, à feriendo. Obtinuit tamen, ut quum ſanitatem dari ſibi precantur,* ἰὴ παιὰν *per* η *literam enuntient, id eſt, medere* Pæan: *quum autem* ἵε παιάν *per* ε *literam dicunt cum aſpiratione prioris literæ, ſignificant hoc dici in aliquem aduerſa precatione,* βάλλε παιάν, *id eſt, immitte feriendo. Qua uoce ferunt* Latonam *uſam, quum* Apollinem *hortaretur impetum* Pythonis *inceſſere ſagittis. Cuius rei naturalem rationem ſuo loco reddam. Hanc uocem, id eſt,* ἰὴ παιὰν, *confirmaſſe fertur oraculum* Delphicum Athenienſibus, *petentibus opem* Dei *aduerſus* Amazonas, Theſeo *regnante.* Nanq; *inituros bellum iuſſit his ipſis uerbis ſemetipſum auxiliatorem inuocari, hortarique.* Apollodorus *in libro*

deci

decimoquarto περὶ θεῶν, ἥλιον ſolē ſcribit appellari, Apollinemq́; ἀπὸ τ̃ κ̃ τ̃ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἵεναι, id eſt, quòd ſol per orbē impetu fertur. Sed Timotheus ita, σὺ τ' ὦ τὸν

*ἅμα τοῖς ἀεὶ πόλον οὐράνιον *λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νευρᾶς

ὀδυσ. α. παιάν. Eundem Deum præſtantem ſalubribus cauſis οὔλιον appellant, id eſt ſanitatis autorem: ut ait Homerus, οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

Menandrus ſcribit, Mileſios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſua immolare. Pherecydes refert, Theſea cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouiſſe pro ſalute, atque reditu ſuo, ἀπόλλωνι οὐλίῳ, καὶ ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum ſi gemini effectus uarijs nominibus celebrantur: cùm alios quoq; Deos ex contrario in eadē re duplici cenſeri & poteſtate accipiamus, & nomine: ut Neptunum, quem aliâs ἐνοσίχθονα: id eſt, terram mouentem, aliâs ἀσφαλίωνα: id eſt, ſtabilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat, & ſopit, ut ait poëta:

ὀδυσ. ε. Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

Vnde & Apollinem, id eſt, ſolem modo ſoſpitatem, modo peſtem ſignificantibus cognominibus adoramus: cùm tamen peſtis, quæ ab eo noxijs immittitur, apertè hunc Deū bonis propugnare ſignificet. Hinc eſt, quòd apud Pa-

Libyſtinus. chynum Siciliæ promontorium Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci inuaſuri Siciliam, claſſem appuliſſent ad id promontorium: Apollo qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immiſſa hoſtibus peſte & penè cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus cognominatus eſt. Noſtris quoque continetur annalibus, ſimilis eiuſdem Dei præſentiæ maieſtas. Nam quum ludi primò Romæ Apollini celebrarentur: ex uaticinio Martij uatis,

carmineq́; Sibyllino, repentino hoſtis aduentu plebes ad arma excitata, hoſti occurrit: eoq́; tempore nubes ſagittarum in aduerſos uiſa ferri, & hoſtem fugauit, & uictores Romanos ad ſpectacula Dei ſoſpitalis reduxit. Hinc intelligitur, prælij cauſa, non peſtilentiæ (ſicut quidam exiſtimant) ludos inſtitutos. Hæc eſt autem huius exiſtimationis ratio, quòd tunc ſol ſuper ipſum noſtræ habitationis uerticem fulget. Nam cancer in æſtiuo tropico eſt: in quo meante ſole, radij temperatam noſtram, non eminus, ſed ſuperne demiſſi rectis fulgoribus luſtrant. Vnde extimatum eſt à nonnullis, ad propitiandum tunc maximè Deum caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in literis, hos ludos uictoriæ, non ualetudinis cauſa (ut quidam annalium ſcriptores memorant) inſtitutos. Bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primùm ſunt inſtituti: ſuadente Cornelio Rufo Decemuiro, qui propterea Sibylla cognominatus eſt, & poſtea corrupto nomine primus Sylla cœpit uocitari. Fertur autem in carminibus Martij uatis, cuius duo uolumina illata ſunt in Senatum, inuentum eſſe ita ſcriptum: Hoſtem Romani ſi ex agro pellere uultis, Vomicam'que quæ gentium uenit longe, Apollini cenſeo uouendos ludos, Qui quotannis communiter Apollini fiant: His ludis faciendis præſit is prætor, qui ius populo plebiq́; dabit ſummum. Decemuiri Græco ritu hoſtijs ſacra faciant. Hoc ſi rectè facietis, gaudebitis ſemper, fietq́; Reſpubl. melior. Nam is diuus extinguit perduellos ueſtros. Qui ueſtros campos paſcunt placide. Ex hoc carmine cùm procurandi gratia dies unus rebus diuinis impenſus eſſet: poſtea Senatuſconſultum factum, uti Decemuiri (quo magis inſtruerentur de ludis Apollini agendis, re'que diuina rectè facienda) libros Sibyllinos adirent.

Obiter de ludis Apollinaribus, & eorum origine.

adirent. In quibus cùm eadē reperta nuntiatū eſſe, cenſuerunt patres Apollini ludos uouendos faciendosq́;:inq́; eam rem duodecim millia æris Prætori, & duas hoſtias maiores dari:Decemq́; uiris præceptum eſt,ut Græco ritu hiſce hoſtijs ſacrum facerent, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. Latonæ,boue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus ſpectare iuſſus. Hæc præcipuè traditur origo ludorū Apollinarium. Nunc ex alijs quoq; huius Dei nominibus eundem eſſe Apollinē, & So-
Loxias. *lem probemus. Loxias cognominatur, ut ait Aenopides,* ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνα-
* Forte legendum quòd per obliquum. τολὰς κινούμενος, *id eſt,* **quòd obliquū circulū ab Occaſu ad Orientem pergit. Aut,ut Cleanthes ſcribit,* ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται, λοξαὶ γάρ εἰσι καὶ αὗται, *uel quòd flexuoſum pergit iter,* ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησι ἐφ'
βορειάς ὄ-σας ἡμᾶς βορέιας ὄντας νότιος ὤν: *uel quòd trāſuerſos in nos à Meridie immittit radios,cū ſimus ad ipſum Septētriona-*
Delius. *les. Delius cognominatur* ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί, *quòd illuminādo omnia clara demon-*
Phœbus. *ſtret.* Φοῖβος *appellatur(ut ait Cornificius)* ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, *id eſt,quòd ui fertur.Pleriq; autem à ſpecie,& nitore Phœbū,id eſt,* καθαρὸν, καὶ λαμπρὸν *dictū putant.Itē Pha-*
Phanes. *neta appellant* ἀπὸ τοῦ φαίνειν. *Et* Φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, *quia Sol quotidie renouat ſeſe. Vnde Vergilius: Mane nouum. Camerienſes qui ſacram Soli incolunt inſulam,* ἀειγενέτῃ *Apollini immolant,* ὅτι τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, *id eſt,quòd ſemper exoriēs gignitur: quodq́; ipſe generat uniuerſa, ſeminando, fouendo, produ-*
Lycius. *cendo, alendo; augendoq́;. Apollinis Lycij plures accipimus cognominis cauſas. Antipater Stoicus Lycium Apollinē nuncupatum ſcribit,* ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτί-
ζοντος

φοντος ἡλίε. *Cleanthes Lycium Apollinem appellatũ notat, quòd ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipſe quoq; humorem eripit radijs. Priſci Græcorum primam lucem, quæ præcedit ſolis exortus, λύκλυ appellauerũt, ἀπὸ τῆ λυκ-ῆ,* id eſt, temporis: hodieq; lycophos cognominant. De quo tempore ita poëta ſcribit.* *id eſt, luce temporis.

Ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠώς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ. *Iliados 7.*

Idem Homerus:

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενεῖ κυτοτόξῳ. *Iliados 4.*

Quod ſignificat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id eſt, qui generat exortu ſuo lucem. Radiorũ enim ſplendor propinquantem ſolem longè, lateq; præcedens: atq; caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neq; minus Romani, ut pleraq; alia ex Græco, ita & lucem uidētur à lyce figuraſſe. Annũ quoq; uetuſtiſsimi Græcorum λυκάβαντα appellāt, τὸν ἀπὸ τῆ λύκε, id eſt, Sole, βαινόμενον καὶ μετρέμενον. Λύκον autē ſolem uocari, etiā Lycopolitana Thebaidos ciuitas teſtimonio eſt: quæ pari religione Apollinē, itemq; lupũ, hoc eſt, λύκον colit: in utroq; ſolem uenerās: quòd hoc animal rapit & conſumit omnia, in modum Solis: ac plurimũ oculorum acie cernēs, tenebras noctis euincit. Ipſos quoq; λύκες ἀπὸ τῆς λύκης, id eſt, à luce prima appellatos quidam putant: quia hæ ferè maximè id tempus aptum rapiendo pecori obſeruāt, quod ante lucanum poſt nocturnam famem ad paſtum ſtabulis expellitur. Et Apollinem πατρῷον cognominarunt: non propria gentis unius ac ciuitatis religione, ſed ut autorem progenerandarum omnium rerum: quòd ſol humoribus exiccatis, progenerandis omnibus præbuit cauſam. Vt ait Orpheus: Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν. Vnde nos quoque Ianum patrem uocamus: ſolem ſub hac appellatione ue- *Patrous.*

Nomius. nerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominauerũt: nõ ex officio paſtorali, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauiſſe: ſed quia ſol paſcit omnia, quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, ſed omnium pecorum paſtor canitur. Vt apud Homerum Neptuno dicente:

Iliados 21. Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες. Atq; idẽ apud eũdem poëtam, equarũ paſtor ſignificatur, ut ait:

Iliados 2. Τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεούσας.

Præterea ædes ut omnium paſtorũ ſunt apud Camirenſes ἐπιμηλίου, apud Naxios ποιμνίου. Itemq; Deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Leſbios ναπαῖος. Et multa ſunt cognomina per diuerſas ciuitates ad Dei paſtoris officiũ tendentia. Quapropter uniuerſi pecoris antiſtes, & uere paſtor agnoſcitur. Apollo ἐλελεὺς, appellatur, ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι περὶ

Eleleus. τὴν γῆν, quòd æterno circa terrã meatu ueluti uolui uidetur. ut ait Euripides, ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα. ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: uel ut ait Empedocles, οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει. ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀνατέλλῃ, quòd exoriẽs homines cõducit in cœtũ. Apollo Chryſocomas cognominatur, à ful-

Chryſocomas. gore radiorum, quos uocant comas aureas ſolis. Vnde &

**Ἀκερσεκό-μης.* *ἀκερσεκόμης, quòd nũquam radij poſſunt à fronte lucis auelli. Itẽ Argyrotoxus, quòd enaſcẽs per ſummũ orbis am-

Argyrotoxus bitũ, uelut arcus quidã figuratur alba, & argẽtea ſpecie: ex

Smyntheus. quo arcu radij in modũ emicãt ſagittarũ. Smyntheus cogno-

**Κάρνειος.* minatur, ὅτι ζέων θεῖ, quia feruens currit. *Καρνεῖος, ὅτι

Carneus. καιόμενος ὁρᾶται νέος, uel q, cũ omnia ardẽtia cõſumãtur, hic ſuo calore cãdẽs: ſemper nouus cõſtat. Itẽ Ἀπόλλων σκιάλλιος, ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, ſemper nobis ab Au

ab Auſtro currens Θυμβραῖος ὅτι τοὺς ὄμβρους θείς, quòd eſt Deus imbricitor. Ἀπόλλων φιλήσιος, quòd lumē eius exoriēs amabile, amiciſsima ueneratione oculorū cōſalutamus, Ἀπόλλων πύθιος οὐχὶ ἀπὸ* τοῦ πυθέσθαι, id eſt, non à conſultatione * oraculorū dictus à Phyſicis exiſtimatur, ſed ἀπὸ τοῦ πύθειν, i. σήπειν quod nunquam ſine ui caloris efficitur. Hinc ergo πύθων dictum exiſtimāt: licet hoc nomen ex nece draconis inditum Deo, Græci fabulentur. Quæ tamē fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. Quod apparebit, ſi percurratur ordo, qui de Apolline naſcente narratur: ſicut paulò ſuperius enarraturum me eſſe promiſi. Latonæ Apollinem Dianamq; parituræ Iuno dicitur obſtitiſſe. Sed ubi quandoque partus effuſus eſt, draconem ferunt qui πύθων uocitabatur, Deorum cunas inuaſiſſe: Apollineq; in prima infantia ſagittis beluam confeciſſe. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonſtrat. Namq; poſt chaos, ubi primum cœpit confuſa deformitas in rerum formas, & elemēta niteſcere: terraq; adhuc humida ſubſtantia in molli, atq; inſtabili ſede nutaret: conualeſcente paulatim æthereo calore, atque inde ſeminibus in eam igneis defluentibus, hæc ſidera edita eſſe creduntur: & ſolem maxima caloris ui in ſuperna raptū: Lunam uerò humidiore, & uelut fœmineo ſexu, naturali quodam preſſam tepore inferiora tenuiſſe: tanquam ille magis ſubſtantia patris conſtet, hæc matris. Siquidem Latonam Phyſici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc eſt, aër, qui tunc humidus adhuc grauiſq; obſtabat ætheri: ne fulgor luminum per humoris aërij denſitatem, tanquam ex cuiuſdam partus progreſsione, fulgeret. Sed diuinæ prouidentiæ uicit inſtantia, quæ creditur iuuiſſe partum. Ideo in inſula Delo

Thymbræus.
Phileſius.
Pythius.
*τῆς πεύσεως
*occultorū
Fabula de Pythone ſerpente ratio naturalis.

ad confirmandam fidem fabulæ, ædes Prouidentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀθηνᾶς appellant, apta religione celebratur. Propterea ea in inſula dicuntur nati, quòd ex mari nobis oriri uidentur. Hæc inſula ideo Delos uocatur, quia ortus & quaſi partus luminum omnia facit δῆλα, id eſt, aperta, clareſcere. Hæc eſt autem de nece draconis ratio naturalis, ut ſcribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in ſuperna uolubili impetu: atque inde ſeſe poſtquàm calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi, in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia ui putredinis, quæ non niſi ex calore, & humore generatur: ipſumq; ſolem denſitate caliginis obtegendo nebula, uidebatur quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino feruore radiorum tandem, uelut ſagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Eſt & alia ratio draconis perempti. Nam ſolis meatus licet ab ecliptica linea nunquàm recedat: ſurſum tamen, ac deorſum uentorum uices certa deflexione uariando, iter ſuum uelut flexum draconis inuoluit. Vnde Euripides:

Πυριγενὴς δὲ δράκων ὁδὸν ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις ὥραις ζευγνὺς ἁρμονίᾳ ὄλβου τὸ πολύκαρπον ὄχημα.

Sub hac ergo appellatione cœleſtis itineris ſol, cùm confeciſſet ſuũ curſum, draconẽ *cõfeciſſe dicebatur. Inde fabula exorta eſt, de ſerpẽtis nece. Sagittarũ autẽ nomine non niſi radiorũ iactus oſtenditur: qui tũc lõgiſsimi intelligũtur, quo tẽpore altiſsimus ſol diebus longiſsimis ſolſtitio æſtiuo cõficit annuũ curſum. Vnde ἑκηβόλος dictus: καὶ ἑκατηβόλος ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longiſsimo altiſsimoq; radios in terrã uſq; demittens. De Pythij cognomine ſufficere iſta potuiſſent, ni hoc quoq; ratio eiuſdẽ appellationis ingereret. Cùm enim ſol in ſigno Cancri æſtiuum ſolſtitium

*confixiſſe

facit

*facit,in quo eſt longiſsimi diei terminus:& inde retrogreſſum agit ad diminutionem dierũ: Pythius eo tempore appellatur: ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον ἔχων. Idẽ ei nomen cõuenit, & cùm Capricornũ rurſus ingrediens,ultimũ breuiſsimi diei curſum intelligitur peregiſſe:& ideo in alterutro ſignorum,peracto annuo ſpatio draconem Apollo,id eſt, flexuoſum iter ſuum confeciſſe memoratur. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit.Ideo autem his duobus ſignis,quæ portæ ſolis uocantur, Cancro & Capricorno hæc nomina contigerunt: quòd Cancer animal retrò,atque obliquè cedit: eademq; ratione ſol in eo ſigno obliquum (ut ſolet) incipit agere retrogreſſum. Capræ uerò conſuetudo hæc in paſtu uidetur,ut ſemper altũ paſcendo petat,ſed & ſol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον uocãt, quòd geminã ſpeciẽ ſui numinis præfert ipſe illuminando, formandoq; lunam.Etenim ex uno fonte lucis gemino ſidere ſpatia diei & noctis illuſtrat. Vnde & Romani Solem ſub nomine,& ſpecie*anni,Didymæi Apollinis appellatione uenerãtur. Ἀπόλλωνα δέλφιον uocãt,quòd quæ obſcura ſunt,claritudine lucis oſtẽdit,ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ:aut (ut Numenio placet) quaſi unum,& ſolum.Ait enim priſca Græcorum lingua δέλφον unum uocitari:unde & frater,inquit, ἀδελφὸς dicitur, quaſi iam non unus.Hieropolitani præterea,qui ſunt gentes Aſſyriorum,omnes ſolis effectus, atque uirtutes ad unius ſimulachri barbati ſpeciem redigunt : eundemq; Apollinem appellant. Huius facies prolixa in acutum barba figurata eſt, eminente ſuper caput calatho: ſimulachrum thorace munitum eſt: dextera erectam tenet haſtam,ſuperſtante uictoriæ paruulo ſigno: ſiniſtra floris porrigit ſpeciem: ſummiſq; ab humeris*

Didymæus.

Delphius.

Simulachri Apollinei apud Hieropolitanos deſcriptio, eiusq; ſignificatio.

Gorgoneum uelamentum redimitum anguibus tegit ſcapulas: aquilæ propter exprimunt inſtar uolatus: ante pedes imago fœminea eſt, cuius dextera, læuaq́; ſunt ſigna fœminarum: ea cingit flexuoſo uolumine draco. Radios in terram ſupernè iaci, barba demiſſa ſignat: calathus aureus ſurgens in altum, monſtrat ætheris ſummum, unde ſolis creditur eſſe ſubſtantia: haſtæ, atque loricæ argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac ſolem eſſe procedens ſermo pateſaciet: uictoria teſtatur, cuncta ſummitti huius ſideris poteſtati: floris ſpecies florem rerum proteſtatur, quas hic Deus inſeminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatq́;: ſpecies fœminea terræ imago eſt, quam ſol deſuper illuſtrat: ſigna duo æquè fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq́; ſignificant conſamulantes: Et draconis effigies flexuoſum iter ſideris monſtrat: aquilæ propter altiſſimam uelocitatem uolatus, altitudinem ſolis oſtendunt. Addita eſt Gorgonea ueſtis, quòd Minerua, quam huius præſidem accipimus, ſolis uirtus ſit. Sicut & Porphyrius teſtatur, Mineruam eſſe uirtutem Solis, quæ humanis mentibus prudentiam ſubminiſtrat. Nam ideo hæc Dea, Iouis capite prognata memoratur, id eſt, de ſumma ætheris parte edita, unde origo Solis eſt.

Liberum quoque patrem, cum ipſum eſſe Deum quem Solem. CAPVT XVIII.

Haec quæ de Apolline diximus, poſſunt etiam de Libero dicta exiſtimari. Nam Ariſtoteles, qui Theologumena ſcripſit, Apollinem & Liberum patrem, unum eundemq́; Deum eſſe, cùm multis alijs argumentis aſſeuerat: tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia eſſe adytum Libero conſecratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero ſumpto, uti apud

Clarium

Clariũ aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiam in ſacris quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur, Bacchico ritu. Item Bœotij Parnaſum montem Apollini conſecratum eſſe memorantes, ſimul tamen in eodem & oraculum Delphicum, & ſpeluncas Bacchicas uni Deo conſecratas colunt. Vnde & Apollini, & libero patri in eodẽ mõte res diuina celebratur. Quod cùm & Varro, & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet: Διόνυσος θυρσοῖς καὶ νεβρῶν δοραῖς καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι πάρνασον καταπηδᾷ χορεύων. In hoc monte Parnaſo Bacchanalia alternis annis aguntur, ubi & Satyrorum (ut affirmant) frequens cernitur cœtus, & plerunque uoces propriæ exaudiuntur. Itemq; cymbalorum crepitus ad aures hominum ſæpe perueniunt. Et ne quis opinetur diuerſis Dijs Parnaſum montem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinem Liberumq; unum eundemq; Deum eſſe ſignificans, ſcribit δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, εὔλυρε. Ad eandem ſententiam Aeſchylus: *ὦ κισσεὺς Ἄπολλον, ὦ βάκχε, ὦ Μάντις. Sed licet illo prius aſſerto, eundẽ eſſe Apollinem ac Solem, edoctoq; poſtea ipſum eſſe Liberum patrem, qui Apollo eſt, nulla ex his dubitatio ſit Solem ac Liberum patrem eiuſdem numinis habendum, abſolutè tamen hoc argumentis liquidioribus adſtruetur. In ſacris enim hæc religioſi arcani obſeruatio tenetur: ut cùm Sol in ſupero, id eſt, in diurno hemiſphærio eſt, Apollo uocitetur: cùm in infero, id eſt, nocturno, Dionyſius, qui eſt Liber pater, habeatur. Item Liberi patris ſimulachra partim puerili ætate, partim iuuenili ſingunt: præterea barbara ſpecie, ſenili quoq;: uti Græci eius, quem Bacchapæan, item quem Briſſea appellant: & ut in Campania Neapolitani cele-

* ὁ κισσεὺς ἀπόλλων, ὁ καβαῖος, ὁ μάντις, antiq.

brant, Ebona cognominantes. Hæ autem ætatum diuerſitates ad ſolem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali ſolſtitio: qualem Aegyptij proferunt ex adyto die certa: quòd tunc breuiſſimo die ueluti paruus, & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augmentis, æquinoctio uernali ſimiliter, atque adoleſcentis adipiſcitur uires: figuraq; iuuenis ornatur. Poſteà eius ætas ſtatuitur pleniſſima effigie barbæ ſolſtitio æſtiuo, quo tempore ſummum ſui conſequitur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti ſeneſcenti quarta forma Deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi ſolem, atque Liberum accipimus: quem Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant: ut Alexander ſcribit: eiq; Deo in colle Zilmiſſo ædes dicata eſt ſpecie rotunda, cuius medium iter patet tectum. Rotunditas ædis monſtrat huiuſce ſideris ſpeciem: ſummoq; tecto lumen admittitur: ut appareat, ſolem cuncta uertice ſummo luſtrare lucis immiſſu: & quia oriente eo uniuerſa patefiunt. Orpheus quoque ſolem uolens intelligi, ait inter cætera:

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα
Ἐξανέφηνε θεοῖς ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι φανῆτά τε καὶ διόνυσον,
Εὐβουλῆα τ' ἄνακτα, καὶ αὐταύγην ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, διόνυσος δ' ἐπεκλήθη.
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Phaneta dixit ſolem ἀπὸ τοῦ φωτὸς, καὶ φανεροῦ, id eſt, à lumine, atq; illuminatione, quia cũctis uiſitur cũcta cõſpiciẽs: Dionyſius (ut ipſe uates ait) ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι

ρεσθαι, id eſt, quòd circũferatur in ambitũ. Vnde Cleanthes ita cognonunatũ ſcribit, ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab Oriente ad Occaſum diem noctemq; faciendo, cœli conficit curſum. Phyſici διόνυσον διὸς νοῦν, quia ſolem mundi mentē eſſe dixerũt. Mundus autem uocatur cœlum, quod appellant Iouem. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait: ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα. Liber à Romanis appellatur, quod liber & uagus eſt. Vt ait Næuius: Hàc quà ſol uagus igneas habenas, Immittit propius, *iugatq; terræ. Iidem uerſus Orphei ἀβουλίᾳ uocantes, boni cõſilij hunc Deum præſtitem monſtrant. Nam ſi conceptu mentis conſilia naſcuntur: mundi autem mentem ſolem opinantur autores, à quo in homines manat intelligēdi principium: meritò boni conſilij ſolem antiſtitem crediderunt. Solem liberum eſſe manifeſtè pronuntiat Orpheus hoc uerſu: *iungitq;

Ἥλιος ὃν διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσι. Et is quidem uerſus abſolutior, ille uerò eiuſdem uatis operoſior:

Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Huius uerſus autoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij: in quo aliud quoque nomen ſoli adijcitur, qui in eiſdem ſacris uerſibus inter cætera uocatur ἴαος. Nam conſultus Apollo Clarius, quis Deorum habendus ſit, qui uocatur ἴαος, ita effatus eſt:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπενθέα κεύθειν.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω
Χείματι μέν τ' ἀΐδην, δία δ' ἔαρος ἀρχομένοιο
Ἠέλιον δὲ θέρους, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Huius oraculi uim, numinis nominiſque interpretationem, qua liber pater, & Sol, ἰάω ſignificatur, executus eſt Cornelius Labeo, in libro, cui titulus eſt, De oraculo

Apollinis Clarij. Item Orpheus Liberũ atq; Solem unum eſſe Deum eundemq; demonſtrans, de ornatu ueſtitu'que eius in ſacris Liberalibus ita ſcribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερὰ σκευῇ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαυγοῦς ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι.
Αὐτὰρ ὕπερθε νέβροιο παναιόλου εὐρὺ κατᾶψαι,
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν, μέγα, σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούσων
Χρυσέαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον
Πρόσθε θεοῦ ζώνη δ' ἄρ' ὑπὸ στέρνον ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ' ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius, ſciens Liberum patrem Solem eſſe, & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ, & maturandis frugibus uel nocturno temperamento, uel diuturno calore moderantur, Veſtro, ait, ſi munere tellus

Georg. 1. Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta.

Solem uerò terrenæ eſſe fœcunditatis autorem, idem poëta profano mox docuit exemplo, cùm ait:

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros.

Et reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus, multiplex præſtat auxilium, quid aſcribendum eſt æthereo Solis calori?

Ne Martis quidem aut Mercurij aliud eſſe numen quàm Solem. CAPVT XIX.

*QVæ de Libero patre dicta ſunt, hæc Martem eundem ac Solem eſſe demonſtrant. Siquidē plerique Liberum cum Marte coniungunt, unum Deum eſſe monſtrantes. Vnde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, quod eſt inter propria Martis nomina. Colitur etiam apud Lacedæmonios ſimulachrum Liberi patris haſta inſigne, non thyrſo. Sed cùm thyrſum tenet, quid aliud quàm latens telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur? quod oſtendit, uinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. Habet enim hedera uinciendi, obligandiq́; naturam. Necnon & calor uini, cuius Liber pater autor eſt, ſæpe homines ad furorem bellicum uſque propellit. Igitur propter cognatum utriuſque effectus calorem, Martem ac Liberum unum eundemq́; Deum eſſe uoluerunt. Certè Romani utrunque patris appellatione uenerantur: alterum Liberum patrem: alterum Marſpitrem, id eſt, Martem patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater, bellorum potens probatur, quòd eum primum ediderunt autorem triumphi. Cùm igitur Liber pater idem ac Sol ſit: Mars uerò idem ac Liber pater: Martem Solem eſſe quis dubitet? Acitani etiam Hiſpana gens, ſimulachrum Martis radijs ornatum maxima religione celebrant, * Necyn uocantes. Et certè ratio naturalis exigit, ut Dij caloris cœleſtis parentes magis nominibus, quàm re, ſubſtantiaq́; diuerſi ſint. Feruorem autem, quo animus excandeſcit, excitaturq́; aliâs ad iram, aliâs ad uirtutes, nonnunquam ad temporalis furoris exceſſum, per quas res etiam bella naſcuntur, Martem cognominauerunt. Cuius uim poëta exprimendo, & ſimilitudini ignis applicando, ait:*

Liber idem qui Sol.

* Neton

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ. *Iliad. 15.*

In

In ſumma pronunciandum eſt, effectum Solis, de quo feruor animorum, de quo calor ſanguinis excitatur, Martem uocari.

Mercurium eſſe ſolem.

Vt uerò Mercurius Sol probetur, ſuperius edocta ſuffragia ſunt. Eundem enim eſſe Apollinem atque Mercurium, uel hinc apparet: quòd apud multas gentes ſtella Mercurij ad Apollinis nomẽ refertur: & quòd Apollo Muſis præſidet: Mercurius ſermonem, quod eſt Muſarum munus, impartit. Præter hoc quoque Mercurium pro ſole cenſeri, multa documenta ſunt. Primum, quòd ſimulachra Mercurij pinnatis alis adornantur, quæ res monſtrat ſolis uelocitatem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus: appellatumq́; ita intelligimus, ἀπὸ τȣ̃ ἑρμηνεύειν: & ſol mundi mens eſt: ſumma autem eſt uelocitas mentis, ut ait Homerus, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα: Ideo * pinnis Mercurius quaſi ipſe natura ſolis ornatur. Hoc argumentum lucidius Aegyptij abſoluunt, ipſius ſolis ſimulachra * pinnata fingentes, quibus color apud illos non unus eſt. Alterum enim cærulea ſpecie, alterum clara fingunt. Ex his clarum ſuperũm, & cæruleum inferũm uocant: inferi autem nomẽ Soli datur, cùm inferiore hemiſphærio, id eſt, hyæmalibus ſignis curſum ſuum peragit: ſuperi, cùm partem zodiaci ambit æſtiuam. Eadem circa Mercurium ſub alia fabula fictio eſt: cùm inter ſuperos, & inferos Deos adminiſter, ac nũtius exiſtimatur. Argiphontes præterea cognominatur, non quòd Argum peremerit: quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cuſtodiſſe Iunonis imperio Inachi filiam, eius Deæ pellicem, conuerſam in bouis formam, ſed ſub huiuſmodi fabula Argus eſt cœlum ſtellarum luce diſtinctum, quibus ineſſe quædam ſpecies celeſtium uidetur oculorum.

Odyſſea 7.

** pennis*

** pennata*

Fabula de Argo multoculo, & eius naturalis ſignificatio.

Cœlum

Cœlum autem Argum uocari placuit à candore, & uelocitate, παρὰ τὸ ἀργὸν καὶ ταχύ. Et uidetur terram deſuper obſeruare, quam Aegyptij hieroglyphicis literis cùm ſignificare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo ambitus cœli ſtellarum luminibus ornatus, tunc exiſtimatur enectus à Mercurio, cùm ſol diurno tempore obſeruando ſidera ueluti enecat, ui luminis ſui conſpectum eorum auferendo mortalibus. Pleraque etiam ſimulachra Mercurij quadrato ſtatu figurantur, ſolo capite inſignita, & uirilibus erectis.

Quæ figura ſignificat Solem mundi eſſe caput, & rerum ſatorem: omnemq́; uim eius non in quodam diuiſorum miniſterio membrorum, ſed in ſola mente conſiſtere, cuius ſedes in capite eſt. Quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. Quippe ſignificat hic numerus uel totidem plagas mundi, uel quatuor uices temporum, quibus annus includitur: uel quòd duobus æquinoctijs, duobusq́; ſolſtitijs, zodiaci ratio diſtincta eſt: ut lyra Apollinis chordarũ ſeptem, tot cœleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, quibus ſolem moderatorem natura conſtituit. In Mercurio ſolem coli, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in ſpecie draconum maris & fœminæ coniunctorum figurauerant Mercurio conſecrandum. Hi dracones parte media uoluminis ſui inuicem nodo, quem uocant Herculis, obligantur: primæq́; partes eorum reflexæ in circulum, preſsis oculis ambitũ circuli iungunt: & poſtmodũ caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornaturq́; alis ex eadem capuli parte naſcentibus. Argumentum caducei ad genituram quoq; hominũ, quæ geneſis appellatur, Aegyptij protendunt: Deos præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe

memorantes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην. Et duos priores ſolem, ac lunam intelligi uolunt, quòd ſol autor ſpiritus caloris, ac luminis humanæ uitæ genitor & cuſtos eſt: & ideo naſcentis dæmon, id eſt, Deus creditur. Luna τύχη, quia corporum præſul eſt, quæ fortuitorum uarietate iactantur. Amor, oſculo ſignificatur: Neceſsitas, nodo. Cur pinnæ adijciantur, iam ſuperius abſolutum eſt. Ad huiuſcemodi argumenta draconum præcipuè uolumen lectum eſt, propter iter utriuſque ſideris flexuoſum.

Quin Aeſculapium quoque & Salutem, & Herculem, & cum Iſide ipſum etiam Serapin, alios quàm ſolem deos non eſſe. CAPVT XX.

Aeſculapium eſſe Solem.

Hinc eſt quòd ſimulachris & Aeſculapij & Salutis, draco ſubiungitur: quòd hi ad Solis naturam, Lunæq; referuntur. Et eſt Aeſculapius uis ſalubris de ſubſtantia ſolis, ſubueniens animis, corporibusque mortalium. Salus autem naturæ Lunaris effectus eſt: quo animantium corpora iuuantur ſalutifero firmata temperamento. Ideo ergo ſimulachris eorum iunguntur figuræ draconum: quia præſtant, ut humana corpora, uelut infirmitatis pelle depoſita, ad priſtinum reuireſcant uigorem: ut reuireſcunt dracones per annos ſingulos, pelle ſenectutis exuta. Propterea & ad ipſum ſolem ſpecies draconis refertur: quia Sol ſemper, uelut à quadam imæ depreßionis ſenecta, in altitudinem ſuam, ut in robur reuertitur iuuentutis. Eſſe autem draconem inter præcipua ſolis argumenta, etiam nominis fictione monſtratur: quòd ſit nuncupatus, ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id eſt uidere. Nam ferunt hunc ſerpẽtem acie acutißima, & peruigili naturam huius ſideris imitari: atque ideo ædium, adytorum, oraculorum, theſaurorum cuſtodiam draconibus aßignari. Aeſculapium uerò

eundem

eundem eſſe atq; Apollinem, nõ ſolum hinc probatur, quòd ex illo natus creditur: ſed quòd ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris, quibus titulus eſt, περὶ θεῶν, ſcribit, quòd Aeſculapius diuinationibus & augurijs præſit. Nec mirum: ſiquidem medicinæ, atque diuinationis conſociatæ ſunt diſciplinæ. Nam medicus uel commoda, uel incommoda in corpore futura prænoſcit. Sic, ut ait Hippocrates, oportet medicũ dicere de ægroto, τά τε παρεόντα, καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι Locus eſt in prognoſtico. *id eſt, quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox uentura ſequentur. Quod congruit diuinationibus, quæ ſciunt Τά τε ὄντα τά τ' ἐσσόμενα καὶ πρό τ' ἐόντα.* Ιλιαδ. α.

*Sed nec Hercules à ſubſtantia ſolis alienus eſt, Quippe Hercules ea eſt ſolis poteſtas, quæ humano generi uirtutem ad ſimilitudinem præſtat deorum. Nec exiſtimes Alcumena apud Thebas Bœotias natum ſolum, uel primum Herculem nuncupatum: imò pòſt multos *atque poſtremus ille, hac appellatione dignatus eſt, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomen Dei uirtutem regentis. Cæterum Deus Hercules religioſè quidem & apud Tyron colitur. Verum ſacratiſsima, & auguſtiſſima Aegyptij eum religione uenerantur: ultráque memoriam, quæ apud illos retrò longiſsima eſt, ut carentem initio colunt. Ipſe creditur & Gigantes interemiſſe, cùm pro cœlo pugnaſſet, quaſi uirtus Deorum. Gigantes autem quid aliud fuiſſe credendum eſt, quàm hominum quandam impiam gentem, Deos negantem: & ideo exiſtimatam Deos pellere de cœleſti ſede uoluiſſe? Horum pedes in draconum uolumina deſinebant: quod ſignificat, nihil eos rectum, nihil ſuperum cogitaſſe, totius uitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna mergente. Ab hac gente*

* Dictio atq; non eſt in antiquis codicibus.

Sol

Sol pœnas debitas ui peſtiferi caloris exegit. Et re uera Herculem ſolem eſſe uel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud eſt, niſi heras, id eſt, aëris, cleos id eſt, gloria: quæ porrò alia aëris gloria eſt, niſi ſolis illuminatio, cuius receſſu, profunditate, ſpiritus occulitur tenebrarum? Præterea ſacrorum adminiſtrationes apud Aegyptios multiplici actu multiplicem Dei aſſerunt poteſtatem: ſignificantes Herculem hunc eſſe τὸν ἐν πᾶσι, καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum geſta, argumentum non uile colligitur. Nam Theron rex Hiſpaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, inſtructo exercitu nauium: Gaditani ex aduerſo uenerunt, prouecti nauibus longis: commiſſoq́; prælio, adhuc æquo morte conſiſtente pugna, ſubitò in fugam uerſæ ſunt regiæ naues: ſimulq́; improuiſo igne correptæ conflagrauerunt. Pauciſsimi qui ſuperfuerant hoſtium capti, indicauerunt apparuiſſe ſibi leones proris Gaditanæ claſsis ſuperſtantes: ac ſubitò ſuas naues immiſsis radijs, quales in Solis capite pinguntur, exuſtas.

ἥρας κλέος.

Serapin quoq; & Iſida nõ diſtingui à ſole.

Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Serapin, atque Iſim cultu penè attonitæ uenerationis obſeruat. Omnem tamen illam uenerationem, Soli ſe ſub illius nomine teſtatur impendere: uel dum calathum capiti eius infigunt: uel dum ſimulachro ſignum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodem'que maximo capite Leonis effigiem. Dextera parte caput canis exoritur manſueta ſpecie blandientis: pars uerò læua ceruicis, rapacis Lupi capite finitur, eas'que formas animalium draco connectit uolumine ſuo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conſpicitur monſtrum. Ergo Leonis capite

pite monſtratur præſens tempus, quia conditio eius inter præteritum futurumq; actu præſenti ualida feruensq; eſt. Sed præteritum tempus Lupi capite ſignatur, quod memoria rerum tranſactarum rapitur, & aufertur. Item canis blandientis effigies futuri temporis deſignat euentum, de quo nobis ſpes, licet incerta, blanditur. Tempora autem cui, niſi proprio famularentur autori? Cuius uertex inſignitus calatho, & altitudinem ſideris monſtrat, & potentiam capacitatis oſtendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immiſſo calore rapiuntur. Accipe nunc quod de ſole, uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quē Aegyptij Deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege, quis Deorum haberetur, his uerſibus ſolicitam religionem regis inſtruxit.

Εἰμὶ θεὸς τοιός δε μαθεῖν, οἷον κ' ἀγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, κ' ἀςὴρ ἡ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ὄμματε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ex his apparet, Serapis, & ſolis unam eſſe, & indiuiduam naturam. Iſis cuncta religione celebratur, quæ eſt uel terra, uel natura rerum ſubiacens Soli. Hinc eſt, quòd continuatis uberibus, corpus Deæ omne denſetur: quia uel terræ, uel rerum naturæ altu nutritur uniuerſitas.

Adonin, Attinem, Oſirim, & Horum, aliud non eſſe quàm ſolem. Præterea & duodecim ſigna zodiaci ad naturam Solis referri. CAPVT XXI.

ADonin quoq; ſolem eſſe non dubitatur, inſpecta religione Aſſyriorum: apud quos Veneris Architidis, & Adonis maxima olim ueneratio uiguit: quam nunc Phœnices tenent. Nam Phyſici terræ ſuperius hemiſphærium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: *Ne Adonin quidem alium eſſe quàm ſolem.*

inferius uerò hemiſphæriū terræ, Proſerpinam uocauerūt. Ergo apud Aßyrios, ſiue Phœnices, lugēs inducitur Dea, quòd Sol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens, partem quoq; hemiſphærij inferioris ingreditur. quia de duodecim ſignis zodiaci, ſex ſuperiora, ſex inferiora cēſentur. Et cùm eſt in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere creditur Dea: tanquàm ſole raptu mortis temporalis amiſſo, & à Proſerpina retento, quàm numen terræ inferioris circuli & Antipodum diximus. Rurſumq; Adonim redditū Veneri credi uolūt: cùm Sol euictis ſex ſignis annuis inferioris ordinis, incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphærium, cum incremento luminis, & dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes: quòd aper hiſpidus & aſper, gaudet locis humidis & lutoſis, pruinaq; cōtectis: proprieq; hyemali fructu paſcitur, glande. Ergo hyems ueluti uulnus eſt Solis, quæ & lucem eius nobis minuit & calorem, quod utrunq; animantibus accidit morte. Simulachrum huius Deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, ſpecie triſti, faciem manu læua intra amictum ſuſtinens, lachrymæ uiſione conſpicientium manare creduntùr. Quæ imago, præterquàm quòd lugentis eſt (ut diximus) Deæ: terræ quoq; hyemalis eſt, quo tempore obnupta nubibus, ſole uiduata ſtupet: fonteſq;, ueluti terræ oculi, uberius manant: agriq; iterum ſuo cultu uidui, mœſtam faciem ſui monſtrant. Sed cùm Sol emerſerit ab inferioribus partibus terræ: uernaliſq; æquinoctij trangſgreditur fines, augendo diem: tunc & Venus læta: & pulchra uirent arua ſegetibus, prata herbis, arbores folijs. Ideo maiores noſtri Aprilem menſem Veneri dicauerunt.

Obnupto, id eſt, cooperto.

Similiter Phryges fabulis, & ſacrorum adminiſtrationibus

nibus immutatis, circa matrem Deûm, & Attinem eadem intelligi præſtant. Quis enim ambigat matrem Deûm terram haberi? Hæc Dea leonibus uehitur, ualidis impetu atque feruore animalibus: quæ natura cœli eſt, cuius ambitu aër continetur: qui uehit terram. Solem uerò, ſub nomine Attinis, ornat & fiſtula, & uirga. Fiſtula ordinē ſpiritus inæqualis oſtendit: quia uenti, in quibus nulla æqualitas eſt, propriam ſumunt de ſole ſubſtantiam. Virga, Solis poteſtatem aſſerit, qui cuncta moderatur. Præcipuam autem Solis in his ceremonijs uerti rationem, hinc etiam poteſt intelligi: quòd ritu eorum καταβάσει *finita, ſimulatione neq; luctus peracta celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant: quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protendit.*

Idem ſub diuerſis nominibus religionis effectus eſt apud Aegyptios: cùm Iſis Oſirim luget: nec in occulto eſt, neque aliud eſſe Oſirim quàm ſolem, nec Iſim aliud eſſe quàm terram (ut diximus) naturam'ue rerū. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Attinem uertitur, in Aegyptia quoque religione luctum & lætitiam uicibus annuæ adminiſtrationis alternat. Hinc Oſirim Aegyptij, ut ſolem eſſe aſſerant, quoties hieroglyphicis literis ſuis exprimere uolunt, inſculpūt ſceptrum: inq; eo ſpeciem oculi exprimunt: & hoc ſigno Oſirim monſtrant: ſignificantes hunc Deum ſolem eſſe, regaliq; poteſtate ſublimem cuncta deſpicere, quia ſolem Iouis oculum appellat antiquitas. *Oſirim etiam ſolem eſſe.*

Apud eoſdem Apollo qui eſt ſol, Horus uocatur. Ex quo & horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperunt. Et quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ uocantur. Iidem Aegyptij uolentes ipſius Solis nomine dicare ſimulachrum, figurauere raſo capite, *Horus idem Deus qui Sol.* *Attinē aliud non eſſe quam ſolem.*

ſed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis, docet ſolem naturæ rerum nunquàm eſſe in operto. Dempti autem capilli reſidente radice monſtrant hoc ſidus etiam tēpore, quo non uiſitur à nobis, rurſum emergendi, uti capillos, habere ſubſtantiam. Eodem argumento ſignificatur & tempus quo anguſta lux eſt: cùm uelut abraſis incrementis, anguſtaq́; manente extantia, ad minimum diei Sol peruenit ſpatium, quod ueteres appellauere brumale ſolſtitiū: brumam à breuitate dierū cognominātes, id eſt, βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris uel anguſtijs rurſus emergens, ad æſtiuum hemiſphærium, tanquam enaſcens, in augmenta porrigitur: & tunc ad regnum ſuum perueniſſe iam creditur. Propterea Aegyptij animal in zodiaco conſecrauere, ea cœli parte, qua maximè annuo curſu Sol ualido efferuet calore. Leoniſq́; inibi ſignum, domicilium ſolis appellant: quia id animal uidetur ex natura Solis ſubſtantiam deducere: Primum'que impetu & calore præſtat animalia, uti præſtat Sol ſidera: ualiduſq́; eſt Leo pectore, & priore corporis parte, ac degenerat poſterioribus membris: æquè ſolis uis prima parte diei ad meridiem increſcit, uel prima parte anni à uere in æſtatem: mox elangueſcens, deducitur uel ad occaſum qui diei, uel ad hyemem, quæ anni pars uidetur eſſe inferior. Idemq́; oculis patentibus atque igneis cernitur ſemper, ut Sol patenti igneoq́; oculo terram conſpectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec ſolus Leo, ſed ſigna quoq; uniuerſa zodiaci ad naturam ſolis iure referuntur. Et ut ab Ariete incipiam, magna illi cōcordia eſt. Nam & is per ſex menſes hybernales ſiniſtro incubat lateri, ab æquinoctio uerno ſuper dextrū latus: ſicut & Sol: ab eodem tempore dextrum hemiſphærium, reliquo ambit ſiniſtrum. Ideo & Ammonem quem Deum ſolem occidentem

Signa zodiaci ad naturā ſolis referri.

tem

tem Lybies exiſtimant, Arietinis cornibus fingunt, quibus maximè id animal ualet, ſicut radijs Sol. Nam & apud Græcos *ἀπὸ τοῦ κέρως κριὸς *appellatur.* Taurum *uerò* *ἀπὸ τοῦ κάρα
ad ſolē referri, multiplici ratione Aegyptius *cultus oſtēdit,*
uel quia apud Heliopolim *taurum* Soli *conſecratum, quem* *Netiron *cognominãt, maximè colunt: uel quia bos* Apis *Neuton
in ciuitate memphi, ſolis inſtar excipitur: uel quia in oppido Hermunthi *magnifico* Apollinis *templo, conſecratum ſoli colunt taurum,* *Bacchin *cognominantes, inſignem miraculis conuenientibus naturæ ſolis.* Nam *& per ſingulas* *Bacin
horas mutare colores affirmatur: & hirſutus ſetis dicitur in aduerſum naſcentibus, contra naturã omnium animaliũ. Vnde *habetur ueluti imago* Solis *in aduerſam mundi partem nitentis.* Gemini *autē, qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud niſi* Solem *unum eundemq́; ſignificant, modo deſcendentē in ima mundi, modo in ſummam altitudinem reſurgentem?* Cancer *obliquo greſſu, quid aliud niſi iter* Solis *oſtendit? qui uiam nunquàm rectam, ſed per illam ſemper meare *ſortitus eſt,* Obliquus *quà ſe ſignorũ uerteret ordo:* *ſolitus
maximeq́; in illo ſigno, Sol *à curſu ſupero incipit obliquus inferiora iam petere.* De Leone *iam ſuprà dictum eſt.* Virgo *autem, quæ manu ariſtam fert, quid aliud quàm* δύναμις ἡλιακὴ *quæ fructibus *curuatur? & ideo* Geor. 1. *curat
iuſtitia creditur, quæ ſola facit naſcentes fructus ad hominum uſus peruenire: Scorpius *totus, in quo* Libra *eſt, naturã* Solis *imaginatur: qui hyeme torpeſcit: & tranſacta hac, aculeum rurſus erigit ui ſua, nullum natura damnum ex hyberno torpore perpeſſa.* Sagittarius, *qui omnium zodiaci domiciliorum imus atque poſtremus eſt: ideo ex homine in feram per membra poſteriora degenerat: quaſi poſtremis partibus ſuis à ſuperis in inferiora detruſus: ſagittam*

S 3 tamen

tamen iacit: quod indicat, tunc quoque uniuerſorum conſtare uitam radio Solis uel ab ima parte uenientis. Capricornus ab inſernis partibus ad ſupera ſolem reducens, capræ naturam uidetur imitari: quæ dum paſcitur, ab imis partibus ſemper prominentium ſcopulorum alta depoſcit. Aquarius non'ne ipſam uim Solis oſtendit? Vnde enim imber caderet in terras, niſi Solis calor ad ſupera traheret humorem? cuius refuſio pluuialis eſt copia. In ultimo ordine zodiaci Piſces locati, quos conſecrauit Soli non aliqua naturæ ſuæ imaginatio, ut cætera: ſed oſtentatio potentiæ ſideris, à quo uita non ſolum aëris terreniſq; animalibus datur, ſed illis quoque quorum conuerſatio aquis merſa uelut è conſpectu Solis exulat. Tanta eſt uis Solis ut abſtruſa quoque penetrando uiuificet.

Quòd Nemeſis, Pan, ſeu Inuus, & Saturnus, aliud non ſint quàm Sol. CAPVT XXII.

Nemeſim eſſe ſolem.

Et Pana Deũ ſolem eſſe.

ET, ut ad ſolis multiplicem poteſtatem reuertatur oratio, Nemeſis quæ contra ſuperbiam colitur, quid aliud eſt, quàm ſolis poteſtas? Cuius iſta natura eſt, ut fulgentia obſcuret, & conſpectui auferat: quæq; ſunt in obſcuro illuminet, offeratq; conſpectui. Pan ipſe, quem uocant Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur, ſolem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. Hunc Deum Arcades colunt, Appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον non ſyluarum dominum, ſed uniuerſæ ſubſtantiæ materialis dominatorem ſignificari uolentes. Cuius materiæ uis, uniuerſorum corporum, ſeu illa diuina, ſiue terrena ſint, componit eſſentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; prolixa demißio, naturam lucis oſtendunt: qua ſol & ambitũ cœli ſuperioris illuminat, & inferiora colluſtrat. Vnde Homerus de eo ait:

Iliados 11. Ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσι.

Quid

Quid fiſtula uel uirga ſignificent, ſuperius in habitu Attinis expreſsimus. Quòd in Capræ pedes deſinit, hæc argumenti ratio eſt: quia materia, quæ in omnem ſubſtantiam ſole diſpenſante porrigitur, diuinis de ſe corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis ſignum pedes huius animalis electi ſunt: quòd & terrenum eſſet, & tamen ſemper peteret alta paſcendo, ſicut ſol: uel cùm radios ſupernè demittit in terras: uel cùm ſe recolligit, in montibus uiſitur. Huius Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur, nullius oculis obnoxia: quod ſignificat harmoniam cœli, quæ Soli amica eſt, quaſi ſphærarũ omnium de quibus naſcitur moderatori: nec tamen poteſt noſtris unquam ſenſibus deprehendi. Saturnus ipſe, qui autor eſt temporum: & ideo à Græcis immutata litera χρόνος quaſi χρόνος uocatur: quid aliud niſi Sol intelligendus eſt? cùm tradatur ordo elementorum, temporum numeroſitate diſtinctus, luce patefactus, nexus æternitate traductus, uiſione diſcretus, quæ omnia actum Solis oſtendunt. *Echo.* *Saturnus idẽ qui ſol.*

Iouem quoque & Aſsyriorum Adad, eundem eſſe quem Solem. Tum & theologorum & Orphei autoritate oſtendi poſſe, omnes deos referri ad ſolem. CAP. XXIIII.

NEc ipſe Iupiter rex Deorum, Solis naturam uidetur excedere: ſed eundem eſſe Iouem ac Solem, claris docetur indicijs. Nam cùm ait Homerus: *Iliados 1.*

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτη δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὔλυμπόνδε.

Iouis appellatione ſolem intelligi Cornificius ſcribit: cui unda Oceani uelut dapes miniſtrat. Ideo enim (ſicut & Poſsidonius & Cleanthes affirmant) ſolis meatus à plaga, quæ uſta dicitur, non recedit: quia ſub ipſa currit

Oceanus,qui terram & ambit,& diuidit.Omnium autem Phyſicorum aſſertione conſtat, calorem humore nutriri. Nā quod ait, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο, ſidera intelligun tur:quæ cum eo ad Occaſus, Ortusq́; quotidie impetu cœli feruntur,eodemq́; aluntur humore: θεοὺς enim dicunt ſidera & ſtellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, id eſt, τρέχειν, quòd ſemper in

Iliados 1. curſu ſint: ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. Addit poëta δυωδεκάτη γένετ' ἠώς, non dierum,ſed horarum ſignificans numerū: quibus referuntur ad hemiſphærij ſuperioris exortum.Intellectum noſtrum in eandem ſententiam ducunt etiam de

In Phædro Platonis leguntur. Timæo platonis hæc uerba: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς ἐλαύνων, πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος, τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim uerbis magnū in cœlo ducem Solem uult ſub appellatione Iouis intelligi, alato curru,uelocitatē ſideris monſtrans.Nam quia in quocunq; ſigno fuerit, præſtat omnia ſigna & ſidera, ſignorūq; præſtites Deos, uidetur cūctos Deos ducatu præire, ordinando cuncta, ornandoq́; : atq; ideo uelut exercitum eius,cæteros Deos haberi per XII. ſignorum partes diſtributos: quia ipſe duodecimi ſigni in quocunq; ſigno fuerit,locum tenet,& occupat.Nomē autem Dæmonum cum Deorum appellatione coniungit:aut quia dij ſunt δαήμονες, id eſt,ſciētes futuri: aut (ut Poſsidonius ſcribit in libris quibus titulus eſt περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων) quia ex æthe-

ἀπὸ τοῦ δαιομένου, id eſt, laceratus. rea ſubſtantia parta atq; diuiſa qualitas illis eſt: ſiue * ἀπὸ τοῦ δαίειν, id eſt, καίειν: ſeu ἀπὸ τοῦ δαιομένου, hoc eſt, μεριζομένου. Quòd autem addit, μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, ſignificat quia hæc ſola, quā terram eſſe accepimus, manet immobilis intra domum Deorum, id eſt,intra mundum

dum ut ait Euripides:

Καὶ γαῖα μῆτερ, ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοί
Βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

Hinc quoq; oſtenditur quid de ſole & Ioue ſit ſentiendum, cùm alibi dicatur.

Πάντα ἰδὼν διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας. *Et alibi:* *Heſiodus*
Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις. *Iliados 3.*

*Vnde utrunque conſtat una poteſtate cenſendum. Aßyrij quoq; ſolem ſub Iouis nomine, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremonijs celebrant, in ciuitate, quæ Heliopolis nuncupatur. Eius Dei ſimulachrum ſumptum eſt de oppido Aegypti, quod & ipſum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senemure, ſeu idem Senepos nomine fuit: perlatumq; eſt primum in eam per Oppiã legatum Delebois regis Aßyriorum, ſacerdotesq; Aegyptios, quorum princeps fuit Parmetis: diuq; habitum apud Aßyrios, poſtea Heliopolim commigrauit. Cur ita factum, quaq; ratione Aegypto profectum, in hæc loca ubi nunc eſt, poſtea uenerit: rituq; Aßyrio magis, quàm Aegyptio colatur, dicere ſuperſedi: quia ad præſentem non attinet cauſam. Nunc uerò eundem Iouem, ſolemq; eſſe, cùm ex ipſo ſacrorũ ritu, tum ex habitu dignoſcitur. Simulachrum enim aureum, ſpecie imberbi inſtat: dextra eleuata cum flagro, in aurigæ modũ: læua tenet fulmen, & ſpicas. Quæ cuncta Iouis, Solisq; conſociatam potentiam demonſtrant. Huius templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis poteſtatem refertur, qui idem atq; Sol eſt. Vehitur enim ſimulachrum Dei Heliopolitani *ferculo, ueluti uehuntur in pompa ludorum Circenſium Deorum ſimulachra. Et ſubeunt plerunq; prouinciæ proceres, raſo capite, longi temporis caſtimonia puri: feruntur q; diuino ſpiri-*

** Ferculũ hic pro uehiculo, non pro dapibus.*

tu, non ſuo arbitrio, ſed quò Deus propellit uehentes: ut uidimus apud Antium *promoueri ſimulachra* Fortunarũ *ad danda reſponſa. Conſulunt hunc* Deum *& abſentes, miſsis diplomatibus conſignatis, reſcribitq́; ordine ad ea, quæ conſultatione addita continentur. Sic & imperator* Traianus *initurus ex ea prouincia* Parthiam *cum exercitu, conſtantiſsimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima huiuſce numinis ceperant experimenta, ut de euentu conſuleret rei cœptæ: egit* Romano *conſilio, prius explorando fidem religionis, ne fortè fraus ſubeſſet humana.* Et *primum miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi uellet.* Deus *iuſsit afferri chartam, eamq́; aſsignari puram, & mitti: ſtupentibus ſacerdotibus ad eiuſmodi factum.* Ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Traianus *excepit, quòd ipſe quoq; puris tabellis cùm* Deo *egiſſet. Tunc alijs codicillis conſcriptis, ſignatis'que conſuluit an* Romam *perpetrato bello reditus eſſet.* Vitem cẽturialem Deus *ex muneribus in æde dicatis, deferri iuſsit: diuiſamq́; in partes ſudario condi, ac proinde ferri.* Exitus *rei obitu* Traiani *apparuit, oſsibus* Romam *relatis.* Nam *fragmentis, ſpecies reliquiarum, uitis argumento, caſus futuri tempus oſtenſum eſt.* Et *ne ſermo per ſingulorum nomina* Deorum *uagetur, accipe quid* Aſsyrij *de ſolis potentia opinentur.* Deo *enim, quem ſummum, maximumq́; uenerantur,* Adad *nomen dederũt.* Eius *nominis interpretatio ſignificat, unus.* Hunc *ergo ut potentiſsimum adorant* Deum. *Sed ſubiungunt eidem* Deam

Atargatis dea.

nomine Atargatim: *omnemq́; poteſtatem cunctarũ rerum his duobus attribuunt,* Solem, Terramq́; *intelligentes: nec multitudine nominum enuntiantes diuiſam eorum per omnes ſpecies poteſtatem: ſed argumentis quibus ornan-*

tur

tur, ſignificantes multiplicem præſtantiam duplicis numinis. Ipſa autem argumenta, Solis rationem loquuntur. Nanque ſimulachrum Adad, inſigne cernitur radijs inclinatis, quibus monſtratur, uim cœli in radijs eſſe Solis, qui demittuntur in terram. Atargatis ſimulachrum ſurſum uerſum reclinatis radijs inſigne eſt: monſtrando radiorum ui ſupernè demiſſorum enaſci quæcunq; terra progenerat. Sub eodem ſimulachro ſpecies leonum ſunt: eadem ratione terram eſſe mõſtrantes, qua Phryges finxere matrem Deûm, id eſt, terram leonibus uehi. Poſtremò, potentiam Solis ad omniũ poteſtatem, ſummitatemq; referri, indicant Theologi: qui in ſacris hoc breuiſſima precatione demonſtrant, dicentes : ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem eſſe omnia & Orpheus teſtatur his uerſibus.

Κέκλυθι τηλεπόρου, δίνης ἑλικαύγεα κύκλον
Οὐρανίαις στροφάλιγξι περὶ δρόμον αἰὲν ἑλίσσων·
Ἄγλαε ζεῦ διόνυσε πάτερ πόντου πατερης.
Ἥλιε παγγένετορ παναίολε χρυσεοφεγγές.

De laudibus, variaque eruditione Vergilij. Tum de his, quæ ſequentibus libris per ordinem ſunt explicanda.

CAPVT XXIIII.

HIc cùm Prætextatus feciſſet loquendi finem, omnes in eum affixis uultibus, admirationem ſtupore prodebant. Deinde laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem: affirmantes hunc eſſe unum arcanæ Deorum naturæ conſcium, qui ſolius diuina & aſſequi animo, & eloqui poſſet ingenio. Inter hæc Euangelus: Equidem, inquit, miror potuiſſe tantorum poteſtatem numinum comprehendi. Verùm quod Mantuanum noſtrum ad ſingula, rùm de diuinis ſermo eſt, teſtem citatis: gratioſius eſt, quàm

ut

*ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quod ille cùm diceret:*Liber *& alma* Ceres,*pro Sole, &* Luna,*non hoc in alterius poëtæ imitationem poſuerit: ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans?* Niſi *fortè, ut* Græci *omnia ſua in immenſum tollunt, nos quoque poëtas etiam noſtros uolumus philoſophari: cùm ipſe* Tullius, *qui non minus profeſſus eſt philoſophandi ſtudium, quàm loquendi, quoties aut de natura* Deorũ, *aut de fato, aut de diuinatione diſputat, gloriam, quam oratione conflauit, incondita rerum relatione minuat.* Tum *Symmachus:* De Cicerone Euangele, *qui conuicijs impenetrabilis eſt, poſt uidebimus.* Nunc *quia cum* Marone *nobis negotium eſt, reſpondeas, uolo utrum poëtæ huius opera inſtituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora ineſſe fatearis.* Videris *enim mihi ita adhuc* Vergilianos *habere uerſus: qualiter eos pueri magiſtris prælegentibus canebamus,* Imò *uerò pueri cùm eſſemus* Symmache *(inquit* Euangelus*) ſine iudicio mirabamur: inſpicere autem uitia, nec per magiſtros nec per ætatem licebat: quæ tamen non pudenter quiſquam negabit, cùm ipſe confeſſus ſit.* Qui *enim moriens poëma ſuum legauit igni, quid niſi famæ ſuæ conuicia poſteritati ſubtrahenda curauit?* Nec *immerito. Erubuit quippe de ſe futura iudicia: ſi legeretur petitio deprecantis filio arma à marito, cui ſoli nupſerat, nec ex eo prolem ſuſcepiſſe ſe nouerat: uel ſi mille alia multum pudenda, ſeu in uerbis modò* Græcis, *modò* Barbaris, *ſeu in ipſa diſpoſitione operis deprehenderentur: Cumq; adhuc dicentẽ omnes exhorruiſſent, ſubtexuit Symmachus:* Hæc *eſt quidem* Euangele Maronis *gloria, ut nullius laudibus creſcat, nullius uituperatione minuatur.* Verùm *iſta quæ proſcindis, defendere quilibet poteſt ex plebeia grãmaticorum cohorte: ne* Seruio

uio noſtro, qui priſcos (ut mea fert opinio) præceptores doctrina præſtat, in excuſandis talibus quæratur iniuria. Sed quæro utrum cùm poëtica tibi in tanto poëta diſplicue rit: nerui tamen oratorij, qui in eodem ſunt ualidiſsimi, placere uideantur. Hæc uerba primùm Euangeli riſus excepit. Deinde ſubiecit: Id hercule reſtat deniq;, ut oratorem Vergilium renuntietis. Nec mirum, cùm ad philoſophos ambitus ueſter paulò antè prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil niſi poëticum ſenſiſſe exiſtimetur: licet hoc quoq; eidem nomen inuideris, audi quid de operis ſui multiplici doctrina ipſe pronuntiet. Ipſius enim Maronis epiſtola, qua compellat Auguſtum, ita incipit: Ego uerò frequentes à te literas accipio. & infrà: De Aenea quidem meo, ſi mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res eſt, ut penè uitio mentis tantum opus ingreſſus mihi uidear: cum præſertim (ut ſcis) alia quoque ſtudia ad id opus multoq; potiora impartiar. Nec his Vergilij uerbis copia rerum diſſonat, quam pleriq; penè omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tanquam nihil ultra uerborum explanationem liceat noſſe grammatico. Ita ſibi belli iſti homines certos ſcientiæ fines, & uelut quædam pomœria & effata poſuerunt: ultra quæ ſi quis egredi audeat, introſpexiſſe in ædem deæ, à qua mares abſterrentur, exiſtimandus ſit. Sed nos, quos craſſa Minerua dedecet, non patiamur abſtruſa eſſe adyta ſacri poëmatis: ſed arcanorum ſenſuum inueſtigato adyto, doctorum cultu celebranda præbeamus recluſa penetralia. Et ne uidear, uelle omnia unus amplecti: ſpondeo uiolentiſsima inuenta, uel ſenſa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonſtraturum. Euſebio autem oratorum eloquentiſsimo, non præripio de oratoria apud

ex Vergilij epiſtola ad Auguſt.

apud Maronem arte tractatũ:quem & doctrina,& docendi uſu melius exequetur: Reliquos omnes,qui adeſtis,impẽſè præcatus ſim:ut quid ueſtrũ quiſq; præcipuũ ſibi annotauerit de Maronis ingenio,uelut ex ſymbolo cõferamus. Mirum modum alacritatẽ omnibus, qui aderant,hæc uerba perpererũt. Et aſſurgens quiſq; in deſideriũ alios audiẽdi, nõ uidit & ſe in idẽ munus uocandũ. Itaq; hortatu mutuo concitati,in aſſenſum facilè ac libenter animati ſunt:intuentesq; omnes Prætextatum orabant,ut iudicium ſuũ primus aperiret:cæteris per ordinẽ, quem caſus ſedendi fecerat,ſecuturis. Et Vectius: Equidem inter omnia,quibus eminet laus Maronis, hoc aßiduus lector admiror,quia doctißimè ius Pontificũ,tanquã hoc profeſſus,in multa & uaria operis ſui parte ſeruauit. Et ſi tantæ diſſertationis ſermo non ceſſerit:promitto fore,ut Vergilius noſter põtifex maximus aſſeratur. Poſt hunc Flauianus: Apud poëtam noſtrum,inquit,tantam ſcientiam iuris auguralis inuenio:ut ſi aliarum diſciplinarum doctrina deſtitueretur,hæc illũ uel ſola profeßio ſublimaret. Euſtathius deinde: Maximè,inquit,prædicarem quanta de Græcis cautus, & tanquam aliud agens, modo artificij dißimulatiõe, modo profeſſa imitatiõe trãſtulerit: ni me maior admiratio de aſtrologia,totaq; philoſophia teneret,quàm parcus, & ſobrius operi ſuo nuſquã reprehendendus aſperſit. Furius Albinus alterum fouens Prætextati latus, iuxtaq; eum Cæcinna Albinus ambo uetuſtatis affectationẽ in Vergilio prædicabant. alter in uerſibus,alter in uerbis. Auienus: Non aſſumã mihi,inquit,ut unã aliquã de Vergilianis uirtutibus audeã prædicare: ſed audiendo quæcũq; dicetis,ſi quid uel de his mihi uidebitur, uel iandudũ legenti adnotandũ uiſum eſt,opportunius proferã:modo memineritis à Seruio noſtro exigendũ,ut quicquid

quid obſcurũ uidebitur, quaſi literatorũ omnium longè maximus, palàm faciat. His dictis, & uniuerſo cœtui complacitis, Prætextatus cũ in ſe conuerſa omniũ ora uidiſſet: Philoſophia, inquit, quod unicum eſt munus Deorum, & diſciplina diſciplinarũ, honorãda eſt anteloquio. Vnde meminerit Euſtathius, primũ ſibi locũ ad diſſerẽdũ, omni alia profeſſione, cedente cõceſſum. Huic tu mi Flauiane ſuccedes: ut & auditu ueſtro recreer & aliquanto ſilentio inſtaurẽ uires loquendi. Inter hæc ſeruilis moderator obſequij, cui cura uel adolẽdi Penates, uel ſtruẽdi penũ, & domeſticorum actuum miniſtros regẽdi, admonet dominũ, familiã pro ſolennitate annui moris epulatam. Hoc enim feſto, religioſæ domus prius famulos inſtructis, tanquam ad uſum domini, dapibus honorãt: & ita demũ patrisfamiliãs mẽſæ apparatus nouatur. Inſinuat ergo Præſul famulitij cœnæ tempus, & dominos iã uocare. Tũ Prætextatus: Reſeruãdus ergo eſt Vergilius noſter ad meliorem partẽ diei: ut mane nouũ inſpiciẽdo per ordinẽ carmini deſtinemus. Nunc hora nos admonet, ut honore ueſtro hæc menſa dignetur. Sed & Euſtathius, & poſt hũc Nicomachus meminerint, craſtina diſſertatione ſeruari ſibi anteloquij functionem. Et Flauianus: Ex placita iã uos lege cõuenio, ut ſequẽti die Penates mei beari ſe tãti cœtus hoſpitio gloriẽtur. His cũ omnes aſſenſi eſſent, ad cœnã, alio aliud de his quæ inter ſe cõtulerãt reminiſcẽte approbãteq;, cũ magna alacritate animi cõceſſerũt.

FINIS LIBRI PRIMI.

Facilè (inquit Veſalienſis) hic primi libri finis oſtendit, quàm multa in ſequentibus deſiderentur. Quota enim pars de rhetoricis obſeruationibus extat? Vbi de ſcientia iuris auguralis ulla fit mentio? Vt ne dicã, interim quàm multa deſint & reliquorum, quàm confuſa omnia ſint, uti ſuis locis ſumus indicaturi.

MACROBII

AVRELII THEODOSII *uiri conſularis & illuſtris, Saturnaliorum liber ſecundus.*

Qua occaſione de iocis ac dicterijs ueterum, ſermo ortus fuerit inter conuiuas. CAP. I.

*gaſtrimargiam ferculorum.

SICVBI *modeſtus edendi modus ceſſare fecit *caſtimoniã ferculorum, & conuiualis lætitia minuſculis poculis oriebatur,* Auienus ait: *Bene ac ſapienter Maro noſter tumultuoſum, ac ſobrium uno eodemq; uerſu deſcripſit ſub paucorum uerborum immutatione conuiuium. Nam ubi ſub apparatu regio procedere ſolet luxus ad ſtrepitum,* Pòſt *quàm prima, inquit, quies epulis: at cum* Heroës *caſtigatis dapibus aßidunt, non reducit quietem, quia nec præceßit tumultus, ſed inquit,* Pòſt *quàm exempta fames epulis.* Noſtrum *hoc conuiuium, quod & heroici ſeculi pudicitiam, & noſtri conduxit elegantiam, in quo ſplendor ſobrius & diligens parſimonia,* Agathonis *conuiuio, uel poſt magniloquentiam* Platonis *non componere tantum, ſed nec præferre dubitauerim.* Nam *ipſe rex menſæ, nec in moribus* Socrate *minor, & in* Republica *philoſopho efficacior.* Cæteri *qui adeſtis, eminẽtiores eſtis ad uirtutum ſtudia, quàm ut poëtis comicis, &* Alcibiadi, *qui tantum fuit fortis ad crimina, alijsq; quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quiſquam exiſtimet comparandos.* Bona *uerba quæſo,* Prætextatus *ait, circa reuerentiam tantum Socraticæ maieſtatis.* Nam *reliquis*

Aeneid. 1.

*quis,qui in illo fuerunt ſympoſio, hæc lumina quis nõ præponenda conſentiat? Sed quorſum tibi Auiene hoc tendit exemplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit,qui pſaltriam intromitti peteret:ut puella ex induſtria ſupra naturam mollior, canora dulcedine, & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. Illhic hoc fieri tentatum eſt, ut Agathonis uictoria celebraretur: Nos honorẽ Dei,cuius hoc feſtum eſt, nullo admiſtu uoluptatis augemus: neque ego ſum neſcius, uos nec triſtitiam, nec nubilum uultum in bonis ducere: nec Craſſum illum,quẽ, autore Lucilio, Cicero ſemel in uita riſiſſe ſcribit magnopere mirari.Ad hæc cùm Prætextatus diceret,ludicras uoluptates nec ſuis Penatibus aſſuetas, nec ante cœtum tam ſerium producendas:excepit Symmachus: Quia Saturnalibus optimo dierum (ut ait Veronenſis poëta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanquam hoſtis repudianda eſt,nec ut Epicureis ſummum bonum in uoluptate ponendum: excogitemus alacritatem laſciuia carentem. Et,ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis ſit literata lætitia, & docta cauillatio, *uicem Planipedis & Sabulonis impudica & prætextata uerba iacientis: at pudorem, ac modeſtiam*uerſus imitata. Hæc res & cura, & ſtudio digna ueteribus uiſa eſt. Et iam primo animaduerto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiã ad iocorum uenuſtatẽ cæteris præſtitiſſe. Plautus quidẽ ea re clarus fuit, ut poſt mortem eius Comœdiæ, quæ incertæ ferebantur,Plautinæ tamen eſſe, de iocorum copia, noſcerentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit, quis ignorat,qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis*

**aliâs: uitans morem Planipedis & Sannionis.*

**riſus*

*compoſuit, quos quidam ipſius putant eſſe, legere curauit? Quis item neſcit conſularem eum ſcurram ab inimicis appellari ſolitum? Quod in oratione etiam ſua Vatinius poſuit. Atque ego (ni longum eſſet) referrem, in quibus cauſis cùm nocentiſſimos reos tueretur uictoriam iocis adeptus ſit. Vt ecce pro L. Flacco, quem repetundarum reum, ioci opportunitate de manifeſtiſſimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro*Fuſij Viuaculi notus eſt, & inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo non caſu incidi, uolens feci. Iocos enim hoc genus, ueteres noſtri dicteria dicebant. Teſtis idem Cicero, qui in libro epiſtolarum ad Corn. Nepotem ſecundo ſic ait: Itaque noſtri cùm omnia quæ dixiſſemus, dicta eſſent, quæ facetè & breuiter, & acutè locuti eſſemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nonius uerò, Pomponiusq́; iocos non rarò dicteria nominant. Marcus etiam Cato ille Cenſorius, argutè iocari ſolitus eſt. Horum nos ab inuidia muniret autoritas, etiam ſi noſtris cauillamur. At cùm à ueteribus dicta referamus, ipſa utique autorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite quod cuiq; de dictis talibus in mẽtem ueniet, uiciſſim memoriam noſtram excitando, referamus. Placuit uniuerſis lætitiæ excogitata ſobrietas: & ideo ut Prætextatus incipiendo autoritatem de exemplo præberet, hortati ſunt.*

*Furij Bibaculi

De diuerſorum iocis atque dicterijs. CAP. II.

Tum ille: Dictum uolo hoſtis referre, ſed uicti, & cuius memoria inſtaurat Romanorũ *triumphos. Annibal* Carthaginienſis *apud regem* Antiochum *profugus, facetiſſimè cauillatus eſt. Ea cauillatio huiuſcemodi fuit. Oſtendebat* Antiochus *in campo copias ingentes, quas bellum populo* Romano *facturus comparauerat: conuertebatq́;*

batq; exercitum inſignibus argenteis, & aureis florentem. Inducebat etiam currus cum *faſcibus, & elephantos cum turribus, æquitatumq; frænis & ephippijs, monilibus ac phaleris præfulgentem. Atque ibi rex contemplatione tanti, & tam ornati exercitus gloriabundus, Annibalem aſpicit. Et putás'ne, inquit, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? Tunc Pœnus eludens ignauiam, imbelliamq; militum eius, pretioſé armatorum: Plané, inquit, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etſi auariſſimi ſunt. Nihil prorſus neq; tam lepidé, neq; tam acerbé dici poteſt. Rex de numero exercitus ſui, ac de æſtimanda æquiparatione quæſiuerat: reſpondit Annibal, de præda. *falcibus *Annibalis cauillatio ex Gelio lib.5.cap.6.*

Flauianus ſubiecit: Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur Proteruia. In eo mos erat, ut ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet, igne conſumeretur. Hinc Catonis iocus eſt. Nãq; Albidiũ quendã, qui ſua bona comediſſet: & nouiſſimé domum, quæ ei reliqua erat, incẽdio perdidiſſet, Proteruiam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe. *Catonis iocus.*

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cùm pretioſum ære paruo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubijciente haſtæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis, Equidem quo melius emptum ſciatis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq; C. Craſſi uxor, laſciuiente Dictatore, tam in matrem, quàm in puellam. Tunc luxuriã ſenis adulteri ciuitas ſubinde rumoribus iociſq; carpebat: ut mala non tantum ſeria forent. *Cicer. dictum*

Poſt hunc Cæcinna Albinus: Plancus in iudicio forté amici cùm moleſtum teſtem deſtruere uellet, interrogauit (quia ſutorem ſciebat) quo artificio ſe tueretur. Ille urbané reſpondit, Gallam ſubigo: Sutoriũ hoc habetur inſtrumen- *Dicterium ſutoris cuiuſpiã.*

tum, quod non infacetè in adulterij explorationem ambiguitate conuertit. Nam Plancus in Meuia Galla nupta malè audiebat.

Iocus in Mar. Antonium.

Secutus eſt Furius Albinum: *Poſt Mutinenſem fugam quærentibus quid ageret* Antonius, *reſpondiſſe familiaris eius ferebatur: Quod canis in* Aegypto: *bibit & fugit. Quoniam in illis regionibus conſtat, canes raptu crocodilorum exterritos, currere & bibere.*

Publij dictum.

Euſtathius deinde: Publius Mutium *in primis maleuolũ cùm uidiſſet ſolito triſtiorem: Aut Mutio, inquit, neſcio quid incommodi acceßit: aut neſcio cui aliquid boni.*

Fauſti Syllæ iocus.

Inde Auienus: Fauſtus *Syllæ filius, cùm ſoror eius eodẽ tempore duos mœchos haberet,* Fuluium *fullonis filium, &* Pompeium *cognomine* Maculam: *Miror, inquit, ſororem meam habere maculam, cùm fullonem habeat.*

Dictũ Seruilij Mallij reſponſum.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, *qui optimus pictor* Romæ *habebatur,* Seruilius Geminius *fortè cœnabat. cũq; filios eius deformes uidiſſet:* Non *ſimiliter, inquit,* Malli *fingis, & pingis.* Et Mallius: *In tenebris enim fingo, inquit: luce pingo.*

Demoſth. uerbum ex Gell. lib. 1. cap. 3.

Euſebius *deinde* Demoſthenes, *inquit, excitatus ad* Laidis *famam, cuius formam tunc* Græcia *mirabatur: acceſſit, ut & ipſe famoſo amore potiretur.* Qui *ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, deceßit hoc dicto:* οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι.

Inter hæc, cùm Seruius, *ordine ſe uocante, per uerecundiam ſileret:* Omnes nos, *inquit* Euangelus, *impudentes grammatice pronuntias: ſi tacere talia, uis uideri tuitionem pudoris.* Vnde *neque tuum, nec* Diſarij, *aut* Hori *ſupercilium liberum erit à ſuperbiæ nota: ni* Prætextatum, *& nos uelitis imitari.*

Tunc

Tunc Seruius, poſtquam magis ſilentium erubeſcendum uidit, ad libertatem ſe ſimilis relationis animauit: Marcus, inquit, Votacilius Pitholaus, cùm Caninius Reuilius uno tantum die conſul fuiſſet, dixit: Antè Flamines, nunc Conſules diales fiunt. *Dicterium Votacilij.*

Nec Diſarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans, ait:

Deſunt uerba Diſarij.

Poſt hunc Horus quoq;, Affero ad uos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adoleſcens luſerit, cùm tragœdijs quoque eadem ætate præluderet: *Platonis diſtichon ex Gell. lib. 19. cap. 11.*

Τὴν ψυχὴν, ἀγάθωνα, φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia: & omnibus in Cenſorium riſum remiſsis, ac retractantibus, quæ à ſingulis antiquæ feſtiuitatis ſapore prolata ſunt: Symmachus ait: Hos Platonis uerſiculos, quorũ magis uenuſtatem an breuitatem mireris incertum eſt, legiſſe me memini in Latinũ tantò latius uerſos, quanto ſolet noſtra quàm Græcorum lingua breuior & anguſtior exiſtimari. Et (ut opinor) hæc uerba ſunt:

Dum ſemihulco ſauio
Meum puellum ſauior,
Dulcemq; florem ſpiritus
Duco ex aperto tramite,
Anima ægra tunc & ſaucia
Cucurrit ad labias mihi,
Oriſq; rictum peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata *itiner tranſitus *aliàs itineri
Vt tranſiliret nititur.
Tum ſi moræ quid pluſculæ

Fuiſſet in coitu oſculi,
Amoris igne percita
Tranſiſſet, & me linqueret.
Et mira prorſum res foret
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum ut intus uiuerem.

De iocis M. Tullij Ciceronis. CAP. III.

Cicer. iocus. *SEd miror, omnes uos ioca tacuiſſe Ciceronis: in quibus facundiſſimus, ut in omnibus, fuit. Et ſi uidetur, ut Aedituus reſponſa numinis ſui prædicat, ita ego quæ memoria ſuggeſſerit, referam dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille ſic incipit:*

In Damaſippũ *M. Cicero, cùm apud Damaſippũ Cœnaret: & ille mediocri uino poſito, diceret, Bibite Falernum hoc, annorum quadraginta eſt: Bene inquit, ætatem fert.*

In Lentulum. *Idem cùm Lentulum generum ſuum, exiguæ ſtaturæ hominem, longo gladio accinctum uidiſſet, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit?*

In Q. fratrem. *Nec Q. Ciceroni fratri circa ſimilem mordacitatem pepercit: Nam cùm in ea prouincia, quam ille rexerat, uidiſſet clypeatam imaginem eius, ingentibus liniamentis uſque ad pectus ex more pictam: erat autẽ Quintus ipſe ſtaturæ paruæ, ait: Frater meus dimidius maior eſt, quàm totus.*

In Vatinium. *In conſulatu Vatinij, quem paucis diebus geſſit, notabilis Ciceronis urbanitas circunferebatur. Magnum oſtentum, inquit, anno Vatinij factum eſt: quòd illo Conſule, nec bruma, nec uer, nec æſtas, nec autumnus fuit.*

Querenti deinde Vatinio, quòd grauatus eſſet domum ad ſe infirmatum uenire, reſpondit: Volui in Conſulatu tuo uenire, ſed nox me comprehendit.

Vlciſci autem ſe Cicero uidebatur, ut qui reſpondiſſe ſibi

ſibi Vatinium meminerat, cum humeris ſe Reipub. de exilio reportatum gloriaretur, Vnde ergo tibi uarices?

Caninius quoq; Reuilius, qui uno die (ut Seruius retulit) conſul fuit, roſtra cùm aſcendiſſet, pariter honorem iniit conſulatus, & eierauit: quod Cicero gaudens, omni occaſione urbanitatis increpuit, λογοθεώρητος eſt Caninius Conſul, Deinde, hoc cōſecutus eſt Reuilius, ut quæreretur, quibus COSS. Conſul fuerit. Dicere præterea non deſtitit, Vigilantem habemus COS. Caninium, qui in conſulatu ſuo ſomnum non uidit. *In Caninium.*

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur. Ego uerò quem fugiam, habeo: quē ſequar, non habeo. Sed & cùm ad Pompeiū ueniſſet, dicentibus ſerò eum ueniſſe, reſpondit: Minimè ſerò ueni: nam nihil hic paratū uideo. Deinde interrogāti Pompeio, ubi gener eius Dolabella eſſet, reſpondit: Cum ſocero tuo. Et cùm donaſſet Pompeius transfugam ciuitate Romana, O hominem bellum, inquit, Gallis ciuitatē promittit alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere. Propter quæ meritò uidebatur dixiſſe Pompeius: Cupio ad hoſtes Cicero tranſeat, ut nos timeat. *In Pompeium.*

In Cæſarem quoque mordacitas Ciceronis dentes ſuos ſtrinxit. Nam primum poſt uictoriam Cæſaris interrogatus, cur in electione partis erraſſet, reſpondit: Præcinctura me decepit. Iocatus in Cæſarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet. Adeò ut Sylla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male præcinctum. *In Cæſarem.*

Deinde cùm Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus à Cæſare, e ueſtigio in quatuordecim gradus ad ſpectandum tranſiſſet, uiolato ordine: & cùm detractus

eſſet eques Romanus, & cum Mimus remiſſus, ait Cicero prætereunti Laberio, & ſedile quærenti: Recepiſſem te, niſi anguſtè ſederem: ſimul & illũ reſpuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Cæſar ſupra fas auxerat. Nec impune: reſpondit enim Laberius: Mirum ſi anguſtè ſedes, qui ſoles duabus ſellis ſedere: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immeritò optimus ciuis male audiebat.

Idem Cicero aliâs facilitatem Cæſaris in eligendo Senatum irritum irriſit palàm. Nam cum ab hoſpite ſuo P. Mallio rogaretur, ut decurionatum priuigno eius expediret: aßiſtente frequentia dixit: Romæ ſi ius habebit Pompeius, difficile eſt.

Nec intra hæc mordacitas ſtetit: Quippe ab Androne quodam Laodiceno ſalutatus, cùm cauſam aduentus requiſiuiſſet: cõperiſſetq́; (nam ille ſe legatum de libertate patriæ ad Cæſarem ueniſſe reſpondit) ita expreßit publicam ſeruitutem: ἐὰν ἐπιτύχης, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον: id eſt, Si obtinueris, & pro nobis intercede.

In M. Antonium. *Vigebat in eo excedens iocus & ſeria mordacitas, ut hoc eſt ex epiſtola ad C. Caßium dictatoris uiolatorem: Vellem Idibus Martijs me ad cœnam inuitaſſes: profectò reliquiarum nihil fuiſſet: nunc me reliquiæ ueſtræ exercent. Idem Cicero de Piſone genero & M. Lepido lepidißimè cauillatus eſt.*

Tranſitus ad caput 4. *Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo intercedens Auienus, ut fieri in ſermonibus conuiualibus ſolet: Nec Auguſtus, inquit, Cæſar in huiuſmodi dicacitate quoquam minor, & fortaſſe nec Tullio. Et ſi uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria ſuggeſſerit, relaturus ſum. Et Horus: Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat, dicta Ciceronis, &*

opportunius quæ de Auguſto uis referre, ſuccedent. Reticente Avieno, Symmachus: *Cicero, inquam, cum Piſo gener eius mollius incederet, filia autem concitatius, ait genero: Ambula tanquam fœmina. ait filiæ: Ambula tanquam uir. Et cum M. Lepidus in Senatu dixiſſet patribus conſcriptis: Ego non tanti feciſſem ſimile factum: Tullius ait, Ego non tanti feciſſem ὁμοιόπτωτον. Sed perge Auiene, ne ultrà te dicturientem retardem.* *In Piſonem.* *In Lepidum.*

De iocis Auguſti in alios, & aliorum rurſus in ipſum.

CAPVT. IIII.

ET ille: Auguſtus, inquam, Cæſar affectauit iocos, ſaluo tamen maieſtatis, pudoriſq; reſpectu: nec ut caderet in ſcurram. Aiacem tragœdiam ſcripſerat, eandemq; quòd ſibi diſplicuiſſet, deleuerat. Poſtea Lucius grauis tragœdiarum ſcriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax ſuus. Et ille: In ſpongiam, inquit, incubuit. *Auguſti ioca in multos.*

Idem Auguſtus, cùm ei quidam libellum trepidus offerret: & modò proferret manum, modò retraheret: Putas, inquit, te aſſem elephanto dare?

Idem cùm ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret: diceretq; iam hoc homines uulgò loqui, non paruam ab illo ſibi pecuniam datam, Sed tu, inquit, noli credere.

Alium præfectura equitum ſummotum, & inſuper ſalarium poſtulantem: dicẽtemq;, Non lucri cauſa dari hoc mihi rogo, ſed ut iudicio tuo munus uidear impetraſſe, & ita officium depoſuiſſe, hoc dicto repercuſſit: Tu te accepiſſe apud omnes affirma, & ego dediſſe me non negabo.

Vrbanitas eiuſdem innotuit circa Herennium deditũ uitijs iuuenẽ, quẽ cũ caſtris excedere iuſsiſſet, & ille ſupplex hac deprecatione uteretur: Quo modo ad patrias ſedes reuertar? qd patri meo dicã? reſpõdit: Dic me tibi diſplicuiſſe.

Saxo in expeditione percuſſum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen ſua opera iactantem, ſic leuiter caſtigauit: At tu cùm fugies, inquit, nunquàm poſt te reſpexeris.

Galbæ, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud ſe cauſam, & frequenter dicenti: Corrige in me ſi quid reprehendis, reſpondit: Ego te monere poſſum, corrigere non poſſum.

Cùm multi Seuero Caßio accuſante abſoluerentur: & architectus fori Auguſti expectationem operis diu traheret, ita iocatus eſt: Vellem Caßius & meum forum accuſaſſet.

Vectius cùm monumentum patris exaraſſet, ait Auguſtus: Hoc eſt uerè monumentum patris colere.

Cùm audiſſet inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iußit interfici, filium quoq; eius occiſum, ait: Melius eſt Herodis porcum eſſe quàm filium.

Idem Auguſtus, quia Mecœnatē ſuū nouerat eſſe ſtylo remiſſo, molli, & diſſoluto: talem ſe in epiſtolis, quas ad eū ſcribebat, ſæpius exhibebat. Et contra caſtigationem loquēdi, quam aliàs ille ſcribendo ſeruabat, in epiſtola ad Mecœnatē familiari, plura in iocos effuſa ſubtexuit: Vale mel gentium, * metuelle, ebur ex Hetruria, lacer Aretinum, adamas ſupernas, Tyberinum margaritū, Cilneorum ſmaragde, iaſpis figulorum, berylle Porſennæ. Carbunculum habeas, ἵνα * συντέμω πάντα μαλάγμα mœcharum.

*melcule

* συντέμω πάντα μαλάγματα.

Exceptus eſt à quodam cœna ſatis parca, & quaſi quotidiana. Nam penè nulli ſe inuitanti negabat. Poſt epulum igitur inops, ac ſine ullo apparatu diſcedens, uale dicenti, hoc tantum inſuſurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem.

Cùm

Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur: dicente uenditore, erige altius, & ſuſpice, his uſus eſt ſalibus: Quid ergo? ut me populus Romanus dicat bene cultum, in ſolario ambulaturus ſum?

Nomenclatori ſuo, de cuius obliuione querebatur, dicenti: Nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias: quia illhic neminem noſti.

Vatinio in prima ſua ætate eleganter inſultauit. Confuſus ille podagra, uolebat tamen uideri diſcußiſſe uitium & mille paſſus ambulare ſe gloriabatur. Cui Cæſar, Non miror, inquit: dies aliquanto ſunt longiores.

Relata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidem eques Romanus dum uixit excedentem * ducenteis L L S. celauerat; culcitram emi cubicularem in eius auctione ſibi iuſſit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda eſt ad ſomnum culcitra, in qua ille, cùm tantum deberet, dormire potuit.

*ducenties H-S

Non eſt intermittendus ſermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæſaris male exiſtimante de Catonis peruicacia, ait: Quiſquis præſentem ſtatum ciuitatis commutari non uolet, & ciuis, & uir bonus eſt. Satis ſeriò & Catonem laudauit: & ſibi, nequis affectaret res nouas, conſuluit.

Soleo in Auguſto magis mirari quos pertulit iocos, quàm ipſe quos protulit, quia maior eſt patientiæ, quàm facundiæ laus: maximè, cùm æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiuſdam prouincialis iocus aſper annotuit. Intrauerat Romã ſimilimus Cæſari, & in ſe omnium ora conuerterat. Auguſtus perduci hominẽ ad ſe iuſſit, uiſumq; hoc modo interrogauit: Dic mihi adoleſcens

Ioci aliorum in Auguſtũ

ſcens,fuit aliquãdo mater tua Romæ? Negauit ille:nec contentus,adiecit:Sed pater meus ſæpe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum Feſcenninos in eum Auguſtus ſcripſiſſet, ait: At ego taceo: Non eſt enim facile in eum ſcribere,qui poteſt proſcribere.

Curtius eques Romanus delitijs diffluens,cùm macrum turdum ſumpſiſſet in conuiuio Cæſaris, interrogauit an mittere liceret. Reſponderat princeps, Quid ni liceat? Ille ſtatim per feneſtram miſit.

Aes alienum Auguſtus cuiuſdam ſenatoris chari ſibi,nõ rogatus exoluerat,numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc ſolum ei ſcripſit: Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius, inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre. quem morem ſecutus, centum promiſit per libellum, in quo uirgulæ ſuperductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur, uacante infrà loco. Cæſar occaſione uſus, priori alterum centies ſua manu iunxit,ſpatio diligenter expleto,& affectata literæ ſimilitudine, geminatamq; accepit ſummam diſsimulante liberto. Qui poſteà cœpto alio opere, leniter factum ſuum Cæſari obiecit, libello tali dato: Confero tibi domine ad noui operis impenſam: quod uidebitur.

Mira etiam Cenſoris Auguſti, & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanquam minuiſſet facultates ſuas. At ille ſe multiplicaſſe coràm probauit. Mox eidem obiecit, quòd ad contrahendum matrimonium legibus non paruiſſet. Ille uxorem ſibi & tres liberos eſſe dixit. Tunc adiecit: Poſthac Cæſar, cùm de honeſtis hominibus inquiris, honeſtis mandato.

Etiam militis non libertatem, ſed & temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente ſomnum

*innum eius crebro noctuæ cantu. Prehendendam curauit noctuam. Miles aucupij peritus, * & ſpe ingentis præmij, pertulit. Laudato Imperator, mille nummos dari iuſsit. Ille auſus eſt dicere: Malò uiuat: auemq́; dimiſit. Quis non miratus eſt: non offenſo Cæſare, abijſſe militem contumacem.*

*aliâs: eam

Veteranus cùm die ſibi dicto periclitaretur, acceſsit in publico ad Cæſarem, rogauitq́; ut ſibi adeſſet. Ille aduocatum quem ex comitatu ſuo elegerat, ſine mora dedit: commendauitq́; ei litigatorem. Exclamauit ingenti uoce Veteranus: At non ego Cæſar periclitante te Actiaco bello, uicarium quæſiui, ſed pro te ipſe pugnaui: detexitq́; impreſſas cicatrices. Erubuit Cæſar, uenitq́; in aduocationem: ut qui uereretur non ſuperbus tantum, ſed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cœnam erat pueris ſymphoniacis Turonij Flacci Mangonis: atque eos frumento donauerat, cum in alia acroamata fuiſſet liberalis nummis. Eoſdemq́; poſtea Turonius æquè inter cœnam quærenti Cæſari, ſic excuſauit: Ad molas ſunt.

Acroamata ſunt feſtiuæ auditiones, ac iucũda narrationes Græcis.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem inſtituerat hoc dicere: Aue Cæſar, uictor, Imperator. Miratus Cæſar officioſam auem, uiginti millibus nũmûm emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæſari, habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeretur, rogauit. Allatus, uerba quæ didicerat, expreſsit: Aue uictor Imperator Antoni. Nihil exaſperatus: ſatis duxit, iubere illum diuidere donatiuũ cum contubernali. Salutatus ſimiliter à pſittaco, emi iuſsit eum. Idem miratus in pica, hanc quoq́; redemit. Exemplum ſutorem pauperem

ſolici

ſolicitauit, ut coruum inſtitueret ad parem ſalutationem: qui impendio exhauſtus, ſæpe ad auem non reſpondentem dicere ſolebat: Opera *& impenſa periit. Aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam ſalutationẽ. Hac audita dum tranſit Auguſtus, Reſpondit: Satis domi ſalutatorum talium habeo. Superfuit coruo memoria: ut & illa, quibus dominum querentem ſolebat audire, ſubtexeret:* Opera *& impenſa periit. Ad quod Cæſar riſit: emitq́; auem iuſsit, quanti nullam adhuc emerat.*

Solebat deſcendenti à palatio Cæſari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. Id cùm fruſtra ſæpe feciſſet, rurſusq́; eum id facturum uidiſſet Auguſtus, breue manu ſua in charta exarauit Græcum epigramma. pergenti deinde ad ſe obuiam miſit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quàm uultu. Cumq́; acceſsiſſet ad ſellam, demiſſa in fundam pauperẽ manu, paucos denarios protulit quos principi daret. Adiectus hic ſermo, Μὴ κατὰ τὴν τύχην σοὺ σεβαστέ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν: *Non ſecundũ fortunam tuam Auguſte: ſi plus haberem, plus darem. Secuto omnium riſu, diſpenſatorem Cæſar uocauit, & ſeſtertia centum millia Græculo numerari iuſsit.*

Super iocis ac moribus Iuliæ Auguſti filiæ. CAP. V.

Iuliæ Auguſti filiæ mores.

VVltis aliqua & filiæ eius Iuliæ dicta referamus? Sed ſi garrulus non putabor, uolo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quiſquam ueſtrum habeat ſeria & diſcenda quæ proferat. Hortantibusq́; omnibus, ut cœpto inſiſteret: ita de Iulia orſus eſt: Annum agebat triceſimum & octauum, tempus ætatis (ſi mens ſana ſupereſſet) uergentis in ſeniũ. Sed indulgentia tam fortunæ, quàm patris abutebatur: cùm alioqui literarum amor, multaq́; eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas, minimeq́;

meq; ſæuus animus, ingentem fœminæ gratiam concilia-rent: mirantibus qui uitia noſcebant, tantam pariter diuer-ſitatem. Non ſemel præceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatem'que ſermone, quatenus moderaretur profuſos cultus, perſpicuos'que *comitatus. Idem *cùm ad nepotum turbam, ſimulitudinemq; reſpexerat, qua repræſentabatur* Agrippa: *dubitare de pudicitia filiæ erubeſcebat.* Inde *blandiebatur ſibi* Auguſtus, *lætum in filia animum, uſque ad ſpeciem procacitatis, ſed reatu liberum: & talem fuiſſe apud maiores* Claudiam *credere audebat.* Itaque *inter amicos dixit, duas habere ſe filias delicatas, quas neceſſe haberet ferre:* Iuliam, & Rempublicam. *Reſponſum Iuliæ.*

*comptus

Iulia *uenerat ad eum licentiore habitu, & oculos offenderat patris tacetis. Mutauit cultus ſui poſtera die morem: & lætum patrem, affectata ſeueritate, cōplexa eſt. At ille qui pridie dolorem ſuum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum, ait, in filia Auguſti probabilior eſt hic cultus?* Non *defuit patrocinio ſuo* Iulia, *his uerbis:* Hodie *enim me patris oculis ornaui, heri uiri.*

Notum & *illud: Auerterant in ſe populum in ſpectaculo gladiatorum* Liuia, & Iulia, *comitatus diſsimilitudine.* Quippe *cingentibus* Liuiam *grauibus uiris: hæc iuuentutis, & quidem luxurioſæ grege circunſidebatur. Admonuit pater ſcripto:* Videret, *quantum inter duas principes fœminas intereſſet. Eleganter illa reſcripſit:* Et *hi mecum ſenes fient.*

Eadem Iulia *maturè habere cœperat canos, quos legere ſecretò ſolebat. Subitus interuentus patris aliquādo oppreſsit ornatrices.* Diſsimulauit Auguſtus, *deprehenſis ſuper ueſtem earum canis. Et alijs ſermonibus tempore extracto, induxit ætatis mentionē; interrogauitq; filiā, utrum poſt*

poſt aliquot annos cana eſſe mallet, an calua: Et cùm illa reſpondiſſet: Ego pater cana eſſe malo: ſic illi mendacium obiecit: Quid ergo iſtæ te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicum audiſſet Iulia ſuadētem, melius facturam, ſi ſe compoſuiſſet ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: Ille obliuiſcitur, Cæſarem ſe eſſe: ego memini, me Cæſaris filiam.

Cum'que conſcij flagitiorum mirarentur, quo modo ſimiles Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgò poteſtatem corporis ſui faceret, ait: Nunquam enim niſi naui plena tollo uectorem.

Populiæ reſponſum. *Simile dictum Populiæ Marci filiæ: quæ miranti cuidam quid eſſet, quapropter aliæ beſtiæ nunquàm marem deſiderarent, niſi cum prægnantes uellent fieri, reſpondit: Beſtiæ enim ſunt.*

Rurſus de uirorum iocis, argutisq; reſponſis.

CAPVT VI.

SEd ut à fœminis ad uiros, & à laſciuis iocis ad honeſtos reuertar: Caſellius iuriſconſultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebatur: præcipuè tamen is iocus eius innotuit: * Laudatus ** Lapidatus à populo Vatinius, cùm gladiatorium munus ederet, obtinuerat: ut Aediles edicerent, ne quis in arenam niſi pomum miſiſſe uellet. Fortè ijs diebus Caſellius conſultus à quodam, an nux pinea pomum eſſet, reſpondit: Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* *Caſelij dictũ.*

Mercatori deinde, quemadmodum cum ſocio nauem diuideret, interroganti, reſpondiſſe traditur: Nauem ſi diuidis: nec tu nec ſocius habebitis.

**Aliàs: quã: ut referatur ad eloquentiam.* *In Galbam eloquentia clarum, ſed * quem habitus (ut ſuprà dixi) corporis deſtruebat, M. Lollij uox circũferebatur: Ingenium Galbæ malè habitat.*

In

In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irriſit. Prodierat Orbilius in reum teſtis: quem Galba ut confunderet, diſsimulata eius profeſsione, interrogauit, Quid artium facis? reſpondit: In ſole gibbos fricare ſoleo.

L. Cælius, cùm C. Cæſar aliis, qui ſecum pila luſitabant, centena ſeſtertia: illi uni quinquaginta dari iuſsiſſet: Quid ego, inquit, una manu ludo, & non duabus, ut plus habere poſsim? *Cæcilius.*

*Cùm iratus eſſe P. Clodius Decimo Valerio diceretur, quòd ei * nummum petenti non dediſſet: Quid amplius, inquit, mihi facturus es: niſi ut Dyrrhachiū eam, & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.* *Valerij cauillum.* **mimum*

De ſententijs ac dictis Laberij & Publij mimographorum: deq; Pilade, ac Hyla hiſtrionibus.

CAPVT VII.

SEd quia & paulò antè Aurelius Symmachus, & ego nunc Laberij fecimus mentionem: ſi aliqua huius, atque Publij dicta referemus: uidebimur & adhibendi conuiuio mimos uitaſſe laſciuiam: & tamen celebritatem, quam, cùm adſunt, illi excitare pollicentur, imitari. Laberium aſperæ libertatis equitem Romanum Cæſar quingētis millibus inuitauit: ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos, quos ſcriptitabat. Sed Poteſtas non ſolùm ſi inuitet, ſed etiam ſi ſupplicet, cogit. Vnde ſe & Laberius à Cæſare coactum in prologo teſtatur his uerſibus: *Laberij uerſus*

Neceſsitas, cuius curſus auerſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.
Quò me detruſit pene extremis ſenſibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas
Mouere potuit in iuuenta de ſtatu:

Ecce in ſenecta ut facilè labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submiſſa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipſi Dij negare cui nil potuerunt,
Hominem me denegare quis poſſet pati?
Ego bis tricenis annis actis, ſine nota,
Eques Romanus lare egreſſus meo,
Domum reuertar minus. Nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quàm uiuendum fuit.
Fortuna, immoderata in bono æquè atq; in malo,
Si tibi erat libitum, literarum laudibus
Floris cacumen noſtræ famæ frangere:
Cur cùm uigebam membris præuiridantibus,
Satis facere populo, & tali cùm poteram uiro,
Non flexibilem me concuruaſti, ut caperes?
Nunc me quò deijcis? quid ad ſcenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ ſonum?
Vt hædera ſerpens uires arboreas necat:
Ita me uetuſtas amplexu annorum necat.
Sepulchris ſimilis, nil niſi nomen retineo.

In ipſa quoq; actione ſubinde ſe, quà poterat, ulciſcebatur: inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæſus, præripientiq; ſe ſimilis, exclamabat: Porrò Quirites libertatem perdimus. Et paulò pòſt adiecit: Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Quo dicto uniuerſitas populi ad ſolum Cæſarem oculos, & ora conuertit: notantes eius * *impotentiam hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium uertit fauorem. Is Publius natione Syrus, cùm puer ad patronum domum eſſet adductus: promeruit eum non minus ſalibus, & ingenio, quàm forma. Nam fortè cùm*

* *Alias: potentiam*

ille

ille ſeruum meum hydropicum iacentem in area uidiſſet: increpuiſſetq́;, quid in ſole faceret: reſpōdit, Aquam calefacit. Ioculari deinde ſuper cœnam exorta quæſtione, quod nam eſſet moleſtum otium: aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc, & alia manumiſſus, & maiore cura eruditus, cùm mimos componeret: ingentiq́; aſſenſu in Italiæ oppidis agere cœpiſſet: productus Romæ per Cæſaris ludos, omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locauerant, prouocauit: ut ſinguli ſecum, poſita inuicem materia, pro tempore contenderēt. Nec ullo recuſante ſuperauit omnes: in queis & Laberium. Vnde Cæſar arridens hoc modo pronuntiauit: Fauente tibi me uictus es Laberi à Syro. Statim'que Publio palmam, & Laberio anulum aureum cum quingentis ſeſtertijs dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem, ait: Qui cum contendiſti ſcriptor, hunc ſpectator ſubleua. Sed & Laberius ſequenti ſtatim commißione, nūmo nouo interiecit hos uerſus: *Publij dicta.*

Non poſſunt primi eſſe omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cùm claritatis ueneris, *Ex Gell. lib. 17. cap. 14.*
Conſiſtes ægrè: & citius quàm *aſcendas, decides. **deſcendas*
Cecidi ego, cadet qui ſequitur. laus eſt publica.

Publij autem ſententiæ feruntur lepidæ, & ad communem uſum accommodatiſsimæ. Ex quibus has ferè memini ſingulis uerſibus circunſcriptas:

Malum conſilium eſt, quod mutari non poteſt. *Publij ſententia lepidæ.*
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non poteſt.
Cui plus licet quàm par eſt, plus uult quàm licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo eſt.
Frugalitas miſeria eſt rumoris boni.

Hæredis fletus ſub perſona riſus eſt.
Furor fit læſa ſæpius patientia.
Improbè Neptunum accuſat, qui iterum naufragiũ facit.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij eſt, quod petitur, ſi citò neges.
Ita amicum habeas, poſſe ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunquàm periclum ſine periculo uincitur.

Pylades & Hylas Hiſtriones.

*Sed quia ſemel ingreſſus ſum ſcenam loquendo, non Pylades hiſtrio nobis omittendus eſt: qui clarus in opere ſuo fuit temporibus Auguſti, & Hylam diſcipulum uſque ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriuſq; ſuffragia diuiſus eſt. Et cùm canticum quoddã ſaltaret Hylas, cuius clauſula erat τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα, ſublimẽ ingentemq́; Hylas uelut metiebatur. Nõ tulit Pylades, & exclamauit è cauea, σὺ μακρὸν οὐ * μέγαν ποιεῖς. Tunc cum populus coëgit idem ſaltare canticum. Cumq́; ad locum ueniſſet, quem reprehenderat, expreſſit cogitantem: nihil magis ratus magno duci conuenire, quàm pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem, & Pylades hac uoce ſecuritatem ſaltantis caſtigauit, σὺ βλέπεις: Cùm in Herculem furentẽ prodiſſet, & nonnullis inceſſum hiſtrioni conuenientẽ non ſeruare uideretur: depoſita perſona, ridẽtes increpuit, μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι. Hac fabula & ſagittas iniecit in populũ. Eandẽ perſonam cum iuſſu Auguſti in triclinio ageret, & intendit arcum, & ſpicula immiſit. Nec indignatus eſt Cæſar, eodem ſe loco Pyladi, quo po. Ro. fuiſſe. Hic quia ferebatur mutaſſe rudis illius ſaltationis ritum, qui apud maiores uiguit, & uenuſtam induxiſſet nouitatẽ: interrogatus ab Auguſto, quæ ſaltationi contuliſſet, reſpõdit: αὐλῶν συρίγγων*

* μέγα ποιεῖς

* λυδῶν

τ' ἐνοπ

τ' ἐνοπλῶ, ὁμαδὸν τ' ἀνθρώπων. Idē cū propter populi ſeditionē pro contētione inter ſe Hylamq; habita, cōcitatā indignationē excepiſſet Auguſti, reſpondit: καὶ ἀχαριςεῖς βασιλεῦ, ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

Quomodo Plato uino indulgendum eſſe præceperit: & quàm periculoſum turpeq; ſit, tactus ac guſtus uoluptatibus eſſe obnoxium. CAP. VIII.

*His dictis, & excitata lætitia, cùm in Auieno memoria florida, & amœnitas laudaretur ingenij, menſas ſecundas miniſter admouit. Et Flauianus: Multi (ut extimo) in hoc à Varrone diſſentiunt, qui in illa lepidiſſima ſatyra Menippea, quæ inſcribitur, Neſcis quid ueſper ſerus uehat: de ſecunda menſa placentas remouit. Sed quæſo dicas, Cæcinna, uerba ipſa Varronis, ſi tibi beneficio memoriæ tenacioris hæſerunt. Et Albinus: Locus, inquit, Varronis, quem referri à me imperas, in his ferè uerbis eſt: Bellaria ea maximè ſunt mellita, quæ mellita non ſunt: *Dulcibus enim cum pepſi ſocietas infida. Significant autem bellaria, omne menſæ ſecundæ genus. Nam quæ πέμματα Græci, uel τραγήματα dixerunt, ea ueteres noſtri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora eſt inuenire in comœdijs antiquioribus hoc uocabulo, dicta'que ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite antequàm ſurgendum nobis ſit, uino indulgeamus. Quod decreti Platonici autoritate faciemus: qui exiſtimauit fomitem eſſe quendam, & incitabulum ingenij, uirtutiſq;: ſi mens, & corpus hominis uino flagret. Tum Euſtathius: Quid *agis, inquit, Euangele? an Platonem extimas haurienda paſſim uina ſuaſiſſe: & nō magis inter minuta pocula iucundiorem, liberalioremq; inuitationem, quæ fieret ſub quibuſdam quaſi arbitris, & magiſtris conuiuiorum ſobrijs, non improbaſſe? Et hoc*

* *Maſſerius apud Aulum Gellium cap. 11. li. 13. ex Cælio Rhodigino, hunc locum ſic reſtituit πέμμασιν enim & πέψει ſocietas infida.*

* ais

eſt,quod in primo, & in ſecundo de legibus non inutile uiris eſſe decernit. Nam & modicis,honeſtisq; inter bibendum remiſsionibus refici,integrariq; animos ad inſtauranda ſobrietatis officia extimauit: redditosq; ſenſim lætiores, & ad intentiones rurſus capeſſendas fieri habiliores: & ſimul ſi qui penitus in his affectionum cupiditatumq; errores ineſſent, quos celaret alioqui pudor reuerens, ea omnia ſine graui periculo libertate per uinũ data detegi, & ad corrigendum medendumq; fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiendas eſſe huiuſcemodi exercitationes *aduerſus propulſandam uini uiolentiam: neq; ullum unquam continentem prorſum, aut temperantem ſatis fideliter uiſum eſſe, cui uita non inter ipſa errorum pericula, & in medijs uoluptatum illecebris explorata ſit. Nam cui Libentiæ Gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ ſint: quiq; illarum omnino expers ſit: ſi eum fortè ad participandas huiuſmodi uoluptates aut uoluntas tulerit, aut caſus induxerit, aut neceſsitas impulerit: mox deliniri, & capi, neque mentem eius, animumq; conſiſtere. Congrediendum igitur, & tanquam in acie quadam cum uoluptarijs rebus: cumq; iſta uini licentia cominus decernendum: ut aduerſus eas non fuga, nec abſentia ſimus tuti: ſed animi uigore, & conſtanti præſentia, moderatoq; uſu temperantiam continentiamq; tueamur: & calefacto ſimul, refotoq; animo, ſi quid in eo uel frigidæ triſtitiæ, uel torpentis uerecundiæ fuerit, diluamus.

*ad

Sed quia uoluptatum fecimus mentionem, docet Ariſtoteles à quibus uoluptatibus ſit cauendum. Quinque enim ſunt ſenſus hominum, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo, aut corpori quæri uidetur: tactus, guſtus, odoratus, uiſus, auditus. Ex his omnibus uoluptas

Ex Gell. lib. 19. cap. 2.

quæ

*quæ inmodicè capitur, ea turpis,atque * improba eſt. Sed enim quæ nimia ex guſtu atque tactu eſt: ea uoluptas, ſicut ſapientes uiri cenſuerunt, omnium rerum fœdiſſima eſt: eosq; maximè, qui ſeſe duabus iſtis uoluptatibus dediderunt,grauiſſimi uitij uocabulis Græci appellauerunt,uel* ἀκρατεῖς, *uel* ἀκολάστους: *nos eos uel incontinentes dicimus, uel intemperantes. Iſtas autem uoluptates duas, guſtus atque tactus,id eſt, cibi atque ueneris, ſolas hominibus communes uidemus eſſe cum beluis. Et idcirco in pecudũ ferorumq; animalium numero habetur, quiſquis eſt his ferarum uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus alijs ſenſibus proficiſcentes, hominum tantùm propriæ ſunt. Verba ſuper hac re Ariſtotelis philoſophi in medium proferam:ut quid de his infamibus uoluptatibus,tam clarus,atq; inclytus uir ſentiat,publicetur:*

*alias:improbata.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τοῦ ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι οὗτοι, οἵτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ᾽ ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ᾽ ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἢ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, ἢ διά τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταται εἰσὶ διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει, ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ ὁρῶν ἢ ὀσφραινόμενον χαίρει, ὅτι ἀπολαύῃ, καὶ ὅταν πληρωθῇ,

οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῶν, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ παρισχοῦς ὀδμὴ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν, ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν, ἡδεῖα, ἡ δὲ τοῦ ῥόδου ἀεὶ ἡδεῖα.

Quis igitur, habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus iſtis duabus, coeundi atq; comedendi, quæ homini cum ſue atque aſino communes ſunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent: ſe bibere atque eſſe, ut uiueret. Hippocrates autem, diuina uir ſcientia, de coitu uenereo ita exiſtimabat: Partem eſſe quandam morbi teterrimi, quem noſtri comitialem dixerunt. Nanq; ipſius uerba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν: *id eſt, coitum eſſe paruum morbum comitialem.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro ſuum deeſſe finem, & ſequenti item principiũ, id facilius perſpectu eſt, quàm ut admonendus ſit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuiſſe cohærentiam, in fine primi libri mentio facta erat de poëta Vergilio. Sed cum cœnæ tempus interpellaret, placitum fuit ſermonem eum reſeruari colloquio diei ſequẽtis. Quare cùm ſecundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter cœnandum, reſtabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam certe partem deſiderari nemo non facilè animaduerterit. Sed hæc deplorari à nobis poſſunt, emendari non poſſunt.

MACR

MACROBII

AVRELII THEODOSII uiri conſularis & illuſtris, Saturnaliorum liber tertius.

Quàm accuratè Vergilius expreſſerit diuerſos ritus ſacrificandi. CAPVT I.

Violatum cùm ſe noſſet Aeneas, & multa cæde pollutum, ait:

Tu genitor cape ſacra manu, patrioſq; Penates. *Æneid. 2.*
Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti,
Attrectare nefas: donec me flumine uiuo
Abluero.

Poſt Caietæ quoque nutricis ſepulturam, quò potiſſimum nauigans appellitur: quàm ad eam partem, per quam fluuio Tyberinus amœno in mare prorumpit, ut confeſtim in ipſo Italiæ limine fluuiali unda ablutus, poſſet quàm puriſſimè Iouem, Phrygiamq; ex ordine matrem inuocare. Quid, quòd Euandrum aditurus per Tybcrim nauigat: quòd eum eſſet reperturus Herculi ſacra celebrantem, ut ſic purificatus, ſacris poſſit hoſpitalibus intereſſe? Hinc & Iuno ipſa conqueritur, non magis quòd Aeneam contigiſſet contra ſuum uelle in Italiam peruenire: quàm quòd optato potiretur Tybridis alueo. Quia ſciret eum hoc amne purificatum, poſſe ſacra etiam ſibi ritè perficere. Nam ne ſupplicari quidem ſibi ab eo uellet. Nunc (quoniam purificationem ad ſacra ſuperorum pertinentē Deorum, in Vergiliana obſeruatione monſtrauimus) uideamus,

mus, utrum etiam circa inferorum Deorum cultum proprietatem moris idem poëta ſeruauerit. Conſtat Dijs ſuperis ſacra facturum corporis ablutione purgari. Cùm uerò inferis litandum eſt, ſatis actum uidetur, ſi aſperſio ſola contingit. De ſacris igitur ſuperorum ait Aeneas: Donec me flumine uiuo Abluero. At Dido cùm ſacra Dijs inferis inſtituit, ait:

Aeneid. 4. *Annam chara mihi nutrix huc ſiſte ſororem.*
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha. Et alibi:
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Auerni.

Necnon cùm Miſenum ſepulturæ mandari refert idem:

*circunluit *Ter ſocios pura * circuntulit unda,*
Spargens rore leui.

Sed & cùm facit Aeneam apud inferos ramum Proſerpinæ conſecraturum, ita refert:

Aeneid. 6. *Occupat Aeneas adytum, corpusq́; recenti*
Spargit aqua.

Quàm propriè Vergilius uſus ſit uerbis ad ſacra pertinentibus. CAPVT II.

V*Erborum autẽ proprietas, tam poëtæ huic familiaris eſt, ut talis obſeruatio in Vergilio eſſe iam deſinat. Nullis tamen magis propriè uſus eſt, quàm ſacris, uel ſacrificialibus uerbis. Et primum non omiſerim, in quo pleriq́; falluntur, Extaq́; ſalſos Porriciam in fluctus: non (ut quidam) Proijciam: exiſtimantes dixiſſe Vergilium proijcienda exta, qui adiecit, in fluctus. Sed non ita eſt. Nam ex diſciplina Aruſpicum, & ex præcepto Pontificum, uerbum hoc ſolenne ſacrificantibus eſt: ſicut Veranius ex primo libro Pictoris ita diſſertationem huius uerbi executus eſt: Exta porriciunto Dijs danto in altaria, aram'ue, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt. Porricere ergo,* Porricere.

non

non proijcere, proprium ſacrificij uerbum eſt. Et quia dixit Veranius in Aram focum'ue,eo'ue quò exta dari debebunt:non pro ara,& pro foco mare accipiendum eſt, cùm ſacrificium Dijs maris dicatur. Ait enim:

Dij quibus imperium eſt pelagi,quorum æquora curro, *Aeneid.5.*
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras,uoti reus:extaq́; ſalſos
Porriciam in fluctus,& uina liquentia fundam.

*Ex his docetur in mare ritè potuiſſe porrici exta,nō proijci. Conſtituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria ſacrorum eſt:ut Reus uocetur, qui ſuſcepto uoto ſe numinibus obligat: Damnatus autem qui promiſſa uota *non ſoluit. Sed de hoc non opus eſt à me plura proferri: cùm uir doctiſsimus Euſtathius paulò ante hanc partē plenius executus ſit. Eſt profundam ſcientiam huius poëtæ in uno ſæpe reperire uerbo,quod fortuito dictum uulgus putaret. Multifariam enim legimus, quòd litare ſola non poßit oratio: niſi & is qui Deos precatur, etiam aram manibus apprehendat. Inde Varro Rerum diuin.lib.5. dicit aras primum anſas dictas:quòd eſſet neceſſarium à ſacrificantibus ea teneri. Anſis autem teneri ſolere uaſa quis dubitet? Commutatione ergo literarum,aras dici cœptas,ut Valeſios & Fuſios dictos prius,nunc Valerios & Furios dici. Hæc omnia illo poëta executus eſt uerſu:*

Reus
Damnatus
**iam*
Mos tangendi aras.

Talibus orantem dictis,araſq́; tenentem *Aeneid.4.*
Audijt omnipotens.

Non'ne eò additum credideris, non quia orabat tantùm, ſed quia & aras tenebat,auditum? Necnon cùm ait.

Talibus orabat dictis,araſq́; tenebat. *Item:* *Aeneid.2.*
Tango aras:medios ignes,& numina teſtor. *Aeneid.12.*

Eandem uim nominis ex apprehenſione ſignificat.

Idem

Idem poëta tam ſcientia profundus, quàm amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis, quæ ad proprietatem ſacrorum nouerat pertinere, ita interpretatus eſt: ut mutato uerbi ſono integer intellectus maneret. Nam primo Pontificij iuris libro apud Pictorem uerbum hoc poſitum eſt, uitulari. De cuius uerbi ſignificatu Titius ita retulit: Vitulari eſt uoce lætari. Varro etiam in libro xv. *Rerum diuinarum ita refert: quòd pontifex in ſacris quibuſdam uitulari ſoleat: quòd Græci* παιανίζειν *uocant. Has tot interpretationis ambages, quàm paucis uerbis docta Maronis elegantia expreſſit,*

—Lætumq́; choro pæana canentes.

Nam ſi uitulari eſt uoce lætari, quod eſt παιανίζειν*: nonne in cantu læti* παιᾶνος *enarratio uerbi perfecta ſeruatur? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro, quem de Dijs compoſuit, ait* *Vitulam uocari deam, quæ lætitiæ præeſt. Piſo ait uitulam uictoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert: quòd poſtridie Non. Iulias re bene geſta, cum pridie populus à Tuſcis in fugam uerſus ſit, unde Populifugia dicuntur, poſt uictoriam certis ſacrificijs fiat uitulatio. Quidam nomen eius animaduerſum putant, quòd potens ſit uitæ tolerandæ. Ideo huic Deæ pro frugibus fieri ſacra dicuntur: quia frugibus uita humana toleratur. Vnde hoc eſſe animaduertimus, quod ait Vergilius:*

**Vitulinam*

Cùm faciam uitula pro frugibus, ipſe uenito.

Vt uitula dixerit pro uitulatione: quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam facti, ſuperius expreſſimus. Meminerimus tamen ſic legendum per ablatiuum: Cùm faciam uitula pro frugibus, id eſt, cùm faciam rem diuinam, non oue: non capra, ſed uitula: tanquam dicat, cùm uitulam pro frugibus

bus ſacrificauero: quod eſt, cùm uitula rem diuinam fecero. Pontificem Aeneam uel ex nomine referendorum labo *rum eius oſtendit. Pontificibus enim permiſſa eſt poteſtas memoriam rerum geſtarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant equidem maximos, quaſi à Pontificibus maximis factos. Vnde ex perſona Aeneæ ait:*

Et uacet annales noſtrorum audire laborum. *Aeneid. 1.*

De ſacro, profano, ſancto, & religioſo: quid ea ſint, & quàm diligenter horum uerborum proprietates expreſſerit Maro. CAPVT III.

ET *quia inter decreta Pontificum hoc maximè quæritur, quid ſacrum, quid ſanctum, quid religioſum: quærendum utrum ijs ſecundũ definitionẽ ſuam Vergilius uſus ſit, & ſingulis uocabuli ſui proprietatẽ more ſuo ſeruarit.*

Sacrũ eſt, ut Trebatius libro primo de Religionibus refert, quicquid eſt, quod deorum habetur. Huius definitionis poëta memor, ubi ſacrum nominauit, admonitionem Deorum penè ſemper adiecit: *Sacrum.*

Sacra Dionææ matri, Diuiſq; ferebam. Item: *Aeneid. 3.*
Sacra Ioui Stygio quæ ritè incœpta paraui: Item: *Aeneid. 4.*
Tibi enim, tibi maxima Iuno Mactat ſacra ferens. *Aeneid. 8.*

*Profanum omnes penè conſentiunt id eſſe, quod extra fanaticam cauſam ſit: quaſi porrò à fano & religione ſecretum. Cuius ſignificatus exemplum conſecutus eſt, cùm de luco & *adyto inferorum ſacro utroq; loqueretur.* *Profanum. Porrò, hic pro cul.*

Procul ò procul eſte profani, **aditu*
Conclamat uates, totoq; abſiſtite luco.

Eò accedit, quòd Trebatius profanum id propriè dici ait, quod ex religioſo, uel ſacro in hominum uſum, proprietatemq; conuerſum eſt. Quod uel apertiſſimè poëta ſeruauit, cùm ait:

Faune

Æneid. 11. Faune precor miſerere, inquit: tuq; optima ferrum
Terra tene: colui ueſtros ſi ſemper honores,
Quos cõtrà Aeneadæ bello fecere ꝓfanũ. Dixerat enim:
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrũ ſuſtulerant.
Vnde oſtendit propriè profanum eſſe, quod ex ſacro promiſcuum humanis actibus accommodatum eſt.

Sanctum eſt, ut idem Trebatius libro decimo Religionum refert, interdum idem quod ſacrum, idemq; quod regioſum: interdum aliud, hoc eſt, nec ſacrum, nec religioſum eſt. Quod ad ſecundam ſpeciem pertinet.

Æneid. 12. Sancta ad uos anima, atq; iſtius neſcia culpæ, Deſcendã.
Non enim ſacro aut religioſo eius anima tenebatur, quã ſanctam, hoc eſt incorruptam, uoluit oſtẽdere, ut in illo quoq;:

Æneid. 13. Tuq; ô ſanctiſsima coniux Felix morte tua.
In quo caſtitatis honorẽ incorruptæ uxoris amplexus eſt. Vnde & ſanctæ leges, quæ nõ debent pœnæ ſanctione corrumpi. Quòd autẽ ad priorẽ ſpeciei definitionẽ de ſancto attinet, id eſt, ut nõ aliud ſit quàm ſacrum, aut religioſum:

Æneid. 2. Ecce leuis ſummo de uertice uiſus Iuli
Fundere lumen apex. Et paulò pôſt:
Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
Hic enim ſanctos ac ſi ſacros accipiemus: quia diuinitus contigerunt. Item:

Æneid. 6. —Tuq; ô ſanctiſsima uates Præſcia uenturi.
Non aliud niſi ſacram uocat, quam uidebat & uatem, & Deo plenam & ſacerdotem.

Religioſum, et religio, de quibus & Gell. libro 4. cap. 9. Supereſt, ut quid ſit religioſum cum Vergilio communicemus. Seruius Sulpitius religionem eſſe dictam tradidit, quæ propter ſanctitatem aliquam remota ac ſepoſita à nobis ſit: quaſi à relinquendo dicta, ut à carendo ceremonia.

Hoc

Hoc Vergilius ſeruans ait:

Eſt ingens gelidum lucus prope Ceritis amnem
Religione patrum latè ſacer. *Aeneid. 8.*

Et adiecit, quò proprietatem religionis exprimeret:

– Vndiq; colles
Incluſere caui, & nigra nemus abiete cingit.

Quæ res utiq; faciebat lucum à communione populi ſecretum. Et ut relictum locum oſtenderet non ſola adeundi difficultate, adiecit & ſanctitatem:

Syluano fama eſt ueteres ſacraſſe Pelaſgos
Agrorum, pecoriſq́; Deo.

Secundum Pompeium Feſtum religioſi ſunt, qui facienda & uitanda diſcernunt. Hinc Maro ait:

– Riuos deducere nulla Religio uetuit. *Georgic. 1.*

Quòd autem ait deducere, nihil aliud eſt, quàm detergere. Nam feſtis diebus riuos ueteres ſordidatos detegere licet, nouos fodere non licet. *Deducere, quid ſit apud Vergilium.*

In tranſcurſu & hoc notandū eſt, quod & ipſe uelut prætеriens ſub unius uerbi ſignificatione proiecit. Cauetur enim in iure Pontificio, ut quoniam oues duabus ex cauſis lauari ſolent: aut ut curetur ſcabies, aut ut purgetur lana: feſtis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat: liceat autem, ſi curatione ſcabies abluenda ſit. Ideo hoc quoq; inter conceſſa numerauit:

Balantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri. *Ibidem.*

Quod ſi hucuſq; dixiſſet: licita, & uetita confunderet. ſed adijciendo, ſalubri: cauſam conceſſæ ablutionis expreſſit.

Quid delubrum, qui dij penates. Et quòd ne in his quidem Vergilius à ſua receſſerit diligentia.

CAPVT IIII.

NOmina etiam ſacrorum locorum ſub congrua proprietate proferre, Pontificalis obſeruatio eſt. Ergo

delubr

delubrum, quid Pontifices propriè uocent & qualiter hoc nomine Vergilius uſus ſit, requiramus. Varro libro octauo Rerum diuinarũ: Delubrum ait alios extimare, in quo præter ædem ſit area aſſumpta Deûm cauſa, ut eſt in circo Flamino Iouis Statoris: alios, in quo loco Dei ſimulacrum dedicatum ſit. Et adiecit, ſicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præſcriptis, poſſumus intelligere id potiſsimum ab eo probatum, quod ex ſua conſuetudine in ultimo poſuit: ut ab Dei dedicato ſimulacro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utranq; rationẽ diligẽter eſt executus. Vt enim à poſtrema incipiamus, obſeruauit delubrũ nominaturus, aut propriè Deorũ nomina, aut ea, quæ Dijs accõmodarẽtur, inſerere:

Aeneid. 2. *At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones*
Effugiunt.

Et ut mox ſimulachrum nominaret, ſubtexuit:

-Seuæq; petunt Tritonidis arcem.
Sub pedibusq; deæ, clypeiq; ſub orbe teguntur. Item:
Nos delubra deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta uelamus fronde per urbem.

Illam uerò opinionem de area, quam Varro prædixerat, non dimiſit:

Principiò delubra adeunt, pacemq; per aras
Aeneid. 4. *Exquirunt.* Et mox:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras.

Quid enim aliud eſt ſpatiari, quàm ſpatio lati itineris obambulare? ob quod adijciendo Ante aras, oſtendit aream aſſumptam Deorum cauſa. Ita ſuo more uelut aliud agendo implet arcana.

De Dijs quoq; Romanorum proprijs, id eſt, Penatibus,

aſper

aſperſa eſt huic operi non incurioſa ſubtilitas. Nigidius *enim de Dijs libro decimonono requirit,num* Dij Penates *ſint* Troianorũ Apollo *&* Neptunus, *qui muros eis fecisſe dicũtur: & num eos in* Italiam Aeneas *aduexerit.*Cornelius *quoq;* Labeo *libro de* Dijs Penatibus *eadem exiſtimat.*Hanc *opinionem ſequitur* Maro,*cùm dicit:*

Sic fatus,meritos aris mactabat honores, Aeneid.5.

Taurum Neptuno,*taurum tibi pulcher* Apollo.

Varro *Rerum humanarum ſecũdo,*Dardanũ *refert* Deos Penates *ex* Samothrace *in* Phrygiam,*&* Aeneã *ex* Phrygia *in* Italiam *detuliſſe.* Qui *ſint autem* Dij Penates,*in libro quidem memorato* Varro *non exprimit: ſed qui diligentius quærunt ueritatem,* Penates *eſſe dixerũt,per quos penitus ſpiramus,per quos habemus corpus, per quos rationem animi poſsidemus.* Eſſe *autem medium æthera* Iouem,Iunonem *uerò imum aëra cum terra, &* Mineruam *ſummum ætheris cacumen, eo argumento utuntur, quòd* Tarquinius Demarathi Corinthij *filius,* Samothracijs *religionibus myſticè imbutus, uno templo ac ſub eodem tecto,numina memorata coniungit.*Caſsius *uerò* Hemina,*dicit* Samothracas Deos, *eoſdemq́;* Romanorum Penates, *propriè dici* θεὺς μεγάλυς, θεὺς χρηςὺς, θεὺς δυνατὺς. Noſter *hæc ſciens ait:*

Cum ſocijs,natoq́;,Penatibus & magnis Dijs. Aeneid.5.

Quod *exprimit* θεὺς μεγάλυς.*Sed & omnia hæc nomina cũ in uno de ſupradictis numinibus ſeruat,doctrinã procul dubio ſuam de hac omni opinione cõfirmat.*Cùm *enim ait:*

Iunonis magnæ primùm prece numen adora, Aeneid.3.

Τὴν μεγάλην *nominat,*

Adſit lætitiæ Bacchus *dator,& bona* Iuno, Aeneid.1.

Τὴν χρηςὴν:*Dominamq́; potentẽ,*τὴν δυνατὴν.Eodem

x nomi

nomine appellauit & Veſtam, quam de numero Penatũ, aut certè comitẽ eorum eſſe manifeſtũ eſt; adeò, ut & Cõ-
* ſed & ſules & Prætores * ſeu Dictatores cùm ineunt magiſtratum, Lauinij rem diuinam faciant Penatibus pariter & Veſtæ. Sed & Vergilius ubi ex perſona Hectoris dixit:

Aeneid. 2. Sacra ſuosq; tibi cõmẽdat Troia penates: Mox adiecit:
Sic ait: & manibus uittas, Veſtamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Addidit Higinus in libro, quẽ de Dijs penatibus ſcripſit, uocari eos θεὺς πατρώυς. Nec hoc Verg. ignoratũ reliquit:

Aeneid. 2. Dij patrij ſeruate domum, ſeruate nepotem. Et alibi:
—Patrijq; penates.

Quanta fuerit Vergilij cura in exprimendis diuerſis hoſtiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit Deorum. CAP. V.

NEc minus de ſacrificiorum uſu, quàm de Deorũ ſcientia diligentiam ſuam pandit. Cùm enim Trebatius libro primo de Religionibus doceat, hoſtiarum genera eſſe duo: unum, in quo uoluntas Dei per exta diſquiritur: alterum, in quo ſola anima Deo ſacratur, unde & Aruſpices animales has hoſtias uocant: utrunq; hoſtiarũ genus Vergilius in carmine oſtendit. Et primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta monſtratur:

Duo hoſtiarũ genera: animale unum, alterum conſultatorium.

Aeneid. 4. —Mactat lectas de more bidentes. Et mox:
—Pecudumq; recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.

Alterũ illud in quo hoſtia animalis dicitur, quòd eius tantùm anima ſacratur, oſtẽdit, cum facit Entellum uictorem Eryci mactare taurum. Nam ut expleret animalis hoſtiæ cauſas, ipſo uſus eſt nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

Et ut

Et ut nuncupata uota ſignificaret, ait, Perſoluo: quod de-uoto proprie dicitur. Vtq; oſtenderet perſolutum Dijs ſignificauit dicens:

Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos. *Aeneid. 5.*

Videndum etiam, ne & illam hoſtiam oſtendat animalem:

Sanguine placaſtis uentos, & uirgine cæſa *Aeneid. 2.*

Cùm primum Iliacas Danai ueniſtis ad oras.

Sanguine quærendi reditus, animaq; litandũ Argolica.

Nam & animam, id eſt, hoſtiæ nomen, poſuit: & litare, quod ſignificat ſacrificio facto, placare numen.

In his ipſis hoſtijs, uel animalibus, uel cõſulatorijs quædam ſunt, quæ hoſtiæ iniuges uocantur: id eſt, quæ nunquàm domitæ, ac iugo ſubditæ ſunt. Harum quoq; noſter poëta ſic meminit: *Iniuges boues.*

Hunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos

Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes. *Aeneid. 6.*

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

Et intacta totidem ceruice iuuencas.

Eximij quoq; in ſacrificijs uocabulum, non poëticum ἐπίθετον, ſed Sacerdotale nomen eſt. Veratius enim in Pontificalibus quæſtionibus docet, eximias dictas hoſtias, quæ ad ſacrificium deſtinatæ eximantur è grege: uel quòd eximia ſpecie, quaſi offerendæ numinibus, eligantur. Hinc ait: *Hoſtiæ eximiæ.*

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros.

Vbi quòd eximuntur, eximios: quòd eliguntur, præſtanti corpore mõſtrauit. Ambarualis hoſtia eſt, ut ait Pompeius Feſtus, quæ rei diuinæ cauſa circum arua ducitur, ab his, qui pro frugibus faciunt. Huius ſacrificij mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheoſi Daphnidis loquitur: *Hoſtiæ ambaruales.*

Hæc tibi ſemper erunt, & cùm ſolennia uota

Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.

Vbi luſtrare ſignificat circuire. Hinc enim uidelicet & nomen hoſtiæ acquiſitum eſt, ab ambiendis aruis. Sed & in Georg.lib.1.

Terq; nouas circum fœlix eat hoſtia fruges.

Obſeruatum eſt à ſacrificantibus,ut ſi hoſtia, quæ ad aras duceretur,fuiſſet uehementius reluctata: oſtēdiſſetq́;,ſe inuitam altaribus admoueri,amoueretur:quia inuito Deo offerri eam putabant. Quæ autem ſtetiſſet oblata, hanc uolenti numini dari exiſtimabant.Hinc noſter:

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aras. Et alibi:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Mezētius quare contemptor diuum. *Adeò autem omnem pietatem in ſacrificijs,quæ Dijs exhibenda ſunt,poſuit:ut propter contrariam cauſam Mezentium uocauerit contemptorem Deorum. Neq; enim (ut Aſpro uidetur) ideo cōtemptor diuûm dictus eſt, quòd ſine reſpectu Deorū in homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Buſiride dixiſſet: quem longè crudeliorem, illaudatum uocaſſe contentus eſt.Sed ueram huius contumacißimi nominis cauſam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. Ait enim,Mezentium Rutulis imperaſſe,ut ſibi offerrēt,quas Dijs primitias offerebant: & Latinos omnes ſimilis imperij metu ita uouiſſe: Iupiter, ſi tibi magis cordi eſt,nos ea tibi dare potius quàm Mezentio,uti nos uictores facias. Ergo quòd diuinos honores ſibi exegerat, merito dictus eſt à Vergilio contemptor Deorum.Hinc pia illa inſultatio Sacerdotis:*

Aeneid.11. *—Hæc ſunt ſpolia & de rege ſuperbo Primitiæ.*

Vt nomine contumaciæ, cuius pœnas luit raptas de eo notarent exuuias.

Mirandam fuiſſe Vergilij cum circa Romana,tum circa externa etiam ſacra doctrinam, quod ex Apollinis

Delij

Delij, & Herculis uictoris ſacris oſtenditur.

CAPVT VI.

Miranda eſt huius poëtæ & circa noſtra, & circa externa ſacra, doctrina. Neq; enim de nihilo eſt, quòd cùm Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæſa eſt hoſtia, niſi cùm proficiſceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta eſt. Conſtat enim (ſicut Cloatius Verus ordinatorum libro 2. docet) eſſe Deli aram, apud quam hoſtia non cæditur, ſed tantùm ſolenni Deum prece uenerantur. Verba Cloatij hæc ſunt: Deli ara eſt Apollinis γενίτορος, in qua nullum animal ſacrificatur: quam Pythagoram, uelut inuiolatam, adoraſſe produnt. Hanc ergo eſſe, quæ adoratur ab Aenea. γενίτορος aram poëta demonſtrat. Siquidem templũ ingreſſus Pontifex, nullo acto ſacrificio, ſtatim inchoat precẽ: & ut genitora expreſſius nominaret, Da pater augurium. At uerò cùm taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utiq; aram factũ intelligimus. Et bene ſuprà tantummodo patrem, quod ibi proprium eſt: & infrà, quod commune eſt, Apollinem nominat. Meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis, ac tubis, ſine hoſtijs: ut Deli ad Apollinis genitiui aram. Eodem uerſu nõ omittendum puto, cur ſaxo uetuſto dixerit extructum tẽplum. Velius Longus, immutatio eſt, inquit, epitheti, uult enim dicere uetuſtatem templi. Hunc multi alij commentatores ſecuti ſunt. Sed frigidum eſt, ædificij ætatem notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, lib. 17. ait, Delphis quo dam tempore eueniſſe, ut templum religioſum antea & intactum, ſpoliatum incenſumq; ſit. Et adijcit, multas circa Corinthum urbes inſulasq; proximas terræmotu hauſtas, Delon neq; antea neq; poſtea hoc incommodo uexatam:

Hoſtia ubi Apollini non cædatur.

Templum uetuſto ſaxo extructũ eſſe cur dixerit.

ſed ſemper eodem manere ſaxo. Thucydides etiã hoſtiarũ libro 3. idem docet. Non mirum ergo ſi præſidio religionis tutam inſulam ſemper oſtendẽs, & reuerentiã ſibi locorum acceſſiſſe dicit, continuã ſaxi eiuſdẽ, id eſt, inſulæ firmitatẽ. Vt ſeruauit Apollinis genitoris proprietatẽ, patrẽ uocãdo.

Aeneid. 3.

Hercules unde uictor dicatur.

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hæc inquit, limina uictor Alcides ſubijt. Varro Rerum diuinarũ libro 4. uictorem Herculem putat dictum, quòd omne animalium genus uicerit. Romæ autẽ uictoris Herculis ædes duæ ſunt: una ad portam trigeminã, altera in foro boario.

*Sabinus.

Huius commenti cauſam Maſurius* Albinus Memorabilium libro 1. aliter exponit. Marcus, inquit, Octauius Herennius prima adoleſcentia tibicen, poſtquàm arti ſuæ diffiſus eſt, inſtituit mercaturam: & bene re geſta, decimam Herculi profanauit. Poſtea cùm nauigans hoc idem ageret, à prædonibus circumuentus fortiſſimè pugnauit, & uictor receſſit. Hunc in ſomnijs Hercules docuit ſua opera ſeruatum. Cui octauius impetrato à Magiſtratibus loco, ædem ſacrauit, & ſignũ: Victoremq; inciſis literis appellauit. Dedit ergo epitheton Deo, quo & argumentum ueterum uictoriarũ Herculis, & commemoratio nouæ hiſtoriæ, quæ recenti Romano ſacro cauſam dedit, contineretur. Nec fruſtra in eodem loco dixit:

Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri.

Pinarij cuſtodes ædis Herculis.

Quidam enim aram maximam, cùm uicino flagraret incendio, liberatam à Pinarijs ferunt: & ideo ſacri cuſtodem domum Pinariam dixiſſe Vergilium, κατὰ διαςολὴν, inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti, ſacra ſeruis publicis prodiderunt. Sed Veratius Pontificalis in eo libro, quem fecit de Supplicationibus, ita ait: Pinarijs qui nouiſſimi comeſſo prandio ue-

niſſent, cùm iam manus pranſores lauarent, præcepiſſe Herculem, ne quid poſtea ipſi aut progenies ipſorum ex decima guſtarent ſacranda ſibi: ſed miniſtrãdi tantummodò cauſa, non ad epulas cõuenirent. Quaſi miniſtros ergo ſacri cuſtodes uocari, ut ipſe Vergilius alibi:

At Triuiæ cuſtos iandudum in montibus Opis, *Æneid.11.*

Id eſt, miniſtra. Niſi fortè cuſtodem dixit eam, quæ ſe prohibuerit, & continuerit à ſacris: ut ipſe alibi:

Et cuſtos furum atq; auium cum falce ſaligna *Georg.4.*
Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.

Hic utiq; cuſtodẽ, prohibitorẽ auium, furumq; ſignificat. *Ritus ſacrorũ.*

Hæc ubi dicta, dapes iubet & ſublata reponi *Æneid.8.*
Pocula, gramineoq; uiros locat ipſe ſedili.

Non uacat quod dixit ſedili. Nam propria obſeruatio eſt, Herculis ſacris epulari ſedentes. Et Cornelius Balbus, ἐξηγητικῶν lib.18. ita ait: Apud aram maximam obſeruatum, ne lectiſternium fiat. Cuſtoditur in eodem loco, ut omnes aperto capite ſacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde Dei, habitum eius imitetur. Nam ibi operto ipſe capite eſt. Varro ait Græcum hunc eſſe morem: quia ſiue ipſe, ſiue ab eo relicti, quia aram maximam ſtatuerunt, Græco ritu ſacrificauerunt. Hoc amplius addidit C. Baſſus. Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduentum Aeneæ, in Italia conſtituta eſt, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio tranſmittuntur à legentium vulgo, non carere ſenſuũ profunditate: Et homines ſacros cur occidere licuerit. CAP. VII.

EA quoq; quæ incurioſè tranſmittuntur à legentiũ plebe, nõ carent profunditate. Nam cùm loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principẽ ſuum ſpectaret, adiecit:

Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice,iam croceo mutabit uellera luto.

Traditur autem in libro Hetruſcorum, ſi hoc animal inſolito colore fuerit indutum, portendi imperatori rerum omnium felicitatem. Eſt ſuper hoc liber Tarquinij trāſcriptus,ex oſtētario Tuſco.ibi reperitur: Purpureo,aureo'ue colore ouis,aries'ue ſi aſpergetur,principi ordinis,& generis ſumma cum felicitate largitatem auget,genus progeniemq́; propagat in claritate,lætioreḿq; efficit. Huiuſmodi igitur ſtatum imperatori in tranſitu uaticinatur. Verbis etiam ſingulis de ritu ſacro quàm ex alto petita ſignificet, uel hinc licebit aduertere:

Aeneid.10. *Iniecere manum Parcæ,teliſq́; ſacrarunt*
Euandri. *Nam quicquid deſtinatum eſt Dijs,ſacrum uocatur. Peruenire autem ad eos non poteſt, niſi libera ab onere corporis fuerit anima, quod niſi morte fieri non poteſt. Ita ergo opportunè ſacrum Haleſum facit, quia erat oppetiturus. Et hic proprietatem & humani, & diuini iuris executus eſt. Nam ex manus iniectione,penè mancipium deſignauit:& ſacrationis uocabulo,obſeruātiam diuini iuris impleuit.Hoc loco non alienum uidetur,de cōditione eorū hominum referre, quos leges ſacros eſſe certis Dijs iubent.Quia non ignoro quibuſdā mirū uideri,quòd cùm cætera ſacra uiolari nefas ſit: hominē ſacrū ius fuerit occidi.Cuius rei cauſa hæc eſt.Veteres nullū animal ſacrū in finibus ſuis eſſe patiebantur:ſed abigebāt ad fines Deorum, quibus ſacrum eſſet:animas uerò ſacratorū hominū, quos Græci ζωάνας uocāt,Dijs debitas exiſtimabāt.Quēadmodum igitur quod ſacrum ad Deos ipſos mitti nō poterat,à ſe tamen dimittere nō dubitant,ſic animas,quas ſacras in cœlum mitti poſſe arbitrati ſunt, uiduatas corpore*

quàm

quàm primùm illò ire uoluerunt. Diſputat de hoc more etiam Trebatius Religionũ lib.9. cuius exemplum ne ſim prolixus, omiſi. Cui cordi eſt legere, ſatis habeat, & autorem, & uoluminis ordinem eſſe monſtratum.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpãtur. Et quòd nec ea ratione apud hunc poetam careant quæ fortuita eſſe uidentur, cum aliis quibuſdam.

CAPVT VIII.

Nonnullorum, quæ ſcientiſsimè prolata ſunt, malè enuntiando, corrumpimus dignitatem. Vt quidam legunt.

Diſcedo, ac ducente Dea flammam inter, & hoſtes Aeneid. 2.

Expedior: Cùm ille doctiſsimè dixerit: Ducente Deo, non Dea. Nam & apud Caluum Acterianus affirmat legendum, Pollentemq; Deum Venerẽ, non Deam. Signum etiã huius eſt Cypri barbatũ corpore, ſed ueſte muliebri, cum ſceptro ac ſtatura uiri. Et putant eandem marem ac fœminã eſſe. Ariſtophanes eam ἀφρόδιτον appellat. Leuinus etiam ſic ait: Venerem igitur almum adorans, ſiue fœmina, ſiue mas eſt: ita uti alma noctiluca eſt. Philochorus quoque in Atthide, eandem affirmat eſſe Lunam: Nam & ei ſacrificium facere uiros cum ueſte muliebri, mulieres cum uirili: quòd eadem & mas exiſtimatur, & fœmina. Hoc quoq; de prudentia religionis à Vergilio dictum eſt,

Decidit exanimis, uitamq; reliquit in aſtris Aëreis.

Higinus enim de proprietatibus Deorum, cùm de aſtris ac ſtellis loqueretur, ait, oportere his uolucres immolari. Doctè ergo Vergilius dixit apud ea numina animam uolucris remanſiſſe, quibus ad litandum data eſt. Nec nomen apud ſe, quod fortuitum eſſe poterat, uacare permittit: Aues ſtellis ad litandũ data. Aeneid. 5.

—Matriſq; uocauit

Camilla cur ſic appellata.

Nomine Caſmillæ mutata parte Camillam.

Nam Statius Tullianus de Vocabulis rerum libr. 1. ait dixiſſe Callimachum, Tuſcos Camillum appellare Mercurium, quo uocabulo ſignificant præminiſtrum Deorum. Vnde Vergilius ait Metabum Camillam appellaſſe filiã, Dianæ ſcilicet præminiſtram. Nam & Pacuuius, cùm de Medea loqueretur, Cœlitum Camilla expectata aduenis, ſalue hoſpita. Romani quoque pueros, puellas'ue nobiles, & inueſtes, Camillos, & Camillas appellant, Flaminicarum & Flaminum præminiſtros. Hanc quoq; obſeruationem eius non conuenit præterire:

Mos. Aeneid. 7.

Mos erat (ĩquit) Heſperio in Latio, quẽ protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit:

Varro de moribus, morem eſſe dicit in iudicio animi, quem ſequi debeat conſuetudo. Iulius Feſtus de uerborum ſignificationibus libro decimotertio: Mos eſt, inquit, inſtitutum patrium, pertinens ad religiones, ceremoniasq; maiorum. Ergo Vergilius utrunque autorem ſecutus, & primo quidem Varronem, quoniam ille dixerat morem præcedere, ſequi conſuetudinem, poſtquàm dixit: Mos erat, ſubiũxit, quem protinus urbes Albanæ coluere: &, nunc maxima rerum Roma colit: quo perſeuerantiam conſuetudinis monſtrat. Et quoniam Feſtus pertinere ad ceremonias ait, hoc idem docuit Maro, adijciendo Sacrũ:

Quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum.

Mos ergo præceſſit, & cultus moris ſecutus eſt, quod eſt conſuetudo. Et hic definitionem Varronis impleuit. Adijciendo deinde Sacrum: oſtendit, morem ceremonijs dicatum, quod Feſtus aſſeruit. Idem ſeruauit & in duodecimo libro, cum ait:

Morem ritusq; ſacrorum

Adijci

Adijciam. In quo oſtendit apertè, morem eſſe ritus ſacrorum. Sed hiſtoriæ quoque fidem in his uerſibus ſecutus eſt, Mos erat Heſperio in Latio, & reliqua, Seruauit enim regnorum ſucceßionem. Quippe primu regnauerunt Latini, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat, primum dixit, Heſperio in Latio: & poſteà, quem protinus urbes Albanæ coluere ſacrum: deinde ſubiecit, nunc maxima rerum Roma colit.

De carmine quo euocari ſolebant Dij tutelares, & aut urbes aut exercitus deuoueri.

CAPVT IX.

EXceſſere omnes adytis, ariſq; relictis Dij, quibus imperium hoc ſteterat. *De euocandis Dijs tutelaribus.* *Et de uetuſtißimo Romanorum more, & de occultißimis ſacris, uox iſta prolata eſt. Conſtat enim omnes urbes in alicuius Dei eſſe tutela: moremq; Romanorum arcanum, & multis ignotum fuiſſe, ut cùm obſiderent urbem hoſtiū, eamq; iam capi poſſe confiderent, certo carmine euocarēt tutelares Deos: quòd aut aliter urbem capi poſſe non crederent: aut etiam ſi poſſet, nefas exiſtimarent, Deos habere captiuos. Nam propterea ipſi Romani & Deum, in cuius tutela urbs Roma eſt, & ipſius urbis Latinum nomen ignotum eſſe uoluerunt. Sed Dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter ſe dißidentium libris inſitum, & ideo uetuſtas perſequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij Lunam. Sunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto ſilentium denuntiat. Alij autem, quorum mihi fides uidetur firmior, Opem conſiuiam eſſe dixerunt. Ipſius uerò urbis nomen etiam doctißimis ignoratum eſt: cauentibus Romanis, ne quod ſæpe aduerſus urbes hoſtium feciſſe ſe nouerāt idem ipſi*

ipſi quoque hoſtili euocatione paterentur: ſi tutelæ ſuæ nomen diuulgaretur. Sed uidendum, ne quod nonnulli malè exiſtimauerunt, nos quoq; cõfundat, opinantes uno carmine & euocari ex urbe aliqua Deos, & ipſam deuotam fieri ciuitatem. Nam reperi in lib. 5. Rerum reconditarum Sammonici Sereni utrunq; carmen, quod ille ſe in cuiuſdam Furij uetuſtiſsimo libro reperiſſe profeſſus eſt. Eſt autem carmen huiuſmodi, quo dij euocantur, cùm oppugnatione ciuitas cingitur: Si deus, ſi Dea eſt, cui populus, ciuitas'que Carthaginenſis eſt in tutela, te'que maximè ille, qui urbis huius, populiq; tutelam recepiſtis, precor, ueneror'que, ueniam'que à uobis peto, ut uos populum ciuitatemq; Carthaginenſium deſeratis: loca, templa, ſacra, urbemq; eorum relinquatis, abſq; his abeatis: eiq; populo, ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionem iniiciatis: proditiq; Romam ad me, meosq; ueniatis: noſtraq; uobis loca, templa, ſacra, urbs acceptior, probatiorq; ſit: mihi quoque populoq; Romano, militibus'que meis præpoſiti ſitis, ut ſciamus intelligamusq;. ſi ita feceritis, uoueo uobis templa ludosq; facturum.

Euocationis Deorum carmen.

In eadem uerba hoſtias fieri oportet, autoritatemq; uideri extortum, ut ea promittant futura. Vrbes uerò, exercitusq; ſic deuouentur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores Imperatoresq; ſoli poſſunt deuouere his uerbis: Dis pater, ſiue Iouis manes, ſiue quo alio nomine fas eſt nominare, ut omnes illam urbem Carthaginem, exercitumq;, quem ego me ſentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis: quiq; aduerſus legiones, exercitumq; noſtrum arma, telaq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hoſtes, eos'que homines, urbes, agrosq; eorum, & qui in his locis, regionibusq;, agris, urbibusq; habitant, abducatis lumine ſupero prin

Deuotionis urbium & exercituum uerba.

ro princeps: exercitumq́; hoſtium, urbes, agroſq́; eorum, quos me ſentio dicere, uti uos eas urbes, agroſq́;, capita, ætateſq́; eorũ deuotas, conſecrataſq́; habeatis, illis legibus, quibus quandoq; ſunt maximè hoſtes deuoti: eoſq́; ego uicarios pro me fide, magiſtratuq́; meo, & pro pop. Rom. *exercitibus, legionibuſq́; noſtris do, deuoueo: ut me meãq́; fidem, imperiumq́;, legiones, exercitumq́; noſtrum, qui in his rebus gerundis ſunt, bene ſaluos ſinatis eſſe, ſi hæc ita ſaxitis, ut ego ſciam, ſentiam, intelligam: tunc quiſquis uotum hoc faxit, ubi faxit, rectè factum eſto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq́; Iupiter obteſtor. Cùm Tellurem dicit, manibus terram tangit: cùm Iouem dicit, manus ad cœlum tollit: cùm uotum recipere dicit, manibus pectus tãgit. In antiquitatibus autem hæc oppida inueni deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hæc intra Italiam. Præterea Carthaginem, & Corinthum. Sed & multos exercitus, oppidaq́; hoſtiũ Gallorum, Hiſpanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumq́; gentium, quas priſci loquuntur annales. Hinc ergo eſt, quòd propter eiuſmodi euocationem numinum diſceßionemq́;, ait Vergilius:*

Exceſſere omnes adytis, ariſq́; relictis
Dij, *Et ut tutelares aßignaret, adiecit:* Æneid. 2.
-Quibus imperium hoc ſteterat.

Vtq́; præter euocationem, etiam uim deuotionis oſtenderet, in qua præcipuè Iupiter (ut diximus) inuocatur, ait:

-Ferus omnia Iupiter Argos Tranſtulit.

Videtur'ne uobis probatum, ſine diuini & humani iuris ſcientia, non poſſe profunditatem Maronis intelligi?

Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Ioui immolari taurum, & quibus Dijs tauri immolari ſoleant.

CAPVT X.

Hic

Hic cùm omnes cõcordi teſtimonio, doctrinam & poëtæ, & narratis æquarent: exclamauit Euangelus, diu ſe ſuccubuiſſe patientiæ, nec ultrà diſſimulandum, quin in medium detegat inſcientiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando ſubduximus, & nos cepimus Põtificij iuris auditum. Et ex his, quæ nota ſunt nobis, Maronem huius diſciplinam iuris neſciſſe cõſtabit. Quando enim diceret,

Aeneid. 3. Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum:

Taurus quibus Dijs immoletur. *Si ſciret taurum immolari huic deo uetitum? aut ſi didiciſſet, quod Atteius Capito comprehendit? Cuius uerba ex libro primo de iure ſacrificiorũ hæc ſunt: Itaque Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uerò ſexageſimo & octauo libro *intulit, niſi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum non immolari. Ecce Pontifex tuus, quid apud quas aras mactetur ignorat: cum uel æditituis hæc nota ſint, & ueterum non tacuerit induſtria. ad hæc Prætextatus renidens, quibus Deorum immoletur tauro, ſi uis cum Vergilio communicare, ipſe te docebit:*

*innuit.

Cur Ioui taurum immolari fecerit Vergilius, cum tamẽ id non liceret.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Vides in opere poëtæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc doctè, ita illud argutè. Nã oſtendit Deo non litatũ, ideo ſecutũ,

Horrendum dictu, & uiſu mirabile monſtrum.

*Ergo reſpiciens ad futura, hoſtiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non eſſe inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locaſti. adiecit hæc uerba: Si quis fortè Ioui tauro fecerit, piaculum *dato. Committitur ergo res non quidem impianda, inſolita tamen. Et Committitur non ignorantia, ſed ut monſtro locum faceret ſecuturo.*

*eſto

Quòd Vergilius illo uerſu primi Georgicon: Cui tu lacte

lacte fauos & miti dilue Baccho, ſignificauit Cereri mulſo litandum eſſe. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Aeneidos in menſam libari faciat, cùm in aram tantum eſſet libandum. CAP. XI.

SVbiecit Euangelus: Si euentu excuſantur illicita, dic quæſo, quod erat monſtrum ſecuturum, & cùm Cereri libari uino iuberet, quod omnibus ſacris uetatur,

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho? Georg. I.

Vinum autem Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere: qui in Aulularia ait: Cererin' mi Strobile hi ſunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatū intelligo. At hic ueſter Flamen, & Pontifex, & omnia, tam quid immoletur, quàm quid libetur ignorat. Et ne non ubiq; in libando pari errore ſit deuius, in octauo ait:

In menſam læti libant, Diuosq; precantur:

cùm non in menſam, ſed in aram ſecundum morem libare debuerint. Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de poſteriore quæſtione reſpondeam, fateor te non immeritò de uſurpata in menſam libatione quæſiſſe: ampliusq; ſpeciem difficultatis auxeras, ſi magis Didonem in menſa ſimiliter libantem notaſſes:

Dixit, & in menſa laticum libauit honorem.

Nam & P. Tertius cum de ritu ſacrorū multa diſſereret, ait ſibi hunc locum in quæſtione uenire, nec tamen hæſitationem ſuam requiſita ratione diſſolui. Ego autem quid mihi magiſtra lectione compertum eſt, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatum eſt, aræ uicem præſtare poſſe menſam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis Populoniæ auguſta menſa eſt. Nanque in fanis alia uaſorum ſunt, & ſacræ ſupellectilis: alia ornamentorum. Quæ uaſorum ſunt, inſtrumenti inſtar habent, quibus ſemper In menſam quando libare licuerit.

ſacrifi

ſacrificia conficiuntur. Quarum rerum principem locum obtinet menſa, in qua epulæ, libationesq́; , & ſtipes reponuntur. Ornamenta uerò ſunt, clypei, coronæ, & huiuſcemodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra ſacrantur. At uerò menſa, arulæq́; eodem die, quo ædes ipſæ, dedicari ſolent. Vnde menſa hoc ritu dedicata in templo, aræ uſum, & religionem obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidem fit iuſta libatio: quippe apud eam menſam, quæ cum ara maxima, more utique religionis, fuerat dedicata: & in loco ſacrato, & inter ipſa ſacra, in quibus epulabantur. In conuiuio uerò Didonis, quod tantum regium conſtat, non etiam ſacrum fuiſſe, apud humanam menſam, in triclinio, non in templo: quia non erat religioſa, ſed uſurpata libatio: ſolam fecit libaſſe reginam: in cuius perſona nulla obſeruationis neceßitas, & multa ad uſurpandum in poteſtate permißio.

Dido quomodo in menſam libat.

At uerò hic: —Omnes

Aeneid. 8. *In menſa læti libant, Diuosq́; precantur.*

Quia quod rectè fieri nouerat, ab omnibus ſimul in templo epulantibus, & uni ſacratæ aßidentibus menſæ factum eſſe memorauit. De illo autem uerſu:

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho,

Paucis quod Maro accuſatur abſoluam. Poëta enim æquè in rebus doctrinæ, & in uerbis ſectator elegantiæ, ſciens Cereri mulſo libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, ſcilicet miteſcere uinum dicens: mulſum cùm cœperit fieri. Nam mite hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum:

Georg. 4. *—Et durum Bacchi domitura ſaporem.*

** ad diem* *Notum autem eſſe non diffitebere, quòd * diem duodecimum Calend. Ianuarias Herculi, & Cereri faciunt ſue prægnante, panibus mulſo.*

Hercu

Herculi cur Salios aſsignarit Vergilius: curq́ue hos populeis ramis coronatos induxerit. CAP. XII.

Opportunè mehercule Prætextate feciſti Herculis mẽtionẽ, in cuius ſacra hic ueſter gemino errore cõmiſit:

Tum Salij ad cantus incenſa altaria circum Æneid. 8.
Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cùm ad aram maximam, ſola lauro capita, & alia fronde non uinciant. Videmus & in capite Prætoris urbani lauream coronã, cùm rem diuinam Herculi facit. Teſtatur etiam Terentius Varro in ea ſatyra, quæ inſcribitur περὶ κόραυνϛ, *maiores ſolitos decimam Herculi uouere: nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad* ἀσύμβολον, *cùm corona laurea dimitterent cubitum.* Hiccine eſt (ait Vectius) error *geminus? At ego in neutro dico erraſſe Vergilium. Nam ut primùm de frondis genere dicamus, conſtat quidem nũc lauro ſacrificantes apud arã maximã coronari. Sed multò poſt* Romam conditam *hæc cõſuetudo ſumpſit exordium, poſtquàm in* Auentino *lauretum cœpit uirere: quam rem docet* Varro *rerum* Humanarum *libro* 11. *E monte ergo proximo decerpta laurus ſumebatur operãtibus, quam uicina offerebat occaſio. Vnde rectè Maro noſter ad tempora reſpexit, quibus Euander antè urbem conditam, apud aram maximã ſacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcidæ gratiſſima. Salios autem* Herculi *propter ubertatem doctrinæ altioris aſsignat: quia is Deus, & apud Pontifices idem, qui & Mars habetur. Et ſanè ita Menippea Varronis affirmat, quæ inſcribitur,* ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς, *qua cùm de Hercule multa loqueretur, eundẽ eſſe ac Martem probauit. Chaldæi quoq; ſtellam Herculis uocant,*

Populea corona in ſacris Herculis.

Salij Herculi cur aſsignentur.

quam reliqui omnes Martis appellant. Eſt præterea Octauij Herſenij liber, qui inſcribitur, de Sacris ſaliaribus Tyburtium: in quo Salios Herculi inſtitutos, operari diebus certis, & auſpicatò docet. Item Antonius Gnipho, uir doctus, cuius ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo uolumine, quo diſputat, quid ſit feneſtra, quod eſt oſtium minuſculum in ſacrario: quo uerbo Ennius etiam uſus eſt. Idoneis (ut credo) autoribus, certiſq; rationibus, error qui putabatur uterque defenſus eſt, Si qua ſunt alia, quæ nos commouent, in medium proferamus: ut ipſa collatio noſtrum, non Maronis, abſoluat errorem.

Tunc Euangelus: Nunquam'ne tibi Prætextate uenit in mentem, toto (ut aiunt) cœlo erraſſe Vergilium, cum Dido ſuam rem diuinam pro nuptijs faceret?

Aeneid. 4. *– Mactat enim (inquit lectas de more bidentes*
Legiferæ Cereri, Phœboq́; patriq́; Lyæo.

Et quaſi expergefactus adiecit:

Iunoni ante omnes, cui uincula iugalia curæ.

Et hic multa deeſſe uerba, quis tam ſtupidus, ut nō uel ſine admonitione omni animaduertat? Nā neque reſpondetur ad quæſtionem ab Euāgelo propoſitā, neque ſequentia ulla ratione cū his, quæ præcedunt, cohærent. Nobis apparet loci continentiā habuiſſe hoc modo: In bibliotheca, ut ex fine primi libri intelligere licet, oſtenſum iā erat, quàm peritus iuris Pōtificij eſſet Vergilius: Quare cū cœnæ tempus ſermonē de Vergilio interrumperet, dilatus eſt ſermo hic in diē ſequentē, atque interim inter cœnandū hilariora quædā tractata, quemadmodū & in ſecūdo libro factū uidemus. Quantū itaque ſuſpicari licet, ortus inter cœnandū ſermo fuit de luxu. Vbi cū Horus ſui ſeculi luxuriā nimiā reprehēderet. Cæcinna ita ei reſpōdet, ut oſtēdat antiquitati maiorē deliciarū curā fuiſſe, quàm ſeculo ſuo. Hori uerba omnia deſiderantur, nec Cæcinnæ reſponſio plenè adeſt

De

De luxu ſeu luxuria Q.Hortenſii,Fabii Gurgitis,Metelli Pii,ac Meteli pontificis maximi:Tum de Porco Troiano,de leporum ac cochlearum ſaginatione.

CAPVT XIII.

Accipite & M.Varronis uerba,de agricultura libro tertio: qui cùm de pauonibus in uilla nutriendis loqueretur, ſic ait: Primus hos Q. Hortenſius augurali adijciali cœna dicitur poſuiſſe. Quod potius factum tum luxurioſè,quàm ſeuerè boni uiri laudabant. Quem citò ſecuti multi,extulerunt eorum pretia:ita ut oua eorum denarijs uæneant quinis, ipſi facilè quinquagenis. Ecce res non admiranda ſolum, ſed & pudenda:ut oua pauonum, quinis denarijs ueneant,quæ hodie non dicam uilius,ſed omnino nec ueneunt. Is Hortenſius platanos ſuas uino irrigare conſueuit:adeò, ut in quadam actione, quam habuit cum Cicerone ſuſceptam,precariò à Tullio poſtulaſſet,ut locum dicendi permutaret ſecum. Abire enim in uillam neceſſariò ſe uelle,ut uinum platano,quam in Tuſculano poſuerat, ipſe ſuffunderet. Sed fortè ad notam ſeculi ſui non ſufficit Hortenſius, uir alioqui ex profeſſo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim ueſtitu ad munditiem curioſo. Et ut bene amictus iret, faciem in ſpeculo quærebat:ubi ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, ut rugas, non fortè, ſed induſtria locatas artifex nodus aſtringeret: & ſinus ex compoſito defluens, modum lateris ambiret. Is quondam cùm incederet elaboratus ad ſpeciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quòd ſibi in anguſtijs obuius, offenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat: & capitale putauit, quòd in humero ſuo locum ruga mutaſſet. Ergo hoc prætermiſſo,ad uiros uenio triumphales, quos uictores gentium luxuria uicit. Et ut taceam Gurgitem à deuorato patrimonio cognominatum, quia inſigni-

Luxus ac mollities Q. Hortenſij.

Luxuria Fabij Gurgitis, & Metelli Pij.

bus uirtutis ſecutæ uitia prioris cōpenſauit ætatis: in quam foueam luxus, & ſuperbiæ Metellus *Pius ſucceſſuum continuatione peruenit? Et ne multis morer, ipſa de eos Salluſtij uerba ſubiecit:* At Metellus *in ulteriorem* Hiſpaniam *poſt annum regreſſus, magna gloria, concurrentibus undique uirili, & muliebri ſexu, per uias & tecta omnium uiſebatur.* Cùm Quæſtor C. Vrbinus, *alijq; cognita uoluntate eum ad cœnam inuitauerant, ultra* Romanorum *ac mortalium etiam morem, curabant, exornatis ædibus per aulæa, & inſignia, ſcenisq; ad oſtentationem hiſtrionum fabricatis. Simul croco ſparſa humus, & alia in modum templi celeberrimi. Præterea cùm ſedenti in tranſenna demiſſum uictoriæ ſimulachrum cum machinato ſtrepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum uenienti, ture quaſi* Deo *ſupplicabatur.* Toga *picta plerunque amiculo erat ei accumbenti.* Epulæ *quæſitiſſimæ, neq; per omnem modò prouinciam, ſed trans maria ex* Mauritania *uolucrum, & ferarum incognita antea plura genera.* Quibus *rebus aliquantam partem gloriæ dempſerat: maximè apud ueteres, & ſanctos uiros ſuperba illa, grauia, indigna* Romano *imperio exiſtimantes.* Hec Salluſtius, *grauiſſimus alienæ luxuriæ obiurgator, cenſor.*

Luxurioſa cœna pontificis. Accipite *inter grauiſſimas perſonas non defuiſſe luxuriam.* Refero *enim pontificis uetuſtiſſimam cœnam, quæ ſcripta eſt in indice quarto,* Metelli *illius pontificis maximi, in hæc uerba:* Ante *diem* Nonum Calend. Septembris, *quo die* Lentulus Flamen Martialis *inauguratus eſt, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis ſtrata, fuerunt.* Duobus *triclinijs* Pontifices *cubuerunt,* Q. *Catulus,* M. Aemulius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæſar *rex ſacrorum,* P. Scæuola *ſextus,* Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus,

uanus, & L. Iulius Cæſar Augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia, uirgines Veſtales: & ipſius uxor Publicia Flaminica, & Sempronia ſocrus eius. Cœna hæc fuit: Ante cœnam echinos, oſtreas crudas, quantum uellent, peloridas, ſphondylos, turdum, aſparagos, ſubtus gallinam altilem, patinam oſtrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterum ſphondilos, glycomaridas, urticas, ficedulas, * lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna ſumina, ſinciput aprugnũ, patinam piſcium, patinam ſuminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia aſſa, amylum, panes Picentes. Vbi iam luxuria tunc accuſaretur, quando tot rebus farta fuit cœna pontificum? Ipſa uerò eduliûm genera, quàm dictu turpia? Nam Cincius in ſuaſione legis Fanniæ, obijcit ſeculo ſuo, quòd porcum Troianum menſis inferat. Quem illi ideo ſic uocabant, quaſi alijs incluſis animalibus grauidũ, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia, ut & lepores ſaginarentur: teſte Varrone, qui de agricultura libro tertio, cùm de leporibus loqueretur, ſic ait: Hoc quoq; nuper inſtitutum, ut lepores ſaginarentur, cùm exceptos è leporario quidam in caueis, & loco clauſo faciant pingues. Si cui hoc mirum uidetur, quod ait Varro, lepores ætate illa ſolitos ſaginari: accipiat aliud, quod maiore admiratione ſit dignum, cochleas ſaginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipſa, qui uolet legere, ubi debeat quærere, indicaui. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos uel comparandos dico: ſed reſpondi obiurganti Horo, aſſerens, uti res habet, maiorem illis ſeculis deliciarum curam fuiſſe, quàm noſtro.

* Zumbos caprigenos fortè legendum.

Saltandi cantandiq; ſtudium,atq; adeò ne hiſtrionicam quidem apud uetuſtiores Romanos inter turpia nominatum fuiſſe. CAP. XIIII.

*SVbiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus,quàm Cæcinna peritus:Miror te,inquit,non retuliſſe,quanta illis affluentia marinarū procurari ſolita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conuiuiorum noſtrorum ſobrietatem doceres. Et Cæcinna:Profer, inquit, in medium,quæ de hac quoq; parte * lectu comperiſti. Vltra omnes enim polles memoria uetuſtatis. Et Furius ſic ingreſſus eſt: Vetuſtas quidem nobis ſemper (ſi ſapimus) adoranda eſt. Illa quippe ſecula ſunt, quæ hoc imperium uel ſanguine, uel ſudore pepererunt, quod non niſi uirtutum faceret ubertas. Sed quod fatendum eſt, in illa uirtutum abundantia, uitijs quoque ætas illa non caruit:è quibus nonnulla noſtro ſeculo morum ſobrietate correcta ſunt. Et de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere inſtituerā:ſed quia in aſſertionem noſtræ emendationis,alia ex alijs proferenda ſe ſuggerunt, de piſcibus non omitto:ſed differo, dum de alia laſciuia,qua nūc caremus,admoneo. Dic enim Hore, qui antiquitatem nobis obijcis; ante cuius triclinium modo ſaltatricem uel ſaltatorē te uidiſſe meminiſti? At inter illos ſaltatio certatim, uel ab honeſtis appetebatur. Ecce enim, ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica:ingenui, quid dicam ingenui? filij Senatorum in ludum ſaltatorium commeabant, & illhic crotala geſtantes ſaltare diſcebant. Taceo, quòd matronæ etiam ſaltationē non inhoneſtam putabant, ſed inter probas quoque earum erat ſaltandi cura:dummodo non curioſa,uſque ad artis perfectionem. Quid enim ait Salluſtius:Pſallere, ſaltare elegantius, quàm neceſſe eſt probæ*

**& tu*

Saltandi mos ante triclinia & alibi.

probæ? Adeò & ipſe Semproniam reprehendit, non quòd ſaltare, ſed quòd optimè ſcierit. Nobilium uerò filios, & (quod dictu nefas eſt) filias quoque uirgines inter ſtudioſa numeraſſe ſaltandi meditationem, teſtis eſt Scipio Africanus Aemilianus: qui in oratione contra legem iudiciariam Tiberij Gracchi ſic ait: Docentur præſtigias inhoneſtas: cum cinædulis, & ſambuca, pſalterioq́; eunt in ludum hiſtrionum: diſcunt cantare: quæ maiores noſtri ingenuis probro ducier uoluerunt. Eunt, inquam, in ludum ſaltatorium inter cinædos, uirgines, puerią; ingenui. Hæc cum mihi quiſquam narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos ſuos nobiles homines docere: ſed cum ductus ſum in ludum ſaltatorium, plus mediusfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq́; quingentis. In his unum (quo me Reipub. maximè miſertum eſt) puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis ſaltare: quam ſaltationem impudicus ſeruulus honeſtè ſaltare no poſſet. Vides quemadmodum ingemuit Africanus quòd uidiſſet cum crotalis ſaltantem filium petitoris, id eſt, candidati, quem ne tum quidem ſpes, & ratio adipiſcendi magiſtratus, quo tempore ſe ſuosq́; ab omni probro debuit uindicare, potuit coërcere, quò minus faceret, quod ſcilicet turpe non habebatur: cæterùm ſuperius pleranque nobilitatem hæc propudia celebrare conqueſtus eſt. Sic nimirum M. Cato Senatorem non ignobilem Cæcilium ſpatiatorem, & Feſcenium uocat: eumq́; ſtaticulos dare his uerbis ait: Deſcendit de cantherio, inde ſtaticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundem: Præterea cantat, ubi collibuit, interdum Græcos uerſus agit, iocos dicit, uoces demutat, ſtaticulos dat. hæc Cato. Cui (ut uidetis) etiam cantare non ſerij hominis uidetur, quod apud alios

Cantandi ſtudium.

Hiſtriones.

adeò non inter turpia numeratum eſt: ut L. Sylla, uir tanti nominis, optimè cantaſſe dicatur. Cæterùm hiſtriones non inter turpes habitos, Cicero teſtimonio eſt: quem nullus ignorat Roſcio & Aeſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationesque eorum ſua ſolertia tueretur. Quod cùm alijs multis, tum ex epiſtolis quoque eius declaratur. Nam illam orationem quis eſt, qui non legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, quòd Roſcio geſtum agente, tumultuauerit? Et certè ſatis conſtat, contendere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, utrum ille ſæpius eandem ſententiam uarijs geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronuntiaret. Quæ res ad hanc artis ſuæ fiduciam Roſcium abſtraxit, ut librum conſcriberet, quò eloquentiam cum hiſtrionia compararet. Is eſt Roſcius, qui etiam L. Syllæ chariſsimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt. Tanta autem fuit gratia, & gloria: ut mercedem diurnam de publico mille denarios, ſine gregalibus, ſolus acceperit. Aeſopum uerò ex pari arte ducenties ſeſtertiûm reliquiſſe filio conſtat. Sed quid loquor de hiſtrionibus, cùm Appius Claudius uir triumphalis, qui Salius ad uſque ſenectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quòd inter collegas optimè ſaltitabat? Ac priuſquam à ſaltatione diſcedo, illud adijciam: uno eodemq; tempore, tribus nobiliſsimis ciuibus, non modò ſtudium ſaltandi, ſed etiam (ſi Dijs placet) peritiam qua gloriarentur fuiſſe, Gabinio conſulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non diſsimulanter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Craſſo Craſsi eius, qui apud Parthos extinctus eſt, filio.

Quanto in pretio fuerint apud paulò uetuſtiores Romanos, piſces, & præſertim Muræna.

CAP

CAPVT XV.

SEd de ſaltatione ueterum, ad prædæ marinæ tranſire luxum Liciniorum me nomen admonuit: quos Murænas cognominatos, quòd hoc piſce effuſiſſimè delectati ſunt, ſatis conſtat. Huic opinioni M. Varro conſentit: aſſerens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius, Orata cognominatus eſt: quòd ei piſces, qui auratæ uocantur, chariſſimi fuerint. Hic eſt Sergius Orata, qui primus balneas penſiles habuit, primus oſtrearia in Baiano locauit, primus optimum ſaporē oſtreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate L. Craſſi illius diſerti: qui quàm grauis, & ſerius habitus ſit, etiam Cicero docet. Is tamen Craſſus uir cenſorius. Nam cum Cn. Domitio Cenſor fuit, cùm ſupra cæteros diſertus haberetur, eſſetq́; inter clariſſimos ciues princeps: tamen murænam in piſcina domus ſuæ mortuam, atratus, tanquam filiam luxit. Neque id obſcurum fuit, quippe collega Domitius in Senatu hoc ei, quaſi deforme crimen, obiecit. Neque id confiteri Craſſus erubuit, ſed ultro etiam (ſi Dijs placet) gloriatus eſt Cenſor: piam, affectuoſamq́; rem feciſſe ſe iactans. Piſcinas autem, quàm refertas habuerint pretioſiſſimis piſcibus Romani illi nobiliſſimi principes, L. Philippus, & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios appellat, etiam illud indicium eſt, quod M. Varro in libro de Agricultura refert, M. Catonem, qui pòſt Vticæ perijt, cùm hæres teſtamento * Lucilij eſſet relictus, piſces de piſcina eius XL. millibus uendidiſſe. Acceſſebantur autem murænæ ad piſcinas noſtræ urbis ab uſque freto Siculo, quod Rhegyum à Meſſana deſpicit. Illhic enim optimæ à prodigis eſſe creduntur, tam Hercule, quàm anguillæ. Et utræque ex illo loco, Græcè πλῶται uocantur, Latinè flutæ: quòd in ſummo ſupernantes, ſole

* L. Philippi

torrefactæ curuare ſe poſſe, & in aquam mergere deſinunt: atque ita faciles captu fiunt. Et ſi enumerare uelim, quàm multi magniq; autores murænas è freto Siculo nobilitarint: longum fiet. Sed dicam, quid M. Varro in libro, qui inſcribitur Gallus, de murænis dixerit his uerbis: In Sicilia quoque, inquit, manu capi murænas flutas, quòd hæ in ſumma aqua præ pinguitudine flutent. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuiſſe, qui ex tam longinquo mari inſtrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piſcis, ut peregrè accitus erat, Autor eſt Plinius, C. Cæſarem dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, ſex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepiſſe. Huius Hirrij uillam, quamuis non amplam, at latam, conſtat propter uiuaria, quæ habuit, quadragies ſeſtertiûm uenundatam.

Plin. lib. 9. ca. 17. & Varro de Re ruſt. lib. tertio, cap. 17.

De acipenſere, mullo, ſcaro, lupo.

CAPVT XVI.

NEc acipenſer, quem maria prodigis nutriunt, illius ſeculi delicias euaſit. Et ut liqueat, ſecuudo Punico bello celebre nomen huius piſcis fuiſſe: accipite, ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inſcribitur Baccharia, ex perſona paraſiti:

Quis eſt mortalis tanta fortuna affectus unquam,
Quàm ego nunc ſum, cuius hæc uentri portatur pōpa?
Vel nunc, qui mihi in mari acipenſer latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus, & manibus?

Et ne uilior ſit teſtis poëta: accipite, aſſertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piſcis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc ſunt in dialogo de Fato uerba

Cicer

Ciceronis: Nam cùm eſſet apud ſe ad Lauernium Scipio, unáq; Pontius: allatus eſt fortè Scipioni acipenſer, qui admodum raro capitur. Sed eſt piſcis, ut ferunt, in primis nobilis. Cùm autem Scipio unum, & alterum ex his, qui eum ſalutatum uenerant, inuitaſſet, pluresq; etiam inuitaturus uideretur in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenſer iſte paucorum hominũ eſt. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piſcem in magno pretio non fuiſſe, teſte Plinio Secundo, qui in Naturali hiſtoria, cùm de hoc piſce loqueretur, ſic ait: Nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror, cùm ſit rarus inuentu. Sed nec diu ſtetit hæc parſimonia. Nam temporibus Seueri principis, qui oſtentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus uir, ut eo ſeculo, doctus, cum ad principem ſuum ſcriberet, faceretq; de hoc piſce ſermonem, uerba Plinij, quæ ſuperius poſui, præmiſit & ita ſubiecit: Plinius (ut ſcitis) aduſque Traiani Imperatoris uenit ætatem. Nec dubium eſt, quod ait nullo honore hunc piſcem temporibus ſuis fuiſſe, uerum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuiſſe, ego teſtimonijs palàm faciam: uel eò magis, quòd gratiam eius uideo ad epulas, quaſi poſtliminio, rediſſe. Quippe qui dignatione ueſtra cùm interſum conuiuio ſacro, animaduerto hunc piſcem à coronatis miniſtris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de acipenſeris ſquamis, id uerum eſſe maximus rerum naturaliũ indagator Nigidius Figulus oſtendit, in cuius libro de Animalibus quarto ita poſitum eſt: Cur alij piſces ſquama ſecunda, acipenſer aduerſa ſit. Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis ſui laudando notat: prodens uenerationẽ, qua piſcis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quaſi quadã non deliciarũ, ſed numinis pompa. Sed ut minus miremur,

Plin. lib. 9. cap. 17.

acipenſerem graui pretio taxari ſolitum: Aſinius Celer uir conſularis (ut idem Sammonicus refert) mullum unum ſeptem millibus nummûm mercatus eſt. In qua re luxuriam illius ſeculi eò magis licet æſtimare, quòd Plinius Secundus temporibus ſuis negat facilè mullum repertum, qui duas pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis paſſim uidemus, & pretia hæc inſana neſcimus. Nec contenta illa ingluuies fuit maris ſui copijs. Nam Octauius Præfectus claſsis, ſciens ſcarum adeò Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen Latinum eius piſcis habeamus, incredibilem ſcarorum multitudinem in uarijs nauibus huc aduectam inter Hoſtiam & Campaniæ litus in mare ſparſit: miroq́ue ac nouo exemplo piſces in mari tanquam in terra fruges aliquas ſeminauit. Idemq́ue, tanquam ſumma in hoc utilitatis publicæ uerteretur, quinquennio dedit operam, ut ſiquis inter alios piſces ſcarum fortè cepiſſet, incolumem confeſtim & inuiolatum mari redderet. Quid ſtupemus captiuam illius ſeculi gulam ſeruiſſe mari, cùm in magno, uel dicam maximo, apud prodigos honore fuerit etiam Tyberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amne piſces? quod equidem cur illis ita uiſum ſit, ignoro. Fuiſſe autem etiam M. Varro oſtendit: qui enumerans, quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictum gignantur, piſci Tyberino palmam tribuit, his uerbis, in libro Rerum humanarū undecimo: Ad uictum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus uinū, Caſsinas oleum, Tuſculanus ficum, mel Tarentinus, piſcē Tyberis. hæc Varro de omnibus ſcilicet huius fluminis piſcibus. Sed inter eos, ut ſuprà dixi, præcipuum locū lupus tenuit: & quidem is, qui inter duos pontes captus eſſet. Id oſtendunt cùm multi alij, tum etiam C. Titius, uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Fanniam

Margin notes: Mullus. Lib.9.cap.17. — Scarus. — Lupus.

Handwritten margin note: Vide lib. 9. cap. 17. optatus prefectus classis Tiberij claudij. nō aut octauius.

niam ſuaſit. Cuius uerba ideo pono, quia nõ ſolum de lupo inter duos pontes capto erunt teſtimonio: ſed etiam mores, quibus plerique tunc uiuebant, facilè publicabunt. Deſcribens enim homines prodigos, in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quæq; ſoleant inter ſe ſermocinari, ſic ait: Ludunt alea, ſtudioſe unguentis delibuti, ſcortis ſtipati. Vbi horæ decem ſunt, iubent puerum uocari, ut Comitium eat percontatum: quid in foro geſtum ſit, qui ſuaſerint, qui diſſuaſerint, quot tribus iuſſerint, quot uetuerint. Inde ad Comitium uadunt, ne litẽ ſuam faciant. Dum eunt, nulla eſt in angiporto amphora, quam nõ impleant, quippe qui ueſicam plenam uini habeant. Veniunt in Comitiũ triſtes, iubent dicere. Quorum negotium eſt, narrant. Iudex teſtes poſcit. Ipſus it mictum. Vbi redit, ait ſe omnia audiuiſſe. Tabulas poſcit. Literas inſpicit. Vix præ uino ſuſtinet palpebras. Eunti in conſilium, ibi hæc oratio: Quid mihi negotij eſt cum iſtis nugatoribus * potius, quàm potamus mulſum miſtum uino Græco? edimus turdum pinguẽ, bonumq; piſcem, lupum germanũ, qui inter duos pontes captus fuit? Hæc Titius. Sed & Lucilius, acer, & uiolentus poëta oſtendit ſcire ſe hunc piſcem egregij ſaporis, qui inter duos pontes captus eſſet: eumq́ue, quaſi liguritorem, catillonem appellat: ſcilicet qui proxime ripas ſtercus inſectaretur. Propriè autem Catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cùm uenirent, catillos liguribant. Lucilij uerſus hi ſunt:

*quin potius

catillones, qui dicerentur.

Fingere prætereà afferri quod quiſq; uolebat.
Illum ſumina ducebant, atq; altilium lanx:
Hunc pontes Tyberinos duo inter captus catillo.

De legibus latis contra luxuriam ueterum Romanorum.

CAP

CAPVT XVII.

LOngum fiat, ſi enumerare uelim, quot inſtrumēta gulæ inter illos uel ingenio excogitata ſint, uel ſtudio confecta. Et hæ nimirū cauſæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis, & ſumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pranſitaretur, &
*Sic, ut cœnitaretur. * Sic oculis ciuiū teſtibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum
Orchia lex. Orchia peruenit, quā tulit C. Orchius Tribunus plebis de Senatus ſentētia, tertio anno, quàm Cato Cenſor fuerat. Cuius uerba (quia prolixa ſunt) prætereo. Summa autē eius præſcribebat numerū conuiuarū. Et hæc eſt lex Orchia, de qua Cato mox orationibus ſuis uociferabatur: quòd plures, q̃ præſcripto eius cauebatur, tum ad cœnā uocarētur.

Cumq; autorē nouæ legis aucta neceſſitas imploraret,
Fannia lex. poſt annum XXII. legis Orchiæ, Fannia lex lata eſt, anno poſt Romā conditam, ſecundum Gelij opinionē LXXXVIII. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia ſanctiſſimi Auguſti ingenti omnium ordinum conſenſu peruenit ad populum. Neque eam Prætores, aut Tribuni, ut pleraſq; alias, ſed ex omnium bonorum conſilio & ſententia, ipſi cōſules pertulere: cùm Reſpublica ex luxuria conuiuiorum maiora, quàm credi poteſt, detrimēta pateretur. Siquidem eò res redierat, ut gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiā & libertatem ſuam uenditarent: plerique ex plebe Romana uino madidi in Comitium uenirent, & ebrij de reipublicæ ſalute cōſulerent. Hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis ſeueritas in eo ſuperabat Orchiam legem, quòd in ſuperiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; ſecundum eam unicuique bona ſua inter paucos conſumere: Fannia autē & ſumptibus

bus modum fecit aßibus centum. Vnde à Lucilio poëta feſtiuitatis ſuæ more centußis uocatur.

Fanniam legẽ poſt annos decẽ & octo lex Didia conſecuta eſt. Eius ferũdæ duplex fuit cauſa: Prima & potißima ut uniuerſa Italia, nõ ſola urbs, lege ſumptuaria teneretur: Italis æſtimantibus Fanniam legẽ, non in ſe, ſed in ſolos urbanos ciues eſſe cõſcriptam, Deinde, ut non ſoli, qui prãdia cœnas'ue maiore ſumptu feciſſent, ſed etiam, qui ad eas uocati eſſent, atq; omnino interfuiſſent, pœnis legis tenerẽtur. *Didia lex.*

Poſt Didiam Licinia lata eſt à P. Licinio Craſſo diuite. Cuius ferũdæ probandæq; tantum ſtudium ab optimatibus impenſum eſt: ut conſulto Senatus iuberetur, ut ea tantũmodo promulgata, priuſquàm trinũdino cõfirmaretur, ita ab omnibus obſeruaretur, quaſi iam populi ſentẽtia cõprobata. Lex uerò hæc paucis mutatis in pleriſq; cũ Fannia congruit. In ea enim ferenda quæſita eſt nouæ legis autoritas, exoleſcente metu legis antiquioris: ita Hercules, ut de ipſis duodecim tabulis factũ eſt: quarum ubi cõtemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorũ nomina tranſierunt. Sed legis Liciniæ ſumma, ut Calendis, Nonis, nũdinis Romanis, cuiq; in dies ſingulos triginta duntaxat aſſes edundi cauſa cõſumere liceret. Cæteris uerò diebus, qui excepti nõ eſſent, ne amplius apponeretur, quã carnis aridæ pondo tria, & ſalſamẽtorũ pondo libra, quod ex terra, uite, arbore'ue natum ſit. Video quid remordeat. Ergo indicium ſobrij ſeculi eſt, ubi tali præſcripto legum coërcetur expenſa cœnarum. Non ita eſt. Nam leges ſumptuariæ à ſingulis ferebantur, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At niſi peßimis, effuſißimisq; moribus uiueretur, profectò opus ferundis legibus non fuiſſet. Vetus uerbũ eſt: Leges bonæ ex malis moribus procreantur. *Licinia lex.*

Has

Lex Cornelia. *Has ſequitur lex Cornelia, & ipſa ſumptuaria, quam tulit Cornelius Sylla Dictator: in qua nõ conuiuiorum magnificentia prohibita eſt, nec gulæ modus factus: uerùm minora pretia rebus impoſita: & quibus rebus (Dij boni) quàmque exquiſitis, & penè incognitis generibus deliciarum? Quos illhic piſces, quaſq; offulas nominat? Et tamen pretia illis minora conſtituit: auſim dicere, ut uilitas eduliûm animos hominum ad parandas opſoniorum copias incitaret: & gulæ ſeruire, etiam qui paruis eſſent facultatibus, poſſent. Dicam planè, quod ſentio. Apprimè luxurioſus mihi uidetur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaq; tanto hoc ſeculum ad omnẽ incontinentiam promptius, ut pleraq; earum rerum, quæ Syllana lege, ut uulgò nota, cõprehenduntur, nemo noſtrum uel* *Lex à Lepido data.* *fando compererit. Sylla mortuo, Lepidus Conſul legem tulit & ipſe cibariam. Cato enim ſumptuarias leges, cibarias appellat. Dehinc paucis interiectis annis, alia lex peruenit* *Lex Antij Reſtionis.* *ad populum ferẽte Antio Reſtione: quam legem, quamuis eſſet optima, obſtinatio tamen luxuriæ, & uitiorum firma concordia, nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Reſtione latore ipſius legis fertur: cum, quoad uixit, foris poſtea nõ recœnaſſe, ne teſtis fieret contemptæ legis, quam ipſe bono publico pertuliſſet.*

Antonij edictum. *His legibus annumerare edictum de ſumptibus ab Antonio propoſitum, qui pòſt Triumuir fuit: ni indignum crederem, inter cohibentes ſumptus Antonio locum facere: cuius expenſæ in cœnam ſolitæ conferri, ſola Vnionis à Cleopatra uxore conſumpti, æſtimatione ſuperatæ ſunt. Nam cùm Antonius quicquid mari, aut terra, aut etiã cœlo gigneretur, ad ſatiandam ingluuiem ſuam natum exiſtimans, faucibus ac dentibus ſuis ſubderet: eaq; re captus, de*

Roma

Romano Imperio facere uellet Aegyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaretur, ſponſione prouocauit, inſumere poſſe in unam cœnam ſeſtertiûm centies. Id Antonio mirũ uiſum: nec moratus ſponſione contendit dignus culina Numatio Planco, qui tam honeſti certaminis arbiter electus eſt. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem ſanè cœnam parauit, ſed quam non miraretur Antonius: quippe qui omnia, quæ apponebantur, ex quotidianis opibus agnoſceret. Tunc regina arridens, phialam popoſcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illhuc unionem demptum ex aure altera feſtinabunda demiſit: eum'que maturè diſſolutum, uti natura eſt eius lapidis, abſorbuit. Et quamuis eo facto ſponſione uiciſſet, quippe cùm ipſa margarita centies ſeſtertiûm ſine contentione eualuiſſet, manum tamen & ad alterius unionis aurem ſimiliter admouit, niſi Numatius Plancus iudex ſeueriſsimus ſuperatum Antonium maturè pronuntiaſſet. Ipſe autem unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit: quòd qui ſuperfuit poſtea uicta regina, & capta Aegypto, Romam delatus, diſſectuſq; eſt, & factæ ex una margarita duæ, impoſitæq; ſimulachro Veneris, ut monſtruoſæ magnitudinis, in templo, quod Pantheum dicitur.*

**aliàs dignus ſculna ſunt qui legant pignus cuſtodiẽte Munatio Planco.*

De nucum generibus. CAP. XVIII.

ADhuc dicente Furio, ſecundæ menſæ illata bellaria nouo ſermoni principiũ dederunt. Symmachus enim duas attrectans manu nuces: Vellem, inquit, ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quæ cauſa uel origo uariauerit: aut unde tot mala, cùm hac una appellatione uocitentur, fiant tamen ſeorſum diuerſa, tam uocabulo quàm ſapore. Ac prius de nucibus abſoluas uolo, quæ tibi memo-

ria crebræ lectionis occurrũt. Et Seruius: Nux iſta iuglãs,
Iuglans. ſecundum nonnullorum opinionem à iuuando, & à glande
dicta exiſtimatur. Caius Baſſus uerò in libro de Significatione uerborum hoc refert: Iuglans arbor dicta inde eſt, perinde ac Iouis glans. Nã id arboris genus nuces habet, quæ ſunt ſuauiore ſapore quàm glans eſt. Hunc fructũ an-
**quia* tiqui illi, *qui egregium glandiq́; ſimulem, ipſamq́; arborẽ Deo dignam exiſtimabant, Iouis glandem appellauerunt: quæ nũc, literis interliſis, iuglans nominatur. Cloatius autẽ Verrius in libro à Græcis tractorũ ita memorat: Iuglans, di prætermiſſum eſt. quaſi dijuglans, id eſt, διὸς βάλανος: ſicut Theophraſtus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πε-
Hæc quidẽ ita in antiquo codice, locus autem Theophraſti in uulgatis codicibus libro tertio aliter habet.
δίοις οὐ φύεται, τερέβινθος, πρῖνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάρυα· ἣ καὶ διὸς βάλανος. Hanc Græci etiã baſilicã uocant.

Nux hæc auellana ſeu Præneſtina, quæ eſt eadem, ex arbore eſt, quæ corylus dicitur, de qua Vergilius dixit:

Ne'ue inter uites corylum ſere.

Nux auellana ſiue Præneſtina.
Eſt autem natio hominum iuxta agrum Præneſtinum, qui Carſitani uocantur ἀπὸ τῶν καρύων: cuius rei meminit Varro in Logiſtorico, qui inſcribitur, Marius de fortuna: inde ſcilicet Præneſtinæ nuces. Eſt & illud apud Næuium in fabula Ariolo: Quis heri apud te? Præneſtini, & Lanuuini hoſpites: ſuopte utroſq; decuit acceptos cibo, alteris ina-
** bulbam* nem * bullã madidã dari, alteris nuces in procliui profunde-
Nux Pontica. re. Hanc autẽ nucẽ Græci Ponticã uocãt: dum unaquæq; natio indit huic nuci nomẽ ex loco, in quo naſcitur copioſior.

Nux caſtanea.
Nux caſtanea, de qua Vergilius, Caſtaneas'que nuces uocatur & heracleotica: Nam uir doctus Oppius in libro, quem fecit de Sylueſtribus arboribus, ſic ait: Heracleotica hæc nux, quam quidam caſtaneam nominant: item'que Pontica nux, atque etiam quæ dicuntur Baſilicæ

iuglandes

iuglandes, germina atq; flores agunt ſimiliter iiſdem temporibus, quibus Græcæ nuces.

Nunc dicendum eſt quæ ſit Græca. Ac ſimul hoc dicēs, amygdalam de lance tulit * & oſtēdit, nux Græca eſt, quæ & amygdala dicitur. Sed & thaſia eadem nux uocatur. Teſtis eſt Cloatius, in ordinatorum Græcorum lib. 4. cùm ſic ait: Nux Græca amygdala. Acca uerò in ſupplicatione: Nucem Græcam, ait, fauumq; adde quantumlibet.

Nux Græca.

*Et oſtēdens nux Græca hæc eſt, inquit, &

Nucem molluſcam licet hyemis nobis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indictam non relinquimus. Plautus in Calceolo ſic eius meminit: Molluſcam nucem ſuper eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidem, ſed quæ ſit molluſca nux, non exprimit. Eſt autem perſicum, quod uulgo uocatur, & molluſca nux dicitur, ſcilicet quòd cæteris omnibus nucibus mollior ſit. Huius rei idoneus aſſertor eſt Sueuius, uir longè doctiſsimus, in edulio quod inſcribitur Moretum. Nam cùm loquitur de hortulano faciente moretum, inter cætera quæ eò mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis:

Molluſca nux.

Admiſce tu Acca baſilicis hæc nunc partim,
Pertim perſica: quod nomen ſic deniq; fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti,
Nomine Alexandro Magno fera prælia bello
In Perſas retulere ſuo, poſt inde reuentum
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graijs
Diſſeruere, nouos fructus mortalibus dantes.
Molluſca hæc nux eſt, ne quis fortè inſcius erret.

Nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis eſt, ut uix attrectata frangatur. De qua in libro Faborini ſic reperitur: Itemq; quidam Tarentinas oues, uel nuces dicunt, quæ ſunt Terentinæ à Tereno, quod eſt Sabinorum lingua

Nux Tarentina.

 molle.

molle. Vnde Terentius quoque dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius poteſt uideri incidere, qui ait:

Et molle Tarentum.

Nux pinea. Nux pinea hos nobis, qui appoſiti ſunt, nucleos dedit. Plautus in Ciſtellaria:

Qui è nuce nucleos eſſe uult, frangat nucem.

De generibus malorum & pirorum. CAP. XIX.

Nuces & mala quo diſtent. ET quia mala uidemus admiſta bellarijs, poſt nuces de malorum generibus diſſerendũ eſt. Sunt de agricultura ſcriptores, qui nuces & mala ſic diuidunt: ut Nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod eſui eſt: malum uerò, quod foris habeat quod eſt eſui, & durum intus includat. Secundum hanc definitionem perſicum, quod Sueuius poëta ſuperius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

Malorum genera. His præmiſsis, malorum enumeranda ſunt genera, quæ Cloatius Ordinatorum Græcorũ lib. 4. ita diligenter enumerat: Sunt autem genera malorum, armenium, cotonium, citreum, coccymelium, conditiuum, ἐπιμηλίς, muſteũ, mattianum, orbiculatum, ogrannũ, præcox, pannuceũ, punicũ, perſicum, quirianum, proſiuum, rubrum, ſcandianum, ſylueſtre, ſtruthium, ſcantianum, tibur, ucrianum. Vides Perſicum à Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis ſuæ tenuit, licet iandudum noſtri ſoli germen ſit. Quod autem ait idem Cloatius, citreum, & ipſum perſicum malum eſt, ſecundum Vergilium:

Georg. 2. Felicis mali, quo non præſtantius ullum.

Et reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixiſſe Vergilium: accipite quæ Oppius in libro de Syluestribus arboribus dicat: Citrea item malus & perſica altera generatur

ratur in Italia, & in Media altera. Et paulò pôſt de citreo loquens, ait: Eſt autem odoratiſſimum, ex quo interiectum ueſti tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cum uino purgatione uirium ſuarum bibentes ſeruat. Generãtur autẽ in Perſide omni tempore mala citrea. Alia enim praecarpuntur, alia interim matureſcunt. Vides hic & Citreum nominari, & omnia ſigna poni, quæ de eo Vergilius dixit: licet nomen citrei ille non dixerit. Nam & Homerus qui citreum θύον appellat, oſtendit eſſe odoratũ pomũ θύου δ' ἀπό καλὸν ὀδώδει. Et quod ait Oppius inter ueſtẽ poni citreũ, idẽ ſignificat & Homerus, cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

Hinc & Næuius poëta in bello Punico ait citroſam ueſtẽ.

Notandum in odiſſ. ι. θύον δ' ἀνάνησον ὀδῶδει. ſicut aliam etiã clauſulam ſequẽtis uerſus legi ibidẽ καί λούσασα.

Pyra hæc quæ uidemus, uarietas nominũ numeroſa diſcernit. Nam idem Cloatius ſic eorum uocabula deſcribit: Antianum, cucurbitinũ, ciritum, ceruiſca, calculoſum, cruſtuminum, decimanum, græculum, lollianum, lanuuinum, laureum, lateruſianum, marapium, mileſium, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, rubile, ſigninum, tullianum, titianum, turrinianum, timoſum, præcox, uolemium, meſpilium, ſerum, ſementinum ſerum, ſextilianum ſerum, tarentinum ſerum, ualerianum ſerum.

Pyrorum genera.

De ficuum, olearum, uuarumq; generibus. CAP. XX.

*ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum: eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, inſtruente. ſic enim diuerſas ficus diligentiæ ſuæ more dinumerat Africa, albula, arundinea, aſinaſtra, atra, paluſca, auguſta, biſera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea. *lauiana, ludia, leptoludia, marſica, numidica, pulla, pompeiana, præcox, tellana, atra. Sciendũ quod ficus alba ex felicibus ſit arbo-*

Ficorũ genera.

**liuiana*

ribus: contrà, nigra ex infelicibus. Docent nos utrunque Pontifices. Ait enim Veranius de uerbis Pontificalibus: *Felices arbores putantur eſſe, quercus, æſculus, ilex, *ſupe rus, fagus, corylus, ſorbus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus.* Tarquinius autem Priſcus in oſtentario arborario ſic ait: *Arbores quæ inferûm deorum, auertentiumq́; in tutela ſunt, eas infelices nominant. * Alternũ ſanguinem felicem, ficum atram, quæq́; baccam nigram, ni grpsq́; fructus ferunt, itemq́; acrifolium, pyrum ſyluaticum, * pruſcum, rubum, ſentesq́;, quibus portenta prodigiaq́; mala comburi iubere oportet.* Quid quòd ficum tanquam non pomum ſecerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Selia: *Pomum, holus, ficum, uuam.* Sed & Cicero Oeconomicon lib. tertio: *Neque ſerit uitem, neque quæ ſata eſt diligenter colit: oleum, ficus, poma, non habet.* Nec hoc ignorandum eſt, ficum ſolam ex omnibus arboribus non florere. * Lacte proprie ficorum dicitur. Groſſi appellantur fiſci, quæ non matureſcunt, hos Græci dicunt ὀλύνθυς. Marcus Attilius: *In millibus tot ficorum non uidebitis groſſum.* Et paulò pòſt ait: *Sumas ab alio lacte diffluos groſſos.* Et poſthumius Albinus annali primo de Bruto: *Ea cauſa ſeſe ſtultum brutumq́; faciebat, groſſulos ex melle edebat.*

*Aliâs, ſapinus

*Alnum: uel, ad myrtũ ſanguine infelicẽ

*Aliâs: prunum.

* Aliâs: Lactis.

Olearum genera.

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Aegyptia, culminea, conditiua, Liciniana, Orchas, oleaſter, pauſia, Paulia, radius, Salentina, Sergiana, termutia. Sicut uuarum iſta ſunt genera: Aminea, ſcilicet à regione, nam Aminci fuerunt, ubi nunc Falernum eſt: aſinuſca, atruſca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumammia, aut (ut Græci dicunt) βούμασθος, duracina, labruſca, melãpſithia, maronia, mareotis, numentana,

Vuarum genera.

na, precia, prannia, pſithia, pilliolata, rhodia, ſtephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Prætextatus, Vellem Seruium noſtrum diutius audire: ſed hora nos quietis admonet, ut exorto iubare eloquio Symmachi domi ſuæ fruamur. Atq; ita facta diſceſſio eſt.

FINIS LIBRI TERTII.

VERSALIENSIS IN LIBRUM QUARTUM.

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertiſsimum fuiſſe Vergilium Prætextatus oſtendit, ita hoc libro quantus in Rhetorica idem poëta fuerit, demonſtrat Euſebius. Verum quota pars horũ ſeruata ab interitu eſt? quando & principium & finis, cum alijs tam multis deſiderantur ut uis ſextam libri partem ſupereſſe ſit ueriſimile. Vtinam uerò, aut caſu, aut ſtudioſorum induſtria aliquando contingat, ut hæc, ſi non omnibus modis, at aliqua certè ex parte integritati ſuæ reſtituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, ſicubi fortè emendatius aliquod ex puluerulentis bibliothecis eruatur exemplar. Alioqui aut ego planè deſipio, aut fieri iſthuc non poteſt.

MACROBII

AVRELII THEODOSII *uiri conſularis & illuſtris, Saturnaliorum liber quartus.*

De affectu mouendo ex habitu perſonæ. CAP. I.

Pathos ex habitu.

NEC magis incœpto uultum ſermone mouetur:
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem corripuit ſeſe, atque inimica refugit.

Item pathos eſt & in hoc uerſu:
Obſtupuit, ſteteruntq; comæ, & uox faucibus hæſit.
Sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:
Aſt illum fidi æquales genua ægra trahentem,
Quaſſantemq; utroq; caput, craſſumq; cruorem
Ore eiectantem.
Sociorum quoq; eius trepidationem breuiter oſtendit:
-Galeamq;, enſemq; uocati Accipiunt.
Quaſi non ſponte accepturi munus, quod erat damnum uerecundiæ.
Ex eodem genere eſt illud: *-Totoq; loquentis ab ore*
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.
Eſt & in deſcriptione langoris habitus: ut eſt tota deſcriptio peſtilentiæ, apud Thucydidem. *Et,*
Labitur infelix, ſtudiorum, atq; immemor herbæ.
Victor equus. Et,
-Demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Eſt

Eſt inter pathe & pudor:ut,

Circa Deiphobum pauitantem,& dira tegentem
Supplicia.

Et luctus habitu proditur,ut in Euryali *matre,*

Excußi manibus radij,reuolutaq́; penſa,
Euoluit infelix.

Et Latinus quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

Et Venus quia rogatura eſt,

Triſtior,& lachrymis oculos ſuffuſa nitentes.

Et Sibylla quia inſanit,

Subitò non uultus,non color unus,
Non comptæ manſere comæ.

Pathos tenore ipſo orationis quomodo exprimatur.

CAPVT II.

NVnc uideamus Pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus, quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim, ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad miſericordiam dirigatur:quæ à Græcis *οἶκτος, καὶ δείνωσις* appellatur. *Horum alterum accuſatori neceſſarium eſt, alterum reo. Et neceſſe eſt initium abruptum habeat, quoniam ſatis indignantibus leniter incipere non conuenit.Ideo apud* Vergilium Iuno *ſic incipit:*

De oratione Pathetica.

–Quid me alta ſilentia cogis Rumpere? *Et alibi:*
–Me'ne incœpto deſiſtere uictam? Et alibi:
*Heu ſtirpem inuiſam,& *fatis contraria noſtris*
Fata Phrygum. Et Dido,
*–*Moriemur inultæ? *Sed moriamur,ait. Et eadem:*
–Prò Iuppiter ibit Hic ait. Et Priamus,
At tibi pro ſcelere exclamat,pro talibus auſis.

**Aliâs legitur, factis: id eſt, conatibus.*

Nec initium ſolùm tale eſſe debet, ſed omnis, ſi fieri poteſt, oratio pathetica: & breuibus ſententijs, & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æſtus iracundiæ, fluctuare. Vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo ſit:

Exemplum orationis patheticæ ex 7. Aeneid.

Heu ſtirpem inuiſam.

Initium ab ecphoneſi. Deinde ſequuntur breues interrogatiunculæ:

-Num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incenſa cremauit
Troia uiros? Deinde ſequitur hyperbole:
-Medias acies, medioſq; per ignes
Inuenere uiam. Deinde ironia:
-At credo mea numina tandem
Feſſa iacent: odijs haud exaturata quieui.

Deinde auſus ſuos inefficaces queritur,

-Per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.

Secunda poſt hæc hyperbole,

Abſumptæ in Teucros uires cœliq;, mariſq;.

Inde diſperſæ querelæ,

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid uaſta Charybdis
Profuit?

Iungitur inde argumentum à minore, ut patho augeatur:

-Mars perdere gentem Immanem Lapithûm ualuit.

Minor ſcilicet perſona; ideo illud ſequitur:

Aſt ego magna Iouis coniux.

Deinde cũ cauſas quoq; cõtuliſſet, quãto impetu Dea dixit:

-Infelix quæ memet in omnia uerti?

Nec dixit, Non poſſum perdere Aeneam: ſed, Vincor ab Aenea. Deinde confirmat ſe ad nocendum: & quod proprium eſt iraſcentis, etſi deſperet perfici poſſe, tamen impedire

pedire

pedire contenta eſt:

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.

Poſt hæc in nouiſsimo, quod irati libẽter faciunt, maledicit:

Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo.

Et protinus argumentũ à ſimili cõueniẽs ex præcedẽtibus:

-Nec face tantum
Cyſſeis prægnans ignes enixa iugales.

Vides quàm ſæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira, quæ breuis furor eſt, non poteſt unum continuare ſenſum in loquendo. Nec deſunt apud eundem orationes miſericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam:

An miſeri fratris letum ut crudele uideres?

Et idem cùm auget inuidiam occiſorum pro ſe amicorum:

Vidi oculos ante ipſe meos me uoce uocantẽ Muranum:

Et idem, cùm miſerabilem fortunam ſuam faceret, ut uicto ſibi parceretur,

Viciſti, & uictum tendere palmas
Auſonij uidere. Idem:
Quos minime uellem.

Et aliorum preces orantium uitam,

Per te, per qui te talem genuere parentes. & ſimilia.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

CAPVT III.

Pathos ab ætate.

Nunc dicamus de habitu pathus, quod eſt uel in ætate, uel in debilitate, & cæteris quæ ſequuntur. Eleganter hoc ſeruauit, ut ex omni ætate pathos miſericordiæ moueret. Ab infantia:

Infant

Infantumq; animæ flentes in limine primo.
A pueritia:
Infelix puer,atq; impar congreſſus Achilli. & ,
-Paruumq; patri tendebat Iulum.
Vt non minus miſerabile ſit periculũ in paruo,quã in filio.
-Supereſt coniux'ne Creuſa?
Aſcaniusq; puer? Et alibi:
-Et parui caſus Iuli.
A iuuenta uero:
Impoſitiq; rogis iuuenes,ante ora parentum,
Pubentesq; genæ,iuuenili in corpore pallor.
A ſenecta:
-Dauni miſerere ſenectæ. &,
Ducitur infelix æuo confectus Aletes. &,
Canitiem multo deformat puluere.

A fortuna. Mouit & à fortuna modò miſericordiam, modo indignationem. Miſericordiam:
Tot quondam populis,terriſq; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. & Sinon,
-Et nos aliquod nomenq;,decuſq; Geßimus. & ,
-Auſonijsq; olim ditißimus aruis.
Indignationem uerò ex uerbis Didonis:
-Et noſtris illuſerit aduena regnis.
Eleganter enim ex contemptu Aeneæ auget iniuriam ſuam. & Amata:
Exulibus'ne datur ducenda Lauinia Teucris?
& Numanus: Bis capti Phryges.

A debilitate. Mouit pathos miſericordiæ & ex debilitate:
-Ex quo me diuûm pater atq; hominum rex
Fulminis afflauit uentis,& contigit igni. & alibi:
Et truncas inhoneſto uulnere nares. & de Mezẽtio:
-Attol

-Attollit in ægrum Se femur. & ,
Huc caput, atq; illhuc humero ex utroq; pependit. & ,
Te deciſa ſuum Laridæ dextera quærit. & ,
-Acerq; cruento
Puluere, perq; pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos miſericordiæ frequenter & à loco: *à loco.*

Cùm uitam in ſyluis inter deſerta ferarum
Luſtra, domosq; traho. & ,
Libyæ deſerta peragro. & ,
At nos hinc alij ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ ueniemus Oaxem.

Et illud egregiè & breuiter:

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.

Iliacos, id eſt, patriæ muros, quos ipſe defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum ſpatia pugnauerat. & illud,

Nos patriam fugimus. & ,
Littora* cũ patriæ lachrymãs portusq; relinquo. & , *tum
Dulces moriens reminiſcitur Argos. & ,
Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrneſi domus alta, ſolo Laurente ſepulchrum.

Et ut Agamemnonem indignè oſtenderet occiſum aſſumpſit locum:

-Prima inter limina dextra Oppetijt. & illud,
Mœnibus in patrijs, atq; inter tuta domorum.

Sacer uerò locus præcipuè pathos mouet. Occiſum inducit Orphea: & miſerabiliorem interitum eius, à loco, facit:
Inter ſacra Deûm, nocturniq; Orgia Bacchi.
Et in euerſione Troiæ,
-Perq; domos, & religioſa Deorum Limina.
Caſſandræ quoque raptum, uel diminutionem quàm miſe-

rabilem facit ſacer locus?

Ecce trahebatur paßis Priamei̇a uirgo
Crinibus à tẽplo Caſſandra, adytisq; Mineruæ. & alibi,
Diuæ armipotentis ad aram Procubuit.

Et Andromache, *cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret:*

Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.

Et Venus, *quòd Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis, quàm inuidiosè queritur Neptuno de loco:*

In regnis hoc auſa tuis?

Fecit ſibi pathos ſæpe & ex tempore: -Priuſquàm
Pabula guſtaſſent Troiæ, Xanthumq; bibiſſent.

Et Orpheus *miſerabilis ex longo dolore,*

Septem illum totos perhibent ex ordine menſes,
Rupe ſub aëria, deſerti ad Strimonis undam Fleuiſſe.

Et Palinurus, -*Vix lumine quarto*
Proſpexi Italiam. & Achimenides,
Tertia iam Lunæ ſe cornua lumine complent. &,
*eſtas *Septima poſt Troiæ excidium iam uertitur* ætas.*

Pathos à cauſa, modo & materia. CAPVT IIII.

*confieit *FRequens apud illũ pathos à cauſa. Re uera enim plerunq; * efficit cauſa, ut res aut atrox, aut miſerabilis uideatur.* Vt Cicero in Verrem: *Qui ob ſepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim non tam abrogari, aut pecuniam exigere, quàm ob hãc cauſam indignum erat.* Et Demoſthenes *cùm queritur quendam* *à Midia *inuidia circunuentum, ex cauſa auget inuidiam. Circunuenit, inquit, arbitrum, qui inter me, atq; ſe integrè iudicauerat. Ergo & Vergilius egregiè ſæpe ex hoc loco traxit affectum. Occiditur, inquit, in acie Galeſus. Hoc per ſe non eſt dignum miſericordia belli tẽpore, ſed admouit cauſam:*

Dum

Dum paci medium ſe offert. Idem alio loco,
Sternitur infelix.
Deinde ſubijcit cauſam miſerabilem:
Alieno uulnere: id eſt, cùm in alium telum eſſet emiſſum. Et cùm Palamedem indignè occiſum uellet:
–Quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella uetabat,
Demiſere neci.
Et Aeneas ut oſtenderet magnitudinem timoris ſui, bene cauſam poſuit:
Et pariter comitiq́; oneriq́; timentem.
Quid Iapix ut contẽptis cæteris artificijs inglorius (quẽadmodum poëta ait) uiueret, qualis cauſa proponitur?
Ille ut depoſiti proferret fata parentis.
Ex eodem genere eſt, *Fallit te incautum pietas tua.*
Hæc enim cauſa illum hoſtibus etiam ſic miſerabilem fecit.
Sed Aeneas cùm hortatur ut ſepeliantur occiſi, quam cauſam proponit?
–Qui ſanguine nobis Hanc patriam peperere ſuo.
Necnon & indignatio demonſtratur à cauſa, ut illhic:
Multa gemens, ignominiam, plagasq́; ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores.
Et illud à cauſa eſt ex effectu indignantis,
–An ſolus tangit Atridas
Iſte dolor? ſolisq́; licet capere arma Mycenis? Et illud:
–At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia:
Vendidit hic auro patriam,
Quiq́; ob adulterium cæſi.
Nec partem poſuere ſuis.
Ad pathos mouendũ nec duos illos prætermiſit locos, quos rhetores appellant, à modo, & à materia. Modus eſt cũ dico, &c A modo.

co, occidit manifeſtè, uel occultè: Materia eſt cùm dico, ferro uel ueneno. Demoſthenes de modo inuidiam Midiæ facit, ſe pulſatū cothurno: Cicero Verri, cùm nudū quendam dicit ab eo ſtatuæ impoſitū. Vergilius nō minus euidenter,

—Altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati. &,
—Capulo tenus abdidit enſem.

Et illa omnia à modo ſunt:

—Roſtroq́; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens, & reliqua. &,
Quos ſuper atra ſilex iamiam lapſura cadenti
Imminet aßimilis.

Sed & miſericordiā à modo ſæpe cōmouet, ut de Orpheo:

Latos iuuenem ſparſere per agros. Et illud:
Obruit Auſter aqua inuoluens nauemq́;, uirosq́;, &,
Saxum ingens uoluunt alij. &,
Mortua quinetiā iungebat corpora uiuis. Et in Georg.
Nec uia mortis erat ſimplex.
Et cætera in deſcriptione morbi.

A materia. *Sed & materia apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi incluſum fumo*necat.* [*necatum] *Hoc enim à materia eſt, quoniam hic uſus eſt fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno: & ideo acerrimum pathos ex hoc motum eſt. Idem facit & cùm flagellis cæſum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergilium:*

At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit, non ille faces nec fumea tædis.

Et reliqua. Eleganter autem illius quidem materia eluſit, ex huius autem uera & uehementi materia expreßit iracundiam. Et ſingula quidem enumerauimus, ex quibus

apud rhetores pathos naſcitur: quibus oſtendimus uſum Maronem: Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur: ut in Turno ab ætate:

-Miſerere parentis Longæui. A' loco:

-Quem nunc mœſtum patria Ardea longe Diuidit.

Et circa Caſſandram ex modo, Ecce trahebatur.

Ex habitu corporis, Paßis Priameïa uirgo crinibus.

Ex loco, A' templo, adytisq; Mineruæ.

Et circa Agamemnonem à patria, Ipſe Mycenæus.

A' fortuna, Magnorum ductor Achiuûm.

A' neceßitudine, Coniugis infandum.

A' loco, Prima inter limina dextra.

Tacitè quoque, & quaſi per definitionem pathos mouere ſolet: cùm res quæ miſerationem mouet, non dilucidè dicitur, ſed datur intelligi, ut cùm Mezentius dicit:

-Nunc altè uulnus adactum.

Quid enim aliud ex hoc intelligendum eſt, quàm hoc altum uulnus eſſe, amittere filium? Et rurſus idem:

Hæc uia ſola fuit, qua perdere poſſes.

Sed & hic ſcilicet accipiẽdũ eſt perire, eſſe amittere filiũ. Et Iuturna cũ queritur, quòd adiuuare fratrẽ prohibeatur:

Immortalis ego.

Quid enim ſequitur? non eſt immortalitas in luctu uiuere. Hæc, ut dixi, uim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta ſunt.

Pathos à ſimili. CAPVT V.

SVnt & in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni ſunt. Ex quibus primus eſt à ſimili. Huius ſpecies ſunt tres, exemplum, parabola, imago: Græci

παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών.

Pathos ab exemplo. Ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes accerſere coniugis Orpheûs,
Threicia fretus cithara, fidibuſq; canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
-Quid Theſea? magnum Quid memorem Alciden?
Antenor potuit medijs elapſus Achiuis &c.

Hæc enim omnia miſericordiam mouent, quoniã indignum uidetur negari ſibi, quod alijs indultum eſt. Deinde uide unde auget inuidiam:

Si potuit manes accerſere coniugis Orpheüs.

Habes cauſam diſparem: manes illhic coniugis, hic patris: illhic accerſere, hic uidere.

Threicia fretus cithara,

**materiam* *Hic *miſericordiam eius irriſit.*

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq;, reditq; uiam toties.

Hoc iam à modo. Plus eſt enim ſæpe ire, quàm ſemel.

-Quid Theſea? magnum
Quid memorem Alciden?

Hic propter egregias perſonas nõ habuit, quod minueret, uel quod augeret: uerùm quod in illis elucebat, hoc ſibi iactat cum ijs eſſe commune:

-Et mi genus ab Ioue ſummo.

Simile eſt & illud ab indignatione:

Quid enim (ait Iuno)
Pallas'ne exurere claſſem Argiuûm?

Iam hoc plus eſt, claſſem uictricem, quàm reliquias fugientium. Deinde cauſam minuit:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.

Quàm minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpæ nomen eſt: &

eſt: & unius, quod facilè poßit ignoſci: & furentis, ut nec culpa ſit, & alibi:

—Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm ualuit.

Vides eaſdem obſeruationes, gentem & immanem. Deinde *aliud exemplum:* —*Conceßit in aras.*

Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ.

Antiquam, ut plus humoris accederet ex uetuſtate. Deinde *in utroque cauſam minuit:*

Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merentem? *Parabola uerò quoniam magis hoc poëtæ conuenit, ſæpißimè pathos mouit: cùm aut miſerabilem, aut iracũdum uellet inducere. Miſerabilem ſic:* *A parabola.*

Qualis populea mœrens philomela ſub umbra.
—Qualis commotis excita ſacris Thyas.
Qualem uirgineo demeſſum pollice florem.

Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miſeratio eſt. Quid de ira?

Ac ueluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Dum fremit ad caulas. &,
**Mugitus ueluti fugit cùm ſaucius aram Taurus.* **Apud ipſum Vergiliũ, Mugitus, qualis fugit.*

Et alia plura ſimilia qui quærit, inueniet. Et imago, quæ eſt à ſimili pars tertia, idonea eſt mouendis affectibus. Ea fit, cùm aut forma corporis abſentis deſcribitur, aut omnino quæ nulla eſt, fingitur. Vtrunque Vergilius eleganter fecit. Illud prius circa Aſcanium: *Ab imagine*

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago,
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.

Fingit uerò cùm dicit: —*Quam fama ſecuta eſt*
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

Sed prior forma οἶκτον præſtat, hæc δείνωσιν, id eſt prior,

miſericordiam commouet, horrorem ſecunda. Sicut alibi:

Et ſciſſa gaudens uadit Diſcordia palla,
Quam conſanguineo ſequitur Bellona flagello.

*fama Et oĩa illa quæ de *forma dixit. Sed illud nimiũ pathetice:

-Furor impius intus
Sæua ſedens ſuper arma, & centum uinctus ahenis
Poſt tergum nodis fremit horridus, ore cruento.

Pathos à maiori & minori. CAP. VI.

DIximus à ſimili, nunc dicamus à minore pathos à poẽta poſitum. Nẽpe cùm aliquid proponitur, quod per ſe magnum ſit, deinde minus eſſe oſtenditur, quam illud, quod uolumus augeri, ſine dubio infinita miſeratio mouetur. ut eſt illud:

O felix una ante alias Priameïa uirgo,
Hoſtilem ad tumulum, Troiæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori.

Primum quod ait felix, comparationem ſui fecit: deinde poſuit à loco, Hoſtilem ad tumulum. Et à modo, quod non minus acerbum eſt, Iuſſa mori. Sic ergo hæc accipienda ſunt, quamuis hoſtilem ad tumulum, quamuis iuſſa mori, felicior tamen, quam ego, quia ſortitus non pertulit ullos.

Simile eſt & illud:

-O terq; quaterq; beati.

Et quod de Paſiphaë dicit:

Prœtides implerunt falſis mugitibus agros.

Deinde, ut minus hoc eſſe monſtraret:

At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus.

Quid illud? non'ne uehementer patheticum eſt, à minore?

Nec uates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus: non dira Celæno.

Quid

Quid hic intelligimus,niſi omnia,quæ paſſus erat, minora illis uiſa,quàm patris mortem?

A maiore negauerunt quidam rem augeri poſſe.Sed cle ganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter,quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago,aut antiqua Tyrus.

Dixit enim non minorem luctum fuiſſe ex unius morte, quàm ſi tota urbs, quod ſine dubio eſſet maius, ruiſſet. Et Homerus idem fecit: ὡς εἰ ἅπασα ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμήχοιτο κατ' ἄκρης. Eſt apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum,qui dicitur,præter ſpem.Hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies,cæli quibus annuis arcem.

Et cætera. & Dido:

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror potero. Aeneas de Euandro:
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors & uota facit. Et illud: _Aduena noſtri
(Quod nunquam ueriti ſumus)ut poſſeſſor agelli
Diceret,hæc mea ſunt,ueteres migrate coloni.

Inuenio tamen poſſe aliquem ex eo, quod iam ſperauerit, mouere pathos,ut Euander:

Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν uocãt, quoties de ſimilitudine paſſionis pathos naſcitur,ut apud Vergilium: _A ſimilitudine paſſionis.

Fuit & tibi talis Anchiſes genitor. Et,
Patriæ ſtrinxit pietatis imago. Et,
Subijt chari genitoris imago. & Dido,
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Iactatam,hac demum uoluit conſiſtere terra.

Eſt & ille locus ad permouendum pathos, in quo ſermo dirigitur, uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunque Vergilius benè pathetice tractauit, uel cùm ait Dido:

Ex ſermone conuerſo ad inanimata.

Dulces exuuiæ, dum fata, Deuſq; ſinebant.

Vel cùm Turnus:

Tuq; optima ferrum Terra tene.

Et idem alibi:

–Nunc ô nunquàm fruſtrata uocatus Haſta meos. &,
Rhebe diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt.
Viximus:

Ab addubitatione.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quàm Græci ἀπόρησιν uocant. Eſt enim uel dolentis, uel iraſcentis dubitare, quid agas.

En quid ago? rurſus'ne procos irriſa priores
Experiar? Et illud de Orpheo:
Quid faceret? quò ſe rapta bis coniuge ferret?

Et de Niſo:

Quid faciat? qua ui iuuenum, quibus audeat armis
Eripere? Et Anna permouetur,
Quid primũ deſerta querar? comitem'ne ſororem, &c.

Ab atteſtatione.

Et atteſtatio rei uiſæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius ſic exequitur:

Ipſe caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt uidit, leuiq; patens in pectore uulnus. & illud,
Impleuitq; ſinum ſanguis. &,
–Morienſq; ſuo ſe in ſanguine uerſat. &,
Crudelis nati monſtrantem uulnera cernit. &,
Ora uirûm triſti pendebant pallida tabo. &,
Voluitur Euryalus leto, pulchroſq; per artus
It cruor. &,

Vidi egomet duo de numero cùm corpora noſtro.

Facit hyperbole, id eſt, nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira, uel miſericordia. Ira, ut cùm fortè dicimus: Millies ille perire debuerat, quod eſt apud Vergilium: *Per hyperbolen.*

Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.

Miſeratio, cùm dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum.

Naſcitur præter hæc de nimietate uel amatorum, uel alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno eſt.

Et illud ſeorſum:

–Maria antè exurere Turno,
Quàm ſacras dabitur pinus. &,
–Non ſi tellurem effundat in undas.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos, Hæc fit interdum ex perſona poëtæ, nonnunquam ex ipſius quem inducit loquentem. Ex perſona quidem poëtæ eſt: *Per exclamationem.*

Mantua uæ miſeræ nimium uicina Cremonæ.
Infelix, utcunq; ferent ea fata nepotes.
Crimen amor ueſtrum. Et alia ſimilia.

Ex perſona uerò alterius:

–Dij capiti ipſius, generiq; reſeruent. &,
Dij talia Graijs
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco. &,
Dij talem terris auertite peſtem.

Cōtraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod eſt taciturnitas. Nam ut illhic aliqua exclamando dicimus, ita hîc aliqua tacendo ſubducimus, quæ tamen intelligere poßit auditor. Hoc autem præcipuè iraſcentibus conuenit, ut Neptunus:

Quos ego,ſed motos præſtat componere fluctus.
Et Mneſtheus: *-Nec uincere certo.*
Quanquam ô.ſed ſuperent,quibus hoc Neptune dediſti.
Et Turnus:
Quanquam.ô ſi ſolitæ quicquam uirtutis adeſſet.
Et in Bucolicis:
Nouimus,& qui te tranſuerſa tuentibus hirſis,
Et quo(ſed faciles Nymphæ riſere)ſacello.
Sed & miſeratio ex hac figura mota eſt à Sinone:
-Donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?
Naſcitur pathos & de repetitione,quam Græci ἐπαναφορὰν *uocant, cùm ſententiæ ab iiſdem nominibus incipiunt.* Hinc Vergilius:
-Eurydicen uox ipſa & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud:
Te dulcis coniux,te ſolo in littore ſecum,
Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud:
Te nemus Angitiæ,uitrea te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ἐπιτίμησις,*quæ eſt obiurgatio, habet & ipſa pathos : id eſt,cum obiecta iiſdem uerbis refutamus:*
Aeneas ignarus abeſt,ignarus & abſit.

Deeſſe huic libro finem iam antè monnimus.

MACR

MACROBII

AVRELII THEODOSII

uiri conſularis & illuſtris, Saturnaliorum liber quintus.

Si non alijs, hoc certè præferendum eſſe Ciceroni Vergilium, quòd ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit, de quatuor generibus dicendi, deq; duplici ſtylo. CAPVT I.

POST *hæc cùm pauliſper Euſebius quieuiſſet, omnes inter ſe conſono murmure, Vergilium non minus oratorem, quàm poëtam habendum pronuntiabant: in quo & tanta ornandi diſciplina, & tam diligens obſeruatio rhetoricæ artis oſtenderetur.* Et Auienus: *Dicas mihi, inquit, uolo, doctorum optimè, ſi concedimus (ſicut neceſſe eſt) oratorem fuiſſe Vergilium: ſi quis nunc uelit orandi artem conſequi, utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat?* Video *quid agas, inquit* Euſebius, *quid intendas, quò me trahere coneris: eò ſcilicet, quò minimè uolo, ad comparationem* Maronis & Tullij. *Verecundè enim interrogaſti, uter eorum præſtantior: quandoquidem neceſſariò is plurimum collaturus ſit, qui ipſe plurimũ præſtat. Sed iſtam mihi neceßitatẽ, altam, & profundã remittas uolo: quia non noſtrũ, inter illos tantas componere lites: nec auſim utramuis partẽ talis ſententiæ autor uideri. Hoc ſolùm audebo dixiſſe, quia fecũdia Mantuani multiplex & multiformis eſt, & dicendi genus omne cõplectitur. Ecce enim in Cicerone ueſtro unus eloquentiæ tenor eſt, ille abundans, & torrens, & copioſus. Oratorũ autem*

non ſimplex, nec una natura eſt: ſed hic fluit, & redundat: contrà, ille breuiter, & circunciſe dicere affectat: tenuis quidam, & ſiccus, & ſobrius amat quandam dicẽdi frugalitatem: alius pingui, & luculenta, & florida oratione laſciuit. In qua tanta omnium *diſsimulatione unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit. Reſpondit Auienus: Apertius uellem, me has diuerſitates ſub perſonarum exemplis doceres. Quatuor ſunt, inquit Euſebius, genera dicendi: Copioſum, in quo Cicero dominatur: breue, in quo Salluſtius regnat: ſiccum, quod Frontoni abſcribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nũc nullo ueterũ minor noſter Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illũ tanta breuitate dicentem, ut arctari magis & contrahi breuitas ipſa non poſsit?

* diſsimilitudine

Dicendi genera quatuor.

—Et campos ubi Troia fuit.

Ecce pauciſsimis uerbis maximam ciuitatem hauſit & abſorpſit: non reliquit illi nec ruinam. Vis hoc ipſum copioſiſsimè dicat?

Venit ſumma dies, & *ineluctabile fatum
Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter Argos
Tranſtulit: incenſa Danai dominantur in urbe.
O patria, ô diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſsit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

* Apud Vergilium, & ineluctabile tempus.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Cedò nũc ſiccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antè uolans tardum præceſſerat agmen,

Viginti

Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improuiſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtáq; tegit galea aurea rubra.

Hoc idem quo cultu, quàm florida oratione, cùm libuerit, proferetur?

Fortè ſacer Cybele Choreus, olimq; ſacerdos
Inſignis, longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus, & oſtro
Spicula torquebat Lycio Cortinia cornu,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.

Sed hæc quidem inter ſe ſeparata ſunt. Vis autem uidere, quemadmodum hæc quatuor genera dicēdi Vergilius ipſe permiſceat: & faciat unum quoddam ex omni diuerſitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atq; leuem ſtipulam crepitantibus urere flammis,
Siue inde occultas uires & pabula terræ
Pinguia concipiunt, ſiue illis omne per ignem
Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille uias & cæca relaxat
Spiramenta, nouas ueniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis: & uenas aſtringit hiantes,
Ne tenues pluuiæ, rapidi'ue potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus durat.

Ecce dicendi genus, quod nuſquam alibi deprehendes, in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna ſiccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea ſtyli dicendi duo, diſpari moralitate diuerſi. Vnus eſt maturus et grauis: qualis Craſſo aſſignatur. *Styli dicendi duo.*

Hoc

Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcepit Turno:

O præſtans animi iuuenis, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere. Et reliqua.

Alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infenſus: qua li eſt uſus Antonius. Nec hunc apud Vergilium fruſtra deſideraueris.

-Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.

Vides'ne eloquentiam omni uarietate diſtinctam, quam quidem mihi uidetur Vergilius non ſine quodam præſagio, quo ſe omnium profectibus præparabat, de induſtria permiſcuiſſe: idq́; non mortali, ſed diuino ingenio præuidiſſe: atque adeò non alium ducem ſecutus, quàm ipſam rerum omnium matrem naturam, hanc pertexuit uelut in muſica concordiam diſſonorum. Quippe ſi mundum ipſum diligenter inſpicias, magnam ſimilitudinem diuini illius, & huius poëtici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra eſt, nunc breuis, nunc copioſa, nunc ſicca, nunc florida, nunc ſimul omnia, interdum lenis aut torrens: ſic terra ipſa, hic læta ſegetibus & pratis, ibi ſyluis & rupibus hiſpida, hic ſicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uaſto aperitur mari. Ignoſcite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparaui. Intra ipſum enim mihi uiſum eſt, ſi dicerem decem rhethorum, qui Apud Athenas Atticas floruerunt, ſtylos inter ſe diuerſos hunc unum permiſcuiſſe.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis, quodq́; tota Aeneis effigiata ſit ad exemplar Iliados atque Odyſſeæ Homericæ. CAPVT II.

T*Vnc Euangelus irridenti ſimilis: Bene, inquit, opifici*

Deo à rure Mantuano poëtam comparas: quem Græcos rhetores, quorum feciſti mentionem, nec omnino legiſſe aſſeuerauerim. Vnde enim Veneto, ruſticis parentibus nato, inter ſyluas & frutices educato, uel leuis Græcarum notitia literarum?

Et Euſtathius: Caue, inquit, Euangele, Græcorum quenquam uel de ſummis autoribus tantam Græcæ doctrinæ hauſiſſe copiam credas, quantam ſolertia Maronis uel aſſecuta eſt, uel in ſuo opere digeßit. Nam præter philoſophiæ & Aſtronomiæ amplam illam copiam, de qua ſuprà diſſeruimus, non parua ſunt alia, quæ traxit à Græcis, & carmini ſuo, tanquam illhic nata, conſeruit.

Et prætextatus: Oratus ſis, inquit, Euſtathi, ut hæc quoq; communicata nobiſcum uelis, quantum memoria repentè incitata ſuffecerit. Omnes prætextatum ſecuti ad diſſerendum Euſtathium prouocauerunt. Ille ſic incipit: Quæ Vergilius traxit à Græcis, dicturum'ne me putatis ea, quæ uulgo nota ſunt? quòd Theocritum ſibi fecerit paſtoralis operis autorem, ruralis Heſiodum: & quod in ipſis Georgicis, tempeſtatis ſerenitatisq; ſigna de Arati Phænomenis traxerit? uel quòd euerſionem Troiæ, cum Sinone ſuo, & equo ligneo, cæterisq; omnibus, quæ librum ſecundum faciunt, à Piſandro penè ad uerbum tranſcripſerit? qui inter Græcos poëtas eminet opere, quòd à nuptijs Iouis & Iunonis incipiens uniuerſas hiſtorias quæ medijs omnibus ſeculis uſque ad ætatem ipſius Piſandri contigerunt in unam ſeriem coactas redegerit, & unum ex diuerſis hiatibus temporum corpus effecerit? In quo opere inter hiſtorias cæteras interitus quoq; Troiæ in hunc modum relatus eſt. Quæ fideliter Maro interpretando, fabricatus eſt ſibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris

decant

decantata prætereo. Iam uerò Aeneis ipſa, non'ne ab Homero ſibi mutuata eſt errorem primũ ex Odyſſea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinẽ neceſſario rerũ ordo mutauit: cùm apud Homerum prius Iliacum bellũ geſtum ſit, deinde reuertenti de Troia error cõtigerit Vlyßi: apud Maronem uerò Aeneæ nauigatio bella, quæ poſtea in Italia ſunt geſta, præceſſerit. Rurſus, Homerus in primo cùm uellet iniquum Græcis Apollinem facere, cauſam ſtruxit de ſacerdotis iniuria. *Hic ut Troianis Iunonẽ faceret infeſtam, cauſarum ſibi cõgeriem comparauit. Nec illud cum cura magna relaturus ſum, licet (ut exiſtimo) non omnibus obſeruatum, quòd cùm primo uerſu promiſiſſet producturum ſeſe de Troiæ litoribus Aeneam:

*Hinc

–Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauinaq; uenit Littora:

ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ claßem nõ de Troia, ſed de Sicilia producit:

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totũ Homericis filis texuit. Ipſe enim uitans in poëmate hiſtoricorum ſimilitudinem, quibus lex eſt, incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem uſq; perducere: ipſe poëtica diſciplina, à rerum medio cœpit, & ad initium poſt reuerſus eſt. Ergo Vlyßis errorem non incipit à Troiano litore deſcribere: ſed facit eum primò nauigantem de inſula Calypſonis, & ex perſona ſua perducit ad Phæacas. Illhic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipſe quemadmodum de Trioa ad Calypſonem uſque peruenerit: poſt Phæacas rurſus Vlyßis nauigationem uſque ad Ithacam ex perſona propria poëta deſcribit. Quem ſecutus Maro, Aeneam de Sicilia producit, cuius nauigationem

nem deſcribendo perducit ad Libyam. Illhic in conuiuio didonis narrat ipſe Aeneas uſque ad Siciliam de Troia nauigationẽ ſuam: & addidit uno uerſu, quod iam copioſè poëta deſcripſerat:

Hinc me digreſſum ueſtris Deus appulit oris.

Poſt Africam quoq; rurſus poëta ex perſona ſua iter claßis uſque ad ipſam deſcribit Italiam:

Interea medium Aeneas iam claſſe tenebat
Certus iter.

Quid quòd & omne opus Vergilianum, uelut de quodam Homerici operis ſpeculo, formatum eſt? Nam & tempeſtas mira imitatione deſcripta eſt. Verſus utriuſq; qui uolet conferat. Vt Venus in Nauſicaæ locum Alcinoi filiæ ſucceßit, Ipſa autem Dido refert ſpeciem regis Alcinoi, conuiuium celebrantis. Scylla quoq; & Charybdis, & Circe decenter attingitur: & pro Solis armẽtis, Strophades inſulæ finguntur: At pro cõſultatione Inferorum, deſcenſus ad eos cum comitatu ſacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: ſed & infeſto Aiaci, infeſta Dido: & Tireſiæ conſilijs, Anchiſæ monita reſpondent. Iam prælia Iliadis, & uulnerum non ſine diſciplinæ perfectione deſcriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fabricatio armorũ & ludicri certaminis uarietas, ictumq; inter reges, & ruptum fœdus, & ſpeculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulſam, Achillis exemplo: & ſuper Pallante, ut Patroclo lamentatio, & altercatio: ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobiq; enim alter ſuum, alter publicum commodum cogitabat:) pugna ſingularis Aeneæ atq; Turni, ut Achillis & Hectoris: & captiui Inferis deſtinati, ut illhic Patrocli, hic Pallantis:

—Sulmone creatos

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias, quos immolet umbris.

Quid quòd pro Lycaone Homerico, qui inter fugientes deprehenſus, non mirum ſi ad preces confugerat, nec tamẽ Achilles propter occiſi Patrocli dolorem pepercit, ſimili conditione Magus in medio tumultu ſubornatus eſt?

* cõtenderat Inde Mago procul infeſtam* cùm tenderet haſtam.

Et cũ ille genua amplectẽs uitam ſupplex petiſſet, reſpõdit:

—Belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante perempto.

Sed & inſultatio Achillis in ipſum Lycaonem iam peremptum, in Tanquitium à Marone transfertur. Ille ait:

Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες, οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις, εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον. &c.

uester At hic noſter: Iſthic nunc metuende iace, & reliqua.

De diuerſis Vergilij locis ex Homero traductis.

CAPVT III.

ET ſi uultis me & ipſos proferre uerſus ad uerbum penè translatos, licet omnes præſens memoria non ſuggerat, tamen qui ſe dederint obuios, annotabo.

Iliad. 4. Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

Totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit? Veſter, licet periodo uſus, idem tamen dixit,

Adduxit longè, donec curuata coirent
Inter ſe capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoq; papillam.

Odyſſ. 12. Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων

Νηὸς

Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

_Nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undiq; & undiq; pontus.

Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον
Κυρτωθέν. Odyſſ.11.

Curuata in montis faciem circunſtetit unda.

Et de Tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης. Iliad.8.

Bis patet in præceps tantum, tenditq; ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. Iliad.1 & alibi.

Pòſt quàm exempta fames, & amor compreſſus edendi. Iliad.16.

Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεύς,
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε.
Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audijt, & uoti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit, partem uolucres diſperſit in auras.

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο, βίη Τρώεσσιν ἀνάξει, Iliad.20.
Καὶ παῖδες παίδων τοίκεν μετόπισθε γένωνται.

Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

Et alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ Odyſſ.5.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

Hic de duobus unum fabricatus eſt.

Extemplò Aeneæ ſoluuntur frigore membra.

Πότνι' Ἀθηναίη ἐρυσίπτολι δῖα θεάων
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν Iliad.6.
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.

Armipotens præſes belli Tritonia uirgo,

Frange manu telum Phrygij prædonis: & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portisq́; effunde ſub ipſis.

Iliad. 4. Ἥ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturq́; ſolo, & caput inter nubila condit.

Ille de ſomno ait:

Odyß. 13. Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.
Dulcis, & alta quies: placidæq́; ſimillima morti.

ἰλιαδ. α. Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀκοῦμαι,
Ναὶ μὰ τὸ δὲ σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν· νῦν αὖτέ μιν υἷες ἀχαιῶν,
Ἐν παλάμης φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται, ὁ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.
Vt ſceptrum hoc (dextra ſceptum nam fortè gerebat)
Nunquàm fronde leui fundet uirgulta, neq; umbram,
Cum ſemel in ſyluis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitq́; comas, & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribusq́; dedit geſtare Latinis.

Sed iam, ſi uidetur, à collatione uerſuum translatorum fa-ceſſo, ut nec uniformis narratio pariat ex ſatietate faſtidiũ, & ſermo ad alia non minus præſenti cauſæ apta uertatur. Perge quæſo, inquit Auienus, omnia quæ de Homero ſub-traxit, inueſtigare. Quid enim ſuauius, quàm duos præci-puos uates audire idem loquentes? Quia cùm tria hæc ex æquo impoßibilia putentur, uel Ioui fulmen, uel Herculi clauam, uel uerſum Homero ſubtrahere: quod etſi fieri poſſet, alium tamen nullũ deceret uel fulmen præter Iouẽ iacere,

iacere, uel certare præter Herculem robore, uel canere quod cecinit Homerus: hic opportunè in opus ſuum, quæ prior uates dixerat transferendo fecit ut ſua eſſe credantur. Ergo pro uoto omnium feceris, ſi cum hoc cœtu communicata uelis quæcunq; à ueſtro noſter poëta mutuatus eſt. Cedo igitur, Euſtathius ait, Vergilianũ uolumen: quia locos eius ſingulos inſpiciens, Homericorũ uerſuum promptius admonebor. Cumq; Symmachi iuſſu famulus de bibliotheca petitũ librũ detuliſſet, temere uoluit Euſtathius. Et dum uerſus, quos fors obtuliſſet, inſpiceret, Videte, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atq; hinc uaſtæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum ſcopuli, quorum ſub uertice latè
Aequora tuta ſilent: tum ſyluis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, uiuoq; ſedilia ſaxo,
Nympharum domus: hîc feſſas non uincula naues
Vlla tenent, unco non alligat ancora morſu.

Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος, Odiſſ. 11.
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι,
Αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν, ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες εὔσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη,
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.

Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

De his, quæ in primo Aeneidos ſunt ex Homero traducta. CAPVT IIII.

ET cùm rogaſſet Auienus, ut non ſparſim, ſed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calcem folijs, ſic exorſus eſt:

Aeole, nanq; tibi diuûm pater, atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.
Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε κρονίων
ὀδυσ.η. Ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὄρνυμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ:
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriamq́; dicabo.
Ιλιαδ.ξ. Ἀλλ' ἴθ' ἐγὼ δέ κέ τοι χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα

Tempeſtas Aeneæ Aeolo concitante cum allocutione ducis res ſuas conclamantis, de Vlyßis tempeſtate, & allocutione deſcripta eſt: in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. Verſus quoniam utrobiq; multi ſunt, non inſerui: qui uolet legere, ex hoc uerſu habebit exordium:

Hæc ubi dicta, cauum conuerſa cuſpide montem.

Et apud Homerum de quinto Odyſſeæ:

Odyß.5. Ὣς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Vt primum lux alma data eſt, exire, locosq;
Explorare nouos: quas uento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta uidet) hominesńe, feræńe:
Quærere conſtituit, ſocijsq́; exacta referre.

Ἐζόμενος

Ἐζόμενος δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
Ὤμοι ἐγὼ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω
Ἦ ῥ' οἵ δ' ὑβρισταί τε καὶ ἄγριοι. οὐδὲ δίκαιοι.
Ἠὲ φιλόξενοι καὶ σφινόος ἐστὶ θεουδής.
Ἀλλὰ γ' ἐγὼν αὐτὸς πειρήσομαι, ἠδὲ ἴδωμαι.
Nulla tuarum audita mihi, neq; uiſa ſororum:
O quàm te memorem uirgo: nanq; haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem ſonat: ô dea certè:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una.
Γουνοῦμαί σε ἄνασσα, θεός νύ τις, ἦ βροτός ἐσσί,
Εἰ μέν τις θεός ἐσσί, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδι σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω,

Odyſ. 6.
In antiquo codice citantur uerſus ex ὀδυσσ κ.
ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' ἠώς, δὴ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξύ.
Καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν, εἴπως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν ἐνοπήν τε πυθοίμην.
Odyſ. 5.

O dea ſi prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales noſtrorum audire laborum:
Antè diem clauſo componet Veſper Olympo.
Πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω.
Ὅσσας ἡρώων ἀλόχους ἴδον, ἠδὲ θύγατρας
Πρὶν γὰρ κεν καὶ νὺξ φθίτ' ἄμβροτος.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
Et multum nebulæ circùm Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos neu quis contingere poßit,
Moliri'ue moram, aut ueniendi poſcere cauſas.

Odyſſ. 11.
Hoc quoq; loco citantur in antiquo codice uerſus ex ὀδυσσ. γ.
τίς κεν ἐκεῖνα πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων. οὐδ' εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι ἀχαιοί

Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν ἀμφὶ δ' ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensq; Deas ſupereminet omneis.

Odyſſ. 7.

Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat dido, talem ſe læta ferebat.

Odyſſ.6. Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὣς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.

Reſtitit Aeneas, claraq; in luce refulſit,
Os humeroſq; Deo ſimilis: nanq; ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus: ut ubi flauo
Argentum, Pariuſue lapis circundatur auro.

ὀδυσ.ζ. Τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν Διὸς ἐκγεγαυῖα
Et hoc loco citantur in antiquo uerſus his quidem ſimiles ſed ex ὀδυσ.ψ.
Μείζονά τ' εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα. κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τίς χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνήρ.
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δ' ἔργα τελείει.
Ὣς ἄρα τῷ κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

—Coram quem quæritis, adſum
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.

ὀδυσ.9. Ἔνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.

Quæ in ſecundo Aeneidos traducta ſint ab Homero. CAP. V.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.
Ιλιαδ.ι. Ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

Infand

Infandum regina iubes renouare dolorem:
Troianas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai.
Σοί δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο στονόεντα ὀδυσ. λ.
Εἴρεσθ' ὄφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στοναχίζω.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Mineruæ, In ant. hoc loco
Et molem mirantur equi: primusq; Thymœtes ſunt poſiti uer
Duci intra muros hortatur, & arce locari: ſus ex ὀδυσ. κ.
Siue dolo, ſeu iam Troiæ ſic fata ferebant. ἀργαλέον βασί
At Capys, & quorum melior ſententia menti, λεια διηνεκέως
Aut pelago Danaûm inſidias, ſuſpectaq; dona ἀγορεύσαι κή-
Præcipitare iubent, ſubiectisq; urere flammis: δε' ἐπεί μοι πολ-
Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras. λὰ δόσαν θεοὶ
Scinditur incertum ſtudia in contraria uulgus. οὐρανίωνες.
Ὣς ὁ μὲν ἑστήκει, τοί δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον ὀδυσ. θ.
Ἥμενοι ἀμφ' αὐτόν. τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή.
Ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ.
Ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης.
Ἢ ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι.
Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens umbra magna terramq;, polumq;.
Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο ἰλιάδ. θ.
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Hei mihi, qualis erat: quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Ὢ πόποι ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι ἰλιάδ. χ.
Ἕκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.
—Iuueniſq; Chorebus
Mydonides: illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat inſano Caſſandræ incenſus amore:

Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat.

ἰλιαδ. ν. Πέφνε γὰρ ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέ☉ εἰληλούθει
Ἥτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην
Κασσάνδρην ἀνάεδνον, ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον.
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας ἀχαιῶν.

Sic animis iuuenum furor additus. Inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba uentris
Exegit cæcos rabies, catuliq; relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus, haud dubiam in mortem: mediaq; tenemus
Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

ἰλιαδ. κ. Βὰν ῥ' ἴμεν, ὥστε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν
Ἀμφόνον, ἂν νέκυας, διάτ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα.

Inuenio et hoc loco citari uerſus 8. ex ἰλ. μ. *quorũ primus eſt,* βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ὅς τ' ἐπιδευὴς δηρὸν ἔῃ κρειῶν.

Improuiſam aſpris ueluti, qui ſentibus anguem
Preßit humi nitens: trepidusq; repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeus, uiſu tremefactus, abibat.

Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσ☉ ἀπέστη
Οὔρε☉ ἐν βήσσης, ὑπό τε τρόμ☉ ἔλλαβε γυῖα

ἰλιαδ. γ. Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς.
Ὃς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ τρώων ἀγερώχων
Δείσας ἀτρέ☉ υἱὸν ἀλέξανδρ☉ θεοειδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum, quem bruma tegebat,
Nunc poſitis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.

ἰλιαδ. κ. Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερ☉ ἄνδρα μένῃσι
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τε μιν χόλ☉ αἰνὸς
Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν ἑλισσόμεν☉ περὶ χειῇ

Ὡς

Ὡς Ἕκτορ ἄσβεστον. ἔχων μὲν ἐκ ἀνεχώρει.
Non ſic aggeribus ruptis, cùm ſpumeus amnis
Exijt, oppoſitasq; euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo: camposq; per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit.
Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
Χειμάῤῥους κατ' ὄρεσφιν ὀπαζόμενος διὸς ὄμβρῳ,
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.
Ter conatus ibi, collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago:
Par leuibus uentis, uolucriq; ſimillima ſomno.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει. ἰδυσ. λ.
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.

Tertius & quartus Aeneidos, quæ habeant ab Homero ſumpta. CAPVT. VI.

Alia tempeſtas Aeneæ hic, & illhic Vlyſſis, numeroſis ambæ uerſibus. Sed hæc incipiunt ita:
Poſtquàm altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
Apparent terræ. Ille ait:
Ἀλλ' ὅτε κρήτην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη ἰδυσ. μ.
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.
Accipe & hæc, manuum tibi, quæ monumenta mearum
Sint puer.
Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι Odyſſ. 15.
Μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν.
Tendunt uela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Quà curſum uentusq; gubernatorq; uocabant.

Odyſſ.12. Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet: atq; imo Barathri ter gurgite uaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſusq; ſub auras
Erigit alternos, & ſidera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exertantem, & naues in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrij metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circunflectere curſus:
Quàm ſemel informem uaſto uidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

Odyſſ.12. Homerus de Charybdi & de Scylla.

Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνεῤῥοίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤτοι ὅτ' ἐξεμέσειε λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη
Ἄκροισι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ. Homerus de Scylla.
Ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλλῆς
Γίνεται, αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακόν, οὐδέ κέ τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδών, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Ἓξ δέ τε οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ

Σμερδ

Σμερδαλέη κεφαλή. ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες
Πυκνοὶ καὶ θαμέες πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν
Ἔξω δὲ ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου.
Αὐτοῦ δ᾽ ἰχθυάα σκόπελον περιμαιμώωσα
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος ἀμφιτρίτη.
O` mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago,
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.
Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶν τε βολαὶ, κεφαλή τ᾽, ἐφύπερθέ τε χαῖται
Ter ſcopuli clamorem inter caua ſaxa dedêre:
Ter ſpumam eliſam, & rorantia uidimus aſtra.
Τῷ δ᾽ ὕπο δῖα χάρυβδις ἀναῤῥοιβδεῖ μέλαν ὕδωρ Odyß. 4.
Τρὶς μὲν γάρ τ᾽ ἀνίησιν ἐπ᾽ ἤματι τρὶς δ᾽ ἀναῤῥοιβδεῖ
_Qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creßia fixit
Paſtor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Neſcius: illa fuga ſyluas, ſaltusq; peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Ἀμφ᾽ ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον ὅν τ᾽ ἔβαλ᾽ ἀνὴρ Ιλιαδ. λ.
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, τὸν μέν τ᾽ ἤλυξε πόδεσσι
Φεύγων ὄφρ᾽ αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ᾽ ὀρώρει.
Dixerat: ille patris magni parêre parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis ſiue æquora ſupra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit.
Dat ſomnos, adimitq;, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat Nubila.

Ὡς

ἰλιαδ. 14. & alibi.

Ὣς ἔφατ᾽, οὐδ᾽ ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης
Αὐτίκ᾽ ἔπειθ᾽ ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ᾽ ὑγρὴν,
Ἠδ᾽ ἐπ᾽ ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο,
Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ᾽ ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
ὧν ἐθέλει, τοὺς δ᾽ αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων, πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.

Iliad. 12. In antiquo codice citantur uerſus ex ἰλιαδ. ρ. οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ ὅθ᾽ ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ καλὸν τηλεθάον, τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσι παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἄνθει λευκῷ. ἐλθὼν δ᾽ ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ βόθρου τ᾽ ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσσ᾽ ἐπὶ γαίῃ.

Ac ueluti annoſam ualido cùm robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illhinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & altè
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes.
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἴτ᾽ ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ᾽ ἀραρυῖαι.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Titoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ᾽ ἐκ λεχέων παρ᾽ ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ᾽, ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος, ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ᾽ αἶαν.

Quæ in quinto & ſexto libris Vergilius ab Homero ſit mutuatus. CAPVT VII.

VT Pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; cœlum:
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememq; ferens: & inhorruit unda tenebris.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ *τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων,
Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat

** κήτος μὲν*

Anchiſæ magni, maneſq; Acheronte remiſſos.

Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν *Iliad. 23.*
Ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.

Leuibus huic hamis conſertam, auroq; trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor, apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto.

Δώσω οἱ θώρηκα τὸν ἀστεροπαῖον ἀπηῦρον *Iliad. 23.*
Χάλκεον, ᾧ πέρι χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται.

Et curſorum certamen utrobique ſimile. Et quia uerſibus eſt apud utrunque numeroſis, locum loco ſimilem lector inueniet. Initia hæc ſunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoq; repente.

Στὰν δὲ μεταστοιχεί. σήμηνε δὲ τέρματ᾽ Ἀχιλλεύς. *Ἰλιαδ. ψ.*

Pugilum certamen hunc incipit:

Conſtitit in digitos extemplò arrectus uterq;.

Apud illum:

Ἄντα δ᾽ ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ᾽ ἄμφω *Iliad. 23.*
Σὺν ῥ᾽ ἔπεσον, σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν.

Si uelis comparare certantes ſagittis, inuenies hæc utriuſq; principia:

Protinus Aeneas celeri certare ſagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῇσι τίθει ἰόεντα σίδηρον, *Iliad. 23.*
Κὰδ δ᾽ ἐτίθει, δέκα μὲν πελέκεις, δέκα δ᾽ ἡμιπέλεκκα.

Capita locorum ubi longa narratio eſt, dixiſſe ſufficiet, ut quid unde natum ſit, lector inueniat.

Dixerat: & tenues fugit, ceu fumus, in auras.

Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς *Iliad. 23.*
Ὤχετο τετριγυῖα.

Aeneas, quò deinde ruis, quò proripis? inquit:
Quem fugis? aut quis te à noſtris complexibus arcet?

Ter

Ter conatus erat collo dare brachia circum.
Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago.

Odyſſ. 11. Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata eſt de Patrocli ſepultura.
Hæc incipit:
Principio pinguem tædis & robore ſecto.
Ille ait:

Iliad. 23. Οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας μετὰ
Χερσὶν ἔχοντες, *Et alibi:*

Iliad 23. & alibi. Κηλεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Ipſa uerò utriuſq; tumuli inſignia, quàm paria?
At pius Aeneas ingenti mole ſepulchrum
Impoſuit: ſuaq; arma uiro, remumq; tubamq;
Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per ſecula nomen.

Odyſſ. 12. Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ
Τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.

Tum conſanguineus Leti ſopor.

Iliad. 14. Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpes ſurgentis Iuli:
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Inijce, nanq; potes, portuſq; require Velinos.

Odyſſ. 11. In ant. totus io cus expoſitus erat. Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες,
Μή μ' ἄκλαυστον ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν

Νοσφι

Νοσφισθεὶς, μήτι τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοί ἐστιν
Σῆμά τ' ἐμοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.
Necnon & Tityon terræ*omnipotentis alumnum — * omniparen-
Cernere erat.per tota nouem cui iugera corpus — tis
Porrigitur:roſtroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tundens,fœcundaq; pœnis
Viſcera,rimaturq; epulis,habitatq; ſub alto
Pectore:nec fibris requies datur ulla renatis.
Καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν — Odyſſ.11.
Κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν.
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου πανοπῆος.
Non mihi ſi linguæ centum ſint,oraq; centum,
Ferrea uox:omneis ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum pecurrere nomina*poſſem. — *poſſim
Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω, — Iliad.2.
Οὐδ', εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

In ſeptimo & Octauo, qui uerſus ſunt ab Homero ſumpti. CAPVT VIII.

Hinc exaudiri gemitus,iræq; leonum
Vincla recuſantum,& ſera ſub nocte rudentum,
Setigeriq; ſues,atq; in præſepibus urſi
Sæuire,ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominum ex facie Dea ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.
Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης, — Odyſſ.10.
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ,

Ἀμφὶ

Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν,
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cuius egenteis
Littus ad Auſonium tot per uada cærula uexit?
Siue errore uiæ, ſeu tempeſtatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Odyſ. 3. & alibi. ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ, πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπὲρ ἅλα τοί γ' ἀλόωνται
Ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
Cùm ſeſe à paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longè
Pulſa palus.
Iliad. 2. Τῶν δ' ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celereis nec tingeret æquore plantas.
Iliad. 20. Αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπῶν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Veſcitur Aeneas ſimul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & luſtralibus extis.
Iliad. 7. Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ κρονίωνι.
Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.

Poſtq

Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Euandrus ait.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχιτο μῆτιν. *Iliad. 9.*
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini uolucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaq; inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis:
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem.
Demiſſa ab læua panthera terga retorquens.
Necnon & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumq; canes comitantur herilem.
Ἕζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα *Iliad. 2.*
Καλὸν, νηγάτεον, περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα. *Pro his ſunt in*
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον *ant. codice uer*
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορὴν, παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος *ſus ex* ὀδυσ. β.
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷγε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο. ὄρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐ-
O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos, νῆφιν Ὀδυσσῆος
Qualis eram, cùm primam aciem Præneſte ſub ipſa φίλος υἱὸς *&c.*
Straui, ſcutorumq; incendi uictor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi,
Naſcenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda: *Iliad. 11.*
Ter leto ſternendus erat: cui tum tamen omneis *Pro his uerſi-*
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis. *bus eſt in ant.*
Εἴθ' ὡς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη, *expoſitus locus*
ὡς ὁπότ' Ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη, *ex* ἰλιάδ κ. *Cu-*
Ἀμφὶ βηλασίῃ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα, *ius initium:* αἲ γὰρ
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδην, ὃς ἐν Ἤλιδι ναιετάασκεν, Ζεῦ τε πάτερ καὶ
Ῥύσι' ἐλαυνόμενος· ὁ δ' ἀμύνων ἧσι βόασι. Ἀθηναίη, καὶ Ἄ-
πολλον ἡβώοιμι
ὡς ὅτε, *&c.*

Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cuius egentes
Littus ad Auſonium tot per uada cærula uexit?
Siue errore uiæ, ſeu tempeſtatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Odyſ. 3. & alibi. Ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ, πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεὶρ ἅλα τοί τ' ἀλόωνται
Ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
Cùm ſeſe à paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longè
Pulſa palus.
Iliad. 2. Τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celereis nec tingeret æquore plantas.
Iliad. 20. Αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Veſcitur Aeneas ſimul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & luſtralibus extis.
Iliad. 7. Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.
Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.

Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Euandrus ait.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν. *Iliad.ι.*

Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini uolucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaq́; inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis:
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem.
Demiſſa ab læua pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumq́; canes comitantur herilem.

Ἕζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα *Iliad.2.*
Καλὸν, νηγάτεον, περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα. *Pro his ſunt in*
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον *ant. codice uer*
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορὴν, παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος *ſus ex* ὀδυσ. β.
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷ γε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο. ὄρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐ-

O' mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos, νῆφιν ὀδυσσῆος
Qualis eram, cùm primam aciem Præneſte ſub ipſa φίλος υἱὸς *&c.*
Straui, ſcutorumq́; incendi uictor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi,
Naſcenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda: *Iliad.11.*
Ter leto ſternendus erat: cui tum tamen omneis *Pro his uerſi-*
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis. *bus eſt in ant.*

Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη, *expoſitus locus*
ὣς ὁπότ' ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη, *ex* ἰλιάδ. λ. *Cu-*
Ἀμφὶ βοηλασίῃ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα, *ius initiũ:* αἲ γὰρ
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδην, ὃς ἐν ἤλιδι ναιετάασκεν, ζεῦ τε πάτερ καὶ
Ῥύσι' ἐλαυνόμενος. ὁ δ' ἀμύνων ἧσι βόεσσι. ἀθηναίη, καὶ ἄ-
πολλον ἡβώοιμι
ὡς ὅτε, *&c.*

Ἔβλητ' ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι,
Καλὸν ἔπεσεν.

Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſq; reſoluit.

Iliad. 22. Οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ
Ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.

En perfecta mei promiſſa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit,
Arma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu.

Iliad. 18. Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
Τεῦξε δέ οἱ κόρυθα βριαρὴν κροτάφοις ἀραρυῖαν
Καλὴν, δαιδαλέην, ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε,
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο,
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.

Ille Deæ donis, & tanto lætus honore
*atqui *Expleri nequit: *atq; oculos per ſingula uoluit:*
Miraturq́; interq́; manus & brachia uerſat.

Iliad. 19. Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσσων

Nono libro quæ inſint, ſumpta ab Homero.

CAPVT. IX.

IRi decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?

Ἶρι θεὰ, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε;

Nec ſolos tangit Atridas Iſte dolor.

Iliad. 13. Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας

Ἀτρείδης

Ἀτρείδης; ἢ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο;
ἢ μοῦνοι φιλέουσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Iliad.9.
Ἀτρεῖδαι;
Sed uos ô lecti ferro quis ſcindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia caſtra?
Ὄρνυσθ' ὑπόθυμοι Τρῶες ῥήγνυσθε ἢ τεῖχος Iliad.16.
Ἀργείων καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ.
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam ſperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα συνάγωμεν ἄρηα. Iliad.19.
Sic ait illachrymans humero ſimul exuit enſem & alibi.
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atq; habilem * uagina aptarat eburna. * uaginæ aptarat eburnæ
Dat Niſo Mneſteus pellem, horrentiſq; leonis
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.
Τυδεΐδῃ μὲν δῶκε Μενεπτόλεμος θρασυμήδης. Iliad.10.
Φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,
Καὶ σάκος, ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
Ταυρείην, ἄφαλόν τε, καὶ ἄλοφον, ἥ τε καταῖτυξ
Κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν, ἠδὲ φαρέτρην
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; ſenumq;
Proſequitur uotis: necnon & pulcher Iulus.
Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἔνι δεινοῖσιν ἐδύτην, Iliad.10.
Βάν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
Egreßi ſuperant foſſas, noctiſq; per umbram
Caſtra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio, paßim ſomno uinoq; per herbam
Corpora fuſa uident, arrectos littore currus.

Inter lora rotasq́; uiros, ſimul arma iacêre,
Vina ſimul prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale audendum dextra, nunc ipſa uocat res.
Hac iter eſt, tu ne qua manus ſe attollere nobis
A` tergo poßit, cuſtodi, & conſule longè.
Hæc ego uaſta dabo, & recto te limite ducam.

Iliad. 10. Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα
Αἶψα δ' ἐπὶ θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες.
Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες. ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον
Τριστοιχί, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

Et paulò pòſt:

Ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὗ τοί δέ τοι ἵπποι.
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε Δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.

Iliad. 1. Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τι σε χρὴ
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λῦ' ἵππους,
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.

Sed non augurio potuit depellere peſtem.

Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Iliad. 11. Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέρει ἠδὲ βροτοῖσι.

Mater Euriali ad dirum nuntium, ut excuſſos de manibus radios, & penſa demitteret, ut per muros & uirorum agmina ululans, & coma ſciſſa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha ſumpſit lamentante mortem mariti.

Interea pauidam uolitans pennata per urbem

Nuntia

Nuntia fama ruit,matriſq; allabitur aures
Euryali.at ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit,
Excuſsi manibus radij,reuolutaq; penſa:
Euolat infelix,& fœmineo ululatu
Sciſſa comam,muros amens,atque agmina curſu
Prima petit:non illa uirûm,non illa pericli
Telorumq; memor:cœlum dehinc queſtubus implet.
Huncci'ne te Euryale aſpicio?tu'ne illa ſenectæ
Sera meæ requies,potuiſti linquere ſolam
Crudelis?nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Ὣς φαμένη,μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴση — *Iliad.22.*
Παλλομένη κραδίην.ἅμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπὶ τείχεϊ. τὸν δ' ἐνόησεν.
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.
Ὁ uerè Phrygiæ,neq; enim Phryges. — *Pro hoc ille citatur ἦ ant. uerſus ὦ πέπονες κάκ' ἐλέγχε' ἀχαιΐδες οὐκέτ' ἀχαιοί ιλιαδ.β Aeneid.9.*
Ὤ μοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες,οὐκ ἔτι ἀχαιοί.
Quos alios muros,quæ iam ultrà mœnia habetis?
Vnus homo & ueſtris,ô ciues,undiq; ſeptus
Aggeribus tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit?iuuenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ,ueterumq; Deorum,
Et magni Aeneæ ſegnes miſeretq; pudetq;?
Ἦέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω, — *Iliad.3.*
Ἦέ τι τεῖχος ἄρειον ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι,
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα
ᾗ κ' ἀπαμυναίμεσθ' ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλ' ἀρ' ἐν Τρώων πεδίῳ. &c.

Quæ in reliquis libris mutuatus ſit ab
Homero Vergilius.

CAPVT X.

Tela manu iaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atq; æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntq; Notos clamore ſecundo.
Iliad.3. Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε πὲρ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρὸ,
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capiti, criſtiſq; à uertice flamma
Funditur, & uaſtos umbo uomit aureus ignes.
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent aut Syrius ardor:
Ille ſitim morboſq; ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, & læuo contriſtat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
Iliad.5. Ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνησι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων
Παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο.
Iliad.22. Ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὅντε κύν' ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Λαμπρότατος μὲν ὅ γ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν,
Stat ſua cuique dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus eſt uitæ.
Iliad.6. Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες
Iliad.π. Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;

Fata

Fata uocent, metasq́; dati peruenit ad æui.
Ἕκτορ δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος ἢ. *Iliad.15.*
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animam ſerues natoq́; patriq́;.
Eſt domus alta, iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti, ſunt auri pondera facti
Infectiq́; mihi: non hic uictoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat, Aeneas contrà cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis, belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis, capulo tenus abdidit enſem. *Iliad.6.*
Ζώγρει Ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα. *Pro his ſunt in*
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται, *anti. multò plu*
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος. *res uerſus ex*
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα. Ἰλιαδ. λ.
Εἴ κεν ἐμὲ ζωὸν ἐπύθοι τ' ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν. *de filijs An-*
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans, *timachi.*
(Suadet enim ueſana fames) ſi fortè fugacem **arrecta*
Conſpixit capream, aut ſurgentem in cornua ceruum: *Iliad.3.*
*Gaudet hians immane, comasq́; *arrexit, & hæret* *In antiq. totus*
Viſceribus ſuper incumbens, lauit improba teter *locus expoſitus*
Ora cruor. *eſt additis &*
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes. *alijs ex* ἰλιαδ. μ. βῆ ῥ' ἴμεν ὥς
Ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας τε λέων ὀρεσί-
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα. τροφος. *quos & paulò antè*
Πεινάων. *citari indica-uimus.*
Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur & arma. *Iliad.23.*

Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
Δάκρυσι.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Iamq́; adeo rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſurasq́; incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq́; accinxerat enſem,
Fulgebatq́; alta decurrens aureus arce.

Iliad. 19. & alibi. Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας,
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
Citantur in antiq. uerſus ex Ἰλιάδ. π. de Patroclo. Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Εἵλετο, τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ' ἠΰτε μήνης.
Purpureus ueluti cùm flos ſucciſus aratro,
Langueſcit moriens: laſſoq́; papauere collo
Iliad. 8. Demiſêre caput, pluuia cùm fortè grauantur.
Μήκων δ' ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν.
Ὡς ἑτέρωσ' ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

Quos locos ita tranſtulerit Vergilius, ut Homero uideatur ſuperior. CAPVT. XI.

ET hæc quidem iudicio legentium relinquenda ſunt: ut ipſi æſtiment, quid debeant de utriuſque collatione ſentire. Si tamen me conſulas, non negabo, nonnunquam Vergilium in transferendo denſius excoluiſſe, ut in hoc loco:

Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor: cùm gentis adultos
Educunt fœtus: aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto

Ignauum

Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentq́; thymo fragrantia mella.
Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἁδινάων Iliad. 2.
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ᾽ ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μέν, τε ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ, τε ἔνθα.

Vides deſcriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero uagas? Alter diſcurſum, & ſolam uolatus uarietatẽ: alter exprimit natiuæ artis officium. In his quoque uerſibus Maro extitit locupletior interpres.

O' ſocij (neq; enim ignari ſumus antè malorum)
O' paßi grauiora: dabit Deus his quoq; finem:
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq́; ſonanteis
Acceſtis ſcopulos: uos & Cyclopea ſaxa
Experti, reuocate animos, mœſtumq́; timorem
Mittite, forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.
Per uarios caſus, & reliqua.
Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν, Odyſſ. 10.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακόν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι.
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν, καί που τῶν δὲ μνήσεσθαι οἴω.

Vlyſſes ad ſocios unam commemorauit ærumnam. Hic ad ſperandam præſentis mali abſolutionem, gemini caſus hortatur euentu. Deinde ille obſcurius dixit, καί που τῶν δὲ μνήσεσθαι οἴω, *hic apertius, Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit. Sed & hoc quod noſter adiecit, ſalatij fortioris eſt. Suos enim non tantum exemplo euadendi, ſed & ſpe futuræ felicitatis animauit: per hos labores non ſolùm ſedes quietas, ſed & regna promittens.*

Hos quoq; uerſus inſpicere libet:
Ac ueluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cùm ferro acciſam, crebriſq; bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim: illa uſq; minatur,
*nutat Et tremefacta comam concuſſo uertice *nutat:
Vulneribus donec paulatim euicta ſupremum
Congemuit, traxitq; iugis auulſa ruinam.

ἰλιάδ. δ. Ὁ δ' ἐν κονίῃσι χαμαὶ πέσεν αἴγειρος ὥς
ἥ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
Citantur in antiq. hoc loco uerſ' ex ἰλιάδ. υ. de Aſio, q ſunt & in π. de Sarpedone.
Λείη, ἀτάρ τε οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασιν
Τὴν, μέν θ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ', ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ
Ἡ μέν τ' ἀξωμένη κεῖται ποταμοῖο παρ' ὄχθας.

Magno cultu ueſter difficultatem abſcindendæ arboreæ molis expreſſit, uerum nullo negotio Homerica arbor abſcinditur.

Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus: & omnes
Explorat uentos, atq; auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
Arcturum, Pleiadaſq; Hyadas, geminoſq; Triones,
Armatumq; auro circunſpicit Oriona.

Odyſſ. ε. Αὐτὰρ ὁ, πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, ὁ δέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισι ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cœlum, crebrò reflectere ceruicem debet captando de diuerſis cœli regionibus ſecuritatem ſereni. Hoc miré, & uelut coloribus Maro pinxit. Nam quia Arcturus iuxta Septentrionem eſt, Taurus uerò in quo

in quo ſunt Hyades & Orion,in regione Auſtri ſunt,crebram ceruicis reflexionem in Palinuro ſidera conſulente deſcripſit, Arcturum,inquit,ecce intuetur partem Septentrionis. Deinde Pleiadaſq; Hyadas.ecce ad Auſtrum flectitur. Geminoſq; Triones. rurſus ad Septentriones uertit aſpectum. Armatumq; auro circunſpicit Oriona.iterum ſe ad Auſtrum reflectit.Sed & uerbo,circunſpicit, uarietatem ſæpe ſe uiciſſim conuertentis oſtendit. Homerus gubernatorem ſuum ſemel inducit intuentem Pleiadas, quæ in Auſtrali regione ſunt, ſemel Booten, & Arcton, quæ ſunt in Septentrionali Polo.

Nec tibi diua parens,generis nec Dardanus autor
Perfide,ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus,Hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς. *Iliad.16.*
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ, γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Planè Vergilius non partionem ſolam, ſicut ille quem ſequebatur, ſed educationem quoque nutricationis tanquam belualem & aſperam criminatur. addit enim de ſuo, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres: quoniam uidelicet in moribus inoleſcendis magnam ferè partem nutricis ingenium & natura lactis tenet: quæ infuſa tenero, & miſta parentum ſemini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat. Hinc eſt quod prouidentia naturæ, ſimilitudinem natorum atque gignentium ex ipſo quoque nutricatu præparans, fecit cum ipſo partu alimoniæ copiam naſci. Nam poſtquam ſanguis ille opifex in penetralibus ſuis omne corpus effinxit atque aluit: aduentante iam partus tẽpore, idem ad corporis materni ſuperna conſcendens, in naturam lactis albeſcit: ut recens natis *Eiuſmodi ferè Gel.lib.12.capit.1.*

idem

idem ſit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non fruſtra creditum eſt, ſicut ualeat ad fingendas corporis, atque animi ſimilitudines uis & natura ſeminis, non ſecus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietatis ualere. Neque in hominibus id ſolum, ſed in pecudibus quoq; animaduerſum. Nam ſi ouium lacte hœdi, aut caprarum agni forſitan alantur: conſtat ferme in his lanam duriorem, in illis * capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel detrectandam uel augendam, maior plerũq; uis & poteſtas eſt aquarum & terrarum quæ alunt, quàm ipſius quod iacitur ſeminis. Ac ſæpe uideas lætam, nitẽtemq; arborem, ſi in locum alterum transferatur, ſucco terræ deterioris elanguiſſe. Ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit:

* pilum

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſsis aurigæ undantia lora
Concuſſere iugis, proniq; in uerbera pendent.

Iliad. 23.

Μάστιγι δ᾽ αἰὲν ἔλαυνε κατωμαδὸν, οἱ δέ οἱ ἵπποι
Ὑψόσ᾽ ἀειρέσθην ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον.

In anti. hi sũt: οἱ δ᾽ ἄρ᾽ ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι. πάντοσ᾽ ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης. ὑψόσ᾽ ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα. * ὕψος ἀειρόμενοι

Graius poëta equorum tantum meminit flagro animante currentium: licet dici non poſsit elegantius, quàm quod adiecit* ὑψόσ᾽ ἀειρέσθην, quo expreſsit, quantũ natura dare poterat impetũ curſus: Verùm Maro & currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate deſcripſit: & accepto breui ſemine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in uerbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut eſſet illius certaminis plena deſcriptio.

-Magno ueluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,

Exult

Exultantq; æſtu latices: furit intus * aquæ uis, *aquai
* Fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis, *Humidus
Nec iam ſe capit unda, uolat uapor ater ad auras.
Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ Iliad. 21.
Κνίσην μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται.

Græci uerſus aheni cõtinent mentionẽ multo igne ebullientis, et totũ ipſum locũ hæc uerba ornãt, παντόθεν ἀμβολάδην. Nam ſcaturigines ex omni parte emergentes, ſic eleganter expreſsit. In Latinis uerſibus tota rei pompa deſcripta eſt, ſonus flammæ. Et pro hoc quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμβολάδην, exultãtes æſtu latices: et amnẽ * fumidum exuberantẽ ſpumis, atq; intus furentẽ (unius enim uerbi non reperiens ſimilẽ dignitatẽ, compẽſauit, quod deerat copiæ, uarietate deſcriptionis) adiecit poſt omnia: Nec iam ſe capit unda: quo expreſsit, quod ſemper uſu euenit ſuppoſiti nimietate caloris: Bene ergo ſe habet poëticæ tubæ cultus, omnia, quæ in hac re eueniunt, comprehendens. *humidum

Portam quæ imperio ducis eſt commiſſa recludunt
Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læua pro turribus aſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſcis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus: intonſaq; cœlo
Attollunt capita, & ſublimi uertice nutant.
Νήπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ᾽ ἀνέρας εὗρον ἀρίστους Iliad. 12.
Υἷας ὑπερθύμους Λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν Πειριθόου υἷα κρατερὸν Πολυποίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ,
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
ἕστασαν

Ἕστασαν, ὥς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι
Ὣς ἄρα τὼ, χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι.
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγα Ἄσιον οὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polypœtes & Leõteus ſtant pro portis, & immobiles Aſium aduenientem hoſtem uelut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus eſt Græca deſcriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hoſti, quod per uota quærebat: ut compos caſtrorum fieret, per hoc futurus in hoſtium poteſtate. Et geminos heroas modò turres uocat, modò deſcribit luce criſtarum coruſcos. Nec arborum ut ille ſimilitudinem prætermiſit, ſed uberius eam, pulchriuſq; deſcripſit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Iliad. 11. Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

In quibus par vtriuſque poëtæ ſit ſplendor.

CAPVT XII.

IN aliquibus par penè ſplendor amborum eſt, uti:
–Spargit rapida ungula rores
Iliad. λ. Sanguineos, miſtaq; cruor calcatur arena.
–Αἵματι δ' ἄξων,
Νέρθεν πᾶς πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἳ περὶ δίφρον.
Ἃς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
–Et luce coruſcus ahena.
Iliad. ν. Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων.
–Quærit pars ſemina flammæ.
–Σπέρματα πυρὸς σώζων.
Indum ſanguineo ueluti uiolauerit oſtro, Si quis ebur.

Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ — *Iliad.4.*

-Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſic fata Iouis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi uexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu auulſus Iuli,
Auxilium imploret: uideatq; indigna ſuorum
Funera: nec cùm ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.

Δὸς μὴ Ὀδυσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι — *Odyſſ.9ι.*
Υἱὸν Λαέρτεω Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον, καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν.
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἀπὸ πάντας ἑταίρους
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aßiduo reſonat cantu: tectiſq; ſuperbis
Vrit odoratam, nocturna in lumina, cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.

Ἧεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, τῷ ἔνι νύμφη — *Odyſſ.5.*
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος, τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν.
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων, ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.

Mœonio regi, quem ſerua Licinia furtim
Suſtulerat, uetitiſq; ad Troiam miſerat armis.

Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος — *Iliad.6.*
Πρεσβύτατος γενεῇ σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ.

Hi duo uerſus de illo tranſlati ſunt:

ἦ καὶ ὁ μὲν μὶν ἔμελλε. γουνῶν χειρὶ παχείῃ, Iliad. 10.
Ἁψάμενος, λίσσεσθαι. ὁ δ' αὐχένα μέσσον ἔλασσε
Φασγάνῳ ἀΐξας. ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.
Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦγε, κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

Vide nimiam celeritatem ſaluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem, & alterum penè coniunctum ſequendo qua luce ſignauit.

Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον, εὐρέε τ' ὤμω Iliad. 23.
Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην,
–*Humeſcunt ſpumis flatuq; ſequentem.*

Mirabilior eſt celeritas conſequentis priorem curſu pedum apud eundem uatem.

Ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι. Iliad. 23.

Eſt autem huius uerſus hic ſenſus: Si per ſolum puluerem fortè curratur, ubi pes fuerit de terra à currente ſublatus, ueſtigium ſine dubio ſignatum uidetur: & tamen celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excuſſus, ueſtigio ſuperfunditur. Ait ergo diuinus poëta, ita proximum fuiſſe qui ſequebatur, ut occuparet antecedentis ueſtigium antequàm puluis ei ſuperfunderetur. At hic uidetur idem ſignificare cupiens quod ait, Calcemq; terit iam calce Diores. *Vide & in hoc Homeri cultum.*

*Ἦ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσεν ὕπτιος. *Iſte ait:* * καὶ τ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.
Ceruicem inflexam poſuit.

Hos quoq; uerſus, ſi uidetur, comparemus.

Ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ.
Ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα.
Iamq; humilis, iamq; elati ſublimè uidentur,
Aëra per tenerum ferri.

Odyſſ.6. Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.
- Gradiensq; Deas ſuperemunet omnes.

Iliad.2. Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
Ὑμεῖς γὰρ θεαὶ ἐστε. πάρεστέ τε, ἴστέ τε πάντα.
Et meminiſtis enim Diuæ, & memorare poteſtis.

Iliad.19. Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος
Ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα
Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.
Qualis mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit ceruice ſecurim.

Inſpecto hic utriuſq; filio, quantam diſtantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad ſacrificium tracto loquens, meminit & Apollinis ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα: ſed & Neptuni meminit, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων. His autem dobus, præcipuè rem diuinam fieri tauro, teſtis eſt ipſe Vergilius:

Iliad.2. Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Iliad.4. Ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
Οὔρεος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.
Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ
Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης
Τῶν, δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν.
In ſegetem ueluti cùm flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumq; labores.
Præcipitesq; trahit ſyluas, ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de uertice paſtor.

Pro his citantur in antiquo alij duo loci, unus ex ἰλιαδ. λ. de Agamemnone, ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον, &c. alter de Diomede, θῦνε γὰρ ἀμπεδίον ποταμῷ. πλήθοντι ἐοικὼς χειμάῤῥῳ &c.

Et duas parabolas temerauit, ut unam faceret, trahẽs hinc ignem, inde torrentem: & dignitatem neutrius impleuit.

ἰλιαδ ι.

Ὡς

Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα, *Iliad.9.*
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ, τε θρήκηθεν ἄητον.
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν.
Aduerſi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyruſq; Notuſq; & lætus E ois
Eurus equis: ſtridunt ſyluæ, ſæuitq; tridenti
Spumeus, atq; imo Nereus ciet æquora fundo.

Demet huic uitiũ, quod ſuperius incurrit, de duabus Græcis parabolis unam dilucidius conſtruendo.

Ἡμῖν δ' αὖ μετόπισθε νεὼς κυανοπρώροιο *Odyſ.11.*
Ἴκμενον οὖρον ἵει πλησίστιον ἐσθλὸν ἑταῖρον.
Proſequitur ſurgens à puppi uentus eunteis.

Quod noſter dixit ἴκμενον, *ueſter ait, ſurgens à puppi, ſatis decorè. Sed extollunt epitheta, quæ tot & ſic apta uento noſter impoſuit.*

Σὺν δὲ δύω μάρψας ὥς τε σκύλακας ποτὶ γαίῃ.
Κόπτ', ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον.
Ἤσθιε δ', ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
Ἔγκατά τε σάρκας τε, καὶ ὀστέα μυελόεντα,
Viſceribus miſerorum, & ſanguine ueſcitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro,
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum.

Narrationem facti nudam & breuem Maro poſuit, contrà Homerus πάθος *miſcuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.*

Τὴν δὲ μετ' Ἰφιμέδειαν ἀλωῆος παράκοιτιν *Odyſ.11.*
Εἰσίδον, ἣ δὴ φάσκε ποσειδάωνι μιγῆναι.
Καί ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδε μινυνθαδίω δὲ γενέσθην.

ὦτόν τ' Ἀντίθεον, τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην,
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.
Ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ.
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.
Hinc & Aloidas geminos immania uidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreßi, ſuperisq; Iouem detrudere regnis.

Homerus magnitudinem corporum altè, lateq; dimenſus eſt, & uerborum ambitu membra depinxit. Veſter ait, immania corpora: nihilq; ulterius adiecit, menſurarũ nomina non auſus attingere. Ille de cõſtruendis montibus conatum inſanæ molitionis expreßit: hic aggreſſos reſcindere cœlum dixiſſe contentus eſt. Poſtremò, locum loco ſi compares, pudendam inuenies differentiam.

Iliad. 4. Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης.
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον ζεφύρου ὑποκινήσαντος,
Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐὸν, κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.
Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere ponto:
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.

Ille cùm marino motu & litoreos fluctus ab initio deſcribit, hoc iſte præteruolat. Deinde quod ait ille,

Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc uertit, Paulatim ſeſe tollit mare.

Ille fluctus incremento ſuo ait ſublimè curuatos littoribus illidi, & aſperginem collectæ ſordis expuere: quod nulla expreßius pictura ſignaret. Veſter mare à fundo ad æthera uſque perducit.

Dixerat, idq; ratum Stygij per flumina fratris,
Per pice torrenteis atraq; uoragine ripas
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.

ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. *Iliad.1.*
Ἀμϐρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Et alibi:

Καὶ τὸ κατειϐόμενον ϛυγὸς ὕδωρ ὅςε μέγιςος *Odyß.5.*
Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

Phidias cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam *imitaretur effigiē: reſpondit archetypum Iouis in his ſe tribus Homeri uerſibus inueniſſe: ** mutuaretur*

ἦ καὶ κυανέοισιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων *Iliad.1.*
Ἀμϐροσίαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος.
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Nā de ſupercilijs, & crinibus totū ſe Iouis uultū collegiſſe. Quod utrūq; uidetis à Vergilio prætermiſſum. Sanè cōcuſſum Olympū nutus maieſtate nō tacuit. Iuſiurandū uerò ex alio Homeri loco ſumpſit: ut trāslationis ſterilitas hac adiectione cōpenſaretur: πρῶτον ὑπονήτῃ τ περ χαριεςάτη ἥϐη. Ora puer prima ſignans intonſa iuuenta. *Odyſ.10.*

Prætermiſſa gratia incipiētis pubertatis. τὸ περ χαριεςάτη ἥϐη, minus gratam fecit Latinam deſcriptionem. *Pro his citatur elegantiß. locus in ant. ex Ἰλιάδ. υ. πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίον ἆλτο λέων ὥς &c.*

Ὥς δ' ὅταν ἔν τε κύνεσι καὶ ἀνδράσι θηευτῆσι
Κάπρος ἠὲ λέων ϛρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων,
Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,
Ἀντίοι ἵςανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς

Αἰχμὰς ἐκ χειρῶν, τοῦ δ' οὔποτε κυδάλιμον κῆρ
Ταρβεῖ, οὐδὲ φοβεῖται, ἀγηνορίη δέ μιν ἔκτα
Ταρφέα τε στρέφεται στίχας ἀνδρῶν πειρητίζων
Ὅππῃ τ' ἰθύσει, τῇ τ' εἴκουσι στίχες ἀνδρῶν.
Vt fera, quæ denſa uenatum ſepta corona,
Contra tela furit: ſeſeq; haud neſcia morti
Inijcit, & ſaltu ſupra uenabula fertur.

Videtis in anguſtum Latinam parabolam ſic eſſe contra-ctam, ut nihil poßit eſſe ieiunius? Græcã contrà, & uerborum, & rerum copia pompã ueræ uenationis impleſſe? In tanta ergo differentia penè erubeſcendum eſt comparare.

Iliad.13. Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκει προθελύμνῳ
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυ κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.
Haud aliter Troianæ acies, aciesq; Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſusq; uiro uir.

Quanta ſit differentia utriuſque loci, lectori æſtimandum relinquo.

Iliad.12. Ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν,
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω. ὃ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε
Ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇσ' ἀνέμοιο.
Vtq; uolans altè raptè raptum cùm fulua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæſit.
Saucius at ſerpens ſinuoſa uolumina uerſat,
Arrectiſq; horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera uerberat alis.

Vergilius

Vergilius ſolam aquilæ prædam refert, nec Homericæ *a- quilæ omen aduertit, & quæ ſiniſtra ueniens uincentium prohibebat acceſſum: & accepto à captiuo ſerpente mor- ſu, prædam dolore deiecit: factoq; tripudio ſoliſtimo, cum clamore dolorem teſtante præteruolat.* Quibus omnibus *uictoriæ præuaricatio ſignificabatur.* His *prætermiſsis, quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in* Latinis *uerſibus corpus remanſit.*

Parua metu primò, mox ſeſe attollit in auras
Ingrediturq; ſolum, & caput inter nubila condit.
Ἥ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα *Iliad. 4.*
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, *hoc eſt, contentionem à paruo dixit incipe- re, & poſtea in incrementum cœlum uſq; ſubcreſcere.* Hoc *idem* Maro *de fama dixit, ſed incongrue.* Neq; *enim æqua ſunt argumenta contentionis & famæ:* Quia *contentio, etſi uſq; ad mutuas uaſtationes ac bella proceſſerit, adhuc contentio eſt, & manet ipſa quæ creuit: fama uerò cùm in immenſum prodit, fama eſſe iam deſinit, & fit notio rei iam cognitæ.* Quis *enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota ſit?* Deinde *nec ipſam hyperbolen potuit æquare.* Ille *cœlum dixit, hic auras & nubila.* Hæc *autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab autore tranſ- ſcripſit, quod in omni operis ſui parte alicuius* Homerici *loci imitationem uolebat inſerere: nec tamē humanis uiri- bus illam diuinitatem ubiq; poterat æquare: ut in illo loco, quem uolo omnium noſtrum iudicio in commune penſari:* Minerua Diomedi *ſuo pugnanti duntaxat flammarū ad- didit ardorem: & inter hoſtium cædes fulgor capitis uel armorum pro milite minitatur.*

Δαῖε οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ *Iliad. 5.*

Ἀςὴρ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιςα
Λαμπρὸν παμφαίνησι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖον οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

Hoc miratus ſupra modum Vergilius, immodice eſt uſus. Modo enim ita de Turno ait:

-Tremunt ſub uertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoq́; micantia fulmina mittunt.

Modò idem ponit de Aenea:

Ardet apex capiti, criſtisq́; ac uertice flamma
Funditur, & uaſtos umbo uomit æreus ignes,

Quod quàm importune poſitum ſit, hinc apparet, quòd necdum pugnabat Aeneas, ſed tantum * in naui ueniens, apparebat. Alio loco, *ė naui

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Suſtinet, Aetneos efflantem faucibus ignes.

Quid quòd Aeneas recens allatis armis à Vulcano, & in terra poſitis, miratur terribilem criſtis galeam flammasq́; *uomentem? Vultis aliam fruendi auiditatem uidere? Loci huius, cuius ſuprà meminimus, fulgore correptus, *mouentem

Ἦ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. Serò uoluit loquenti Ioui aſsignare parem reuerentiam. Nam cùm & in primo uolumine, & quarto, & in nono, loquatur quædam Iupiter ſine tumultu: deniq; poſt Iunonis & Veneris iurgium, infit, eo dicente:

-Deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther.
Tum Zephyri poſuere, premit placida æquora pontus.

Tanquam non idem ſit, qui locutus ſit paulò antè ſine ullo mundi totius obſequio. Similis * opportunitas eſt in eiuſdem Iouis lance, quam ex illo loco ſumpſit. *importunitas

Iliad. 22. Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

Ἐν

Ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο.
Τὴν μὲν Ἀχιλλῆος, τὴν δ' Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.
Ἕλκε δὲ μέσσα λαβών. ῥέπε δ' Ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ.
Ὤχετο δ' εἰς ἀΐδαο, λίπεν δέ ἑ φοῖβος Ἀπόλλων.

Nam cum iam de Turno prædixiſſet Iuno,
Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis:
Parcarumq; dies, & lux inimica propinquat.
Manifeſtumq; eſſet, Turnum utiq; periturum, ſerò tamen
Iuppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diuerſa duorum.

Sed hæc & alia ignoſcenda Vergilio: qui ſtudij circa Homerum nimietate excedit modum. Et re uera non poterat non in aliquibus minor uideri, qui per omnem poëſim ſuam hoc uno eſt præcipue uſus archetypo. Acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur eius non modò magnitudinem, ſed & ſimplicitatē & præſentiam orationis, & tacitam maieſtatem. Hinc diuerſarum inter heroas ſuos perſonarum uaria magnificatio: hinc Deorum interpoſitio, hinc autoritas fabuloſorum, hinc affectuum naturalium expreßio, hinc monumentorum perſecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis ſonitus, hinc rerum ſingularum cum ſplendore faſtigium.

Intantum Vergilio dulcem fuiſſe imitationem Homeri, ut uitia quoq; nonnulla æmulari uoluerit. Tum quantopere illius ſit imitatus epitheta, cæteraq; quæ gratiorem reddunt orationem. CAP. XIIII.

ADeò autem Vergilio Homeri dulcis imitatio eſt, ut & in uerſibus uitia, quæ à nonnullis imperitè reprehenduntur, imitatus ſit, eos dico, quos Græci uocant ἀκεφάλους, λαγάρους, ὑπόβρακαταληκτικούς. Quos hic quoq; Homericū ſtylum approbans non refugit, ut ſunt apud ipſum,

ἀκέφαλοι, Arietat in portas, Parietibus textũ cæcis iter, & ſimilia. λάγαροι autem, qui in medio uerſu breues ſyllabas pro longis habent: Et duros obijce poſtes, Conſilium ipſe pater & magna incœpta Latinus ὑπερκατάληκτικοὶ, Syllaba longiores ſunt: Quin protinus omnia, Vulcano decoquit humorem. Et,

Spumas miſcent argenti uiuaq; ſulphura. Et,

Arbutus horrida. Sunt apud Homerum uerſus uulſis ac raſis ſimiles, & nihil differentes ab uſu loquendi. Hos

Iliad.λ. quoq; tanquam heroicè incomptos adamauit ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα θηλείας πάσας.

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit, ut,

Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quantum ſit admiratus, imitando cõfeſſus eſt: Μοιρηγενὲς ὀλβιοδαίμων. Χαλκεοθωρήκων. Ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων. Νεοσμήκτων. Κυανοχαῖται. Ἐνοσίχθων. Ἐνοσίγαιος. Νεφεληγερέται. Οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες. Et mille talium uocabulorũ, quibus uelut ſideribus micat diuini carminis uariata maieſtas. Ad hæc à ueſtro reſpondetur, Maleſuada fames, Auricomos ramos, Centumgeminus Briareus. Adde &, Fumiferam noctem: & quicquid in ſingulis penè uerſibus diligens lector agnoſcit, Sæpe Homerus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem:

Iliad.γ. Φαίης κεν ζάκοτόν τινὰ ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως. Et,

Iliad.ε. Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη. Et,

Iliad.δ. Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδης Ἀγαμέμνονα δῖον.

Nec hoc Vergilius omiſit,

Migran

Migrantes cernas,totaq́; ex urbe ruentes.
–Totumq́; inſtructo Marte uideres
Feruere Leucatem. Et,
–Pelago credas innare reuulſas Cycladas,
Et ſtudio incaſſum uideas geſtire lauandi.

Item diuinus ille uates, res uel paulò uel multò antè tranſactas, opportunè ad narrationis ſuæ ſeriem reuocat, ut & hiſtoricum ſtylum uitet, non per ordinem dirigendo quæ geſta ſunt, nec tamen præteritorum nobis notionem ſubtrahat. Theben Aſiæ ciuitatem, aliasq́; plurimas Achilles antequã iraſceretur, euerterat. Sed Homeri *opus ab Achillis ira ſumpſit exordiũ.* Ne *igitur ignoraremus quæ prius geſta ſunt, fit eorum tempeſtiua narratio.*

Ὠχόμεθ' ἐς θήβην ἱερὴν πόλιν ἠετίωνος. Et, *Iliad.1.*
Λυρνησσὸν διαπορθήσας καὶ τείχεα θήβης. *Iliad.2.*

Item, ne ignoraremus, quo duce claßis Græcorum *ignotum ſibi* Troiæ *litus inuenerit, cùm de* Calchante *loqueretur, ait:*

Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω *Iliad.1.*
Ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε φοῖβος Ἀπόλλων.

Et ipſe Calchas *narrat omen, quod* Græcis *nauigantibus de ſerpente paſſerum populatore contigerit.* Ex *quo denuntiatum eſt, exercitum annos decem in hoſtico futurum.* Alio *item loco ſenex, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetuſtas.*

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν *Iliad.1.*
Ἀνδράσιν ὡμίλησα. & *reliqua.* Et alibi:
Εἴθ' ὡς ἡβώοιμι βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη. Ιλιαδ.λ.
Et ſequentia.

Vergilius omne hoc genus pulcherrimè æmulatus eſt,
Nam memini Heſionè uiſentem regna ſororis

Laome

Laomedontiaden Priamum. Et,

Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire. Et,

Qualis eram cũ primã aciem Præneſte ſub ipſa Straui.

Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec uetuſtiſſima tacuit, quin & ipſa notitiæ noſtræ autoris ſui imitator ingereret.

Nanq; ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

Et ſimilia.

Quæ diuerſitas catalogorum ſit apud Vergilium & Homerum. CAPVT XV.

Vbi uerò enumerãtur auxilia, quem Græci catalogũ uocant, eundem autorem ſuum conatus imitari, in nõnullis paululum à grauitate Homerica *deuiauit. Primũ, Quòd Homerus prætermiſſis Athenis, ac Lacedæmonijs, uel ipſis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi ſui capite locauit: non ob loci aliquam dignitatem, ſed notiſſimum promotorium ad exordium ſibi enumerationis elegit. Vnde progrediens modo mediterranea, modo maritima iuncta deſcribit. Inde rurſus ad utrunque ſitum cohærentium locorum diſciplina deſcribentis, uelut iter agentis accedit. Nec ullo ſaltu cohærentiam regionum in libro ſuo hiare permittit: ſed hoc*hiandi more procedens, redit unde digreſſus eſt: & ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur. Contrà, Vergilius nullum in cõmemorandis regionibus ordinem ſeruat, ſed locorum ſeriem ſaltibus lacerat. Adducit primum Cluſio & Coſis Maſſicum. Abbas hunc ſequitur, manu Populoniæ Iluæq; comitatus. Poſt hos Aſilam miſêre Piſæ. Quæ in quàm longinqua ſint Hetruriæ parte, notius eſt quàm ut annotandum ſit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, & Grauiſcas, loca ubi proxima, quibus ducem Aſturem dedit. Hinc rapit*

*uiandi

pit illum Cygnus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, ſi uelis ſitum locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum ſecutum. Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat, etiam pugnantes uel proſpera uel ſiniſtra ſorte commemorat. Et cùm uult dicere occiſos quos catalogo non inſeruit, non hominis ſed multitudinis nomen inducit. Et quoties multam necem ſignificare uult, meſſem hominum ſictam dicit: nulli certum nomen facilè extra catalogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noſter anxietatem huius obſeruationis omiſit. Nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat antè non dictos. Sub Maßico duce mille manus iuuenum ueniſſe dixit, qui mœnia Cluſi, quiq; Coſas liquere. Deinde Turnus naui fugit, qua rex Cluſinis aduectus Oſinius oris, quem Oſinium nunquàm antè nominauit. Et nunc ineptum eſt, regem ſub Maßico militare. Præterea nec Maßicus, nec Oſinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit, fortemq; Gyam, fortemq; Sereſtũ, pulcher quoq; Equicolus, & Mauortius Hæmon, & fortißimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullũ locum inter pugnantium agmina, uel glorioſa, uel turpi commemoratione meruerunt. Aſtur, itemq; Cupauo, & Cygnus inſignis Cygni Phaëthontiſq; fabulis nullam pugnæ operã præſtant: cùm Aleſus & Sacrator ignotißimi pugnent, & Atinas antè nõ dictus. Deinde in his quos nominat, fit ſæpe apud ipſum incauta confuſio. In nono Corinæum ſternit Aſilas. Deinde in duodecimo Ebuſum Corinæus interficit.

Obuius ambuſtum torrem Corinæus ab ara
Corripit, & uenienti Ebuſo plagamq; ferenti
Occupat os.

Sic &

Sic & Numam, quem Niſus occidit, poſtea Aeneas perſequitur, Fortemq́; Numam. Camertem in decimo Aeneas ſternit, at in duodecimo Iuturna formam aßimulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iaſides, & Iapyx Iaſides, quæro an fratres ſint. Hyrtacides eſt, Hippocoon, & rurſus Hyrtacides Corynæum ſternit Aſilas. Sed potuerunt duo unum nomē habuiſſe, Vbi eſt illa in his caſibus Homeri cautio? apud

Iliad. 2. *quem cùm duo Aiaces ſint, modo dicit:* ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας: *modo,* Τελαμώνιος Αἴας. *Item alibi:*

ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec deſinit, quos iungit nomine, inſignibus ſeparare: ne cogatur lector ſuſpiciones de uarietate appellationis agitare. Deinde in catalogo ſuo curauit Vergilius uitare faſtidium: quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura ſæpe repetita. οἱ δ᾽ ἀσπληδόν᾽ ἔναιον. οἱ δ᾽ εὔβοιαν ἔχον. οἵ τ᾽ ἀργοσιτ᾽ εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κανώεσσαν. *Hic autem uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem:*

Primus init bellum Tyrrhenis Aſper ab oris.
Filius huic iuxtà Lauſus.
Poſt hos inſignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Præneſtinæ fundator.
At Meſapus equûm domitor.
Ecce Sabinorum priſco de ſanguine,
Hinc Agamemnonius.
Et te montoſæ.
Quin & Marrubia uenit de gente ſacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortaſſe putat aliquis diuinæ illi ſimplicitati præſtr

præferendas. Sed neſcio quo modo Homerum repetitio illa unicè decet, & eſt genio antiqui poëtæ digna, enumerationi'que conueniens: quòd in loco mera nomina relaturus non incuruauit ſe, neque minutè torſit, deducendo ſtylum per ſingulorum uarietates: ſed ſtat in conſuetudine percenſentium, tanquam per aciem diſpoſitos enumerans. Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen egregiè ubi oportet, de nominibus ducum uariat.

Αὐτὰρ φωκήων σχέδιος καὶ ἐπίστροφος ἦρχεν
Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ' αἰσύμνηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας εἴσας.

Illam uerò enumerationis congeſtionem apud Homerum Maro admiratus, ita expreßit, ut penè eum dixerim elegantius tranſtuliſſe.

Οἳ κνωσσόν τ' εἶχον, γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
Λύκτον μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα λύκαστον
Φαιστόν τε. *Et ſimilia.*

Ad quod exemplum illa Vergiliana ſunt:

Agmina denſantur campis, Argiuaq́; pubes,
Auruncæq́; manus, Rutuli, ueteresq́; Sicani,
Stant Sarranæ acies, & picti ſcuta Labiſci.
Qui ſaltus Tyberine tuos ſacrumq́; Numici
Littus arant, Rutulosq́; exercent uomere colles
Circæumq́; iugum, quis Iuppiter Anxuris Aruis
Præſidet, &c.

Quæ in utriuſque catalogis ſimilitudo, quàm crebræ apud utrunque ſententiæ. Tum in quibus ſiue caſu, ſiue ſponte ab Homero Vergilius deſciſcat, & in quibus imitationem ipſam diſsimulet.

CAPVT XVI.

VTerque in catalogo ſuo poſt difficilimam rerum uel nominum narrationē, infert fabulam uerſibus amœniori

nioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem ſatietatis excludant.

Iliad. 20. Οἱ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινήν,
Καὶ θρύον ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον αἶπυ,
Καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθα τε μοῦσαι
Ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήικα παῦσον ἀοιδῆς
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν· αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστήν. *Et alibi:*
Τῶν μὲν τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευε
Ὃν τέκεν ἀστυόχεια βίη ἡρακληείη.
Τὴν ἄγε τ' ἐξ ἐφύρης ποταμοῦ ἀπὸ σελλήεντος.

*Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in hoc ſecutus autorem in priore catalogo, modò de Auentino, modò de Hippolyto fabulatur: in ſecundo, Cygnus ei fabula eſt. Et ſic amœnitas intertexta, faſtidio narrationum medetur. In omnibus uerò Georgicorum libris, hoc idem ſumma cum elegantia fecit. Nam poſt præcepta, quæ natura res dura eſt, ut legentis animum uel auditum nouaret, ſingulos libros acciti extrinſecus argumenti interpoſitione concluſit: primum de ſignis tempeſtatum, de laudatione ruſticæ uitæ ſecundum, & tertius deſinit in peſtilentiam pecorum, quarti finis eſt de Orpheo & Ariſteo non otioſa narratio. Ita in omni opere Maronis, Homerica *lucet imitatio. Homerus omnem poëſin ſuam ita ſententijs farſit, ut ſingula eius* ἀποφθέγματα *uice prouerbiorum in omnium ore fungantur: ut,*

*elucet

Οὐ γάρ πω τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται.
Οὐ γάρ τ᾽ αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Odyſ. 1. 2 & 3.

Pro his in ant. hæ ſententiæ sũt, ἀλλ᾽ οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι. χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν. μέτρον δ᾽ ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον, οἱ πλέονες κακίους. δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι. ἄφρων δ᾽ ὅστις ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

Et alia innumerabilia, quæ ſententialiter proferuntur.
Nec hæc apud Vergilium fruſtra deſideraueris:

Non omnia poſſumus omnes,
Omnia uincit amor,
Labor omnia uincit Improbus,
Vſqueadeó'ne mori miſerum eſt?
Stat ſua cuique dies,
Dolus an uirtus quis in hoſte requirat?
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet,
Auri ſacra fames.

Et ne obtundam nota referendo, mille ſententiarum talium aut in ore ſunt ſingulorum, aut obuiæ intentioni legentis occurrunt.

In nonnullis ab Homerica ſecta, haud ſcio caſu'ne an ſponte * deſciſcit. Fortunam Homerus neſcire maluit, & ſoli decreto quam μοῖραν uocant, omnia regenda committit: adeò ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contrà, Vergilius non ſolùm nouit & meminit, ſed omnipotentiam quoq; eidem tribuit: quam & Philoſophi qui eam nominant, nihil ſua ui poſſe, ſed decreti, ſiue prouidentiæ miniſtram eſſe uoluerunt.

**diſceſſit.*

Et in fabulis ſeu in hiſtorijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Homerum auxilio eſt Ioui. Hunc contra Iouem armant uerſus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibus'que parentem refert: cum apud Homerum Dolo imbellis ſit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, ſed

Iouialium poculorum miniſtrũ, in cœlum à Dijs aſcitum refert, uelut θεοπρεπῶς *decorũ. Vergilius tantam Deam, quod cuiuis de honeſtis fœminæ deforme eſt, uelut ſpecie uictam, Paride iudicante doluiſſe, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexaſſe commemorat.*

Interdum ſic autorem ſuum diſsimulanter imitatur, ut loci inde deſcripti ſolam diſpoſitionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti ſpiritu ex perturbatione Terræ ipſum Ditem patrem territum proſilire, & exclamare quodammodo facit.

Iliad.10. Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
ὑψόθεν, αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα
Πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου ἴδης,
Καὶ κορυφαί. Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν, ἄναξ ἐνέρων ἀϊδωνεύς.
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη,
Σμερδαλέ' εὐρώοντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ,
Τόσσας ἄρα κτύπος ὦρτο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων.

Hoc Maro non narrationis, ſed parabolæ loco poſuit, ut aliud eſſe uideretur:

Non ſecus ac ſiqua penitus ui Terra dehiſcens,
Infernas reſeret ſedes & regna recludat
Pallida, Dijs inuiſa, ſuperq; immane barathrum
Cernatur, trepidentq; immiſſo lumine Manes.

Hoc quoq; diſsimulando ſurripuit. Nam cùm ille dixiſſet, Deos ſine labore uiuere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες, *hoc idem dixit occultiſsimè.*

Dij Iouis in tectis caſum miſerantur inanem

Ambo

Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Quibus ipſi ſcilicet carent.

Non ſatis aptè Vergiliū feciſſe initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit. Quamq; Græcorum cùm uocabulis, tum inflexione etiam ſit delectatus. CAP. XVII.

QVid Vergilio contulerit Homerus, *hinc maximè liquet: quòd ubi rerum neceßitas exegit à* Marone *diſpoſitionem inchoandi belli, quam non habuit* Homerus, *quippe qui Achillis iam exordium ſibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouum partum, ceruum fortuito ſaucium fecit cauſam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue, nimiśque puerile, dolorem auxit agreſtium: ut impetus eorum ſufficeret ad bellum. Sed nec ſeruos* Latini, *& maximè ſtabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cū* Troianis *Latinus icerit: ex muneribus equorum & currus iugalis non ignorantes, bellum generi* Deûm *oportebat inferre. Quid igitur?* Deorum *maxima deducitur è cœlo, & maxima furiarum de Tartaris aſciſcitur. Sparguntur angues uelut in ſcena parturientes furorem.* Regina *non ſolùm de penetralibus reuerentiæ matronalis educitur, ſed & per urbem mediam cogitur facere diſcurſus.* Nec *hoc contenta, ſyluas petit, accitis reliquis matribus in ſocietatem furoris.* Bacchatur *chorus quondam pudicus, &* Orgia *inſana celebrantur. Quid plura?* Maluiſſem Maronem *& in hac parte apud autorem ſuum, uel apud quemlibet* Græcorum *alium, quod ſequeretur, habuiſſe.*

Alium non fruſtra dixi, quia non de unius racemis uindemiam ſibi fecit, ſed bene in rem ſuam uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeò, ut de Argonauticorum *quarto, quorum ſcriptor eſt* Apollonius, *librum* Aeneidos

ſuæ quartum totum penè ſormauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam continentiam Medeæ circa Iaſonem transferendo. Quod ita elegantius autore digeßit, ut fabula laſciuientis Didonis, quam falſam nouit uniuerſitas, per

*uera tot tamen ſecula ſpeciem ueritatis obtineat: & pro*uero per ora omnium uolitet: ut pictores fictores'que, qui figmentis liciorum cōtextas imitantur effigies, hac materia uel maximè in efficiendis ſimulachris tanquam unico argumento decoris utantur. Nec minus hiſtrionum perpetuis & geſtibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœniſſæ caſtitatis conſcij, nec ignari manum ſibi iniecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniueant tamen fabulæ: & intra conſcientiam ueri fidem premētes, malint pro uero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inacceſſum fatetur. Et minuta quidem atq; rorantia quæ inde ſubtraxit, relinquo: unum uerò locum, quem tentauit ex integro penè tranſcribere, uolo communicare uobiſcum, quia dignus eſt, ut eum uelimus altius intueri.

Gell. lib. 17. cap. 10. Cum Pindari carmen, quod de natura atquæ flagrantia montis Aetnæ compoſitum eſt, æmulari uellet eiuſmodi ſententias & uerba molitus eſt: ut Pindaro quoque ipſo, qui nimis opima & pingui facundia exiſtimatus eſt, inſolentior hoc quidem in loco tumidior'que ſit. Atque uti uoſmetipſos eius quod dico arbitros faciam, carmen Pindari quod eſt ſuper monte Aetna, quantulum mihi eſt memoriæ, dicam.

Pindarus in Pythijs.

Κίων Δ' οὐρανία συνέχει
Νιφόεσσ' Αἴτνα πάνετες
Χιόνος ὀξείας τιθήνα,

τὰς

Τὰς, ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
Του πυρὸς ἁγνώταται
Ἐκ μυχῶν παγαὶ, ποταμοὶ
Δ' ἀμέραισι μὲν προχέοντι, ῥόον καπνοῦ
Αἴθων' ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ, ἐς βάθει-
Αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ
Κεῖνο δ' ἁφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμπει.

Audite nunc Vergilij uerſus, ut inchoaſſe cum uerius quàm perfeciſſe dicatis.

Portus ab acceſſu uentorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis.
Interdumq́; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq́; globos flammarum, & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos, auulſaq́; uiſcera montis
Erigit eructans: liquefactaq́; ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq́; exæſtuat imo.

Iam principio Pindarus ueritati obſecutus, dixit quod res erat, quodq́; illhic oculis deprehenditur, interdiu fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in ſtrepitu ſonituq́; uerborum conquirendo laborat, utrunq; tempus nulla diſcretione facta confundit. Atq; ille Græcos quidem fontes imitatus, ignes eructare, & fluere amnes fumis, & flammarum fulua & tortuoſa uolumina in plagas maris ferri, quaſi quoſdam igneos angues luculentè dixit. At hic ueſter atram nubem turbine piceo, & fauilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari uolẽs, craſsè & immodicè congeſsit: globos quoque flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter poſuit, & ἀκύρως. Hoc uerò

*incnarrabile eſt, quòd nubem atram fumare dixit turbine piceo, & fauilla candente. Non enim fumare ſolent, neque atra eſſe, quæ ſunt candentia: niſi fortè candente dixit peruulgatè & impropriè pro feruenti, non pro relucenti. Nam candens eſt à candere, non à calore dictum. Quòd autem ſcopulos *eructari & erigi, eoſdemq; ipſos ſtatim liquefieri & gemere, atque glomerari ſub auras dixit: hoc nec à Pindaro ſcriptum, nec unquam fando auditum: & omnium, quæ monſtra dicuntur, monſtroſiſſimum eſt. Poſtremò, Graiæ linguæ quàm ſe libenter addixerit, de crebris, quæ uſurpat, uocabulis, æſtimate:* Dirus Vlyſſes, Spelæa ferarum, Dædala tecta, Rhodopeiæ arces, Altáque Panchæa, atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya. *Et,*

* erectari

Thyas ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cytheron, Et,
Non tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacenæ, Et,
Ferte ſimul Fauniq; pedem, Dryadesq; puellæ. Et,
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. Et,
Pars pedibus plaudunt choreas. Et,
–Mileſia uellera nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore, Et,
Drymoq;, Xantoq;, Lygeaq;, Phyllodoceq;. Et,
–Melite Panopæaq; uirgo,
Neſea, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;. Et,
Alcandrumq;, Haliūq;, Noëmonaq;, Prytaninq;. Et,
Amphion Dyrcæus in Actæo Aracintho. Et,
Senior Glauci chorus, Inousq; Palæmon.

Verſus eſt Parthenij, quo grammatico in Græcis Vergilius uſus eſt,

Γλαύκῳ καὶ νηρεῖ καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ.

Hic

Hic ait:

Glauco, & Panopee, & Inoo Melicertæ. Et,

Tritoneſq; citi. Immania cete.

Adeò autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mneſthea dixerit pro Mneſtheum. Sicut ipſe alibi: Nec fratre Mneſtheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Orphi, Græcè declinando:ut,

Orphi Calliopea, Lino formoſus Apollo. Et,

Vidimus ô ciues Diomede. Et talium nominum accuſatiuus Græcus eſt in e, deſinens. Nam ſi quis eum putat Latinè dixiſſe Diomedem, ſanitas metri in uerſu deſiderabitur. Denique omnia carmina ſua Græcè maluit inſcribere, Bucolica, Georgica, Aeneis, cuius nominis figuratio à regula Latinitatis aliena eſt.

Quæ Vergilius tam occultè à Græcis traduxerit, ut uix unde ducta ſint, poſsit agnoſci. CAP. XVIII.

SEd de his hactenus, quorũ plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota ſunt. Ad * alia uenio, quæ de Græcarum literarum penetralibus eruta, nullis cognita ſunt: niſi qui Græcam doctrinam diligenter hauſerunt. Fuit enim hic poëta ut ſcrupuloſè & anxiè, ita diſsimulanter & quaſi clanculò doctus: ut multa tranſtulerit, quæ unde translata ſint, difficilè ſit cognitu. In exordio Georgicorum poſuit hos uerſus: *illa

Liber & alma Ceres, ueſtro ſi munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,

Poculaq; inuentis Acheloïa miſcuit uuis.

Nihil in his uerſibus grammaticorum cohors diſcipulis ſuis amplius tradit, niſi illud: opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu deſiſterent, & frumento pro glandibus uterentur. Liberum uerò uitis repertorem,

præſtitiſſe humano potui uinum, cui aqua admiſceretur. Cur autē Acheloum amnem potiſſimū Vergil. cum aquam uellet intelligi, nominarit: nemo uel quærit uel omnino ſubeſſe aliquid eruditius ſuſpicatur. Nos id altius ſcrutati, animaduertimus doctū poetā, antiquiſſimorū Græcorū more, ſicut docebit autoritas, elocutū: apud quos propriè in aquæ ſignificatione ponebatur Achelous. Neq; id fruſtra, nā cauſa quoq; eius rei cum cura relata eſt. Sed priuſquàm cauſam propono, illud antiquo poeta teſte monſtrabo, hūc morē loquēdi peruagatū fuiſſe, ut Acheloū pro quauis aqua dicerēt. Ariſtophanes uetus comicus in comœdia Cotalo ſic ait:

Ἤμουν ἄγειον βάρος.
Ἤτειρε γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς πόμαι
Ἀχελώου.

Grauabar, inquit, uino, cui aqua non fuiſſet admiſta, id eſt, mero. Cur autem ſic loqui ſoliti ſint, Ephorus notiſſimus ſcriptor hiſtoriarum libro ſecundo oſtendit his uerbis:

Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσι, τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον ἅπαντας ἀνθρώπους συμβέβηκε τιμᾶν, οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων, τοῦ Ἀχελώου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προσηγορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν. τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς, σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προσάγειν ὁ θεὸς εἴωθεν Ἀχελῴῳ θύειν, ὥς τε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι,

λέγεσθαι, ἰδιοῦσθαι τὰς τῶν θεῶν προσηγορίας. σημεῖον δὲ, ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς. Poteſt'ne lucidius oſtendi Acheloum à Græcis ueteribus pro quacunque aqua dici ſolitum? Vnde doctiſsimè Vergilius ait, uinũ Acheloo Liberum patrẽ miſcuiſſe. Ad quam rem etſi ſatis teſtiũ eſt, cum Ariſtophanis comici, et Ephori hiſtorici uerba prodiderimus: tamen ultrà progrediemur. Didymus enim grammaticorum facilè eruditiſsimus, poſita cauſa, quam ſuperius Ephorus dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis: Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν ὅτι διὰ τὸ πάντων ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν, ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν, ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος, ἔφη γὰρ, Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν, τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί, Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde iſta ſufficiant, ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi uſus fuit, ut Achelous cõmune omnis aquæ nomen haberetur: tamen his quoq; & Euripidis nobiliſsimi tragœdiarum ſcriptoris addetur autoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως ſcripſit, poſuit his uerbis: Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν ὑψιπύλῃ, λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῷος φησι δείξω μὲν ἀργῴοισιν ἀχελῴου ῥόον.

Sunt in libro ſeptimo illi uerſus, quibus Hernici populi, & eorum nobiliſsima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur:

Æneid.7. —Quos diues Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſ'ue ſonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu: fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: ueſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuiſſe, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nuſquam adhuc quod ſciam reperi: ſed eam Græcorum nonnullis conſuetudinem fuiſſe, locupleti autore iam palàm faciam. In qua quidem re mirari eſt poëtæ huius occultiſſimam diligentiam. Qui cùm legiſſet Hernicos, quorum eſt Anagnia, à Pelaſgis oriundos, appellatosq; ita à Pelaſgo quodam duce ſuo, qui Hernicus nominabatur: morem, quem de Aetolia legerat, Hernicis aſſignauit, qui ſunt uetus colonia Pelaſgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelaſgum ducem Hernicis fuiſſe Iulius Higinus in libro ſecundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uerò Aetolis fuiſſe uno tantummodo pede calceato in bellum ire, oſtendit clariſſimus Euripides, ſcriptor tragicus. In cuius tragœdia quæ Meleager inſcribitur, nuntius inducitur deſcribens, quo quiſque habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uerſus ſunt:

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρός. βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Καὶ πρὸς δὲ μίσημ' Ἀρκὰς Ἀταλάντη κύνας.
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, ἔπαλλ' Ἀγκαῖος. οἱ δὲ Θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς

Τὸν

Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν Αἰτωλοῖς νόμος.

Animaduertis diligentiſſimè uerba Euripidis à Marone ſeruata? Ait enim ille:

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός.

Et eundem pedem nudum Vergilius quoq; dixit, Veſtigia nuda ſiniſtri Inſtituere pedis. In qua quidem re, quò uobis ſtudium noſtrum magis comprobetur, non reticebimus rem pauciſſimis notam, reprehenſum Euripidem ab Ariſtotele, qui ignorantiam iſtud Euripidis fuiſſe contendit. Aetolos enim non læuum pedem habere nudum, ſed dextrum. Quod ne affirmem potius quàm probem, Ariſtotelis uerba ponam ex libro, quem de poëtis ſecundo ſuprà ſcripſit, in quo de Euripide loquens ait:

Τοὺς δὲ θεστίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα, φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον, λέγει γοῦν ὅτι τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδός, τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὅς ἐλαφρίζον γονυ ἔχοιεν, ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος τοῖς αἰτωλοῖς, τὸν μὲν γαρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δέξιον ἀνυποδετοῦσι, δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα.

*Cum hæc ita ſint, uidetis tamē Vergilium Euripide autore, quàm Ariſtotele uti maluiſſe. Nam ut hæc ignorauerit, uir tam anxiè doctus, minimè crediderim. Iure *autem prætulit Euripidem. Eſt enim ingens ei cum Græcarū tragœdiarum ſcriptoribus familiaritas: quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari.* * Ariſtoteli

De alijs locis, quos Vergilius à Græcis ſumpſerit: quarto & nono Aeneidos. CAP. XIX. *Aeneid. 7.*

IN libro quarto in deſcribenda Eliſſæ morte, ait quod ei crinis abſciſſus eſſet, his uerſibus:

Nondum illi flauum Proſerpina uertice crinem

Abſtulerat, Stygioq́; caput damnauerat Orco.

Deinde Iris à Iunone miſſa abſcidit ei crinem, & ad Orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, ſicut Aurelius, uir aliâs doctiſſimus, Cornutus extimat, qui adnotationem eiuſmodi appoſuit, his uerſibus: Vnde hæc hiſtoria, ut crinis auferendus ſit morientibus, ignoratur. Sed aſſueuit poëtico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet quòd tantus uir Græcarum etiam doctiſſimus literarum, ignorauit Euripidis nobiliſſimam fabulam Alceſtim. In hac enim fabula, in ſcenam *Orcus inducitur gladium geſtans, quo crinem abſcidit Alceſtidi, & ſic loquitur:

* aliâs Charon

Loquitur Charon.

Πόλλ' ἂν σὺ λέξας, οὐδὲν ἂν πλέον λάβοις.
Ἡ δ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ᾅδου δόμους.
Στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξομαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τείχα.

Proditum eſt, ut opinor, quem ſecutus Vergilius, fabulam abſcindendi crinis induxerit: ἁγνίσαι autem Græcè dicũt Dijs conſecrare. Vnde poëta ueſter ait, ex Iridis perſona:

Hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero, teq́; iſto corpore ſoluo.

Nunc quia pleraq́; omnia, quæ ſuprà dixi, inſtructa autoritate Tragicorum probaui: id quoq́;, quod à Sophocle tractum eſt, annotabo. In libro enim quarto Vergilius Eliſſam facit, poſtquam ab Aenea relinquitur, uelut ad Sacricolarum Sagarumq́; carmina, & deuotiones fugientem: & inter cætera ait, ſedandi amoris gratia herbas quæſitas, quæ æneis falcibus ſecarentur. Hæc res nón'ne quæſtione digna eſt, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint? Ponam itaque Vergilianos uerſus, mox & inde

Sopho

Sophoclis, quos Maro æmulatus eſt:

Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur ahenis,
Pubentes herbæ, nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus, etiam titulo præfert. Inſcribitur enim ῥιζοτόμοι: *in qua Medeam deſcribit maleficas herbas ſecantem: ſed auerſam, ne ui noxij odoris ipſa interficeretur: & ſuccum quidem herbarũ in cados æneos refundentem, ipſas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uerſus hi ſunt:*

Ἡ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
Χαλκέοισι κάδοις δέχεται. *Et paulò pòſt:*
Αἱ δὲ καλύπτραι κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομὰς,
Ἃς ἣ δὲ βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Χαλκέοισιν ἤμα δρεπάνοις.

Hæc Sophocles: quo autore ſine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem diuinam pleraque ænea adhiberi ſolita, multa indicio ſunt: & in his maximè ſacris, quibus delinire aliquos aut deuouere, aut denique exigere morbos uolebant. Taceo illud Plautinum, cùm ait: Mecum habet pagus, morbus, æs: & quod alibi Vergilius,

–Curetum ſonitus, crepitantiaq; æra.

Sed Carminij curioſiſsimi, & docti uerba ponam: qui in libro de Italia ſecundo ſic ait: Prius itaq; & Tuſcos æneo uomere uti, cum conderentur urbes, ſolitos, in traiectitijs eorum ſacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus ſacerdotes tonderentur. Poſt hæc Carminij uerba, longum fiat ſi uelim percenſere, quàm multis in locis Græcorum uetuſtiſsimi æris ſonos, tanquam rem ualidiſsimã, adhibere ſoliti ſunt. Sed præſenti opere docuiſſe nos ſufficit, falces

Maroni æneas Maronis, exemplo Græci autoris inductas. In libro nono Vergilius poſuit hos uerſus:

Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi implacabilis ara Palici.

Palicus deus Palici fratres.

Quis hic Palicus Deus, uel potius qui dij Palici, nam duo ſunt, apud nullum penitus autorem Latinum quod ſciam reperi: ſed de Græcorum penitiſſimis literis hāc hiſtoriam eruit Maro. Nam primum ut Symetus fluuius, cuius in his uerſibus meminit, in Sicilia eſt, ita & dij Palici in Sicilia coluntur: quos primum omnium Aeſchylus tragicus uir utique Siculus, in literas dedit. Interpretationem quoque nominis eorum, quàm Græci ἐτυμολογίαν uocant, expreſſit uerſibus ſuis. Sed priuſquàm uerſus Aeſchyli ponam, paucis explananda eſt hiſtoria Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius eſt. Iuxta hunc Nympha Thalia compreſſu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut ſibi terra dehiſceret: quod & factum eſt. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa geſtauerat, recluſa terra eſt, & duo infantes de aluo Thaliæ progreſſi, emerſerūt: appellatiq; ſunt Palici, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, quoniam prius in terram merſi, denuo inde reuerſi ſunt. Nec longè inde lacus breues ſunt, ſed immenſum profundi, aquarum ſcaturigine ſemper ebullientes, quos incolæ

Cratera

crateras uocant, & nomine Dellos appellant, fratresq; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo. præcipueq; circa exigendum iuxta eos iuſiurandum, præſens & efficax numen oſtenditur. Nam cùm furti negati, uel eiuſcemodi rei fides quæritur, & iuſiurandum à

ſuſpect

ſuſpecto petitur: uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiuſſore à perſona quæ iuratura eſt, de ſoluendo eo quod peteretur, ſi addixiſſet euentus. Illhic inuocato loci numine, teſtatũ faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. Quòd ſi fideliter faceret, diſcedebat illæſus: Si uerò ſubeſſet iureiurando mala conſcientia, mox in lacu amittebat uitam falſus iurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles uocarentur. Nec ſine diuinatione eſt Palicorum templum. Nam cùm Siciliam ſterilis annus areſeciſſet, diuino Palicorum reſponſo admoniti Siculi, heroi cuidam certum ſacrificium celebrauerunt, & reuertit ubertas. Qua gratia Siculi omne genus frugum congeſſerunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipſa pinguis uocata eſt. Hæc eſt omnis hiſtoria, quæ de Palicis eorũq; fratribus in Græcis tantummodo literis inuenitur: quas Maro, non minus quàm Latinas, hauſit. Sed hæc quæ diximus, autoritatibus approbanda ſunt, Aeſchyli tragœdia eſt, quæ inſcribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, ſic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς ὄνομα τίθενται βροτοῖς;
Σεμνοὺς παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.
Ἦ καὶ παλίκων εὐλόγως μένει φάτις.
Πάλιν γὰρ ἵκουσ᾽ ἐκ σκότου τοῦδ᾽ ἐς φάος. *Hæc Aeſchylus. Callias autẽ in ſeptima hiſtoria de rebus Siculis ita ſcribit:* Ἡ δὲ ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χερρός ἐστιν τό τε ὄρος καὶ τὸ παλαιόν σικελῶν γεγονημένη πόλις, ὑφ᾽ ἣν καὶ τοὺς δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσίν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλίκων οἱ σικελιῶται νομίζουσι. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσας ἔχουσι. *Hactenus Callias. Polemõ uerò in lib. qui inſcrib.* περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ

θαυμαζ

θαυμαζομένων ποταμῶν, ſic ait: Οἱ δὲ παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσι δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι, προσιέναι δὲ ἁγιστεύοντας χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας, ἔκ τε καινῶν ἐνδυμάτων. Φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου, καὶ τοῖς πλησίον ἱσταμένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερόν, καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χαμαιρύπῳ λευκῷ. Φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. Φασὶ δ' εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας ἠφανίσθαι, καὶ ζεῦγος ὀρικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλλομένας. ὅρκος δ' ἐστὶ τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηραμένον τῶν προκληθέντων. οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες, ἀγορεύουσι τοῖς ὁρκουμένοις περὶ ὧν ἀπαιτοῦσι τὸν ὅρκον, ὁ δὲ ὁρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίεισι τὸν ὅρκον, καὶ ἂν μὲν ἐμπεδώσῃ τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄπεισιν οἴκαδε. παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν, ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτου δὲ γινομένου ἐγγυητὰς ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν. ἐὰν τι νεαρὸν γένηται κάθαρσιν ὀφλισκάνουσι τοὺς περιγινομένους, περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν παλικηνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων παλικηνήν. Hæc Polemon Sed et Xenagoras in tertia hiſtoria ſua de loci diuinatione ita ſcribit: Καὶ σικελῶν τῆς γῆς ἀφορούσης, ἔθυσάν τινι ἥρωϊ, προστάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐκ παλικῶν χρησμοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εὐφορίας, πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν παλικῶν ἐνέπλησαν.

Abſoluta eſt (exiſtimo) & autoribus idoneis aſſerta explanatio Vergiliani loci: quem literatores noſtri nec obſcurum putant, contenti uel ipſi ſcire uel inſinuare diſcipulis, Palicum Dei eſſe cuiuſdam nomen. Quis ſit autem

Deus iſte, uel unde ſit dictus, tam neſciunt, quàm ſcire nolunt: quia nec ubi quærant ſuſpicantur, quaſi Græcè lectionis expertes.

De Gargaris & Myſia ex primo Georgicon.

CAPVT XX.

NEc illos uerſus relinquemus intactos, qui ſunt in primo γεοργικῶν:

Humida ſolſtitia, atq; hyemes orate ſerenas,
Agricolæ, hyberno lætiſſima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantum ſe Myſia cultu.
Iactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.

Senſus hic cũ uideatur obſcurior, pauloq; perplexius, quàm poëtæ huius mos eſt, pronuntiatus, tamen habet in ſe animaduertendam quæſtionem ex Græca antiquitate uenientem, quæ ſint iſta Gargara, quæ Vergilius eſſe uoluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur ſunt in Myſia, quæ eſt Helleſponti prouincia. Sed ſignificatio nominis, & loci duplex eſt. Nam & cacumen montis Idæ, & oppidum ſub eodem monte hoc nomine uocantur, Homerus ſignificationem cacuminis ita poſuit:

Ἴδην δ᾽ ἵκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν *Iliad. ξ.*
Γάργαρον.

Hic Gargarum pro excellentiſſimo montis loco accipi conuenire & ipſe ſenſus indicium facit, nam de Ioue loquitur. Sed & alibi, eodem Homero teſte, manifeſtius exprimitur.

Ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ,

Et Epicharmus uetuſtiſſimus poëta in fabula quæ inſcribitur, Troës, ita poſuit:

Σεῦς ἄνα ναίων γάργαρ᾽ ἀγάννιφα.

Ex his liquidò claret, Gargara cacumen Idæ montis ap-

pellitari. Pro oppido autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notiſſimus hiſtoriarum ſcriptor, in libro quinto ſic ait:

Μετὰ δὲ τὴν ἄσσον ἐστὶ γάργαρα πλησίον πόλις.

Nec Ephorus ſolus, ſed etiam Philcas uetus ſcriptor, in eo libro qui inſcribitur Aſia, ita meminit:

Μετὰ ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα γάργαρα,
Ταύτης ἔχεται Ἄντανδρος.

Areti etiam liber Elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poeta ſic ait:

Ἀιάζω Διότιμον ὃς ἐν πέζῃσι κάθηται
Γαργαρέων παισὶ βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

Ex his uerſibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cùm igitur conſtet, Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido ſub eodem monte poſito accipienda: Vergilius non de ſummo monte, ſed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara poſuerit, ut locum frugum feracem, requiramus. Et omnē quidem illam Myſiam opimis ſegetibus habitam ſatis conſtat, ſcilicet ob humorem ſoli. Vnde Vergilius in ſupradictis uerſibus cùm dixiſſet, Humida ſolſtitia, intulit, Nullo tantum ſe Myſia cultu iactat: *atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores, æquiparabit fœcunditates aruorum Myſiæ. Sed Homerus cùm ait: Ἴδην δ' ἵκανε πολυπίδακα: humidum deſignat ſubiacentem monti agrum. Nam polypidaca ſignificat fontibus abundantem. Vnde hæc Gargara tanta frugum copia erant: ut qui magnum cuiuſque rei numerum uellet exprimere, pro multitudine immenſa, Gargara nominaret. Teſtis Alceus, qui in Cœlo tragœdia ſic ait:

*atq; ſi diceret

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλέστης φέρων

Εἰς τὴν

Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἷον εἴκοσι

Ὁρῶ δ' ἄνωθεν γάργαρ' ἀνθρώπων κυκλῷ.

Gargara (*ut uidetis*) *manifeſtè poſuit*, *pro multitudine.* Nec aliter Ariſtomenes ἐν μύθοις ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα. Ariſtophanes autem comicus compoſito nomine ex arena & Gargaris, innumerabilē (ut eius lepos eſt) numerum conatur exprimere. In fabula enim Acharnenſium ait:

Ὅσα δὴ δέδηγμαι τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν.

Ἥσθην δὲ βαιά. πάνυ δὲ βαιά τέτταρα.

Ἃ δ' ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.

Φέρ' ἴδω τί δ' ἥσθην ἄξιον χαιρηδόνος.

Arenam autem ſeorſum pro multis Varro ſæpe in Menippeis ſuis poſuit. Sed Ariſtophanes adiecit Gargara, ad ſignificationem numeroſitatis innumeræ. Eſt ergo ſecundum hæc ſenſus horum uerſuum talis: Cùm ea ſit anni temperies, ut hyems ſerena ſit, ſolſtitium uerò imbricum: fructus optimè proueniunt. Hæc autem adeò agris neceſſaria ſunt: ut ſine ijs, nec illi natura fœcundiſſimi Myſiæ agri reſponſuri ſint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. Addit Myſiæ nominatim Gargara: quòd ea urbs poſita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde humoribus irrigetur: poſſitq; uideri, ſolſtitiales imbres non magnopere deſiderare. Hoc in loco ad fidem ſenſui faciendam, quòd uliginoſa ſint non ſola Gargara prouinciæ montis, ſed & uniuerſæ Myſiæ arua, adhiberi poteſt teſtis Aeſchylus: Μύσοι ὑπὸ ῥόοι. Quid de Græcis in hoc loco traxerit; diximus. Addemus præterea hoc cum iucunditatis gratia: & ut liqueat Vergilium noſtrum undique ueterum ſibi ornamenta traxiſſe, unde hoc dixerit. *ψαμμακόσια

–Hyberno lætiſſima puluere farra.

In libro enim uetuſtiſsimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis ſcripta ſunt, compoſitus ferebatur, inuenitur hoc ruſticum uetus canticum: Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra Camille metes.

De poculorum generibus. CAPVT XXI.

Ex diuerſis Vergilij locu.

NOmina poculorum Vergilius plerunq; Græca ponit, ut carcheſia, ut cymbia, ut cantharos, ſcyphos.

De carcheſijs ita:

Cape Mæonij carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait. Et alibi:
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho.

De cymbijs:

Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.

De cantharo:

Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.

De ſcyphis:

Poculorũ uaria genera.

Et ſacer impleuit dextram ſcyphus.

Ea autem cuius figuræ ſint, quis'ue eorum fecerit mentionem, nemo quærit: contenti ſcire, huiuſmodi eſſe pocula. Et ſcyphos quidem, cantarosq; conſueta uulgi nomina, ferendum ſi tranſeat. Sed de carcheſijs, cymbijs'que quæ apud Latinos haud ſcio an unquam reperias, apud Græcos autem ſunt rariſsima, non uideo cur non cogantur inquirere, quid ſibi noua, & peregrina Græca nomina uelint.

Carcheſium.

Eſt autem carcheſium poculum Græcis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris hiſtoriarũ: aitq; Iouem Alcumenæ pretium cõcubitus carcheſium aureum dono dediſſe. Sed Plautus inſuetum nomen reliquit, aitq; in fabula Amphytrione, pateram datam: cùm longè utriuſque poculi figura diuerſa ſit.

Patera.

Patera enim, ut & ipſum nomen indicio eſt, planum ac patens eſt, Carcheſium uerò proce-

rum

rum, & circa mediam partem compreſſum, anſatum mediocriter, anſis à ſummo ad infimum pertingẽtibus. Aſclepiades autẽ, uir inter Græcos apprimè doctus ac diligens, carcheſia à nauali re exiſtimat dicta. Ait enim naualis ueli partem inferiorem Pateram *uocari: at circa mediam ferme partem* τράχηλον *dici, ſummam uerò partem* Carcheſium *nominari: & inde diffundi in utrunq; ueli latus, eaq; cornua uocãtur. Nec ſolus Aſclepiades meminit huius poculi, ſed & alij illuſtres poëtæ, ut* Sappho, *quæ ait:*

Κοινῆ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' ἔχον,
Καί ἔλειβον, ἀράσαντο ἢ πάμπαν
Ἐσλὰ τῷ γαμβρῷ. *Cratinus:*
Θύρσον, κροκωτὸν ποικίλον καρχήσι.

Sophocles, *in fabula quæ inſcribitur* Tyro:

Πρὸς τὴν τράπεζαν φάσκων
Προσεληλυθέναι τοὺς δράκοντας καὶ
Γεύεσθαι περὶ τὰ σιτία καὶ τὰ
Καρχήσια.

Hæc de carcheſijs ignoratis Latinitati, *& à ſola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in noſtro ſermone reperies. Eſt enim à Græcorum paucis relatum.* Philemon *notiſſimus comicus in* Phaſmate *ait:*

Ἐπεὶ ἢ ἡ ῥοδῆ κυμβίον ἀκράτου
Κατασέσεικεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula ἐν ἀγροίκοις:

Μεγάλ' ἴσως πότηρια, προπινόμενα
Καί μετ' ἀράτου
Κυμβί' * ἐκάρωσεν ὑμᾶς. ἰκάκωσεν

Meminit eius et Demoſthenes *in oratione, quæ eſt ĩ Midiã.*
ἐπ' ἀστράβης ἢ ὁ χοῦμονος ἐξ ἀργύρας ἐυβοίας χλανίδας ἢ καὶ κύμβια ἔχον, ὧν ἐπιλαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι.

Cymbia autem hæc (ut ipſius nominis figura indicat) diminutiuè à cymba dicta: quod & apud Græcos, & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus eſt. Ac ſanè animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut carcheſia ſupra docui, ut hæc cymbia, pocula procera, ac nauibus ſimilia. Meminit huius poculi Eratoſthenes, uir longè doctiſſimus, in epiſtola ad Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

In antiquo ſequētia citātur in hunc modū: κρατῆρα παρέστησαν οὐκ ἀργυροῦν οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς κωλιάδος γῆς τοῦτον δὲ ὁσάκις ἐπιπληρώσαιεν ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς ὠνοχόουν ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. Eſt autem totus locus expoſitus ab Athenæo l. 11.

Θαυμάζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ πῶς κύαθον μὴ κεκτημένος, ἀλλὰ κυμβίον μόνον καὶ φιάλην προσεκέκτητο, δοκεῖ δή μοι, τὸ μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων χρείας ἕνεκα, τὸ δὲ τῆς τῶν θεῶν τιμῆς εἰς τὴν κτῆσιν παρειληφέναι. Fuerunt qui cymbium à ciſſymbio per ſyncopam dictum existimauerunt. Ciſſymbij autē (ut de Homero taceā, qui hoc poculū Cyclopi ab Vlyſſe datum memorat) multi faciunt mētionē: uoluntq; nōnulli propriè ciſſymbiū lignεū eſſe poculū ex hedera, id eſt, κισσοῦ. Et Nicander quidā Colophonius in I. *Aetolicon ſic ait:

Ἐν τῇ ἱεροποιΐῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέονται πετάλοισιν. Ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνέεται. Sed & Callimachus meminit huius poculi:

Καὶ γὰρ ὁ Θρηΐκιον μὲν ἀπηνάτο χανδὸν ἄμυστιν
  Ζωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβίῳ.
Τῷ μὲν ἐγὼ τόδ' ἔλεξα περιστείχοντος ἀλείσου
  Τὸ τρίτον.

*Hyalicon.

Qui autem ciſſymbium ex hedera factum poculum οἱονεὶ κισσίνον dici arbitrantur, Euripidis autoritate niti uidentur, qui in Andromeda ſic ait:*

* Andromacha

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεώς
Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος,
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

Cantharus. Hæc de cymbio. Sequitur ut quando catharum & poculi, & naui

& nauigij genus eſſe ſuprà diximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidẽ nota res eſt, uel ex ipſo Vergilio, qui aptiſsime propriũ Liberi patris poculum aſsignat Sileno. Sed id, ut ſuprà polliciti ſumus, etiam pro nauigio poni ſolitum, debemus oſtendere. Menander in Nauclero.

Ἥκει λιπὼν αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος, ἡμῖν ὦ στράτων, ὡς ἐγκαλὸν,
Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον
Πρῶτος δ᾽ ἐγώ σοι τὸν δ᾽ ἐχρύσου κάνθαρον,
Ποῖον, τὸ πλοῖον, οὐ ᾗ μ᾽ οἶσθα σ᾽ ἄθλιε.

Et ſacer impleuit dextram ſcyphus. Scyphus Herculis poculum eſt, ita ut Liberi patris cantharus. Herculem uerò fictores ueteres non ſine cauſa cum poculo fecerunt: & nonnunquam quaſſabundum, & ebrium: non ſolùm quòd is heros bibax fuiſſe perhibetur, ſed etiam quòd antiqua hiſtoria eſt, Herculem poculo tanquam nauigio uentis immenſa maria tranſiſſe. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. Et multibibum heroa iſtum fuiſſe, ut taceam quæ uulgò nota ſunt, illud non obſcurum argumentum eſt, quòd Ephippus in Buſiride inducit Herculem ſic loquentem: οὐκ οἶσθα μ᾽ ὄντα πρὸς θεῶν, τιρύνθιον, ἀργεῖον, οἱ μεθύοντες αἰὲν τὰς μάχας πάσας μάχονται. *Scyphus.*

Eſt etiam hiſtoria non adeò notiſsima: nationem quandam hominum fuiſſe prope Heracleam ab Hercule conſtitutam Cylicranorum: cõpoſito nomine, ἀπὸ τοῦ κύλικος, *quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus. Poculo autem Herculem uectum, ad* *Ἐρύθειαν *Hiſpaniæ inſulã nauigaſſe, &* *Panyaſis *egregius ſcriptor Græcorum dicit, & Pherecides autor eſt: quorum uerba ſubdere ſuperſedi, quia propiora ſunt fabulæ, quàm hiſtoriæ. Ego tamẽ arbitror non poculo Herculem maria tranſ-* *Calix.* *ἐγκάτηρα *Pimaſtis

 uectum

uectum, ſed nauigio cui ſcypho nomen fuit: ita ut ſuprà cantharum, & carcheſium, & à cymbis deriuata cymbia, omnia hæc aſſeruimus eſſe nauigiorum uocabula.

De alijs quibuſdam locis Vergilij. CAP. XXII.

NOmina quoque Vergilius nonnunquam & ex antiquiſſimis Græcorum hiſtorijs mutuatur. Scitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin uocari. Quod nomen uulgò fortaſſe temere impoſitum, uel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingenioſum poëtam, cognomen, quod à ueteribus Græcis ſcriptoribus ipſi Dianæ fuerat impoſitum, comiti eius aſſignare uoluiſſe: Sed Vergilius ſic ait:

Velocem intereà ſuperis in ſedibus Opin
Vnam ex uirginibus ſocijs ſacraq́; caterua
Compellabat, & has triſtis Latonia uoces
Ore dabat. Et infrà:
At triuiæ cuſtos iandudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & ſociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomẽ acceperit: qui (ut dixi) quod epitheton ipſiuſce legerat, ſociæ eius impoſuit. Alexander Aetolus, poëta egregius, in libro qui inſcribitur Muſæ, refert quãto ſtudio populus Epheſius dedicato templo Dianæ curauerit præmijs propoſitis, ut qui tunc erant poëtæ ingenioſiſſimi, in Deam carmina diuerſa cõponerent. In his uerſibus Opis non comes Dianæ, ſed Diana ipſa uocata eſt. Loquitur autem (ut dixi) de populo Epheſio.

Ἀλλ᾽ ὅγε πευθόμενος πάγχη γραικοῖσι μελέσθαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων
Ἱιὸν θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἄνερα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν πάντοτε χιλιάδα
Ὑμνῆσαι ταχέων ὦπιν βρητῆραν ὀϊστῶν.

Appa

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem tranſtuliſſe.

Exceſſere omnes adytis ariſq; relictis Dij.

Hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquirit, ſed conſtat illum de Euripide traxiſſe, qui in fabula Troadibus inducit Apollinem, cùm Troia capienda eſſet, iſta dicentem:* * Neptunum

Ἐγὼ δὲ νικῶμαι γὰρ ἀργείας θεῶ
Ἥρας, ἀθάνας θ' αἳ συνεξεῖλον φρύγας,
Δέπω τὸ κλεινὸν ἴλιον, βωμοὺς τ' ἐμούς.
Ἐρημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

In antiq. citatur initium modo tertij uerſus λέιπω τὸ κλεινὸν ἴλιον. quæ ſunt. Neptuni uerba apud poëtam.

Qui uerſus docent unde Vergilius uſurpauerit diſceſſiſſe Deos à ciuitate iam capta. Nec hoc ſine autoritate Græcæ uetuſtatis eſt, quod ait:

Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorum claſſem à Neptuno petentem, dicentemq; debere illum facere, quod Iupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere Lunam illexiſſe perhibetur, in nemora alta uocans: Munere ſic niueo lanæ, ſi credere dignum eſt, & reliqua. In hoc loco Valer. Probus, uir perfectiſſimus notat, neſcire ſe hanc hiſtoriam ſiue fabulam, quo referat autore: quod tantum uirum fugiſſe miror. Nam Nicander huius eſt autor hiſtoriæ, poëta, quem Didymus grammaticorum omnium quiq; ſint, quiq; fuerint, inſtructiſſimus, fabuloſum uocat. Quod ſciens Vergilius adiecit, Si credere dignum eſt: adeò ſe fabuloſo uſum autore fatetur. In tertio libro curſim legitur, neque unde translatum ſit, quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo

Prædixit, &c.

In talibus locis grammatici excuſantes imperitiam ſuam, inuentiones has ingenio magis, quàm doctrinæ Maronis aßignant: nec dicunt eum ab alijs mutuatum, ne nominare autores cogantur. Sed affirmo doctißimum uatem etiam in hoc Aeſchylum eminentißimum tragœdiarum ſcriptorem ſecutum, qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotis *inſcribitur, ſic ait:*

Στέλλομ᾽ ὅπως τάχιστα πάντα γὰρ
Ζεὺς ἐγκαθίει λοξίᾳ θεσπίσματα. *Et alibi:*
Πατρὸς προφήτης ἐστὶ λοξίας Διός.

Ecquid clarum factum, inde ſumpſiſſe Vergilium, quod Apollo ea uaticinetur, quæ ſibi Iupiter fatur? Probatum'ne uobis eſt, Vergilium, ut ab eo intelligi non poteſt, qui ſonum Latinæ uocis ignorat: ita nec ab eo poſſe, qui Græcam non hauſerit, extrema ſatietate, doctrinam? Nam ſi faſtidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ à penitißima Græcorum doctrina tranſtuliſſet, implere. Sed ad fidem rei propoſitæ relata ſufficient.

FINIS LIBRI QVINTI.

MACROBII

AVRELII THEODOSII

uiri conſularis & illuſtris, Saturnaliorum liber ſextus.

Quos vel ex dimidio ſui, vel ſolidos etiam verſus, ab antiquis Latinis poëtis ſit mutuatus Vergilius.

CAPVT I.

HIC Prætextatus: *Mirum, inquit, in modum digeßit* Euſtathius, *quæ de Græca antiquitate carmini ſuo Vergilius inſeruit. Sed meminimus uiros inter oẽs noſtra ætate longè doctißimos,* Furium, Cæcinnamq; Albinum, *promiſiſſe ſe prodituros, quid idẽ Maro de antiquis Romanis ſcriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat tẽpus admonet. Cumq́; omnibus idem placeret, tum* Furius Albinus: *Etſi uereor, ne dum oſtendere cupio, quantum* Vergilius *noſter ex antiquorum lectione profecerit: & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis ſui decorem ex diuerſis ornamenta libauerit: occaſionẽ reprehendendi uel imperitis, uel malignis miniſtrem: exprobrantibus tanto uiro alieni uſurpationẽ nec conſiderantibus, hũc eſſe fructum legendi, æmulari ea quæ in alijs probes: & quæ maximè inter aliorum dicta mireris, in aliquem uſum tuum opportuna deriuatione conuertere: quod & noſtri tam inter ſe, quàm à Græcis, & Græcorũ excellentes inter ſe ſæpe fecerũt. Et ut de alienigenis taceã, poſſem pluribus edocere, quantum ſe mutuò cõpilarint bibliothecæ ueteris autores. Quod tamen opportunè aliâs (ſi uolentibus uobis erit) probabo. Vnũ nunc exẽplum proferam, quod ad probanda*

*banda,quæ aſſero,penè ſufficiet.Afranius enim togatarum ſcriptor,in ea togata,quæ Compitalia inſcribitur, non inuerecundè reſpondens arguentibus, quòd plura ſumpſiſſet à Menandro: Fateor,inquit, ſumpſi, non ab illo modò, ſed ut quiſq; habuit, quod conueniret mihi, quodq́; me non poſſe melius facere credidi:etiam à Latino. Quòd ſi hæc ſocietas,& rerum communio,poëtis,ſcriptoribusq́; omnibus inter ſe exercenda conceſſa eſt, quis fraudi Vergilio uortat,ſi ad excolendum ſe quædam ab antiquioribus mutuatus ſit? Cui etiam gratia hoc nomine eſt habenda, quòd nonnulla ab illis in opus ſuum, quod æterno manſurum eſt, transferendo, fecit ne omnino memoria ueterum deleretur:quos (ſicut præſens * tempus oſtendit) non ſolum neglectui,uerùm etiam riſui habere iam cœpimus.Deniq;& iudicio transferendi, & modo imitandi, conſecutus eſt:ut quod apud illum legerimus alienum, aut * illius eſſe malimus:aut melius hîc quàm ubi natum eſt,ſonare miremur. Dicam itaque primum, quos ab alijs traxit uel ex dimidio ſui uerſus, uel penè ſolidos: poſt hoc locos integros cum parua quadam mutatione translatos:ſenſus'ue ita tranſcriptos,ut unde eſſent elaceret:immutatos alios,ut tamen origo eorum non ignoraretur. Poſt hæc,quædam de his,quæ ab Homero ſumpta ſunt, oſtendam non ipſum ab Homero tuliſſe,ſed prius alios inde ſumpſiſſe: & hunc ab illis,quos ſine dubio legerat,traſtuliſſe.*

*[margin: *ſenſus]* *[margin: *aliud]*

Vergilius:

Vertitur intereà cœlum,& ruit Oceano nox.

Ennius in ſexto:

Vertitur intereà cœlum cum ingentibus ſignis.

Vergilius:

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ennius in primo:

Qui cœlum uerſat ſtellis fulgentibus aptum. Et in tertio:

Cœlum proſpexit ſtellis fulgentibus aptum. Et in*nono: *decimo

Hic nox præceßit ſtellis ardentibus apta.

Vergilius:

Conciliumq́; uocat Diuûm pater atq; hominum rex.

Ennius in ſexto:

Tum cum corde ſuo diuûm pater atq; hominum rex,
Effatur.

Vergilius:

Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant.

Vergilius:

Tuq́; ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto.

Ennius in primo:

Teq́; pater Tyberine tuo cum flumine ſancto.

Vergilius:

Accipe, daq́; fidem. ſunt nobis fortia bello Pectora.

Ennius in primo:

Accipe, daq́; fidem, fœduſq́;, feri bene firmum.

Vergilius:

Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

Ennius in primo:

Cum Superûm lumen nox intempeſta teneret.

Vergilius:

Tu tamen intereà calido mihi ſanguine pœnas
Perſolues.

Ennius in primo:

Nec pol homo quiſquam faciet iam impunè animatus
Hoc, niſi tu: nam mi calido das ſanguine pœnas.

Vergil

Vergilius:

-Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

Poſtquàm defeßi ſunt, ſtant, & ſpargere ſeſe
Haſtis, anſatis concurrunt undiq; telis.

Vergilius:

-Summa nituntur opum ui.

Ennius in quarto:

Romani ſcalis ſumma nituntur opum ui. Et in XVI.
Reges per regnum, ſtatuaſq; ſepulchraq; quærunt.
Aedificant nomen. ſumma nituntur opum ui.

Vergilius:

Et mecum ingentis oras euoluite belli.

Ennius in ſexto:

Quis potis ingentis oras euoluere belli?

Vergilius:

Nequa meis dictis eſto mora, Iuppiter hac ſtat.

Ennius in ſeptimo:

Non ſemper ueſtra euertit, nunc Iuppiter hac ſtat.

Vergilius:

Inuadunt urbem ſomno, uinoq; ſepultam.

Ennius in octauo:

Nunc hoſtes uino domiti, ſomnoq; ſepulti:

Vergilius:

Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini.

Ennius in decimoſeptimo:

Tollitur in cœlum clamor tum exortus utriſq;.

Vergilius:

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

Ennius in ſexto:

Explorant Numidæ, totam quatit ungula terram.

Et in

Et in octauo:

Cùm ſequitur,ſummo ſonitu quatit ungula terram.

Et in decimoſeptimo:

It eques,& plauſu caua concutit ungula terram.

Vergilius:

Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem.

Ennius in duodecimo:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem.

Vergilius:

Corruit in uulnus,ſonitum ſuper arma dederunt.

Ennius in decimoſexto:

Concidit,& ſonitum ſimul inſuper arma dederunt.

Vergilius:

Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras.

Lucretius in ſecundo:

Cùm primum aurora reſpergit lumine terras.

Vergilius:

Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.

Lucretius in ſecundo:

Non'ne uides longos flammarum ducere tractus?

Vergilius:

-Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in ſecundo:

Nunc hinc,nunc illhinc abruptis nubibus ignes.

Vergilius:

-Belli ſimulachra ciebat.

Lucretius in ſecundo:

Componunt,complent,belli ſimulachra cientur.

Vergilius:

-Simulachraq; luce carentum.

Lucret

Lucretius in quarto:

_Cùm ſæpe figuras

Contuimur miras,ſimulachraq́; luce carentum.

Vergilius:

Aſper acerba tuens retrò redit.

Lucretius in quinto:

Aſper acerba tuens immani corpore ſerpens.

Vergilius:

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Furius in primo Annalium:

Interea Oceani linquens Aurora cubile.

Vergilius:

Quod genus hoc hominũ? quǽue hunc tam barbara morẽ

Permittit patria?

Furius in ſexto:

Quod genus hoc hominum Saturno ſancte create?

Vergilius:

Rumoresq́; ſerit uarios,ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoresq́; ferunt uarios,ac multa requirunt.

Vergilius:

Nomine quenq; uocans,reficitq́; in prælia pulſos.

Furius in decimo:

*quenq; Nomine *quoq; ciet,dictorum tempus adeſſe

Commemorat, Deinde infrà:

Confirmat dictis,ſimul atq; exuſcitat acreis

Ad bellandum animos,reficitq́; ad prælia mentes.

Vergilius:

Dicite Pierides,non omnia poſſumus omnes.

* Lucilius *Lucretius in quinto:

Maior erat natu,non omnia poſſumus omnes.

Verg

Vergilius:

Diuerſi circunſpiciunt, hoc acrior idem.

Pacuuius in Medea:

Diuerſi circunſpicimus, horror percipit.

Vergilius:

Ergo iter incœptum peragunt rumore ſecundo.

Sueuius in libro quinto:

Redeunt, referuntq́; petita rumore ſecundo.

Vergilius:

Nunquàm hodie effugies, ueniam quocunq; uocaris.

Næuius in equo Troiano:

Nunquàm hodie effugies, quin mea manu moriare.

Vergilius:

Vendidit hic auro patriam, dominumq́; potentem
Impoſuit: fixit leges pretio, atq; refixit.

Varius de Morte:

Vendidit hic Latium populis, agrosq́; Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio, atq; refixit.

Vergilius:

Vt gemma bibat, & Sarano dormiat oſtro.

Varius de Morte:

Incubet & Tyrijs, atq; ex ſolido bibat auro.

Vergilius:

Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis.

Catullus:

Currite ducentes ſubtegmina, currite fuſi.

Vergilius:

*Felix heu, nimium felix * ni litora tantum* *ſi
Nunquàm Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.

Catullus:

Iuppiter omnipotens, utinam non tempore primo

Gnoſia Cecropiæ tetigiſſent littora puppes.

Vergilius:

-Magna oſſa,lacertoſq́; Extulit.

*Lucilius *Ennius in decimoſeptimo.

-Magna oſſa,lacertiq́; Apparent homini.

Vergilius:

-Placidam per membra quietem Irrigat.

Furius in primo:

-Mitemq́; rigat per pectora ſomnum. Et,

Lucretius in quarto:

Nũc quibus ille modis ſomnus per mẽbra quietem Irrigat,

Vergilius:

-Camposq́; liquentes.

Lucretius in ſexto de mari ſimile:

-Et liquidam molem,camposq́; natantes.

Vergilius:

-Et geminos duo fulmina belli Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen,Carthaginis horror.

Vergilius:

-Et ora Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Lucretius in ſecundo:

-Fœdo pertorquent ora ſapore.

Vergilius:

Morte obita qualeis fama eſt uolitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti uideamur eas,audireq́; coràm,
Morte obita,quorum tellus amplectitur oſſa.

Hinc eſt & illud Vergilianum:

Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa.

-Ora

–Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo:

Sed quædam ſimulachra modis pallentia miris.

Vergilius:

Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.

Ennius in decimoſexto:

Tunc timido manat ex omni corpore ſudor.

Vergilius:

Labitur uncta uadis abies.

Ennius in decimoquarto:

Labitur uncta carina, uolat ſuper impetus undas.

Vergilius:

–Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octauo:

Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.

Vergilius:

–Apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit.

Ennius in decimoſexto:

Tamen inde uolans ſecum abſtulit haſta Inſigne.

Vergilius:

Pulueruleutus eques furit, omnes arma requirunt.

Ennius in ſexto:

Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.

Vergilius:

Nec uiſu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Actius in Philoctete:

Quem neq; tueri contrà, neq; affari queas.

Vergilius:

Aut ſpolijs ego iam raptis laudabor opimis,
Aut leto inſigni.

Accius in armorum iudicio:

Nam Trophæum ferre me à forti uiro, pulchrum eſt.
Si autem & uincar: uinci à tali, nullum eſt probrum.

Vergilius:

–Nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit: uanum etiam mendacemq; improba finget.

Accius in Telepho:

Nam ſi à me regnum fortuna, atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutum nequiuit.

Vergilius:

Diſce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem:
Fortunam ex alijs.

Accius in armorum iudicio:

Virtuti is par, diſpar fortunis patris.

Vergilius:

–Iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.

Actius in Antigona:

Iamiam neq; Dij regunt,
Neq; profectò Deûm ſummus rex omnibus curat.

Vergilius:

Num capti potuere capi? nũ incēſa cremauit Troia uiros?

Ennius in 10 cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neq; Dardanijs campis potuere perire:
Nec cum capta, capi: nec cum combuſta, cremari.

Vergilius:

Multi præterea, quos fama obſcura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi alij aduentant, paupertas quorum obſcurat nomina.

Vergilius:

Audentes fortuna iuuat:

Ennius

Ennius in ſeptimo:

Fortibus eſt fortuna uiris data.

Vergilius:

-Recoquunt patrios fornacibus enſes:
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.

Lucretius in 5.

Inde minutatim proceſsit ferreus enſis,
*Verſaq; in*obſcurum ſpecies eſt falcis ahenæ.* *obſcœnum

Vergilius:

Pocula ſunt fontes liquidi,atq; exercita curſu Flumina.

Lucretius in 5.

Ad ſedare ſitim fluuij fonteſq; uocabant.

Vergilius:

Quos rami fructus,quos ipſa uolentia rura
Sponte tulere ſua,carpſit.

Lucretius in 5.

Quod ſol,atq; imbres dederant,quod terra crearat
Sponte ſua:ſatis id placarat pectora donum.

Quos locos aut integros, aut paucis admodum immutatis,ex antiquis Latinis ſcriptoribus Vergilius trãſtulerit: quoſq́; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facilè deprehendatur. CAPVT II.

Poſt uerſus ab alijs,uel ex integro, uel ex parte tranſlatos: uel quædam immutando uerba, tanquam ſucco alio tinctos: nunc locos locis componere ſedet animo: ut unde formati ſint,quaſi de ſpeculo cognoſcas.

Vergilius:

Nec ſum animi dubius,uerbis ea uincere magnum
Quàm ſit,& anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſsi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor:iuuat ire iugis,quà nulla priorum

Caſtaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in 1.

Nec me animi fallit, quàm ſint obſcura, ſed acri
Percußit thyrſo laudis ſpes magna meum cor:
Et ſimul incußit ſuauem mi in pectus amorem
Muſarum, quo nunc inſtinctus mente uigenti.
Auia Pieridum peragro loca, nullius antè Trita ſolo.

Accipe & alterum locum Maronis, illi unde traxerat cõparandum: ut eundem colorem, ac penè ſimilem ſonum loci utriuſq; reperias.

Vergilius:

Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Manè ſalutantum totis uomit ædibus undam:
Nec uarios inhiant pulchra teſtudine poſtes. Et mox:
At ſecura quies, & neſcia fallere uita,
Diues opum uariarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, uiuiq; lacus: at frigida Tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; ſub arbore ſomni.
Non abſunt illhic ſaltus, ac luſtra ferarum:
Et patiens operum paruoq; aſſueta iuuentus.

Lucretius in 2.

Si non aurea ſit iuuenum ſimulachra per ædes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
*Nec citharam reboant laqueata, aurataq; *templa:* *tecta
Cùm tamen inter ſe proſtrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè, corpora curant:
Præſertim cùm tempeſtas arridet & anni
Tempora conſpergunt uiridantis floribus herbas.

Verg

Vergilius in Georg.

Non umbræ altorum nemorum,non mollia poſſunt
Prata mouere animum:non qui per ſaxa uolutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in 2.

Nec teneræ ſalices, utq; herbæ rore uigentes,
Fluminaq; ulla queunt ſummis labentia ripis
Oblectare animum, ſubitamq; auertere curam.

Ipſius uerò peſtilentiæ, quæ eſt in tertio Georgicon, color totus, & liniamenta pene omnia tracta ſunt de deſcriptione peſtilentiæ, quæ eſt in ſexto Lucretij.Nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas: totoq; autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij uerò ſic incipit:

Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æſtus
Finibus in Cecropis funeſtos reddidit agros:
Vaſtauitq; uias,exhauſit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriuſque ponere, ſatis longum eſt: excerptam aliqua, ex quibus ſimilitudo geminæ deſcriptionis apparet. Vergilius:

Tum uerò ardentes oculi,atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis:imaq; longo
Ilia ſingultu tendunt:it naribus ater
Sanguis,& oppreſſas fauces premit aſpera lingua.

Lucretius:

Principiò caput incenſum feruore gerebant,
Et duplices oculos ſuffuſa luce ru bentes.
Sudabant etiam fauces intrinſecus atro
Sanguine, & ulceribus uocis uia ſepta coibat.

Atq; animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu grauis, aſpera tactu.

Vergilius ſic ait.

Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Et quæ darent ſigna, ſuprà retulit idem.
-Demiſſæ aures, inſertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura reſiſtit.

Lucretius:

Multaq; præterea mortis tunc ſigna dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuq;:
Triſte ſupercilium: furioſus uultus, & acer:
Sollicitè porrò, plenæq; ſonoribus aures:
Creber ſpiritus, ac ingens, raroq; coortus:
Sudoriſq; madens per collum ſplendidus humor.
* contacta *Tenuia ſputa minuta croci * contracta colore:*
Salſaq; per fauces raucas uix edita tuſsis.

Vergilius in Georg.

Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos, ea uiſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio.

Lucretius:

Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Quod nam alijs dederat uitalis aëris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio, letumq; parabat.

Vergilius:

Prætereà nec iam mutari pabula refert,
Quæſitæq; nocent artes, ceſſere magiſtri.

Lucretius:

Nec requies erat ulla mali: defeſſa iacebant

Corpora: muſſabat tacito medicina timore.

Vergilius:

Ipſis eſt aër auibus non æquus: & illæ
Præcipites alta uitam ſub nube relinquunt.

Lucretius:

Nec tamen omnino temere illis ſedibus ulla
Comparebat auis: nec triſtia ſecla ferarum
Exibant ſyluis: languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.

*Non'ne uidentur *nobis membra deſcriptionis ex uno fonte mánaſſe? Sed rurſus locos alios comparemus.* *uobis hæc membra

Vergilius:

Gaudent perfuſi ſanguine fratrum:
Exilioq; domos, & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio:

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
Conduplicant auidi, cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in triſti funere fratris.

Vergilius:

Multa dies, uariusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuiſens
*Luſit, & in *ſolido rurſus fortuna locauit.* *ſolio

Ennius in octauo:

Multa dies in bello conficit unus.
Et rurſus multæ fortunæ forte recumbunt.
Haudquaquam quenquam ſemper fortuna ſecuta eſt.

Vergilius Aenidos. 12.

O præſtans animi iuuenis, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tantò me impenſius æquum eſt
Conſulere, atque omneis metuentem expendere caſus.

Vergilius Aeneidos 2.

Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua uenit
Pergama,& armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro:

Nam maximo ſaltu ſuperauit:
*Grauidus * Grauibus armatis equus,
Qui ſuo partu ardua perdat Pergama.

Vergilius:

Tum pater omnipotens,rerum cui ſumma poteſtas,
Infit, eo dicente Deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus,ſilet arduus æther.
Tum uenti poſuere,premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cœli uaſtus conſtitit ſilentia,
Et Neptunus ſæuus undis aſperis pauſam dedit.
Sol equis iter repreßit ungulis uolantibus,
Conſiſtere amnes perennes,arbores uento uacant.

Vergilius:

Itur in antiquam ſyluam,ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ,ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fißile robur
Scinditur,aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in ſexto:

Incedunt arbuſta per alta ſecuribus cædunt,
Percellunt magnas quercus,exciditur ilex.
Fraxinus frangitur,atq; abies conſternitur alta.
Pinus proceras peruertunt,omne ſonabat
Arbuſtum in fremitu ſyluai frondoſai.

Vergilius:

Diuerſi magno ceu quondam turbine uenti
Confligunt,Zephyrusq;,Notusq;,& lætus Eois

Eurus

Eurus equis.

Ennius in 17.

Concurrunt ueluti uenti cum ſpiritus Auſtri
Imbricitor, Aquiloq́; ſuo cum flamine contrà,
Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius:

Nec tamen, hæc cum ſint hominumq́; boumq́; labores
Verſando terram experti, nihil improbus anſer.

Lucretius in quinto:

Sed tamen interdum magno quæſita labore,
Cum iam per terras frondent, atq; omnia florent,
Aut nimijs torrens feruoribus æthereus Sol,
Aut ſubiti perimunt imbres gelidæq́; pruinæ,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorū uerſuum, quos Maro in opus ſuum cum paucorū immutatione uerborū à ueteribus tranſtulit. Et quia longum eſt uniuerſos ex utroque tranſcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illhic legēdo æqualitatem locorum cōferendo miretur. In primo Aeneidos tempeſtas deſcribitur: & Venus apud Iouem queritur de periculis filij: & Iupiter eam de futurorum proſperitate ſolatur. Hic locus totus ſumptus à Næuio eſt, ex primo libro belli Punici. Illhic enim æquè Venus Troianis tempeſtate laborantibus cum Ioue queritur: & ſequuntur uerba Iouis filiam conſolantis ſpe futurorum. Item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus eſt, ex libro quintodecimo Ennij, qui induxit Hiſtros duos in obſidione erupiſſe portam, & ſtragem de obſidente hoſte feciſſe. Nec Tullio compilando, dummodo undiq; ornamenta ſibi conferret, abſtinuit. O fama ingens, ingentior armis Vir Troiane. Nempe hoc ait: Aeneam famam ſuam factis fortibus

ſuper

ſupergreſſum, cùm plerunq; fama ſit maior rebus. Senſus hic in Catone Ciceronis his uerbis:Cõtingebat in eo, quod pleriſque cõtrà ſolet, ut maiora omnia re quàm fama uiderentur, id quod non ſæpe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur Item: *Proximus huic longo, ſed proximus interuallo. Cicero in Bruto: Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio L.Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo, tamen proximus.*

Quos locos primum alij ex Homero tranſtulerint inde Vergilius operi ſuo aſciuerit. CAPVT III.

SVnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur tranſtuliſſe: ſed ea docebo à noſtris autoribus ſumpta, qui priores hæc ab Homero in carmina ſua traxerant: quod quidem ſummus Homericæ laudis cumulus eſt, quòd cùm ita à plurimis aduerſus eum uigilatum ſit, coactæq; omnium uires manum contrà fecerint: ille uelut pelagi rupes immota reſiſtit. Homerus de Aiacis forti pugna ait:

Iliad.16. Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι,
Δάμνα μιν Ζηνός τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
Καπφάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον. οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν.
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν. οὐδέ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι. πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Cælij Tribuni his uerſibus transfert:

Vndiq; conueniunt, uelut imber, tela Tribuno
Configunt parmam, tinnit haſtilibus umbo,

Aerato

Aerato ſonitu galeæ, ſed nec pote quiſquam
Vndiq; nitendo corpus diſcerpere ferro.
Semper abundantes haſtas frangitq; quatitq;.
Totum ſudor habet corpus, multumq; laborat.
Nec reſpirandi fit copia præpete ferro.
Hiſtri tela manu iacentes ſollicitabant.

Hinc Vergilius eundem locum de incluſo Turno gratia elegantiore compoſuit:

Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra ualet, obiectis ſic undiq; telis
Obruitur: ſtrepit aßiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt.
Diſcuſſæq; iubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheûs: tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Fulmen agit feſſos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ *Iliad. 13.*
Ἀσπὶς δ' ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto Annali:

Preſſatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, denſusq; uiro uir.

Homeri eſt:

Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω *Iliad. 2.*
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη:

Hūc ſecutus Hoſtius poëta in libro ſecūdo belli Hiſtrici ait:

Non ſi mihi linguæ
Centum, atq; ora ſient totidem, uocesq; liquatæ.

Hinc

Hinc Vergilius ait:

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraq́; centum.

Homerica deſcriptio eſt equi fugientis, in hæc uerba:

Iliad. 6. Ὡς δ᾽ ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀποῤῥήξας, θείει πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται, ὁ δ᾽ ἀγλαΐηφι πεποιθώς.

Ennius hinc traxit:

**ſatus* *Et tum ſicut equus, qui de præſepibus *actus,*
Vincla ſuis magnis animis abrupit, & inde
Fert ſeſe campi per cærula lætaq́; prata
Celſo pectore, ſæpe iubam quaſſat ſimul altam,
Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.

Vergilius.

Qualis ubi abruptis fugit præſepia uinclis, &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poëtas, quòd uerſus eorũ ſcabri nobis uidentur. Ille enim ſtylus Enniani ſeculi auribus ſolus placebat: & diu laborauit ætas ſecuta, ut magis huic molliori ſtylo acquieſceretur. Sed ulterius non moror Cæcinnam, quin & ipſe probat, quæ meminit Maronem ex antiquitate tranſtuliſſe.

De vocabulis Latinis, Græcis, Barbariſque, quibus Vergilius primus vſus eſſe videri poſsit, cũ tamen antè, & veteres iiſdem vſi ſunt. CAPVT IIII.

TVm Cæcinna: In uerſibus uel in locis, quantum ſibi Maro ex antiquitate quæſiuerit, Furius ut memor & ueteris, & nouæ autorum copiæ diſſeruit. Ego conabor oſtẽdere hunc ſtudioſiſſimum uatem, & de ſingulis uerbis, ueterum aptiſſimè iudicaſſe: & inſeruiſſe lecta operi ſuo uerba, quæ nobis noua uideri facit incuria uetuſtatis. Vt

ecce

ecce Addita, pro imimica & infeſta, quis non extimet poë-
tam arbitrio ſuo nouum uerbum ſibi uoluiſſe fabricare? Sed *Additus.*
non ita eſt, nam quod ait: Nec *ſæuis addita* Iuno Vſq; *aberit,*
id eſt, affixa, & per hoc infeſta, hoc iam dixerat Lucilius
in libro 14. his uerſibus:

Si mihi non prætor ſiet additus, atq; agitet me,
Non *malè ſic ille, ut dico, me extenderat unus.*

Vergilius:

Manè ſalutantum totis uomit ædibus undam.

P*ulchrè,* Vomit *undam, & antiquè: nam ait* Ennius: *Vomere undā.*

Et T*yberis flumen* Vomit *in mare ſalſum.*

V*nde & nunc* V*omitaria in ſpectaculis dicimus, unde ho-* *Vomitaria.*
mines glomeratim ingredientes, in ſedilia ſe fundūt. Agmen *Agmen.*
pro actu, & ductu quodam ponere non inelegans eſt: ut,
Leni fluit agmine T*ybris: imò & antiquum eſt.* Ennius
enim in quinto ait:

Q*uod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.*

Q*uod ait crepitantibus urere flammis, non nouum uſur-* *Crepitantibus flammis.*
pauit uerbum, ſed prior Lucretius *in ſexto poſuit:*

Nec *res ulla magis quàm* Phœbi Delphica *laurus*
T*erribili ſonitu flamma crepitante crematur.*

Tum ferreus haſtis Horret *ager.* Horret *mire ſe habet.* *Horret ager.*
Sed & Ennius *in decimoquarto:*

H*orreſcit telis exercitus, aſper utriq;.*

Et in Erechtheo:

Arma rigent, horreſcunt tela. Et in Scipione:
Sparſis haſtis longis campus ſplendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus: *Iliad. 13.*

Ἔφριξεν δ᾽ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι *Tremulum*
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας. *lumen.*

–Splendet tremulo ſub lumine pontus.

Tremulum lumen de imagine rei ipſius expreſſum eſt. Sed prior Ennius *in Menalippe:*

Lumine ſic tremulo terra, & caua cærula candent.

Et *Lucretius in ſexto:*

Præterea Solis radijs iactatur aquai

Humor, & in lucem tremulo rareſcit ab æſtu.

Vmbracula. *Hic candida populus antro Imminet, & lentæ texunt umbracula uires. Sunt qui extiment hoc uerbum umbracula, Vergilio autore compoſitum, cum Varro Rerum diuinarum libro* 10. *dixerit, nonnullis magiſtratibus in oppido id genus umbraculi conceſſum.* Et Cicero *in quinto de* Legibus: *Vis'ne igitur (quoniam Sol paululum à Meridie iam deuexus uidetur, neque dum ſatis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur) deſcendatur ad* Lirim: *eaq́; quæ reſtant, in illis alnorum umbraculis perſequamur? Similiter in* Bruto: *Sed ut &* Theophraſti *doctiſsimi hominis umbraculis, &c.*

Tranſmittere. *Tranſmittunt curſu campos, atq; agmina cerui*

Puluerulenta fuga glomerant.

Quod ait ſpecioſe tranſmittunt pro tranſeunt,

Sic & Lucretius *in ſecundo:*

Et circumuolitant equites, medioſq́; repente

Tranſmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed & Peſtanus Vibonenſis *ſic ait: Pedibus equos tranſmiſimus: quod eſt, tranſiuimus. Quam tota cohors imitata, relictis. Ad terram defluxit equis.* *Defluere.* *Sic* Furius *in primo:*

Ille graui ſubitò deuinctus uulnere habenas

Miſit equi, lapſuſq́; in humum defluxit, & armis

Reddidit æratis ſonitum.

Diſcludere. *Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto*

Cœperit. *Ferit aures noſtras hoc uerbum diſcludere,*

ut

ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes cœpere, pareſq;
Cum paribus iungi res, & diſcludere mundum.
-Paſtorem Tityre pingues
Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen:

Deductum pro tenui & ſubtili elegãter poſitũ eſt. Sic autem & Afranius in Virgine: Verbis pauculis reſpondit, triſtis uoce deducta: malleq; ſe non quieuiſſe, dixit. Item apud Cornificium: Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerũt, quod Pomponius in Atellana quæ Calendæ Martiæ inſcribitur, ait: Vocem deducas oportet, ut mulieris uideantur uerba: Iube modò afferatur unus, ego uocẽ reddã tenuem & tinnulã, & infra: Etiam nunc uocem deducam. *Deductum carmen.*

-Proiectaq; ſaxa Pachini Radimus. Proiecta, ſi ſecundum conſuetudinem dicatur, intelligitur abiecta: ſi ſecundũ ueteres, proiecta porrò iactata. Alibi ait: *Proiectus.*

Proiecto dum pede læuo Aptat ſe pugnæ. Sed & Siſenna in ſecundo dixit: Et Marſi propius ſuccedunt. Atq; ita ſcutis proiectis, tectis ſaxa certatim lenta manibus coniiciunt in hoſtes. Et in eodem: Vetus atque ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci ſummi tegebat. Et Lucretius in tertio:

Quamlibet immani proiectu corporis extet.
Et tempeſtiuam ſyluis euertere pinum.

Hoc uerbum de pino tempeſtiua à Catone ſumpſit, qui ait: Pineam nucem cùm effodies, luna decreſcente eximito poſt meridiem, ſine uento auſtro. Tum uerò erit tempeſtiua, cum ſemen ſuum maturum erit. Inſeruit operi ſuo & Græca uerba, ſed non primus hoc auſus. Autorum enim ueterum audaciam ſecutus eſt. Dependent lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in 9. Lychnorum lu- *Tempeſtiua pinus.*

mina bis ſex. Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terreſtria quæ ſunt
Lumina,pendentes lychni.

Lucil. in 1. porrò chænopodas, clinopodas, lycnosq́;, & Diximus cennos ante pedes lecti atque lucernas. Et quod dixit,Nec lucidus æthra Siderea polus: Ennius prior dixerat in 16. Interea fax Occidit, Oceanumq́; rubra tracti obruit æthra.Et Ilius in Theutrante: Flamineā per æthrā altè feruidam ferri facem. Dædala Circe, quia Lucretius dixerat:Dædala tellus.Reboant ſyluæq́; & magnus Olympus,quia eſt apud Lucretium:Nec cithara reboant laqueata aurataq́; tecta. Sed hac licentia largius ſunt uſi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt & pauſam, & macheram,& *acotiam,& malacem,& alia ſimilia. Necnō & Punicis Oſcisq́; uerbis uſi ſunt ueteres, quorum imitatione Vergilius peregrina uerba non reſpuit, ut in illo,Syl ueſtres uri aßiduè. Vri enim Gallica uox eſt, qua feri boues ſignificantur. Et,Camuris hirtæ ſub cornibus aures. Camuris peregrinum uerbum eſt,id eſt,in ſe redeuntibus. Et fortè nos quoq; hac ratione cameram figuramus.

Æthra. Dædalus. reboare. *acacian Vri. Camurus Camera.

Epitheta quæ apud Vergilium noua uidentur, uetuſtioribus quoque in uſu fuiſſe. CAP. V.

MVlta quoq; epitheta apud Vergilium ſunt, quæ ab ipſo facta creduntur: ſed & hæc à ueteribus tracta monſtrabo. Sunt autē ex his alia ſimplicia, ut Gradiuus, Mulciber:alia compoſita,ut arcitenens,uitiſator.Sed prius de ſimplicibus dicam:Et diſcinctos Mulciber Afros. Mulciber eſt Vulcanus:quòd ignis ſit,& omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete: Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu.Et Egnatius de Rer.nat.lib.1. Deniq; Mulciber & ipſe ferens altiſsima cœli contingunt.

Mulciber.

Hœdiq;

Hœdiq́; petulci Floribus inſultent. Lucret.in 2. *Petulcus.*

Præterea teneri tremulis in uocibus hœdi

Corniferas norunt matres, agniq́; petulci.

Illud audaciæ maximæ uideri poßit, quod ait in Bucolicis:

Et liquidi ſimul ignis, pro puro uel lucido, ſeu pro effuſo et *Liquidus ignis*

abundanti: niſi prior hoc epitheto Lucr. uſus fuiſſet in 6.

Hac etiam fit uti de cauſa mobilis ille

Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Triſtis pro amaro trāslatio decens eſt. Vt, Triſtesq́; lupini. *Triſtis pro amaro.* *Et ita Ennius in lib. Sabinarū 4. Neq́; triſte quæritat ſinapi, neq́; cepe mœſtū. Auritos lepores non Maro primus uſurpat, ſed Afranium ſequitur: qui in prologo ex perſona Priapi ait: Nā quòd uulgò prædicāt aurito me parente natū, non ita eſt. Et ut compoſita ſubiūgam, quod ait Vergil.* *Auritus lepus.*

Vidi turicremis cum dona imponeret aris, *Turicremus.*

Iam Lucretius in ſecundo dixerat:

Nam ſæpe ante deūm uitulus delubra decora,

Turicremas propter mactatus concidit aras.

Quā pius arcitenens. Hoc epitheto uſus eſt Neuius belli *Arcitenens.* *Punici lib. 2. Deinde pollens ſagittis inclytus arcitenēs, ſanctusq́; Delphis prognatus Pythius Apollo. Idem alibi:*

Cum tu arcitenens ſagittis pollens dea.

Sed & Hoſtius libro ſecūdo belli Hiſtrici: Dia Minerua, *Syluicola.* *ſimul autem inuictus Apollo, Arcitenens, Latonius. Etiam Syluicolæ Fauni. Næuius lib. 1. belli Punici:*

Syluicolæ homines belliq́; inertes. Accius in Bacchis:

Syluicolæ ignota inuiſentes loca.

Deſpiciens mare ueliuolum, Liuius in Helena: *Veliuolum.*

Tu qui permenſus ponti maria alta ueliuola. Enn. in 14.

Cum procul aſpiciunt hoſtes accedere uentis

Nauibus ueliuolis. Idem in Andromache:

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitiſator. Vitiſator ſeruans curuam ſub imagine falcem.

Accius in Bacchis:

O' Dionyſe pater optimè uitiſator Semela genitus euchia.

Noctiuagus. Almaq; curru noctiuago Phœbe.

Egnatius de Rerum natura libro primo:

Roſida noctiuagis aſtris labentibus Phœbe,

Pulſa loco ceſſit concedens lucibus altis.

Bimembres. Tu nubigenas inuicte bimẽbres. Cornific. in Glauco:

Centauros fodêre bimembres.

Caprigenumq; pecus nullo custode per herbas.

Pacuuius in Paulo:

Quamuis caprigeno pecori grandior greſſio eſt.

Actius in Philoctete:

Caprigenûm trita ungulis. Idem in Minotauro:

Caprigenum. Taurigeno ſemine ortum fuiſſe, an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius uſus eſt: pro ſagitta, uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam quorum altero Sueuius, altero Laberius uſus eſt. Nam Sueuius in lib. 5. ait: uolucrũq; uolatile telum. Ac Laberius in Ephebo: Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ ſtirpis. Idem infrà: Idcirco ope noſtra dilatatum eſt dominium togatæ gentis.

De figuris illis, quæ ita ſunt peculiares Vergilio, ut apud alios aut rarò, aut nunquã reperiantur. CAP. VI.

Figuras uerò, quas traxit de uetuſtate, ſi uolentibus uobis erit, cùm repentina memoria ſuggeſſerit, enumerabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipſo figurata, non à ueteribus accepta: uel auſu poëtico noue quidẽ, ſed decenter uſurpata. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem uatem, neceſſe eſt habeat

beat huius annotationis ſcientiam prõptiorem. Placuit uniuerſis electio, in reliqua ſuffecti etiam adhortati ſunt Seruium, ut quæ in ſe refuſa ſunt, annotaret. Ille ſic incipit: Vates iſte uenerabilis, uariè modò uerba, modò ſenſus figurando multum Latinitati lepôris adiecit: qualia ſunt hæc:

Suppoſita de matre nothos furata creauit:

Vt ipſa creauerit, quos creari fecerit. Tepidaq; recentem *Cæde locum: cum locus recens cæde, noue dictus ſit.* Et,

Hæc ait, & ſocij ceſſerunt æquore iuſſo. Pro eo quod *iußi ceſſerunt.* Et,

Cæſo ſparſurus ſanguine flammas. Qui ex cæſis uidelicet profunditur.

Vota Deûm primo uictor ſoluebat Eoo. Pro, *quæ Dijs uota ſunt.*

Et me conſortem nati concede ſepulchro.

Alius dixiſſet.

Et me conſortem nato concede ſepulchri. Et,

Illa uiam celerans per mille coloribus arcum. Id eſt, *per arcum mille colorum.* Et,

Hic alij ſpolia occiſis direpta Latinis

Conijciunt igni. Pro, *in ignem.* Et,

Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit.

Tela exit, pro uitat. Et,

Senior leto canentia lumina ſoluit. Pro, *uetuſtate ſenilia.*

Exeſæq; arboris antro. Pro *cauerna.* Et,

Frontem obſcœnam rugis arat. Arat non nimiè, *ſed pulchrè dictum.*

Ter ſecum ærato circunfert tegmine ſyluã. Pro *iaculis.* Et, Vir gregis. Pro capro. Et illa quàm pulchra ſunt: *Aquæ mons, telorũ ſeges, ferreus imber, ut apud* Homerũ:

Δαϊνὸν ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ' ὅσσα ἔοργας. Et,

Dona laboratæ Cereris. Et,

Oculiſq; aut pectore noctem Accipit. Et,

Vociſq; offenſa reſultat Imago. Et,

Pacemq; per aras Exquirunt. Et,

Paulatim abolere Sychæum Incipit.

Sæpe etiam uerba pro uerbis pulchrè ponit.

Oraq; corticibus ſumunt horrenda cauatis. Ora, pro perſonis. Et,

Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit. Quid eſt enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tamen pulchrè uſurpauit. Et,

Simili frondeſcit uirga metallo.

Quàm bene uſus eſt: frondeſcit metallo? Et,

Nigri cum lacte ueneni.

Nigro imponere nomen lactis. Et,

Haud aliter iuſtæ quibus eſt Mezentius iræ.

Odio eſſe aliquem, uſitatū: iræ eſſe, inuentum Maronis eſt.

Item de duobus incipit dicere, & in unum deſinit:

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo inuehitur curru: Vt eſt apud Homerum:

ὀδυς. ν. Οἱ δὲ δύω σκοπελοὶ, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει Et,
Ὀξείη κορυφῆ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκε.

Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora, ſed Buten aduerſum cuſpide fixit. &c.

Iuturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi: cùm ſolitum ſit dici, Iuturnæ ſuaſi. Et,

Vrbem quam ſtatuo ueſtra eſt. Et,

Tu modò quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis.

Præcipuum iam inde à teneris impende laborem. Pro, in eos impende.

Facit

Facit pulcherrimas repetitiones.

Nam neque Parnaſſi uobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere.
Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus auſis?
Vidiſtis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpoſitiones eius otioſæ ſunt.

Si te nulla mouet tantarum gloria rerum.
At ramũ hũc (aperit ramũ qui ueſte latebat) Agnoſcas.
Vt ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantiſſima eſt, ut de quo loquebatur, ſubitò ad ipſum uerba conuertens.

Vt bello egregias idem diſiecerit urbes,
Troiamq́;, Oechaliamq́;, & duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembreis. Et reliqua.

Illa uerò intermiſſio:

Quos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.

Tracta eſt à Demoſthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου.

Hæc uerò quàm poëtica indignatio,

Prò Iuppiter ibit Hic ait: Hæc miſeratio:
O patria, ô rapti nequicquam ex hoſte penates.

Et illa trepidatio,

Ferte citi ferrum, date tela, & ſcandite muros:
Hoſtis adeſt.   *Et conqueſtio,*
Me'ne igitur ſocium tantis adiungere rebus Niſe fugis?

Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? ut,

Mentitaq́; tela. Et, *Ferrum armare ueneno.* Et,
Cultusq́; feros mollire colendo. Et,
Exuerint ſylueſtrem animum Et,

Virgineumq́; altè bibit acta cruorem,

Vt apud Homerum *de Haſta:*

Λιλαιομένη χροὸς ἆσαι. Et,

Pomaq́; degenerant, ſuccos oblita priores. Et,

Glaciæ curſus frænaret aquarum. Et,

Miſtaq́; ridenti colocaſia fundat acantho. Et,

Eſt mollis flamma medullas.

Interea & tacitum uiuit ſub pectore uulnus. Et,

Duro ſub robore uiuit

Stuppa uomens tardum fumum. Et,

Sæuitq́; canum latratus in auras. Et,

Cælataq́; amnem fundens pater Inachus *urna.* Et,

Affixæ uenis, animasq́; in uulnera ponunt.

Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium ſimilitudinem: ut adderet quoque mores, & ſtudia, populos & prælia, quid plura? ut & Quirites uocaret. Dies me deficiet, ſi omnia perſequi à Vergilio figurata uelim. Sed ex his quæ dicta ſunt, omnia ſimilia lector diligens annotabit.

Vexare, illaudatus, & ſquallere apud Vergilium quid ſignificent. CAPVT VII.

CVm Seruius iſta diſſereret, Prætextatus Auienum Euſtathio inſuſurrantem uidens: Quin age, inquit, Euſtathi Verecundiam Auieni probi adoleſcentis iuua, & ipſe publicato nobis quod immurmurat. Euſtathius, Iandudum, inquit, multa de Vergilio Seruium geſtit interrogare, quorum enarratio reſpicit officium literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de obſcuris ac dubijs ſibi à doctiore fiat certior. Et prætextatus, Probo, inquit, mi Auiene, quòd ea de quibus ambigis, clam te eſſe non pateris. Vnde exoratus ſit à nobis doctiſſimus doctor, ut te ſecum negotium habere patiatur: quia in commune proficient,

ſicient, quæ deſideras audire. Ne *tu modò ultra ceſſes aperire Seruio uiam de Vergilio diſſerendi.* Tum *Auienus totus conuerſus in Seruium:* Dicas *uolo, inquit, doctorum maximè, quid ſit, quod cùm* Vergilius *anxiè ſemper diligens fuerit in uerbis pro cauſæ merito uel atrocitate ponendis, incuriosè & abiectè in his uerſibus uerbum poſuit:*

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias uexaſſe rates.

Vexaſſe *enim uerbum eſt leuis ac parui incommodi, nec tam atroci caſui congruens: cùm repentè homines à belua immaniſsima rapti, laniatiq; ſint. Sed & aliud huiuſcemodi deprehendi:* Gell. lib. 2. c. 6.

Quis aut Euryſtea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

Hoc *enim uerbum,* Illaudati, *non eſt idoneum ad exprimendam ſceleratiſsimi hominis deteſtationem: qui, quòd homines omnium gentium immolare ſolitus fuit, non laude indignus eſt: ſed deteſtatione, execrationeq; totius generis humani dignus eſt. Sed nec hoc uerbum ex diligētia* Vergiliana *uenire mihi uidetur:* Per tunicam ſquallentem auro. Nō *enim conuenit dicere, auro ſquallentem: quoniam nitori ſplendoriq; auri contraria ſit ſqualloris illuuies.*

Et *Seruius:* De *uerbo uexaſſe, ita reſponderi poſſe arbitror.* Vexaſſe *graue uerbum eſt: tractumq; ab eo uidetur quod eſt uehere: in quo ineſt iam uis quædam alieni arbitrij: non enim ſui potens eſt qui uehitur.* Vexaſſe *autē quod ex eo inclinatū eſt, ui atq; motu proculdubio uaſtiore eſt, nā qui fertur & raptatur, atq; huc atq; illhuc diſtrahitur, is uexari propriè dicitur. Sicuti taxare preſsius, crebriusq; eſt, quàm tangere, unde id proculdubio inclinatum eſt. Et iactare multo fuſius largiusq; eſt, quàm iacere: unde id* Vexare.

uerbum

uerbum traductum eſt. Quaſſare etiam, quàm quatere grauius uiolentiusq́; eſt. Non igitur quia uulgò dici ſolet, uexatum eſſe quem fumo, aut uento, aut puluere laborare uidemus: propterea debet uis uera, atq; natura *uerbi deperire, quæ à ueteribus, qui propriè, & ſignatè locuti ſunt, ita ut decuit obſeruata eſt. Marci Catonis uerba ſunt ex oratione, quã de Achæis ſcripſit: Cumq; Annibal terrã Italiã laceraret, atq; uexaret, Vexatã Italiã dixit Cato ab Annibale, quãdo nullũ calamitatis, aut ſæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod eo tempore Italia non perpeſſa ſit. Marcus Tullius quarto in Verrem: Quæ ab iſto ſic ſpoliata atq; direpta eſt, ut non ab hoſte aliquo, qui tamẽ in bello religionem & conſuetudinis iura retineret: ſed ut à Barbaris prædonibus uexata eſſe uideatur. De illaudato autem duo uidentur reſponderi poſſe: Vnum eſt eiuſmodi: Nemo quiſquam tam afflictis eſt moribus, quin faciat, aut dicat nonnunquam aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquiſſimus uerſus uice prouerbij celebratus eſt:*

*natiua

Illaudatus.

Πολλάκι* καὶ κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

Sæpe etiam eſt holitor ualdè opportuna locutus.

* γάρ καὶ μωρός

Sed enim qui in omni re, atq; in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus eſt: isq́; omnium peſſimus, deterrimusq́; eſt. * *Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatum facit. Inculpatus autem inſtar eſt abſolutæ uirtutis. Illaudatus quoque igitur finis eſt extremæ malitiæ. Itaque Homerus non uirtutibus appellandis, ſed uitijs detrahendis, laudare ampliter ſolet. Hoc enim eſt:*

*Sic utique

Ἤυδα μάντις ἀμύμων. *Et,*

Τὼδ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην,

Illi haud inuiti uolarunt.

Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον. Ιλιαδ.δ.

Tunc

Tunc neq; cernere erat torpentem Agamēnona dium.
Οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.
Nec pauidum, nec uolentem decernere ferro.

Epicurus quoq; ſimili modo maximā uoluptatem priuatio- *Ex Gellio.*
nem, detractionemq; omnis doloris definiuit, his uerbis:
ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπε-
ξαίρεσις. *Eadē ratione idem Vergilius inamabilē dixit Sty*
giā paludē. Nā ſicut illaudatū κατὰ στέρησιν *laudis, ita inama*
bilem per amoris στέρησιν *deteſtatus eſt. Altero modo illau*
datus ita defenditur. Laudare ſignificat priſca lingua nomi
nare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari
dicitur, quod eſt nominari. Illaudatus ergo eſt, quaſi illau-
dabilis, id eſt, nunquam nominandus. Sicuti quondam à cō-
muni cōcilio Aſiæ decretū eſt, uti nomen eius qui templum
Dianæ Epheſiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nomi-
naret. Tertium reſtat ex his quæ reprehenſa ſunt, quod tu-
nicam ſquallentem auro dixit. Id autem ſignificat copiam,
denſitatemq; auri in ſquamarum ſpeciem intexti. Squallere *Squallere.*
enim dictum ad ſquamarum crebritate, aſperitateq;: quæ in
ſerpentum, piſcium'ue corijs uiſuntur. Quam rem & alij,
& hic idem poëta locis aliquot demonſtrat:

Quem pellis, inquit, ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat. Et alio loco:
Iamq; adeò rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat ſquamis.

Accius in Pelopidibus ita ſcribit: Eius ſerpentis ſquamæ ſquallido auro, & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis inculcatum obſitumq; aliqua re erat, ut incuteret uiſentibus facie noua horrorem, id ſquallere dicebatur: ſicut in corporibus incultis ſquomoſis'que alta congeries ſordium, ſquallor appellatur. Cuius ſignificationis multo

aßid

aſſiduo'que uſu totum id uerbum ita contaminatum eſt, ut iam ſquallor de re alia nulla, quàm de ſolis inquinamentis, dici cœperit.

Alij tres loci apud Vergilium explicati. CAP. VIII

Gell.lib.5.c.3. *GRatum mihi eſt (Auienus inquit) correctum, quod de optimis dictis malè opinabar. Sed in hoc uerſu mihi uidetur deeſſe aliquid:*

Ipſe Quirinali lituo, paruaq; ſedebat
Succinctus trabea.

Lituus. *Si enim nihil deeſſe concedimus, reſtat ut fiat lituo & trabea ſuccinctus, quod eſt abſurdiſſimum. Quippe cum lituus ſit uirga breuis, in parte qua robuſtior eſt incurua, qua Augures utuntur: non uideo, qualiter poſſit lituo ſuccinctus uideri. Reſpondit Seruius: Sic hoc dictum eſſe, ut pleraque dici per defectionem ſolent. Veluti cum dicitur: Marcus Cicero homo magna eloquentia: & Roſcius hiſtrio ſumma uenuſtate: Non plenum hoc utrunq;, neque perfectum eſt: ſed enim pro pleno, ac perfecto auditur. Vt Vergilius alio in loco:*

Victorem Buten immani corpore, id eſt, corpus immane habentem. Et item alibi:

In medium geminos immani pondere cæſtus.
Proijcit. *Ac ſimiliter:*
Domus ſanie, dapibusq; cruentis.

Sic igitur id quoq; dictum uideri debet: Ipſe Quirinali lituo, id eſt, lituũ Quirinalem tenẽs. Quod minime mirandũ foret, ſi ita dictum fuiſſet, Picus Quirinali lituo erat: ſicuti dicimus, ſtatua grandi capite erat. Eſt autem, & Erat, & Fuit, plerunq; abſunt cum elegantia ſine detrimento ſententiæ. Sed quoniã litui facta mentio eſt, prætermittendum nõ eſt: quòd poſſe quæri animaduertimus, utrum à tuba lituus

Auguralis appelletur, an tuba à lituo Augurum, lituus dicta ſit. Vtrunque enim pari forma, & pariter in capite incuruum eſt. Sed ſi (ut quidam putant) tuba à ſonitu lituus appellata eſt ex illo Homeri uerſu λίγξε βιός: neceſſe eſt, ut uirga Auguralis à tubæ ſimilitudine, lituus uocetur. Vtitur autem uocabulo iſto Vergilius pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.

Subiecit Auienus: Maturate fugam, quid ſit, parum mihi liquet. Contraria enim mihi uidetur fuga: maturitati. Vnde quid de hoc uerbo ſentiendum ſit, quæſo me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarum artium diſciplinis egregius, Maturare, inquit, eſt quod neque citius, neque ſerius: ſed medium quiddam, & temperatum eſt. Bene, atque propriè Nigidius. Nam & in frugibus, & in pomis matura dicuntur: quæ neque cruda, & immitia ſunt: neque caduca, & nimium cocta: ſed tempore ſuo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Auguſtus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in ſermonibus, & ſcribere in epiſtolis ſolitum ferunt, σπεῦδε βραδέως. Per quod monebat, ut ad rem agendam ſimul adhiberetur & induſtriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. Ex quibus duobus contrarijs, fit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunum diſceſſum uentis imperantem: ut & tam citò diſcedant, tanquam fugiant: & tamen ſtandi mediocritatē in regreſſu teneant: tanquā maturè, id eſt, tēperatè, abeuntes. Veretur enim, ne in ipſo diſceſſu claſſi noceant: dum raptu nimio, tanquam per fugam, redeunt. Idem Vergilius, duo iſta uerba maturare & properare, tanquam plenè contraria, ſcitiſſimè ſeparauit his uerſibus:

Gell. lib. 10. capitu. 11.

Maturare.

Frigidus agricolam ſiquando continet imber,

Multa

Multa forent, quæ mox cœlo properanda ſereno,

Maturare datur. *Bene & eleganter duo iſta uerba diuiſit. Nanque in præparatu rei ruſticæ, per tempeſtates & pluuias, quoniam & neceßitate otium eſt, maturari poteſt: per ſerenas uerò, quoniam tempus inſtat, properari neceſſe eſt. Sanè cùm ſignificandum eſt coactius quid, & feſtinantius factum, rectius hoc dicitur* Prematurè *factum, quã* Maturè. *Sicuti* Afranius *dixit in* Togata, *cui* Titulus *nomen eſt:*

Appetis dominatum demens præmaturè præcocem.

In quo uerſu animaduertendum eſt, quòd præcocem, inquit, non præcoquem. Eſt enim caſus eius rectus non præcoquis, ſed præcox. Hic Auienus *rurſus interrogat:* Cùm Vergilius, *inquit,* Aeneam *ſuum tanquam hominem pium à contagione atrocis uiſus apud inferos uindicauerit, & magis eum fecerit audire reorum gemitus, quàm ipſa uidere tormenta, in ipſos uerò campos piorum licenter induxerit: cur hoc tamen uerſu oſtendit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur,*

Veſtibulum ante ipſum, primisq; in faucibus Orci?

Qui enim ueſtibulum & fauces uidet, intra ipſam ædem iam ſine dubitatione ſucceßit: aut ſi quid aliud de ueſtibuli uocabulo intelligendum, ſcire deſidero. Ad hæc Seruius: *Pleraque ſunt uocabula, quibus uulgò utimur: non tamen liquido animaduertimus, quid ea ex uera proprietate ſignificent. Sicuti eſt* Veſtibulum *in ſermonibus celebre atque obuium uerbum: non omnibus tamen, qui illo facilè utuntur, liquidò ſpectatum. Putant enim* Veſtibulum *eſſe partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed* Cæcilius Gallus *uir doctißimus, in libro de ſignificatione uerborum, quæ ad ius ciuile pertinent, ſecundo,* Veſtibulum *dicit*

Gell. lib. 16. cap. 5.

dicit eſſe non in ipſis ædibus, neq; ædium partem: ſed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus acceſſusq; ad fores ædium ſit. Ipſa enim ianua procul à uia fiebat, area interſita, quæ uacaret. Quæ porrò huic uocabulo ratio ſit, quæri multum ſolet. Sed quæ ſcripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. Ve particula, ſicuti quædam alia, tum intenſionem ſignificat, tum minutionem. Nam *Vetus, & Vehemens, alterum ab ætatis magnitudine compoſitum, eliſumq́; eſt: alterum à nimio impetu, & ui mentis inſtructum. Vecors autem & Veſanus, priuationem ſignificant ſanitatis & cordis.* Di*ximus autem ſuperius, eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere ſolitos, qui inter fores domus & uiam medius eſſet. In eo loco qui dominum eiuſdem domus ſalutatum uenerant, priuſquàm admitterentur, conſiſtebant. Et neq; in uia ſtabant, neque intra ædes erant. Abilla ergo grandis loci*conſiſtione* *conſtitione *& quaſi quadam ſtabulatione, Veſtibula appellata ſunt ſpatia, in quibus multum ſtaretur ab aduenientibus priuſquàm intromitterentur in domum. Alij conſentientes ueſtibula eadem eſſe, quæ diximus, in ſenſu tamen uocabuli diſſentiunt.* Re*ferunt enim non ad eos qui adueniunt, ſed ad illos qui in domo commanent: quoniam illhic nunquàm conſiſtunt, ſed ſolius tranſitus cauſa ad hunc locum ueniunt, exeundo ſiue redeundo. Siue igitur ſecundum priores per augmentum, ſiue per ſecundos per diminutionem intelligendum eſt: tamen ueſtibula conſtat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter anguſtum eſt, per quod ad ueſtibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; ueſtibulum domus impiorum, non eſt intra domum: nec contactu ædium execrabili, ſeuoq́; polluitur: ſed*

de uia uidet loca inter uiam, & ædes locata.

Bidentes, quid ſignificent, & unde dictæ. Deinde equitem id ipſum ſignificare nonnunquam, quod ſignificatur nomine equi. CAPVT IX.

Gellius lib. 16. cap. 6.

BIdentes hoſtiæ, quid eſſent inquit Auienus, interrogaui quendam de grammaticorum cohorte, & ille bidentes, oues eſſe reſpondit, idcircoq; lanigeras adiectũ, ut oues planius demonſtrarentur. Eſto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti ſcire, inquam, uolo. atq; ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ ſunt, quòd duos tantùm dentes habeant. Tunc ego: Vbi terrarum quæſo te, inquam, duos ſolos per naturam dentes habere oues aliquando uidiſti? Oſtentum enim hoc eſt, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi, & irritatus: Quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico quærenda ſunt. Nam de ouium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis riſi, & reliqui. Sed te percontor quaſi ipſius uerborum naturæ conſcium. Tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus eſt, reprehendendus à me non eſt, cùm ipſe iam riſeris. Verum procurandum mihi eſt, ne illud obrepat, quòd bidentes epitheton ſit ouium, cùm Pomponius egregius Atellanarum poëta in Gallis Tranſalpinis hoc ſcripſerit: Mars tibi uoueo facturum, ſi unquam rediero, bidente uerre. Publius autem Nigidius in libro, quem de extis compoſuit, Bidentes appellari ait, non oues ſolas, ſed omnes beſtias bimas: Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius Pontificum pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d litera ex ſuperfluo (ut ſæpe aſſolet) interiecta: ſicut pro reire, redire dicitur: & pro reamare, redamare: & redarguere, pro rearguere. Ad hiatum

Bidentes.

enim duarum uocalium procurandum, interponi ſolet d, litera. Ergo bidennes primùm dictæ ſunt, quaſi biennes: & longo uſu loquendi corrupta eſt uox: & ex bidennibus, bidentes dictæ. Higinus tamen, qui ius Pontificum non ignorauit, in quinto librorum, quos de Vergilio fecit, Bidentes appellari ſcripſit hoſtias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem tranſcendiſſe conſtaret ætatem. Iterum quærit Auienus in his uerſibus.

Fræna Pelethronij Lapithæ, gyroſq; dedêre Gel. lib.18.c.5
Impoſiti dorſo: atq; equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Cur Vergilius equi officium equiti dederit. Nam inſultare ſolo, & glomerare greſſus, equi conſtat eſſe, non equitis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi quæſtio nata ex incuria ueteris lectionis. Nam quia ſeculum noſtrum ab Ennio, & omni bibliotheca uetere deſciuit: multa ignoramus, quæ nõ laterent, ſi ueterũ lectio nobis eſſet familiaris. Omnes enim Eques. antiqui ſcriptores, ut hominem equo inſidentem, ita & equum cùm portaret hominem, equitem uocauerunt: & equitare non hominem tantùm, ſed equum quoq; dixerunt. Ennius libro Annalium ſeptimo ait:

Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephanti
Proijciunt ſeſe.

Nunquid dubium eſt, quin equitem in hoc, ipſum equum dixerit, cùm addidiſſet illi ephitetõ quadrupes? Sic & equitare, quod uerbũ è uocabulo equitis inclinatum eſt, & homo utens equo, & equus ſub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanque uir apprimè linguæ Latinæ ſcius equum & currere & equitare dicit hoc uerſu:

Nempe hunc currere equum nos atq; equitare uidemus

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum eſt, Atque equitem docuere ſub armis: id eſt, docuerunt & equum portantem hominem inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos. Subiecit Auienus: Cùm iam trabibus contextus acernis Staret equus. Scire uellem in equi fabrica caſu'ne an ex induſtria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ ſit, ſolet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, ſed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione ſeruare.

VESALIENSIS.

Dolendum erat profectò, ne hunc quidem librum haberi integrum: ſi, quæ in prioribus libris deſiderantur, non ita magni eſſent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunquam morbi eſſe ſolent in cauſa, vt quid deinde morbi accedunt, nō facilè ſentiantur: ita præcedentium librorum hiatus. tanto nimirum ſtudioſos omneis dolore afficiunt, vt hic vix vllus eſſe poſsit dolori locus.

MACROBII
AVRELII THEODOSII
uiri conſularis & illuſtris, Saturnaliorum liber ſeptimus.

Quando & quibus de rebus philoſophandum in conuiuio. CAPVT I.

PRIMIS *menſis poſt epulas iam remo-*
tis, & diſcurſum uariantibus poculis mi-
nutioribus, Prætextatus: Solet cibus, in-
quit, cum ſumitur, tacitos efficere, potus
loquaces. At nos & inter pocula ſile-
mus, tanquam debeat ſerijs uel etiam Philoſophicis care-
re tractatibus tale conuiuium: Et Symmachus, Vtrum'ne
ita ſentis Vecti, ut Philoſophia conuiuijs interſit: & non
*tanquam Cenſoria quædã, & plus nimio * uerecunda ma-* **reuerenda*
terfamiliâs penetralibus ſuis contineatur: ne miſceat ſe
Libero, cui etiam tumultus familiares ſunt: cùm ipſa huius
ſit uerecundiæ, ut ſtrepitum non modo uerborum, ſed ne
cogitationum quidem, in ſacrarium ſuæ quietis admittat?
Doceat nos uel peregrina inſtitutio, & diſciplina à Par- *Parthorũ mos.*
this petita: qui ſolent cum concubinis, non cum coniugibus
inire cõuiuia: tanquam has & in uulgus produci, & laſci-
uire quoq; illas non niſi domi abditas, tueri deceat tectum
pudorem. An ego cenſeam producendam Philoſophiã, quò
rhetorica uenire ars, & profeßio popularis erubuit? Iſo-
crates enim Græcus orator, qui uerba prius libera, ſub nu-
meros ire primus coëgit, cùm in conuiuio à ſodalibus ora-
retur, ut aliquid in medium de eloquentiæ ſuæ fonte pro-
ferret, hanc ueniam deprecatus: Quæ præſens, inquit,

locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præſenti ſunt apta, nec tempori. Ad hæc Euſtathius: Probo Symmache propoſitum tuum, quòd Philoſophiam ea, quam maximam putas, obſeruatione uenerraris: ut tantum intra ſuum penetral exiſtimes adorandam. Sed ſi propter hoc à conuiuijs exulabit: procul hinc faceſſant & alumnæ eius: Honeſtatem dico, & Modeſtiam, nec minus cum Sobrietate Pietatem. Quam enim harum dixerim minus eſſe uenerabilem? Ita fit, ut ab eiuſmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuiorum ſolis concubinis, id eſt, uitijs & criminibus addicat. Sed abſit, ut Philoſophia, quæ in ſcholis ſuis ſolicitè tractat de officijs conuiualibus, ipſa conuiuia reformidet: tanquam non poßit rebus aſſerere, quæ ſolet uerbis docere: aut neſciat ſeruare modum, cuius in omnibus humanæ uitæ actibus terminos ipſa conſtituit. Neq; enim ita ad menſas inuito Philoſophiam: ut non ſe ipſa moderetur, cuius diſciplina eſt, rerum omnium moderationem docere. Vt ergo inter te, & Vectium uelut arbitrali iudicatione componam: aperiam quidem Philoſophiæ tricliniorum fores. Sed ſpondeo ſic interfuturam, ne menſuram notæ ſibi, ac ſectatoribus ſuis diſpenſationis excedat. Tunc Furius: Quia te unicum Euſtathi, inquit, ſectatorem Philoſophiæ noſtra ætas tulit: oratus ſis, ut modum diſpenſationis, quam das & conuiuanti, nobis ipſe patefacias. Et Euſtathius: Primum hoc eam ſcio ſeruaturam, ut ſecum æſtimet præſentium ingenia conuiuarum. Et ſi plures peritos, uel ſaltem amatores ſui in conuiuij ſocietate repererit, ſermonem de ſe patietur agitari. Quia uelut paucæ literæ mutæ, diſperſæ inter multas uocales, in ſocietatem uocis facilè manſueſcunt: ita rariores imperiti gaudẽtes conſortio peritorum: aut

Græca ſic habent: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς οὐχ ὁ νῦν καιρὸς, ἐν οἷς δ' ὁ νῦν καιρὸς οὐκ ἐγὼ δεινός.

Philoſopho cõuiuarũ in primis eſſe ſpectãda ingenia: & pro horum qualitate nunc tacendũ eſſe, nũc loquendum.

*aut conſonant, ſi quaſi poſſunt: aut rerum talium capiuntur auditu. Si uerò plures ab inſtitutione huius diſciplinæ alieni ſint, prudentibus qui pauciores intererunt, ſanciet diſsimulationem ſui, & patietur loquacitatem maiori parti amiciorem ſociare: ne rara nobilitas à plebe tumultuoſiore turbetur. Et hæc eſt una de uirtutibus Philoſophiæ: quia cùm orator non aliter niſi orando probetur: philoſophus non minus tacendo pro tempore, quàm loquendo philoſophatur. Sic ergo pauci qui aderũt doctiores, in conſenſum rudis conſortij, ſalua & intra ſe quieſcente ueri notione migrabunt: ut omnis diſcordiæ ſuſpicio facesſat. Nec mirũ ſi doctus faciet, quod fecit quõdam Piſiſtratus Athenarum tyrannus: qui cùm filijs ſuis rectũ dando conſilium nõ obtinuiſſet aſſenſum: atq; ideo eſſet in ſimultate cum liberis: ubi hoc æmulus cauſam fuiſſe gaudij comperit, ex illa diſcordia ſperantibus in domo regnantis naſci poſſe nouitatem: uniuerſitate ciuium cõuocata, ait ſuccenſuiſſe quidem ſe filijs non acquieſcentibus patriæ uoluntati, ſed hoc ſibi poſtea uiſum paternæ aptius eſſe pietati, ut in ſententiam liberorum ipſe concederet. Sciret igitur ciuitas, ſobolem regis cum patre eſſe concordem. Hoc commento ſpem detraxit inſidiantibus regnantis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipueq; in lætitia conuiuali, omne quod uidetur abſonum, in unam concordiam ſoni ſalua innocentia redigendum eſt. Sic Agathonis conuiuiũ, quia Socrates, Phædros Pauſanias, & Eriſymachos habuit, ſic ea cœna quam Callias doctiſsimus dedit, Carneadẽ dico, Antiſthenẽ, & Hermogenẽ, cæteroſq; his ſimules, uerbum nullum niſi philoſophicũ ſenſit. At uerò Alcinoi uel Didonis menſa, quaſi ſolis apta delicijs habuit hæc Ioppam, illa *Demodocum citharа canentes. Nec deerant apud Alcinoum uiri ſaltato-*

Piſiſtrati factum notatu dignum.

*Polyphemum.

*res, & apud Didonem Bitias, ſic hauriens merum, ut ſe totum ſuperflua eius effuſione prolueret. Non'ne ſi quis aut inter Phæacas, aut apud Pœnos, ſermones de ſapientia erutos conuiualibus fabulis miſcuiſſet, & gratiam illis cœtibus aptam perderet, & in ſe riſum plane*iuſte moueret? Ergo prima eius obſeruatio erit æſtimare conuiuas. Deinde ubi ſibi locum patere uiderit, non de ipſis profunditatis ſuæ inter pocula ſecretis loquetur: nec nodoſas & anxias, ſed utiles quidem, facilesq́; quæſtiones mouebit. Nam ſicut inter illos, qui exercitij genus habent in medijs ſaltare conuiuijs, ſi quis ut ſe amplius exerceat, uel ad curſum, uel ad pugillatum, ſodales laceſſiuerit, quaſi ineptus relegabitur ab alacritate conſortij: ſic apud menſam, quando licet, aptis philoſophandum eſt: ut crateri liquoris ad lætitiam nati, adhibeatur non modò Nympharum, ſed Muſarum quoque admiſtione temperies. Nam ſi (ut fateri neceſſe eſt) in omni conuentu aut tacendum eſt, aut loquendum: quæramus, ſilentium'ne conuiuijs, an & opportunus ſermo conueniat. Nam ſi, ſicut apud Athenas Atticas Areopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet ſemper ſileri: non eſt ultra quærendum, inter menſas philoſophandum, nec'ne ſit. Si uerò non erunt muta conuiuia, cur ubi ſermo permittitur inhoneſtus, honeſtus prohibetur? maximè cùm non minus, quàm dulcedo uini, hilarent uerba conuiuium. Nam ſi Homeri latentem prudentiam inſcruteris alius, delinimẽtũ illud quod Helena uino miſcuit*

νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν τ' ἐπίληθες ἁπάντων,

non herba fuit ex India, non ſuccus: ſed narrandi opportunitas, quæ hoſpitem mœroris oblitum flexit ad gaudium. Vlyſſis enim præclara facinora filio præſente narrabat:

Odyſſ. 4. Πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω

* iuſtum

De quibus rebus philoſophãdum in conuiuio, ſi modò philoſophandi detur occaſio.

Ὅσσοι Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος εἰσὶν ἄεθλοι.
Ἀλλ' οἷον τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
Δήμῳ ἐνὶ τρώων, ὅθι πάσχετε πήματ' ἀχαιοί.

Ergo paternā gloriam, & ſingula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem: & ita credita eſt, contra mœrorem uino remedium miſcuiſſe. Quid hoc, inquit, ad philoſophiam? Imò nihil tam cognatum ſapientiæ, quàm locis & temporibus aptare ſermones: perſonarum, quæ aderunt, æſtimatione in medium uocata. Alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nonnullos modeſtiæ: ut & qui aliter agebant, ſæpe auditis talibus ad emendationem uenirent. Sic autem uitijs irretitos, ſi & hoc in conuiuijs exegerit loquendi ordo, feriet Philoſophia non ſentientes: ut Liber pater thyrſo ferit per obligationem circunfuſæ hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in cōuiuio Cenſorē, ut palam uitia caſtiget. Cæterū his obnoxij repugnabunt: & talis erit conuiuij tumultus, ut ſub huiuſmodi inuitati uideantur edicto,

Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam ſperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expreßius dixit:

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα. *Iliad. 19.*

Ergo ſi opportunitas neceſſariæ reprehenſionis emerſerit: ſic à Philoſopho proficiſcetur, ut & tecta, & efficax ſit. Quid mirum, ſi feriet ſapiens (ut dixi) non ſentientes? cùm interdum ſic reprehendat, ut reprehenſus hilâretur. Nec tamen fabulis ſuis, ſed interrogationibus quoq; uim Philoſophiæ nihil ineptum loquentis oſtendet. Hanc ergo nullus honeſtus actus, locus'ue, cœtus nullus excludat: quæ ita ſe aptat, ut ubique ſic appareat neceſſaria, tanquam abeſſe illam nefas fuerit.

De quibus libenter quiſque interrogetur. CAPVT II.

ET Auienus: *Nouas nubi duas diſciplinas uideris inducere, interrogandi, uel etiam reprehendendi: ut alacritas utrinq; ijs, ad quos ſermo eſt, excitetur: cùm dolor ſemper reprehenſionem uel iuſtam ſequatur. Vnde hæc, quæ leuiter attigiſti, fac quæſo enarrando pleniora. Primum, inquit Euſtathius, hoc teneas uolo, non de ea me reprehenſione dixiſſe, quæ ſpeciem accuſationis habet, ſed quæ uituperationis inſtar eſt.* Hoc Græci σκῶμμα uocant: *non minus quidem amarum, quàm accuſatio, ſi importunè proferatur. Sed à ſapiente ſic profertur, ut dulcedine quoque non careat. Et ut prius tibi de interrogando reſpondeam: qui uult amœnus eſſe conſultor, ea interrogat, quæ ſunt interrogato facilia reſponſu, & quæ ſcit illum ſedula exercitatione didiciſſe. Gaudet enim quiſquis prouocatur ad doctrinam ſuam in medium proferendam: quia nemo uult latêre, quod didicit: maximè ſi ſcientia, quam labore quæſiuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis ſit incognita: ut de aſtronomia, uel dialectica, cæteris'que ſimilibus. Tunc enim uidentur conſequi fructum laboris, cùm adipiſcuntur occaſionem publicandi quæ didicerant, ſine oſtentationis nota: qua caret, qui non ingerit, ſed inuitatur ut proferat. Contrà, magnæ amaritudinis eſt, ſi coram multis interroges aliquem, quod non optima ſcientia quæſiuit. Cogitur enim aut negare ſe ſcire, quod extremum uerecundiæ damnũ putant: aut reſpondere temere, & fortuito ſe euentui ueri falſi'ue committere. Vnde ſæpe naſcitur inſcitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris ſui, imputat conſulenti. Necnon & qui obierunt maria, & terras, gaudent, cùm de ignoto multis, uel terrarum ſitu, uel ſinu maris interrogantur: libenterq; reſpondent, & deſcribunt*

Quibus de rebus interrogari quis cupiat.

bunt,modò uerbis,modò radio loca:glorioſiſſimum putantes,quæ ipſi uiderint,aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites,qui fortiter à ſe facta ſemper dicturiunt:& tamen tacent, arrogantiæ metu? Non'ne ſi ut hæc referant inuitentur,mercedem ſibi laboris extimant perſolutam:remuncrationem putantes,inter uolentes narrare quæ fecerint? Adeò autem id genus narrationum habet quendam gloriæ ſaporem:ut ſi inuidi,uel æmuli fortè præſentes ſint, tales interrogationes obſtrependo diſcutiant:& alias inſerendo fabulas prohibeāt illa narrari,quæ ſolent narranti laudem creare.Pericula quoq; præterita,uel ærumnas penitus abſolutas qui euaſit,ut referat, gratiſſimè prouocatur.Nam qui adhuc in ipſis uel paululum detinetur,horret admonitionem, & formidat relatum. Id adeò Euripides *expreſſit,* ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. *Adiecit enim* σωθέντα *ut oſtenderet,poſt finem malorum gratiam relationis incipere.Et poëta ueſter adijciēdo olim,quid niſi poſt emenſa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam ſedati laboris?*

Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Nec negauerim eſſe malorum genera, quæ non uult qui pertulit uel tranſacta meminiſſe: nec minus interrogatus offenditur, quàm cùm in ipſis malis fuit. Vt qui carnifices expertus eſt,& tormenta membrorū:ut qui infauſtas pertulit orbitates:uel cui nota quondam afflicta Cenſoria eſt. Caue interroges,ne uidearis obijcere. Illum ſæpe ſi potes ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus eſt: uel qui liberè & feliciter legationem peregit:uel qui ab imperatore comiter, affabiliterq; ſuſceptus eſt:uel ſi quis tota penè claſſe à piratis occupata, ſeu ingenio, ſeu uiribus ſolus euaſit:quia uix implet deſiderium loquentis,*

* *aliâs, adficta: uel, adfixa*

rerum

rerum talium uel longa narratio. Iuuat, ſi quę dicere iuſſeris amici ſui repentinam felicitatem, quam ſponte non audebat uel tacere, uel dicere: modò iactantiæ, modò malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de ſyluæ ambitu, de ambage luſtrorum, de uenationis euentu. Religioſus ſi adeſt, da illi referendi copiam, quibus obſeruationibus meruerit auxilia Deorum, quantus illi ceremoniarum fructus: quia & hoc genus religionis exiſtimant, Numinũ beneficia non tacere. Adde, quia uolũt & amicos ſe Numinibus extimari. Si uerò & ſenex præſens eſt, habes occaſionẽ non, qua plurimũ illi contuliſſe uidearis, ſi eum interroges, uel quæ ad illum omnino non pertinent. Eſt enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc ſciens Homerus, quandam congeriem ſimul interrogationum Neſtori fecit efferri.

Odyſ. γ.
Νῦν δ' ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἔρεσθαι
Νέστορ' ἐπεὶ περίοιδε δίκας καὶ φρόνιν ἄλλων.
Τρὶς γὰρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν.
Ὥς τέ μοι ἀθανάτοις ἰνδάλλεται εἰσοράασθαι.
ὦ Νέστορ Νηλιάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπε.
Πῶς ἔθαν' Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
Ποῦ Μενέλαος ἔην, τίνα δ' αὐτῷ μήσατ' ὄλεθρον
Αἴγισθος δολόμητις, ἐπεὶ κτάνε πολλὸν ἀρείω,
ἢ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαιϊκοῦ, ἀλλά πῃ ἄλλῃ
Πλάζετ' ἐπ' ἀνθρώπους, ὁ δὲ θαρσήσας κατέπεφνε.

Tot loquendi ſemina interrogando conceßit, ut pruritum ſenectutis expleret. Et Vergilianus Aeneas gratum ſe ad omnia præbens Euandro, uarias illi narrandi occaſiones miniſtrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, ſed ſingula lætus, Exquiritq; auditq́ue uirum monumenta priorum. Et Euander conſultationibus captus, ſcitis quàm multa narrauerit.

De ua

De vario ſcommatum genere, & quàm cautè his vtendum inter conuiuas. CAPVT III.

*HAec dicentem fauor excepit omnium. Sed mox ſubiecit Auienus: Vos omnes, qui doctorum doctiſsimi adeſtis, orauerim: ut hortatu ueſtro Euſtathius, quæ de ſcommate paulò antè dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouocantibus, ille contexuit: Præter catægorian, que eſt ψόγος: & præter διαβολὴν, quæ delatio eſt: ſunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία καὶ σκῶμμα: quibus nec uocabula Latinè reperio, niſi fortè dicas lœdoriam exprobrationem eſſe ad directam contumeliam, ſcomma enim penè dixerim morſum figuratum: quia ſæpe fraude, uel urbanitate tegitur: ut aliud ſonet, aliud intelligas. Nec tamen ſemper ad amaritudinem pergit: ſed nonnũquam ijs, in quos iacitur, & dulce eſt. Quod genus maximè uel ſapiens, uel aliâs urbanus exercet: præcipuè inter menſas, & pocula, ubi facilis eſt ad iracundiam prouocatio. Nam ſicut in præcipiti ſtantem uel leuis*flatus impellit: ita uino uel infuſum, uel aſperſum, paruus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in conuiuio abſtinendum ſcommate, quod tectam intra ſe habet iniuriã. Tantò enim preſſius hærent talia dicta, quàm directæ lœdoriæ: ut hami anguloſi, quàm directi mucrones tenacius infiguntur: maximeq; dicta huiuſmodi riſum præſentibus mouent, quo uelut aſſenſus genere confirmatur iniuria. Eſt autem lœdoria huiuſmodi: Oblitus'ne es, quia ſalſamenta uendebas? Scomma autem, quod diximus ſæpe contumeliam eſſe celatam, tale eſt: Meminimus quando brachio te emungebas. Nam cum res eadem utrobiq; dicta ſit, illud tamen lœdoria eſt, quod apertè obiectũ exprobratumq; eſt: hoc ſcomma, quod figuratè. Octauius qui natu * Libyus uidebatur,*

*tactus

Alterũ genus ſcommatum.

*nobilis

Cicero

Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis. Ille reſpondit, Certè ſolebas bene foratas habere aures. Hoc cò dictū eſt, quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos eſt aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cùm ab eo ad conceſſum non reciperetur, dicētem: Reciperem te niſi anguſtè ſederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui ſolebas duabus ſellis ſedere: obijciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero dixit, niſi anguſtè ſederemus, ſcomma eſt in C. Cæſarem, qui in ſenatum paßim tam multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non poſſent. Tali ergo genere, quod fœtum contumeliæ eſt, abſtinendum ſapienti ſemper, cæteris in conuiuio eſt.

** Ex capit. 2. lib. 2. hūc locū ſic reſtituimus: ut M. Votacilius in Conſulē, qui uno tantum die Conſulatum peregit. Solebant. &c.*

*Sunt alia ſcommata minus aſpera quaſi edentatæ beluæ morſus: * ut Tullius in conſulem, qui uno tantum die Conſulatum peregit. Solent, inquit, eſſe Flamines Diales, modò Conſules Diales habemus. Et in eundem: Vigilantißimus eſt Conſul noſter, qui in conſulatu ſuo ſomnum non uidit. Eidemq; exprobranti ſibi, quòd ad eundē Conſulem non ueniſſet, Veniebam, inquit, ſed nox me comprehendit. Hæc & talia ſunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent. Vt ſunt & illa de nonnullis corporeis uitijs aut parum, aut nihil gignentia doloris: ut ſi in caluitium cuiuſquam dicas, uel in naſum, ſeu curuam erectionem, ſeu Socraticam depreßionem. Hæc enim quantò minoris infortunij ſunt, tantò lenioris doloris. Contrà oculorum orbitas non ſine excitatione commotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritū Chium, de quo iurauerat quòd ei parſurus eſſet, occidit propter ſcomma ab eodem de ſe dictum. Cùm enim quaſi puniendus ad Antigonum raperetur, ſolantibus eum amicis, ac ſpem pollicentibus, quòd omnino clementiā regis experturus eſſet, cùm ad eius oculos ue*

los ue

los ueniſſet, reſpondit: Ergo impoßibilem mihi dicitis ſpem ſalutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, male dicacem luce priuauit. Nec negauerim philoſophos quoq; incurriſſe nonnunquam per indignationem hoc genus ſcommatis. Nam cùm regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, Philoſophos ad conuiuium congregaſſet: & irridendo eorum minutulas quæſtiones, ſcire ſe uelle dixiſſet, cur ex nigra & alba faba pulmentum unius coloris edatur: Aridices Philoſophus indignè ferens, Tu nobis, inquit, abſolue, cur de albis & nigris loris ſimiles maculæ gignantur. Sunt ſcommata quæ in ſuperficie habent ſpeciem contumeliæ, ſed interdũ non tangunt audientes, cum eadem ſi obnoxio dicantur, exagitent: ut contrà ſunt, quæ ſpeciem laudis habent, & perſonã audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore prius dicam: Lucius Quintus Prætor de prouincia nuper reuerterat, obſeruata, quod mireris, Domitiani temporis præturæ maxima caſtitate. Is cùm æger aßidenti amico diceret, frigidas ſe habere manus: renidens ille ait: Atqui eas de prouincia calidas paulò antè reuocaſti. Riſit Quintus, delectatus'que eſt, quippe alieniſſimus à ſuſpicione furtorum. Contrà, ſi hoc diceretur male ſibi conſcio, & ſua furta recolenti, exacerbaſſet auditũ. Critobolum famoſæ pulchritudinis adoleſcentem Socrates cum ad cõparationem formæ prouocaret, iocabatur, nõ irridebat. Certè ſi dicas con ſummatarum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut ſi nimis caſto, gratæ ſunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditaſti: utiq; delectabuntur, ſcientes his dictis ſuam conſcientiam non grauari, Sicut cõtrà ſunt, quæ ſub ſpecie laudis exagitant, ſicut paulò antè diuiſi. Nam ſi timidißimo dixero, Achilli uel Herculi comparandus es: aut

Rurſum duo ſcommatum genera.

Prius.

famo

famoſæ iniquitatis uiro, ego te Ariſtidi in æquitate præpono: ſine dubio uerba laudem ſonãtia ad notam uituperationis ſuæ uterq; tracturus eſt. Eadẽ *ſcommata eoſdem modò iuuare, modò mordere poſſunt, pro diuerſitate præſentium perſonarũ. Sunt enim, quæ ſi coram amicis obijciantur nobis, libenter audire poßimus.* Vxore uerò *ſeu parentibus, magiſtris'ue præſentibus, dici in nos aliquod ſcomma nolimus: niſi fortè tale ſit, quod illorũ cenſura libẽter accipiat.* Vt *ſi quis adoleſcentẽ coram parentibus uel magiſtris irrideat, quod inſanire poßit continuis uigilijs, lectionibuſq; nocturnis: aut uxore præſente, quòd ſtultè faciat uxorium ſe præbendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Hæc enim & in quos dicuntur, & præſentes hilaritate perfundunt.* Commendat *ſcomma & conditio dicentis, ſi in eadem cauſa ſit, ut ſi alium de paupertate pauper irrideat: ſi obſcurè natum natus obſcurè.* Nam Tharſius Amphias, *cùm ex hortulano potens eſſet, & in amicum quaſi degenerem nonnulla dixiſſet, mox ſubiecit:* Sed *& nos de eiſdem ſeminibus ſumus, & omnes pariter lætos fecit.* Illa *uerò ſcommata directa, letitia eum in quem dicuntur, infundunt: ſi uirum fortem uituperes, quaſi ſalutis ſuæ prodigum, & pro alijs mori uolentem: aut ſi obiecceris liberali, quòd res ſuas profundat, minus ſibi quàm alijs conſulendo.* Sic *&* Diogenes Antiſthenẽ *Cynicum magiſtrum ſuum ſolebat ueluti uituperando laudare.* Ipſe *enim, aiebat, mendicum me fecit è diuite: & pro ampla domo, in dolio fecit habitare.* Melius *autem iſta dicebat, quàm ſi diceret, gratus illi ſum, quia ipſe me philoſophum, & conſummatæ uirtutis uirum fecit.* Ergo *cùm unum nomen ſcommatis ſit, diuerſi continentur in eo effectus.* Ideo *apud* Lacedæmonios *inter cætera exactæ uitæ inſtituta, hoc quoq;*

exercĩ

exercitij genus à Lycurgo eſt inſtitutum: ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere, & ab alijs in ſe dicta perpeti diſcerent. Ac ſi quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cùm ergo uideas mi Auiene (inſtituenda eſt enim adoleſcentia tua, quæ ita docilis eſt, ut diſcenda præcipiat) cùm uideas, inquam, anceps omne eſſe ſcommatum genus, ſuadeo in conuiuijs, in quibus lætitiæ inſidiatur ira, ab eiuſmodi dictis faceſſas: & magis quæſtiones conuiuales uel proponas, uel ipſe diſſoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum non putarũt, ut & Ariſtoteles de ipſis aliqua conſcripſerit, & Plutarchus, & ueſter Apuleius. Nec contemnendum ſit, quod tot philoſophantium curam meruit.

Cibum ſimplicem præferendum eſſe multiplici, ut qui ſit digeſtu facilior. CAP. IIII.

ET *Prætextatus: Hoc quæſtionũ genus, cùm & ſenilem deceat ætatem, cur ſoli iuueni ſuadetur? Quin agite omnes qui adeſtis hìc, apta conuiuio fabulemur, ne de cibatu tantum, ſed & ſiqua de natura corporum, uel alia: præſente maximè Diſario noſtro, cuius plurimum ad hoc genus quæſtionũ poterit ars & doctrina conferre: ſortiamur'que (ſi uidetur) ut per ordinem unuſquiſq; proponat quam ſoluendã exiſtimet quæſtionẽ.* * *Hic aſſenſi omnes,* *Huic *Prætextato anteloquium detulerunt, orantes, ut cùm ipſe cœpiſſet, cæteris ex filo conſultationis eius, interrogandi conſtitueretur exemplum. Tum ille: Quæro, inquit, utrum ſimplex an multiplex cibus digeſtu facilior ſit: quia multos hunc, nonnullos illum ſectantes uidemus. Et eſt quidem ſuperba ac contumax, & ueluti ſui oſtentatrix continentia: contrà, amœnam ſe, & comem appetentia uult uideri. Cùm ergo una Cenſoria ſit, delicata altera, ſcire equidem*

Simplex an multiplex cibus ſit digeſtu facilior.

uelim, quæ ſeruandæ aptior ſit ſanitati. Nec longè petendus aſſertor eſt, cùm Diſarius adſit, qui quid cõueniat corporibus humanis non minus callet, quàm ipſa natura huius fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur, medicinæ ratio perſuadeat. Si me, Diſarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæſtione conſuluiſſet, quia plebeia ingenia magis exemplis quàm ratione capiuntur: admonuiſſe illum contentus forem inſtitutionis pecudum, quibus ſi ſimplex & uniformis cibus ſit, multò ſaniores ſunt corporibus humanis: & inter ipſas illæ morbis implicãtur, quibus (ut altiles fiant) offæ compoſitæ, & quibuſdam condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret poſthac, cùm aduertiſſet animalibus ſimplici cibo utentibus familiarem ſanitatem,* ægreſcere autem inter illa quæ ſaginã compoſita uarietate patiuntur: quia conſtat id genus alimoniæ non magis copia quàm uarietate crudeſcere. Fortaſſe illum attẽtiorem exẽplo altero feciſſem: ut cõſideraret, nullum unquam fuiſſe medicorum circa curas ægreſcentiũ tam audacis negligentiæ, ut febrienti uarium & non ſimplicem cibum daret. Adeò conſtat, quàm facilius digeſtu ſit uniformis alimonia: ut ei uel cùm infirma ſit natura, ſufficiat. Nec tertium defuiſſet exemplum, ita eſſe uitandam ciborum uarietatẽ, ut uaria ſolent uina uitari. Quis enim ambigat, eum qui diuerſo uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc potus copia poſtulante? Tecum autem Vecti, cui ſoli perfectionem diſciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis, quàm ratione tractandum eſt: quæ & me tacẽte, clàm te eſſe non poterat. Cruditates eueniunt, aut qualitate ſucci, in quem cibus uertitur, ſi non ſit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipſius cibi multitudine, non ſufficiente natur[a]

* Alius: ægreſcere autẽ quæ ſaginãtur, & compoſita uarietate crudeſcere

natura, ad omnia, quæ congeſta ſunt, concoquenda. Ac primùm de ſucci qualitate uideamus. Qui ſimplicem cibum ſumit, facilè quo ſucco eius corpus uel iuuetur, uel grauetur, uſu docẽte cognoſcit. Nec enim ambigit, cuius cibi qualitate poſſeſſus ſit, cùm unum ſumpſerit. Et ita fit, ut noxa, cuius cauſa deprehenſa eſt, facilè uitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuerſas patitur qualitates ex diuerſitate ſuccorum: nec concordant humores ex materiæ uarietate naſcentes, nec efficiunt liquidum purum'ue ſanguinẽ, in quẽ iecoris miniſterio uertuntur, & in uenas cũ tumultu ſuo tranſeũt. Hinc morborũ ſcaturigo, qui ex repugnantiũ ſibi humorũ diſcordia naſcũtur. Deinde quia nõ omniũ quæ eſui ſunt, una natura eſt: non omnia ſimul coquuntur: ſed alia celerius, tardius alia. Et ita fit, ut digeſtionum ſequentiũ ordo turbetur. Neq; enim cibi, quem ſumimus, una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat, quatuor patitur digeſtiones: quarum unam omnes, uel ipſi quoque hebetes ſentiũt, alias occultior ratio deprehẽdit. Quod ut omnibus liqueat, paulò altius mihi cauſa repetenda eſt. Quatuor ſunt in nobis uirtutes, quæ adminiſtrandam alimoniam receperunt: *Digeſtiones quatuor.* *quarum una dicitur* καθεκτικὴ, *quæ deorſum trahit cibaria confecta mandibulis. Quid enim tam craſſam materiam per faucium anguſta fulciret, niſi eam uis naturæ occultior hauriret? Hauſta uerò non continuo lapſu per omne corpus ſuccedentibus ſibi foraminibus peruium ad imum uſque deſcendunt, & talia qualia accepta ſunt egeruntur, ſed ſalutare officium digeſtionis expectant. Secundæ hæc cura uirtutis eſt, quam Græci, quia retentatrix eſt, uocant* καταδεκτικήν. *Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur* ἀλλοιωτικὴ. *Huic obſequũtur*

omnes, quia ipſa digeſtionibus curat. Ventris enim duo ſunt orificia: quorum ſuperius erectum recipit deuorata, & in follem uentris recondit: hic eſt ſtomachus, qui paterfamiliâs dici meruit, quaſi omne animal ſolus gubernans: nã ſi ægreſcat, uita in ancipiti eſt, titubante alimoniæ meatu, cui natura tanquã rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uerò demiſſum inteſtinis adiacentibus inſeritur, & inde uia eſt egerendis. Ergo in uentre fit prima digeſtio, uirtute alloeotica in ſuccum uertente, quicquid acceptum eſt, cuius fæx retrimenta ſunt, quæ per inteſtina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποκριτική nomen eſt, procuratur egeſtio. Ergo poſtquam in ſuccum cibus reformatur, hic iam iecoris cura ſuccedit. Eſt autẽ iecur cõcretus ſanguis, & ideo habet natiuũ calorẽ, qui confectum ſuccũ uertit in ſanguinem. Et ſicut cibũ in ſuccum uerti, prima eſt: ita ſuccum tranſire in ſanguinem, ſecũda digeſtio eſt. Hunc calor iecoris adminiſtratum per uenarum fiſtulas in ſua quæq; membra diſpergit, parte quæ ex digeſtis frigidiſsima eſt, in lienem refuſa: qui ut iecur caloris, ita ipſe frigoris domicilium eſt. Nam ideo omnes dexteræ partes ualidiores ſunt, & debiliores ſiniſtræ, quia has regit calor uiſceris ſui: illæ contagione frigoris ſiniſtra obtinentis hebetantur. In uenis autem & arterijs, quæ ſunt receptacula ſanguinis & ſpiritus, tertia fit digeſtio. Nam acceptum ſanguinẽ quodã modo defæcãt, & quod in eo aquoſum eſt, uenæ in ueſicam refundunt: liquidũ uerò, purumq; & altilem ſanguinem ſingulis totius corporis membris miniſtrant. Et ita fit, ut cùm cibum ſolus uenter accipiat, eius alimonia diſperſa per uniuerſos membrorum meatus, oſſa quoque & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc eſt quarta digeſtio, quæ in ſingulis

gulis

gulis membris fit, dum quod unicuiq; membro datum eſt, ipſi membro fit nutrimentum. Nec tamen huic toties deſæcato retrimenta ſua deſunt, quæ cum membra omnia in ſua ſunt ſanitate, per occultos euaneſcunt meatus. Si qua uerò pars corporis ægreſcat, in ipſam quaſi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur, & hinc naſcuntur cauſæ morborum, quæ ῥεύματα medicis uocare mos eſt. Si enim fuerit ultimi ſucci iuſto uberior multitudo, hanc à ſe repellit pars corporis illa, quæ ſanior eſt: & ſine dubio labitur in infirmã, quæ uires non habet repellendi. Vnde & alieni receptio diſtendit locum in quem ceciderit, & hinc creantur dolores. Hæc eſt ergo triplex cauſa uel podagræ, uel cuiuslibet ex confluentia morbi: id eſt, multitudo humoris, fortitudo membri à ſe repellentis, & recipiẽtis infirmitas. Cùm igitur aſſeruerimus, quatuor in corpore fieri digeſtiones, quarum altera pẽdet ex altera, & ſi præcedens fuerit impedita, nullus fit ſequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digeſtionẽ, quæ in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi naſcatur alimonia. Diuerſorum enim ciborum diuerſa natura eſt: & ſunt qui celerius, ſunt qui tardius digeruntur. Cùm ergo prima digeſtio uertitur in ſuccum, quia non ſimul accepta omnia uertuntur, quod prius uerſum eſt, dum alia tardius uertuntur, aceſcit, & hoc ſæpe etiam eructando ſentimus. Alia quoque quibus tarda digeſtio eſt, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de ſe creant: ſic illa imminente igne naturæ, fumant, dum tardius coquuntur. Siquidem nec hoc ſenſum eructantis euadat. Cibus autem ſimplex non habet controuerſam moram, dum in ſimplicem ſimul ſuccum uertitur: nec digeſtio ulla turbatur, dum omnes ſibi ſtata momentorum di-

menſione ſuccedunt. Si quis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans non impediri digeſtionem, niſi ſola ciborum multitudine: nec uelit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia deprehenditur cauſa morborum. Nam *pulmentorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultrà quàm naturæ neceſſe eſt, laceßitur: & fit inde congeries, dum pruritu deſiderij amplius uel certè de ſingulis parua libantur.* Hinc Socrates *ſuadere ſolitus erat, illos cibos, potuſ'ue uitandos: qui ultra ſitim, famem'ue ſedandam producunt appetentiam.* Denique *uel propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena eſt uoluptatis, à qua ſerijs, & ſtudioſis cauendum eſt.* Quid *enim tam contrarium, quàm* Virtus, & Voluptas? *Sed modum diſputationi facio, ne uidear hoc ipſum, in quo ſumus, licet ſobrium ſit, tamen quia uarium eſt, accuſare conuiuium.*

Contrà, cibum multiplicem aptiorem eſſe, quàm ſit ſimplex. CAPVT V.

HAec cum Prætextato, *& cæteris prona aſſenſione placuiſſent,* Euangelus *exclamauit,* Nihil *tam indignum toleratu, quàm quòd aures noſtras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati aſſentire cogimur: circũuenti uolubilitate ſermonis, qui ad extorquendã fidem agit in audientes tyrannum.* Et *quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, age* Vecti *hortemur* Euſtathiũ: *ut recepta contraria diſputatione, quicquid pro uario cibo dici poteſt, uelit cõmunicare nobiſcum: ut ſuis telis lingua uiolenta ſuccumbat: &* Græcus Græco *eripiat hunc plauſum, tanquam cornix cornici oculos effodiat.* Et Symmachus: *rem iucundam* Euangele *amarius poſtulaſti.* Audere *enim contra tam copioſè & eleganter inuenta, res eſt*

quæ

quæ habeat utilem uoluptatem: ſed non tanquam ingenijs inſidiantes, & glorioſis tractatibus inuidentes, hoc debemus expetere, nec abnego, potuiſſe me quoq; tanquam palinodiam canere. Eſt enim rhetorica præluſio, cõmunes locos in utramuis partem inuẽtorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus à Græcis fortè alijs relata reſpondent, te Euſtathi oramus omnes, ut ſenſa & inuenta Diſarij contrarijs repellendo, in integrum reſtituas exautoratum conuiuiorum lepôrem. Ille diu hoc à ſe officium deprecatus, ubi tot impellentium procerũ, quibus obuiandũ non erat, hortatui ſuccubuit: Bellum, inquit, duobus mihi amiciſſimis cogor indicere, Diſario, & Continentiæ. Sed ab autoritate ueſtra, tanquam ab edicto Prætoris, impetrata uenia, Gulæ patronum (quia neceſſe eſt) profitebor. In primo ſpecioſis magis quàm ueris penes nos Diſarius exemplis, ut docebitur, noſtri cepit ingenium. Ait enim pecudes uti ſimplici cibo: & ideo expugnari difficilius earum, quàm hominum ſanitatem. Sed utrunque falſum probabo. Nam neque ſimplex eſt animalibus mutis alimonia: nec ab illis, quàm à nobis morbi remotiores. Teſtatur unum uarietas pratorum quæ depaſcuntur: quibus herbæ ſunt amaræ pariter & dulces: aliæ ſuccũ calidum, aliæ frigidum nutrientes: ut nulla culina poſſit tam diuerſa condire, quàm in herbis natura uariauit. Notus eſt omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poëtas. Is in fabula quæ inſcribitur Aeges, inducit capras de cibi ſui copia in hæc ſe uerba iactantes:

Βοσκόμεθα ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης
Πρίνου, κομάρου τε πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι,
Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ᾽ ἄλλ᾽ οἶον κύτι σόν τε, ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.

*ἐράκιν Κότινον, σχῖνον, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιττόν, * μυρίκην
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλῶμον, ἀνθερικὴν κίσθον,
Φηγὸν, θύμα θύμβραν.

Videtur'ne uobis ciborũ iſta ſimplicitas, ubi tot enumerãtur uel arbuſta, uel frutices, non minus ſucco diuerſa, quàm nomine? Quòd autem non facilius morbis homines, quàm pecudes, occupentur: Homero teſte contentus ſum, qui peſtilentiam refert à pecudibus eſſe inchoatam: quando morbus antequàm in homines poſſet irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta ſit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio eſt. Quod enim corũ quibus notitia nobis in uſu eſt, poteſt annos hominis æquare? niſi recurras fortè ad ea, quæ de coruis, atq; cornicibus fabuloſa dicuntur: quos tamẽ uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuerſiſq; ſeminibus inſidiari, fructus arborum perſequi. Nam non minus edacitatis habent, quàm de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secũdum (ſi bene recordor) exemplum eſt, ſolere medicos ægris ſimplicem cibum offerre, non uarium: cùm hunc offeratis (ut opinor) non quaſi digeſtu faciliorem, ſed quaſi minus appetendum: ut horrore uniformis alimoniæ, edendi deſiderium langueſceret: quaſi multis concoquendis per infirmitatem non ſufficiente natura. Ideo ſi quis ægreſcentium uel de ipſo ſimplici amplius appetat, ſubducitis adhuc deſideranti. Ideo uobis commento tali, non qualitas, ſed modus quæritur. Quòd autem in edendo, ſicut in potando ſuades uaria uitari, habet latentis captionis inſidias, quia nomine ſimilitudinis coloratur. Cæterùm longè alia ciborum ratio eſt. Quis enim unquam edendo plurimum, mente ſauciatus eſt: quod in bibendo contingit? Fartus cibo, ſtomacho uel uentre grauatur: infuſus uino, fit ſimilis inſano, opinor, quia

quia craſsitudo cibi uno in loco permanens, expectat administrationē digeſtionis, & tunc demum membris ſenſim confectus illabitur: potus ut natura leuior, mox altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatū eſt, ferit fumi calentis aſpergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad poſsidendum caput repentina eſt, calore tam diuerſo quàm ſubito conſilij ſedem ſauciet. Quod æquè in cibi uarietate metuendum, nulla ſimilitudo, ratio nulla perſuadet. In illa uerò diſputatione, qua digeſtionum ordinem & ſermone luculento & uario digeſsiſti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta ſunt, & nihil nocent propoſitæ quæſtioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi ſoli non aſſentior, quòd ſuccos uarios de ciborum uarietate cōfectos, dicis contrarios eſſe corporibus: cùm corpora ipſa de cōtrarijs qualitatibus fabricata ſint. Ex calido enim, & frigido, de ſicco, & humido conſtamus. Cibus uerò ſimplex cui adeſt, ſuccū de ſe unius qualitatis emittit. Scimus autem ſimilibus ſimilia nutriri. Dic quæſo unde aliæ tres qualitates corporis nutrirētur? Singula autē ad ſe ſimilitudinē ſui rapere, teſtis eſt Empedocles, qui ait: ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ᾽ ἐπὶ πικρὸν ὄρουσε, ὀξὺ δ᾽ ἐπ᾽ ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ᾽ ἐποχεύετο θερμῷ. Te autē ſæpe audio Hippocratis tui uerba cū admiratione referentē: εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν, ἀλγεῖ δὲ, οὐκ ἄρα ἕν ἐστι. Ergo ſi homo non unum, nutriendus eſt non ex uno. Nam & Deus omniū fabricator, aërē quo circunfundimur, & cuius ſpiramus hauſtu, non ſimplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus ſit ſemper, aut caleat: ſed nec cōtinuæ ſiccitati, nec perpetuo eum addixit humori: quia una nos non poterat qualitate nutrire, de permiſtis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum: ſicca eſt æſtas, & cali-

Ita nunc legimus: ἐν τῷ περὶ φύσιος ἀνθρώπου. ἐγὼ δέ φημι εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτ᾽ ἂν ἤλγεεν· οὐδὲ γὰρ ἦν ὑπὸ του ἀλγήσειεν.

*da: autumnus ſiccus, & frigidus: hyems humida pariter & frigida eſt. Sic & elementa quæ ſunt noſtra principia, ex diuerſitatibus etiam ipſa conſtant, & nos nutriunt. Eſt enim ignis calidus, & ſiccus: aër humectus, & calidus: aqua ſimiliter humecta, & frigida: terra frigida pariter, & ſicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cùm nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs de quibus ſumus, uniforme ſit? Quòd autem aceſcere, uel nonnunquam fumare in ſtomacho cibum, uis aſsignare uarietati: ut credamus, pronunties oportet, aut ſemper eum qui uario cibo utitur, hæc pati: aut nunquàm illum pati, qui ſimplicem ſumit. Si uerò & qui menſa fruitur copioſa, hoc uitium ſæpe non ſentit: & qui ſe uno cibo afficit, ſæpe ſuſtinet quod accuſas: cur hoc uarietati, & non modo edacitatis aſsignas? Nam & de ſimplici auidus noxam patitur cruditatis, & in uario moderatus digeſtionis commodo fruitur. At inquies, Ipſa immoderatio ex ciborum uarietate naſcitur: titillante gula, & ad aſſumenda plura quàm neceſſe eſt prouocante. Rurſus ad ea, quæ iam dixi, reuoluor: cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim ſeruat, qui ſui potens eſt: * & in menſa Sicula, uel Aſiana. Excedit impatiens, etiam ſi ſolis oliuis, aut olere ueſcatur. Et tamen ille copioſus, ſi moderationem tenuit, ſanitatis compos eſt: contrà, inſanus fit ille, cui merus ſal cibus eſt, ſi hoc ipſum uoraciter inuaſerit. Poſtremò, ſi in his, quæ ſumimus, uarietatem noxiam putas: cur potionum remedia, quæ per os humanis uiſceribus infunditis, ex tam contrarijs, ac ſibi repugnantibus miſta componitis? Succo papaueris admiſcetis euphorbium, mandragoram, aliaſq; herbas* conclamati frigoris, pipere temperatis. Sed nec monſtruoſis carnibus abſtinetis, inſerentes poculis teſticulos*

** etiam*

** cõclamatum frigus, pro maximo, et propè mortifero.*

caſtor

caſtorum, & uenenata corpora uiperarum: quibus admiſcetis quicquid nutrit India: quicquid deuehitur herbarum, quibus Creta generoſa eſt. Cum ergo ad cuſtodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: ſiquidem illa eam reuocent, iſte contineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, iſti ſqualorem uniformitatis adijcis? Poſt omnia in uoluptatem Cenſura cothurnati ſermonis inuectus es, tanquã uoluptas uirtuti ſemper inimica ſit: & non, cùm in luxum, ſpreta mediocritate prolapſa eſt. Quid enim agit ipſe ſeruus, non edendo niſi cogente fame, nec potando præter ſitim: niſi ut de utroque capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipſo infamis eſt: ſed fit modo utendi uel honeſta, uel arguenda. Parũ eſt ſi accuſata ſit, & nõ etiam laudetur uoluptas. Nam cibus qui cum uoluptate ſumitur, deſiderio tractus, in uentrẽ reconditur, patula expectatione rapientem: & dũ animosè fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla ſui dulcedo commendat. Quid ergo accuſas uarietatem, quaſi gulæ iritamentum: cùm ſalus ſit hominis, uigere appetentiam: qua deficiente langueſcit, & periculo fit propior? Nam ſicut in mari gubernatores uento ſuo, etiam ſi nimius ſit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant: & flatum, cùm maior eſt, coërcent: ſopitum uerò excitare non poſſunt: ita & appetentia cùm titillatur, & creſcit, rationis gubernaculo temperatur: ſi ſemel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibũ appetentia ſola commendat: elaborandum nobis eſt, commento uarietatis: ut hæc ſemper prouocetur: cũ præſtò ſit ratio, quæ intra moderationis ſuæ terminos temperetur. Memineritis tamẽ lepido me conuiuio adeſſe, non anxio. Nec ſi admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quæruntur æſtiuæ niues,

& hyb

& hybernæ roſæ: & dum magis oſtentui, quàm uſui ſerui-tur, ſyluarum ſecretum omne luſtratur, & peregrina maria ſolicitantur. Ita enim fit, ut etiam ſi ſanitatem ſumētium mediocritas obſeruata non ſauciet: ipſe tamen luxus morū ſit ægritudo. His fauorabiliter exceptis, Diſarius, Obſecutus es, inquit, Euſtathi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere ſequenda, uſum conſulat: & quid ſit utilius ſanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri quàm calidum. Et cur rarò fœminæ, ſenes citò inebrientur.

CAPVT VI.

POſt hæc Flauianus: Et alios quidem medicos idem dicentes ſemper audiui, uinum inter calida cenſendum. Sed & nunc Euſtathius cùm cauſas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem ſæpe hoc mecum reputanti, uiſa eſt uini natura frigori propior, quàm calori. Et in medium profero, quibus ad hoc extimandum trahor: ut ueſtrum ſit de mea extimatione iudicium. Vinum (quantum mea fert opinio) ſicut natura frigidum eſt, ita capax uel etiam appetens caloris fit, cùm calidis fuerit admotum. Nam & ferrum cùm tactu ſit frigidum, ψυχρὸν δ' ἕλε- χαλκὸν ὀδοῦσι: ſi tamen ſolem pertulerit, concaleſcit, & calor aduena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita eſſe ratio perſuadeat, requiramus. Vinum quod aut potu interioribus cōciliatur, aut fotu ut ſuperficiē curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum ſit, nec medici inficias eunt. Calidum tamen in interioribus prædicant, cùm non tale deſcendat, ſed admiſtum calidis concaleſcat. Certè reſpondeant uolo, cur ſtomacho in laſsitudinem degeneranti, ad inſtaurandas conſtrictione uires offerant ægreſcenti uinum: niſi frigore ſuo laſſata cogeret, & colligeret diſ- ſoluta

Vinū natura frigidum.

ſoluta? Et cùm laſſo (ut dixi) ſtomacho nil adhibeat calidum, ne creſcat ulterius laßitudo: à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis magis uino, quàm ingenti caloris. Nam ſiquis aconitum neſciens hauſerit: non nego hauſtu eum meri plurimi ſolere curari. Infuſum enim uiſceribus trahit ad ſe calorem, & ueneno frigido quaſi calidum iam repugnat. Si uerò aconitum ipſum cum uino tritum potui datum ſit, haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admiſtione ſui frigus auxit ueneni: nec in interioribus iam caleſcit, quia non liberum, ſed admiſtum alij, imò in aliud uerſum deſcendit in uiſcera. Sed & ſudore nimio uel laxato uentre defeßis uinum ingeritur: ut in utroque morbo conſtringat meatus. Inſomnem medici frigidis oblinunt, modò papaueris ſucco, modò mandragora, uel ſimilibus, in quibus eſt & uinũ. Nam uino ſomnus reduci ſolet, quod non niſi ingentis frigoris teſtimonium eſt. Deinde omnia calida uenerem prouocant, & ſemen excitant, & generationi fauent. Hauſto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt: quia uini nimietas, ut frigidi, facit ſemen exile uel debile. Hoc uerò uel manifeſtiſſimam exiſtimationis meæ habet aſſertionem: quòd quæcunque nimium algentibus, eadem contingunt ebrijs. Fiunt enim tremuli, pallidi, graues: & ſaltu tumultuantis ſpiritus artus ſuos, & membra quatiuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titubatio. Multis etiam morbus ille, quem παράλυσιν Græci uocant, ſic nimio uino, ut multo algore cõtingit. Reſpice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs. Non'ne cubare ſub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor refoueatur? non'ne & ad

ad calida lauachra ducuntur? non'ne illis unctionum tempo re calor corporis excitatur? Poſtremò, qui fiunt crebrò ebrij, cito ſeneſcunt. Alij ante tempus competẽtis ætatis uel caluitio, uel canitie inſigniuntur, quæ non niſi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum eſt? Solum enim hoc ex omnibus humoribus creſcentem flammam uiolenter extinguit: dum per frigus ſuum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quod ex fructibus arborum illi ſunt frigidiores, quorum ſuccus imitatur uini ſaporem: ut mala ſeu ſimplicia, ſeu granata, ſeu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me ſæpe mouit, & exercuit, mecum diſputantem: quia in medium proferre uolui, quid de uino extimauerim ſentiendum. Cæterùm conſultationem mihi debitam non omitto. Te enim Diſari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit abſoluas. Legiſſe apud Græcum philoſophum memini (ni fallor, ille Ariſtoteles fuit) in libro quem de Ebrietate compoſuit, Mulieres rarò in ebrietatẽ cadere, crebrò ſenes. Nec cauſam uel huius frequentiæ, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporũ tota hæc quæſtio pertinet, quam noſſe & induſtriæ tuæ, & profeßionis officium eſt: uolo te cauſas rei, quam ille ſententiæ loco dixit, ſi tamen philoſopho aſſentiris, aperire. Tum ille: Rectè & hoc Ariſtoteles, ut cætera. Nec poſſum non aſſentiri uiro, cuius inuentis nec ipſa natura diſſentit. Mulieres, inquit, rarò inebriantur, crebrò ſenes. Rationis plena gemina iſta ſententia, & altera pendet ex altera. Nam cùm didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat: iam tenemus, quid ſenes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturã ſortita ſunt muliebre corpus, & corpus ſenile. Mulier humectißimo eſt corpore. Docet hoc & leuitas cutis, & ſplendor: do-

Mulieres cur rarius inebriẽtur.

cent

cent præcipuè aſſiduæ purgationes, ſuperfluo exonerantes corpus humore. Cùm ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim ſuam perdit, & fit dilutius: nec facilè cerebri ſedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat ſentētiæ ueritatem, quòd muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus conſertum foraminibus: ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egeſtionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euaneſcit. Contrà, ſenibus ſiccum corpus eſt: quod probat aſperitas, & ſquallor cutis. Vnde & hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod eſt indicium ſiccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris: & integra ui ſua adhæret corpori arido: & mox loca tenet, quæ ſapere homini miniſtrant. Dura quoq; eſſe ſenum corpora, nulla dubitatio eſt: & ideo etiam ipſi naturales meatus in membris durioribus obſerantur: & hauſto uino, exhalatio nulla contingit: ſed totum ad ipſa[illegible] ſedem mentis aſcendit. Hinc fit, ut & ſani ſenes malis ebriorum laborent: tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam ſubiacent iuuenes ebrij, quàm ſenes ſobrij. Si ergo leuem pertulerint impulſum uini, non accipiunt hæc mala, ſed incitant, quibus ætatis ratione iam capti ſunt.

Senes cur facile inebrientur.

Titubātia, prime inflexionis.

Fœminis frigidiórne ſit natura quàm uiris, an calidior. Et cur muſtum non inebriet.

CAPVT VII.

PRobata omnibus Diſarij diſputatione, ſubiecit Symmachus: Vt ſpectata eſt tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Diſarius inuenit: ita unum ab eo prætermiſſum eſt, nimio frigore, quod in earum corpore eſt, frigeſcere

Mulieres frigidæ.

geſcere

geſcere hauſtum uinum: & ita debilitari, ut uis eius, quæ elanguit, nullum calorem poßit, de quo naſcitur ebrietas, excitare. Ad hæc Horus: Tu uerò Symmache fruſtra opinaris frigidam mulierum eſſe naturam, quam ego calidiorem uirili, ſi tibi uolenti erit, facilè probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas tranſijt pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes, & genæ, & aliæ partes corporis ueſtiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore ſiccante fit inopia pilorum: & ideo in corpore ſexus huius manet continuus ſplendor, & læuitas. Eſt & hoc in illis indicium caloris, abundantia ſanguinis, cuius natura feruor eſt: qui ne urat corpus ſi inſidat, crebra purgatione ſubtrahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo poteſt negare plenas caloris, quia ſanguinis plenæ ſunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum uſus noſtro ſeculo nullus ſit: lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, ſiquando uſu ueniſſet, ut plura corpora ſimul incenderentur, ſolitos fuiſſe funerum miniſtros denis uirorũ corporibus adijcere ſingula muliebria: & unius adiutu, quaſi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quòd cùm calor ſemper generationis cauſa ſit: fœminæ ideo celerius quàm pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & ſecundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartuſdecimus in puero definiuit pubertatis ætatem. Quid plura? Non'ne uidemus mulieres, quando nimiũ frigus eſt, mediocri ueſte contentas, nec ita operimẽtis plurimis inuolutas, ut uiri ſolent: ſcilicet naturali calore, cõtra frigus, quod aẽr ingerit, repugnante? Ad hæc renidens Symmachus: Bene, inquit,

Mulierum naturam calidiorem eſſe quàm ſit uirorum.

Horus

Horus noſter tentat uideri Orator ex Cynico, qui in contrarium uertit ſenſus, quibus poteſt muliebris corporis frigus probari. Nam quòd pilis (ut uiri) non obſidentur, inopia caloris eſt. Calor eſt enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis deſunt: quorum naturam nullus negauerit frigidiorem uiris. Sed in corpore humano illæ partes maximè ueſtiuntur, quibus amplius ineſt caloris. Læue autem eſt mulierum corpus, quaſi naturali frigore denſetur. Comitatur enim algorem denſitas, læuitas denſitatem. Quòd uerò ſæpe purgantur, non multi, ſed uitioſi humoris indiciũ eſt. Indigeſtum eſt enim, & crudum quod egeritur, & quaſi infirmum effluit: nec habet ſedem, ſed natura quaſi noxiũ, & magis frigidum pellitur. Quod maximè probatur, quia mulieribus, cùm purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidum eſſe, quod effluit: & ideo in uiuo corpore non manere: quaſi inopia caloris extinctum. Quòd muliebre corpus iuuabat ardentes uiros: non caloris erat, ſed pinguis carnis, & oleo ſimilioris, quod non in illis contingeret ex calore. Quòd citò admouentur generationi: non nimij caloris, ſed naturæ infirmioris eſt: ut exilia poma celerius matureſcunt, robuſta ſerius. Sed ſi uis intelligere in generatione ueram rationem caloris: conſidera uiros longè diutius perſeuerare in generando, quàm mulieres in pariendo. Et hæc tibi ſit indubitata probatio in utroque ſexu uel frigoris, uel caloris. Nam uis eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perſeuerat. Quòd frigus aëris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus ſuum. Similibus enim ſimulia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, facit conſuetudo naturæ, quàm ſortitæ ſunt frigidiorem.

Contrà frigidiorem eſſe naturam mulierũ, quàm uirorum ſit.

Sed de his ſinguli, ut uolunt, iudicent: ego uerò ad ſor-

tem conſulendi uenio: & quod ſcitu dignum extimo, ab eodem Diſario quæro, & mihi uſque ad effectum nimio amico, & cum in cæteris, tum in his optimè doctо. Nuper in Tuſculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua ſolennitate legerentur. Erat uidere permiſtos ruſticis ſeruos haurire uel de expreſſo, uel de ſponte fluente muſtum: nec tamen ebrietate capi. Quod in illis præcipuè admirabar, quos impelli ad inſaniam paruo uino noueram. Quæro quæ ratio de muſto ebrietatem aut tardam fieri faciat, aut nullam.

Muſtū cur nō inebriet. Ad hæc Diſarius: Omne quod dulce eſt citò ſatiat, nec diuturnam deſiderij ſui fidem tenet: ſed in locum ſatietatis ſuccedit horror. In muſto autem ſola dulcedo eſt, ſuauitas nulla. Nam uinum cùm in infantia eſt, dulce: cùm pubeſcit, magis ſuaue quàm dulce eſt. Eſſe autem harum duarum rerum diſtantiam, certè Homerus teſtis eſt, qui ait:

Odiß. 15. Μαῖ' ἄγε δή μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσιν ἄφυσσον
Ἡδύν.

ὀδυσ. ω. Καίεω δ' ἔντ' ἐθῆτι θεῶν καὶ ἀλείφατι πολλῷ
Καί μέλιτι γλυκερῷ.

Vocat enim mel dulce, & uinum ſuaue. Muſtum igitur, cum needum ſuaue eſt, ſed tantummodo dulce, horrore quodam tantum ſumi de ſe non patitur, quantum ſufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare: adeò, ut medici eos qui uſq; ad periculum uino diſtenduntur plurimo, cogant uomere: & poſt uomitum contra fumum uini qui remanſit in uenis, panem offerunt melle illitum: & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat muſtum, in quo eſt ſola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione* deſcendit, quòd muſtum graue eſt, & flatus, & aquæ permiſtione, & pondere

* *defendit*

dere ſuo citò in inteſtina delabitur, ac profluit, nec manet in locis obnoxijs ebrietati. Delapſum uerò relinquit ſine dubio in homine ambas qualitates naturæ ſuæ: quarum altera in flatu, altera in aquæ ſubſtantia eſt. Sed flatus quidem, quaſi æquè ponderoſus, in ima delabitur: aquæ uerò qualitas non ſolum ipſa non impellit in inſaniam: ſed & ſiqua uinalis fortitudo in homine reſedit, hanc diluit, & extinguit. Ineſſe autem aquam muſto uel hinc docetur quòd cùm in uetuſtatem procedit, fit menſura minus, ſed acrius fortitudine: quia exhalata aqua, qua molliebatur, remanet uini ſola natura cum fortitudine ſua libera, nulla diluti humoris permiſtione mollita.

De facilitate uel difficultate digeſtionis quorundam ciborum: deq; aliis quibuſdam quæſtiunculis oppidò quàm argutis. CAPVT VIII.

POſt hæc Furius Albinus: *Ego quoq; pro uirili portione Diſarium noſtrum inexercitum non relinquo. Dicas quæſo, quæ cauſa difficile digeſtu facit iſitium: quod ab inſectione inſitium dictum (amiſsione enim literæ, poſteà, quod nunc habet nomen obtinuit) cùm multum in eo digeſtionem futuram iuuerit tritura tam diligens: & quicquid graue erat carnis abſumpſerit, conſummationeq; eius multa ex parte confecerit.* Et Diſarius: *Inde hoc genus cibi difficilè digeritur, unde putas ei digeſtionem antè prouiſam. Leuitas enim, quam tritura præſtitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digeſtio promouetur: ſic & mox tritum atque firmatum, cùm in aquam conijcitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uentris humore, ſubducit ſe digeſtionis neceſsitati: & tam ſerò illhic coquitur, quàm tardius conficiuntur quæ uapore*

Iſitiũ cur difficile digeſtu ſit.

aquæ, quàm quæ igne ſoluuntur. Deinde dum inſtantius teritur, multus ei flatus inuoluitur: qui prius in uentre conſumendus eſt, ut tum demum conficiatur quod remanſit de carne iam liberum. Hoc quoque ſcire *habeo, Furius inquit, quæ faciat cauſa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere quàm tenues. Nam cùm citò coquant offas bubulas, in aſperis piſcibus concoquendis laborant. In his Diſarius ait: Huius rei autor eſt nimia in homine uis caloris: quæ ſi idoneam materiam ſuſcipit, liberè congreditur, & citò eam in concertatione conſumit: leuem modò præterit ut latentem, modò in cinerem potius quàm in ſuccum uertit: ut ingentia robora in carbonum fruſta lucentia igne uertuntur: paleæ ſi in ignem ceciderint, mox ſolum de eis cinerem reſtat uideri. Habes & hoc exemplum non diſſonum, quòd potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ ſunt minutiora tranſmittit. Vento nimio abies, aut quercus auellitur: cannam nulla facilè frangit procella. Cumq; Furius delectatus enarrantis ingenio, plura uellet interrogare, Cæcinna ſe Albinus obiecit: Mihi quoque deſiderium eſt habendi pauliſper negotij cum tam facunda Diſarij doctrina. Dic oro te, inquit, quæ facit cauſa, ut ſinapi & piper, ſi appoſita cuti fuerint, excitent ulnus, & loca perforent: deuorata uerò nullam uentris corpori inferant læſionem. Et Diſarius: Species, inquit, & acres & calidæ, ſuperficiem cui apponuntur, exulcerant: quia integra uirtute ſua ſine alterius rei admiſtione utuntur ad noxiam. Sed ſi in uentrem recepta ſint, ſoluitur uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. Deinde prius uertuntur in ſuccum uentris calore, quàm ut integra poßint nocere. Cæcinna ſubiecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei, quàm ſemper quæſitu dignam putaui:

*auco

Carnes ualidiores quare aliquando facilius digerantur quàm tenues.

Sinapi & piper cur appoſita cuti ulnus excitent, deuorata nō lædāt.

taui: Cur in Aegypto quæ regionum aliarum calidiſsima eſt, uinum non calida, ſed penè dixerim frigida uirtute naſcatur. Ad hoc Diſarius: Vſu tibi, Albine, compertum eſt: aquas, quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme, æſtate frigeſcere. Quòd fit non alia de cauſa, niſi quòd aëre, qui nobis circunfuſus eſt, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur, & aquas inficit, quarũ in imo eſt ſcaturigo. Et contrà, cùm hyemem aër præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo naſcentibus dat uaporem. Quod ergo ubique alternatur, uarietate temporis, hoc in Aegypto ſemper eſt, cuius aër ſemper eſt in calore. Frigus enim ima petens, uitium radicibus inuoluitur, & talem dat qualitatem ſucco inde naſcenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus noſter, Albinus inquit, ſemel ingreſſus calorem, non facilè aliò digreditur. Dicas ergo uolo, cur qui in aquam deſcendit calidam, ſi ſe non mouerit, minus uritur: ſed ſi agitatu ſuo aquam mouerit, maiorem ſentit calorem: & toties aqua urit amplius, quoties nouus ei motus acceſſerit. Et Diſarius: Calida, inquit, quæ adhæſerit noſtro corpori, mox præbet tactum ſui manſuetiorem: uel quia cuti aſſueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uerò aquam nouam corpori applicat: & ceſſante aſſuetudine, de qua paulò antè diximus, ſemper nouitas auget ſenſum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æſtate cùm aër calidus flabro mouetur, non calorem, ſed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. Non eadem ratio eſt, Diſarius inquit, in aquæ, & aëris calore. Illa enim corporis ſolidioris eſt: & craſſa materies, cùm mouetur, integra ui ſua ſuperficiem, cui admouetur, inuadit: aër motu in uentum ſoluitur, & liquidior ſe

Cur uina frigida in Aegypto.

Aqua calida cur mota fiat calidior.

Aeſtate cur aer motus flabro frigidior acquiratur.

factus agitatu, flatus efficitur, Porrò ut flatus illud remouet, quod circunfuſum nobis erat: erat autem circa nos calor. Remoto igitur *per flatum calore, reſtat ut aduenam ſenſum frigoris præſtet agitatus.*

Cur ſe in orbem rotantes patiantur uertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipſum ſenſus expers, ſenſus tamen in cæteris membris gubernet. Inibiq́; obiter quæ partes humani corporis ſenſu careant.

CAPVT IX.

Rotantes ſe in orbem, cur uertiginẽ patiuntur.

INterpellat Euangelus *pergentẽ cõſultationem: & Excercebo, inquit,* Diſariũ *noſtrũ, ſi tamẽ minutis illis ſuis, & rotantibus reſponſionibus ſatisfaciet cõſulenti,* Dic Diſari, *cur qui ita ſe uertunt, ut ſæpe in orbẽ rotẽtur, & uertiginẽ capitis, & obſcuritatẽ patiuntur oculorũ: poſtremò ſi perſeuerauerint, ruũt, cũ nullus alius motus corporis hãc ingerat neceſſitatẽ?* Ad hæc Diſarius: *Septẽ, inquit, corporei motus ſunt. Aut enim accedit priorſum, aut retrorſum recedit, aut in dexteram læuam'ue diuertitur, aut ſurſum promouetur, aut deorſum, aut orbiculatim rotatur.* Ex ijs *ſeptẽ motibus, unus tantũ in diuinis corporibus inuenitur: ſphæralem dico, quo mouetur cœlum, quo ſidera, quo cætera mouentur elementa.* Terrenis *animalibus illi ſex præcipuè familiares ſunt, ſed nonnunquam adhibetur & ſeptimus.* Sed *ſex illi ut directi, ita & innoxij.* Septimus, *id eſt, qui gyros efficit, crebro cõuerſu turbat, & humoribus capitis inuoluit ſpiramentum: quod animam cerebro quaſi omnes ſenſus corporis gubernanti, miniſtrat.* Hoc *eſt autẽ ſpiramentũ, quod ambiens cerebrũ, ſingulis uim ſuam ſenſibus præſtat: hoc eſt, quod neruis, & muſculis corporis fortitudinẽ præbet.* Ergo *uertigine turbatũ, & ſimul agitatis humoribus oppreſſum langueſcit, et miniſteriũ ſuum deſerit.* Inde *fit ijs, qui raptantur in gyros, hebetior auditus,*

ditus, uiſus obſcurior. Poſtremò neruis, & muſculis nullam ab eo uirtutem, quaſi deficiente, ſumentibus: totum corpus, quod ijs ſuſtinetur, & in robur erigitur: deſertum iam fulcimentis ſuis, labitur in ruinam: Sed contra hæc omnia, conſuetudo, quam ſecundam naturam pronuntiauit uſus, illos iuuat, qui in tali motu ſæpe uerſantur. Spiramentum enim cerebri, quod paulò antè diximus, aſſuetum rei iam non ſibi nouæ, non paueſcit hunc motum, nec miniſteria ſua deſerit. Ideo conſuetis etiam iſte agitatus innoxius eſt. Et Euangelus: Irretitum te iam Diſari teneo: &, ſi uerè opinor, nuſquam hodie effugies. Et alios enim in arte tibi ſocios, & ipſum te audiui ſæpe dicentem, cerebro non eſſe ſenſum: ſed ut oſſa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum eſſe ſine ſenſu. Verum'ne eſt hæc uos dicere ſolitos? an ut falſum refelles Diſari? Verum, ait ille. Euangelus: Ecce iam clauſus es. Vt enim concedam tibi, præter capillos, in homine aliquid eſſe ſine ſenſu, quod non facilè perſuaſu eſt: tamen cur ſenſus omnes paulò antè dixiſti à cerebro miniſtrari, cùm cerebro non ineſſe ſenſum ipſe fatearis? poteſt'ne excuſari huius contrarietatis* auſum, uel ueſtri oris nota uolubilitas? Et Diſarius renidens: Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara ſunt, nimis patula. Ecce me Euangele ſine niſu inde exemptum uidebis. Opus naturæ eſt, ut ſenſum uel nimium ſicca, uel nimium humecta non capiant. Oſſa, dentes cum unguibus, & capillis nimia ſiccitate ita denſata ſunt: ut penetrabilia non ſint effectui animæ, quæ ſenſum miniſtrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in humore, atq; mollitie ſunt, ut eundem effectum animæ, quem ſiccitas non recipit, mollities iſta non teneat. Ideo tam dentibus, unguibus, oſsibus & capillis, quàm adipi, medullis, & cerebro ſenſus ineſſe non

Dentes, oſſa, et alia quædã in homine ſenſu carentia.

* Auſum pro audacia.

potuit. Et ſicut ſectio capillorum nihil doloris ingerit: ita ſi ſecetur uel dens, uel os, ſeu adeps, ſeu cerebrum, ſeu medulla, aberit omnis ſenſus doloris. Sed uidemus, inquies, tormentis affici, quibus ſecantur oſſa: torqueri homines & dolore dentium. Hoc uerum quis abneget? Sed ut os ſecetur, omentum quod impoſitum eſt oſſi, cruciatum, dum ſectionem patitur, importat. Quod cùm medici manus tranſit, os iam cum medulla, quam continet, habet indolentiam, ſectioni ſimilem capillorum. Et cùm dentium dolor eſt: non os dentis in ſenſu eſt, ſed caro quæ continet dentem. Nam & unguis quantus extra carnem creſcendo pergit, ſine ſenſu ſecatur: qui carni adhæret, iam facit ſi ſecetur dolorem: non ſuo, ſed ſedis ſuæ corpore. Sicut capillus dum ſuperior ſecatur, neſcit dolorem: ſi auellatur, ſenſum accipit à carne, quàm deſerit. Et cerebrum, quod tactu ſui hominem uel torquet, uel frequenter interimit: non ſuo ſenſu, ſed ueſtitus ſui, id eſt, omenti, hunc importat dolorem. Ergo diximus quæ in homine ſine ſenſu ſint, & quæ hoc cauſa faciat indicatum eſt. Reliqua pars debiti mei de eo eſt, cur cerebrum, cùm ſenſum non habeat, ſenſus gubernet. Sed de hoc quoque tentabo, ſi potero eſſe ſoluendo. Senſus, de quibus loquimur, quinque ſunt: uiſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus. Hi aut in corpore ſunt, aut circa corpus, ſolíſque ſunt caducis corporibus familiares. Nulli enim diuino corpori ſenſus ineſt. Anima uerò omni corpore, uel ſi diuinum ſit, ipſa diuinior eſt. Ergo ſi dignitas diuinorum corporum, ſenſum dedignatur, quaſi aptum caducis: multò magis anima maioris eſt maieſtatis, quàm ut ſenſu egeat. Vt autem homo conſtet & uiuũ animal ſit, anima præſtat, quæ corpus illuminat. Porrò illuminat, inhabitando, & habitatio eius in cerebro eſt. *Et

Cerebrum ſenſu carens, quomodo corporis ſenſus gubernet.

eſt.*Et ſphæralis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine altam, & ſphæralem tenuit, & quæ ſenſu careat, qui non eſt animæ neceſſarius, Sed quia neceſſarius animali eſt, locat in cauernis cerebri ſpiramentum de effectibus ſuis: cuius ſpiramenti natura hæc eſt, ut ſenſus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres cerebri noſtra uocauit antiquitas, naſcuntur neruorū ſeptem συζυγίαι: cui rei nomen quod ipſe noles Latinū facito. Nos enim συζυγίαν neruorum uocamus, cùm bini nerui pariter emergunt, & in locum certum deſinunt. Septē igitur neruorum συζυγίαι de cerebri uentre naſcentes, uicem implent fiſtularum, ſpiramentum ſenſificum ad ſua quæque loca naturali lege ducentes: ut ſenſum uicinis, & longè poſitis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία neruorum taliū petit oculos, & dat illis agnitionem ſpecierum, & diſcretionem colorum, Secunda in aures ſe diffundit, per quam eis innaſcitur notitia ſonorum. Tertia naribus inſeritur, uim miniſtrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de guſtibus iudicatur. Quinta ui ſua corpus omne implet. omnis enim pars corporis mollia & aſpera, frigida & calida diſcernit. Sexta de cerebro means ſtomachum petit, cui maximè ſenſus eſt neceſſarius: ut quæ deſunt appetat, ſuperflua reſpuat, & in homine ſobrio ſe ipſe moderetur. Septima συζυγία neruorū infundit ſenſum ſpinali medullæ, quæ hoc eſt animali, quod eſt naui carina. Et adeò uſu, aut dignitate præcipua eſt, ut longum cerebrum à medicis ſit uocata. Ex hac deniq;, ut ex cerebro, diuerſi naſcuntur meatus, uirtutem tribus animæ propoſitis miniſtrantes. Tria ſunt enim, quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis: ut uiuat, ut decorè uiuat, & ut immortalitas illi ſucceſſione quæratur.

*Ex ſphærali enim natura

His tribus propoſitis, ut dixit, animæ per ſpinalem medullam præbetur effectus. Nam *cordi, & iecori, & ſpirandi miniſterijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires ex ſpinalibus, quos diximus, meatibus miniſtrantur.* Neruis *etiam manuum, pedum, aliarum'ue partium, per quas decorè uiuitur, uirtus inde præſtatur.* Et *ut ex his ſucceßio procuretur, nerui ex eadem ſpinali medulla pudendis, & matrici, ut ſuum opus impleant, miniſtrantur.* Ita *nulla in homine pars corporis ſine ſpiramento, quod in uentre cerebri locatum eſt, & ſine ſpinalis medullæ beneficio conſtat.* Sic *ergo fit, ut cum ipſum cerebrum ſenſu careat, ſenſus tamen à cerebro in omne corpus proficiſcatur.* Euge *Græculus noſter,* Euangelus *ait, tam planè nobis oſtendit res *opertu naturæ tectas: ut quicquid ſermone deſcripſit, oculis uidere uideamur.* Sed Euſtathio *iam cedo, cui præripui conſulendi locum.* Euſtathius: Modo *uel uir omnium diſertißimus* Euſebius, *uel quicunq; uolent alij, ad exercitium conſultationis accedant,* Nos *poſteà liberiore otio congrediemur.*

**operto*

Qui fiat, ut caluitium pariter atque canities, anteriores capitis partes primum inuadant. Deinde cur fœminis atque eunuchis uox ſit quàm uiris exilior. CAP. X.

Canities et caluitiũ, cur priorẽ capitis partem principiò occupent.

ERgo (*ait* Euſebius) *habendus mihi ſermo eſt,* Diſari, *tecum, de ætate, cuius ianuam iam penè ambo pulſamus.* Homerus *cùm ſenes* πολιοκροτάφυς *uocat: quæro utrũ ex parte poëtico more totum caput ſignificare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipuè parti capitis aßignet?* Et Diſarius: *Et hoc diuinus ille uates prudenter, ut cætera.* Nam *pars anterior capitis humidior occipitio eſt, & inde crebrò ſolet incipere canities.* Et *ſi pars anterior, ait ille, humidior eſt, cur caluitium patitur: quod non niſi*

niſi ſiccitate contingit? Opportuna, inquit Diſarius, obiectio: ſed ratio non obſcura eſt. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid ſuperflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euaneſcat per plures meatus. Vnde uidemus in ſiccis defunctorum capitibus uelut quaſdam ſuturas, quibus hemiſphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem ſiccitate mutant: & ideo tardius caneſcunt ſed non caluitio carent. Si ergo ſiccitas caluos efficit, ut poſteriora capitis ſicciora eſſe dixiſti: cur caluum occipitium nunquam uidemus? Ille reſpondit: Siccitas occipitij non ex uitio, ſed ex natura eſt. Ideo omnibus ſicca ſunt occipitia. Ex illa autem ſiccitate caluitium naſcitur quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν uocare ſolent, contingit. Vnde capillo criſpi, quia ita temperati ſunt, ut capite ſicciore ſint, tardè caneſcunt, cito in caluitium tranſeunt. Contrà, qui capillo ſunt rariore, non eo facilè nudantur, nutriente humore quod φλέγμα uocitatur: ſed fit illis cita canities. Nam ideo alibi ſunt cani, quia colorem humoris, quo nutriuntur, imitantur. Si ergo ſenibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur ſenecta opinionem exactæ ſiccitatis accepit? Quia ſenecta, ille inquit, extincto per uetuſtatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi, & ſuperflui naſcuntur humores. Cæterum liquor uitalis longæuitate ſiccatus eſt. Inde ſenecta ſicca eſt inopia naturalis humoris: humecta eſt abundantia uitioſi ex frigore procreati. Hinc eſt, quòd ex uigilijs ætas grauior efficitur: quia ſomnus, qui maximè ex humore contingit, de non naturali naſcitur. Sicut eſt multus in infantia, quæ humida eſt, abundantia non ſuperflui, ſed naturalis humoris. Eadē ratio eſt, quæ pueritiā caneſcere non

re non patitur: cùm ſit humectiſſima. Quia non ex frigore nato phlegmate humida eſt, ſed illo naturali, & uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore naſcitur, aut cuiuslibet uitioſitatis occaſione contrahitur: ut ſuperfluus, ita & noxius eſt. Hūc uidemus in fœminis, ubi niſi crebrò egeratur, extrema minitantem. Hunc in eunuchis debilitatem tibijs ingerentem: quorum oſſa quaſi ſemper in ſuperfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facilè intorquentur, dum pondus ſuppoſiti corporis ferre non poſſunt: ſicut canna, pondere ſibi impoſito, curuatur. Et Euſebius: *Quoniam nos à ſenectute uſque ad eunuchos traxit ſuperflui humoris diſputatio: dicas uolo, cur ita acutæ ſint uocis, ut ſæpe mulier, an eunuchus loquatur, niſi uideas, ignores? Id quoque facere ſuperflui humoris abundantiā ille reſpondit. Ipſe enim* ἀρτηρίαν *per quā ſonus uocis aſcendit, efficiēs craſſiorē, anguſtat uocis meatū: & ideo uel fœminis, uel eunuchis uox acuta eſt: uiris grauis, quibus uocis tranſitus habet liberum & ex integro patentē meatū. Naſci autem in eunuchis, & in fœminis ex pari frigore parem penè importuni humoris abundantiam: etiam hinc liquet, quòd utrunq; corpus ſæpe pingueſcit: certè ubera propè ſimiliter utriſq; grādeſcunt.*

Vox in fœminis et eunuchis quare tenuior ſit.

Cur ij quos pudet, aut qui gaudent, rubeſcant: at metuentes pallor inuadit. CAPVT XI.

D*ictis his, cùm ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali preſſus ille uerecundia, uſq; ad proditionem coloris erubuit.* Et Diſarius: *Age Serui, non ſolum adoleſcentium, qui tibi æquæui ſunt, ſed ſenum quoq; omnium doctiſſimè, commaſcula frontem: & ſequeſtrata uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiſcum liberè quod occurrerit interrogationibus tuis: non minus*

Commaſculare frontem.

minus doctrinæ collaturus,quàm ſi alijs conſulentibus ipſe reſpondeas. Cumq; diutulè tacentem crebris ille hortatibus excitaret. Hoc,inquit Seruius,ex te quæro,quod mihi contigiſſe dixiſti. Quæ facit cauſa,ut rubor corpori ex animi pudore naſcatur? Et ille, Natura,inquit, cùm quid ei occurrit honeſto pudore dignum, imum petendo penetrat ſanguinem:quo commoto,atque diffuſo,cutis tingitur: & inde naſcitur rubor. Dicunt etiam Phyſici, quòd natura pudore tacta, ita ſanguinem ante ſe pro uelamento tendat. Vt uidemus quemq; erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de ijs poteris,cùm nihil aliud ſit rubor,niſi *color ſanguinis. Addit Seruius: Et qui gaudent,cur rubeſcunt? Diſarius,Gaudium,inquit,extrinſecus contigit. Ad hoc animoſo occurſu natura feſtinat,quam ſanguis comitando, quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem, tingit cutem. Et inde ſimilis color naſcitur. Idem refert: Contrà, qui metuunt, qua ratione palleſcunt? Nec hoc, Diſarius ait, in occulto eſt. Natura enim cùm quid de extrinſecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur:ſicut nos quoq; cùm timemus, latebras & loca nos occulentia quærimus. Ergo tota deſcendens ut lateat trahit ſecum ſanguinem: quo,uelut curru,ſemper uehitur. Hoc demerſo,humor dilutior cuti remanet, & inde palleſcit. Ideo timentes & tremunt, quia uirtus animæ introrſum fugiens neruos relinquit,quibus tenebatur fortitudo membrorum: & inde ſaltu timoris agitantur. Hinc & laxamentum uentris comitatur timorem:quia muſculi,quibus claudebantur retrimentorum meatus,fugientis introrſum animæ uirtute deſerti,laxant uincula,quibus retrimenta uſq; ad digeſtionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter aſſenſus,obticuit.

Gellius lib. 10. cap. 6.

* calor

Quare timentes palleſcunt.

De

De quæſtiunculis tredecim, Diſario ab Auieno propoſitis. CAPVT XII.

Prima quæſtio ab Auieno propoſita.

TVnc Auienus: *Quia me ordo, ait, ad ſimilitudinem conſultationis applicat: reducendus eſt mihi ad conuiuium ſermo, qui longius à menſa iam fuerat euagatus, & ad alias tranſierat quæſtiones: Sæpe appoſita ſalita carne quam laridum uocamus, ut opinor, quaſi largè aridum: quærere mecum ipſe conſtitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem uſus admiſtio ſalis ſeruet.* Hoc licet extimare mecum poſſim, *malo tamen ab eo qui corpora curat, certior fieri.* Et Diſarius: Omne *corpus ſuapte natura diſſolubile, & marcidum eſt: & niſi quodam uinculo contineatur, facilè defluit.* Continentur *autem quandiu ineſt anima reciprocatione aëris qua uegetantur conceptacula ſpiritus, dum ſemper nouo ſpirandi nutriuntur alimento.* Hoc *ceſſante per animæ diſceſſum, membra marceſcunt, & omne pondere ſuo conflictum corpus obteritur. Tum ſanguis etiam (qui quandiu fuit compos caloris, dabat membris uigorem) calore diſcedente uerſus in ſaniem, non manet intra uenas, ſed foras exprimitur: atq; ita laxatis ſpiramentis, effluit tabes fæculenta.* Id *fieri ſal admiſtus corpori prohibet. Eſt enim natura ſiccus & calidus: & fluxū quidem corporis calore contrahit: humorem uerò ſiccitate uel coërcet, uel exorbet.* Certè *humorem ſale differri, ſiue conſumi: fit hinc cognitu facilè, quòd ſi duos panes pari magnitudine feceris, unum ſale aſperſum, ſine ſale alterum: inuenies indigentem ſalis, pondere propenſiorem, ſcilicet*

Secunda. *humore in eo per ſalis penuriam permanente.* Etiam *hoc à* Diſario *meo quæſitum uolo, cur defæcatum uinum ualidius ſit uiribus, ſed infirmius ad permanendum: & tam bibentem citò permouet, quàm ipſum ſi manſerit, facilè mutatur?*

tatur? Quòd citò, inquit Diſarius, permouet, hæc ratio eſt: quia quantò penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tantò fit liquidius fæce purgata. Ideo autem facilè mutatur, quòd nullo firmamento nixũ undiq; ſui ad noxã patet. Fæx enim uino ſuſtinendo, & alendo, & uiribus ſufficiẽdis quaſi radix eius eſt. Et hoc quæro, Auienus ait, cur fæx in imo ſubſidit omnium, niſi mellis: mel enim ſolum eſt, quod in ſummum fæcẽ expuat? Ad hoc Diſarius: Fæcis materia ut ſpiſſa, atq; terrena, cæteris laticibus pondere præſtat, melle uincitur. Ideo in illis grauitate deuergens ad fundum decidit: in melle uerò, ut leuior, de loco uicta ſurſum pellitur. Tertia.

Quoniam ex ijs quæ dicta ſunt, ingerunt ſe ſimiles quæſtiones: cur Diſari, ita mel & uinũ diuerſis ætatibus habentur optima? mel quod recentiſſimum, uinũ quod uetuſtiſſimum. Vnde eſt & illud prouerbium, quo utuntur gulones: Mulſum quod probè temperes, miſcẽdum eſſe nouo hymettio, & Falerno uetulo. Propterea, inquit ille, quia inter ſe ingenio diuerſa ſunt. Vini enim natura humida eſt, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ contemplator effectũ. Nam quæ udanda ſunt corporis, uino fouentur: quæ ſiccanda ſunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate temporis de utroq; aliquid exorbente, uinum meracius fit, mel aridius. Et ita mel ſucco priuatur, ut uinum aqua liberatur. Quarta.

Nec hoc quod ſequitur, diſſimile quæſitis eſt, cur ſi uaſa uini atque olei diutulè ſemiplena cuſtodias, uinum fermè in acorem corrũpitur, oleo contrà ſapor ſuauior conciliatur. Vtrunq; Diſarius ait, uerũ eſt. In illud enim uacuum, quod ſupernè liquido caret, äër aduena incidit: qui tenuiſſimum quenque humorem elicit, & exorbet. Eo ſiccato, uinũ, quaſi ſpoliatum uiribus, prout ingenio imbecillum, aut ualidũ fuit, uel acore exaſperatur, uel auſteritate reſtringitur. Quinta.

Oleum

Oleum autem ſuperuacuo humore ſiccato, uelut mucore qui in eo latuit abſterſo, acquirit nouam ſuauitatem ſapo-

Sexta. *ris.* Rurſus, ait Auienus, Heſiodus cùm ad medium dolij peruentum eſt, comparcẽdum, & cæteris eius partibus ad ſatietatem dicit abutendum: optimum uinum ſine dubio ſignificans, quod in dolij medietate conſiſteret. Sed & hoc uſu probatum eſt, in oleo optimum eſſe quod ſupernatat, in

Septima. melle quod in imo eſt. Quæro igitur cur oleum, quod in ſummo eſt, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima eſſe credantur? Nec cunctatus Diſarius, ait: Mel quod optimum eſt, reliquo ponderoſius eſt. In uaſe igitur mellis, pars quæ in imo eſt, utique præſtat pondere: & ideo ſupernatante pretioſior eſt: Contrà, in uaſe uini, pars inferior admiſtione fæcis nõ modò turbulenta, ſed etiam ſapore deterior eſt. Pars uerò ſumma, aëris uicinia corrumpitur, cuius admiſtione fit dilutior. Vnde agricolæ dolia non con-

*tecto tenti ſub *tectum repoſuiſſe, defodiunt: & operimentis extrinſecus illitis, muniunt: remouentes, inquantum fieri poteſt, à uino aëris contagionem: à quo tam manifeſtè læditur, ut uix ſe tuatur in uaſe pleno, & ideo aëri minus peruio. Cæterum ſi inde hauſeris, & locum aëris admiſtioni patefeceris, reliquum quod remãſit, omne corrumpitur. Media igitur pars quantum à confinio ſummi utriuſque, tantum à noxa remota eſt, & quaſi nec turbulenta, nec diluta.

Octaua. Adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, quàm ei qui cibum ſumpſit? Et ille: Venas inedia uacuefecit, ſaturitas obſtruit.

Igitur cùm potio per inanitatem penitus influit, quia non obtuſas cibo uenas inuenit, neque ſit admiſtione dilu-

Nona. tior, per uacuũ means, guſtatu fortiore ſentitur. Hoc quoque ſciendum eſt mihi, Auienus inquit, cur qui eſuriens bi-

berit

berit, aliquantulum famem ſubleuat: qui uerò ſitiẽs cibum ſumpſerit, non ſolùm non domat ſitim, ſed magis cupidinẽ potus accendit. Nota eſt, inquit Diſarius, cauſa. Nam liquori quidem nihil officit, quin ſumptus ad omnes corporis partes, quo quò uerſus permânet. & uenas compleat. Et ideo inedia, quæ inanitatẽ fecerat, accepto potus remedio, quaſi iam non in totum uacua recreatur. Cibatus uerò, utpote concretior & grandior, in uenas non niſi paulatim confectus admittitur. Ideo ſitim, quam reperit, nullo ſolatio ſubleuat: imò quicquid foris humoris nactus eſt, exorbet: & inde penuria eius, quæ ſitis uocatur, augetur. Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratum relinquo, cur maior uoluptas eſt, cum ſitis potu extinguitur, quàm cum fames ſedatur cibo. Et Diſarius: Ex prædictis quoque licet. Nam potionis totus hauſtus in omne corpus ſimul penetrat, & omnium partium ſenſus facit unam maximam, & ſenſibilem uoluptatem: cibus autem exiguo ſubminiſtratu paulatim penuriã conſolatur. Ideo uoluptas eius multifariam cõminuitur. Hoc quoque, ſi uidetur, addo quæſitis, cur qui auidius uorant, facilius ſatias capit, quàm qui eadem quietius ederint. Breuis eſt, inquit ille, reſponſio. Nam ubi auidè deuoratur, tunc multus aër cum edulijs infertur, propter hiatum rectus, & crebritatem reſpirandi. Igitur ubi aër uenas compleuit, ad abijciendum faſtidium pro cibo penſatur. Ni moleſtus ſum Diſari, patere plus nimio, ex diſcendi cupidine, garrientem: & dicas quæſo, cur, edulia ſatis calida facilius comprimimus ore, quàm manu ſuſtinemus: & ſi quid eorum plus feruet, quàm ut diutius mandi poſſit, ilico deuoramus: & tamen aluus non perniciosè uritur? Et ille: Inteſtinus calor, qui in aluo eſt, quaſi multò maior uehementiorq́; quicquid calidum accipit, magni-

Decima. *Undecima.* *Duodecima.*

tudine ſua circumuenit, ac debilitat. Ideo præſtat, ſi quid ori feruidum admoueris, non (ut quidam faciunt) hiare, ne nouo ſpiritu feruori uires miniſtres, ſed paulisper labra comprimere: ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, cõprimat minorem calorem. Manus autem, ut rem feruidam ferre poßit, nullo proprio iuuatur calore. Decimatertia. *Iandudum, inquit* Auienus, *noſſe aueo, cur aqua, quæ obſita globis* *nubium *perducitur ad niualem rigorem, non minus in potu noxia eſt, quàm ex ipſa niue aqua reſoluta. Scimus enim quot, quantæq; noxæ epoto niuis humore naſcantur.*

* niuium

Et Diſarius: *Addo aliquid antè quæſitis. Aqua enim ex niue reſoluta etiam ſi igne caleſiat, & calida bibatur, æquè noxia eſt, ac ſi epota ſit frigida. Ergo non ſolo rigore niualis aqua pernicioſa eſt, ſed ob aliam cauſam, quam non pigebit aperire, autore* Ariſtotele: *qui in phyſicis quæſtionibus ſuis hanc poſuit, & in hunc ſenſum (niſi fallor) abſoluit: Omnis aqua, inquit, habet in ſe aëris tenuißimi portionem, quo ſalutaris eſt: habet & terream fæcem, qua eſt corpulenta poſt terram. Cùm ergo aëris frigore, & gelu coacta caleſcit, neceſſe eſt per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuißimam: qua* *deſcendente *conueniat in coagulum, ſola terrea in ſe remanente natura. Quod hinc apparet, quia cùm fuerit eadem aqua ſolis calore ſoluta, minor modus eius reperitur, quàm fuit antequàm congelaſceret. Deeſt enim, quod euaporatio ſolum in aqua ſalubre cõſumpſit. Nix ergo quæ nihil aliud eſt, quàm aqua in aëre denſata, tenuitatem ſui cùm denſaretur, amiſit: & ideo ex eius reſolutæ potu, diuerſa morborum genera uiſceribus inſeminantur.* Nominatum gelu, *ueteris, quæ me ſolebat agitare, admonuit quæſtionis: cur uiua aut nunquàm, aut rarenter congelaſcant: cæteris, ex magna parte humoris*

Gel. li. 19. c. 5.

*diſcedente

Decimaquarta Gell. 17. capite 8.

*humoris nimietate frigoris,cogi ſolitis? Num quia uinum ſemina quædam in ſe caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον,non,ut quidam putant, propter calorem:an alia quæpiam cauſa eſt? quam quia ignoro, ſcire cupio. Ad hæc Diſarius:Eſto, uina naturali muniantur calore,num oleum minus ignitum eſt,aut minorē uim in corporibus calefaciendis habet? & tamen gelu ſtringitur. Certè ſi putas ea, quæ calidiora ſunt, difficilius congelaſcere: congruens erat nec oleum * concreſcere, & ea quæ frigidiora ſunt,facilè gelu cogi. Acetum autem omniũ maximè frigorificum eſt, atque id tamen nunquam gelu ſtringitur. Num igitur oleo magis cauſa eſt coaguli celerioris, quod & læuigatius, & ſpiſsius eſt? Faciliora enim ad coëundum uidentur, quæ læuigatiora, denſioraq; ſunt: Vino autem non contingit tanta mollities, & eſt quàm oleum multò liquidius. Acetum uerò & liquidiſsimum eſt inter cæteros humores: & tantò acerbius,ut ſit acore triſtificũ: & exēplo marinæ aquæ quæ, ipſa quoque amaritudine ſui aſpera eſt,nunquam gelu contrahitur. Nam quod Herodotus hiſtoriarum ſcriptor, contra omnium ferme, qui hæc quæſierunt, opinionem, ſcripſit: mare Boſphoricum, quod & Cimmerium appellat, earumq; partium mare omne quod Scythicum dicitur, gelu conſtringi, & conſiſtere: aliter eſt ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, ſed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum eſt, & paludum in ipſa maria influentium, ſuperficies maris cui dulces aquæ innatant congelaſcit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, ſed de aduenis undis, coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo fruſta quædam, & (ut ita dixerim) * proficiæ gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel paluſtrium undarum multitudine: in*

* concraſſeſcere

*ſuperficies

quas licet frigore concretæ, tamen ſunt natantes, quaſi læuigatiores marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto, & totam ſuperficiem eius infectam eſſe dulci liquore (propter quod ait Salluſtius, mare Ponticum dulcius quàm cætera) eſt hoc quoque teſtimonio: quòd ſi in Pontum uel paleas, uel ligna, ſeu quæcunque alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem: atq; ita in mare, quod alluit Aſiæ oram, cùm conſtet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Meatus enim, qui ſolus de Oceano receptas aquas in maria noſtra transmittit, in freto eſt Gaditano, quod Hiſpaniam Africamq; interiacet: & ſine dubio inundatio ipſa per Hiſpanienſe & Gallicanum litora, in Tyrrhenum prodit. Inde Hadriaticum mare facit: ex quo dextra in Parthenium, læua in Ionium, & directim in Aegæum pergit, Atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de Ponto fluant, cùm foris influentes aquas Pontus accipiat? Sed conſtat utraq; ratio. Nam ſuperficies Ponti, propter nimias aquas, quæ de terra dulces influunt, foras effluit, deorſum uerò intrò pergit influxio. Vnde probatũ eſt, natantia quæ (ut ſuprà dixi) iaciuntur in Pontum, foras pelli: ſi uerò columna deciderit, introrſum innare. Et hoc ſæpe uſu probatum eſt, ut grauiora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una cõſultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uidetur, cùm frigidum eſt, quàm ſi caleat? Reſpondit Diſarius: Calor ſenſum occupat, & guſtatum linguæ feruor interpedit. Ideo ex aſpiratione oris prouenta ſuauitas excluditur. Quòd ſi caloris abſit iniuria: tum demum poteſt lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito eius excipere. Prætereà ſuccus dulcis per calorem

non

non impunè penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

De quæſtionibus tribus, quas Horus Diſario propoſuit.
CAPVT XIII.

SVcceßit Horus: *&, Cùm multa, inquit, de potu, & cibatu quæſiſſet Auienus, unum maximè neceſſarium (ſponte, an oblitus ignoro) prætermiſit, cur ieiuni magis ſitiant, quàm eſuriant. Hoc in commune nobis* Diſari, *ſi uidetur, abſolue. Et ille:* Rem *tractatu dignam, inquit, Hore quæſiſti, ſed cuius ratio in aperto ſit. Cùm enim animal ex diuerſis conſtet elementis, unum eſt de ijs quæ corpus efficiunt, quod & ſolum, aut maximè ultra cætera, aptum ſibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem ſibi ſemper exigit miniſtrari. Certè de ipſis quatuor elemētis extrinſecus uidemus nec aquam, nec aërem, neq; terram aliquid quo alatur, aut quod conſumat exigere, nullamq; noxam uicinis uel appoſitis ſibi rebus inferre. Solus ignis alimenti perpetui deſiderio, quicquid offendit, abſumit. Inſpice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat, & contrà, ſenes cogita facilè tolerare ieiunium, quaſi extincto in ipſis calore, qui nutrimentis recreari ſolet. Sed & media ætas ſi multo exercitio excitauerit ſibi naturalem calorē, animoſius cibum appetit. Conſideremus & animalia ſanguine carentia, quæ nullum cibum quærant, penuria caloris.* Ergo *ſi calor in appetentia ſemper eſt, liquor autem proprium caloris alimentum eſt: bene in nobis, cùm ex ieiunio corpori nutrimenta quæruntur, præcipuè calor ſuum poſtulat: quo accepto, corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum ſolidiorē. His dictis, Auienus annulum de mēſa retulit, qui illi de breuißimo dexteræ manus digito repentè deciderat. Cum'que*

Ieiuni cur magis ſitiant, quàm eſuriāt.

à præſentibus quæreretur, cur cum alienæ manui & digito, & non huic geſtamini deputatis potius inſereret: oſtẽdit manum læuam ex uulnere tumidiorem. Hinc Horo nata quæſtionis occaſio. Et dic, inquit, Diſari (omnis enim ſitus corporis pertinet ad medici notionem, tu uerò doctrinam, & ultrà quàm medicina poſtulat conſecutus es) dic inquam, cur ſibi communis aſſenſus annulum in digito, qui minimo uicinus eſt, quem etiã medicinalẽ uocãt, & manu præcipuè ſiniſtra geſtandũ eſſe perſuaſit? Et Diſarius: De hac ipſa quæſtione ſermo quidam ad nos ab Aegypto uenerat: de quo dubitabã fabulam'ne, an ueram rationẽ uocarem. Sed libris anatomicorum poſtea cõſultis, uerũ reperi, neruum quendam de corde natũ priorſum pergere uſque ad digitũ manus ſiniſtræ minimo proximum, & illhic deſinere implicatũ cæteris eiuſdẽ digiti neruis: & ideo uiſum ueteribus, ut ille digitus annulo, tãquam corona, circũdaretur. Et Horus: Adeò, inquit, Diſari uerũ ita ut dicis Aegyptios opinari, ut ego Sacerdotes eorũ, quos Prophetas uocant, cùm in templo uidiſſem circa Deorum aras, hunc in ſingulis digitum confectis odoribus illinire, & eius rei cauſas inquiſiſſem, & de neruo quod iam dictum eſt, principe eorum narrante didicerim, & inſuper de numero qui per ipſum, ſignificatur. Complicatus enim ſenarium numerum digitus iſte demonſtrat: qui omnifariam plenus, perfectus atq; diuinus eſt. Cauſasq́;, cur plenus ſit hic numerus, ille multis aſſeruit: ego nũc ut præſentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc ſunt quæ in Aegypto diuinarum omnium diſciplinarum cõpote, cur annulus huic digito magis inſeratur, agnoui. Inter hæc Cæcinna Albinus: Si uolentibus erit uobis, inquit, in medium profero, quæ de hac eadem cauſa apud Atteium Capitonẽ Põtificij iuris inter primos peritum

Annulus cur in digito eo geratur, qui in ſiniſtra manu minimo eſt proximus.

Gell. lib. 10. cap. 10.

*tum, legiſſe memini: qui cum nefas eſſe ſanciret, Deorum formas inſculpi annulis: eò uſq; proceſſit, ut & cur hoc digito, uel in hac manu geſtaretur annulus, non taceret. Veteres, inquit, non ornatus, ſed ſignandi cauſa annulum ſecũ circumferebant. Vnde nec plus habere quàm unũ licebat: nec cuiquã niſi libero: quos ſolos fides *decerneret, quæ ſignaculo continetur. Ideò ius annulorum famuli non habebant. Imprimebatur autem ſculptura materiæ annuli, ſiue ex ferro, ſiue ex auro foret: & geſtabatur ut quiſq; uellet, quacunque manu, quolibet digito, Poſtea, inquit, uſus luxuriantis ætatis ſignaturas pretioſis gemmis cœpit inſculpere: & certatim hæc omnis imitatio laceſſiuit, ut de augmento pretij, quo ſculpendos lapides paraſſent, gloriarentur. Hinc factum eſt, ut uſus annulorũ exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in læuam relegaretur, quæ otioſior eſt: ne crebro motu, & officio manus dexteræ, pretioſi lapides frangerentur. Electus autem, inquit, ipſa læua manu digitus minimo proximus, quaſi aptior cæteris, cui commendaretur annuli pretioſitas. Nam pollex, qui nomen ab eo, quòd pollet, accepit, nec in ſiniſtra ceſſat: nec minus, quàm tota manus, ſemper in officio eſt. Vnde & apud Græcos ἀντίχειρ, inquit, uocatur, quaſi manus altera. Pollici uerò uicinus, nudus, & ſine tuitione alterius appoſiti uidebatur. nam pollex ita inferior eſt, ut uix radicem eius excedat, Medium minimum uitauerunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum: & electus eſt, qui ab utroque clauditur, & minus officij gerit, & ideo ſeruando annulo magis accommodatus. Hæc ſunt quæ lectio Pontificalis habet. Vnuſquiſque ut uolet, uel Hetruſcam, uel Aegyptiam opinionem ſequatur.*

**deceret*

*Inter hæc Horus ad conſulendum *ſeuerus: Scis, inquit,* **reuerſus*

*à nominis Diſari, præter hunc ueſtitum qui me tegit, nihil me * in omni cenſu aliud habere. Vnde nec ſeruus mihi eſt, nec ut ſit opto: ſed omnem uſum, qui uiuo miniſtrandus eſt, ego mihimet ſubminiſtro. Nuper ergo cùm in Hoſtienſi oppido morarer, ſordidatum pallium meum in mari diutule laui, & ſuper litus ſole ſiccaui: nihiloq; minus eædem in ipſo poſt ablutionem maculæ ſordium uiſebantur. Cumq; me res iſta ſtupefaceret, aßiſtẽs fortè nauta, Quin potius ait, in fluuio ablue pallium tuum, ſi uis emaculatum. Parui, ut uerum probarem: & aqua dulci ablutum atque ſiccatum, uidi ſplendori ſuo redditum. Et ex illo cauſam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm ſalſa idonea ſit ſordibus abluendis. Iandudum, Diſarius inquit, hæc quæſtio ab Ariſtotele & propoſita, & ſoluta eſt. Ait enim aquam marinam multò ſpißiorẽ, quàm eſt dulcis, imo illam eſſe fæculẽtam: dulcem uerò puram, atque ſubtilem. Hinc facilius, ait, uel imperitos nandi ſuſtinet mare: cum fluuialis aqua, quaſi infirma, & nullo adiumento fulta, mox cedat, & in imum pondera accepta tranſmittat. Ergo aquam dulcem dixit, quaſi natura leuem, celerius immergere in ea, quæ abluenda ſunt: & dum ſiccatur, ſecum ſordium maculas abſtrahere: marinam uerò quaſi craßiorem, nec facilè penetrare purgando, propter ſui denſitatem, & dum uix ſiccatur, non multum ſordium ſecum trahere. Cumq; Horus ijs aſſentire uideretur, Euſtathius ait: Ne decipias quæſo credulum, qui ſe, quæſtionemq; ſuam commiſit fidei tuæ. Ariſtoteles enim, ut nonnulla alia, magis acutè, quàm uerè iſta diſſeruit. Adeò autem aquæ denſitas non nocet abluendis, ut ſæpe qui aliquas ſpecies purgatas uolunt, ne ſola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admiſceant illi cinerem: uel ſi defuerit, terrenum puluerem, ut craßior facta

Aqua dulcis cur abluendis ſordibus magis idonea ſit quã ſalſa.

facta celerius poßit abluere. Nibil *ergo impedit marinæ aquæ denſitas. Sed nec ideo quia ſalſa eſt minus abluit. Salſitas enim findere, & uelut aperire meatus ſolet, & ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una cauſa eſt, cur aquæ marina non ſit ablutioni apta, quia pinguis eſt, ſicut & ipſe* Ariſtoteles *ſæpe teſtatus eſt, & ſales docent, quibus ineſſe quidam pingue nullus ignorat. Eſt & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quòd cùm inſpargitur flãmæ, nõ tã extinguit, quàm pariter accẽditur, aquæ pinguedine alimoniam igni ſubminiſtrante.* Poſtremò, Homerum *ſequamur, qui ſolus fuit naturæ conſcius.* Facit *enim* Nauſicaam Alcinoi *filiam abluentem ueſtes, cùm ſuper mare eſſet, non in mari, ſed in fluuio. Idem locus* Homeri *docet nos marinæ aquæ quiddam ineſſe pingue permiſtum.* Vliſſes *enim cùm iandudum mare euaſiſſet, & ſtaret ſiccato corpore, ait ad* Nauſicaæ *famulas:*

Ἀμφίπολοι ϛῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς Odyſſ. 6.
Ἅλμην ὤμοισιν ἀπολούσομαι, ἀμφὶ δ' ἐλαίῳ
Χρίσομαι, ἦ γὰρ δηρὸν ἀπὸ χροὸς ἔϛιν ἀλοιφή.

Poſt hæc cùm deſcendiſſet in fluuium: Ἐκ κεφαλῆς ἔσμιχεν ἁλὸς χνόον. *Diuinus enim uates, qui in omni re naturã ſecutus eſt, expreßit, quod fieri ſolet: ut qui aſcendunt de mari, ſi in ſole ſteterunt, aqua quidem celeriter ſole ſiccetur, maneat autem in corporis ſuperficie ueluti flos quidam, qui & in detergendo ſentiatur. Et hæc eſt aquæ marinæ pinguedo, quæ ſola impedit ablutionem.*

Simulachra cur ſub aquis maiora eſſe videantur, quàm re vera ſunt: Tum in vniuerſum quomodo viſio fiat, an ſuſceptione ſimulachrorum, quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emiſsione radiorum ex ipſis oculis.

CAPVT XIIII.

ET quia cæteris expeditus mihi te pauliſper indulges, modò autem nobis de aqua ſermo fuit, quæro cur in aqua ſimulachra maiora ueris uidentur: quod genus apud popinatores pleraque ſcitamentorum cernimus propoſita, ampliora ſpecie, quàm corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis, & oua globis maioribus, & iecuſcula fibris tumidioribus, & beluas ſpiris ingentibus. Et omnino ipſum uidere, qua nobis ratione conſtet: quia ſolent de hoc nonnulli nec uera, nec ueriſimilia ſentire. Et Diſarius: Aqua, inquit, denſior eſt aëris tenuitate, & ideo eam cunctatior uiſus penetrat, cuius offenſa percuſſa uidendi acies ſcinditur, & in ſe recurrit. Sciſſa dum redit, iam non directo ictu, ſed undique uerſum incurrit liniamenta ſimulacri: & ſic fit, ut uideatur imago archetypo ſuo grandior. Nam & Solis orbis matutinus, ſolito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos & ipſum aër adhuc de nocte roſidus, & grandeſcit imago eius, tanquam in aquæ ſpeculo uiſatur. Ipſa uerò uidendi naturam non * ſubinde introſpexit Epicurus: cuius in hoc non eſt (ut exiſtimo) improbanda ſententia, aſtipulante præcipuè Democrito: qui ſicut in cæteris, ita & in hoc paria ſenſerunt. Ergo cenſet Epicurus, ab omnibus corporibus iugi fluore quæpiam ſimulachra manare: nec unquam tantulam moram interuenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in noſtris oculis ſunt: & ideo ad deputatam ſibi à natura ſedem proprij ſenſus recurrunt. Hæc ſunt, quæ uir ille commemorat: quibus ſi occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidens Euſtathius: In propatulo eſt, inquit, quod decepit Epicurum. A' uero enim lapſus eſt,

Simulachra maiora ueris cur in aqua uideantur.

*inſubide

De uidendi ratione.

Gell. lib. 5. cap. 16.

aliorum

aliorum quatuor ſenſuum ſecutus exemplum: quia in audiendo, & guſtando, & odorãdo, atq; tangendo, nihil è nobis emitttimus, ſed extrinſecus accipimus, quod ſenſum ſui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur, quod gignat ſaporem, & corpori noſtro applicantur tacta ſentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficiſci, ſed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, quod in ſpeculis imago aduerſa contemplatorem ſuum reſpicit: cùm debeat (ſiquidem à nobis orta recto meatu proficiſcitur) poſterã ſui partẽ cùm diſcedit oſtẽdere: ut læua læuã, dextera dexteram reſpiciat. Nã hiſtrio perſonã ſibi detractam, ex ea parte uidet, qua induit, ſcilicet non faciem, ſed poſteriorem cauernam. Deinde interrogare hunc uirum uellem, an tunc imagines è rebus auolant, cùm eſt qui uelit uidere: an & cùm nullus aſpicit, emicant undique ſimulachra. Nam ſi quod primum dixi teneat: quæro cuius imperio ſimulachra præſtò ſint intuenti: & quoties quis uoluerit ora conuertere, toties ſe & illa conuertant? Sin ſecundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare ſimulachra: quæro quãdiu cohærẽtia permanent, nullo coagulo iuncta ad permanendum? Aut ſi manere dederimus, quẽadmodũ aliquẽ retinebũt colorẽ, cuius natura cùm ſit incorporea, tamẽ nunquã poteſt eſſe ſine corpore? Deinde quis poteſt in animum inducere, ſimulatq; oculos uerteris, incurrere imagines cœli, maris, littoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum quas uno oculorum iactu uidemus, cùm ſit pupilla, quæ uiſu pollet oppidò parua? Et quo nam modo totus exercitus uiſitur? an de ſingulis militibus profecta ſimulachra ſe congerunt, atq; ita collocata tot millia penetrant oculos intuentis?

Prima ratio, quòd uiſio fiat emiſſione radiorum ex oculis, nõ receptione ſimulachrorum.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

tis? Sed quid laboramus opinionem ſic inanem uerbis uerberare, cùm ipſa rei uanitas ſe refellat? Conſtat autē uiſum nobis hac prouenire ratione. Genuinum lumen è pupilla quacunq; eam uerteris, directa linea emicat. Id oculorum domeſticum profluuium, ſi repererit in circunfuſo nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quandiu corpus offendat. Et ſi faciem uerteris, ut circunſpicias: utrobiq; acies uidendi directa procedit. Ipſe autem iactus, quē diximus de noſtris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in ſumma fit latior, ſicut radij à pictore finguntur. ideo per minutiſſimum foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem. Ergo tria nobis iſta neceſſaria ſunt ad effectū uidendi: lumen quod de nobis emittimus: & ut aër, qui interiacet, lucidus ſit: & corpus, quo offenſo deſinat intenſio. Quæ ſi diutius pergat, rectam intenſionem laſſata nō obtinet, ſed ſciſſa in dexteram, læuamq; diffunditur. Hinc eſt, quòd ubicunq; terrarum ſteteris, uideris tibi quādam cœli concluſionē uidere: & hoc eſt, quod horizontē ueteres uocauerūt: quorum indago fideliter deprehēdit directam ab oculis aciem per planum contrà aſpiciētibus, non pergere ultra C L X X X. ſtadia, & inde in orbem iā recuruari. Per planum, ideo adieci, quia altitudines longiſſimè aſpicimus: quippe qui & cœlum uidemus. Ergo in omni horizontis orbe ipſe qui intuetur, cētron eſt. Et quia diximus quantum à centro acies uſq; ad partem orbis extēditur, ſine dubio in horizonte διάμετρος orbis C C C L X. ſtadiorū eſt: & ſi ulterius qui intuetur acceſſerit, ſeu retrorſum receſſerit, ſimilem circa ſe orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cùm lumen quod pergit è nobis, per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidēdi. Sed ut poſſit res uiſa cognoſci, renuntiat uiſam ſpeciē rationi ſenſus oculorum: & illam

illam aduocata memoria recognoſcit. Ergo uidere oculorum eſt, iudicare rationis, memoriæ meminiſſe: quia trinũ eſt officium, quod uiſum complet ad dignoſcendam figurã, ſenſus, ratio, memoria. Senſus rem uiſam rationi refundit. Illa quid uiſum ſit recordatur. Adeò autem in tuendo neceſſarium eſt rationis officiũ: ut ſæpe in uno uidẽdi ſenſu, etiam alium ſenſum memoria ſuggerente ratio deprehendat. Nã ſi ignis appareat, ſcit eum, & ante tactum ratio, calere. Si nix ſit illa quæ uiſa eſt, intelligit in ipſa ratio etiam tactus rigorem. Hac ceſſante, uiſus inefficax eſt: adeò, ut quòd remus in aqua fractus uidetur, uel quòd turris eminus uiſa cùm ſit anguloſa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ ſi ſe intenderit, agnoſcit in turre angulos, & in remo integritatem. Et omnia illa diſcernit, quæ Academicis damnãdorum ſenſuum occaſionẽ dederũt: cùm ſenſus unus inter certiſſimas res habendus ſit: comitante ratione, cui nonnunquam ad diſcernendã ſpeciem non ſufficit ſenſus unus. Nam ſi eminus pomi, quod malum dicitur, figura uiſatur, non omnino id malum eſt, potuit enim ex aliqua materia fingi mali ſimilitudo. Aduocandus eſt igitur ſenſus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum poſitum, auram odoris ipſius concepiſſe. hic tactus conſulendus eſt, qui poteſt de põdere iudicare. Sed metus ne ipſe fallatur, ſi fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur, elegit. Confugiendum eſt igitur ad ſaporem, qui ſi formæ conſentiat, malum eſſe nulla dubitatio eſt. Sic probatur, efficaciam ſenſuũ de ratione pẽdere. Ideo Deus opifex omnes ſenſus in capite, id eſt, circa ſedem rationis, locauit.

Satin' rectè ſcriptum ſit à Platone, cibum per ſtomachum trahi: potum uerò per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

CAP

CAPVT XV.

Gell. lib. 17. cap. 11.

HIs dictis, fauor ab omnibus exortus eſt admirantibus dictorum ſoliditatem: adeò ut atteſtari uel ipſum Euangelum non pigeret. Diſarius deinde ſubiecit: Iſti plauſus ſunt, qui prouocant Philoſophiam ad uindicandos ſibi de aliena arte tractatus, unde ſæpe occurrit in manifeſtos errores. Vt Plato ueſter, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria eſt, abſtinet, riſum de ſe poſteris tradidit. Dixit enim diuiſas eſſe uias deuorandis cibatui & potui: & cibum quidem per ſtomachum trahi, potum uerò per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi. Quod tantum uirum uel extimaſſe, uel in libros retuliſſe, mirandum eſt, uel potius dolendum. Vnde Eraſiſtratus medicorum ueterum nobiliſſimus in eum iure inuectus eſt, dicens illum retuliſſe longè diuerſa, quàm ratio deprehendit. Duas enim eſſe fiſtulas inſtar canalium, eaſq; ab oris faucibus proficiſci deorſum, & per earum alteram induci, delabiq; in ſtomachum eſculenta omnia & poculenta. ex eoq; ferri in uentriculũ, quod Græcè appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illhic ſubigi, digeriq;: ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, quod Græcè κῶλον dicitur: humidiora autem per renes in ueſicam trahi: & per alteram de duabus ſuperioribus fiſtulam, quæ Græcè appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, ſpiritũ à ſummo ore in pulmonem, atq; inde rurſum in os & in nares, commeare: perq; eandem uocis fieri meatum: ac ne potus cibuſue aridior, quẽ oporteret in ſtomachum ire, procideret ex ore, labereturq; in eam fiſtulam, per quam ſpiritus reciprocatur, ex eaq; offenſione intercluderetur animæ uia impoſitam eſſe arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quaſi clauſtrum mutuum utriuſque fiſtulæ, quæ ſibi ſunt cohærentes:

Contra Platonem.

eamq;

eamq; ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχεῖαν, ne quid ex eſca potu'ue incideret in illud quaſi æſtuātis animæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipſo arteriæ communito. Hæc Eraſiſtratus cui (ut extimo) uera ratio conſentit. Cùm enim cibus non ſquallidus ſiccitate, ſed humoris temperie mollis uentri inferendus ſit, neceſſe eſt eandem uiam ambobus patêre, ut cibus potu tēperatus, per ſtomachum in uentrem condatur: nec aliter natura componeret, niſi quod ſalutare eſſet animali. Deinde cùm pulmo & ſolidus & læuigatus ſit, ſi quid ſpiſſum in ipſum deciderit, quemadmodum penetrat, aut tranſmitti poteſt ad locum digeſtionis: cùm conſtet ſi quando caſu aliquid paulò denſius in pulmonem uiolentia ſpiritus trahente deciderit, mox naſci tuſsim nimis aſperam, & alias quaſſationes, uſque ad uexationem ſalutis? Si autem naturalis uia potum in pulmonem traheret, cùm corpulenta bibuntur, uel cùm hauritur potus admiſtus granis, ſeu ex re aliqua denſiore, quid ijs ſumptis pulmo pateretur? Vnde ἐπιγλωττὶς à natura prouiſa eſt, quæ cùm cibus ſumitur operimento ſit arteriæ, nequid per ipſam in pulmonem ſpiritu paſsim trahente labatur, Sicut cùm ſermo emittendus eſt, inclinatur ad operiendum ſtomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere* promittat. Eſt & hoc de experientia notū, quòd qui ſenſim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore, qui paulatim ſumptus eſt, diutius permanente. Si quis uerò auidius hauſerit, humor eodem impetu quo trahitur, præterit in ueſicam, & ſicciori cibo prouenit tarda digeſtio. Hæc autem differentia non naſceretur, ſi à principio cibi, & potus diuiſi eſſent meatus. Quòd autem Alcæus poëta dixit, & uulgò canitur, Οἴνῳ πνεύμονα

*permittat

μανα τέγξε τὸ γὰρ ἄκρον περιστέλλεται, ideo dictũ eſt, quia pulmo re uera gaudet humore, ſed trahit quantũ ſibi extimat neceſſarium. Vides ſatius fuiſſe Philoſophorum omnium principi, alienis abſtinere, quàm minus nota proferre. Ad hæc Euſtathius *paulò commotior, Non minus te inquit,* Diſari, *Philoſophis quàm medicis inſerebã, ſed modò uideris mihi rem conſenſu generis humani decantatam, & creditam, obliuioni dare: Philoſophiam artem eſſe artium, diſciplinam diſciplinarum, & nunc in ipſam inuehitur parricidali auſu medicina: cùm philoſophia illhic habeatur auguſtior, ubi de rationali parte, id eſt, de incorporeis, diſputat: & illhic inclinetur, ubi de phyſica, quod eſt de diuinis corporibus uel cœli, uel ſiderum, tractat. Medicina autem phyſicæ partis extrema fæx eſt; cui ratio eſt cum teſteis terreniſq; corporibus. Sed quid rationem nominaui, cùm magis apud ipſam regnet coniectura, quàm ratio? Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare* Philoſophiæ, *de incorporeis, & uerè diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis iſta defenſio tractatum uitare pulmonis, accipe cauſas quas* Platonica *maieſtas ſecuta eſt. ἐπιγλωττὶς quàm memoras, inuentum naturæ eſt ad tegendas, detegendasq; certa alternatione uias cibatus, & potus, ut illam ſtomacho tranſmittat, hunc pulmo ſuſcipiat.* Propterea *tot meatibus diſtinctus eſt, & interpatet rimis: non ut ſpiritus egreſsio, nec habeat, cui exhalatio occulta ſufficeret: ſed ut per eos ſi quid cibatus in pulmonem deciderit, ſuccus eius mox migret in ſedẽ digeſtionis.* Deinde *ἀρτηρία ſi quo caſu ſciſſa fuerit, potus non deuoratur, ſed quaſi ſciſſo meatu ſuo, reiectatur foras incolumi ſtomacho: quod nõ contingeret, niſi ἀρτηρία uia eſſet humoris. Sed & hoc in propatulo eſt,*

Pro Platone.

quia

quia quibus æger eſt pulmo, accenduntur in maximam ſitim: quod non eueniret, niſi eſſet pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intuere, quòd animalia, quibus pulmo non eſt, potū neſciunt. Natura enim nihil ſuperfluum, ſed membra ſingula ad aliquod uiuēdi miniſterium fecit: quod cum deeſt, uſus eius non deſideratur. Vel hoc cogita, quia ſi ſtomachus cibum potumq; ſuſciperet, ſuperfluus foret ueſicæ uſus. Poterat enim utriuſq; rei ſtomachus retrimēta inteſtino tradere, cui nunc ſolius cibi tradit: nec opus eſſet diuerſis meatibus, quibus ſingula traderentur, ſed unus utrique ſufficeret ab eadem ſtatione tranſmiſſo. Modo autem ſeorſum ueſica, & inteſtinum ſeorſum ſaluti ſeruit: quia illi ſtomachus tradit, pulmo ueſicæ. Nec hoc prætereundum eſt, quòd in urina, quæ eſt retrimentum potus, nullum cibi ueſtigium reperitur: ſed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris, uel odoris inficitur. Quòd ſi in uentre ſimul fuiſſent, aliqua illarum ſordium qualitas inficeretur. Nam poſtremò lapides, qui de potu in ueſica naſcuntur, cur nunquam in uentre coaleſcunt: cùm non niſi ex potu fiant, & naſci in uentre quoq; debuerint, ſi uenter eſſet receptaculum potus? In pulmonem defluere potū nec poëtæ nobiles ignorant. Ait enim Eupolis in fabula quæ inſcribitur Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ πρωταγόρας ἐκέλευεν ἵνα πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμονα ἔκλυτον φορῇ. Et Eratoſthenes teſtatur idem: Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος. Euripides uerò huius rei manifeſtiſsimus aſtipulator eſt: Οἶνος περάσας πλευμόνων διαῤῥοάς. Cū igitur & ratio corporeæ fabricæ, & teſtiū nobilis autoritas aſtipuletur Platoni, non'ne quiſquis contrà ſentit, inſanit?*

Ouúm ne prius fuerit an gallina. CAP. XVI.

INter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidens, &

illudens: Faceſſant, ait, hæc quæ inter uos in oſtentationē loquacitatis agitantur: quin potius ſi quid callet ueſtra ſapiētia, ſcire ex uobis uolo, ouum'ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas, Diſarius ait: & tamē quæſtio, quā mouiſti, & inquiſitu, & ſcitu digna eſt. Tu enim me tibi de rei *utilitate cōparās cōſuluiſti, utrū prius gallina ex ouo, an ouū ex gallina prodierit. Sed hoc ita ſerijs inſerendū eſt, ut de eo debeat uel anxiè diſputari. Et proferā quæ in utranq; partē mihi dicēda ſubuenient: relicturus tibi, utrū eorū uerius malis uideri. Si cōcedimus omnia, quæ ſunt, aliquando cœpiſſe: ouū prius à natura factū, iure exiſtimabitur. Semper enim quod incipit, imperfectū adhuc & informe eſt: & ad perfectionē ſui per procedētis artis, & tēporis additamēta formatur. Ergo natura fabricās auē, ab informi rudimento cœpit: & ouū, in quo necdū eſt ſpecies animalis, effecit. Ex hoc perfectæ auis ſpecies extitit, procedēte paulatim maturitatis effectu. Deinde quicquid à natura uarijs ornatibus comparatū eſt, ſine dubio cœpit à ſimplici: & ita cōtextionis acceſſione uariatū eſt. Ergo ouū uiſu ſimplex, & undiq; uerſum pari ſpecie creatū eſt: & ex illa uarietas ornatuū quibus conſtat auis ſpecies, abſoluta eſt. Nam ſicut elementa prius extiterunt, & *ita reliqua corpora de commiſtione eorum creata ſunt: ita rationes ſeminales, quæ in ouo ſunt, ſi uenialis erit iſta translatio, uelut quædā gallinæ elementa credenda ſunt. Nec importunè elementis, de quibus ſunt omnia, ouū comparauerim. Omni enim genere animantium, quæ ex coitione naſcuntur, inuenies ouum aliquorum eſſe principium, inſtar elemēti. Aut enim gradiuntur animantia, aut ſerpunt, aut nando, uolando'ue uiuunt. In gradientibus lacertæ, & ſimilia ex ouis creantur. Quæ ſerpunt, ouis naſcuntur. Exordio uolantia uniuerſa de ouis

*uilitate

*dictio Ita, neque ad rē quicquam facit, neque habetur in antiquis exemplaribus.

ouis prodeunt:excepto uno,quod incertæ naturæ eſt. Nam *ueſpertilio uolat quidem pellitis alis, ſed inter uolantia non habendus eſt:quia quatuor pedibus graditur, formatoſq́; pullos parit, & nutrit lacte quos generat. Natantia penè omnia de ouis oriuntur generis ſui:crocodilus uerò etiam de teſteis, qualia ſunt uolantium.* Et *ne uideat plus nimio extuliſſe ouum elementi uocabulo,conſule initiatos ſacris liberi patris:in quibus hac ueneratione ouum colitur,ut ex forma tereti,ac penè ſphærali,atque undique uerſum clauſa,& includente intra ſe uitam,mundi ſimulachrum uocetur. Mundum autem conſenſu omnium conſtat uniuerſitatis eſſe principium. Prodeat qui priorē uult eſſe gallinam,& in hæc uerba tentet,quod defendit,aſſere re.Ouum,rei cuius eſt,nec initium,nec finis eſt. Nam initium ſemen eſt,finis auis ipſa formata. Ouum uerò digeſtio eſt ſeminis.Cū ergo ſemen animalis ſit,& ouum ſeminis,ouum ante animal eſſe non potuit: ſicut non poteſt digeſtio cibi fieri antequam ſit qui edit. Et tale eſt dicere, ouum ante gallinam factum:ac ſi quis dicat,matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat,quemadmodum gallina ſine ouo eſſe potuit,ſimulis eſt interoganti, quonam pacto homines facti ſint ante pudenda,de quibus homines procreantur. Vnde ſicut nemo rectè dicet hominem ſeminis eſſe, ſed ſemen hominis:ita nec oui gallinam, ſed ouum eſſe gallinæ. Deinde,ſi concedamus (ut ab aduerſa parte dictum eſt) hæc quæ ſunt,ex tempore aliquod ſumpſiſſe principium:natura primum ſingula animalia perfecta formauit:deinde perpetuam legem dedit,ut continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autē in exordio fieri potuiſſe,teſtimonio ſunt nunc quoq; non pauca animantia,quæ de terra,& imbre perfecta naſcuntur: ut in-*

Aegypto mures, & alijs locis ranæ, ſerpentesq́;, & ſimilia. Oua autem nunquam de terra ſunt procreata, quia in illis nulla perfectio. Natura uerò perfecta format, & de perfectis iſta procedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam oua auium eſſe ſeminaria, uideamus quid de ſemine ipſo Philoſophorum definitio teſtatur, quæ ita ſancit: Semen generatio eſt, ad eius ex quo eſt, ſimilitudinem pergens. Non poteſt autem ad ſimilitudinē pergi rei, quæ necdū eſt: ſicut nec ſemen ex eo, quod adhuc non ſubſiſtit, emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus, cum cæteris animantibus quæ ſolo ſemine naſcuntur, de quibus nō ambigitur, quin prius fuerint, quā ſemen ſuum, aues quoq; opifice natura extitiſſe perfectas. Et quia uis generandi inſerta ſit ſingulis, ab his iam procedere naſcendi modos, quos pro diuerſitate animantium natura uariauit. Habes Euangele utrobiq; quod teneas: & diſsimulata paulisper irriſione, tecū delibera quid ſequaris. Et Euangelus: Quia etiā ex iocis ſeria facit uiolētia loquendi: hoc mihi abſoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti ſunt apri, quos obtulit ſylua uenantibus. Et quia diutulè continuata uenatio eſt, perlati ſunt alij interdiu, noctu alij. Quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui uerò per noctem lunari plenitudine lucente portati ſunt, putruerūt. Quod ubi ſcitū eſt, qui ſequēti nocte deferebant, infixo cuicūq; parti corporis acuto æneo, apros carne integra pertulerunt. Quæro igitur, cur noxā quam pecudibus occiſis Solis radij nō dederunt, lunare lumē effecerit? Facilis eſt, inquit Diſarius, & ſimplex iſta reſpōſio. Nullius enim rei fit aliquādo putredo: niſi calor, humorq́; cōuenerint. Pecudum autem putredo nihil aliud eſt, niſi cum defluxio quæ-

dam

*ſenſit

dam latens, ſoliditatem carnis in humorem reſoluit. Calor autem ſi temperatus ſit, & modicus, nutrit humores: ſi nimius, exiccat, & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, ſol, ut maioris caloris, haurit humorem: lunare lumen, in quo eſt non manifeſtus calor, ſed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde prouenit iniecto tepore, & aucto humore, putredo. His dictis, Euſtathium Euangelus intuens: Si rationi dictæ aſſentiris, ait, annuas oportet: aut ſi eſt quod moueat, proferre non pigeat: quia uis ueſtri ſermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia inquit, Euſtathius, à Diſario & luculentè, & ex uero dicta ſunt, Sed illud preßius intuendū eſt, utrum menſura caloris ſit cauſa putredinis, ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium feruet, quādo annus in æſtate eſt, & hyeme tepeſcit, putrefácit carnes æſtate, non hyeme. Ergo nec luna propter ſummißiorem calorē diffundit humores. Sed neſcio quæ proprietas, quam Græci ἰδίωμα uocant, & quædā natura ineſt lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admiſtus calor ipſe lunaris, putrefácit carnem, cui diutulè fuerit infuſus. Neq; enim omnis calor unius eſt qualitatis: ut hoc ſolo à ſe differat, ſi maior, minor'ue ſit: Sed eſſe in igne diuerſißimas qualitates, nullam ſecum habētes ſocietatē, rebus manifeſtis probatur. Aurifices ad formandum aurū, nullo niſi de paleis utuntur igne: quia cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs concoquendis, magis ſarmentis, quàm ex alio ligno ignem requirūt. Qui uitro ſoluēdo, firmandoq; curant, de arbore, cui Myricæ nomē eſt, igni ſuo eſcam miniſtrant. Calor de lignis oleæ, cùm ſit corporibus ſalutaris,*

*Vitrum ſoluendum, firmandumq;

perniciosus eſt balneis: & ad diſſoluendas iuncturas marmorũ efficaciter noxius eſt, Ergo nõ murũ, ſi ratione proprietatis, quæ ſingulis ineſt, calor ſolis areſacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, cùm ſub luna prætereunt: ne plenos per ætatem naturalis humecti amplius lunare lumen humectet: & ſicut ligna adhuc uirore humida accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum eſt, quia ſi quis diu ſub luna ſomno ſe dederit, ægre excitatur, & proximus fit inſano: põdere preſſus humoris, qui in omne eius corpus diffuſus, atque diſperſus eſt, proprietate lunari: quæ ut corpus inſundat, omnes eius aperit, & laxat meatus. Hinc eſt quòd Diana, quæ luna eſt, ἄρτεμις *dicitur, quaſi* ἀερότομις, *hoc eſt, aërem ſecans. Lucina à parturientibus inuocatur: quia propriũ eius munus eſt, diſtendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerãdo partui ſalutare eſt. Et hoc eſt, quod elegãter poëta Timotheus expreßit:* Διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων διά τ᾽ ὠκυτόκοιο σελάνας. *Nec minus circa inanima lunæ proprietas oſtenditur. Nã ligna quæ uel luna iã plena, uel adhuc creſcente deiecta ſunt, inepta ſunt fabricis: quaſi emollita, per humoris conceptionem. Et agricolis curæ eſt, frumẽta de agris, nõ niſi luna deficiẽte, colligere, ut ſicca permaneant. Contrà, quæ humecta deſideras, luna creſcente cõficies. Tunc & arbores aptius ſeres: maximè cùm illa eſt ſuper terrã: quia ad incrementa ſtirpiũ neceſſarium eſt humoris alimentum. Aër ipſe proprietatẽ lunaris humoris & patitur, & prodit. Nam cùm luna plena eſt, uel cùm naſcitur (& tunc enim à parte, qua ſurſum ſuſcipit, plena eſt) aër aut in pluuiam ſoluitur: aut ſi ſudus ſit, multũ de ſe roris emittit. Vnde Alcman Lyricus dixit*

Humectum, genere neutro pro humiditate.

Rorem

Rorem Aeris & Lunæ filiũ. Ita undiq; uerſum probatur, ad humectandas diſſoluendasq; carnes, ineſſe lunari lumini proprietatẽ: quam magis uſus, quàm ratio deprehendit.

Quod autem dixiſti Euangele de acuto æneo (ni fallor) coniectura mea à uerò non deuiat. Eſt enim in ære uis acrior, quàm medici ſtipticam uocant. Vnde ſquamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morãtur, ſemper oculorum ſanitate pollent: & quibus antè palpebræ nudatæ fuerant, illhic conueſtiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit, & exiccat quod male inflauit. Vnde & Homerus modò εὐήνορα, modò νώροπα χαλκὸν, has cauſas ſecutus, appellat. Ariſtoteles uerò autor eſt, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus eſſe noxia, quàm quæ ex ferreo, faciliusque curari: quia ineſt, inquit, æri uis quædam remedialis, & ſiccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

VESALIENSIS.

Qui finem primi libri cum fine huius contulerit facilè animaduertet quædam adhuc operis huius abſolutioni deeſſe. Verùm ea, autór ne ipſe ſiue aliis præpeditus, ſiue morte præreptus, haud dum adiecerit, an librariorum incuria interciderint, facilè dici non poteſt.

FINIS.

INDEX RERVM

ET VERBORVM HVIVS OPERIS.

Acacia. pagina 484
Acarnanum annus ſemeſtris. 227
Acca Larentia nobilißimũ ſcortum populum Ro. hæredem moriens nuncupauit, Fauſtuli coniux, Romuli & Remi nutrix. 215
Accius. 484
Ἀκέφαλοι uerſus. 425
Ἀκερσοκόμης Apollo. 258
Acetum frigidum 526
gelu non ſtringi. 547
Achelous cur pro aqua Vergilio dictus. 440
Acheron fluuius quid. 55
Acipenſer in delicijs. 346
Acipenſer Traiani tempore nõ in magno pretio. 347
Acipẽſeris ſquama aduerſa. 347
Acitani. 287
Ἀκόλαστοι. 311
Aconitũ hauſtum plurimi meri potu curari. 525
Ἀκρατεῖς. 311
Actiũ imitatus Verg. 467.468. 473.474
Adad ſummus Deus apud Aßyrios. 474
Adargatis Dea apud Aßyrios. 282
Ἀδελφός. 261
Adeps ſine ſenſu. 535
Addita pro infeſta & inimica. 481
Addubitatio ad pathos mouendum. 374
Adiectiuũ Græcis ἐπίθετον. 190
Adonis pro Sole. 273
Adonis quando Veneri redditus intelligatur, 274. ab apro interemptus. ibidem
Ad unguem prouerbium. 249
Aegæon aliter ab Homero quã Vergilio deſcriptus. 433
Aegæum mare. 548
Aegris ſimplex'ne an uarius cibus offerendus. 514.520
Aegyptus torridæ zonæ uicina. 140
Aegyptus artium mater. 239
Aegypti calidißimæ regionis cur

cur frigida uina. 533
*Aegyptij philoſophicæ diſciplinæ parentes,*87. *primi aſtrorum ſcrutandorum autores,* 102. *diuinarum rerum maximè periti quondam.* 238
Aegyptiorum prophetæ. 550
Aegyptijs nunquam fas pecudibus aut ſanguine litare. 203
Aegyptijs ſolis certum modum fuiſſe anni. 226
Aemilia V*eſtalis quando damnata.* 214
Aemilianus ab Aemilio. 200
Aemilius Regilius *prætor.* 214
Aeneas pontifex. 317
Aenea ſacris plerunq; adhiberi ſolita. 445
Aeneis V*ergiliana quomodo ad* Homeri Iliada *&* Odyſſeam *effigiata.* 286,383
Aenopides. 256
Aequinoctialis parallelus. 75
Aequinoctialis circulus, 138
Ambitus eius. 98
*Aër humidus & calidus.*33.522
Aër cœlo ſubiectus. 83.107
Aëris nō ſimplex qualitas. 522
Aërē motum in uentū ſolui. 533
Aerarium Ro. *cur Saturni templum.* 209
Aes primum ab Iano *ſignatum nauis imagine.* 205
Aeris in re diuina apud ueteres uſus. 445
Aeris ſquamæ contra putredinem. 567
Aeris ſtiptica uis. ibidem
Aeſchyli locus. 263.446.447. 451.458.459
Aeſculapius pro ſole. 270
Aeſculapius idem cum A*pollinediuinationibus & augurijs præfectus.* 271
Aeſculapij ſimulachrū cur cum dracone. 270
Aeſopus hiſtrio. 344
Aeſopi fabulæ. 16
Aeſopi in Demoſth. *patronum fides.* 220
Aeſtas quando fiat. 138
Aeſtas calida & ſicca. 522
Aeſtate cur aër flabro motus frigidior ſentiatur, 533
Ἀισθητικὸν *naturæ unde.* 62
Ἀισθητικὸν *animæ.* 69
Ἀισθητικὸν *ad nos de ſole.* 91
Ἀισθήσεις. 310
Aetas perfecta ſeptenarij multiplicatio. 43
Aether. 107
Aetherea terra. 58

Aetheręæ lucis conuerſiones. 39
Aethiopia torridæ zonæ uicina. 140
Aethiopes cur nigri. 147
Ἄιθοπα οἶνον cur dixerit Homerus. 847
Aethra. 484
Aetnæ deſcriptio ex Pindaro & Vergilio. 477
Aetolorum mos uno tantum pede calceato bellum ingredi. 442.443
Affectus quomodo uel boni uel mali. 173
Affectuum mouendorum ratio quàm egregiè Vergilio obſeruata. 380. & deinceps.
Afranius togatarũ ſcriptor. 460
Africa ficus. 357
Africana olea 358
Agathonis conuiuium. 503
Agendi uis animæ unde. 62
Agmen pro actu ductu. 481
Ἀγνίσαι. 444
Agonalia. 190
Agonium Martiale. 191
Ἀγυιεὺς Apollo. 211
Ἀγυιαὶ ibidem
Alba ficus. 357
Albena uua. 358
Albidij ſors Catonis ſcommate notatur 291
Albigerus olea. 358
Albuicrus uua. 358
Albula ficus. 357
Alcæus. 559
Alcinoi menſa. 503
Alcman lyricus. 566
Alexander Aetolus poëta. 458
Alexandrina olea. 358
Ἀλεξίκακος dictus Apollo. 253
Ἀλλοιωτικὴ, uis alteratiua. 515
Amatur quicunque colitur, non autem qui timetur. 219
Ambarualis hoſtia. 323
Ambire pro circumire. 338
Amicũ nõ foris tantũ quærendũ, ſed reperiri etiam domi. 219
Aminea uua. 358
Aminei qui. eodem
Ammon pro Sole occidẽte. 277
Amoris inſomnium. 19.20
Amphionis fabula. 122
Ἀμφίκυρτος Luna. 39
Amygdala nux. 355
An pro circum. 238
Anagnia Hernicorũ urbs. 442
Ἀνάγνωσις Græcis cur, quod Latinis lectio. 51
Anatomica. 558
Anaxandrides Comicus. 453
Anaxilaus Meſſenius. 222

Ancil

Anciliorum. 191
Ancillarum feſtum Nonis Iulijs. 223
Ancillarū inſigne facinus. ibid.
Andron Laodicenus. 296
Angeronia dea unde dicta. 214
Angeroniæ deæ ſimulachrum quale. ibidem
Angeroniæ feriæ. ibidem
Angerona dea. 331
Angina morbus. 214
Anguillæ ubi optimæ. 356
Anguis inter Septētriones. 84
Anima quid ſecundum diuerſor. philoſ. ſentētias. 71. & 154
Anima quomodo monas. 30
Anima immortalis. 63. 65
Anima non ſolum immortalis, ſed Deus etiam ſiue diuina 153.
Anima incorporea, & eſſentia eius in motu. 81
Anima pro mente. 68
Anima ex mente. 70. 82
Anima αὐτοκίνητος. 163
Anima motus principium. 136 & 175
Anima ſenſum ſubminiſtrat. 535
Anima uerus homo. 154
Anima mundi. 81. 82
Anima mundi mens. 70
Anima mundi quomodo ex numeris fabricata 116. 118
Anima mundana primùm ſeptenario numero generata. 37
Anima pro ſpiritu ſiue ſpiramento. 70
Anima pro hoſtia animali. 322
Animam ex ſymphonijs muſicis conſtare. 37
Anima quomodo pro ſphærarum, per quas delabitur diuerſitate, diuerſis etiam uirtutibus amicitur 62
Anima uniuerſa animari quæ uiuunt. 70
Animæ eſſentia, motus. 170 171. & 172.
Animæ immortalitas. 156
Animæ incorporalitas. 72
Animæ perfecta ſapientia. 51
Animæ partes tres. 36. 68. 69
Animæ habitatio in cerebro. 536
Animæ triplex prouidentia. 537
Animæ quomodo diuiſionis nunc capaces, nunc expertes. 60
Animæ ad originis ſuæ ſedem migratio neceſſaria. 176

Animæ

Animæ mundanæ motus. 173
Animæ mors & uita quæ. 54 56.58.63.
Animam omnino non moueri Ariſtoteli. 157.159
Animam ſemper moueri quomodo dicatur. 158.163
Animam nunquam ſtare, aut quieſcere. 81
Animam ſenſu non egere & carere. 536
Animas poſt defuncta corpora uiuere. 54
Animã morte ſua non extingui, ſed ad tẽpus tantũ obrui. 63
Animarum omnium fons, mundi anima. 32
Animarum origo de cœlo, 51 atq; eò redditus. ibidem
Animas à Ioue dari, eidem'que poſt mortem reddi ueteribus perſuaſum. 215
Animarum immortalitas. 13
Animarum in corpora deſcenſus. 59.60
Animarum circa corpus aut ſepulturæ locum uagatio. 65
Animas bene de republ. meritorum cœlum & beatitudinem ſortiri. 24.47
Animarum ebrietas. 61
Aĩarũ obliuio ex ebrietate. ibi.
Animus unde hominibus inditus. 64
Animus quomodo nobis cum ſideribus communis. 68.71
Animi natura ac uis, 155
Animi uim corporis denſitate hebeſcere. 70
Animi iam purgati uirtutes. 49
Animi noſtri quomodo hic in terris eſſe dicantur. 106
Animi recte inſtituti, quæ utiliſſima & honeſtiſſima requies. 183
Animum remittere, eſſe quaſi amittere. 195
Animum bifariam ſumi. 60
Animorũ cœleſtis origo. 106
Animoſitas. 36
Animoſitas ardore animam per Martis ſpheram dum labitur indui. 62
Animal ex corpore & aĩa. 57
Animal ex diuerſis conſtat elementis. 549
Aĩalis prima ſubſtãt. corp. 62
Animalis mors. 357
Animales hoſtiæ. 22
Animalia cætera, excepto homine, cur prona, & rationis expertia. 69

Animalium mutorum quantò maior quàm hominum infirmitas. 520
Animalibus ſola ſentiendi creſcendiq́; uis cum homine communis. 70
Animalium an ſimplex alimonia. 514. & 519.
Annales maximi. 317
Annus, ſolis anfractus & reditus. 45
Annus unde dictus. 238
Annus uertẽs, ſiue magnus. 149. 150. *ibidem.* & 238
Annus λυκάβας *cur dictus.* 257
Annus magnus, ſolaris. 150
Annus mundanus 150. 151
Annus Romuli *decem mẽſium, & à* Martio *incipiens.* 226
Anni dimenſio præcipua Solis poteſtas. 211
Anni diuerſitas apud diuerſos. 227
Anni diuiſio per Numam. 232
Anni correctio per Auguſtum *facta.* 239
Annorum diuerſitas. 149
Annij ob neglectum deorũ per quietẽ cõmiſſum pœna. 217
Annibalis ioci. 291
Anna perenna, Annare *perennare.* 227
Anteuorta. 205
Ἀνθεστηριών *menſis apud* Athenienſes *qui* Romanis *Aprilis.* 228
Antianum pyrum 357
Ἀντίχειρ *pro pollice cur.* 551
Antigonus rex Theocritum *ob ſcomma in ſe dictũ occidit.* 510
Antigonus unoculus 511
Antius Reſtio *ſerui fide liberatus.* 220
Antij Reſtionis *lex.* 352
Antiochi magnificentia in exercitu, Annibalis *ſcommate notata.* 290
Antipodes. 110
Antipodum aſſertio. 132. & *deinceps.*
Antipodum numen Proſerpina. 274
Antiquitas uocabulorum autor. 75
Antiquitas artium parens. 193
Antiquitatẽ moribus potius quã uerbis cõmendabilem. ibidem
Antiſthenes Cynicus Diogenis *magiſter.* 512
Antiſtrophe hymnorum. 121
Ἀντοίκοι. 133
Antonius Gnipho. 338

Antonij edictum de ſumptibus, eiusq; luxus. 352
Antonij fuga ſcommate notata. 292
Annulus cur in ſiniſtra, & digito qui minimo proximus eſt geratur. 550
Annuli geſtandi quæ cauſa ueteribus. 551
Aper hyemis imago. 274
Ἀφρόδιτος. 329
Ἀφρὸς ſpuma Græcis, unde Aphrodite Venus. 209.227
Apiana uua. 358
Apicia uua. ibidem
Apis bos Mẽphis pro Sole. 277
Aplanes ſphæra. 32.53.57. 59.72.105.135.
Ἀποκρυπτικὴ uis. 516
Apollo Epimelius, ποίμνιος, ἀρνοκόμης, ναπαῖος, ἐλελεὺς. chryſogomas, ἀκερσεκόμης, Argyrotoxus, Smynth. 258 Καρνεῖος, σκιάλλος, θυμβραῖος Phileſius, Pythius. 259 Ἑκηβόλος, ἑκατηβόλος, 260 θυραῖος, ἀγυιεὺς. 210. λοίμιος Medicus, Pæan, 253. ἰήιος. ibidem. οὔλιος, 254. Didymæus. 261. Delphius. ibidem
Apollo Admeti paſtor. 258
Apollo unde dictus. 252
Apollo quaſi aſpellẽs mala. 253
Ἀλεξίκακος. ibidem
Apollo idem cum Iano. 211
Apollo idẽ cũ Mercurio. 268
Apollo pro Sole. 252
Apollo idem qui & Sol. 275
Apollo & Neptunus Troianorum dij. 321
Apollo μουσηγέτος. 121
Apollo Muſarum præſes. 268
Apollinis ludi Romæ qui Apollinares, unde. 254
Apollinis arcus & ſagittæ, & ſimulachrum. 272
Apollinis duplex & diuerſa poteſtas. 254
Apollinis naſcentis & Pythonẽ occidentis fabula. 259
Apollinis ſagittæ pro radijs Solis. 260
Apollinis ſimulachrũ ſiue imago. 261
Apollinis γενήτορος ara. 325
Apollini cur medendi poteſtas tribuatur. 252
Ἀπολλωνόβλητοι. 252
Apollodorus περί θεῶν. 254
Apollonium ubi imitatus Vergilius. 436
Ἀπόρησις. 374

Ἀποτιώ

Ἀποσιώπησις pathetica. 375
Apophthegmata Homeri & Verg. prouerbiorũ uice. 433
Appetentia comis 513
Appetentiæ uigor hominis ſalus, unde uarietate prouocanda 523
Appij Claudij ſaltandi peritia. 344
Aprilis ſecundus anni menſis unde dictus. 228
Aprilis dictus quaſi aperilis. 228
Aprilis mẽſis Veneri ſacer. 274
Aqua frigida & humida. 33 & 522
Aqua calida cur mota fiat calidior. 533
Aqua omnis aëri & terræ quomodo participat. 546
Aqua marina pinguis. 552
Aqua dulcis cur abluendis ſordibus magis idonea quàm ſalſa. 552
Aqua niualis potui inſalubris. 546
Aquæ corpus & ſitus. 108
Aquarius Leoni aduerſus. 61
Aquarius cur Saturno aſſignetur. 105
Aquarius quomodo Solis naturam referat. 278
Aquilea olea. 358
Ara maxima. 327.337
Ara pinguis. 447
Aras tangendi inter litandum mos. 315
Aræ primùm anſæ dictæ. ibidem
Arabia torridæ zonæ uicina. 140
Arati locus. 82.265.450
Aratum ubi imitatus Verg. 381
Arbores ſola creſcendi ui uiuere. 70
Arbores fœlices, & infœlices quæ. 358
Arborum ſerendarum obſeruatio. 566
Arcadũ annus triũ menſiũ. 226
Arcitenens. 484.485
Archilochus. 252
Archimedes interuallorũ cœleſtium ſphærarũ inuẽtor. 122
Architidis Veneris apud Aſſyrios cultus. 273
Arctos nunquam mergi. 78
Areopagitas tacentes iudicare. 504
Argiphontes Mercurij cognomen. 268
Argus multoculus, pro cœlo ſtellato. ibidem

Argyrotoxus Apollo 258
Aridicis philoſophi ſcomma. 511
Aries cur Marti aßignetur. 105.227
Aries æquinoctiale ſignum. 85
Aries cur primus iter ſigna. 104
Aries colorē mutans quid portendat. 328
Arietis ſigni appellatio unde 103
Arietis ſignum quatenus ad ſolis naturam referatur. 276
Ariſtidis æquitas. 512
Ariſtomenes. 451
Ariſtophanis locus. 440.451
Ariſtoteles aduerſus Platonem de animæ motu 157
Ariſtoteles notatus. 552
Ariſtotelis theologumena. 262
Ariſto. de Ebrietate liber. 526
Ariſtotelis inuentis naturam ipſam non diſſentire. 526
Ariſtotelē nihil ignoraſſe. 166
Armenium malum. 356
Ἁρμονία ſpatium inter aquam & aërem. 36
Ἀρνοκόμης Apollo. 258
Ἄρτεμις cur dicta Luna. 243
Ἄρτεμις quare dicta diana. 566
Ἀρτεμιδόβλητοι. 252
Arteria τραχεῖα. 558
Arteriæ receptacula ſpūs. 516
Articulorum ſeptenarius. 44
Artium parens antiquitas. 193
Aruncia. 341
Arundinea ficus. 357
Anſæ pro aris. 315
Aſclepiades. 453
Aſiana menſa. 522
Aſinaſtra ficus. 357
Aſinæ cognomentū unde. 201
Aſinius Pollio quō Patauinorū ſeruorū fidem expertus. 221
Aſinius Celer. 348
Aſinuſca uua. 358
Ἀσφαλίων Neptunus. 254
Aſper notatus. 324
Aſperſio in ſacris inferis pro purgatione. 314
Aßyrijs Iupiter pro ſole. 281
Ἀστήρ, ἄστρον 72
Aſtrorum poteſtas an aliquid in homines operetur. 92
Aſtris uolucres immolādas. 329
Athenienſium contra Amazonas bellum. 253
Atlanticum mare. 137.155
Atra ficus. 357
Atri dies qui & cōes. 247.248
Atrium. 496
Atronius Maximus. 217
Atruſca uua. 358
Atteius Capito. 550

Atteſtatio rei uiſæ pathetica. (374
Attis idē cū Sole. 275
Auellana nux. 354
Aues ſtellis ad litādū datæ. 329
Auguſta ficus. 357
Auguſtus menſis, qui antea ſextilis. 231
Auguſti ī alios ioci, & aliorū in ipſum uiciſſim. 297. 298. 299
Auguſti tragœdia Aiax. 297
Auguſti duæ filiæ Iulia & Reſpub. 303
Auguſti prouerbium. 495
A. Albinus Græcitatis à Catone reprehenſus. 181
Auratæ piſces. 345
Aurea ſecula. 148
Aurelius Symmachus. 185
Aurelius Cornutus. 444
Aurem perforandi mos. 510
Aurium ſenſus. 537
Aurifices igne de paleis uti. 565
Auriti lepores. 485
Aurunci. 193
Auſpiciorū tēpus quādo Ro. 187
Auſter cur ad nos calidus perueniat, cū ſit natura frigidus. (131
Auſtralis parallelus. 68
Auſtralis cardo. 130
Αὐτοχίνητον. 163
Autūnus ſiccus & frigidus. 522

B

Bacchanalia. 190
Bacchanalia in Parnaſſo alternis tantum annis 263
Bacchis taurus pro Sole. 277
Bacchus ϑυνάλι@ cur. 267
Bacchopæan. 263
Βάλλε παιάν. 253
Barbæ initia, 43. creſcendi in longum quando finis. ibidem
item quando in latum. ibid.
Baſilica nux. 354
Beare uirtutum effectus. 50
Beatitudinē cōſtare ſola uirtute. (48
Bellaria. 309
Bellaria mellita quæ. ibidem
Bellum quo tempore inchoari nefas. 246
Bibendi maior ſitienti uoluptas quàm edendi famelico. 545
Bibendum & edendum ut uiuas, non econtrà. 312
Bibentium ſenſim uentres humectiores. 559
Bidentes hoſtiæ quæ. 498
Biſera ficus. 357
Bimembres. 486
Bis bina bis, corpus ſolidū. 117
Biſextus ſiue biſextilis annus. (236
Bitias. 504
Bona dea eadē cū Terra. 229

Bonæ dea cur dicta. ibidem
Bonæ deæ ædes Calend. Maijs dicata. ibidem
Bonæ deæ templum & ſacrorũ ritus. 230
Boryſthenitæ quomodo ſeruorũ ope ſeruati. 222
Boſphoricũ mare an gelu cõtrahatur. 547
Brachio ſe emungere. 509
Briſſeus. 263 Bruma. 276
Bulla aurea, 197. triumphantiũ geſtamen. ibidem
Bumammia uua, quæ Græcè βέμαμθ⊛. 358
Buſyris cur illaudatus Vergilio dictus. 324

C

Caduceus Mercurij. 269
Cæcilius ſpatiator uocatus & Feſcenius. 343
Cæcilius Gallus. 496
Cœleſtium corporũ motus non carere harmonia, 112. quatenus ſe tendat. 109
Cœleſtium corporum concentus. 119
Cœleſtium corporum interualla. 123
Cælius. 192
Cælius Poſthumius. 247
Cœlũ, 121. octaua ſphæra. 120
Cœlum cur ſummus Deus dicatur. 82
Cœlum animæ fabrica. ibidem
Cœlum mundum uerè uocari. 94. 265
Cœlum ab omni parte terræ æquabiliter diſtare. 109
Cœlum prima ſphæra, quæ & aplanes. 135
Cœlũ cur moueatur, & quò. 81
Cœlum pro uiuorũ regione. 20
Cœli ſphæra, eiusq; motus. 78
Cœli totius integra conuerſio diem noctemq; concludit. 98
Cœli concentum cur non audiamus. 136
Cœli pudenda à Saturno reſecta, 16. & cur. 209
Cærete oppidum. 428
Cæſar ſeruorum opera in bellis uſus. 222
Cæſaris dictatoris libido Ciceronis dicterio notata. 291
Cæſaris facilitas in diligendo ſenatu. 296
Cæſaris in ueſtitu mollities. 295
Cæſaris impotentia Laberij dicto notata. 307
C. Baſſus. 212
C. Cæſar. 193

C. Cæſ

C. Cæſar rex ſacrorum. 347
C. Cæſar Ciceronis ſcommate notatus. 510
C. Cæſaris in diſponendo anno induſtria. 238
C. Cæſa. murænarũ luxus. 346
C. Caßius Ciceronis cauillo notatus. 296
C. Gracchus, & ſerui in eum pietas. 221
C. Hirrij uilla & uiuaria. 346
Calabra curia. 242
Calata plebs. 242
Calculoſum pyrum. 357
Caldica ficus. 357
Calendæ unde dictæ. 242
Calendæ nuptijs copulandis religioſæ. 243
Calendæ omnes Iunoni dicatæ. 212.242.243
Calendaris Iuno. 242
Calix. 455
Callias hiſtoricus. 447
Calliæ cœna. 503
Calliope. 120
Callimachus. 454
Καλῶ. 241
Calor generationis cauſa. 528
Calorem humore nutriri. 280
Caloris alimentum liquor. 549
Calor aquæ calidæ cur ex motu uehementior. 533
Calor ſolis cur areſaciat, lunæ autem humectet. 566
Calphurniana ficus. 357
Caluitium cur priorem capitis partem primò occupet. 538
Caluitij cauſa. 526
Chaos cum fuit, non fuiſſe tempora. 209
Camera. 484
Camerienſes. 256
Cameſe. 204
Cameſene regio. ibidem
Camilla unde. 330
Camillus Tuſcis eſt Mercurius. ibidem
Camilli, Camillæ. ibidem
Camœnæ cur dictæ muſæ. 120
Camuris. 484
Cancer ſolis portarum una, quæ hominum dicitur. 60
Cancer in æſtiuo tropico. 255
Cancer quomodo pro ſole. 277
Candelabrum. 320
Candens unde dicatur. 438
Cani quare albi. 539
Canities unde. 526
Canities cur priorẽ capitis partem primum occupet. 538
Caninius Reuilius dialis conſul. 293.295

Canis tauro uicinus. 86
Canes in Aegypto fugiendo bibere. 292
Cannenſis clades quo die accepta. 222.248
Cantandi ſtudiũ reprehẽſum, & inter mollia numeratum. 344
Cantharus. 452.454
Cantus ad mutandos animos uis. 535. (122
Capilli ſine ſenſu.
Capitis uelãdi ĩ ſacris mos. 327
Capitibus pro capitibus quomodo ſupplicatum. 207
Capricornus ſolis portarũ altera, quæ deorum dicitur. 60
Caprigenum. 486
Caprotinæ Iunonis ſacra. 223
Caprutinæ Nonæ. 223
Caput in corpore, arcis loco. 44
Capitis humani cur ſphærica forma. 469
Carcheſia. 452.453
Cardines habitationum. 130
Carneades Romã legatus. 195
Carneadis facundia. 196
Καρνεῖος Apollo. 258
Carica ficus. 357
Carmentalia. 244
Carminius. 445
Carnea dea. 231
Carnes ualidiores cur aliquando facilius digerantur quàm tenues. 532
Carſitani. 354
Carthago deuota. 333
Caro cur ad uſum diuturnum ſaliatur. 542
Carutius Accæ Larentiæ maritus. 215
Carutius Tuſcus. ibidem
Caſellij Iuriſcõſulti dictum. 304
Caſpium mare. 143
Caßius Hemina. 247
Caſtanea nux. 354
Καταδεκτικὴ uis retẽtatrix. 515
Categoria, λόγος. 509
Catena Homeri aurea. 71
Καθεκτικὴ 515
Catillo liguritor. 349
Catillones qui. ibidem
Catonis iocus. 291
Catonis iocandi feſtiuitas. 290
Catonis ſcomma in A. Albinum. 180
Catonum uirtus. 175
Catullũ imitatus Vergilius. 465
Caucaſum tranſcendere nomen Romanorũ non potuiſſe. 146
Cauſæ uerè inſolubiles quæ. 107
Cebes Socraticus. 224
Cæcinna Albinus. 185.188
Cecrops primus in Attica Saturnum

turnum & Opem coluit. 216
Centrum quid. 95
Centrum immobile 162
Centrum ſolum non moueri in ſphæra. 107
Cepio ſerui fide liberatus. 220
Cerebrum ſenſu carens, quomodo corporis ſenſus gubernet. 536
Cerebrum conſilij ſedes. 521
Cerebrum ſine ſenſu. 535
Cerebri dolor ubi. 536
Cerebri uentres. 537
Ceres pro Luna. 266
Cereis mißitandis mos in Saturnalibus unde. 207.225
Cereris & Herculis x v. Calen. *Ian. ſacra.* 336
Cereri cur porca ſacrificetur. 229
Cereri uinum non libari, ſed mulſum. 335
Ceremonia à carendo. 318
Ceruiſca pyrum. 357
Chaos. 259
Chia ficus. 357
χίλια, χιλιάς. 194
Χρηματισμός. 19
Χρόνος. *qui &* κρόνος, *hoc eſt* Saturnus. 209
Chromaticũ melodiæ genus. 136
Chryſocomas Apollo. 258
Cibariæ leges. 352
Cibus multiplex ſimplici aptior. 518
Cibus per ſtomachum ne trahatur, iuxta Platonem. 558
Cibus etiam multiformis morborum cauſa. 518
Cibi uitandi qui. 518.521
Cibi expertem uiuere ultra ſeptem dies non poſſe. 44
Cibi uarietas, gulæ irritamentum, 523. *quomodo probetur.* 524
Cibum ſimplicẽ multiplici præferendum, quia digeſtu facilior. 513
Ciborum uarietas uitanda. 514
Cibos calidos cur ore facilius q̃ manibus comprimamus. 545
Cicero conuicijs impenetrabilis. 284
Cicero nullius ſectæ ueteribus approbatæ inſcius 83
Cicero non minus philoſophus quàm orator. 284
Cicero conſularis ſcurra dictus. 290
Cicero duabus ſellis ſedere ſolitus, notante eum Laberio. 296
Cicero Laberij *ſcommate notatus*

tatius. 510
Ciceronis & Platonis de Republica librorum differentia & ſimilitudo. 12
Ciceronis locus. 290.374 478.482
Ciceronis ioci. 294.291
Ciceronis iocãdi uenuſtas. 289
Ciceroni uarices cauillo Vatinij obiecti. 295
Ciceronis mordacitas iocos & ſeria excedens. 296
Ciceronis exilium. 305
Ciceronis cum Roſcio & Aeſopo hiſtrionibus familiaritas 344
Ciceronis cum Vergilio comparatio. 377
Ciceronis copia. 378
Ciceronis ſcomma in conſulem quendam dialem. 510
Cicer. ſcõma in Octauium. 510
Cic. ſcõma in C. Cæſarẽ. ibidem
Ciceronẽ à Platone diſſentire in ſolaris ſphæræ ordine. 87
Cimmerium mare. 548
Cingius ſiue Cincius faſtorum ſcriptor. 228
Cinguli in cœlo, quæ in terra zonæ. 136.138
Circenſibus additus dies inſtauratitius. 218
Circi. 72. Circus. 73
Circuli cœlum ambientes undecim. 74
Circulorum cœleſtium natura incorporalis linea. 75
Ciritum pyrum. 357
Ciſsymbium. Cymbium. 454
Citreum malum. 356
Citreum malum contra tineas & uenena. 357
Citroſa ueſtis. ibidem
Ciuitates deo acceptiſsimæ. 48.
Clarium oraculum. 263 (52
Claudia. 303
Clauſius cur dictus Ianus. 214
Cleomenes Lacedæmone. 222
Cleopatræ luxus in unione abſump. 353
Cloatius Verus 325
Cluentius Pelignus à proprio ſeruo necatus. 221
Cn. Domitius Cæſar. 345
Cn. Flauius ſcriba faſtorũ proditor. 241
Cn. Marius uel Mattius. 192
Coccymelum malum. 356
Cochleæ ſaginatæ. 341
Cocytus flu. infernalis quid. 55
Cœna põtificis luxurioſa. 340
Cognitio ſuijpſius qualis. 51

Cogno

Cognomina ex proprijs nomini bus tracta. 200
Cohortes uoluntariæ. 222
Coitus uenereus comitialis morbi pars. 212
Colotes Epicureus taxatus. 15
Κῶλον. 558
Color quãquã incorporeus, nunquã tamen ſine corpore. 555
Colotes Epicureus quid Platoni obiecerit, 15
Coluri duo. 75
Comœdiarum fabulæ. 161
Comitiales dies. 246
Comitialis morbi pars quædam coitus uenereus. 312
Comitia menſe Martio auſpicari ſolita. 226
Commaſculare frontem 540
Cõpitalia, 18. quibus uerbis concipiantur. 193.207.244
Comperendini dies. 246
Concentuum ratio ſphærarum cœleſtium quomodo recepta Pythagoræ. 112
Conceptionis fœtus in utero diſpenſatio per hebdomadas. 41
Conceptiuæ feriæ. 244
Conclamatum frigus, pro maximo. 522
Concubia nox. 191
Cõditione nõ æſtimandos homines quam caſus aßignat. 218
Conditiua olea. 358
Conditiuum malum. 356
Conſcientia uirtutis amplißimũ præmium. 23 155
Conſcientiæ malæ tormenta uulturis iecur depaſcentis imagine ſignificari. 55
Conſcio ſibi male, quantumlibet leuia ſcommata, uideri acerba (512
Conſiuia Ops. 331
Conſiuius cur dictus Ianus. 212
Conſuetudo morẽ ſequitur. 330
Conſuetudo altera natura. 535
Conticinium. 187
Continentia oſtentatrix. 513
Contraria uni rei accedere ſimul non poſſe. 169
Conuiuarum numerus. 203
Conuiuarum ingenia primum philoſopho ſpectanda. 502
Conuiuiales ſermones. 181. 195. & 504
Cõuiuia nihil magis decere quã concordiam. 503
Conuiuio an intereſſe etiam philoſophia debeat. 501
Copia uerum non negligenda grammatico. 285
Copiæ qũo ucieres indulſ. 191

Cordis figura in bulla cur geſtata. 199
Corinthus deuota. 333
Corn. Labeo. 265
Cornelia lex. 352
Corn. Rufus Decemuir cur Sibylla cognominatus, & deinde Sylla. 255
Cornificius. 212. 486
Cornix cornici oculos, prouerbium. 518
Cornicum ætas fabuloſa. 520
Cornu pellucidum natura. 23
Cornua ueli. 453
Cornutus Vergilij interpres taxatus. 444
Corpus nullũ proprie plenũ. 25
Corpus uelut carcer animæ. 54
Corpus uinculum, carcer, ſepulchrum. 57
Corp. cur δέμας καὶ σῶμα ibi.
Corpus animi cuſtodia. 64
Corpus diuinarũ rerũ fæx. 62
Corpus animæ ſarcina. 176
Corpus omne natura diſſolubile. 542
Corporis dimenſiones, longitudo, latitudo, altitudo. 27. 35
Corporis humani membra ſeptenario diſponi. 43
Corporis denſitate animi uim hebetari. 70
Corporis ſeptẽ gradus, & partes totidem exteriores. 44
Corpora mathematica. 26
35. & 116
Corpora noſtra inferi, & animæ ſepulchra. 56
Corpora ſolida quibus dimenſionibus conſtent. 116
Corporum omnium termini incorporei. 26
Corporũ termini quatuor. 35
Corporum terrenorum & ſuperorum differentia. 71
Corporũ ſoliditas, quibus cõſtet, 27. corpus ſolidum. ibidem
Corporum caducorum propria hæc duo, ſentire & creſcere. 91
Corporum qualitates contrariæ. 521
Corui ſalutatores. 301
Coruorum ætas fabuloſa. 520
Coruncanus. 193
Corylus. 354
Cotonea mala frigida. 526
Cotoneum malum. 356
Crœſi ſeruitus. 218
Craſſum ſemel tantùm in uita riſiſſe. 289
Craſſi in dicendo maturitas &

gra

grauitas. 379

Crater Liberi patris, ſidus inter Coruum & Anguem. 61

Crateres Delli. 446

Crepitantibus flammis antique dictum. 481

Creſcere & ſentire animalibus cæteris cum homine commune. 70

Creſcendi uis animæ cur indita. 96

Creſcendi ui ſola uiuere arbores & herbas. 70

Creſcendi natura ad nos de luna. 91

Κριὸς, unde dictus aries. 277

Crinis abſcindendi morituris mos. 444

Criſpi capilli quare ſerò caneſcant. 539

Critobolus Socratis ſcommate notatus. 611

Critolaus Romam legatus. 195

Critologi facundia. 196

Crocodilus de teſteis ouis naſcitur. 563

Cronia ſacra. 208

Κρόνος, qui & Saturnus. 209

Κρόνος & χρόνος cur dictus Saturnus. 279

Κρουνοὶ. 449

Cruditates unde. 514.522

Cruſtuminum pyrum. 357

Cubus. 27.116

Cubus ſoliditatis perfectio. 117

Cucurbitinum pyrum. 357

Cucurbitina ficus. 357

Culminea olea. 358

Cupiditas. 36

Curis haſta Sabinis. 212

Curius. 193

Curtij equitis Rom. delicatum ſcomma in Auguſtum. 300

Cuſtos pro miniſtro. 327

Cutulienſis lacus. 206

Cybele cur leonibus uehi fingatur. 275.282

Cybele, ſiue mater deûm pro terra. 275

Cydonia mala, frigida. 526

Cylicranorum natio. 455

Cymbia. 452.454

D

D Literam ſæpe literæ I apponi decoris cauſa. 211

Dedalus. 483

Dæmones unde dicti. 280

Damaſippus Ciceronis ſcommate notatus. 294

Damnatus ſacrorum. 315

Darij matris ſeruitus. 218

Decadis perfectio. 43

December Saturno ſacer. 205
Decimam Herculi uouere ſoliti ueteres. 337
Decimanum pyrum. 357
D. Syllanus. 341
Decimij Valerij dictum. 305
Decretum, hoc eſt, μοῖρα, ſiue prouidentia. 433
Deducere. 319
Deductum carmē, deducere uocem. 483
Defluere. 482
Defunctorum corpora cremandi mos. 528
Δένωσις. 361
Delatio, Διαβολή. 509
Delebores rex. 281
Deli inſulæ fluctuatio. 206
Delius cur dictus Apollo. 256
Delli, crateres. 446
Delos inſula, curq́; in ea natus Apollo dicatur. 260
Delphis templum Apollinis incenſum. 325
Delphius Apollo. 261
Δέλφορ pro uno. ibidem
Delubrum quid. 320
Δέμας. 57
Demaratus Corinthius. 197
Demodocus citharœdus. 503
Demoſthenes. 453
Demoſthenis dictū ī Laidē. 292
Demoſthenis adulterium. 220
Dentes quando incipiant mandibulis infantiū emergere. 42
Dentes ſine ſenſu. 535
Dentium dolor ubi. 536
Deſideriū motus aīæ unde. 62
Deuotionis urbium & exercit. uerba. 332
Deus quid. 152
Deus ſummus & omnium princeps, τὸ ἀγαθὸν καὶ πρῶτος αἴτιος. 17.32
Deus & mens ultra animam, & naturam. 17
Deus, & eius omnipotenti. 68
Deus prima rerum omniū cauſa & origo. ibidem
Deus mūdanæ molis artifex. 33
Deus ſummus cœlum. 80.82
Dei templum mundus. 68
Deo cur nullum ſimulachrum apud ueteres. 171
Deo nihil acceptius quàm ciuitates. 48
Deum ſola mente concipi. 68
Deorum adulteria. 161
Deorum numero recte adſcribi urbium conditores. 52
Deorum tutela & prouidentia nos gubernari. 65
Deos omnes quotquot ſunt ad Solem referri. 250

Deos tutelares euocãdi mos. 331
Dextræ partes omnes cur ualidiores. 516
Δία uocari Cretenſibus τὴν ἡμέραν. 242
Διαβολὴ, delatio, 509
Diana uiarum præſes, unde & Triuia dicta. 211
Diana, quæ & Iana ibidem
Diana Opis uocata. 456
Diametros quid. 96
Διὰ πασῶν harmonia. 37.119 duplari numero naſ. 114.115
Διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, ſymphonia ex triplari nũero. ibi.
Διὰ πέντε, 27. ex hemiolo naſci. 114.115.119.
Διάφραγμα. 44
Διὰ τεσσάρων, 37. ex epitrito naſcitur. 114.119
Diatonum melodiæ genus. 136
Dicendi genera quatuor. 378
Dicteria. 290
Didia lex. 351
Dido quõ in menſam libat. 336
Didonis conuiuium. 503
Didonis fabula falſa. 436
Didymus grãmaticus. 441.457
Didymæus Apollo. 261
Dij laneos habent pedes, prouerbium. 209
Dij penates qui, Magni, χρηστοὶ, δυνατοὶ, πατρῷοι. 321.222
A dijs quid petendum. 202
Die quarto, & die quartè. 192
Die craſtini. 188.192
Die quinti & die quinte, 192
Die noni. 193
Diei obſeruatio & diuiſio. 186
Die priſtinè. 192
Dies atri. 243
Dies atri, qui & cõmunes. 247
Dies Feſti, profeſti, interciſi: 245. Nefaſti, Faſti. 246
Dies ciuil. 187. eius diuiſio. ibidẽ
Dierum diſcrimina quæ apud Romanos. 244
Dierum in menſibus numerandis ratio. 250
Dieſis. 115
Dieſpiter dictus Iupiter quare.
Digeſtiones quatuor. 515 (243
Digeſtionum uarietas. ibidem
Digitus medicinalis, quiq; per ipſum nũerus ſignificetur. 568
Diluculum. 188
Dimenſio ſolidi corporis triplex. 116
Diocles Cariſtius. 41
Diogenes Romam legatus. 195
Diogenis facundia. 196
Diogenis ſeruitus. 218. 224
Diogenis in Anthiſtenem ſcomma. 512

Dionyſius idem qui Sol. 264
Dionyſius Siculus tyrannus. 56
Διὸς βάλανος. 354
Diſarius medicus 514
Diſcludere 482
Δὶς διὰ πασῶν, ſymphonia ex quadruplo numero. 118.119
Dis, mortis deus. 57
Diſsipium ſiue diſſeptum. 44
Ditis imperium à lacteo circulo incipit. 60
Ditis & Proſerpinæ ſacrum, mundo patente. 246
Diti humana capita ſacrificata. 207
Diuinationis & medicinæ cognatio. 271
Diuinationũ affectata cõfuſio. 45
Dyadis uis. 32
Dyſarius medicus. 202
Docenti modus quomodo ſeruandus. 135
Doctrinæ cuique ſuæ prolatio iucunda. 506
Dolo qualis ab Homero & Vergilio fingatur. 433
Domini patres famil. dicti. 219
Dñorũ in ſeruos tyrãnis. ibidem
Domitiani appellatio Octobri indita. 232
Domitiani ſcomma in L. Quintium. 511
Draco ἀπὸ τοῦ δέρκειν dictus 270
Draco caudam ſuam uorans Iani imago cur. 212
Draconis ſpecies quõ ad ſolem referatur, nomen quoq; 270
Dracones quõ reiuueneſcãt. ibi.
Draconibus cur ædium ſacrarum & theſaurorum cuſtodia aſsignetur. ibidem
Duabus ſellis ſedere, prouerbium. 296
Dulce uocari mel, ſuaue uinum. 530
Dulcedo ebrietati aduerſa ibidẽ
Dulcia cur frigida dulciora quàm calida. 548
Duplaris numerus 114
Duplum, duo ad unum. 119
Duracina uua. 358
Duricoria ficus. 357
Dyas. 60
Δυσκρασία. 539

E

Et i, indifferenter uſos ueteres in fine. 192
Eanus, qui & Ianus. 212
Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. 166
Ebon Bacchus. 264
Ebrietas ex calore. 528
Ebrietatis comes obliuio. 61
Ebrietati aduerſa dulcedo. 530

Ebriorum curationes. 525
Ebriorum mala, atque his laborare ſenes etiam ſanos. 527
Ebrijs eadem quæ nimium frigentibus contingunt. 525
Ebrios citò ſeneſcere. 526
Ebur natura denſatum. 22
Ἑκάτη χθονία. 229
Echo Inui ſiue Panos amica. 279
Ἐκηβόλος & ἑκατηβόλος Apollo cur dictus. 260
Edacitas aciditatis & fumorum è ſtomacho aſcendẽtium cauſa non cibi uarietas. 522
Edecumati ſodales. 196
Edẽtes auide, cur citius ſatiẽtur. Ediſſertare. 226 (545
Edecumati ioci. 289
Egnatius. 484. 486
Εἰκών. 370
Eclipticus locus. 39
Ecliptica linea. 75
Ἐλελεὺς Apollo. 258
Elementa quatuor, 33. 36. eorum'que diſcors concordia, & ordo. ibidem
Elementa cum fluant, cur nunquam ſoluantur. 154
Elementorum ordines. 58
Elementorum diuerſitas. 521
Elemẽtorum in animalibus diſpoſitio. 549
Eleuſinæ deæ. 18
Eleuſina ſacra à Numenio prodita. ibidem
Elyſij campi. 58
Ἐμβώλιμοι menſes qui. 234
Empedocles. 521
Ἓν τὸ πᾶν 251
Enarmonicũ melodiæ genus. 136
Ennianus ſtylus. 480
Ennius. 191
Ennium Vergilius quomodo & in quibus imitatus. 461. 466 468. 469. 473
Ἐνοσίχθων Neptunus. 256
Ἐντελέχεια. 71
Ἐνυάλιος cur uocatus Bacchus cùm ita Mars dicatur. 267
Ἐνύπνιον. 19
Epaphus ſcriptor. 326
Ἐπαναφορά pathetica. 376
Ἐφιάλτης. 20. Ephippus. 455
Ephorus hiſtoricus. 441. 450
Epicadus. 225
Epicharmus poëta. 449
Epicuri error. 554
Epicurei à uero deuij. 15
Epictetus philoſophus ſeruus. Ἐπιγλωττίς. 558. 560 (224
Epimelius Apollo. 258
Ἐπίμηλις. 356 ἐπιφάνεια. 27
Epitheta Vergiliana. 484

Ἐπίθετον. 190
Ἐπιτίμησις pathetica. 376
Epitritus quid. 114.119
Epitritus primus. 37
Epogdous numerus. 114
Ἐπιθυμητικόν. 36
Ἐπιθυμητικόν animæ unde. 62
Eques pro equo & ſeſſore, ſicut equitare tam equi quàm hominis. 499
Er Platonicus. 15.17
Eraſiſtratus in Platonem iure inuectus. 558
Eratoſthenes. 454.561
Ἔρις. 423
Ἑρμηνευτικόν animæ unde 62
Ἑρμῆς Mercur. ab ἑρμηνεύειν 251.268.
Errãtes ſtellæ cur appellatæ. 73
Erraticarũ ſtellarũ motus. 80
Eructionis cauſa. 517. Edacitas. 522
Eritheia inſula. 455
Ἑσπέρα, heſperus ſtella. 188
Heſperia pro Italia. ibidem
Eſſẽtia indiuidua & diuidua. 60
Eſuriens quomodo bibendo famem ſubleuet. 545
Ἐτυμολογία. 446
Euandri mater. 193
Euangelus medicus. 201
Eunuchi cur pilis careant. 529
Eunuchis debilitas unde: item uocis gracilitas. 540
Euocãdi deos tutelares mos. 42
Euocationis deorũ carmen. 331
Eupolis. 519.561
Euporus, C. gracchi ſeruus. 221
Euripidis locus. 252.258.260 263. 281. 441. 442. 444. 454. 457. ibid. 507. 561
Euripidẽ Ariſtoteli cur & quomodo prætulerit. Verg. 443
Euſebius rhetor. 184.196
Euſtathius. 195
Euſtathius & Flauianus amicitiæ par. 197
Exanimos & exanimes pariter dixere ueteres. 191
Exclamatio pathetica, ἐκφώνησις. 375
Exemplares uirtutes. 49.50
Exemplis quàm ratione magis capi plebeia ingenia. 514
Exemplum patheticum, παράδειγμα 370
Eximiæ hoſtiæ. 323
Exit pro uitat. 487
Exprobratio ad contumeliam, quæ Græcis λοιδορία. 508

F

FAbariæ Calendæ. 231
Fabij Gurgitis luxus. 340
Fab. Max. Seruilianus. 247

Fabulæ cur repertæ. 16
Fabularum diuerſitas. ibidem
Fabulis uti an conueniat philoſopho, 15. & quando. 17
Fabulas philoſophia quas reijciat, quaſ'ue recipiat. 15
Fabuloſa narratio. 16
Familiarium apellatio. 219
Famæ incrementum. 423
Fannia lex, centuſſis appellata Lucilio. 350
Farra grandia hyberno puluere, uerno autem luto. 452
Faſti dies. 246
Fatua dea. 229
Fatum. fatalia uitæ tẽpora. 66
Fama dea. 229
Fauces. 497
Fauſti Syllæ iocus. 292
Fax prima. 188
Falx cur Saturno attributa. 205. 211.
Februarius ſecundus à Numa menſis conſtitutus. 233
Februarius cur ſolus XXVIII. dierum tantum. ibidem
Februarius ultimus anni menſis intercalationi deputatus. 235
Februus deus luſtrationũ potẽs. (233
Feſcennini Auguſti. 300
Feneſtella. 21
Feneſtra. 338
Ferialium dies. 191
Feriæ uiduis magis quàm uirginib. ad nubendũ aptæ. 243
Feriæ famuliarũ propriæ 244
Feriæ quomodo polluantur. 245
Ferijs uim cuiquam fieri piaculare. 243
Ferijs quid agi liceat. 245
Ferrum natura frigidum. 525
Feſti dies. 245
Feſtorũ nomina neutra orũ & ium in genitiuo plurali. 189
Fæx uini quaſi radix. 543
Fæx mellis cur in ſummo, cum omnium aliarum rerũ in imo ſit. 543
Ficus à pomis cur ſecernatur 358
Ficus alba ex felicibus arboribus, nigra ex infelicibus. 358
Fici groſſi. ibidem
Ficum ſolam ex omnibus arboribus non florere. ibidem
Ficorum genera. 357
Fidenæ oppidum deuotum. 333
Fidenates ancillarum in Ro. fide oppreſſi. 223
Flatus ex aëre liqdiore ſe facto. (534
Flauianus. 193.
Flauianus & Euſtathius amicitiæ par. 197
Flaminiæ feriæ. 245
Floralium. 191

Floralia feſtum. ibidem

Flutæ. 346

Fœminarū uox quare gracilior. 540

Fœminæ duodecimo ætatis anno puberes. 528

Fons 173

Fontium aquæ hyeme calidæ, æſtate frigidæ. 533

Fortuna omnipotens dicta Vergilio*:eadem prouidentiæ miniſtra.* 433

Fortuna cur Homero *neglecta.* 433

Fortunarum ſimulachra apud Antium. 282

Fortitudo politica, 49. animi iā purgati, 50. exēplaris. ibid.

Fortitudo Scipionis. 53

Fortitudinis officium. 48

Fregellæ oppidū deuotum 333

Frigus cur ex aëris motu æſtate. 533

Frontonis ſiccitas. 378

Fructus acidi aut uini ſaporem referentes, frigidi. 526

Fructuū repertor Satur. 205

Frumenta lunā deficiente colligenda. 569

Fuluius faſtorum ſcriptor. 228

Fuluius Fullonis filius. 292

Furius. 482

Furius Albinus *antiquitatis peritus.* 342

Furium in quibus imitatus Vergilius. 464. 466. & 479

Furtum nullum ſub Saturno *cōmiſſum.* 209

Fuſius Viuaculus. 290

Fuſij pro Furijs. 315

G

GAbij oppidū deuotū. 333

Gabinij ſaltandi peritia. 340

Gaditanum fretum. 548

Galaxias. 24

Galaxiam ultima ſphæra, quæ aplanes dicitur, cōtineri. 53

Galbæ gibbus Auguſti *ſcommate notatus.* 298

Galbæ eloquentia, & corporis ineptia. 304

Galla inſtrumentū ſutoriū. 291

Gallicinium 187

Gallina'ne an ouum extiterit prius. 561

Galli quando uitis aut oleæ cultum didicerint. 147

Gangen tranſcendere nomen Romanum *nō potuiſſe.* 146

Ganymedes qualis apud Homerum & Vergil. 433

Gargara Myſia *quæ* 449

Gargara Idæ montis. ibidem
Gargares ciues. 450
Gaudentes cur rubeant. 541
Gellij annales. 247
Gemini cur Mercurio aſsignati. 106
Gemini quomodo pro ſole. 277
Geminorum ſignum. 86
Geneſis. 269
Germanici appellatio Septembri menſi indita. 232
Geryonis armenta Herculi abacta. 225
Gigantes qui fuerint. 271
Glaucippus. 235
Gloria uirtutis præmium apud indoctos. 153
Γνῶθι σεαυτόν. 51. *&* Delphico templo inſcriptum. 197
Γνώμον. 139
Gradiuus. 464
Grammæ, quæ nobis lineæ. 26
Grammatico rerum copia minimè negligenda. 285
Granius Licinianus. 248
Grauiſcæ oppidum. 428
Græca nux 355
Græcos ſua omnia in immenſum tollere. 284
Græcorum catalogus apud Homerum. 428
Græcorū uerborum uſus apud Vergilium & alios Latinos ueteres. 483
Græculum pyrum. 357
Græculi cuiuſdam uerſificatoris apud Auguſtum impudentia. 302
Groſsi fici. 358
Grumenti obſidio. 221
Gulæ patrocinium. 519
Gulæ iritamentum cibi uarietas. 523
Gurges Fabius à luxu ſic dictus. 340
Guſtus uis unde. 537

H

Habitationum cardines. 130
Hadriaticum mare. 548
Harmonia. 28
Harmoniam cœli cur non ſentiamus. 136
Harmonia cœli, Soli amica. 279
Harmoniæ uocis & numerorum Pythagoras inuentor. 112. 113
Harundinea ficus 357
Hebdas, ſeptenarius nūerus. 37
Hecubæ ſeruitus. 218
Hederæ natura. 267
Heliopolis. 281
Heliopolis Iupiter. 282

Hemiolius numerus quid, 114. 119. primus. 37
Hemiſphærium. 85
Heraclea urbs. 455
Heracles cur dictus Hercules. 272
Heracleotica nux. 354
Herbarum diuerſi ſucci & qualitates. 519 (70
Herbas ſola creſcendi ui uiuere.
Hercules idē cū Sole, 271. apud quos maximè colatur. ibid.
Hercules unde uictor dicatur. 326
Hercules idē apud Ro. Pontifices qui & Mars. 337
Hercules cur cum cantharo fingatur. 455
Herculis cū æedituo ſuo luſus. 215
Herculis nodus. 269
Herculis uictoris ædes. 326
Herculis ſacris epulari ſedentes. 327
Herculis ſacro cur non liceat mulieribus intereſſe. 230
Herculis & Cereris XII. Cal. Ianuarias ſacra. 336
Herculis ſtella eadē Chaldæis, quæ & Martis. 337
Herculis pollinctus. 349
Herculi cur attributi Salij à Vergilio. 337
Herculi decima uoueri ſolitum. 337
Herculem poculo uectum. 455
Herculanea ficus. 357
Herennius Auguſti ſcommate notatus. 297
Hermunthi taurū pro Sole coli. (277
Hernicus dux. 442
Hernici à Pelaſgis oriundi 442
Herodes ſcommate ab Auguſto notatus. 298
Herodotus notatus. 547
Heroës apud inferos cur Vergilius finxerit. 52
Herſiliæ raptus. 199
Heſiodi ceremoniarum ſacra. 16
Heſiodum in Georgicis imitatur Vergilius 381
Heſiodi locus. 52. 120. 281. 544
Hieropolitani. 261
Hilaria. 275
Hilaros & hilares pariter dixiſſe ueteres. 191
Hippocratis locus. 41. 27. 521
Hippocratem tam fallere quàm falli neſcire. 41
Hira inteſtinum. 44
Hiſtoricorum inchoandi narrandiq; lex. 382
Hiſtriones ueteribus non inter

turp

turpes habiti. 344

Homeri locus. 22.36.46.60.71. 157. 203. 227. 250. 252. 254. ibid. 257. 258. 266. 271. 278. 281. 257. 385. *uſque ad paginam* 458. & 478. 488. *ibidem*. 504. 508. 530. 547. 551. 567.

Homeri diuina prouidentia. 60. & 157

Homeri aurea catena. 71

Homeri uitia etiã Vergilio expreſſa. 425

Homeri maieſtas: & quatenus eum imitatus Vergilius. ibid.

Homerum quomodo imitetur Vergil. 382. & *deinceps.*

Homerica apophthegmata prouerbiorum inſtar. 432

Homerica epitheta. 426

Homerici poëmatis diſpoſitio. 427.

Homo, breuis mundus, ſiue microcoſmus 154

Homo ſolus rationis capax, ea cæteris animalibus præſtat. 69

Hominis utero formatio. 40. & *deinceps.*

Hominis proſpectus nõ ultra centum & octoginta ſtadia. 76

Hominis duplex mors. 64

Homini ſola mens ſiue animus cum cœlo & ſideribus communis. 68.70

Homini unde datus animus. 64

Homini naſcenti quatuor numina adeſſe, & quæ. 270

Homini non moriendum ſuapte ſponte. 67

Homines non eſſe corpus, ſed mẽtem. 152.153

Hominẽ cõſtare ſeptenario. 40

Homines deorum prouidentia gubernari. 65

Homines non fortuna, ſed moribus æſtimandi. 218

Hoĩes an morbis facilius quã pecudes occupentur. 514.520

Horatij trigemini. 193

Horatij locus. 356.436

Horæ unde appellatæ. 275

Horizon, 138. 556. *non ultra* CLXXX. *ſtadia. ibidem*

Horizontis cuiuſq; longit. 75

Horizõtis diuerſitas unde. ibid.

Horrere. 481

Hortenſius piſcinarius Ciceroni dictus. 345

Horus Cynicus. 202

Horus idem cum Sole. 276

Hoſtes eſſe nobis tot, quot ſunt ſerui. 219

Hoſtia ubi Apollini nō cædatur.
Hoſtiæ animales. 322 (325
Hoſtiæ iniuges. 323
Hoſtiæ eximiæ. ibidem
Hoſtiæ ambaruales. ibidem
Hoſtiarum duo genera. 322
Hoſtis pro peregrino. 246
Hoſtius poëta, atque eum imitatus Vergilius. 479.485
Hoſtus, 199. unde Hoſtilius natus. 197
Hūana corpora cur erecta. 70
Hyacinthia ſacra Apollinis. 263.
Hyades Vergilijs uicinæ. 84
Hyades in Tauro. 86
Hyberno puluere, uerno autem luto, grandia farra. 452
Hyems quando fiat. 138
Hyems humida & frigida. 522
Hyemis imago aper. 274
Hyemis ſimulachrum. ibidem
Hyginus 499
Hylas hiſtrio. 308
Hyle. 61
Hyllus ſcriptor. 316
Hymni exordium. 121
Hymnorum ſtrophe & antiſtrophe. ibidem
Hyperbole pathetica. 375
Hyperborei populi. 140

I

I Et e indifferenter in fine uſos ueteres. 192
Iactare. 491
Iana pro Diana. 211
Ianiculum oppidum. 204
Ianuarius Iano ſacer. 233
Ianuarius anni primus menſis ab Numa conſtitutus. ibidem
Ianuario duos dies addidiſſe C. Cæſarem. 213
Ianuelis porta. 213
Ianuis patentibus cœnare cur imperatum. 350
Ianus idem deus cum Apolline & Diana. 211
Ianus cur bifrons. 211.212.
Ianus: quia ianuis præſit, dictus. 211
Ianus idem cum Sole. ibidem
Ianus pro mundo. 211. ab eundo dictus quaſi Eanus. 212
Ianus deorum deus. 212
Iani uaria cognomina. ibidem
Ianus pater pro Sole. 257.
Ianus Iunonius. 243
Iani gemina facies. 204
Iani clauis & uirga. 211
Iani ſimulachrum. 211.212
Iani imago: draco caudam ſuam uorans. 212

Iano duodecĩ aræ cõſecratæ. ibi.
Iani portæ cur belli tẽpore apertæ. 213
Iano cur diuini honores decreti, & quales. 210
Ianum primum in Italia dijs feciſſe templa. 211
Ianum in deorum ſacris primũ inuocari. 210
Ἴαω pro Sole. 265
Idea, anima. 71 Ἰδέαι. 6
Ἰδεῖν, uidere atque hinc dictas Idus. 242
Ἰδίωμα. 565
Iduare pro diuidere. 242
Iduli ouis. ibidem
Idus, 240. unde dictæ. 241.242
Idus omnes Iouis feriæ. ibidem
Idus copulandis nuptijs religioſæ. 243
Iduũ dies ſemper ĩ plenilunio. ib.
Iecur concretus ſanguis, caloris domicilium. 516
Iecoris miniſteriũ ſuccos ciborũ conuertere in ſanguinẽ. 515
Ieiuno cur idẽ uinũ quàm ei qui cibũ ſumpſit, meracius. 569
Ieiuni cur magis ſitiant quàm eſuriant. 549
Ignis calidus & ſiccus. 33.522
Ignis cœleſtis et ſempiternus. 71
Ignem æthereum nutriri humore. 147
Ἦν παιάρ, καὶ ἴε παιάρ. 253
Ἰλοόβλητοι. 252. Ilius. 484
Illaudatus. 491.492.493
Im pro eum. 192
Imbris cauſa. 102.278
Imago pathetica εἰκώρ. 370.371
Immane. 188
Imitatio, lectionis fructus. 459
Ἡμιτόνιορ. 114
Immortalitas bifariam intelligitur. 156
Imperatiuæ feriæ. 244
Imperitia nihil impatiẽtius. 518
Inamabilis. 493
Incontinentes, qui Græcis ἀκρατῆς. 311
Incorporalitatis prima perfectio in numeris. 28
Inculpatus. 492
Indigetes dij. 52
Inermes & inermos pariter dixiſſe ueteres. 191
Infans quando pubeſcat. 42
Infans quando incipiat denteſcere, firmiter incedere & ſtare, lac nutricis horreſcere, loqui integre. 42
Infantiæ cur plurimus ſõnus. 539
Inferi ſecundum Platonem. &

eorum locus. 57
Inferijs dijs parem numerum et diminutionẽ conuenire. 233
Inferos quid eſſe ueteres putarint. 55
Inferorum locus quis. 55.57
Inferorum pœnæ quomodo intelligendæ. 55
Inferorum flumina quid. ibidẽ
Initium nullum idem eſſe cũ eo, cuius eſt initium. 160.169
Initium omne rei ineſſe cuius eſt initium. 171
Iniuges hoſtiæ. 323
Inſitũ cur digeſtu difficile. 531
Inſomnes cur frigidis oblinantur. 525
Inſomnium. 19
Inſomnium ex cura animi, corporis, fortunæ. 19
Inſomnia falſa eſſe. ibidem
Intelligẽtia amiciri aĩam, dũ per Saturni ſphærã delabitur. 62
Intemperantes, qui Græcis ἀκόλαςοι. 311
Intercalaris dies faſt. præfect. permiſſus. 236
Intercalationis initiũ quo tempore. 236. intermiſsio eius propter ſuperſtitionem. 237
Intercalationis cauſa. 234
Intercisi dies. 244
Interpretãdi uis aĩæ unde. 62
Iterpreti quid obſeruandum & quo oſtentatio uitanda. 136
Interrogandi diſciplina. 506
Interrogationum congeries ex Homero. 508
Inteſtina principalia tria. 44
Inuus, qui & Pan. 278
Io in uaccam conuerſa. 268
Ioci atq; dicteria diuerſorũ. 290
Iocorum uenuſtas in Plauto & Cicerone. 289
Ioppas citharœdus 503
Iouis ſphæra pro aëre. 58
Iouis ſphæra. 62.80.87
Iouis fulgor cur hominibus proſper & ſalutaris. 90.92
Iouis annus. 150
Iouis fiducia, id eſt, Itis dictus, Iduum dies. 242
Iouis ſimulachrum apud Aſſyrios. 281
Iouis Statoris ædes 320
Iouis Olympij fictio ex Homero. 421
Iouis glans. 354
Ioui tauro, arietæ, uerre immolari nefas. 334
Ira breuis furor. 363
Iræ eſſe. 488

Iſis

Iſis pro terra. 275
Iſis pro ſole. 272. & terra, 273
Iſocrates primus uerba prius libera ſub numeros ire coëgit. 501
Ἱστάμενος μήν. 250
Iſter. 140
Italia cur Heſperia dicta. 188
Itis dies Tuſcis, qui nobis Idus. 242
Iuglans nux. 354
Iuliæ Auguſti filiæ mores. 302
Iulij Cæſaris in anni diſpoſitione obſeruatio. 238. 241
Iulij Cæſaris auſpiciorum libri 48
Iulij Cæſaris libri de Syderum motu. 256
Iulius Hyginus. 442
Iulius Modeſtus. 189
Iulius menſis, antea Quintilis dictus. 231
Iunia Tertia. 291 (231
Iuniæ calēdæ cur fabariæ dictæ.
Iunius menſis unde dictus. 228
Iunius quartus à Martio menſis unde dictus. 230
Iunius Brutus quomodo Maniæ ſacra immutauerit. 207
Iunius Brutus primus Romæ conſul. 281
Iuno cur Iouis ſoror & cōiux. 83
Iuno pro aëre. 82
Iuno pro imo aëre cū terra. 321
Iuno Calendaris. 242
Iuno eadem cum luna. 243
Iuno aëris arbitra. ibidem
Iuno populonea. 335
Iunonis Caprotinæ ſacra. 223
Iunonis Monetæ ædes Calend. Iun. dedicata. 231
Iunoni Calend. omnibus ſacra fieri. 242
Iunonius menſis. 231
Iunonius cur dictus Ianus. 212
Iupiter pro cœlo & deo, 82. 265. mundi anima. 82
Iupiter lucis autor, unde lucetius dictus, & Dieſpiter. 242
Iupiter idem qui Sol. 280
Iupiter pro medio æthere. 321
Iuſtitia politica, 49. animi iam purgati, 50. exemplaris. ibid.
Iuſtitia Scipionis. 53
Iuſtitia, Virginis in zodiaco ſignum. 277
Iuſtitiæ fructum non terminari cum homine. 13
Iuſtitiæ neceßitas. ibidem
Iuſtitiæ officium. 48
Iuſti dies. 246
Iuuenalis locus. 51. 334

Ixionis rota quid ſignificet. 55

L

Laberius ſcommate Ciceronem notat. 296
Laberius mimographus, eiuſq; uerſus. 305
Laberij ſcõma in Ciceronẽ. 510
Labienus libertorum fide ſeruatus. 220
Labruſca uua. 359
Lactis alimonia cur prima naſcentibus offertur. 61
Lactis natura quantum ad mores referat. 412
Lacteus circulus. 24.60.73.74
Lagea uua. 359
Laidis libido ſumptuoſa. 292
Lanceos pedes habere deos cur dictum. 211
Lanuuinum pyrum. 357
Lanuuini. 188
Larẽtinalia Iouis feriæ quæ & quando celebratæ. 215
Larẽtia acca Fauſtuli cõiux. 215
Laribus cõpitalia inſtituta 208
Laribus quãdo feriæ dicatæ, eorũ tẽplũ in cãpo Martio. 214
Laridum unde dictum. 542
Lateresianum pyrum. 357
Latiar, Latinorum ſolenne. 246
Latinæ feriæ. 244.246
Latini regni ſucceſsio. 331
Latina lingua an Græca breuior anguſtiorq;. 293
Latona pro terra. 259
Laureum pyrum. 357
Latonæ partus. 259
Lauiana ſiue liuiana ficus. 357
Laudare pro nominare. 493
Laurearum renouatio in curijs, Regia, Flaminumq; domibus per Martij initia. 226
Lectio cur Græcis ἀνάγνωσις. 61
Lectionis fructus, imitatio, eorũ quæ legeris. 459
Leges ſumptuariæ unde, 350. quæ & cibariæ. 352
Leges bonæ ex malis moribus. 351
Legum ferendarum ratio. ibid.
Λῆμμα. 115
Lentulus Ciceronis gener ſcommate ab eo notatus. 294
Lentulus flamẽ Martialis. 340
Leo ſolis domicilium, 276
Leonis ſignum humanæ naturæ tyrocinium habere. 62
Lepidus Ciceronis cauillo notatus. 297
Lepidi tumultus. 235
Leporum ſagina. 341

Lethe

Letheus fluuius, 55. *potus animarum.* 61
Leptoludia ficus. 357
Lex *Antij* Reſtionis.352.Cornelia.ibid. Didia, 351. *Fannia* 360. *Licinia*,351.*Lepidi cibaria*,352.Orchia. 350
Liber pater,νοῦς ὑλικός. 62
Liber cur Orphaicorum *ſacris tradatur in membra diſcerptus.* ibidem
Liber pater idem cum Apolline. 262. 265. 266
Liber pater unde dictus. 265
Liber idem cum Marte. 267
Liber pater uini autor. 267
Liber cur pater uocetur. 267
Liber pater bellorũ potẽs. ibid.
Liberi patris ſimulachra. 264
Liberi bellaria. 309
Liberi patris ſimulachrũ. 267
Libero patri tumultus familiares. 501
Liberalium dies. 191
Libertinis prætexta uti non licitum, 198. *ſed* Libertinorum *filijs.* ibidem
Libra æquinoctiale ſignum. 87
Libra,id eſt,Scorpij chelæ. 85
Libra ſignum, prior Scorpij *pars.* 227
Libra in Scorpione. 277
Libya torridæ zonæ uicina. 141
Libyſtinus Apollo,254.*Soſpitalis*,Loxias.256.Delius,*Phœbus*, Phanes, *Phanæus*, Lyciusibidẽ,*Lycegenes*,λύκειος, πατρῷος,Nomius. 257
Licinia Veſtalis. 214
Licinia. 341
Licinia lex. 351
Licinia olea. 358
Licinij liberti in Auguſtũ ſcomma. 300
Licinij Craßi ſaltandi peritia. 344
Liciniorum in piſcibus luxus, unde Murænæ dicti. 345
Lictorum à Tullo Hoſtilio *inſtitutio.* 197
Lien frigoris domicilium. 516
Ligna quæ fabricæ inutilia. 566
Liguritor. 349
Ligyræi, & apud eoſdem liberi patris oraculum. 262
Lincerius ager. 215
Linea unius dimenſionis corpus. 116
Lineæ punctis finiuntur. 26
Lineæ,quibus ſuperficies oĩs terminatur,Græcis grãmæ. ibid
Lineæ ductus duo puncta. 27

Lineam à puncto naſci. 60
Liquidus ignis. 485
Litare. 323
Literarum uſu memoriæ æternitas conſtat. 146
Lituus. 494
Liuiæ comitatus à Iuliæ comitatu diuerſus. 303
Liuius Andronicus. 485
Licopolitana ciuitas. 257
Locorũ communiũ in utramuis partem tractatio. 519
Locmius Apollo. 253
Λογιστικὸν animæ unde. 62
Λογιστικὸν, animæ pars 36
Λοιδορία. 509.510
Lollianum pyrum. 357
Longitudo. 26
Loquendum ita cum hominibus tanquam dij audiant, cum dijs ita tanquam homines. 202
Lorum in collo pro bulla libertitinorum filijs. 198
Loxias Apollinis cognomẽ. 256
Lucani locus. 140
Lucarium 191
Lucetius quare dictus Iupiter.
Lucilius. 194 (242
Lucilius acer & uiolentus poëta. 349
Lucilium imitatus Vergil. 481
Lucina cur parientibus inuocetur. 566
L. Aquinius aruſpex. 247
L. Cælij dictum. 305
L. Craſſi eloquentia. 345
L. Iulius Cæſar augur. 341
L. Furius. 208
L. Mallius pictor, 292. eius iocus. ibidem
L. Philippi piſcina. 345
L. Quintius ſcommate à Domitiano notatus. 511
L. Syllæ cantandi peritia. 344
Lucius tragicus poëta. 297
Lucretium quomodo imitatus Vergilius, 463. & deinceps
Lucumon. 197
Ludia ficus. 357
Luna quot diebus zodiacũ abſoluat. 38
Luna διχότομος, 39. plena, ἀμφίκυρτος. ibidem
Luna cum Iunone eadem, unde ἄρτεμις dicta. 243
Luna mortalium corporum autor & conditrix. 58
Luna uitæ & mortis confinium. ibidem
Luna aëris & aquæ fæx. 89
Luna quomodo ſolis luce tantum luceat ibidem

Luna æthereæ terra. 89
Luna & Sole præcipuè uitam noſtram moderari. 91
Luna zodiacum menſis ſpatio percurrit. 90
Luna caducorum & diuinorum confinium. 106
Luna naſcentis hominis τύχη 270.
Luna quo putredinis cauſa. 565
Lunæ curſus & uelocitas. 85
Lunæ defectus. 75.95
Lunæ ſphæra ultima cœleſtium & minima. 79
Lunæ calor quare humectet, & Solis areſacit. 565
Lunæ uis circa inanima. ibidem
Lunam ſeptenario moueri. 38
Lunam lucere luce aliena. 89
Lunam naſci quid. 38
Lunã in defectu ſuo laborare. 75
Lunam ſolam ex ſtellis omnibus proprio lumine carere. 93
Lunã ſupra æther idem ſemper & incorrupta omnia, infra autem corruptioni & mutationi omnia obnoxia. 106
Lunaris ſphæra quam uim animæ incutiat. 80
Lunaris orbis terrenorum primus, ſicut diuinorum ulti. 79
Lunaris ſphæræ grauiſsi. 134
Lunaris annus menſis. 149.150.
Lunares populi. 58 (238
Lupercalia. 244
Lupus pro Apolline ubi colatur
Lupus Germanus. 349 (257
Lupus tyberinus in delicijs. 348
Luſtrare pro circuire. 324
Luſtrari ciuitatem Februario inſtitutum. 233
Luſtricus dies. 249
Lux unde dicta. 257
Luxus & mollities A. Hortenſij. 339
Luxus ueterum. 341.342.347
Luxus quatenus in cibi uarietate reprehendendus. 523.350
Lychni. 464
Lycius Apollo cur dictus. 256
Λύκη, ſiue λυκίη. ibidem
Lycophos, ibidem
Λύκ☉ pro Sole, unde λυκάβας dictus annus. ibidem
Λύκοι unde dicti. ibidem
Lyra Apollini attributa quid ſignificet. 269
Lycurgi uirtus. 175

M

MAcer Licinius hiſtoricus. 236
Machæra. 484

Mæotis

Mæotis palus. 140

Magiſtris mercedes Martio mē ſe perſolui ſolitas 227

Magiſtris præſentibus nō omnibus ſcommatis locus. 512

Maia Vulcani uxor. 228

Maia Mercurij mater. 229

Maia pro terra. ibidem

Maiæ menſæ Maio ſacrificari. ibidem

Maieſta Vulcani uxor. ibidem

Maius tertius menſis in Romuli anno, unde dicatur. 228

Maius, Iupiter à maieſtate dictus. ibidem

Mala omnia frigida. 526

Malace. 484

Mallius. 214

Malorum genera. 356

Malorum aliorum iucunda memoria, aliorum ſecus. 507

Malū à nuce quo differat. 356

Mane unde dictum. eodem

Mania larium mater. 207

Maniæ deæ ſacra. ibidem

Manibus parentari ſole in Aquario exiſtente. 60

Marapiū ſiue myrapiū pyrum. (357

M. Aemil. Lepidus. 341.

M. Cato Vticenſ. *Lucilij hæres.* (345

M. Cato Origines. 192

M. *Cælij ſaltandi peritia.* 344

M. *Flauius ſcriba.* 238

M. *Lolij iocus.* 304

M. *Meſſala.* 212

M. Octauius Herennius. 326

M. Varro. 194. 204. 208

M. Varronis Gallus. 346

Mare Atlanticū & magnū. 137

Mareotis uua. 359

Margaritarum in aceto diſſolutio. 353

Marinam aquam gelu non conſtringi. 547

Marmorū iuncturis ſoluendis noxius calor de lignis oleæ. 565

Maro Homeri per oīa imitator. (142

Maronia uua. 359

Martiale agonium 191

Marſica ficus. 557

Mars βροτολοιγὸς καὶ μιαιφόνος 227

Mars idem cum Sole. 262. 267

Mars pro animi feruore. ibid.

Martis ſphæra. 62. 80. 88

Martis ſphæra pro igne. 58

Martis annus. 150

Martis ſimulachrum apud Acitanos. 267

Martis ſtella eadem quæ & Herculis. 338

Martis ſtella cur terribilis terris

ris. 91
Marti Arietis ſignum in zodiaco dicatum. 227
Martem patrem in ſacris nuncupari. 227
Marſpiter. 267
Maſurius. 189.193
Mater deûm pro terra. 275
Mater deûm leonibus uehi cur dicatur. 283
Martius anni Roman. primus menſis. 226
Martius Cos. 236
Martius uates. 254.255
Mathematica corpora. 26.35
Martianum malum. 356
Maturare, Maturare fugam quid. 495
Mecœnatis ſtylus mollis, & remiſſus Augusti cauillo notatus. 298
Medea, 230. eius templum uirũ introire piaculum. ibidem
Medicina phyſicæ philoſophiæ extrema fæx. 560
Medicinæ & diuinationis cognatio. 271
Medicos igni ex ſarmentis libentius uti. 565
Medulla ſine ſenſu. 535
Medulla ſpinalis id animali, quod naui carina. 537
Mel cur quod recentiſſimum, optimum. 543
Mel in fundo optimum. 544
Mellis repertor Saturnus. 205
Mellis natura arida. 543
Mellis fæx cur in ſummo, non imo. ibidem
Melampſithia. 359
Melodiæ muſicæ tria genera. Membra nigra ſeptẽ. 44. (136
Membrorum corporis humani diſpoſitio per ſeptenariũ. 43
Memoria animalibus cæteris pro ratione. 70
Memoriæ defectus opinionis ortus. 61
Menippus ex ſeruo philoſophus. 224
Mens, Græcis νοῦς, rerum ideas continens. 17
Mens ultra animã et naturã. ibi.
Mens ex deo nata. 32.
Mens diuinior anima. 68
Mens nobis cum cœlo ſideribusq; communis. ibidem. 70
Mens, quæ νοῦς. 68
Mens ex ſummo deo. 70
Mens mundi anima. ibidem
Mens ex deo procreata. 82
Mentis ſumma uelocitas. 269

Mentis

Mentis ſedes in capite. 69
in Menſam libare quando licuerit. 336
Menſis lunaris annus. 149.150.
Menſis cuiuſq; initiũ, & (238
quot ſingulorũ fuerint dies ex Romuli ordinatione. 240
Menſium initia ab exortu lunæ maioribus obſeruata. 243
Menſium dies quomodo numerandi. 250
Menſtrua frigida eſſe. 530
Μεσὶνσόρον. 44
Meſſana capta. 200
Meſſanæ in Sicilia cõditor Anaxilaus. 222
Meſſalæ cognomen unde. 200
Mercurius & Venus Solis quaſi ſatel. 135
Mercurius uocis & Sermonis potens. 229
Mercurius pro Sole. 251.268
Mercurius idẽ cũ Apolline. 269
Mercurius ſermonis autor. ibid.
Mercurius mentis potens. ibid.
Mercurius cur alatus. ibidem
Mercurius Argiphontes cur dictus. ibidem
Mercurius Tuſcis Camill. 330
Mercurij ſphæra. 62.80.87.88
Mercurij ſphæra pro ætherea aqua. 58
Mercurij annus. 150
Mercurij duplex poteſtas. 254
Mercurij ſimulachrũ. 268.269
Mercurij caduceus. 260
Mercurio menſe Maio ſacrificari. 229
Meridies cur potius quàm Auſtralis cardo uocetur. 130
Meridies quaſi medidies. ibidẽ
Meridies. 188
Meridiani diuerſitas unde. 76
Meridianus circulus. ibidem
Meroës ſitus 141
Meſpilum pyrum. 357
Metallica corpora uaſta. 25
Metelli Pij luxus. 340
Metuentes cur palleſcant. 541
Meuia lex. 218
Meuia Galla. 292
Mezentius quare diuũm contemptor uocatus Vergilio. 324
Mileſium pyrum. 357
Mille declinatũ ſingulariter. 194
Mille uerborum. 193
Millia à mille. 194
Militiæ onere liberandos ſeptima annorum hebdomadæ. 44
Milli paſsũm, pro mille paſsib. (194
Milli nummũm, pro mille nummis. ibidem

Μνῆν. 149
Minerua ſolis uirtus. 266. *cur è Iouis capite prognata.* ibidem
Minerua ſummum ætheris cacumen. 321
Mobile omne, ab alio moueri, non à ſe. 156
Μοῖρα Homerica. 433
Molluſca nux. 355
Monas. 60
Monas diuiſionis expers. 28
Μονὰς numerorum fons. 30
Monas puncti inſtar, 111. *non numerus, quanquam numerorum origo.* 30
Morborum cauſæ. 517.518
Mors. 54
Mors quæ à corpore ſolutio. 65
Mors naturalis quæ. 65.66
Mors uoluntaria laudāda quæ 65
Mors hominis duplex. 64
Mortes duæ, animæ & animalis. 57
Mortis locus. 57
Mortis Deus cur Dis. 57
Mortis uoluntariæ dehortatio. 55
Mortuos proſequi cantu ad ſepulturā unde inſtitutum. 121
Morſus figuratus, qui Græcis ſcomma. 509
Mos quid. 330
Mores ſibi quiſque dat, unde ab his æſtimandi homines. 218
Moribus præteritis uiuēdū. 193
Motus omnis corporis ſeptenarius. 44
Motus ſemper uitæ comes. 81
Motus principium animæ. 156
Motus ratio ex Ariſtotele. 157
Motus per ſe. 158. (& 158
Motus per uim. 158
Motus per naturam. 159
Motus ex accidente. 158
Motus genera 161
Motus corporei ſeptem. 534
Mouere quid propriè. 167
Moueri aliquid ſemper bifariā intelligi. 156
Moueri an paßionem etiam ſignificet. 165
Mulciber. 484
Mulier uſurpata quæ. 187
Mulieres humidæ 526
Mulieres frigidas eſſe. 527
Mulieres cur rarius inebrientur. 526
Mulieres frigoris tempore mediocri ueſte uti magis quàm uiros. 528.529
Mulierum crebræ purgationes unde. 528
Mulierū leuitas cutis & ſplendor

dor unde. 526.528
Mulierũ natura calidior, quàm uirorum, 528. & contrà, frigidior. ibidem
Mulus ſeptẽ millibus nummûm emptus. 348
Mulſum optimum quod. 543
Mummius. 214
Mundanæ animæ motus. 174
Mundanus annus. 150.151
Mundus uniuerſitatis principium. 563
Mundus dei templum. 68
Mundus uerè cœlum. 94
Mundus an æternus. 146
Mundus qua parte mortalis, & quid eius intereat. 154
Mundus propriè cœlum uocatur. 151
Mundus paruus, homo. 154
Mundus q̃uo immortalis. 156
Mundus idem cum Iano. 211
Mundus patens, Ditis & Proſerpinæ feſtum. 246
Mundus pro cœlo. 94
Mundus deorum domus. 281
Mundi anima, 32. ſeptenario primum generata. 37
Mundi duæ partes, mutabilis & immutabilis. 57.58
Mundi elemẽta ter quaterna. 58
Mundi anima, mens. 70
Mundi anima. 81.82
Mundi natalis. 104
Mundi uertex, cœli mediũ. ibid.
Mundi anima quomodo ex numeris fabricata. 115.118
Mũdi motus animæ impulſu. 119
Mundi anima uiuentibus omnibus uitam miniſtrat. 122
Murænæ cognomen. 345
Murænæ flutæ. 346
Murænæ ubi optimæ. 345
Murænæ piſcis mors luctu deplorata. 345
Mures in Aegypto de terra & imbre. 564
Muſæ nouem. 120
Muſæ mundi cantus, curſamœnæ dictæ. 121
Muſicæ ſex tantum numeri apti. 114
Muſicæ uis. 122
Muſicæ melodiæ tria genera. 136
Muſici ſoni cur ſacris adhibiti. 121
Muſicis ſonis cur anima gaudeat. ibidem
Muſicos ſonos de ſphærarum cœleſtium conuerſione procedere. 112

Μεσόη

Μυσηγέτης cur Apollo. 121
Muſteum malum. 356
Muſteum pyrum. 357
Muſto ineſſe aquam. 530
Muſtum cur non inebriet. 530
Mutij maleuolentia Publij ſcommate notata. 292
Mycithi ſerui in Anaxilai liberos pietas. 222
Myrteum pyrum. 357
Mys Epicuri ſeruus philoſophus. 224
Myſia Helleſponti. 448

N

Ναπαῖος Apollo. 258
Næuianum pyrum. 357
Narratio fabuloſa. 5
Naſcendi rudimenta in leone. 60
Naſcenti homini quæ numina adſint. 269
Necys, Martis ſimulachrum apud Acitanos. 267
Nectar, potus deorum. 61
Neceßitas, ſpatium à terra uſque ad aquam. 36
Neſaſti dies. 246.247
Nemeſin contra ſuperbiam coli. 278
Nemeſin eſſe ſolem. ibidem
Neptunus & Apollo Troianorum dij. 321
Nepenthe apud Homerum quid. 504
Neptunus ἐνοσίχθων καὶ ἀσφαλίων. 254
Neruorum συζυγία. 537
Neſtoris prudentia. 22
Netiros taurus Soli conſecratus apud Heliopolim. 277
Neuij locus. 485
Neuiũ imitatus Verg. 465.477
Nicander Colophonius. 454
Nicocreonti regi quid de ſe reſponderit Serapis. 7
Nigidius Figulus. 347
Nigidius. 495
Nigra ficus. 358
Nili catadupa incolis non exaudiri. 136
Ninus. 146
Niſus faſtorum ſcriptor. 231
Niuis aqua pota noxia. 546
Nix, aqua in aëre denſata. ibid.
Nocentem ſe iudice abſolui neminem. 55
Noctiuagus. 486
Noctu futura. 188
Noctu concubia. 191
Nomius Apollo. 258
Nomina ex cognominib. 200
Nonæ Caprotinæ. 223
Nonæ cur à nundinis ſegregatæ

gatæ. 235
Nonæ.240.unde dictæ. 241
Nonæ copulandis nuptijs religioſæ. 243
Nonis conuentus populi cur uitari ſolitus. 235
Nonis populares conuenire ex agris in urbem. 241
Nonius Attelanarum ſcriptor. 214
Nox, terræ umbra. 96
Nox concubia, intempeſta. 188
Nox pro noctu. 191
Nubes quid. 108
Nuces & mala quo diſtent. 356
Nucum genera. 353
Nudius quartus. 192
Numæ uirtus. 175
Numæ induſtria in diuidendo anno. 233.245
Numantius Plancus Antonij & Cleopatræ luxus arbiter. 353
Numentana uua. 359
Numenius philoſophus. 18
Numerus ſuperficie & lineis antiquior. 27
Numerus impar mas, par fœmina. 29.119
Numeri tantum ſex ad cõficiendam muſicam apti. 114
Numeri, per quos iugabilis ſit rerum omnium competentia, qui. 91
Numerorum plenitudo, & qui numeri propriè pleni. 25.26
Numerorum certa ratione animas corp. ſociari. 65
Numerorum neceſſitas. 116
Numerorum natura Geometricis rationibus applicata. 117
Numidica ficus. 357
Nundina dea. 249
Nundinæ. 244
Nundinæ à quo inſtitutæ. 248
Nundinæ an feriæ. 248
Nundinæ Iouis feriæ. ibidem. ſed lege Hortenſia faſtæ inſtitutæ. 248
Nundinarum dies. 235
Nundinarum origo. 248
Nuptijs copulãdis religioſi dies qui. 243
Nũs. 17
Nũs mens diuina. 50
Nũs ὑλινός. 62
Nũs Græcis, mens. 68
Nutricis ingenium quantum ad mores referat. 411
Nux iuglans. 354. baſilica, auellana, Præneſtina, Pontica. caſtanea, Heracleotica. ibid.

Græca

Græca, amygdala, thaſia, molluſca, Tarentina, pinea. 355

O

OBedientia, ſpatium inter aërem & ignem. 36
Obiurgatio pathetica. 176
Obliuio ebrietatis comes, 61
Obſoletis uerbis nõ utendũ. 193
Occiduum tempus. 188
Occipitij ſiccitas 539
Oceanus 137
Oceanus quomodo terram ambiat. 142
Oceanus terram ambit & diuidit. 280
Oceani incrementum. 40
Oceani exiguitas. 155
Ocium moleſtum quod. 307
Octauius Herſenius. 338
Octauius Ciceronis ſcommate notatus. 510
Octauij luxus. 348
October menſis Domitianus appellatus. 232
Octonarius numerus cur dicatur plenus, 26. 117. & ſolidũ corpus, 27. 28. Pythagoricis iuſtitia appellatus. 28
Octonarij coniunctio. ibidem
Octonario ſolidum corpus imitari. 117
Oculorum ſanitati cõferre æris metallum. 567
Oderunt quem metunt, prouerbium. 56
Odorandi uis. 557
Ogranium malum. 356
Οἰκτὸς 361
Oleæ ignis balneo pernicioſus. 565
Olearum genera. 358.
Oleaſter. 358
Oleum qua ratione gelu ſtringatur, uinum non item. 547
Olei quod ſupernatat optimum. 544
Ὄλιυνθοι fici. 358
Ὁμοιοπάθεια. 375
Opalia. 215
Opinandi natura animæ, à Sole. 62
Opinio pro uero minus cautis inoleſcit. 54
Opinionis ortus memoriæ defectus. 61
Oppias. 281
Oppius de ſylueſtribus arboribus. 356
Opis Dianæ comes. 456. ipſa Diana. 457
Ops dea, Saturni coniux, 216 pro terra. ibidem
Ops dea, quæ & Fauna, &

Fatua, & bona. 229
Ora pro perſonis. 488
Oraculum. 19.20
Ὄραμα 19
Oratæ cognomen. 345
Oratio pathetica qualis eſſe debeat. 361
Oratorem non niſi orando probari. 503
Oratorum diuerſitas. 378
Orbiculatum pyrum. 357
Orbiculatum malum. 356
Orbes. 72
Orbis. 73
Orbilij grāmatici dictum. 305
Orchas olea. 358
Orchia lex. 350
Orioni proximæ Vergiliæ & Hyades. 84
Oropi uaſtatio. 195
Orphei ceremoniarū ſacra. 16
Orphei fabula. 121
Orphei locus. 257.265.283
Oſcilla Diti ſacrificari cœpta. (27.225
Oſinius rex. 429
Oſiris idem cum ſole. 275
Oſſa ſine ſenſu. 535
Oſtentatio quomodo uitanda interpreti. 136.507
Oua pauonum quin. denarijs uendita. 339
Oues cur lauentur. 245
Oues abluere qua gratia feſtis diebus liceat, aut non. ibidem
Oues cur bidentes dicātur. 498
Ouis purpureo colore quid portendat. 328
Ouum inſtar elementi omnibus ferè animantibus. 562
Ouum mundi ſimulachrū. 563
Ouumne' prius fuerit an gallina. 561

P

Pacuuius Taurus. 297
Pacuuium imitatus Vergilius. 465
Pæan cur dictus Apollo. 253
Pachynum promontorium. 254
Παιανίζειν 316
Pagani, id eſt, ruſtici. 244
Paganalia. 224
Palicus, ſiue Palice dij qui. 446
Palinodiā canere, prouerbium. 519.
Pallas pro ſeptenario. 31
Pallor unde metuentibus. 541
Palpebras depiles æris metallo tractato ueſtiri. 567
Paluſca ficus. 357
Πᾶν τὸ ἕν 251
Panos ſimulachrum. 279
Pan, qui & Inuus, idem qui & Sol

Sol. 278
Pan cur Arcadibus ὁ τῆς ὕλης κύριος dictus. ibidem
Panuceum malum. 356
Pantheũ Veneris templum. 353
Panyaſis. 455
Papyrij Prætextati hiſtoria. 196
Parabola Pathetica. 369.371
Παράδειγμα. 370
Paralus. 182
Παράλυσις ex nimio uino & frigore. 525
Paralleli quinq;. 75
Parẽtibus præſentibus nõ omnibus ſcommatibus locus. 512
Parmetis. 281
Parmeneides. 182
Parnaſus mons Apollini ſacer. (263
Parthenium mare. 548
Parthenius grammaticus Vergilij præceptor. 458
Parthi cum concubinis, non coniugibus inire conuiuia ſoliti. 501.
Paridis iudicium Homero neglectum. 434
Partus humani tempus. 32
Partus futuri diſcretio. 32
Parthus humani diſpenſatio & maturitas. 41
Partus an uitalis ſeptima horâ diſcerni. 42
Paßiones. 50
Patriæ ſeruatoribus certũ beatitudinis præmium in cœlo. 24.47.
Patrisfamiliâs appellatio. 218
Πατρῷος Apollo cur dictus. 257
Patauini ſeruorum ſuorum fide ſeruati. 221
Patera 452
Patera pars ueli inferior. 453
Patultius cur dictus Ianus. 212
Pathetica oratio. 361
Pathos ex habitu apud Vergilium.360.per ſilentium. 275 repetitionẽ, 376. obiurgationem,ibidem. à maiori & minori, 372. præter ſpem. 373. à ſimilitudine paßionis, ibidem.ſermone conuerſo ad inanimata, 374. addubitatione, ibid. atteſtatione. ibi. per hyperbolẽ.375.exclamationem, ibidem. ab ætate apud Verg. 363.habitu,394. fortuna,ibid. debilitate, ibid. loco, 36. tempore,366. cauſa, ibidem. modo, 368. materia, ibidem. ſimili: 369. exemplo, 370. pa-

rabola, 371. imagine. ibidem
Patientiæ maior q̃ facũdiæ laus.
Paulia olea. 358. (299
Pauonũ oua quinis denarijs uen-
Pauſa. 498 (dita. 339
Pauſia olea. 358
Pede altero calceato, altero nudo eundi mos. 442
Pelaſgi à Pelaſgo. ibidem
Πέμματα. 309
Penates dij Romanorum proprij, qui'nam. 320
Per pro inter, frequens apud Vergilium. 142
Peregrina uerba non reſpuiſſe Vergilium. 484
Periculorum præteritorum iucunda commemoratio. 507
Pericles. 182
Perpenia. 341
Perſius. 51
Perſeus Zenonis ſeruus philoſophus. 224
Perſicum inter mala potius quã nuces numerandum. 356
Perſicum idem quod molluſca nux. 355
Perſoluere, uoti proprium. 323
Peſtanus Vibonenſis, 482
Peſtilentia à pecudibus inchoata. 520
Peſtilentiæ deſcriptio ex Vergilio & Lucretio. 471
Petulcus. 485
Phædon Socraticus ex ſeruo philoſophus. 224
Φάντασμα. 19, 20
Phanes cur dictus Apollo, & Phanæus. 256
Phanes ſol unde dictus. 264
Φανταστικὸν animæ unde. 62
Pharmaca cur ex cõtrarijs. 522
Φάσεις. 39
Phidiæ reſpõſum de Ioue Olympio à ſe ficto. 421
Phileas ſcriptor. 450
Philemon comicus. 453
Phileſius Apollo. 259
Philocrates C. Gracchi ſeruus.
Philochorus. 216 (221
Philoſophia, moriendi meditatio. 64
Philoſophia artium ars, & diſciplina diſciplinarum. 560
Philoſophia unicum deorũ munus & diſciplina diſciplinarum. 287
Philoſophia'ne intereſſe conuiuijs debeat. 501
Philoſophiæ partes tres: Moralis, Naturalis, Rationalis. 176
Philoſophiæ alumnæ honeſtas,

&

& modeſtia. 502
Philoſophia diſciplina rerum omnium moderatrix. ibidem
Philoſophandum moderatè in conuiuijs. 504
Philoſophi an ſoli beati. 48
Philoſopho an conueniat fabulis uti. 15. & quibus & quando. ibidem
Philoſophum pro tempore non minus tacendo philoſophari quàm loquendo. 503
Philotis ancillæ cum alijs inſigne facinus. 223
Phlegeton fluuius infernalis quid. 55
Φλέγμα. 539
Φοῖβος cur dictus Apollo. 256
Φθινὸν μὴν. 250
Φυτικὸν naturæ unde. 62
Φυτικὸν animæ. 69
Φυτικὸν ad nos de luna. 91
Φῶτα. 207. 225
Pietas Scipionis. 53
Pilos creari calore. 529
Pilliolata uua. 359
Pinarij Herculei ædis cuſtodes. 326
Pindarus imitationi inacceſſus. 436
Pindari locus. 437
Pindarū ubi imitatus Vergil. ibi.
Pinea nux. 356
Piper cur appoſitum cuti, lædat, deuoratum non item. 532
Piſæ oppidum. 428
Piſces cur Ioui aſſignentur. 105
Piſcium ſignum quomodo Solem referat. 278
Piſiſtrati tyranni prudens factum. 503
Piſo Ciceronis gener ab eodem cauillo notatus. 296
Pyrorum genera. 357
Placentæ à ſecūdis menſis Varroni remotæ. 309
Planetæ ſeptem. 38
Planetarum cur alij nobis proſperi, alij aduerſi. 91
Planetarum ordo. 105
Planities. 27
Platani Hortenſij uino irrigari ſolitæ. 339
Plantationis autor Saturn. 205
Plato ipſius ueritatis arcanū. 33
Plato notatus. 558
Platonis locus. 12. 34. 60. 64. 93. 116. 117. 155. 167. 251. 280. 309
Platonis ſcribendi ratio. 21
Platonis & Ciceronis de Republica librorum differentia & ſimilitudo. 12

Platonis de ſphære ſolaris ordine ſententia. 87
Platonis ſympoſium. 181. & 288
Platonis ſeruitus. 218
Platonis diſtichon. 293
Platonis Phædon. 224
Platonicorũ ratiocinationes de animæ immortalitate. 156
Planci libido Sutoris ioco notata. 291
Plauti locus. 246.335.346.355.356.445.452
Plauti iocorum uenuſtas. 289
Plauti Bacchariá. 346
Plebeia ingenia exemplis magis quàm ratione capi. 514
Plenitudinem niſi diuinis rebus & ſupernis conuenire. 25
Plinij Secundi pingue & floridum dicendi genus. 378
Plotinus. 48
Plotinus uerborum parcus. 153
Plotini locus. 48.65.82.153
Poculorum genera, uariáque nomina. 452
Podagræ cauſa. 517
Poëtarũ fabulæ ex philoſophiæ adytis. 251
Poëticam tubam omnia ſemper in maius tollere. 151
Pœnitere tanti non emo, prouerbium. 292
Ποιμνιὸς Apollo. 258
Polemon hiſtoricus. 447
Πολιοκρόταφοι ſenes cur dicti Homero. 538
Politicæ uirtutes. 49
Pollex digitus. 551
Pollionis ſcõma in Auguſtũ. 300
Polus Philoſtrati ſeruus philoſophus. 224
Polluctus Herculis. 349
Pollucibilis cœna. 353
Πόλος. 252
Polus arcticus, antarcticus. 78
Πολυπίδαξ. 250
Pompeius Macula. 292
Pompeiana ficus. 357
Pomponianus. 192
Pomponius poëta. 498
Pondera omnia nutu ſuo in terram ferri. 132
Pondera ſemper in imum natura deduci. 107
Ponti gelu unde. 548
Ponticum mare dulcius cæteris. ibidem
Pontica nux. 354
Pontificis cœnæ luxus. 340
Pontificum poteſtas res geſtas in tabulas referendi. 317
Popilia. 341

Populonea Iuno. 335
Populiæ dictum. 304
Populeæ coronæ in ſacris Herculis. 337
Porphyrio Homeri interpres, 22.& Platonis. 133
Porphyrius. 133
Porricere. 314
Portarum ſolis altera hominum, altera deorum. 59
Poſthumianus. 195
Poſthumius Liuius Fidenatium Dictator. 223
Poſtuorta. 205
Potionum remedia cur ex contrarijs. 522
Potitius & Pinarius ſacrorum Herculis cuſtodes. 230
Potitij. 326
Potus uitandi qui. 516.518
Potus per aſperam'ne arteriam pulmoni illabatur. 558
Prannia uua. 358
Præcox ficus. 357
Præcox malum. 356
Præcox pyrum. 357
Præcianum pyrum. ibidem
Præcox. 46
Præliares dies. 246
Præmature. 496
Prætextæ origo, et à pueris uſurpatio. 197.198
Præneſtina nux. 354
Prætexta magiſtratuum geſtamen. 196
Prætexta unde in nominis uſum abierit. 197.198
Præcia uua. 359
Pridie. 192
Principij nulla origo. 155
Priſtinè & priſtini ueteres pariter dixiſſe. 192
Procliuè & procliui pariter dixiſſe ueteres. 192
Profanum quid. 317
Profeſti dies. 245.246
Proiectus. 483
Προνοίας ἀθηνᾶς ναός. 260
Properare. 495
Proſerpina pro inferiore terræ hemiſphærio. 274
Proſiuum malum. 350
Protagoras. 182
Proteruia ſacrificium. 291
Proteruiã fecit, prouerbiũ. ibid.
Πρῶτος ἄιτιος. 17
Prouidentiæ miniſtra fortuna. 444
Prudentia politica. 49. animi iam purgati, 51. exemplaris. ibid.
Prudentia Scipionis. 53
Prudentiæ officium. 48

Pſaltria. 289
Ψαμμακόσια apud Ariſtophanem pro multis. 451
Pſithia uua. 359
Ψόγος, categoria. 509
Ptolemæus. 91
Pubertatis ætas. 42
Pubertatis annus in fœminis duodecimus, pueris autem decimus quartus. 528
Publij in Mutium ſcomma. 292
P. Albinouanus. 341
P.Scæuola. ibidem
P. Scipio Afric. quomodo ſerui fidem expertus. 221
Publius Syrus mimographus, 307. eius ſententiæ. ibidem
P.Volumnius. 341
P.Tertius. 315
Publicia Flaminica 341
Publicius trib. pleb. 207
Pudentes cur rubeant. 541
Puellas biennio maturius quàm pueris tutela liberari. 42
Pueritia cur non caneſcat. 539
Pugilum in explorandis uiribus conſuetudo. 43
Pulla ficus. 357
Pulmentorum uarietas. 518
Pulmo ſolidus & læuigatus. 559
Pulmo receptaculum potus. 561
Puncta duo, lineæ ductus. 27
Punctus, unum. 27
Punctum corpus indiuiduum. 116.117
Punctum lineæ principium. 161
Punctis finiri lineas. 26
Punicum malum. 356
Punico bello ſerui militarũt. 222
Purgatio fœminarum quando incipiat. 42
Purgatio an ĩ ſacris inferis æquè ut ſuperis neceſſaria. 314
Purgatoriæ uirtutes. 49
Purpuræ uſus cur in prætexta puerorum. 199
Putredo pecudum quid. 564
Putredinis cauſa. 565
Pylades hiſtrio. 308
Pyrgi oppidum. 428
Pythagoras. 18
Pythagoras concentuũ cœleſtiũ inuẽtor, 112. & numerorũ. 113
Pythagoreorum ſymbola. 16
Πύθειν. 259
Pythius Apollo. 259.261
Pythonis draconis ab Apolline occiſi fabula. 259.260

Q

QVadratum corpus. 26
Quadratum octo angulis. 27

Quadruplus numerus. 114
Quiſſare. 292
Quaternarius numerus. 28
Quaternarij laus. 33
Quaternarius iuriſiurandi religione ſacer Pythagoricis. 36
Quinarius rerum omnium numerus. 32
Quintilis menſis à Martio quintus. 226
Q. Catulus. 340
Q. Cicero M. Tullij frater ſcõmate ab eodẽ notatus. 294
Q. Claudius Quadrigarius. 191.194
Q. Cornelius. 341 (339
Q. Hortẽſij luxus & mollities.
Q. Sulpitij ad Alliã cõtra Gallos congreſſus. 247
Quintilis menſis, qui poſtea Iulius. 231
Quirinus cur dictus Ianus. 212
Quirianum malum. 356
Quod canis in Aegypto, prouerbium. 292

R

Radius olea. 358
Ratio. 36
Ratio animæ puriſſima pars. 69
Ratio, mentis uis, cuius ſedes in capite. 69
Ratio quid uiſui conferat. 557
Rationẽ deſcriptã citius animo illabi, quàm dictam tantũ. 139
Ratione hominẽ ſola præſtare cæteris animalibus 69
Ratiocinatione amiciri animam dum per Saturni ſphæram delabitur. 62
Reboare. 484
Regina ſacrorum. 243
Reipub. ſeruatores aut adiutores cœli præmiũ & beatitudinem conſecuti ſunt. 24.47
Religioſè & religio quid. 318
Religioſus in conuiuio de quibus interrogandus. 508
Remediorum uarietas. 522
Remittere animum eſſe quaſi amittere. 195
Repetitio pathetica. 376
Reprehenſionem ſemper ſequitur dolor. 606
Reprehendẽdi diſciplina. ibidem
Retrimenta. 516
Reus ſacrorum quis. 315
Ῥεύματα morborum cauſæ. 517
Rhetorica an conuiuijs introducenda. 501
Rhodia uua. 359
Romæ nomen Latinum & dei ipſius tutelaris: cur ignotum

tum. 331
Romanorum ſacra diurna partim, partim nocturna. 187
Romanorum auaritia Annibalis ſcommate notata. 291
Romulus quomodo annum ordinarit. 227
Romulus acri ingenio, ſed agreſti. 240
Romuli uirtus. 175
Ros aëris & lunæ filius. 567
Roſcius hiſtrio, & Ciceronis cum eo certamen. 344
Roſcij de hiſtrionicæ & eloquẽtiæ collatione liber. 344
Rotantes ſe in orbem cur uertiginem patiantur. 534
Rubile pyrum. 357
Rubor unde pudẽtibus, & gaudentibus. 541
Rubrum malum. 356
Ructuum cauſa. 517.522

S

SAbinarum raptus. 213
Sabinarũ cũ Romanis prælium ad Viminalẽ collẽ. 213
Sacra Romanorũ diurna. 187
Sacra celebritas. 244
Sacrificijs cur adhibiti muſici ſoni. 121
Sacrum quid. 317
Sacrum quid, & ſacri homines dijs certis. 328
Sacrorum ritus quomodo à Vergilio obſeruati. 313
Sagittarius quõ pro Sole. 277
Salibus ineſſe pingue quiddam. 553
Salentina olea. 358
Salij cur Herculi ab Vergilio attributi. 337
Salis conſperſio qua ratione canem ad diuturnum uſum conſeruet. 542
Salis natura. 542
Salſamenta uendere prouerbiũ. 509
Saltandi mos ante triclinia, & in eo luxus. 342
Salus quid, & eius ſimulachrum. 270
Salus, eiusq; feriæ. 245
Salluſtij locus. 340.349
Salluſtius alienæ luxuriæ grauiſſimus cenſor. 340
Salluſtij breuitas. 378
Samonicus Serenus. 337.347.350
Samothraces dij. 321
Sanctum quid, & ſanctæ leges. 318
Sanguis quomodo in muliere imprægnata lactis naturam induat

induat. 412
Sanguis calore priuatus in ſaniem uertitur. 542
Sapientia. 48
Sappho. 453
Sapientes qui. 48
Sathuni. 211
Saturnalia dierũ optimus. 289
Saturnus unde dictus. 216
Saturnus: quaſi Sathũnus. 211
Saturnus Cælij pudenda abſcindens. 16
Saturnus in uincula coniectus à filio. 16
Saturnus temporũ autor, unde Græcis κρόνος καὶ χρόνος. 279
Saturnus deorũ princeps. 203
Saturnus Sterculius dictus. 205
Saturnus ab Iano hoſpitio exceptus. 205
Saturnus cur compedes geſtare fingatur. 209
Saturnus cur filios ſuos deuoret. 210
Saturnus cur à filio Ioue pulſus: cur uinctus. 210
Satyri quaſi Sathuni. 210
Saturnus idem qui Sol. 279
Saturnus cur Cælij patris pudenda abſcidiſſe dicatur. 209
Saturnus cum uxore Ope frugum & fructuum repertores. 216
Saturnus cur laneos pedes habeat. 209
Saturni ſphæra pro aqua. 58.62
Saturni ſtella quot annis zodiacum percurrit. 81
Saturni annus. 150
Saturni ſtella cur malefica. 91
Saturni feſto bellum inchoare non licitum. 246
Saturni Saturnius collis. 206
Saturni inſigne falx. 205.210
Saturni templum cur ærarium Rom. 209
Saturni templum. 208
Saturni falx cur in Siciliam deciderit. 210
Saturno deberi plantationis diſciplinam, mellis etiam & fructuum inuentionem. 205
Saturno cur cerei oblati. 207 225
Saturno uirorum uictimis ſacrificatum. 307
Saturno cur ſacrum aperto capite fiat. 216
Saturnalia ſacra. 205
Saturnalia quãdo primum Romæ inſtituta. 213

Saturnalia quo die celebrari ſolita, 213. ſeptem dierum: ibidem. 216. 225
Saturnaliorum initium, 189. ritus, 204. origo ibidem. 205 uetuſtas. 208
Saturnalium & Saturnaliorum pariter dici. 180. 190. 191
Saturnalibus famulos cum domi nis epulari. 208
Saturnalibus bellum ſumere nefas, aut à nocentibus pœnas exigere. 213
Saturnia dicta Italia. 205
Saturnia ſphæra. 80. 83
Sceuolæ reſponſum, quid ferijs agi liceat. 245
Scandianum malum. 356
Scantianum malum. ibidem
Scari in delitijs, & ab Octauio in Italicum mare primo illati. 348
Scipionis uirtutes. 53
Scipionis perſonæ quomodo conueniant ſomnium generale & publicum. 21
Scipionis ſomnium quale, ibidē. eius propoſitum. 22
Scipio quomodo deleta Carthagine triumpharit. 151
Scipionum nomen unde. 200
Scomma. 506. 509. 510
Scommata contumelioſa, atque eorum duo genera. 511
Scomma in eadem conditione iucundum. 512
Scommatum uſus moderatus à Lycurgo inſtitutus Lacedæmone. 513
Scommatibus in conuiuio abſtinendum. 509
Scommata minus aſpera, qualia. 510
Σκοτός. 23
Scorpij chelæ. Libra. 85
Scorpius Marti & Veneris dicatum ſignum. 227
Scorpius quō Solem referat. 277
Scyphus. 452. 455
Scythicum mare gelu non conſtringi. 547
Scythia frigidæ zonæ uicina. 140
Sebadius, idem qui & Sol & Liber pater. 264
Segetia dea, eiusq́; feriæ. 245
Seia dea, eiusq́; feriæ. ibidem
Seleuci regis occiſi per ſeruum ultio. 221
Σελλuoβλήτοι 252
Sella curulis à Tullo Hoſtilio inſtituta. 197
Semproniæ laſciuia. 343

Sementinum ſerum pyrum. 357
Semen inæ ſeriæ. 244
Semutonium. 115
Seminis definitio. 563
Seminis'ne an alimēti maior natura. 412
Semiramis. 146
Semela Fauni filia, 229. eius'que ſacrum. 230
Semoniæ feriæ. 245
Sempronia. 341
Semurius ager. 215
Senarius numerus. 550
Senectus loquax. 508
Senectus frigida, & ſicca. 539
Senarij uis ac religio. 31
Senex de quibus interrogandus. 508
Senes etiam ſanos ebriorum malis laborare. 527
Senes cur facilè ieiuniū ferāt. 549
Senes cur ad fletum difficiliores. 527
Senes cur Home. πολιοκρόταφοι dicti. 538
Senes cur facilè inebriētur, quia ſicci. 527
Senecta loquax & fabulis referendis amica ætas. 427
Senſus quid uiſui conferat. 557
Senſus à cerebro miniſtrari. 535
Senſus quinque, 310. 536. nulli diuino corpori inſunt. ibidem
Senſui quæ membra participēt, quæ non. 535
Senſuum officia ſeptem foraminibus celebrata. 44
Senſuum efficacia quomodo de ratione pendeat. 558
Senſuum rationes. 554
Sentire & creſcere animalibus cæteris cū hoīe commune. 70
Sentiendi uis animæ cur indita. 69. uis unde animæ. 62
Sentiendi natura ad nos de ſole. 91
Scrophæ cognomentum unde. 200
Septas, qui & ſeptenarius. 37
September menſis Germanicus dictus. 232
Septenarius uirgo & Pallas uocatus. 31
Septenarius unde conſtet. 30
Septenarij tertia coniunctio. 32
Septenarij perfectio. 37
Septenarij decas uiuēdi meta. 43
Septenarij gemina uinciendi uis. 35
Septenarij multiplicationē perfectam ætatem facere. 43
Septenario diſponi corporis memb

membra. 43

Septenario conſtare hominem 40

Septenarium multis rationibus plenum dici. 29

Septentrio uentus rigidus. 131

Septentrionalis parallelus. 76

Septentrionem nunquam admittere ſolem. 139

Septentriones nunquam occidere. 78

Septentrionalis extremitas inhabitabilis. 130

Septentrionum compago. 84

Sæpius etiam eſt holitor, prouerbium. 492

Serapis cultus. 204

Serapis pro ſole. 272

Serapis Aegyptijs Deus maximus. 273

Sergiana olea. 358

Sergius Orata. 345

Sermonis pro loco & tempore applicatio, philoſophiæ non minima pars. 505

Serui dominis non contemnendi & cur. 218

Serui philoſophi. 224

Serui familiares cur dicti. 216

Seruorum in dominos odium & fides unde. 218.219

Seruorum honore delectari Saturnum. 216

Seruorum opera & fortitudo in bellis. 221.222

Seruis cœnas apponi à matronis ſolitas menſe Martio. 227

Seruos non haberi hoſtes, ſed fieri. 219

Seruitus nulla turpior quàm uoluntaria. 218

Seruos dijs curæ eſſe. 217

Seruilia M. Bruti mater Ciceronis ioco notata. 291

Seruilianus à Seruilio. 200

Seruilij Geminij dictum. 292

Seruij Tulij natalis. 236

Seruij inter grammaticos præſtantia. 285.286

Seruij uerecundia. 540

Seruius grammaticus. 185

Seruius doctiſſimus doct. 491

Seuerus Caßius. 298

Serum pyrum. 357

Senemuris Aegypti rex, qui & Senepos. 281

Sexagenarios de ponte, prouerbium. 195

Sextilianum pyrum. 357

Sextilis menſis qui poſtea Auguſtus. 231

Sex. Pacubius trib. pleb. 232

Sibyl

Sibylla cur cognomen. Corn. Rufus. 255
Sicani. 193
Sicula merſa. 522
Sidera quæ. 72
Sidera ignes cœleſtes 71
Sidus ſignũ ſtellis coactum. 72
Sigillariorum origo. 225
Sigillariorum celebritas. 216
Signa de aduerſis ſemper obſcura & inuoluta. 45
Signa zodiaci cur diuerſorũ numinũ poteſtati aßignata. 104
Signifer qui & zodiacus. ibid.
Signinum pyrum. 357
Signorum zodiaci ordo, 84. obſeruatio quomodo ab Aegyptijs excogitata. 102
Similia ſimilibus gaudent. 529
Similia ſimilibus nutriri. 521
Simulachra rerum cur in aqua maiora ueris appareant. 554
Sinapi cur appoſitum cuti lædat, deuoratum non item. 532
Siniſtræ partes cur imbecilliores. 535
Sirenæ cœleſtibus orbibus inſidentes. 120
Siren. ibidem
Siſyphi ſaxum. 56
Sitis cur edendo non ſubleuetur, ut bibendo fames. 545
Sitis cum domatur, maior uoluptas eſt, quàm cum ſedatur fames. ibidem
Socratem non fuiſſe eodem tempore cum Timæo. 182
Socratis ſcomma in Critobolum. 511
Sol Deo ſiue τῷ ἀγαθῷ apud Platonem ſimilimus. 17
Sol quem ordinem habeat inter planetas. 87
Sol annuo ſpatio zodiacũ percurrit. 90
Sol fons cœleſtis lucis & dux, 93. princeps, reliquorum moderator, mens mundi, ibidem. cor cœli, ibidem. temperatio mundi. 94
Sol, quia talis ſolus appareat. 93
Sol octies terra maior. 99
Sol unde dictus. 252
Soli omnium deorum nomina quomodo conueniant. 250
Sol quando Apollo uocandus, quando uerò Bacchus. 263
Sol mundi mens. 265. 268
Sol terrenæ fœcunditatis autor. 266
Sol mundi caput rerumque

 ſator

ſator. 269
Sol naſcẽtis hominis dæmõ. 270
Sol Iouis oculus. 275
Sol qui & Ianus geminus. 211
Sol omnium uitæ autor. 39
Sol ſeptimo ſigno uices uariat. ibidem.
Sol quomodo putredinis cauſa. 565
Solis motus. 38
Solis anfractus, & reditus pro anno. 45
Solis portæ. 59.261
Solis ſphæra ignis elementum. 58.62
Sol mundi mens, luminum reliquorum dux & moderator. 80.88.93.251
Solis defectus. 75
Solis magnitudo. 79
Solis magnitudo ſecundum quoſdam, 94.95, quomodo deprehenſa. 97
Solis motus proprius ab Occaſu in Orientem. 85
Solis diuerſa cognomina. 93
Solis diametrus. 99
Solis circuli, per quem meat, ambitus. 97.98
Solis quaſi ſatellites Mercurij & Veneris ſphæra. 135
Solis meatus quatenus ſurſum ac deorſum. 138
Solis præcipua poteſtas, anni dimenſio. 211
Solis curſus quãto tempore zodiacum abſoluat. 234.238
Solis duo maximi effectus. 253
Solis diuerſæ uirtutes diuerſis dijs nomina dederunt. 251
Solis temperatus calor morborum omnium fuga. 253
Solis effigies apud Aſſyrios. 261
Solis cognomina. 265
Solis ſimulachrum apud Aegyptios. 268
Solis imago apud Aegyptios. 273.275
Solis natura. 277
Solis poteſtas. 282
Solis orbis matutinus cur maior ſolito appareat. 554
Solem in defectu ſuo nil pati. 75
Solem cur Cicero non abſolutè, ſed ferè planetarum medium dicat. 90
Solẽ torridæ ſiue peruſtæ zonæ fines nunquam excedere. 140
Solem tribus tantum cardinibus recipi. 139
Solem eundem eſſe cum Libero pat

ro patre. 265

Sole & luna præcipue uitam no ſtram moderari. 91

Solaris annus. 150

Soliditas corporum quibus conſtet. 26.27

Solidi corporis dimenſio triplex. 116

Solinius ager. 215

Solonis uirtus. 175

Σῶμα. 57

Sõnus ſub luna pernicioſus. 566

Somnus ex humore. 539

Somnus frigidis reduci. 525

Somnium. 19.20

Somnium, proprium, alienum, commune, publicum, generale. 20.21

Somnium Scipionis quale. 21

Somnij Scipionis expoſitio. 25

Somnij ſpecies quinq;. 19.20

Somnia de ſtatu ciuitatis pro ueris habenda quæ. 22

Somnia de aduerſis omnia ſemper obliqua & obſcura. 45

Somniorum portæ. 22

Sonus ex motu. 106

Sonus nunquam fit, niſi aëre percuſſo. 134

Sonus ex epogdoo numero. 114

Sonorum quomodo alius acutior, alius grauior. 134

Sophoclis locus. 445.453

Spatiari. 326

Speculorũ imagines unde. 354

Sphæra aplanes. 32.52.55.56. 72.105.125.

Sphæra ſolida. 72

Sphæræ pro ſtellarum corporibus. ibidem

Sphæra ultima, ἀπλανής. 32.52

Sphæræ uagæ ſeptem, 59. motus. 125

Sphæræ in uniuerſum nouẽ. 125

Sphæræ ultimus locus, qui medius. ibidem

Sphæra extima cur ſummus uocetur deus. 82

Sphærica forma ſola mentis capax. 69

Sphærarum cœleſtium ordo. 80 interualla. 123

Sphærarum cœleſtium concentum cur non audiamus. 126

Sphærarum inferiorum ſtellæ quomodo in zodiaci ſignis meare dicantur. 99

Sphærarum cœleſtium melodia, & cur ſonorũ alius acutior, alius grauior. 123.126

Sphærarum cœleſtium ex motu concentus. 112.120

Sphæralis motus. 534
Squallere. 491.493.508.
Squallor. *ibidem*
Σπεῦδε βραδέως. 495
Speculi ignem emittentis ad lunam compar. 89
Spiramentum hominis. 534
Spiritus pro anima. 70
Spiritus fortior incipiens quàm deſinens. 124
Spiritus hauſtu priuatum durare ultra horas ſeptem non poſſe. 42
Stare id dici, ad quod acceditur.
Stati dies. 246. (250
Statius Tullianus. 330
Statiuæ feriæ. 244
Statoris Iouis ædes. 320
Stellæ quæ. 72
Stellæ errantes. 73
Stellæ cœleſtes ignes. 71
Stellæ ſingulæ uniuerſa terra maiores. 78
Stellarum quædam ſemper: cur quædam nunquam nobis uideantur. 77.78
Stellarum etiam fixarum an motus aliquis. 83
Stellarum nomina unde. 90
Stellarum curſu res humanas diſponi, aut ſaltem ſignificari. 251
Stellas errantes contrario quàm cœlum motu uerſari. 83
Stellis aues immolandas. 329
Stephanitis uua. 359
Sterculius dictus Saturn. 205
Στρόφεόρ. 27
Stiptica uis. 567
Stomachus paterfamiliâs. 516
Stomachi uis & officium. 537
Stomacho laſſo cur nihil calidũ adhibeatur. 524
Stonij oppid. deuotum. 333
Straton Peripateticus. 41
Strophe hymnorum. 121
Struthium malum. 356
Styli dicendi duo. 379
Styx flu. infernalis quid. 55
Suaue & dulce non idem. 530
Sublicius pons. 225
Succi qualitas in cibis. 515
Sueuiũ imitatus Vergilius. 465
Sueuius. 486. (356
Sueuius poëta, eiusq́; moretũ. 355
Sumptuariæ leges unde. 349
Superficie terminari omnia corpora. 26
Superficies cum lineis, prima incorporea natura poſt corpora. 27. (116
Superficies q̃d apud geometras.

Superficiem lineis terminari. 26
Superi nobis dij, nos inferis. 20
Sus prægnans Terræ hoſtia. 229
Syene ciuitas, 139. ſub æſtiuo tropico. 141
Syllana lex. 352
Syllæ nomen corruptum ex Sibyllæ nomine. 255
Syllæ dictum de Cæſare. 295
Symetus fluuius. 246
Syluestre malum. 356
Syluicolæ. 485
Symmachi floridum & pingue dicendi genus. 378
Symphoniæ muſicæ, & ex his conſtituta anima. 37
Symphoniæ quinq;. 115

T

Tabularum XII. renouatio. 351
Tactus uis totius corporis. 337
Tanais. 140
Tantali pœna. 55
Tarentina nux. 355. (ibidem
Tarentinæ oues, quaſi terētinæ.
Tarentum cur molle dictum Horatio. 356
Tarentinum pyrum. 357
Tarquinius Priſcus. 197
Tarquinius Demarathi Corinthij filius. 321
Tarquinij Priſci oſtentariū arborarium. 358
Taurus cur Veneri aſsignetur. 228
Taurus ſignū Veneri dicatū. 105
Taurus pro Sole ubi colatur. 277
Taurus quibus Dijs immoletur. 334
Tauri ſignum, 86. quomodo ad ſolem refertur. 277
Taxare. 491
Tellana ficus. 357
Temperantia politica. 49. animi iam purgati. 56. exemplaris. ibidem
Temperantia Scipionis. 54
Temperantiæ officium. 48
Tempeſtas ſuprema. 188
Tempeſtiua pinus. 483
Templum dei mundus. 67. 68
Tempus quid, & tempora non fuiſſe, cum fuit chaos. 209
Tempus omnia metere. 210
Tempus præſens leonis capite ſignificari, præteritum lupi, futurum canis effigie. 273
Tempore abſumi omnia ac reſtitui. 210
Tempora non aliunde quam ex curſu ſolis. 147

Ter terna ter, ſolidū corpus. 117
Terentij unde dicti. 356
Terentij Varronis ſatyra περὶ κεραυνοῦ. 337
Terenum idem quod molle Sabinorum lingua. 355
Teres forma ſola diuina. 61
Terminalia. 235.236
Termutia olea. 358
Ternarius omnium numerorum primus impar. 28
Ternarij laus. 33.36
Terra ſicca & frigid. 34.522
Terra puncti loco ad cœli uaſtitatem 78.79
Terra globoſa. 76.78
Terra imota, & mundi imū. 80
Terra mundanæ ſphæræ centrum & immobilis. 89
Terra ſphærarum nona & mundi ultima. 107
Terra elementaris quæ 108
Terra cur immobilis, cur quod in eam nutu ſuo omnia pondera ferantur. 108
Terra ſphærarū ultima, & immobilis. 125
Terra omnis, parua quædam inſula, 143
Terra omnis ad cœleſtem circulum puncti loco. 154.155
Terra mater, quæ Ops dea. 216
Terræ & aquæ per frigidum coniunctio. 33
Terræ globus in templo dei medius. 63.68
Terræ umbra. 96
Terræ diametros. ibidem
Terra cœleſtis circuli medium ac centrum. 97
Terræ ābitus quot ſtadiorū. 96
Terræ cinguli ſiue zonæ. 127
Terræ globoſitas. 128
Terræ quāta ſpatia habitabilia, quanta inculta. 134
Terræ ambitus quantus. ibidem
Terræ nobis inhabitatæ latitudo. 144
Terræ imago Aegyptijs bos. 269
Terræ ſuperius hemiſphærium Venus, inferius autem Proſerpina dictum. 273
Terrā Oceano cingi, uelati paruam inſulam. 127
Terram excipere omnia nutu ſuo pondera. 132
Terrā quomodo Oceanus ambiat. 142
Terram uocari in ſacris Magnam matrem: eius hoſtia ſus

ſus prægnans. 229
Terrenas zonas cœleſtibus inſi.i. 138
Tertia Iunia. 291
Termutia olea. 358
Teſſera. 27.116
Tetrachordum cur Mercurio attributum. 269
Τέτρακτυς 36
Thalia nympha, de'que ea fabula. 446
Tharſius Amphias. 512
Thaſia nux. 355
Thebe urbs ab Achille euerſa. 280
Θίερ. (427
Theocritus Chius ob ſcomma in Antigonum occiſus. 510
Theocritum in bucolicis imitatus Vergilius. 381
Θεὸς γυναικεῖα. 230
Θεοὶ pro ſideribus & ſtellis. 280
Θεωρητικὸν animæ unde. 62
Theron rex, eiusq; contra Herculem expeditio. 272
Thuricremius. 485
Θυμβραῖος Apollo. 259
Θυμικὸν 36
Θυμικὸν animæ unde. 62
Θύον apud Homerum pro citreo malo. 357
Θυραῖος Apollo. 211
Thyrſus Bacchi. 267
Timæus. 18
Timæum & Socratem non eodem tempore fuiſſe. 182
Timentes cur palleſcant, curq; tremant. 541
Timorem cum amore miſceri non poſſe. 219
Timore laborantem fœlicem eſſe non poſſe. 56
Timoſum pyrum. 357
Timotheus poëta. 566
Tineas necare citreum malum ueſtibus interiectum. 357
Titianum pyrum. 357
Titij iecur depaſcens uultur quid. 55
T. Largius dictator. 208
Τὸ ἀγαθὸν. 17
Toga picta à Tullo Hoſtilio inſtituta. 197
Togata gẽs pro Romanis. 486
Tonos ex epogdoo numero. 114
Τὸ πᾶν. 80
Tot nobis hoſtes, quot ſerui, prouerbium. 219
Toto cœlo errare, prouerbium. 338
Τραγήματα. 309
Traiani quo Heliopolitani Iouis oraculum expertus. 282
Traianus obitus. ibidem

Τράχηλος 453
Tranſmittere. 482
Tremellius, Scropha dictus. 201
Tremor unde metuentibus. 541
Tremulum lumen. 481
Tribunum plebis nullum abeſſe Romæ integrum diem licere. 187
Trigonum corpus. 26
Trigonalis forma. 33
Trinundinus dies. 249
Triplaris numerus. 114
Triſtis pro amaro. 485
Tritones cur Saturni templo faſtigijs impoſiti. 209
Triuia cur dicta Diana. 211
Triumphi autor primus Liber pater. 267
Troianus porcus, Troianus equus. 341
Tropici duo. 75.138
Tuba. 494
Tuditanus. 236
Tullianum pyrum. 357
Tullus Hoſtil. Saturni templum conſecra. 208. magiſtratuum inſignia primus inſtit. 197
Turacis ager. 215
Turicremus. 486
Turonius Flaccus Mango. 301
Turrinianum pyrum. 357
Tutela quando pueri & puellæ liberentur. 42
Tutelæ ancillæ cum alijs inſigne facinus. 223
Tutilianæ feriæ. 245
Tyberini piſces omnes in delicijs habiti. 348
Tybur malum. 356
Τύχης nulla apud Homerum mentio. 433
Tyranni uita an beata. 56
Tyrannis nunquam timoris expers. ibidem

V

VAe particula quid ſignificet. 497
Vagarũ ſphærarũ motus. 125
Valeſij pro Valerijs. 315
Valer. Probus. 457
Valer. Maximus. 200
Valerianum pyrum. 357
Variola uua. 359
Varium imitatus Vergilius. 465. 474
Varronis Cynicæ Satyræ, ſiue Menippeæ. 224
Varro. Menippea, ἄλλος ἐκ τοῦ ἐραυλῆς. 337
Varronis logiſtoricon, Marius de fort. 354 (304
Vatinius à populo lapidatus.

Vatinius Augusti cauillo notatus. 299
Vatinij conſulatus Cicer. ſcommate notatus. 294
Vatinij cauillũ in Ciceronẽ 295
Vecors. 497
Vectigalia locari menſe Martio ſolita. 227
Vectigaliorum. 191
Vectius Prætextatus. 181
Vehemens. 497
Veij oppidum deuotum. 333
Velabrum urbis locus. 215
Velius longus. 325
Veliuolum. 485
Venæ receptacula ſanguinis. 516
Venuncula uua. 359
Ventris duo orificia. 516
Ventris laxamentum ſequi timorem, & cur. 541
Venus & Mercurius ſolis quaſi ſatellites. 125
Venus, unde ἀφροδίτη. 209
Venus è ſpuma orta, unde Aphrodite. 227
Venus Architis apud Aſſyrios. 273
Venus pro ſuperiore terræ hemiſphærio. 274
Venus eadem cum luna. 329
Veneris ſphæra pro aëre. 58
Veneris ſphæra. 62. 86. 89
Veneris ſtella cur benigna. 91. (92
Veneris curſus. 150.
Veneris nullũ nomẽ aut feſtum ſub regibus Romanis. 228
Veneris ſimulachrũ, 277. Cypri barbatum, 329. quia eadem mas & fœmina. ibidem
Veneris tẽplum Pantheum. 353
Veneri cur ſecundus menſis ſacer. 227
Veneri tauri ſignum in zodiaco dicatum. 227
Venerem in ſacris genitricem uocari. 227
Venerem calidis omnibus prouocari. 525
Ver calidum & humidum. 528
Vera per figmentum referendi modi. 17
Veranius. 315
Veratius. 323
Verbum inſolens tanquam ſcopulum fugiendum. 193
Verbis præſentibus utendũ. ibid.
Vergilius nullius diſciplinæ expers. 37. 446
Vergilius Homericæ perfectionis per omnia imitator. 46
Vergilius moriens poëmata ſua igni legauit. 284. 285

Vergilius non minus orator quàm poëta. 377
Vergilius qualis Homeri imitator. 425
Vergilius quàm fuerit Græcæ linguæ addictus. 437
Vergilius quæ ex Latinis tranſtulerit. 460
Vergilius antiquitatis ſtudioſus. 500
Vergilij ad Auguſtum epiſtola. 285
Vergilij gloria quæ, 284. & laus. 286
Vergilij breuitas, 378. copia, ibid. ſiccitas, floridum dicendi genus, omnia ſimul iuncta maturitas, & grauitas. 379. 380
Vergilij uitia, ab Homero mutuata. 425
Vergilij in grammaticis Græcis præceptor Parthenius. 438
Vergilij locus. 20. 22. 23. 46. 52. 53. 66. 70. 75. 78. 81. 82. 86. 121. 128. 141. 142. 150. 187. 205. 209. 238. 245. 250. 256. 266. 284. 288. 313. 314. & deinceps uſq; ad paginam. 339. & 356. 357. & uſque ad paginam 501. & 503. 508
Vergiliū nullius unquam diſciplinæ errore inuolutum. 141
Vergilium non aptē fecíſſe initium belli inter Troianos & Latinum. 435
Vergilium per omnia Græcos imitatum. 380
Vergiliani poëmatis diſpoſitio. 428. 429
Vergiliana apophtheg. 433
Vergiliana epitheta. 480
Vergiliæ fixæ. 84
Vergiliæ in Tauro. 86
Verianum malum. 356
Verno luto, hyberno puluere grandia farra. 452
Verrius Flaccus iuris pontificij peritiſſimus. 243
Vertigo cur ex crebra corporis in orbem rotatione. 534
Veſicæ officium. 561
Veſpera. 188
Veſpertilio an inter aues numerandus. 563
Veſanus. 497
Veſta potens dicta cur. 322
Veſtæ ignem renouari Calend. Martijs. 226
Veſtibulum. 496
Vetus. 497
Vetuſtas adoranda. 342

Verum latens quomodo anima proſpiciat. 22
Verum cũ non omnibus liqueat, omnes tamen opinari. 61
Vexare. 491
Videndi ratio. 354
Vidua quaſi ualde idua, uel à uiro diuiſa. 242
Viduis ad nubẽdum feriæ magis quàm uirginibus aptæ. 243
Vim cuiquam facere ferijs, piaculare. 243
Viminalis collis. 213
Vinalia. 190
Vinaliorũ dies Ioui ſacer. 189
Vinum ingenij uirtutisque fomes. 309
Vinum non libari Cereri. 335
Vinum natura frigidum. 324
Vinum cur ſudore nimiò aut laxato uentre defeſsis ingeratur. 524
Vinum defæcatum cur magis penetret, & cur facilè mutetur. 542
Vinũ idem ieiuno quã ei qui cibũ ſumpſerit meracius. 544
Vinum cur quod uetuſtiſsimum, optimum. 543
Vinum cur, ſi uas diutule ſemiplenum cuſtodiatur, acorem incurrat. 543
Vinum in dolij medietate optimum. 544
Vinum cur ἄιθοπα οἶνον Homero appellatur. 547
Vini autor Liber pater. 267
Vini moderatus uſus. 310
Vini nimietas nec ad uenerem, nec ad conceptionem conducit. 525
Vini natura humida. 541
Vina cur in Aegypto frigida. 533
Vina cur nunquã aut rarò congelaſcant. 546
Vina uaria uitanda. 514.521
Vires quando decreſcere incipiant. 43
Virgulus Manlius. 247
Virgo numerus ſeptenarius. 31
Virgo quomodo pro ſole. 277
Virginis ſignũ, iuſtitia. ibidem
Virium augmentum quinta annorũ hebdomade cõpleri. 43
Viros uocare ferijs illicitũ. 246
Virtutis præmium ampliſsimum conſcientia. 13
Virtutis fructus in conſcientia ſapienti, minus autem perfecto in gloria. 155
Virtute ſola beatos fieri. 48

Virtute & uoluptate nihil ſibi contrarium magis. 518
Virtutum officia ſecundum Stoicos. 48
Virtutũ genera quatuor ſecundum Platonem. ibidem
Virtutum ideæ in mente. 50
Virtutum effectus, beare. 51
Virtutum duplex genus. 175
Viſio. 19.20
Viſus hominis non ultra centum & octoginta ſtadia. 76
Viſus complendi ad dignoſcenda figura triplex ratio. 557
Viſus unde in oculis. 537
Viſui tria neceſſaria. 555
Viſum. 19.20
Vita uulgo, animæ moris. 57
Vitæ finem expectandum, non præcipitandum. 66
Vitam noſtram præcipue Sole & Luna moderari. 91
Vitro ſoluendo firmandoq; ignis ex myrica optimus. 565
Vitiſator. 484.486
Vitula dea, pro Victoria. 316
Vitulari. ibidem
Vitulatio. ibidem
Viuendi meta ſeptenarij decas. 143
Vlyßis error quatenus ab Vergilio in Aenea expreſſus. 383
Vmbilici reliquias quando iactet puer. 42
Vmbra terræ. 96
Vmbracula. 482
Vmbro. 245
Vngues ſine ſenſu. 515
Vnionũ in aceto diſſolutio. 353
Vnitas, & mas & fœmina. 30
Vocabulorum autor antiquitas. 75
Vocales ſeptem à natura repertæ, & cur Latinis quinque tantum. 42
Vocis concordiam põderum lege prouenire. 113
Vola 44
Volatile ferrum. 486
Volemium pyrum. 357
Volones qui dicti. 222
Voluptas Stoicis hoſtis, Epicureis ſummum bonum. 289
Voluptates, à quibus cauendum. 310
Voluptas, guſtus & tactus beluina, id eſt, coeundi & comedendi. 311
Voluptas ſerijs & ſtudioſis cauenda. 518
Voluptas utendi modo uel honeſta uel inboneſta. 528

Voluptas an ſemper uirtuti inimica. 523
Voluntariæ cohortes. 222
Volupiæ ſacrum. 214
Vomit undã, antiquè dictũ. 481
Vomitoria ĩ ſpectaculis quæ.ibi.
Vox in fœminis & eunuchis quare exilior. 540
Vrania muſa. 120
Vrbes omnes in alicuius dei tutela. 331
Vrbes exercitus'ue deuouendi uerba: 332
Vrbinus ſerui uirtute periculo mortis ereptus. 220
Vri. 484
Vrina retrimentum potus. 561
Vnum, puncti loco. 27
Vuarum genera. 358
Vultur iecur Ixionis depaſcens quid. 55
Vulnera ex æreo mucrone, minus noxia. 567
Vſurpata mulier quæ. 187
Vxore præſente quibus ſcommatibus locus. 512

X

Xeniades Corinthius. 225
Xenon. 210
Xantippus. 182
Xenagoras hiſtoricus. 448

Y

Υπερκαταληκτικοὶ uerſus. 444
Ὑπερβαίνοντες dies qui. 234

Z

Zilmiſſus collis. 264
Zodiacus. 75
Zodiacus quomodo in duodecim partes diuiſus. 102
Zodiacus de tropico in tropicũ obliquatus. 140
Zodiacus ſolis uia. 147
Zodiaci ſigna cur alijs ſtellis breuiori, alijs longiori tempore percurrantur. 101
Zodiaci latitudo. 75
Zodiaci ſignorum ordo. 84
Zodiaci ſigna quomodo ſphærarum inferiorum ſtellæ occupent. 100
Zodiaci appellatio. 104
Zodiaci ſigna quæ quibus numinibus dicantur. 227
Zodiaci ſigna omnia ad ſolis naturam referri. 276
Zodiacum lacteo circulo oblique interſecari. 59
Zona uſta ſiue torrida. 75
Zona torrida cur ſemper flammis obnoxia. 140
Zona torrida, ſiue peruſta

quæ. ibidem
Zonæ terræ quot & quæ habitabiles. 127.128.130
Zonas eaſdem ineſſe cœlo quæ inſunt terræ. 136.138
Zopirion. 221
Ζυγὸς Scorpij prior pars. 227
Σωάνες. 328
Ζώδια. 104

FINIS.

AVTORES, QVORVM TESTIMONIO IN HIS LIBRIS VSVS EST MACROBIVS.

Ariſtoteles
Arbiter Petronius
Apuleius
Aſclepiades
Ariſtophanes
Anaximenes
Archimenides
Aſinius Pollio
Apollodorus
Aratus
Aſper
D. Auguſtus
Actorianus
Antipater Stoicus
L. Accius
Antias Valerius
Atteius Capito
Alexander Aetolus
Archilochus
Aeſchylus
Antonius Gnipho
Alcæus
Afranius
Anaxandrides
Ariſtomenes
Acca
M. Attilius
Aurel. Cornutus
Apollonius
Alcman Lyricus
Boëthus
Cor. Balbus
C. Baſſus
Cicero
Critolaus
Critias
Claudius Quadrigarius
Cornificius
Cleanthes
Cælius
Chryſippus
M. Cato
Caßius Hemina
Cloatius Verus, ſiue Verrius
Cingius, ſiue Cincius
Catullus
Carminius
Callias
Caluus
Cratinus
Demoſthenes
Democritus
Didymus grammaticus
Diodorus
Ennius
Epicurus
Empedocles
Eratoſthenes

Epic

Epicadus
Egnatius
Euripides
Ephippus
Epicharmus
Eupolis
Eraſiſtratus
Ephorus
Faborinus ſiue Phauorinus
Furius poëta
Feneſtella
Fuluius
Flauius
Feſtus Pompeius
Fab.Pictor
Gellius
Geminius
Granius Licianus
Granius Flaccus
Glauſippus
Homerus
Heſiodus
Heraclitus Ponticus & Phyſicus
Hippocrates
Hyllus
Hipparchus
Horatius
Hoſtius poëta
Herodotus

Ilius
Iul.Hyginus
Iuuenalis
Iul.Cæſar
Iul.Modeſtus
Iunius
Licinius Macer
Liuinus
Liuius Andronicus
Lucilius
Lucanus
Lucretius
Corn.Labeo
M.Lælius Augur.
Macer hiſtoricus
Maſſurius Albinus
Menandrus,ſiue Menander
Cn.Marius uel Mattius
Mallius
Mummius
Q. Mutius
Niſus
Nicander Colophonius
Nouius
Numenius
Næuius
Nigidius Figulus
Octauius Herſenius

Oenopides
Oppius
Orpheus
Plato
Plautus
Val.Probus
Piſo
Pacuuius
Pythagoras
Philolaus
Poſidonius
Porphyrio
Philemon Comicus
Plotinus
Perſius
Parmenides
Protarchus Trallianus
Pomponius
Pomponianus
Ptolemæus
Pherecides
Philochorus
Poſthumius Albinus
Polemon
Phileas
Pindarus
Peſtanus Vibonenſis
Rutilius
Salluſtius
Sammonicus Serenus

Ser

1

Ser. Sulpitius
Speuſippus
Scæuola Pontifex
Sophocles
Sapho
Statius Tullianus
Sueuius poëta
Siſenna
Timotheus poëta
Tuditanus
Thucydides
Tarquinius Priſcus
Trebatius
Theophraſtus
C. Titius
P. Tertius.
M. Varro
Verrius Flaccus
Veranius
Vectius Prætextatus
Velius Longus
Veratius Pontificalis
Vmbro
Varius
Xenagoras
Xenophanes
Xenocrates
Xenon
Zenon.

FINIS.